

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09645

DOS HOYZ FUN DI LYALKES

Ka-tzetnik 135633

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ק. צעטניק

דעם הויז פון די ליאלמעס

ביבליע-סעריע

דאס פירלישע יידנטום

115

אזאטאן
אזאטאן
אזאטאן
אזאטאן

די רשימה פון די דערשינענע בענד — צום סוף פונעם בוך

ק. צעמניק 135633

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

★

אַרויסגעגעבן דורכן
צענטראַל-פאַרבאַנד פון פּוילישע יידן אין אַרגענטינע

בוּענאָס-אַירעס, 1955 — תשט"ז

Copyright by
NINA DI-NUR
Tel Aviv (Israel)

(א. דח. ע.)

פאטאָ-בילד אויף דער הילע:

צום אייביקן אַנדענק פון אַ ייִדישער
טאַכטער וואָס האָט נישט פאַרלוירן דאָס
מענטשלעכע געשטאַלט אַפילו אויפן
אַפּגרונט פון תּהום; וואָס האָט אַפּגע-
דאַטעוועט די טאַגבוך-בלעטלעך אויף
וועלכע עס באַזירט דאָס דאַזיקע בוך.

א י נ ה א ל ט :

זייט	-----	קאפיטל
9	-----	1 קליידער־בארג
20	-----	2 א געטאָפלט לעבן
27	-----	3 דאָניעלאַ
33	-----	4 שול־אויספלוג
38	-----	5 האַרץ־ווינטשן
45	-----	6 געטאָ־פאַרטאָגן
51	-----	7 אויפן „פּונקט“
59	-----	8 „פּונקט“־לעבן
66	-----	9 ברודער און שוועסטער
73	-----	10 רחמים און אכזריות
80	-----	11 א לעצט מאָל
87	-----	12 ציאָנקאַלי
92	-----	13 פשוטע גוטסקייט
100	-----	14 קאַשמאַר
109	-----	15 אַ מענטש, אַ מענטש,
117	-----	16 וויסע ליידיקייט
125	-----	17 ווהיץ
132	-----	18 מיידל־אַקציע
139	-----	19 אַרבעטס־לאַגער
145	-----	20 אַ טרער
151	-----	21 אַ פענצטערל
158	-----	22 אַ הייליקער
166	-----	23 אינעם „דולאַג“
173	-----	24 צו די וואָגנעס

זייט	קאפיטל	
180	דורך יידישע גאסן	25
185	„רעדער ראָלן צום זיג“	26
193	„אַרבייט דורך פרוידע“	27
199	„Feld Hure“	28
205	געשטעמפלטע פערד	29
213	הונגער	30
220	עקזעקוציע	31
226	הענטשעל „לבנה“	32
233	די צאָל שטימט	33
239	טויטן-קאָמער	34
245	„R 6“	35
252	וויסנשאַפטס-בלאָק	36
261	„פרוידע-אַפטיילונג“	37
266	„בעטען-באָו“	38
273	„פאַרוויילונגס-דינסט“	39
279	נאָכן לעצטן גאַנג	40
288	קאָפּריז פון עראָס	41
295	עפעס גרייט זיך	42
300	זינד-רייניקונג	43
306	געזונטהייטס-קאָנטראָלע	44
314	אַפגעחתמעט דער גורל	45
320	פלאימדיקע געסט	46
326	„פעסט-בוילע“	47
332	ביינער און דייטשן	48
339	געפילן פון אַ מוזלמאַן	49
346	אין תהום	50
356	דער טאָג איז געגאַנגען ווייטער	51

ניקא —
ווען נישט דיין שטארקן מיד
וואלט דאס בוך
נישט געווארן געשריבן.

קאפיטל איינס

קל"דער-בארג

דאניעלאַ — האָט ער שטיל געזאָגט — פאַרוואָס ביסטו נעכטן נישט אַריינגעקומען עסן מיט אונדז אַ ביסל וואַרעמס? מיר האָבן געוואַרט אויף דיר.

דאָס קול איז געקומען פון הינטער איר פליצע. זי האָט באַלד משער געווען, אַז וועווקע שטייט הינטער איר. קיינער רעדט נישט אַרויס דעם "למד" פון איר נאָמען אַזוי ליטוויש-האַרט און, גלייכצייטיק, אַזוי פאַטער-לעך-ווייך. זי האָט נישט אויסגעדרייט דעם קאַפּ. זי האָט ווייטער געשניטן די נעט פון אַ פאַר געשטרייפטע הויזן און אין זיי אַריינגעענטפערט:

— אַ שיינעם דאַנק, וועווקע. איך הוינגער נישט. באמת נישט.

— וועסט אונדז נישט אַרעמער מאַכן — האָט ער ווייטער הינטער איר געשעפטשעט — אַז מען קאַכט פאַר זיבן, קען מיטעסן אַן אַכטער. זיי נישט קיין איינגעשפאַרטע

שולצע איז געשטאַנען אויף דער שוועל פון שמאַטע-זאַל. ער האָט געהאַלטן דעם שטעקן אין האַנט, ווי אַ פריישישער אַפיציר האַלט זיין שווערד ביי אַ פאַראַד. וועווקע האָט זיך שנעל איינגעבויגן, אויפגעהויבן פון דער ערד אַ הויפּן צעטרענטע שמאַטעס און זיי געטראָגן הויך מיט צוויי אויפגעהויבענע, אַרב-ל-אויפגעשאַרצטע, געזונטע הענט. די ווייטער האָבן אים נאָכגעקוקט מיט קורצע שטומע בליקן בעת ער האָט אוועקגעשפאַנט צו דעם צושניידער-זאַל און דאַרט אוועקגעוואַרפן דעם פאַק אויף איינעם פון די הויכע צושנייד-טישן.

ק. צעטניק

אָפּטמאַל דאַכט זיך, אַז דער באַרג אַלטע מלבושים, וואָס ליגט אין דער מיט פון שמאַטע־זאַל, וועט זיך פּלוצלונג אויפּוועקן ווי אַ ווילקאָן. אַ נאַגנדיקע אימה גייט אויף פון קליידער־באַרג, און שפּרייט זיך אויס איי־בערן גרויסן שמאַטע־זאַל. די ווייבער וועלכע זיצן איינגעבויעגענע, איינע לעבן דער אַנדערער, אויף די בענק אַרום מלבושים־באַרג, ווערן פּלוצלונג שטיל. בלויז זייערע הענט אַרבעטן מיט די מעסערס ווי זיי וואַלטן אָפּגע־ריכט אַ שטומע עבודה צו אַ בלוטיקן אָפּגאַט. נאָר מערסטנטייל שווייגט דער באַרג ווי נאָר עס קען שווייגן אַ באַרג אַלטע, אָפּגענוצטע מלבושים. און די מיילער פון די אַרומיקע ווייבער הערן על־פּירוב נישט אויף צו פּלאַלען.

אויבן, איבער דעם שמאַטע־זאַל, געפינען זיך די ניי־מאַשינען. הונד־דערטער ניי־מאַשינען קלאַפּן אויבן אַן אויפהער. אונטן, אין דעם שמאַטע־זאַל, הערט זיך דאָס געקלאַפּעריי דורכן סופּיט, ווי אַ געדעמפטער, אויסגע־שיטערטער, לאַנגער דונער וואַלט זיך געקייקלט פון די הימלען. דער רעש הערט נישט אויף. מען איז צו אים צוגעווינט ווי איינוווינער אין אַ פּישער־דאַרף צום אייביקן רעש פון ים.

דאניעלא שלעפט אַרויס אַ בגד פון באַרג שמאַטעס. צום בעסטן טרע־נען זיך מענערשע רעגן־מאַנטלען. אויפן רוקן פון אַזאַ מאַנטל ציט זיך אַ לאַנגער נאַט, אויף וועלכן די שאַרף פון מעסער לויפט אַן שטרויכלונגען. מען קען ווייטער ציען די געדאַנקען אומגעשטערט. די אַרבעט איז נישט קוואַליפּיצירט. די טאַשן זענען נישט אַרויפגענייט פון דרויסן. מען דאַרף זיך נישט היטן, אַז מען זאַל, חלילה, נישט מאַכן קיין לאַך מיטן שאַרפּן שוסטער־מעסער. די צרה איז נאָר, וואָס מען טאַר נישט קלייבן... יעדער דאַרף נעמען פון באַרג דאָס, וואָס עס ליגט פאַר דער נאָז. ס'איז אַ מזל־זאך. אַליץ איז דאָ אַ מזל־זאך. אָפּטמאַל געפינט מען אַ גאַלד־שטיקל פאַר־נייט דווקא אינעם קאַלנער פון אַ קינדערשן ווינטער־מאַנטעלע.

קיינער ווייסט נישט פון וואַנען גרויסע אויטאָמאָבילן ברענגען טאַג־טעגלעך די בערג מלבושים צו די לאַגערס פון שוסטער־שאַפּ; קיינער ווייסט נישט, וווּ עס זענען די מענטשן, וואָס האַבן געטראָגן אַט די בערג מלבושים; קיינער דערטראַכט קיינמאַל נישט ביזן סוף פון געדאַנק; ווהיזן האַט מען אַוועקגעפירט די מענטשן, נאַקעטע, אַן מלבושים? אָבער אַלע ווייסן, אַז

דאָס הויז פון די ליאלקעס

הינטער ברעסלאָו געפינט זיך אַ ריזיקער לאַגער, וווּ מען באַשעפטיקט זיך בלויז מיטן זוכן אוצרות, וואָס ליגן פאַרנייט אין אַט די מלבושים.

דאָרט, אינעם ברעסלאָוער לאַגער, ווערן די מלבושים סאָרטירט; נייע און גוטע ווערן אַוועקגעפירט קיין דייטשלאַנד, און אָפגענוצטע קויפט דער „זאַנדער-באַאויפטראַגטער“*) פאַר זיין שוסטער-שאַפ, וואָס ער האָט גע-עפנט אינעם געטאָ. דאָ ווערן די מלבושים צעטרענט און דערנאָך צעשניטן אויף אויבער-טיילן פאַר די האַלצערנע שיך, וואָס די געסטאַפּאַ קויפט, הונדערטער טויזנטער, פאַר זייערן אַ פאַרבאַרגענעם צוועק.

ווען דאָניעלאַ וואַלט אַרויסגעשלעפט פון באַרג שמאַטעס אַ לייכטערן בגד צום אויפטרענען, וואַלט אויך קיין איינע פון די שכנטעס נישט גע-וואָגט עפעס צו זאָגן. אַלע ווייסן, אַז וועווקע ליטוואַק, דער פאַכמענישער לייטער פון שוסטער-שאַפ, קערט זיך מיט דער „בלאַנדער פאַניענקאַ“ עפעס אָן. נאָר דאָניעלאַ וועט דאָס נישט טון. זי קען עס נישט טון. ווען איר האַנט וואַלט זיך נאָר אויסגעצויגן אַרויסצושלעפן אַ לייכטערן מלבוש פון אַ צווייטן אָרט, וואַלטן באַלד אַלע אויגן אָנגעהויבן צו קוקן אויף איר. געשוויגן און געקוקט. זי האָט פיינט דאָס קוקן. אַ גאַנצן טאַג קוקן אויגן און שפּיאַנירן וואָס עס טוט זיך ביי אַנדערע. זיי צעשניידן זיך די פינגער מיט די שאַרפע שוסטער-מעסערס, און לערנען זיך נישט אויס נישט צו קוקן איינע צו דער צווייטער. יעדע האָט מורא, טאַמער האָט אַ צווייטע געפונען אַן איינגענייטן אוצר. די אויגן זענען געשפּאַנט, נערווען, דאָס האַרץ קלאַפט, און די בליקן שפּרינגען ווי פייגל-טריט, רעכטס און לינקס, פון הענט צו הענט.

קיינער ווייסט נישט פריער, צי עס ליגט עפעס באַהאַלטן צווישן די נעט פון בגד, וועלכן די הענט האָבן אַרויסגעשלעפט צום אויפטרע-נען. אַלע קלייבן פון זעלבן באַרג. אַלע מאַנטלען האָבן קאַלנערס. אַלע הויזן האָבן די זעלבע פאַרבאַרגענע נעט. אַלע ווייסן, אַז די מלבושים זע-נען שוין דורכגעגאַנגען אַן אונטערזוכונג אינעם ברעסלאָוער לאַגער. פונ-דעסטוועגן קענען די אויגן נישט איינרוען, טאַמער וועט דאָס אויג פאַרט

*) הימלערס ספעציעלער שליח אַוועקצופירן די יידן אין אַרבעטס-לאַגערן.

אויפכאפן דעם בליץ פון אַ גאַלדענער מטבע, וואָס גליטשט זיך פונקט אַרויס פון אַן אויפגעטרענטן נאַט צו פרעמדע פינגער; אָדער דאָס אויג וועט דערקאַפן, ווי הענט ציען אַרויס אַ לאַנג, איינגעוויקלט שטיקל פאַפיר — אַן אַמעריקאַנער דאַלער-„לאַקשל“ — פון אַ מאַנטל-הענגער אַרויס. סוף-סוף זענען די זוכער אינעם ברעסלאָוער לאַגער נאָר מענטשן, נישט קיין מלאכים.

פון רעכטס ציט זיך די צושניידער-האַלע, פון לינקס — די שוסטער-האַלע. די פאַר-אַרבעטער און גרופן-לייטערס לויפן אַרום ווי משוגעים. די אַרבעט ברענט. ס'איז אַ גיהנום. שולצע, דער דייטשער אויפזעער, שאַרט זיך מיטן שטעקן ביי די ווענט פון די האַלעס. וועווקע דרייט זיך פון איין שוסטער-טיש צום צווייטן, דערלאַנגט כלומרשט מאַטעריאַל, נאָר ער ווייסט שוין וווּ ער דאַרף זיך אָפּשטעלן און, כלאחר-יד אָפּראַטעווען אַ קאַליע-גע-מאַכטן שוך אין די הענט פון אַן איבערנאַכט-געוואַרענעם „שוסטער“, און אָפּראַטעווען דעם „שוסטער“ פון אַוועקגעשיקט צו ווערן קיין אוישוויץ, ווייל ביי שולצען הייסט דאָס — „באַוווסטזיניקער סאַבאַטאַזש“.

ס'אַ מאַדנער מענטש דער וועווקע, — טראַכט דאַניעלאַ. ביי אים איז נאָך אַלץ פאַראַן „זיבן“. „אַז מען קאַכט פאַר זיבן, קען אויך מיטעסן אַן אַכטער...“ זינט עס האָט פאַסירט דאָס אומגליק מיט טעדעקן, קען זי זיך מער נישט ווייזן אין וועווקע שוסטערס קאַמער. אין אמתן, דאַרף טאַקע וועווקע זי פיינט האַבן. זיין גאַנצע משפּחה דאַרף זי פיינט האַבן. טע-דעק איז געווען זייער באַליבטסטער זון, דער ליבלינג אין דער משפּחה. זיי האַבן זיך אין אים געשפּיגלט. טעדעק! זי ווייסט דאָס. כאַטש וואָס איז זי שולדיק? אָבער זיי ווייסן איינס: טעדעק איז אַרויס פון געטאָ צוליב איר! ס'איז נישט געווען דאָס ערשטע מאָל, אַז טעדעק איז אַרויס פון געטאָ צו דער אַרישער זייט. פערבער, דער געהיימער וועקער צו אַן אויפשטאַנד אינעם געטאָ, פלעגט זיך שטענדיק באַנוצן מיט טעדעקן צו זיינע אונטער-אַרונט-שליחותן. קיינמאַל האָט מען טעדעקן נישט געכאַפט. די געניאַלסטע געטאָ-פלענער ווייזן זיך דערנאָך אַרויס שוידערהאַפט נאַריש און נאַוון. געטאָ-פלענער! טעדעק האָט נאָר געוואַלט וויסן איין זאַך: ווי אַזוי געפינט מען אַ וועג דורך די בעסקידער וועלדער צו דער סלאָוואַקישער גרענעץ? מער האָט ער נישט געוואַלט. אַ שטייגער, ווי פון אַלע אַנדערע סכּנות וואַלט

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

ער שוין געווען באַוואַרנט. ער האָט שוין געהאַט אַ פאַרטיקן פּלאַן ווי אַזוי מיט איר צו דערגיין ביז קיין ארץ ישראל. אָבער שטעלנדיק דעם ערשטן טראַט אויסערהאַלב דעם געטאָ, האָט מען אים געכאַפט. געטאָ-פּלענער! ווען נישט זי, וואָלט טעדעק אפּשר נישט אויסגעאַרבעט דעם גאַנצן פּלאַן. טעדעק האָט זי ליב געהאַט. איצט ווייסט זי דאָס. אַלע האָבן דאָס געוויסט. בלויז איר איז אַזעלכעס נישט איינגעפאַלן. זי האָט אים אַזאַ געפיל קיינ-מאַל נישט אַרויסגעוויזן. עס איז איר אַזעלכעס גאַר נישט געקומען אויפן געדאַנק. זי האָט בלויז נישט מסכים געווען צו טעדעקס פּלאַן, ווייל זי האָט געפילט, אַז ער טוט דאָס צוליב איר; כדי זי אַרויסצוראַטעווען פון געטאָ. ווי אַזוי קען זי איצט קוקן טעדעקס משפּחה אין פנים אַרײַן? אמת, מען ווייסט נישט צי מען האָט אים געשיקט קיין אוישוויץ אָדער אין אַן אַר-בעטס-לאַגער. אָבער וואָס איז די נפּקאַ-מינה? קיינער ווייסט נישט וואָס אַזעלכעס עס איז „אוישוויץ“, און וואָס אַזעלכעס עס איז „אַרבעטס-לאַגער“. אין ביידע ערטער פאַרשווינדן די מענטשן, ווי אין אַ ים אַרײַן און מען ווייסט מער נישט וואָס מיט זיי קומט פאַר.

פּאַטאַגראַפּיעס.

פאַרשיידענע פּאַטאַגראַפּיעס. אַן אַ שיעור פּאַטאַגראַפּיעס. גרויסע און קליינע. זיי פאַלן אַרויס פון די אויפגעטרענטע מלבוש-טאַשן. זיי וואַלגערן זיך אויף דער ערד. מען טרעט אויף זיי. די ערשטע צייט, אַז עס איז אַרויס-געפאַלן פון אַ טאַש אַ פּאַטאַגראַפּל, האָט מען נאָך געפרוּווט לייענען דאָס געשריבענע אויף דער צווייטער זייט. היינט קוקט מען זיך נישט אַרום דערויף. רבקה, די אויפרוימעריין, קערט זיי אַוועק מיטן בעזים צום מיסט, קופּעסווייז, שולצע שטייט און היט. די פּנימער אויף די פּאַטאַגראַפּיעס זאָגן סיי ווי מער גאַרנישט. מען איז שוין צוגעוויינט, אַז עס זאָלן זיך אַרומוואַלגערן אויף דער ערד, לעבן די פּיס: כלות אין שליערס, פּאַטאַג-ראַפּירט אין חופּה-טאַג; שמייכלענדיקע קינדער פון וויגן אַרויס; בחורים-קעפּ, וועלכע קוקן מיט טיפע אויגן אין זייער יוגנט אַרײַן.

מענטשן האָבן מיט זיך מיטגעפירט די פּאַטאַגראַפּיע ווי אַן אַנדענק פון זייער אייגענעם לעבן.

היינט לייענט מען מער נישט דאָס געשריבענע אויף דער צווייטער זייט פון די פּאַטאַגראַפּיעס. מען ווייסט פּרוער, אַז מען וועט עס סיי ווי

נישט פארשטיין. די אנדענק־שורות זענען געשריבן אמאל האלענדיש און אמאל פראנצויזיש. אמאל פלעמיש און אמאל דייטש. אמאל טשעכיש און אמאל גריכיש. אמאל יידיש און אמאל איטאליעניש. אמאל רוסיש און אמאל העברעישי. ווער קען דא אַזוי מיל שפראכן?

„אז מען קאכט פאר זיבן, קען מיטעסן אן אכטער...“ די זעלבע ווער־טער האָט וועווקע איר געזאָגט אויך אין דער ערשטער נאָכט, ווען זי איז אַהער געקומען פון קראַקע; באַלד נאָכדעם, ווי ער האָט זי אַרויסגעראַטע־וועט פון די הענט פון דער ייִדישער פּאַליציי. דעמאָלט איז טעדעק נאָך געווען אינדערהיים. זי האָט אים נאָך אַפילו נישט געקענט. אויך מנשה איז נאָך געווען. וועווקעס „פינף זין ווי דעמבעס“ זענען נאָך געווען צוזאָמען. דעמאָלט האָט וועווקע צו איר געזאָגט: „אז מען קאכט פאר זיבן...“ און היינט זאָגט ער צו איר דאָס זעלבע. ביי אים זענען נאָך אַלץ פאַראַן זיבן...“

נישט אנדערש, נאָר דער שכל איז ביי טעדעקן געוואָרן אָפגענומען. טעדעק האָט דאָך געשמט אַלס קלוגער בחור. און ער האָט דאָך געוויסט. אַז זיין יונגערער ברודער, מנשה, איז געפאלן אַ קרבן צוליב די וועלדער. פונדעסטוועגן האָט טעדעק ווייטער געבויט אַ פלאַן צו גיין דורך די וועלדער. וואָס איז דער חילוק, די סלאַווער וועלדער אָדער די בעסקידן? פריער, אַ שטיק צייט פאַר מנשהס טויט, האָט מען שוין געפונען ליגן נאָקעטע קער־פערס פון דערשאַסענע יידן, אַרויסגעוואָרפענע פון די סלאַווער וועלדער צו די שליאַכן, מיט אַ צעטעלע אַריינגעקלאַפט מיט אַ נאָגל אין נאָקעטן לייב; „דערשאַסן, אָבער נישט דורך די דייטשן“. אונטערגעשריבן: „פּוילישע פאַרטיזאַנער“. טעדעק האָט דאָך דערפון געוויסט. פונדעסטוועגן האָט ער געטענהט דאָס זייניקע: „איך וועל נישט וואַרטן ביז די דייטשן וועלן אַלעמען אויסהרגענען אין געטאָ!“ זי האָט אים גענוג געבעטן. וואָס האָט זי אַלץ נישט געטון, כדי אים אָפצווענדן פון זיין פלאַן? בלויז דעם נאָמען פון ברודער מנשה האָט דאָס האַרץ נישט געלאָזט פאַר אים דערמאָנען. נאָר טעדעק האָט זיך פון קיינעם נישט געלאָזט אָפריידן, נישט פון פאַטער און נישט פון דער מוטער.

„איך וועל אין געטאָ נישט בלייבן!“

וועווקע האָט אַ שלונג געטון אינעם האַלדז און געשוויגן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

ווען טעדעק איז אהיימגעקומען מיט דער פאלשער בשורה: „מגשה איז אריבער צו די פארטיזאנער“ — האט וועווקע אויך א שלונג געטון אינעם האלדז. ביז היינט איז נישט מעגלעך אויף אים צו דערקענען, צי גלויבט ער אין דעם, אדער ער ווייסט דעם אמת. גיטל, זיין ווייב, איז געשטאנען מיטן פנים אויסגעדרייט צום קאך-איוון. אירע טרערן זענען שווייגנדיקע געפאלן אויף די טעפ, וועלכע זי האט גערוקט, סתם אזוי, פון איין ארט איוון צום אנדערן. וועווקע איז געשטאנען הינטער איר רוקן און אריבערגערעדט צו איר דורך איר אקסל: — גיטל לעבן, וועסט זען, מגשה וועט צוריקקומען אין א רוסישן טאנק אזוי גרויס, ווי העלערס הויז. וועסט זען, גיטל. ער האט פון זיך ארויסגעווארפן די ווערטער און שנעל ארויסגעלאפן פון שטוב.

אויף די הויכע טישן אין דעם צושנייד-זאל ווערן אויסגעלייגט די שטיקער אויפגעטרענטע שטאפן, וועלכע ווערן אריינגעבראכט פון דעם שמאטע-זאל, קאליר צו קאליר; גלאטע גראנאט-שטאפן פון שול-מונדירן; שווארצער אלפאגע שטאפן, וואס עס טראגן פרומע יידן און בוכהאלטערן; בלויער קאמגארן פון אונט-אנצוגן און שוויאט-זיגזאג-שטאפן, וואס מען טראגט אין שיינע, זוניקע ווינטער-טעג. אויסגעסארטירט, קאליר-ארטיק, ליגן זיי איינס אויפן אנדערן. די צושניידער ליגן ארויף זייערע פורעמלעך אויף די אויסגעלייגטע שטאפן-שטויסן, שטעכן אריין שארפע מעסער-שפיצן אין די געוואנטן, און ווי מען פירט א בליישטיפט לעבן א צירקל, אזוי פירן זיי די מעסערס לעבן די פורעמלעך און שניידן אויס „פארלעך“. די „פאר-לעך“ ווערן אוועקגעפירט צו דער מאשין-האלע, און דערנאך ברענגט מען זיי צוריק, פארטיקע, צו דער שוסטער-האלע.

ווען דער „זאנדער-באאויפטראגטער“ האט באשלאסן צו עפענען אינעם געטא דעם שוסטער-שאפ, איז געווארן א בהלהדיקער געלויף צום יודנראט. יעדער האט געוואלט ארבעטן אינעם שוסטער-שאפ. מענטשן האבן אויס-געגראבן פון זייערע באהעלטענישן ס'לעצטע משפחה-צירונג און דאס גע-שטופט אין די הענט פון די יודענראטלער. ווייל וואס קען שוין זיין זיכע-רער ווי האבן אן ארבעטס-קארטע פון „זאנדער-באאויפטראגטנס“ שאפ, פון זעלבן זאנדער-באאויפטראגטן, וועלכער באשעפטיקט זיך מיט אוועקשיקן די

ק. צעטניק

יידן אין די ארבעטס-לאַגערן? ס'איז דאָך אַ פאַרשטענדלעכע זאַך, אַז ער וועט נישט נעמען און אוועקשיקן מענטשן, וועלכע אַרבעטן ביי אים אין שאַפּ. נאָר פּלוצלונג האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אינעם געטאָ זענען בכלל נישט פאַראַן קיין שוסטער. ווייל די אַרעמע בעלי-מלאכות האָט דער יודענ-ראַט גופא שוין פּריער אוועקגעשיקט ווי אַ כּפּרה פאַר די רייכע. פון וואַנען האָבן זיי דען געזאָלט וויסן, אַז עס וועט קומען אַ צייט, ווען מען וועט פּלוצלונג דאַרפן זוכן אינעם געטאָ אַ שוסטער אויף אַ רפואה און נישט געפינען? און מיט בלוז „אינטעליגענציע“ און „שרויפן-דרייער“ (אַזוי האָט מען גערופן די רייכע סוחרים, וועלכע האָבן געקויפט ביים יודענראַט אַרבעטס-קאַרטן און געקומען צו לויפן אין שאַפּ אַריין בשעת אין געטאָ האָט זיך געגרייט אַן אַקציע), וועט מען נישט קענען פאַרטיק מאַכן קיין שייך פאַר דער געסטאַפּאַ. קען מען זיך פאַרשטעלן די גרויסע שמחה פון יודענראַט מיט וועווקע ליטוואַק, דער אמתער שוסטער-מייסטער פון פאַר דעם קריג. און וועווקע שוסטער האָט טאַקע געראַטעוועט די לאַגע. ער איז באלד באַשטימט געוואָרן אַלס פאַכמענישער לייטער פון שאַפּ, און אַנגע-הויבן איבערוואַנדלען געטאָ-יידן אויף שוסטער.

אינעם גרויסן שוסטער-זאַל שטייען אויסגעשטעלט שורות-שורות, לאַנגע, נידעריקע טישן, אויף די נידעריקע בענק זיצן אַנגעזעענע דאַקטויר-רים, באַרימטע אַדוואַקאַטן, רבנים, און באַמיען זיך מיט אַלע כוחות אויס-צוזען אין שולצעס אויגן ווי לאַנג-יעריקע שוסטערס.

אַפּטמאַל דאַכט זיך, אַז פאַר דיינע אויגן ציט זיך דאָ אַ ריזיקער קינ-דער-גאַרטן, נאָר אויף די קינדער-בענק זיצן גרויסע, דערוואַקסענע יידן, און אַנשטאַט שפּילצייג, האַלטן זיי אין די הענט שייך, און קלאַפּן נעגל רונד-אַרום די האַלצערנע זיילן.

צוועלף אַזייגער, אַז שולצע גייט אוועק צום דייטשן „קאַמעראַדן-הויז“ עסן מיטאַג, זעצט זיך וועווקע אוועק ביי איינעם פון די שוסטער-טישן, נעמט אַ האַמער אין האַנט און הייבט אַן אַרבעטן. אַז וועווקע דערפילט דעם שוסטער-האַמער אין האַנט, באַקומען זיינע אויגן צוריק דעם אַמאַליקן גלאַנץ. ער דערפילט זיך אויפגעפּרישט, ווי איינער, וואָס קערט זיך אום צוריק פון אַ לאַנגן אַרומוואַלגערן אין דער פרעמד צו דער ליבער וואַרע-מער היים.

דאס הויז פון די ליאלקעס

וועווקע קען נישט זיין קיין אויפזעער. ס'איז אים נמאס זיך אַרומצור־
דרייען אַ גאַנצן טאַג צווישן די טישן, ווי אַן עובר־בטל. דאָס ציט פון אים
אַרויס דעם מאַרד פון די ביינער. ער פילט זיך שווער, די פיס — מיט,
די אויגן — אויסגעלאָשן. אַ גאַנצן טאַג רק מען שרייט: „לייטער!...“ „ליי־
טער!...“ אַמאָל פון דעם טיש, אַמאָל פון יענעם טיש; אַמאָל פון דעם
זאַל און אַמאָל פון יענעם זאַל. עס איז אים נמאס. ער קען דאָס מער נישט
הערן; און ער קען מער נישט זיין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר די שיד, וואָס די
דאָקטוירים און אַדוואָקאַטן מאַכן פאַרטיק.

איצט, בשעת ער האַלט דעם האַמער אין דער האַנט, שפירט ער, ווי
זיינע אברים וואַלטן זיך צוריק אויפגעוועקט. דער מוסקול פון זיין רעכטער
האַנט שפאַנט זיך אָן. די ברוסט הייבט זיך לאַנגזאַם, אַטעמט טיף, און
לויפט אָפּ מיט כוח. עס איז אים גוט דאָס ווידער צו פילן, ער כאַפט אַ
הויפּן טשוועקלעך אינעם מויל אַריין, ווי אַ זולל וסובאַ. ער פילט, ווי זיין
קאַרק גיסט זיך אָן מיט גבורה און עס ווילט זיך אים זינגען...

מאָדנע, אַפילו בשעת דו זיצסט אַ געבונדענער אויף דער פייניקונגס־
שטול אין געסטאָפּאַ־קעלער, נאָר אויב די צוואַנגען הערן אַ מינוט אויף
צו קוועטשן דיינע ביינער, וויל פּלוצלונג דער מאַרד אינעווייניק אָנהייבן
צו זינגען פון גוטסקייט. כאַטש די שוואַרצע מונדירן שטייען נאָך איבער
דיר, זייערע פרצופים לאַכן דיר אין די אויגן אַריין; כאַטש דו זיצסט נאָך
אַ געבונדענער אויף דער פייניקונגס־שטול, פונדעסטוועגן, טראַץ אַלעם,
ווילסטו דיך מיטפרייען מיט זיי. די ערשטע סעקונדע פון דיינע באַפרייטע
ביינער צווינגט דיך דערצו. דער מאַרד אינעווייניק וויל פּלוצלונג זינגען.

גיטל וואַלט מסתמא איצט געזאָגט: „ווי איינער צו זיבן — אַזוי איז
ער צו זיבעציק!“ אין געטאַ, אינעם דייטשן שוסטער־שאַפּ, ווילט זיך אים
פּלוצלונג זינגען. שווייגט וועווקע, דערשטיקט דאָס אויפגעוועקטע געזאַנג
אין זיינע צעשפילטע מוסקולן, און הערט זיך צו מיט איין אויער, ווי זיל־
בערשטיין, דער באַרימטער קינדער־דאָקטער, דערציילט נאָכאַמאָל די פּאָ־
ליטישע נייעס, ספּעציעל לכבוד דעם, וואָס וועווקע דער „לייטער“, האָט
זיך אַוועקגעזעצט ביי זייער טיש. די שוסטערס ביים טיש הייבן נישט אויף
די אויגן פון די שיד, בייגן זיך בלויז צו מיט די קעפּ און רוקנס, ווי
הינדלעך אַרום אַ געוואַרפענעם קערנדל.

— דאָס „קעסטל“ האָט איבערגעגעבן, אַז רוזוועלט האָט גערעדט...
„רוזוועלט האָט גערעדט...“ — גיבן די שוסטערס איבער איינער צום
אַנדערן, פון איין טיש צום אַנדערן, נישט אַרויסהייבנדיק די אויגן פון
די שייך.

„רוזוועלט האָט גערעדט...“

קיינער פרעגט נישט וואָס אַזעלכעס ער האָט גערעדט, און וואָס אייגנט-
לעך ער האָט געזאָגט. פונקט ווי כראַנישע אָפּיום-זויגער פרעגן זיך נישט:
וואָס אייגנטלעך איז דאָס, וואָס טעמפט אָפּ אַלע זייערע חושים; ציט און
פילט אָן זייער לייב-און-לעבן מיט אָן אינערלעכן ציטער, בשעת זיי הערן
דערמאָנען דעם ווייסן סם. „רוזוועלט האָט גערעדט...“ — דאָס איז גענוג.
בערגסאָן, דער חזן פון דער אָפּיקורסישער שול, — וועלכער האָט גע-
ווינט פאַר דער מלחמה מיט וועווקע שוסטער אין איין הויז, און דערפאַר
טאַקע זוכה געווען איצט צו אַרבעטן אין שוסטער-שאַפּ — גיט צו פאַר-
שטיין אויף דער פאַרדרייטער זייט פון אַ האַלצערנעם שוך-זויל די סטראַ-
טעגישע לאַגע פון קרימער פערעקאָפּ, וואָס די דייטשן ווילן אייננעמען.
„אַ מכה זיי אין די לעבער!“ — שפייט וועווקע אַרויס פון מויל אַ קללה
צוזאַמען מיט די טשעווקלעך.

ביים שוסטער-טיש פאַרגעסט וועווקע אויף אַ מינוט אין זיין וויי, וועלכן
ער באַהאַלט אויס פאַר פרעמדע אויגן. דער שוסטער-האַמער ווירקט אויף
אים, ווי אַ צויבער-שטעקן: עס שיילט זיך צוריק אַרויס דער אַמאָליקער
וועווקע שוסטער. נישט דער „לייטער“, וועלכער דרייט זיך אַרום אַ גאַנצן
טאַג צווישן די טישן, און איז פאַראַנטוואָרטלעך כלפי די דייטשן פאַר דער
פראָדוקציע פון זיינע „שוסטערס“.

דאָס דויערט אָבער נאָר אַזוי לאַנג, כל זמן שולצע איז נישטאָ אינעם
שאַפּ.

שולצע, צוריקקומענדיק, גנבעט זיך דאָס ערשטע אַריין אין דעם שמאַ-
טע-זאָל. ער גליטשט זיך אַריין מיט קעצישע טריט מען זאָל אים נישט זען.
שולצעס אויפגעלאָפענער שאַרבן-קאַפּ ציט זיך פון נאַקן-אַרויף ביז צו די
אויגן — ווייס, אָן יעדן סימן פון האַר. דאָס פיצעלע, צעקניטשטע שטיקל
פנים, שטעקט אַרויס פון זיין אויפגעשוואַלענעם שיידל-קאַפּ — ווי אַ געבן-
זאָך. און עס קוקט אויס ווי אַ קאַפּ פון אַ נפלע אונטער אַ פאַרגרעסער-גלאַז.

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיין מויל איז קיינמאל נישט פריי. שטענדיק שטעקט א ברענענדיקער ציגאר צווישן די שמאלע, בלויע ליפן. שטענדיק רויכערט דער ציגאר, ווי א באַ-זונדערער אינסטיגנט וואָלט אים אָן אויפהער געטריבן: „ווייז אָ דו ביסט שולצע, אָגו, ווייז, אָ דו ביסט נישט קיין גפּלע, אַ סימן — דו רויכערסט ציגארן!...“

שולצע הינקט אויף אַ פּוס. דערפאַר גייט ער אויף דריי, נאָר דער דריי-טער פּוס — דער שטעקן — איז דער געפערלעכסטער. אויפן שפיץ פון זיין שטעקן איז אַרויפגעצויגן אַזאַ מין סאַרט גומענער עק, וואָס נאָר שולצע אַליין ווייסט דעם סוד ווי אַזוי מיט אים צו געבן עמעצן אַ שטויס, אָז יענער זאָל דערנאָך אַ לאַנגע צייט נישט קענען כאַפּן דעם אַטעם. ביז היינט איז נישט באַוויסט צי דער סוד ליגט אין דעם גומענעם עק פון שטעקן, אָדער אין דעם, וואָס שולצע ווייסט וווּ, אויף וועלכן אָרט, דער שפיץ פון זיין דריטן פּוס דאַרף טרעפן. בינורליבינו גליטשט ער זיך אַריין אין דעם שמאַטע-זאָל און איז זיכער, אָז קיינער זעט אים נישט. אפשר וואָלט מען אים טאַקע נישט געזען, נאָר ער ווייסט נישט, אָז נאָך איידער ער באַוויזט זיך, פילט מען שוין אַ מייל פון דער ווייטנס דעם ריח פון זיין ברענענדיקן ציגאַר.

צווערשט ריטשט ער זיך אַריין אין דעם שמאַטע-זאָל. צוויי טרענערינס האָט ער שוין אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ. איינע האָט געפונען אַ „חזירל“* הינטער אַן אַרויפגענייטער לאַטע אויף דער קני פון אַ פאַר אַרבעטס-הויזן. די שכנע האָט דווקא געוואָלט זיין אַ שותפּטע. „זי האָט פּריער געהאַלטן די הויזן אין די הענט“ — האָט זי געטענהט. בינורליבינו איז דער סכסוך דער-גאַנגען צו שולצע, און ביידע זענען גלייך נאָך דער אַרבעט אַוועקגעשיקט געוואָרן צו געסטאַפּאַ, פון וואַנען זיי זענען מער נישט צוריקגעקומען. צו-מאַרגנס האָט שולצע פאַראַרדנט, מען זאָל רעווידירן די אַרבעטערינס פון דער שמאַטע-האַלע איידער זיי פאַרלאָזן דעם שאַפּ. נאָר די וועלכע האָבן אין יענע טעג עפּעס געפונען, האָבן עס גלייך אַראַפּגעשלונגען.

פון דעמאָלט אָן קוקן די טרענערינס בשעת דער אַרבעט איינע צו דעם מויל פון דער אַנדערער.

* „חזירל“ — אַ רוסישע גאַלד-מטבע.

קאפיטל צוויי

א געטאפלע לעבן

דאס פאטאגראפאל איז געלעגן אויף דער ערד לעבן אירע פיס. עס איז ארויסגעפאלן פון א בוזעם-טאש צוזאמען מיט א קליין תפילין-זעקעלע. דאס תפילין-זעקעלע איז געווען פון באַרדא פליוש, מיט צוויי זילבער-אויסגע-שטיקטע אותיות, אין מיטן פון א מגן-דוד.

דאניעלאַ האָט לייכט געפירט דאָס מעסער אויף דער נאַט פון אַ גע-קעסטלטן ווינטער-מאַנטל, אַ שטייגער, ווי אַ פידלער פרוווט אויס דעם טאָן פון אַ סטרונע. עס איז נישט געשפילט, אָבער אַ טויבער וועט דאָס נישט וויסן; עס איז נישט געאַרבעט, אָבער שולצע, וועלכער שטייט פון דערווייטן, וועט דאָס נישט באַמערקן.

זי האָט נישט געקענט אַפרייסן איר בליק פון דעם פאָטאָגראַפּל. אַ ינגל און אַ מיידל. ממש אַזוי ווי זי און מאַני אויפן פאָטאָגראַפּל פון מעדא-ליאַן, וועלכן זי טראָגט אויפן האַרץ. די אויגן פון די צוויי קינדער האָבן צו איר אַרויפגעקוקט פון דער ערד און איר נישט געגעבן קיין מנוחה. ווי מאַניס אויגן וואָלטן איצט פּלוצלונג פון דער ערד צו איר אַרויפגעפרעגט: „דאַניש, פאַרוואָס ביסטו אַוועקגעפאַרן?“... איר פאַרגאַנגענהייט האָט זיך אַרומגעהילט ווי אַ ראָם אַרום דעם פאָטאָגראַפּל אויף דער ערד און צוריק אַרויפגעקוקט צו איר ווי פון אַ מטושטושדיק פּרעמד לעבן אַרויס. דאָס לעבן איז איצט געלעגן צופּוסנס ביים באַרג אַלטע מאַנטלען און הויזן. זי האָט געקוקט דערויף, עס איז געווען איר אייגן לעבן; דאָס לעבן פון איר נעכטן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

פונדעסטוועגן האָט זי עס נישט געקענט תופס זיין. עס איז געווען אַזוי ווייט פון דער שמאַטע-האַלע; אַזוי ווייט און פרעמד פון די הויכע טישן אין דער צושניידער-האַלע, און פון די נידעריקע טישן אין דער שוסטער-האַלע...

פּלוצלונג האָבן די מענטשן אין די האַלעס אויסגעזען אין אירע אויגן ווי אומבאַקאַנטע באַשעפענישן, פאַרמאַכטע און פאַרשלאָסענע אין אַ פאַר-ביקן גלאַז-באַלעם, וואָס דאַכט זיך זיי לעבן, זיי באַוועגן זיך, נאָר זי קען נישט אַריינדרינגען צו זיי. זי איז ווייט פון זיי, פונדעסטוועגן איז זי פאַרט דאָ, אינעווייניק, צווישן זיי.

איר לעבן ליגט צופוסנס דעם באַרג אַלטע מלבושים אויף דער ערד און עס גייט-אויף צו איר ווי דער רויך פון שולצעס ציגאַר. מען זעט נישט דעם רויך, נאָר מען פילט זיין אויפשוידערנדיקן, דייטשן ריח אין דער לופט. צוויי לעבנס. איינס אָפּגעריסן פון צווייטן. אַן באַהעפטונג און אַן איר-בערגאַנג פון איינעם צום אַנדערן. וועלכעס איז וואָר און וועלכעס איז קאַש-מאַר? אַט דער באַרג אַלטע מלבושים איז געוויס נישט קיין חלום! זי זעט אים דאָך מיט די אויגן; זי רירט אים אַן מיט די הענט. צי איז גאָר געמאַלט אָ זי לעבט אַט די צוויי לעבנס מיטאַמאַל? צוויי לעבנס ביינאַנד? « מלחמה הענגט אין דער לופט... » « די צייט איז נישט פאַסיק אויף אויספּלוגן... » פאַפי שאַקלט מיט אַ ווייסן טיכל אין דער לופט... דער צוג דערווייטערט זיך... פון וואָנען און ווי אַזוי איז דאָ פּלוצלונג אַרויסגעשווומען דער קאַפּ פון שול-צע? פון וואָנען און ווי אַזוי קומט זי גופא דאָ אַהער? וווּ איז די בריק צווישן אַט די צוויי לעבנס? וואָס אַזעלכעס זענען די בלויע קעסטעלעך אויף דעם פרעמדן מאַנטל וועלכן זי האַלט איצט אין די הענט? און וואָס באַטייט די גלאַנציקע שאַרף פון דעם שוסטער-מעסער וועלכן זי שניידט איצט אַריין אין די נעט?...

די באַרדאָ-קאַליר פון תפילין-זעקעלע שפּרייט זיך אויס פאַר אירע אויגן. אַלץ ווערט פול מיט פאַרב פון באַרדאָ. עס גלוסט זיך איר אַראַפּצור-בייגן זיך און אויפצוהייבן דאָס זעקעלע. נאָר אַזעלכע קלייניקייטן קערט רבקה אַוועק צום באַרג מיסט. אַ «פאַרל» אויבער-שיך קען מען פון אַזאַ קליין זע-קעלע סיי ווי נישט אַרויסשניידן. איר טאַג-בוך איז אויך געבונדן אַקוראַט אין אַזאַ באַרדאָ פּליוש. אויפן מעשענעם שילדל איז אויסגראַווירט: «פאַר דער טאַלענטירטער דאַניעלאַ...» איצט ציט זיך אַ לאַנגער קריץ איבער דער

ק. צעטניק

אויסגראווירטער שורה, ווי די דייטשע קויל וואָלט מיט אַ כוונה געוואָלט אויסמעקן די ווערטער. ווען זי וואָלט נישט מיט זיך מיטגעפירט דעם טאָג-בוך אינעם רוקזאָק, וואָלט די קויל אַריין אין איר פלייצע. זי וואָלט געבליבן ליגן אויפן מאַרק אינעם שטעטל יאַבלאָווע, אַזוי ווי אַלע יידן זענען דאָרט געבליבן; אַזוי ווי אַלע אירע חברטעס פון דער פינפטער קלאַס זענען דאָרט געבליבן ליגן.

אין דער צושניידער-האַלע לויפן די גרופן-פירער פון איין טיש צום אַנדערן. די אַרבעט ברענט. אַלע „שרויפן-דרייער“ זענען היינט געקומען צו-לויפן אין שאַפּ אַריין. עס גרייט זיך אַודאי אַן „אַקציע“. אויף דער ערד ליגן אויסגעטאַרטירט די שטיקער אויפגעטרענטע שטאַפן. עס קוקט אויס ווי אויפן יאַבלאָווער מאַרק, בשעת די דייטשן האָבן באַפוילן אַז אַלע זאָלן זיך אַנדערלייגן מיטן פנים צו דער ערד. דער מאַרק איז פּלוצלונג געוואָרן אויסגעפלאַסטערט מיט מענטשלעכע רוקנס, ווי מיט אויסגעלייג-טע שטיקער אויפגעטרענטע שטאַפן. ערשט געווען אַ פולער מאַרק, און פּלוצלונג געוואָרן אויסגעליידיקט. פול און גלייכצייטיק — ליידיק! פּונקט פאַרקערט, ווי עס איז מיט איר געווען אויפן וועג קיין קראַקע, דעמאָלט האָט זי נישט געזען די ערד אויף וועלכער זי גייט. נאָר ווען עס זענען אָנגעפּלויגן די דייטשע באַמבערס און אַלע זענען זיך צעלאָפּן אין די ראַוועס לעבן די זייטן פון וועג, איז פון אַומטער דער אַראָפּגעשיילטער מענטשן-מאַסע קאַפּויר געשווומען — אַ ליידיקער, אומענדלעכער שאַסי.

ערשט דעמאָלט האָבן אירע אויגן דערזען; אַ געפּגרט פּערד מיט אויס-געצויגענע פיס, מענטשן האָבן אויף אים געטראָטן און אים צעטראָטן; צעבראַכענע וועלאָסיפעדן מיט רעדער-פלאַכן צום הימל; קינדער-וועגעלעך, שווער-באַלאַדענע, מיט טעפּ און בעטגעוואַנט — אַ טויטער שאַסי, ערשט איצט האָט ער זיך אַנטפּלעקט פאַר די אויגן.

... און אפשר זענען דאָס-אַ די מלבושים פון די יאַבלאָווער יידן? רישאָ מייערטשיק האָט געטראָגן אַט אַזא ענלעכן מאַנטל בשעתן אַרויספאַרן פון דער היים. ווען נישט דאָס מעשענע שילדל אויף איר טאָג-בוך, וואָלט מען איצט דאָ, אין דער שמאַטע-האַלע, אפשר געטרענט די נעט פון איר רעגן-מאַנטל. ווי אַזוי קומען דאָ אַהער די מלבושים פון די יאַבלאָווער יידן? דאָס האָט דאָך פאַסירט מיט דריי יאָר צוריק! מאַמאָ האָט זיך געבעטן: „נעם

דאס הויז פון די ליאלקעס

מיט דעם רעגן-מאָנטל, ער וועט דיר נייטיק זיין בשעת דעם אויספלוג...“ ווען זי נעמט דעמאָלט נישט מיט דעם רעגן-מאָנטל, וואָלט זי היינט נישט געקענט שמוגלען אַבראַם דעם מעקלערס שטאַפן-סחורות אַרומגעוויקלט אויפן בויד. און זי וואָלט אויסגעגאַנגען פון הונגער. עס וועט אַוודאי זיין אַן אַקציע אין געטאַ. ווען נישט, וואָלט בערמאַן, דער גאַלד-סוחר, נישט געקומען צולויפן אין שאַפ אַריין. די צושניידער אַרבעטן זייער שווער, דער-צו שטייען זיי אַ גאַנצן טאַג אויף די פיס לעבן די טישן. וועווקע דרייט זיך אויך אַ גאַנצן טאַג אויף די פיס. ווען נישט וועווקע, וואָלט זי נישט געקענט אַפילו חלומען וועגן אַרבעטן אין שוסטער-שאַפ. זי האָט מזל. שטענדיק האָט זי געהאַט מזל. אויב נישט, איז נישט צו פאַרשטיין ווי אַזוי זי איז געבליבן לעבן ביז היינט.

אַ טאַג פון בריוו, געשריבענע און גאַך נישט געשריבענע. כמעט פון יעדער טאַש פאַלט היינט אַרויס אַ בריוו. ווי די מענטשן וואָלטן געווען פון איין „טראַנספּאָרט“; ווי אַלע וואָלטן זיך אַפּגעשמועסט מיטצוגעמען בריוו, אָדער ווי מען וואָלט זיי אַלעמען צוגעזאַגט, אַז וויבאַלד אַלע וועלן אַנקומען אויפן אַרט, וועלן זיי קענען אַהיים שרייבן ווי עס דערגייט זיי. רבקה קערט אַוועק די בריוו צו דער קופּע מיסט. די בריוו אַטעמען מיטן ציטער פון פינגער, וועלכע האָבן זיי פאַרקלעפט. אַלע פילן דאָס. אַ מאַדנער פּחד שוועבט איצט אַרום אין דער לופט פון דער שמאַטע-האַלע. פּלוצלונג הייבט אָן פון די מאָנטל-פאַטשעווקעס אַרויסשלאָגן די וואַרעמקייט פון מענטשלעכע גופים. אַלע אַרבל פילן זיך אויס מיט הענט, אַלע קראַגנס באַקומען העלדזער און אַלע הויזן — בייכער און פיס. די מלבושים פילן זיך אויס מיט לעבעדיקע מענטשן.

אַ פאַרגליווערטע שטילקייט הילט פּלוצלונג אַלעמען אַרום. בלויז די שאַרפן פון די מעסערס באַוועגן זיך אין די הענט. עס קוקט מער נישט קיינער צו די הענט פון אַ צווייטער. אויגן זענען אַראַפּגעלאָזט צו דער נאַט. און פון פרעמדן בגד קוקט צוריק דער אייגענער גורל.

אויף איינעם פון די פענצטער, איבער אַן אויסגעשלאָגענער שוויב, איז אויסגעשפּרייט אַ טלית, צוגעקלאַפט מיט נעגל, כדי דער שניי זאָל נישט אַריינבלאָזן. דער ווינט בייכיקט אין זיין מיטן, און עס קוקט אויס ווי אַ

ק. צעטניק

ייד, אן איינגעהילטער אין אַ טלית, וואָלט זיך געריסן אַרויסצושפּרינגען דורכן פענצטער פון דער שמאַטע-האַלע.

אַן די ווייבער אין דער שמאַטע-האַלע בלייבן פּלוצלונג זיצן פאַרגליי-ווערטע מיט פאַרשלאָסענע מיילער, הערט מען קלאַרער דאָס דונערן, וואָס שיט זיך געדעמפט דורכן סופּיט פון דער מאַשינען-האַלע. עס דאַכט זיך ווי אַ לאַווע וואָלט אַנגעהויבן קאַכן אונטערן קליידער-באַרג. באַלד וועט עס פון דאָרט אַרויסברעכן און אַלץ און אַלעמען פאַרפלייצן.

שולצע שטייט לעבן דער טיר און שאַרט מיטן גומענעם עק פון זיין שטעקן אַ בריוו צו דער קופּע מיסט.

— „זאָראָ!“ — שרייט ער אויס צו רבקהן (אַלע פּרויען הייסן ביי שולצען „שרה“) — „זאָבער זאָל זיין!“ — ער שטרעקט אויס דעם שטעקן, באַרירט מיטן גומענעם עק אין דער מיט פון רבקהס שטערן, שטייט אָט אַזוי אַ ווילע, קוקט דער פּרוי גלייך אין די אויגן אַריין. פּלוצלונג ווי ער וואָלט זיך אין עפעס דערמאַנט, גיט ער זיך אַ שנעלן כאַפּ צוריק, שרייט צו איר אויס: — זאָבער!... זאָבער!...

און הינקט אַרויס פון דער שמאַטע-האַלע.

אַ טאָג פון בריוו. מאַנכע געשריבן מיט בליישטיפּט און מאַנכע מיט טינט. קיינער קען זיי סיי ווי נישט לייענען. אפשר איז עס גריכיש, אפשר האַלענדיש. מען האָט אויך מורא זיי צו פּרווון לייענען. על אחת כמה וכמה נעמען אַזאָ בריוו צו זיך אין דער טאַש אַריין. אפשר טאָר מען נישט. ווער ווייסט דען וואָס ביי שולצען מעג מען, אַדער וואָס ביי שולצען טאָר מען נישט? צוליב קלענערע עברות האָט ער שוין אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ.

„דאַניעלאַ, זאַלסט נישט פאַרגעסן אַהיים צו שרייבן יעדן טאָג כאַטש אַ פאַסט-קאַרטל פון וועג...“ קיינמאַל איז דאָס פנים פון פאַפי נישט גע-ווען אַזוי פאַרזאָרגט ווי דעמאַלט, בשעת ער האָט איר דאָס געזאָגט. נאָר דעמאַלט האָט זי דערויף נישט קיין אַכט געלייגט. אינעם קראַקעווער געטאָ האָבן אַלע אויף איר אַנגעוואָרפן אַ פּחד: „אַ ייד טאָר זיך נישט באַנוצן מיט דער דייטשער פאַסט!“ פון אַלץ וואָס עס האָט נאָר געהאַט אַ שייכות מיטן האַקן-קרייץ-שטעמפל האָט אַרויסגעאַטעמט — דער טויט. „די מלחמה וועט דאָך נישט אייביק געדויערן. בעסער זיין פאַרזיכטיק. בעסער צו-“

דאָס הויז פון די ליאַלמעס

וואָרטן...“ האָט מען איר געעצהט. דעמאָלט האָט זי נאָך געקענט אַהיים שרייבן. דעמאָלט איז נאָך געווען צייט. דאָס געטאָ אין קראַקע איז נאָך נישט געווען אַזוי הערמעטיש פאַרקלאַפט.

זאַלקע דער שמוגלער, האָט איר דערנאָך געבראַכט דעם ערשטן גרוס פון דאָרט. אַ גאַט, מיט וואָס פאַר אַ גלייכגילטיקייט ער האָט אַרויסגע-רעדט די ווערטער: „אין קאָנגרעסיער געטאָ איז נישט פאַראַן קיין ספּע-ציעלע נייעס. ווער עס לעבט, איז נישט געשטאַרבן, און ווער עס איז גע-שטאַרבן, לעבט נישט. די עלטערן קען ער נישט, און אויפזוכן אַ מענטשן אין געטאָ — איז נישט מעגלעך. קיינער וווינט מער נישט אויפן זעלבן אָרט וווּ ער האָט אַמאָל געווינט. אַפילו די טויטע האָבן מער נישט קיין אַדרעס. קיינער האָט מער נישט קיין נאָמען. „יודע“ — דאָס איז דער נאָ-מען פון יעדן באַזונדער און פון אַלע צוזאַמען. בשעת אַן אַקציע שטעקט דער דייטש אַריין אַ האַנט אינעם געטאָ, ווי אין אַ זאַק קערנער, און ציט אַרויס אַ פולן גאַפן. וועלכעס קערנדל עס פאַלט אַרויס פון צווישן זיינע פאַרשלאָסענע פינגער, בלייבט דערווייל איבער אינעם זאַק...“

פאַרוואָס האָט זי זיך דעמאָלט געלאָזט איבעררעדן פון מענטשן? פאַר-וואָס האָט זי נישט געשריבן צו די עלטערן ווען דאָס איז נאָך געווען מעג-לעך; ווען זיי האָבן נאָך געווינט אויף זייער אַדרעס?

צוויי יאָר איז זי געווען אין קראַקע. מאַדנע; במשך די צוויי יאָר איז איר קיינמאָל נישט געקומען אויפן געדאַנק, אַז אין דער זעלבער שטאָט, נישט ווייט פון איר, געפינט זיך דער קעניגלעכער פאַלאַץ, דער וואַוועל! אַט דער וואַוועל, וואָס כדי אים צו זען איז זי אַרויסגעפאַרן פון דער היים. ווי אַזוי האָט זי דאָס אַפילו קיין איין איינציק מאָל נישט געדענקט? „וואַ-וועל“... פלוצלונג איז דאָס פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שרעק-וואָרט. אַ קאַשמאַר. מיט דעם וואָרט האָט מען זיך געלייגט שלאָפן און מיט דעם וואָרט האָט מען זיך אויפגעכאַפט. דאָס וואָרט האָט געהיט דיינע טריט און דיך באַגלייט וווּ נאָר דו האַסט דיך באַהאַלטן.

אין וואַוועל איז געזעסן — פראַנק.

וואַוועל — אַמאָל האָט דאָס וואָרט אַנגעפילט איר האַרץ מיט אַ באַ-צויבערנדיקן ציטער. ווי אַזוי האָט זי דאָס פאַרגעסן? ווי דאָס וואַלט געווען

ק. צעטניק

אין אירס א צווייט לעבן. אזוי ווייט און פרעמד פון אלץ דא ארום איר. א יויטער, פארגעסענער, שיינער חלום. פונדעסטוועגן ציטערט עס נאך אויף אין איר הארץ — ווייך און צארט, ווי אן אויסגייענדיקער וויבריר פון א סטרונע; ווי א לעצטער עכא פון א נאגנדיקער בענקשאפט — — — מעלאדיע

א מעלאדיע פון אן אנדערער וועלט.

קאפיטל דריי

דאניעלא

א שיינע, פרייע וועלט. א וועלט מיט סודותפולע רייצונגען פאר יוגנט-
לעכע הערצער. סוף-זומער, טויזנט ניין-הונדערט-ניין-און-דרייסיק.
דאניעלא פרעלעשניק.

זי, די פערצן-יעריקע שילערין, האט אין יענער נאכט, פאר דער
ערשטער רייע אין איר לעבן, נישט געקענט אינשלאפן. דער ערשטער
רייזע-פיבער האט איר אָנגעכאַפט. געדאַנקען האָבן זיך געדרייט אין איר
קאָפּ, ווי אין אַן אָפּענער טיר, און איבערגעלאָזט נאָך זיך שפּאַנונג און
אומגעדולד: מאַרגן, באַלד אינדערפרי, פאַרט זי צוזאַמען מיט איר קלאַס
אויף אַ שול-אויספּלוג קיין קראַקע. זי האָט געקעמפט און אויסגעפירט
דאָס איריקע. זי האָט באַזיגט איר פאַטער, וועלכער האָט געטענהט: „די
צייט איז נישט פאַסיק אויף אויספּלוגן.“ אַ מלחמה הענגט אין דער לופט.
דאניעלא קען נישט פאַרשטיין:

וואָס פאַר אַ שייכות האָט די מלחמה מיט אַ שול-אויספּלוג צום מיצ-
קעוויטש-קבר אויפן קראַקעווער וואַוועל? היינט איז דער 27טער אויגוסט.
קומט אויס, אז דעם דריטן סעפטעמבער, צום אָנהייב פון נייעם שול-יאָר,
דאַרף דער קלאַס שוין זיין צוריק אין דער היים. טאָ וואָס קען דאָ שטערן
די מלחמה? זאָלן יענע, וואָס ווילן האָבן די מלחמה, נישט פאַרן אויף אויס-
פּלוגן. אָבער זי, וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס מיט איר?...

אויף דער צווייטער זייט פענצטער האָבן די גאַסן פון דער פּוילישער
פאַבריק-שטאָט קאַנגרעסיאַ אינציקווייז אָנגעהויבן איינצודרימלען. פון צייט

ק. צעטניק

צו צייט איז אדורכגעלאָפֿן אַ נאַכט־טראַמוויי. זיינע רעדער האָבן זיך מיט אַ רעש געשניטן אינעם אייזן פֿון די רעלצן. בייטאָג, ווען די טראַמוויען לויפֿן איבער די גאַסן ווי רוחות, הערט מען אַפֿילו נישט זייער קלינגען — טראַכט דאַניעלאָ.

אַ פֿולע לבנה איז געשטאַנען איבערן צלם־שפיץ פֿון דער קירכע, וואָס דער ייִדישער אינדוסטריעלער, אַסקאַר קאהאַנאַוו, האָט אויפֿגעבויט לעבן זיין גרויסער פֿאַבריק פֿאַר זיינע אַרבעטער.

אַ פֿאַס ליכט פֿון דער פֿולער לבנה האָט אַריינגעשיינט דורכן פענצ־טער אינעם ווייס־לאַקירטן עלעגאַנטן קינדער־צימער, און באלויכטן דעם איינגעפֿאַקטן רוק־זאַק אויפֿן טיש. פֿון דער צווייטער זייט ליכט־פֿאַס האָט זיך געטראָגן דאָס שטילע, רעגלמעסיקע אַטעמען פֿון שלאַפֿנדיקן מאַני, דאָ־ניעלאָס זיבֿן־יעריקער ברודערל.

ביי דער איצטיקער רייזע — טראַכט דאַניעלאָ — וועט זי אָן ספק אויסנוצן די געלעגנהייט און אַפֿטרעטן אין מעטראַפֿאָלי ביי האַרין. זי קען זיך דאָס גאַרנישט אַנדערש פֿאַרשטעלן. איר פֿלאַן מוז געלינגען, אַפֿילו אויב זי וועט צוליב דעם דאַרפֿן פֿאַרשפעטיקן דעם אָנהייב פֿון שול־יאָר. אפשר וועט איר געלינגען איבערצורעדן האַרין, אָז ער זאָל זי מיטנעמען מיט זיך קיין ארץ ישראל שוין איצט. אויב ער האָט איר צוגעזאָגט זי צו ברענגען צו זיך באַלד ווי ער וועט נאָר אָנקומען אינעם לאַנד, טאָ פֿאַר־וואָס, אייגנטלעך, זאָל ער טאַקע שוין איצט זי נישט מיטנעמען מיט זיך? זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, אָז פֿאַר די עלטערן טאָר מען וועגן דעם מיט קיין וואָרט זיך נישט אַרויסכאַפֿן.

דאַניעלאָ האָט ליב איר ברודער, האַרי, בלב ונפש. האַרי איז איר שטאַלי, כאַטש זי פֿילט, אָז אין דער לעצטער צייט האָט ער זיך פֿון איר אַ ביסל דערווייטערט. זייט סאַניאַ איז אַרויפֿגעשווומען אין האַריס לעבן, שרייבט ער נישט מער אַזוי שנעל קיין ענטפֿער אויף אירע בריוו. די בריוו גופא זענען אויך נישט די זעלבע וואָס אַמאָל. זיינע געדאַנקען זענען איצט אַפֿגעקערט צו אַן אַנדערער — אַ פרעמדע. אָן ספק, אָז סאַניאַ איז אַריין ווי אַ וואַנט צווישן איר און איר ברודער. כאַטש האַרי ווייט דאָס נישט אַרויס, אָבער עס איז גענוג אַרויסצונעמען האַריס לאַנגע, אינהאַלטסרייכע בריוו פֿון אַמאָל און זיי פֿאַרגלייכן צו די פֿאַר־שורותדיקע פֿאַסט־קאַרטלעך פֿון

דאס הויז פון די ליאלקעס

איצט. יעדעס פאסט־קארטל הייבט זיך אָן מיט אַ פאַרענטפערונג און ענ־דיקט זיך מיט דעם זעלבן; ער איז זייער פאַרנומען מיט דער צוגרייטונג צו דער אַפרייזע קיין ארץ ישראל!

פריער, ווען סאניא האָט נאָך נישט עקזיסטירט, פלעגט האַרי פיל אָפטער קומען אַהיים אויף באַזוך. ער פלעגט מיט איר שפאַצירן, מיטנעמען זי אויף קאַנצערטן; ווינטער פלעגן זיי צוזאַמען גיין זיך גליטשן אויפן אייז. נישט איינמאָל פלעגט ער זי איבערראַשן; אַרויסגייענדיק פון דער שולע נאָך די לימודים, פלעגט זי פלוצלונג דערזען, אַז האַרי שטייט אויף דער צווייטער זייט פון טראַטואַר, אַנטקעגן איבער דעם גימנאַזיום, און ער וואַרט זי אָפּ. ער פלעגט צו איר צוקומען, עלעגאַנט אַראַפּציען דעם הוט; „מעג מען פאַרבעטן דאָס פרייליך אויף אַ קורצן פאַרמיטאַג־שפאַציר?...“

די מיידלעך פלעגן דערנאָך נישט אויפהערן צו רעדן פון אים. דאַניעלאַ האָט זיך געדרייט אויף איר געלעגער פון איין זייט אויף דער צווייטער. מאַדנע פאַנטאַזיעס האָבן זיך געפלאַנטערט אין איר קאַפּ. אָפטמאָל האָבן זיי אַנגענומען אַ ממשותדיקע ווירקלעכקייט. זיי האָבן זיך געשפּונען פאַר אירע אויגן און זי האָט זיך אין זיי אַריינגעוועבט.

אַן אַנדערש מאָל וואָלט דאַניעלאַ אין אַזאַ שלאַפּלאַצער מיטן־נאַכט אַנ־געצונדן דעם לאַמפּ אויפן טיש, געכאַפט זיך צו איר טאַג־בוך, און אַנגע־הויבן צו שרייבן. אַן אַנדערש מאָל וואָלט זי נישט אַזוי שטאַרק מוראַ גע־האַט, אַז די מוטער וועט דערזען דאָס ליכט דורך דער גלאַז־טיר פון איר קינדער־צימער. נישט איינמאָל האָט שוין געטראַפּן, אַז די מוטער קומט אַריין אינמיטן דער נאַכט, רייסט אַרויס פון אירע הענט דאָס בוך, וואָס זי האַלט אין מיטן ליינען, אַדער פאַרמאַכט דאָס טאַג־בוך אין וועלכן זי האַלט אין מיטן שרייבן און טרייבט זי אין בעט אַריין. היינט האָט זי מוראַ אַזעלכעס צו טון. מאַרגן דאַרף זי פאַרן אויפן אויספּלוג. פאַפי האָט נאָך ביז איצט נישט מסכים געווען מיטן גאַנצן האַרצן צו דער רייזע, און דאָס איצטיקע אַוועקזעצן זיך שרייבן אינעם טאַג־בוך קען לייגן נאָך אַ שטיין אויפן וועג פון איר אויספּלוג.

בלי ספּק וועט דער טאַג־בוך איר נויטיק זיין בשעת דער רייזע. דאָס מאָל מוז איר שרייבן באַקומען דעם ערשטן פרייז אויפן שול־קאַנקורס. קיי־נעם וועט זי פריער נישט ווייזן איר אַרבעט. בלויז צו האַרין וועט זי צו־

ק. צעטניק

שיקן אַ קאַפּיע. זי מוז אים איבערראַשן. דאָס מאָל מוז זי קריגן דעם ערשטן פרייז. זאָל האַרי וויסן מיט וועמען ער דאַרף שטאַלצירן... זי האָט אַרויסגעכאַפט דעם טאַג-בוך פון טיש-שופּלאַד. מאַרגן קען זי פאַרגעסן אים איינצופאַקן אינעם רוקזאַק.

דער ליכט-פאַס פון דער לבנה האָט באַלויכטן דעם דיקן העפט אין אירע הענט. ער איז געווען לוקסוסדיק געבונדן. אויפן פּליושענעם דעקל פון באַרדאַ-קאַליר. האָט געפּינקלט אַ מעטאַלן שילדל. ווי אַ וויזיט קאַרטע. מיט אויסגראַווירטע צוויי שורות: „פאַר דער טאַלאַנטירטער דאַ-ניעלאַ“. „פון דיין ברודער האַרי“. זי האָט געמישט די בלעטער:

...שילערינס און שילער, באַפרייטע פון די שולן צוליב פּעריען-צייט, שפּאַצירן אין די אַלייען פון שטאַט-פאַרק. מאַנכע שטייען געבויגן אויפן האַלצערנעם בריקל, וואָס איבער דער אַזערע, וואַרפן ברעקלעך ברויט צו דער שוואַן, וועלכע שאַרט זיך אויפן גלאַטן וואַסער-שפיגל, ווי אַ פאַר-חלומטע פּרינצעסין, מיט אַ מינע ווי זי וואַלט דאָ געווען די זעלבסט-הער-שערין. דער פאַרק און מיר אַלע אַרומיקע געהערן צו איר. די זון און דער הימל זענען אירע פריינט, די שטערן — אירע חברטעס. זי קומט צו זיי צו גאַסט, און זי פאַרבעט זיי אויך צו זיך ווי געסט אין נעכט ווען די לבנה קומט זיך באַדן אין לויטערן וואַסער פון איר אַזערע. זי ברויכט נישט מען זאָל איר וואַרפן נדבות! נאָר, אַז שילער און שילערינס וואַרפן שטיקלעך ברויט אין איר אַזערע אַריין, קומט זי צו שווימען פאַטריאַרכאַליש צום בריקל, ווי נישט דאָס איז זי אויסן, שטעקט אַריין איר אַדלדיקן שנאַבל אינעם וואַסער, טיף, טיף, ציט אים צוריק אַרויס ווי אַ ווייסן בויגן, צעקייט נישט, מען זאָל זי נישט חושד זיין אין עפעס, שלינגט גראַציעז אַראָפּ, זאַגט נישט קיין שיינעם דאַנק, דרייט זיך אויס, ריטשט זיך צוריק אַוועק אויפן גלאַטן וואַסער-שפיגל, שטאַלץ, מאַיעסטעטיש — אַ בכבודיקע, שטאַל-צע שנאַרערין...

**

אַן אַנהייב-דרימל שפּרייט אויס קאַלירטע שלייערן איבער די לאַנגע וויעס פון דאַניעלאַס פאַרמאַכטע אויגן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

— — — פון דער טונקלקייט פון שטאָט-פאַרק שיילט זיך אַרויס די זויסע שוואַץ און שווימט גלייך צו איר. דער לאַנגער פּאַס-ליכט פון דער לבנה, וואָס שיינט אַריין דורכן פענצטער פאַרוואַנדלט זיך אין אַ באַלויכ-טענער אַזערע. איינציקווייז טאַפלט זיך די שוואַץ, צוויי שוואַנען שווימען לעבן אַ לאַנגער האַלצערנער בריק. דאַניעלאַ שטייט ביי אַ פרעמדן אומ-באַקאַנטן ברעג. דער טייך איז רויט. טונקל-רויט. הינטער אירע פלייצעס טאַנצן אָן אַ שיעור באַנען. זיי האָבן מאַדנע פרעזופים, ווי שיכורע גויים. זיי שאַרפן גרויסע, פייערדיקע מעסערס אויף די אייזערנע לויפנדיקע רעדער. די רעדער פון נאַכט-טראַמוויי לויפן אויף די רעלצן און מאַכן אָן אַ געוואַל-דיקן רעש. דאַניעלאַ וויל אַנטלויפן, זי וויל זיך ראַטעווען, נאָר זי פילט ווי זי וואַלט געלאָפן קעגן אַ גרויסן שטורעם-ווינט; אירע פיס הייבן זיך אויף מיט אַ שווערקייט ווי זי וואַלט מיט זיי געלאָפן אונטערן וואַסער. זי דרייט אויס דעם קאַפּ. האַרי שטייט צווישן מיליאָנען שאַרפנדיקע מעסערס. אַלץ איז רויט, טונקל-רויט. אַרום אים לאַכן מיליאָנען קעפּ פון גוילישע קאַנדוקטאָרן. זיי שטייען הינטער לאַקאַמאַטיוו-קוימענס, פון וועלכע עס שלאָגן קנױלן רויך מיט פייער-פּונקען. האַרי וואַקסט איבער די קוימענס, וואָס אַמאַל העכער, העכער, ביז צום הימל. ער איז אַרומגעהילט אין אַ ווייסן וואַלקן. עס קוקט אויס ווי ער וואַלט געווען געבונדן אינעם וואַלקן. האַרי קוקט מיט פאַרשטיינטע, אַפענע אויגן. טראַמווייען מיט הויכע קווי-מענס הייבן זיך פּלוצלונג אָן יאָגן נאָך איר מיט אַ שטורמישער קלינגעריי. די קלאַנגען קומען אַריין דורכן אַפענעם פענצטער פון איר קינדער-צימער. זיי יאָגן זיך נאָך איר און ווילן זי כאַפּן. פּלוצלונג שפּרייטן די צוויי שוואַנען אויס זייערע ווייסע פליגלען. זיי פאַרבעטן זי צו זיך. זיי ווילן איר געבן שוץ. דאַניעלאַ לויפט. דער וועג איז ווייט. וואָס מער זי לויפט אַלץ מערער און מערער זענען זיי ווייט פון איר. די פיס ברעכן זיך אונטער איר. אַט וועט זי פאַלן. זי רייסט זיך מיט די לעצטע כוחות. זי שרייט, נאָר דער געשריי קומט נישט אַרויס פון איר האַלדז. פּלוצלונג פילט זי, זי פאַלט פון ערגעץ אַ הויך אין טיפעניש — — —

אז דאַניעלאַ האָט געעפנט אירע אויגן, האָט זי נאָך געהערט דאָס קלינגעריי פון דרויסנדיקן נאַכט-טראַמוויי. איר האַרץ האָט שטאַרק גע-קלאַפּט. אַ קאַלטער שווייס האָט גענעצט איר שטערן. זי האָט געפילט אַ

ק. צעטניק

מידקייט אין די פיס, ווי זי וואָלט מיט זיי אויף אַן אמת נאָר וואָס געלאָפֿן.
דער פחד איז געווען דער זעלבער ווי פרזער. ער איז פון איר נישט אַוועק.
דער חלום איז געשטאַנען פאַר אירע אויגן ווי אַ לעבעדיקע, ממשותדיקע
זאָד.

און אויך די שרעק איז געווען אַ ממשותדיקע.
דער ליכט־פּאַס פון דער לבנה איז מער נישט געלעגן אויפן טיש.
איצט האָט ער אַריינגעשטראַלט פון אַ ווינקל־פענצטער, שאַרף און קאַנ־
טיק, גלייך צו איר קאַפּ. עס האָט אויסגעקוקט ווי אַ לאַנגער, שטאַל־גע־
שאַרפטער שפיז וואָלט אַדורכגעשטאַכן אירע שליפֿן און געבליבן שטעקן
מיטן שפיץ אין דער וואַנט לעבן איר בעט.

קאפיטל פיר

שול-אויספלוג

דער הימל איבער די קאנגרעסיער פאבריק-קוימענס האט זיך גע-
שפרייט בלוי און לויטער. א סוף-אויגוסט-זון האט געשיינט אויף דעם
גרויען אספאלט פון די גאסן איבער וועלכע דער פינפטער קלאס פון פרויי-
ען-גימנאזיום „וויסן“ האט מאַרשירט צום צוג. א ווינטל האט מיט אַ פרייז
געפלאַכטן שטיקער זון איבער די שורות קעפ פון די מיידלעך.

דאָניעלאַ מאַרשירט אין דער ערשטער ריי. ס'איז איר ערשטער
אויספלוג. די פרייז קוועלט פון איר אַרויס: זי וועט זיך באַקענען מיט
נייע קולטור-ווערטן. זי וועט זען איר ליבלינג, מיצקעוויטשן, וואָס זיינע
לידער קען זי כמעט פון אויסנווייניק. און דער עיקר: די איבערראַשנדיקע
באַגעגעניש בשעת האַרי וועט זי דערזען!

דאָניעלאַ ווייסט נאָך נישט קלאַר, ווי אַזוי איינצואַרדענען די באַ-
געגעניש מיט איר ברודער. תחילת האָט זי געטראַכט זי וועט שיקן אַ
טעלעגראַם קיין מעטראָפּאָלי, האַרי זאָל זי אַפּוואַרטן ביי דער באַן. נאָר
זי האָט זיך באַלד געכאַפּט: אויב האַרי וועט פּרייער וויסן וועגן איר באַזוך,
וועט דאָס מער נישט זיין קיין סורפּריז. ניין! בעסער, אַז זי וועט קומען קיין
מעטראָפּאָלי אומדערוואַרט; זי וועט שטיין, אַפּוואַרטן לעבן טויער וווּ
האַרי וווינט, און בשעת זי וועט אים באַמערקן אַרויסגיין פון הויז, וועט
זי אים נאָכגיין עטלעכע טריט, אויסגלייכן זיך מיט אים, און גלייכגילטיק,
ווי איינער וואָס רעדט צו דער ליידיקער לופט, וועט זי אים אַ זאָג טון:

— אפשר איז דער עלעגאנטער הער פריי צו פארבעטן אן איינזאמע פריילין אויף א קורצן פארמיטאג־שפאציר?...
דאס וועט זיין ווונדערבאר.

זי מארשירט לייכט, ווי אירע פיס וואלטן זיך געהויבן צום טאקט פון מוזיק. דער רוקזאק אויף די פלייצעס, דער רעגן־מאנטל איינגעוויקלט און ארומגעבונדן פון אויבן איבערן רוקזאק. מאַ האָט זיך איינגעשפּאַרט זי זאָל דורכױס מיט זיך מיטנעמען דעם רעגן־מאָנטל. דאָס מאָל האָט זי נישט געוואָגט צו זאָגן אַנדערש.

די פּערצן־יעריקע דאַניעלאַ מאַרשירט און דאָס האַרץ זינגט אין איר פון פרייד. הויך־געשנורטע ספּאַרט־שיך אויף די שלאַנקע פּיס, די העלע טשאַקאַלאַד־קאַליר פון איר פנים זאפטיקט זיך אנטקעגן דער זון, און לאַנגע, לאַנגע טונקלע וויעס שאַטענען ווי אַרויסגערוקטע דעכער אי־בער אירע הימל־בלויע, פאַרחלומטע אויגן.

פון די פענצטער און באַלקאַנען, וווּ די מיידלעך מאַרשירן אַדורך, קוקן אַרויס קרובים און משפּחה. קינדער שרייען: „דער פינפטער קלאַס פאַרט אויף אַן אויספּלוג!“ שול־יוגנט קוקט מיט קנאה. עלטערן פאַכן מיט ווייסע טיכלעך; קינדער — מיט די הענטלעך. מען שרייט, מען רופט נעמען פון מיידלעך, מאַרשירנדיקע קעפּ הייבן זיך אַרויף צו די פענצטער און באַלקאַנען מיט פרייד אין די אויגן. פון דער הויך שרייט מען צו זיי צוריק:
— אַנגענעמע רייזע!...
— פיל פאַרגעניגן!...

פרעלעשניק, דאַניעלאַס פּאַטער, כאַטש פאַר זיין אַוועקגיין אינדערפרי האָט ער זיך געזעגנט מיט זיין טאַכטער, איז זיין האַרץ פאַרט נישט געווען רוּיִק. עס האָט אים צוריק אַהיים געטריבן, כדי אַנצוזאָגן, אַז דאַניעלאַ זאָל למען השם, יעדן טאָג שרייבן אַ פּאַסט־קאַרטע פון וועג. ער וויל וויסן וווּ זי געפינט זיך און ווי עס גייט איר. אַהיימקומענדיק, האָט ער דאַניעלאַן מער נישט געטראָפּן. אויפן טיש אין איר צימער האָט ער באַמערקט איר מעדאַליאַן. אין איילעניש האָט דאַניעלאַ, ווייזט אויס, פאַרעסן אים אַנצוטון אויפן האַלדז.

דעם מעדאַליאַן האָט דאַניעלאַ באַקומען אַ מתנה פון איר פּאַטער צו איר דרייצן־יעריקן געבורטס־טאָג. אין אַן אַוואַל־רעמל פון גאַלד האָבן

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיך דארט געפונען צוויי מיניאטור-פאטאגראפיעס: אויף איין זייט — א בשותפותדיק בילד פון דאניעלאן צוזאמען מיט איר קליין ברודערל מאָני; דאניעלאַ אין איר שול-אוניפארם-קליידל מיט צוויי לאַנגע, בלאַנדע צעפ פון פאַרנט, געבונדן מיט ברייטע, ווייסע באַנד-שלייפן ביי די עקן. לעבן איר, אויף אַ שטרוי-געפלאַכטענעם טישל, זיצט דער דריי-עריקער מאָני אין אַ ווייסן מאַטראָזן-קאַסטיומל, קוקט מיט סאַמעטענע, גרויס געעפנטע אויגן סיי צו דער מאַדנער וועלט, און סיי צו דעם משונהדיקן, שוואַרצן פאַטאָאָפאַראַט.

האַט פּרעלעשניק גענומען דעם מעדאַליאַן פון טיש מיט דער דעה אַרויסצופאַרן צו דער באַן, און אַגב, אַנזאָגן דאַניעלאַן, זי זאָל נישט פאַרגעסן אַהיים צו שרייבן יעדן טאַג. נאָר פון צווייטן צימער האָט זיך צו אים דערטראָגן דאָס געוויין פון קליינעם מאָני. דאַניעלאַ האָט קוים קוים באַוויזן אַרויסצוגיין פון שטוב, און אים האָט זיך שוין פאַרבענקט נאָך זיין שוועסטער.

מאָני איז אַלט געווען זיבן יאָר. לויט זיין נאָטור — דער פולשטענ-דיקער היפּוך פון זיין שוועסטער. מאָני האָט נישט ליב געהאַט צו פאַרלאָזן די שטוב. די דרויסנדיקע וועלט האָט אים נישט געצויגן. אַפילו אויף אַ שפּאַציר האָט מען אים אויך געדאַרפט אַרויסנאַרן.

מאָני האָט געהאַט ווייכע, סאַמעטענע אויגן, געירשנטע פון זיין מו-טער. אין אַט די אויגן האָט זיין פאַטער זיך פאַרליבט ביים ערשטן בליק ווען ער האָט זיי נאָר געזען. אין זיי איז געלעגן דורות פון רבנישן יחוס. נישט איין מאָל טרעפט, אַז ווען פּרעלעשניק דערזעט די אויפגעהויבענע אויגן פון דעם קליינעם, צאַרטן מאָני, מיט דעם ווייכן, סאַמעטענעם בליק אין זיי, קען ער זיך נישט איינהאַלטן, כאַפט אים אַריין אין זיינע געזונטע, קלאַמערנדיקע, גרויסע אַרעמס; וואַרפט זיך מיט אים אויף דער סאַפּע, נאַרעט איין דעם קאַפּ אין קליינעמס גופל, שפּרינגט, האַפקעט און שרייט פון נחת:

„אַ, מיאָוס, מאַלפּעדיק צדיקל מיינס!...“

איצט, אַז דער קליינער מאָני האָט דערזען זיין פאַטער שטיין אין דער אַפענער טיר, האָט זיין געוויין זיך נאָך מער פאַרשטאַרקט. ווי ער וואַלט דערפילט, אַז דאָ איז דער ריכטיקער פּלאַץ פאַר וועמען אויסצוגיין

זיין האַרץ. פרעלעשניק האָט אויסגעשפּרייט זיינע הענט און דער קליינער מאַני איז צו אים צוגעלאָפּן. דער פּאָטער האָט אים אַרויפגעכאַפּט צו זיך. צוגעדריקט דאָס נאַסע, פאַרטערטע פּנימל צו זיין באַק, צו זיינע ליפּן, צו זיינע אויגן, און מיט אַ האַרציק־טרייסטנדיקער שטימע געצויגן די ווערטער:

— צדיקל מיינס... וואָס איז?

— איך וויל צו דאַנישן... — האָט דער קליינער געוויינט.

האָט פרעלעשניק באַשלאָסן מיטצונעמען מאַנין צו דער באַן, כדי ער זאָל זיך נאַכאַמאָל געזעגענען מיט זיין שוועסטער.

אויפן הויפט־וואַקזאַל האָבן זיי געטראָפּן דעם גאַנצן קלאַס אין אַ געהויבענער רייע־שטימונג. די רוקזעק לעבן זייערע פּיס. די באַן האָט זיך פאַרשפּעטיקט. די ליניעס זענען פאַרנומען מיט פאַרנדיק מיליטער.

אַ דאַניעלאַ האָט באַמערקט פון דער ווייטנס דעם אַנקום פון איר פּאָטער צוזאַמען מיט איר קליינעם ברודערל, איז זי זיי אַנטקעגן געלאָפּן. זי האָט אַרומגעכאַפּט מאַנין געדריקט אים צו זיך.

— דאַניש, פאַרוואָס פאַרסטו אַוועק? — האָט מאַני טרויעריק גע־

פרעגט.

— כדי דיר צו ברענגען אַ שיינע מתנה, זיסער — האָט דאַניעלאַ

געענטפּערט.

אויף די דערנעבנדיקע רעלצן זענען געשטאַנען לאַנגע צוגן מיט אַפּע־נע און פאַרמאַכטע וואַגאַנען. אויף איינעם פון די אַפּענע וואַגאַנען האָבן סאַלדאַטן, אין אויסגעצויגענע אויבער־ראַקן, זיך געפאַרעט לעבן גרויסע, פאַרעדיקע קעסלען, אין וועלכע זיי האָבן געקאַכט מיטאַג. האַרט לעבן די מיטאַג־קעסלען איז געשטאַנען אַ מין משונהדיקער מאַשין־געווער, מיט אַ לאַנגער רעד אויסגעשטרעקט צום הימל. הינטער דער רעד זיצט אַ סאַלדאַט און שפּילט אויף אַ גאַרמאַשקע.

פרעלעשניק איז די בשורה וועגן דער באַן־פאַרשפּעטיקונג זייער נישט געפּעלן געוואָרן. נאָר קיין עצה דערצו האָט ער נישט געהאַט. ער האָט בלויז אַנגעזאָגט דאַניעלאַן זי זאָל געדענקען — ווייל דאַניעלאַ האָט ליב צו פאַרגעסן, ווען די „צעחושטע מוזע“ כאַפּט זי אָן, ווי די מוטער רופּט דאָס — זי זאָל יעדן טאָג שרייבן אַ פּאַסט־קאַרטל, און נישט פאַרגעסן

דאס הויז פון די ליאלקעס

דאָס, אזוי ווי זי האָט פאַרגעסן דעם מעדאַליאָן אויפן טיש.
אַז דער צוג איז אָנגעקומען, איז צו דער שמחה צווישן די מיידלעך
נישט געווען קיין גרענעץ. זיי זענען אַריין מיט אַ געפילדער אין די וואַ-
גאַנען. דאָניעלאָס קאַפּ האָט זיך באַלד באַוויזן אין איינעם פון די וואַגאָן-
פענצטער, דער הימל האָט זיך געשפיגלט אין דער בלויקייט פון אירע
אויגן. אַ ווינט האָט זוניק, מיט אַ גאַלדענעם קאַם, געקעמט אירע צעפאַ-
ליעטע האַר.

די באַן האָט גערירט פון אַרט. פאַ, מאַגי, דער וואַקזאַל, אַליץ, אַליץ,
האַט אָנגעהויבן ביסלעכווייז זיך דערווייטערן. דאָניעלאָס אויגן האָבן זיך
נישט געקענט אַפּרייסן פון פּאַטער: מיט איין האַנט האָט ער געפאַכעט,
הויך-הויך, מיט אַ ווייס טיכל, בשעת די צווייטע האַנט איז געווען אַ גע-
פלאַכטענע מיט מאַניס אַרויפגעהויבענעם הענטעלע.

די באַן האָט זיך אַליץ מערער און מערער דערווייטערט. אַ גרויע ליי-
דיקייט האָט איצט אויסגעפילט דעם שטח וועלכער איז געווען צעשטרייפט
דורך אומענדלעכע גלאַנציקע באַן-רעלצן. אַ לענגערע צייט איז דאָניעלאָ
געשטאַנען און געקוקט. און אירע אויגן האָבן אין זיך איינגעזאַפט דאָס
דאָזיקע בילד אויף אייביק.

קאפיטל פינף

הארץ-וונטשן

יידישע שטעטלעך אין פוילן. — ווי פולע לאַגלען אויף אַקסלען פון מדבר־דורכגייער.

יידישע שטעטלעך אין פוילן, — ווי טויבן שטילע.

זיי זענען די ערשטע אויפגעגאַנגען אויפן דייטשן פייער.

דיסטריקט־מעטראָפאָלי איז דורך די דייטשן — ווי מיט אַ שאַרף פון אַ האַק — צעטיילט געוואָרן אויף עטלעכע אָפגעזונדערטע, הערמעטיש־אָפגעשלאָסענע ייִדן־פערטלעך. מיט באַזונדערע ייִדנראַטן. נישט אַרײַן, נישט אַרויס. און נישט אַריבער פון איין ייִדן־פערטל אין אַנדערן.

האַט עס געטראָפן, אַז אין מעטראָפאָלי איז געכאַפט געוואָרן אַ ייִד, אַן אַנטלאָפּענער פון אַ שכנות־דיקן, שוין פאַרניכטעטן, ייִדישן שטעטל — האַט געסטאַפּאַ אים באַלד אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ. אויב אָבער די ייִדנראַט־מיליץ האָבן געכאַפט אַזאַ ייִד, האָבן זיי אים, אָדער איבערגעגעבן באַלד אין די הענט פון דער געסטאַפּאַ, אָדער, פאַר אויסקויף־געלט, אים איבער־געלאָזט אין ספּעציעל געשאַפּענע זאַמלונגס־"פּונקטן" וווּ עס זענען געהאַלטן געוואָרן אַזעלכע וואָס אויף זייער וווינשיין האַט זיך נישט געפּונען דאָס רויטע האַקנקרייץ־שטעמפּעלע פון געסטאַפּאַ — דער סימן, אַז זיי מעגן וווינען אין דיסטריקט־מעטראָפאָלי.

די מיליץ האָבן די אומלעגאַלע געהאַלטן קאַנצענטרירט אין אַזעלכע "פּונקטן" כדי אין פּאל פון אַ דייטשער אויספאַרשונג זאַלן זיי קודם־כל

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיך אליין קענען פארענטפערן: „דער יודענראט וויסט ווויל וועגן אָט די אומגעווינטשענע עלעמענטן. זיי ווערן טאקע דאָ געהאלטן ביז עס וועלן זיך אַנזאַמלען אַ גרעסערע גרופע כדי זיי איבערצוגעבן אין די הענט פון געסטאַפּאַ.“

די „אומגעווינטשטע עלעמענטן“ האָבן דעריבער נישט געטאַרט נעכט־טיקן ביי קרובים אָדער אין אַנדערע פּריוואַטע הייזער. אויב עס איז גע־כאַפט געוואָרן אַן אומלעגאַלער, אַז ער נעכטיקט אין אַ פּריוואַטן הויז, איז סיי ער, סיי דאָס גאַנצע הויז־געזינד, ווו ער איז געכאַפט געוואָרן, באַלד געוואָרן אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ.

19] דאַניעלאַס טאַג־בוך

מעטראָפּאָלי, דעם 16טן פעברואַר, 1942.

...מיינע טרוימען און מיינע פּלענער! דאָס האַרץ האָט זיי אויסגע־שפינען מיט די ערשטע און דינסטע פעדעס פון מיין פּאַנטאַויע; פּלענער וועגן מיין רייזע קיין ארץ ישראל, פּלענער וועגן דער מינוט ווען מיינע פיס וועלן צום ערשטן מאל טרעטן איבער די גאַסן פון מעטראָפּאָלי. סתם עפענען די טיר און אַריינקומען צו האַרין אין שטוב, האָט מיר אויסגעווען נישט גענוג. בעסער אַז איך וועל אים אַפּוואַרטן אין גאַס, בעסער אַז איך וועל מיך פאַר אים באַווייזן אומגעריכט. איך וועל אים איבערראַשן. דאָס געפיל פון אַזאַ גליקלעכער סעקונדע איז מיר געווען גוט באַקאַנט. איך האָבן דאָך אָט דאָס געפיל איבערגעלעבט בשעת האַרי האָט מיך אַפּגעוואַרט אין קאַנגרעסיאַ, ביים אַרויסגאַנג פון גימנאַזיום. פון אים האָב איך דאָך דאָס געלערנט...

„...הייס־באַגערטע פאַרלאַנגען פון אַ מענטשלעך האַרץ, זענען ווי זאַמען געוואַרפענע אינעם סודות־פּולץ טראַכט פון קאַסמאַס; הייס־באַגערטע ווונטשן ווערן כמעט שטענדיק פאַרווירקלעכט. נאָר מערסטנטייל אויף אַזאַ שטייגער, אַז אַפילו דער מענטש גופא, וועלכער האָט זיי אויסגעטראָגן אין זיין האַרץ, דערקענט זיי נישט...“

אָט די ווערטער קומען מיר שטענדיק אויפן געדאַנק ווי נאָר איך דערמאַן מיך אין דער ערשטער נאַכט, ווען איך בין אַנגעקומען קיין מעט־

ראפאלי, נאכדעם ווי זאלקע, דער גרענעץ-שמוגלער, האט מיך געלאזט שטיין צווישן די פינצטערע געטא-גאסן.

איידער ער האט מיך ארויסגעפירט פון געטא-קראקע, האט זאלקע מיט מיר פריער אויסגענומען א תנאי: היות ער דארף איבערפירן צוויי ברויטלעך צו זיינעם און ארעמען קרוב אין מעטראפאלי, זאל איך אים העלפן טראגן איין ברויט. ווי קליין און נישטיק האט אין יענע מינוט זאל-קעס ביטע אויסגעזען אין מיינע אויגן! ווייל וואס פאר א באדייטונג האט עס פאר מיר צו טראגן א לעבל ברויט, און ווען אפילו טויזנט ברויטלעך, אנטקעגן דעם אויסזיכט ענדלעך שוין צו זיין צוזאמען מיט הארין.

— ניין! צוויי ברויטן קאנען די דייטשן ביי דיר צונעמען אויף דער גרענעץ. — האט זאלקע קורץ אפגעפסקנט. דער עיקר, — האט ער מיר איינגעזחורט, — אויב, חלילה, מען כאפט מיך, זאל איך נישט פארגעסן, אז איך בין א קריסטין, וואס פארט קיין מעטראפאליע זוכן ארבעט. דאס ברויטל האב איך געפונען! נישט געקויפט ביי עמעצן, נישט געקראגן א מתנה פון עמעצן — נאר געפונען! געפונען לעבן די באך-רעלצן! א סימן, דאס ברויטל איז נאך פארשמוצט מיט בלאטע. א חוץ דעם זאל איך געדענ-קען: זאלקען קען איך נישט! זיין פנים האב איך קיינמאל אין מיין לעבן נישט געזען!

ערשט שפעטער האט זיך ארויסגעשטעלט, אז דאס ברויטל וואס איך האב געפירט פאר זאלקעס און ארעמען קרוב, איז געווען אנגעפילט מיט ברייאנטן און דאלאר-באנקנאטן.

„...הייס-באגערטע פארלאנגען פון א מענטשלעך הארץ, ווערן כמעט שטענדיק פארווירקלעכט...“ נאר ווען מיינע פיס האבן דאס ערשטע מאל געטראטן איבער די גאסן פון מעטראפאלי, האב איך אפילו נישט געדענקט אין די גאלדענע חלומות וואס מיין הארץ האט אמאל געשפונען וועגן דער רגע ווען איך וועל קומען דא אהער. פונקט ווי איך האב נישט געדענקט אין קראקע, אז איך געפין מיך אין דער שטאט פון „וואוועל“: יא, מיין הייס-באגערטער ווונטש איז מקויים געווארן, נאר אנטשאט צום וואוועל פון מיצקעוויטשן, בין איך אנגעקומען צום וואוועל פון גאלייטער פראנק. דאס זעלבע האט פאסירט בשעת מיין אנקום קיין מעטראפאלי: איך האב אפילו נישט געדענקט, אז איך בין סוף-סוף געקומען צום ארט ווו הארי געפינט

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיך. איך האב בלויז געדענקט, אז איך דארף מיך שארן ביי די טונקעלע
ווענט פון די געטא-הייזקעס, כדי דאס אויג פון א דייטשן פאטרוול זאל
מיך נישט דערכאפן.
צי וועלן אלע מינע ווונטשן אט אזוי דערפילט ווערן?...

**

מאניעק מאטראז, דער לייטער פון יודענראט, האט יענע נאכט בא-
פוילן ארויסצונעמען וועווקע שוסטער פון בעט און אים ברענגען אויף דער
"מיליץ-וואכע". געטאפאפירער פארלאנגען פון יודענראט, נייע לוקסוס-
ארטיקע קארק-שיך — א מתנה פאר זייערע פרויען. "קארק-שיך ווי עלע-
גאנטע יידישקעס פלעגן אמאל טראגן?" טא ווער-זשע, אויב נישט וועווקע
ליטוואק, וועט קענען אויסארבעטן אזעלכע שיך, אז די פרויען פון די
געטאפאפירער זאלן זיין צופרידן?

אין דער וואך-שטוב פון דער יידישער מיליץ אינעם יודען-פירטל 3
איז געזעסן דער מיליציאנער אריינגערוקט טיף אין א רייך-אויסגעבעטן
פאטער-שטול, מיט איין פוס איבערגעווארפן איבער דעם געפאלסטערטן
האנט-אנלען פון דער שטול; דאס בלוי-ווייסע מיליץ-היטל אויף זיין קאפ
איז געווען פארוקט אויף א זייט, די אויגן — האלב-פארמאכטע, און מיט
א פארשלאפענער גלייכגילטיקייט האט ער געצויגן זיינע ווערטער צו ווער-
קעס זייט:

— מענטשן וואלטן זיך געלאזט קאסטן א פארמעגן אריבערצוקומען
אזא גרענעץ בשלום. מיינסטו דאך אוודאי, אז נאראנים היט גאט? טא
נאדיר, קומט אזא חכמה גאר צוקריכן אליין, אויף די אייגענע פיס, גלייך
אין דער מיליץ אריין. ס'איז גארנישט צו פארשטיין ווי אזוי אזא גאנדז
איז ארויס פון געטא-קראקע, אריבער דער גרענעץ, אגעקומען ביז אהער,
און מען האט זי אפילו קיין איינציקן מאל נישט פארטשעפעט אויפן וועג?
— וואס זשע קלערט איר מיט איר צו מאכן? — האט וועווקע
געפרעגט.

דער מיליציאנער, אינעם טיף-אויסגעפאלסטערטן שטול, האט זיך
נישט א ריר געטון פון זיין באקוועם-איינגעארדנטער פאזיציע. ער האט
אפילו נישט געקוקט צו דער זייט פון דאניעלאן, א שטייגער ווי נישט

וועגן איר וואלט דא אנגעגאנגען דאס געשפרעך. זיינע אויגן-לעפלעך האבן זיך כמעט אינגאנצן אראפגעלאזט, און ער האט מיט א שלעפערדיקן קול, לאנגווייליק, געצויגן די ווערטער:

— וואס הייסט „וואס-זשע“? מארגן וועט זי אריינפליען אין א „טראנספארט“...

מיט דער זעלבער שנעלקייט ווי א מענטש אין געטא פארלירט דאס לעבן, מיט דער זעלבער שנעלקייט טרעפט אויך, אז ער געפינט עס אמאל צוריק, סיי דאס ערשטע, סיי דאס צווייטע, קומט צו אים בהסח-הדעת, אומדערווארט.

פאר דעם צוזאג ארויפצוגייען א פאר נייע, האלבע-זוילן אויף דעם מיליציאנערס שטיוול, האט וועווקע אפגעראטעוועט דאס געכאפטע יידישע מיידל, דאניעלא, פון טויט. מיט טאג-אויפגאנג האט ער זי אוועקגעפירט צום „פונקט“, וואס געפינט זיך אין העלערס הויז, ווו, אין זעלבן הויז, אינעם דריטן הויף, וווינט וועווקע מיט זיין משפחה.

**

דאניעלא איז אראפ צום טויער פון הויז. אין די זונטיקדיקע פארטאגן, באלד נאכדעם ווי די מיליץ האט קאנט-ראלירט צי עס פעלט נישט עמעצער פון די אומלעגאלע אויפן „פונקט“, קען דאניעלא מער נישט איינרוען אויפן געלעגער. איבער די גאסן פון געטא ציט זיך נאך די „נאכט-שפערע“. מען טאר נישט ארויסגיין. פונ-דעסטוועגן טרייבט עס זי אראפ צום הויז-ארויסגאנג. ווייל זונטיק קומט צו איר הארי פון יידן-פערטל 1.

זונטיק ארבעט מען נישט אין די שאפן. זונטיק ליגן די דייטשן אין די שענקן, און האריין איז לייכטער זיך אדורכצושמוגלען דורך די פעלדער און קומען צו איר אין יידן-פערטל 3. זונטיק איז די סכנה נישט אזוי גרויס. דער קארידאר פון הויז-ארויסגאנג איז שוין געווען פול מיט מענטש-לעכע שאטנס. די לופט איז געווען פויל, נאס, און האט זיך איינגעגעסן מיט א קעלט אין די ביינער. דאניעלא האט ארויפגעצויגן דעם קראגן פון איר רעגן-מאנטל. זי האט געמיינט, אז זי וועט דא זיין די ערשטע, שטענדיק.

דאס הויז פון די ליאלקעס

אין די זונטיקדיקע פארטאָגן, מיינט זי, אַז ווען זי וועט אַראָפּקומען אַהער, וועט זי דאָ אַוודאי זיין די ערשטע, נאָר באַלד ווי זי קומט אַריין אינעם טונקעלן קאַרידאַר, דערפילט זי, אַז די גאַנצע לענג פון די קאַרידאַר-ווענט זענען שוין באַדעקט מיט מענטשלעכע שאַטנס וועלכע שטייען שווייגנדיקע, שטומע, וואַרטן אויף דער רגע ווען עס וועט זיך פאַרענדיקן די „נאַכט־שפּערע“, זיי זאָלן שוין קענען אַרויסלויפן.

עמעצער גייט צו צום טויער, עפנט עס, און ווערט באַלד צוריק געלם אויף זיין פּריערדיקן פּלאַץ. מען זעט אים מער נישט אָן, ווי מען זעט נישט אַ שאַטן, וואָס גיט זיך צוזאַמען מיט אַ פינצטערן ווינקל.

דער טויער שטייט איצט אָפּן. פון דרויסן קוקט אַריין די ליידיקע גאַס, טויט און פינצטער. די נאַכט־שפּערע ציט זיך איבערן געטאָ ווי אַן אויסגעשפּרייטער, שוואַרצער טוך. אַ נאַסער שניי פּאַלט אין דרויסן אָן אויפהער. אַ מין גרויע, פוילע מאַסע, אַ שניי אויסגעמישט מיט אַ רעגן, פּאַלט און פּאַלט.

צו וואָס, אייגנטלעך, האָט זי זיך געאיילט אַראָפּצוקומען אַהער? ווען נישט דער שניי וואָלט זי באַלד מיטן פאַרענדיקן פון דער „נאַכט־שפּערע“, אַרויסגעלאָפּן צוזאַמען מיט אַלע; זי וואָלט אַוועק צום פּלאַץ פון דער אומ־זיסטער גמיינע־קיך, און דאָרט, לעבן די פעלדער, וואָלט זי זיך אַוועקגע־שטעלט אַפּוואַרטן האַריס אַנקום. כאַטש דאָס איז אַן אומזין: האַרי קומט מערסטן טייל ערשט מיטאַג־צייט. זי, גופא, זאָגט דאָך אים שטענדיק אַן — שמור זיכור — ער זאָל נישט וואַגן אַרויסגיין פּריער פון זיין יידן־פּערטל. מיטאַג־צייט וואַלגערן זיך די דייטשן, שיכורע, אין די קנייפעס, און די סכנה איז נישט אַזוי גרויס. מאַדנע, שטענדיק זאָגט זי אים דאָס אָן, זי פאַרלאַנגט דאָס פון אים. פונדעסטוועגן, יעדן זונטאַג־פאַרטאָג, באַלד ווי מען מעג נאָר אַרויס פון די הייזער, לויפט זי אַוועק צום פּלאַץ פון דער גמיינע־קיך, שטעלט זיך דאָרט אַוועק קוקן צו די פעלדער, טאַמער וועט זי שוין דערזען ווי עס באַווייזט זיך אַ קליין פינטעלע לעבן עק פון נידעריקן באַרג. דאָס פינטעלע הייבט זיך אָן דערנענטערן, דערנענטערן. שטענדיק דערפילט זי פון דערווייטנס אויב דאָס איז האַרי. ווי דאָס „פינטעלע“ וואָס איז האַרי וואָלט געווען אַנדערש פון די אַנדערע פינטעלעך. הלוואי זאָל

ק. צעטניק

ער נישט קומען פריער! ווען זי וואלט געקענט זען סאניאן, וואלט זי איר
אָנגעזאָגט זי זאל אים נישט אַרויסלאָזן פון שטוב פאַר מיטאַג-צייט. זי
האַט מורא. דאָס האַרץ זאָגט איר, אַז דאָס וועט זיך פאַרענדיקן מיט אַן
אומגליק. הלוואַי וואַלט האַרי אויפגעהערט צו גיין דורך די פעלדער.
ווי אַזוי קען מען דאָס ביי אים פועלן? אַ. גאַט!...

קאפיטל זעקס

געטא-פארטאגן

דער טויער איז געשטאנען אָפֿן. די „נאַכט־שפּערע“ איז געלעגן איבער די נידעריקע געטא־הייזקעס ווי אַ צודעק איבער אַ פינצטערן טאָג. אַ נאַ־סער שניי איז געהאַנגען אין דער לופט, ווי ער וואָלט איינגעדרימלט אין מיטן פּאַלן. דאַניעלאַ האָט זיך פעסטער צוגעדריקט צו דער וואַנט פון קאַרידאָר כדי עס זאָל איר וואַרעמער זיין.

ווען זי פאַרדינט אַ פאַר מאַרק, וואָלט זי דאָס ערשטע געדאַרפֿט אַריינגיין צו אַ שוסטער לייגן אַ פאַר האַלבע זוילן אויף די שיד, אַ ניין! צו וועווקען וועט זי נישט אַריינגיין. ווען זי ווייסט אַפילו, אַז די פיס ווערן איר פאַרפּוילט. וועווקע וועט נישט וועלן פון איר נעמען באַצאַלט. דאָכט זיך, אַז חיים־יידל האָט נעכטן געבראַכט סחורה, אַ פאַק פּילצן. זי וועט אפשר קענען עפעס פאַרדינען. אין אַ געוויינלעכן טאָג, נאָכן אַהיימקומען פון שאַפּ, איז אוממעגלעך עפעס צו פאַרדינען. איידער מען פאַרדרייט זיך, רוקט זיך אָן די „שפּער־שטונדע“. אויב זי וועט נישט באַצייטנס פאַרריכטן די שיד, וועט זי בלייבן מיט באַרוועסע פּיס. זונטיק איז דער בעסטער טאָג ווען מען קען עפעס פאַרדינען ביי חיים יידלען. נאָר ווען זי וועט צוריק־קומען פון דער גמינע־קיד, וועט שוין ווידער זיין נאָכן טאָג. זי וואָלט אפשר צוריק אַרויפגעגאַנגען אינעם „פּונקט“ אַריין פרעגן חיים־יידלען צי ער האָט עפעס פאַר איר. פאַרמיטאָג, איידער זי לויפט צו האַרין, וואָלט זי געקענט אַריינכאַפֿן אַ פאַר מאַרק. חיים־יידל שלאָפֿט נאָך אַוואַי. זי איז נישט קיין מענטש. זי איז אַן אַפּגעלאָזענע. אַנדערע באַווייזן אַלין, נאָר זי

ק. צעטניק

קומט נישט אויס מיט דער צייט. אַ גאַנצע וואָך קוקט זי זיך אויס די אויגן. אַז דער זונטיק זאַל שוין קומען, אַלץ לייגט זי אָפּ אויף דעם זונטיק-טאַג, נאָר דער זונטיק אַז ער קומט, רינט ער איר אויס צווישן די פינגער; צווישן אַ-יאָ-און-אַ-ניין, ווען זי איז אַ ביסל רירעוודיקער, וואָלט זי נאָך היינט גע-קענט עפעס פאַרדינען. נאָר טאַמער וועט האַרי קומען פריער? ווען חיים-יידל וואָלט עפעס געהאַט פאַר איר, וואָלט ער איר נעכטן געזאָגט. ניין! זי האָט נישט קיין חרטה, וואָס זי האָט נישט געוואָלט נעמען פון סאניאן די שיך. זיי פאַרקויפן אַלץ פון דער שטוב אַרויס. האַרי האָט שוין נישט מער נאָר בלויז דעם אַנצוג, וועלכן ער טראָגט אויף זיך. פאַר אַזאַ פאַר שיך קענען זיי לעבן אַ וואָך צייט. אַ פאַר שפּאַגל-נייע שיך. מאַמי האָט איר געהייסן אַנטון צום אויספּלוג די הויכע ספּאַרט-שיך. נאָך גוט וואָס זי האָט איר געפּאַלגט. דעמאָלט האָט זי אַלץ געפּאַלגט, אַבי מען זאַל זי לאָזן פאַרן. איצט איז איר כאַטש וואַרעם אין די פיס צוליב די הויכע כאַליע-וועס. זי מוז געדענקען היינט אַריינצוציען אַ פאַר נייע שנור-בענדלעך. שטענדיק פאַרקניפן זיי זיך דווקא אינדערפרי, ווען זי איילט זיך אינעם שאַפּ אַריין, זי איז זייער אַן אַפּגעלאָזענע.

ערגעץ אין אַ פינצטערן ווינקל צינדט זיך אַן אַ רונדיק פייערל. עמי-צער ציט, לאַנג און טיף, דעם רויך פון אַ ציגאַרעט. דאָס אויפגעוועקטע פייערל לעשט זיך באלד אויס. דער אַנגעצונדענער ציגאַרעט שווייגט און דער מענטש, אין דער פינצטערניש, שווייגט.

דער קאַרידאָר קוקט אויס ווי אַן אונטערערדישער טונעל, אַנגעפילט מיט שאַטנס. די שאַטנס שווייגן. יעדן פון זיי האָט איצט אַרויסגעטריבן פון בעט אַ באַזונדער אומגליק. יעדער פון זיי וואַרט די נאַכט-שפּערע*) זאַל זיך שוין פאַרענדיקן, ער זאַל שוין קענען אַרויסלויפן: איינער צו דער מיליץ-וואַכע, איינער צום יודענראַט, איינער צו אַ «מאַכער». יעדער פון זיי וויל געווייר ווערן צי דער מאַן, פרוי, זון, וועלכע מען האָט ערשט נעכטן פון זיי צוגענומען, געפינט זיך נאָך אינעם געטאַ; אויב זיי וועלן אים נאָך קענען זען איידער מען שיקט אים אַוועק. פון די אַנטקעגנאיבערדיקע טויערן, אויף דער צווייטער זייט גאַס,

*) די צייט אין וועלכער אַ ייד טאַר נישט אַרויסגיין אין גאַס.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

בייגן זיך אַרויס שווייגנדיקע קעפּ. זיי קוקן שטום צי עמעצער גייט שוין אין גאַס; צי מען מעג שוין אַרויסלויפּן. איצט איז אַלץ אָפּגעשטאַרבן. ווי דאָס געטאָ וואָלט אויסגעהויכט דעם לעצטן אַטעם. אַלץ שווייגט. נאָר ווי באַלד עס וועט זיך באַווייזן דער ערשטער שפּראַך פון טאָג, וועלן די שאַטנס פּלוצלונג לעבעדיק ווערן. אַלע וועלן מיטאַמאַל זיך אַרויסרייסן פון די טויערן. אַז איינער וועט אָנהייבן צו לויפּן, וועלן באַלד אַלע נאָך אים אָנהייבן לויפּן. דער צער, וועלכער איז אַ מינוט פּריער געווען אינגעשלאָסן אין די הייזער, וועט אַרויס מיט אַ רעש, און אָנפילן מיט זיין פּחד די גאַסן פון יידן־פּערטל.

איצט שטייען זיי, וואַרטן, דער טאָג זאָל שוין אויפשיינען. נאָר אינעם געטאָ איילט זיך נישט דער טאָג אויפצושיינען. ווי עס וואָלט אים נישט געווען כּדאַי.

אינגאַונט, פינף אַזייגער, ווערן די טויערן ווידער אָפּגעשלאָסן. אַז עס דערנענטערט זיך אין אַוונט די „שפּע־שטונדע“, ווערט ווידער אַ בהלה־דיקער געלויף. דייטשן וואַרטן אָפּ, טשאַטעווען פון לעכער אַרויס. אַז איינער פאַרשפּעטיקט זיך מיט אַ סעקונדע, קומט ער שוין מער נישט צוריק אַהיים. גרינבערג, דער זייגערמאַכער, איז אַ פאַר טריט פאַר זיין טויער אויפגעכאַפט געוואָרן פון אַ דייטש. צומאַרגנס אינדערפרי איז זיין ווייב מסתמא געשטאַנען דאַרט, אינעם טויער, און געוואַרט זי זאָל שוין קענען אַרויסלויפּן, אפשר וועט זי נאָך קענען זען איר מאַן איידער מען שיקט אים אַוועק.

פינף אַזייגער אין אַוונט ווערט דער צער צוריק אינגעשלאָסן אין די הייזער. דער אומעט קריכט אַראָפּ פון די ענגע ווענט, בויגט זיך אַריבער איבערן מענטש און גיט אים צו טרינקען פון פינצטערן בעכער. דער קאַרידאָר ווערט וואָס אַמאַל פּולער מיט שאַטנס. עס וואָלט אפשר גלייכער געווען זי זאָל צוריק אַרויפגיין אינעם „פּונקט“. ווען אַלע וועלן אָנהייבן צו לויפּן פון די טויערן, וועט זי סיי ווי בלייבן דאָ שטיין, וווּ וועט זי גיין? זי וועט נאָר אַרויסשטעלן די ערשטע פאַר טריט, וועלן אירע שיד באַלד פּול ווערן מיט וואַסער. וואָס וועט זי איצט טון אויפן פּלאַץ פון דער גמינע־קינד? האַרי טאָר נאָך אַפילו איצט נישט אַרויסגיין פון זיין טויער אין יידן־פּערטל 1. וואָס האָט זי זיך דאָ אַוועקגעשטעלט? אויבן, אי-

נעם „פונקט“, שלאפן נאך אודאי אלע. הלוואי וואלט זי געקענט שלאפן. ווען עס וואלט כאטש מעגלעך געווען דארט אנצוצינדן א ליכט. די פינצטער טערניש טרייבט זי ארויס פון דארט. דא, אינעם קארידאר, איז אן אנדער סארט פינצטערקייט. דא לעבט די פינצטערקייט. דא אטעמט די פינצטערקייט.

פון די הויפן קומען אן שוויגנדיקע שאטנס, און אט אזוי, שוויגנדי-קערהייט, שלינגט זיי די טונקלקייט פון קארידאר אין זיך אריין. דריי הויפן! טשיקאווע וויפל מענטשן קענען דא וווינען? אין יעדער הויף פון העלערס גרויסן הויז וווינען, אן ספק, אזוי פיל יידן, וויפל עס האבן פארן קריג געוווינט בלויז אויף זייער גאס אין קאנגרעסיא. און אין אלע דריי הויפן צוזאמען וווינען אודאי אזוי פיל יידן וויפל עס האבן פריער געוווינט אין א גאנץ שטעטל. זי האט דאך געזען די יידן פון שטעטל יאבלאווע אלע צוזאמען אויפן מארק. „אלע יודען העראוס!...“ „אלע צום מארק!...“ די קלאס-דערצייערין האט באלד געוואלט נעמען איר קלאס און ארויסגיין: „סארע שלעכטס האבן מיר דען געטון די דייטשן? — האט זי נישט געדענט באגרייפן דעם פחד פון די מענטשן ארום איר — זיי זענען דאך מענטשן! זיי וועלן דאך דאס פארשטיין“... נאך דער יונגערמאן, וועלכער איז אין יענעם פרימארגן געקומען צו לויפן פון די וועגן, האט זיך געבעטן: „דערבארעמט איך, מאכט נישט אויף דאס טויער!“ די דייטשן האבן סיי ווי באלד אויפגעריסן דאס טויער. אין דער שול-קאנצעלאריע האט וויערניק געשריגן: „דאס איז גרויל-פראפאגאנדע פון בערזע-שפעקולאנטן! ס'וועט נישט זיין קיין שום מלחמה!“ ווי די זאך וואלט געווען אפהענגיק נאך פון אים. א שטייגער די גאנצע וועלט וואלט געווען א שול-קלאס, די מענטשן שילערינס, און ער — דער לערער... „אויף דער לעצטער פרא-פעסארגן-זיצונג האבן מיר באשלאסן צו מאכן דעם אויספלוג און אט דעם באשלוס וועלן מיר אויספירן!...“

דייטשן.

דאס ערשטע מאָל האָט זי דעמאָלט געזען דייטשן. קיין איינע פון די מיידלעך האָט פריער אין לעבן נאָך נישט געזען קיין דייטשן. „פארוואָס זאלן די דייטשן וועלן שלעכטס טון?...“ — האָט די שול-דערצייערין נישט פארשטאנען. וויערניקס קאָפּ האָט אַ זעץ געטון אויף דער ערד. אַ מינוט

דאס הויז פון די ליאלקעס

פריער איז ער געשטאנען צוזאמען מיט אלע. ווי אזוי האָבן די דייטשן אים דערזען? ער האָט בלויז אַרויסגעקוקט דורך אַן עק פון טרעפּן־פענצ־טער. די שויב איז אַפילו נישט געוואָרן אויסגעשלאָגן, בלויז ביים עק איז געווען אַ קליין רונדיק לעכל, און אַנטקעגנאיבער אויף דער וואַנט — אַפֿ־געשפרונגענער טינק מיט צעשפּריצטן מוח.

פון הויף קומט אַן אַ נידעריקער מאַן. אַ גרויסער, לידיקער זאָק איז אַריבערגעוואָרפֿן אויף איינעם פון זיינע אַקסלען. זיינע פיס שטעקן אין אַ פּאַר גרויסע, גראַבע שטיוול. די ברייטע, הויכע כאַליעוועס דערגרייכן אים ביז איבער די קניען. ער שאַרט מיט זיי אויף די נאַסע שטיינער פון הויף און זיי מאַכן אַן אַ רעש. ער דערנענטערט זיך צום טונקעלן קאַרי־דאַר, בלייבט אַ וויילע שטיין ביים אַריינגאַנג. איצט ערשט האָט דאָנערלאַ אים דערקענט; שלאַמעק; דאָס יינגל פונעם ייד, וועמען די דייטשן האָבן אויסגעברענט דאָס וואַרט „יודע“ אויפן שטערן. מיט עטלעכע חדשים צוריק איז ער דאָ אַריינגעקומען אויפן הויף, שלאַמעק איז נאָכגעלאָפֿן פון הינטן דער מוטער, וועלכע האָט געפירט דעם צעהרגעטן פּאַטער. דאָס יינגל האָט דעמאָלט אויסגעזען אַלט צו זיין זעקס אָדער זיבן יאָר. איצט קוקט ער אויס ווי אַ נידעריק־געוואָקסיקער געטאַ־ייד. אַפּטמאָל דאַכט זיך איר אויס, אַן אויך זי איז שוין אַן אַלטע זקנה מיט ווייסע האַר. גאָר אַז זי קוקט אינעם שפיגל, זעט זי, אַז זי איז היינט שענער ווי אַמאָל. די האַר בלאַנדער און צעפּאַליעטער.

דאָס יינגל מיטן זאָק אויפן אַקסל גייט אַריין אינעם טונקעלן קאַרי־דאַר, שטעלט זיך אַוועק ערגעץ און מען זעט אים מער נישט אַרויס. די פינצטערניש פונעם אַרט, וווּ ער שטייט, שפּרייט זיך אויס פאַר דאָנערלאַס אויגן און, ווי ווייסע קאַנטורן פון געדיכטער פינצטערקייט, שווימען פון דאַרט אַרויס די ברייטע כאַליעווע־ראַנדן פון שלאַמעקס שטיוול איבער זיי־נע קניען; עס שווימט אַרויס דאָס אויפגעדעקטע פנים פון זיין פּאַטער, בשעת דאָס האַנטעך האָט זיך אַראַפּגעגליטשט פון זיין צעבלויטיקטן קאַפּ. דער פּאַטער איז דעמאָלט צוריקגעאַנגען צו זיין וווינונג, בעטן ביי די דייטשן זיי זאָלן אים דערלויבן אַרויסצונעמען פון דאַרט בלויז אַ בעטל און אַ דעקע פאַר זיין קינד, האָבן זיי מיט אַנגעגליטע אייזנס אויפגעשריבן אויף זיין שטערן: „יודע“. און אויף זיין ברוסט: „הייל היטלער“, ערשט

ק. צעטניק

דערנאך אים געלאזט ארויסלויפן צוריק פון זיין ווינונג. ווען דער יודענ-ראט האט אוועקגעשיקט די קראנקע, האט דער פאטער, אראפגייענדיק פון די טרעפ צום אויטאמאביל, שנעל אויסגעטאן די שטיוול און זיי געגעבן דעם יינגל: שלאמעק, גיב אכטונג אויף דער מאמען, זאלסטם..."

לעבן איר גייט עמעצער ארויס, דערנענטערט זיך צום טויער, שטעקט ארויס דעם קאפ צו דער ליידיקער גאס, קוקט אהער און אהין, און גייט צוריק אויף זיין ארט, ווי ער וואלט דערקאנט זיין פריערדיקן פלאץ אין דער פינצטער. א נאסער צוגווינט קומט אן צו לויפן פון הויף, רייסט זיך אריין אין פינצטערן קארידאר, באטאפט מיט קאלטע פינגער די לייבער פון די שטייענדיקע שאטנס. די הויט שוידערט אויף פון זיין באַריר. דער ווינט טוט אַ הפקרדיקן פייף און לויפט ארויס דורכן טויער צו דער ליידיקער גאס, ווי ער וואלט געוואלט ווייזן, אן אויף אים איז נישט חל די „שפער־שטונדע“.

אינדרויסן הענגט דער שניי, ווי ער וואלט איינגעדרימלט אין מיטן פאלן. וואס האט זי זיך דאָ אוועקגעשטעלט? בשעת אלע וועלן אָנהייבן צו לויפן, וועט זי סיי ווי דאָ בלייבן שטיין. ווהיין וועט זי לויפן מיט אירע צעלעכערטע שיד אין אזא נאסער פלעסקעריי?

זי האט ארויפגעצויגן דעם קאלנער פון איר רעגן־מאַנטל, אויסגע־דרייט זיך, און אָנגעהויבן גיין צוריק, ארויף־צו צום „פונקט“.

קאפיטל זיבן

אויפן „פונקט“

דאָס ליכט האָט געצאָנקט אונטערן בלעכענעם טעפל, דבורטשע איז געשטאַנען אינעם ווינקל אויסגעדרייט צו דער וואַנט. דער רוקן צו דער שטוב. זי האָט געהאַלטן דאָס טעפל איבערן פלעמל פון ליכט און געוואָרעמט אַ ביסל עסן פאַרן קינד. איר שאַטן איז געשפרונגען אויף דער וואַנט. עס האָט אויסגעזען ווי לינדנער, דער ריזיקער געסטאַפּאָוויצען איינעם שוואַרצן מונדיר, וואָלט געקומען צולויפן דורך דער וואַנט פון „פונקט“ און אויסגעשטרעקט לאַנגע הענט צו דבורטשעס האַלדז.

חיים-יידל איז געשטאַנען אינעם ווייטן שפענצער איבערן אָפּענעם קאַסטן. דער פאַרהאַנג פון זיין „ווילע“ איז געווען אַוועקגערוקט אין אַ זייט. חיים-יידל האָט זיך געפאַרעט ביי זיין „געשעפט“, אַרויסגעלייגט די פילצן אויף דער ערד, באַטראַכט זייער קאַליר ביי דער שיין פון צאַנקנדיקן ליכט און סאַרטירט זיי. ער האָט געוויקלט די בענדער פון די פילצערנע היטן, געמאַסטן זייער לענג, אַרויסגעלייגט זיי פון קאַסטן אויף דער ערד. און פון דער ערד צוריק אינעם קאַסטן אַריין. ווי דאָס עצם ברענגען אין אַרדענונג די סחורה וואָלט אים פאַרשאַפט הנאה: עס איז ברוך-השם זיין אייגן ביסל סחורה. ער דאַרף חלילה נישט אַנקומען צו מענטשנס גאַב. אַזאַ ביסל סחורה איז אַן עשירות.

דאַניעלאַ איז געזעסן אויף אַן עק פון איר בעטל, אַנגעטון אינעם רעגן-מאַנטל, דער קאַלנער אויפגעשטעלט. זי האָט נישט געקענט ביי זיך קומען

ק. צעטניק

צו אן אויספיר: צי וועט חיים-יידל היינט האָבן פאַר איר אַרבעט אָדער נישט?

חיים-יידל איז אַ פרומער יונגערמאַן, אָן אויפטוער. ער איז געקומען צולויפן מיט זיין ווייב און קינד פון מיטן אָן „אַקציע“, בשעת די דייטשן האָבן אַרויסגעפירט די יידן פון זיין שטעטל. נישט צו באַגרייפן ווי אזוי עס איז אים געלונגען אַרויסצולויפן פון פייער אין דער לעצטער מינוט צוזאַמען מיט דעם עלף-חדשימדיק קינד. דבורטשע, זיין ווייב, איז בשעתן אַנטלויפן פלוצלונג טויב געוואָרן, און זי הערט נישט ביז היינטיקן טאָג. חיים-יידל האַנדלט מיט אַלץ וואָס עס לאָזט זיך, אַבי אין זיין „ווילע“ זאָל זיך נאָר געפינען דאָס שטיקל ברויט. היינט איז זיין מסחר — פּילץ; רוע געשטעלן פון פּילצענע דאַמען און מענער-היטן; בענדער, לעדערנע און קונסט-זיידענע, צו די היטן. אַז חיים-יידל איז אָנגעקומען אינעם „פּונקט“ אַריין, האָט ער, קודם-כל, אויפגעשטעלט אַ שפּאַניש-ווענטל אין אַ ווינקל פון צימער, און ער וויינט דאָרט — זאָגט ער — מיט זיין פאַ-מיליע ווי אין אַ באַזונדערער „ווילע“. ער האָט דאָרט אַ באַזונדערע קיך, אַן עס-צימער, אַ שלאַף-צימער, אַ קינדער-צימער פאַר זיין טעכטערל בעלאַ און, דער עיקר — דאָס געשעפט. דער קאַסטן איז גלייכצייטיק אַ טיש; אַן עס-צימער, און דאָס געשעפט.

אַז חיים-יידל ברויכט איבערצופירן אַ טראַנספּאָרט סחורה פון סוחרים. אָדער צו סוחרים, וויקלט דאַניעלאַ אַרום די פּילצן אַרום בויד, הינטערן ברייטן רעגן-מאַנטל, גארטלט זיך אַרום מיט די בענדער צו די היטן, און פירט די „טריפהנע“ סחורה איבער די גאַסן פון געטאַ. חיים-יידל באַצאָלט איר דערפאַר מיט אַ גוט אויג. ביידע ווייסן מיט וואָס די זאָך איז פאַרבונדן אויב מען וועט זי חלילה כאַפן; נישט געלט-פאַרלוסט, נאָר לעבנס-פאַרלוסט...

אַנטקעגנאיבער דאַניעלאַן זיצט אויף איר בעטל חנה די טשעבינערין. דער פאַרימאַכטער סידור ליגט אויף איר שוויס. זי קוקט צו די פינצטערע שוויבן פון פענצטער. זי וואָרט ביז דער טאָג וועט אויפגיין איבער די טריבע דעכער פון געטאַ, און זי וועט שוין מעגן אָנהייבן צו דאוונען. איר צאַרט פנים איז פאַרשלאָסן און פון אירע אייגן קוקט אַרויס אַ שוויגנדיקער אומעט.

דאס הויז פון די ליאלקעס

צביה, חנהס זינגערע שוועסטער, זיצט ביים צווייטן עק פון בעט, אנגעלענט מיטן עלנבויען אויפן ראנד פון בעט, די גאמבע אריינגעלאזט אין דעם פארמאכטן האנט-גאפן פון דער צווייטער האנט, ווי אין א בע-כער, און זי קוקט פארטראכט צו דער קליינער בעלא, וועלכע שפילט זיך אויף דער ערד מיטן אלטן מענער-שוך, וואס דאס אוישווענטשימער מיידל האט מיט זיך מיטגעבראכט בעת זי איז דא אהער אנטלאפן פון אשווענ-טשים.

די צוויי שוועסטער, חנה און צביה, האבן זיך געראטעוועט דאס לעבן בעת זיי זענען געקומען צולויפן אין מיטן דער נאכט פון אן "אקציע" אין טשעבין. זיי זענען פרומע מיידלעך, געוועזענע מיטגלידערניס פון "בנות יעקב". זיי דאווענען יעדן טאג. צוויי ריינע, צארטע נשמות.

די צוויי שוועסטער האבן א ברודער אין יודען-פירטל 1 — אבראם דער מעקלער; כלומרשט א פרומער, נאָר ווען עס טרעפט זיך אים א קונה אויף גאָטס כסא-הכבוד, וואָלט אבראָם באלד פאַרקויפט די "סחורה" צו זאַמען מיטן באַשעפער. אייגנטלעך זענען די צוויי מיידלעך געקומען דאָ אַהער צולויפן ווייל זייער ברודער וווינט דאָ. נאָר אַנשטאַט זיי צו העלפן, נוצט ער זיי אויס. אין זייער בעט, אַנשטאַט אַ שעניק, ליגן אַבראַםס ביי ליצער (גוטער וואָלענער געוואַנט אויסגעאַרבעט אין דער שטאַט ביליץ) "פאַר-קריגס שטאַפן", אַנשטאַט מיט אַ קאַלדרע דעקן זיי זיך צו מיט אַ צוועלף-מעטערדיקן שטאַף, טאַפלט איבערגעלייגט, צוגענייט אַרום די עקן און איבערגעצויגן מיט אַ קאַלירטן ציכל.

דאָ, אויפן "פונקט", איז אַבראַם זיכער מיט זיין סחורה. דאָ וועט קיינעם נישט איינפאלן צו זוכן. נישט איינמאָל האָבן דייטשן שוין געמאַכט אַ רעוויזיע ביי אים אין שטוב, ווייל אויף דער בערזע ווייסט מען אַז ביי אַבראַמען קען מען באַקומען אַן עכטן ביליצער פאַרקריגס-שטאַף. האָט אים גאָט געהאַלפן, די שוועסטער זענען געקומען צולויפן און אים אויסגעלייזט פון אַ שווערער סיטואַציע. וואָס וואָלט ער געטון ווען חנה און צביה גע-פינען זיך נישט אויפן "פונקט"? אַבראַם האָט זיך געשאַפן, דורך פראַטעק-ציע און געלט, אַ פאַסיר-שיין. ער פאַרט פון איין יודען-פירטל צום אַנ-דערן. אַפּטמאַל דערמאַנט ער זיך און לאַזט איבער אַ פאַר מאַרק די צוויי שווייגנדיקע שוועסטער. תמיד איילט ער זיך. מיט כוונה אָדער אַן כוונה.

ק. צעטניק

ער קומט צולויפן ווי א שטורעם־ווינט, כאפט ארויס א שטאף פון בעט, אדער ווארפט אריין א שטאף; תמיד דער זעלבער פזמון: „דער קונה ווארט...“ „דער סוחר ווארט...“ קיינמאל האט ער נישט קיין צייט אויסצורעדן א ווארט צו די שוועסטער, טאמער וועט דאס אים קאסטן.

אבראם האט א קליין יינגל, בערך אכט יאר אלט. דער קליינער בער־ניעק העלפט שוין צו אבראמען אינעם מסחר. בעניעק איז א שיינ יינגעלע, ספריטצע און קלוג. ער טראגט שוין זעקס מעטער שטאף ארומגעוויקלט אויפן בייכל, און דאס אויג פון א דייטש וועט א מכה עפעס באמערקן. אז בעניעק קומט אמאל מיט זיין פאטער אויפן „פונקט“, קען ער אויך א זאג טון:

— טאטע, די טשאטשע חנה האט נאך היינט נישט געגעסן.

— פארוואס שווייגן די בהמות? — ווארפט אבראם ארויס א טענה אין מיטן אריינשופן א שטאף הינטער די אראפגעלאזענע הויזן, און טראכט בשעת מעשה; סוף־סוף היטן די „בהמות“ זיין פארמעגן. פרעמדע וואלטן אים א סך מער געקאסט. פרעמדע וואלטן אינגאנצן צוגענומען די סחורה. איינער וואס האט נאך א שטיקל ברויט וועט דאך נישט זועלן האלטן ביי זיך אין שטוב זיינע טריפהנע שטאפן, און אזעלכער וואס האט נישט צו עסן — מעג ער זיין דער גרעסטער צדיק — טאר מען אים נישט געטרויען קיין סחורה. ווען קען דען זיין אן עומד בנסיון, אויסגיין פון הונגער בשעת אין זיין שטוב ליגן באהאלטן ביליצער שטאפן? ער גופא וואלט דען בעסער געווען? צו וועלכן משפט וואלט מען אים דערנאך געקענט פארקלאגן? ער וואלט דאך געדארפט זיין א משוגענער ווען ער וואלט דאס נישט געטון. כאפט אבראם שנעל ארויס א פאר מארק, שטופט דאס חנהן אין דער האנט אריין, טוט א שלעפ בעניעקן ביים ארבל און אנטלויפט: „א קונה ווארט...“

אויפן פענצטער זענען די שויבן פלוצלונג געווארן בלוי. דאניעלא ווונדערט זיך: ווי אזוי האט זי נישט באמערקט די ענדערונג? במשך דער גאנצער צייט האט זי נישט אראפגענומען די אויגן פון פענצטער. אן אנטדערש מאל, אין דער איצטיקער צייט, זיצט זי שוין פון לאנג אין דער שמאטע־האלע, דארט איז נישטא קיין צייט צו קוקן אויפן פענצטער.

דאָס הויז פון די ליצלקעס

קיינעם אינטערעסירט נישט דער טאָג-אויפגאַנג. די ליכט פון טאָג קען נישט פאַרטרייבן די פינצטערניש אינעם האַרצן.

דער שניי פאַלט איצט אינדרויסן וויסער און געדיכטער. אָן איינצל-שנייעלע דרייט זיך אויף דער צווייטער זייט פענצטער, לעבן דער שויב, ווי עס וואַלט זיך געוואַלט אויסטיילן פון דער אַלגעמיינער שניי-מאַסע, וואָס פאַלט אָן אויפהער צו דער ערד. פּלוצלונג קוקט דער פּאַלנדיקער שניי אויס ווי אַ מענטשן-מאַסע געטריבן צו די וואַגאַנעס בשעת אָן אַק-ציע; און דאָס שנייעלע — ווי עס וואַלט זיך געבעטן מען זאָל עפענען דאָס פענצטער און עס אַריינלאָזן אויסבאַהאַלטן זיך. לטוף פאַלט עס צו אַנמעכטיק, צוגעקלעפט צו דער שויב, פאַרוואַנדלט זיך אין אַ וואַסער-טראָפּן און גליטשט זיך אַראָפּ ווי אַ טרער פון אַן אָפּן בלוי אויג.

פון דערנעבן האָבן די קאַפלעס פון הויכן אויוון געקוקט צום פענצ-טער מיט ווייסע, קאַלטע אויגן. זי געדענקט נישט, אַז מען זאָל אין אים אַמאָל האָבן געהייצט. אינעווייניק איז דער קאַפל-איוון אַודאַי הויל. ווען מען קען אין אים אַריינקריכן, וואַלט אינעווייניק געדאַרפט זיין אַ גוטע באַהעלטעניש בשעת אַ דייטשער „אַקציע“. קיינעם וואַלט נישט איינגעפאַלן דאָרט צו זוכן. ווען העלער האָט געבויט דאָס הויז, איז אים, משמעות, נישט איינגעפאַלן אַז מאַכן אַ סעקרעטן אַריינגאַנג צום קאַפל-איוון. אַ שאַד. פון דעם גאַנצן הויז וואַלט ער כאַטש איצט געהאַט אַ גוטן בונקער. פרוי העלער הערט נישט אויף צו שרייען, אַז אַלע איינוווינער אינעם הויז מאַכן מלחמה-געשעפטן. נאָר אַריינטראָגן דעם ווירט אַ פאַר מאַרק דירה-געלט, דאָס געדענקט נישט קיינער. ס'איז געוואָרן הפּקר אַ וועלט! — שרייט זי. אַבער ווער מאַכט דאָ מלחמה-געשעפטן? פון איר זעקס-צימערדיקער וווינונג, מיט די שיינע מעבל, האָט פרוי העלער כאַטש געוואַלט אַפּראַטע-ווען די בלויזע ביכער-שראַנק. אויפן אַרט פון דער ביכער-שראַנק קען וווינען אַ פאַמיליע — האָבן זיי געזאָגט. די ביכער זענען געפאַלן מיט צעפּנטע בלעטער ווי אַראַפּגעשאַסענע פייגל אין דער בלאַטע אַריין. דער-נאָך האָט שלאַמעק זיי אויסגעלייגט אויף דער ערד, זיין פאַטער זאָל נישט לייגן אין דער בלאַטע. קיינער האָט נישט געוואַלט אַרויסגיין צום הויף און העלפן אַריינטראָגן דעם ייד מיטן אויסגעברענטן „יודע“ אויפן שטערן. יעדער האָט מורא געהאַט: אַ קראַנקער... דאַרף אַ בעט... ווער וויל דען

ק. צעטניק

ווינטער אַפטרעטן זיין בעט און זיך גופא לייגן אויף דער קאַלטער ערד? קיינער פאַרמאָגט דאָך נישט מער נאָר דאָס געלעגער אויף וועלכן מען לאָזט אים דערווייל שלאָפן. דאָס געלעגער איז דאָך היינט דאָס נוציק־סטע פאַרמעגן אין דער גאַנצער וווינונג פונעם מענטש. דערווייל איז דאָס בלוט גערונען פון די אותיות „יודע“. און ווער עס זאָל אים ראַטעווען איז נישטאָ. „שלאַמעק, זאָלסט אַכטונג געבן אויף דער מאַמען“... שלאַמעק לויפט שוין איצט אַוודאי אַרום איבער די געטאָ־הויפן, קלייבט צוזאַמען שטיקער האַליך, גנבעט אַראָפּ טיילן פון אַרויסגעוואַרפענע מעבל, שלעפט דעם זאָק אויף די פלייצעס און פאַרקויפט דאָס צו די רייכע פון געטאָ, זיי זאָלן האָבן מיט וואָס צו הייצן. שלאַמעקס מוטער ליגט אַ קראַנקע. עס וואַלט געווען אַ גרויסע מצווה אַרויפצוגיין צו דער פרוי, אפשר דאַרף מען איר עפעס דערלאַנגען צום בעט. שלאַמעק לויפט אַרויס פון טויער באַלד נאָך דער „שפּע־שטונדע“, כדי ער זאָל אַנקומען צו די הויפן פרויער פאַר זיינע קאַנקורענטן. פאַרוואָס צעהאַקט ער נישט דעם רעשט פון פרוי העלערס ביכער־שראַנק? ער שעמט זיך אַוודאי אַזעלכעס צו טון אויפן אייגענעם הויף. פרוי העלער היט אַ גאַנצן טאַג פון פענצטער דעם לעצטן זכר פון אירע צוויי זין. אַלע שכנים האָבן דעמאָלט געכאַפט פון די אַרויס־געוואַרפענע ביכער. אַלע האָבן אין יענעם טאַג געהייצט מיט ביכער. דאָס זענען געווען דיקע ראַמאַנען, וויסנשאַפטלעכע ווערק אין גאַלד־רוקנס געבונדן. ערגעץ אויף דער וועלט זיצן נאָך איצט אַוודאי שריפטשטעלער און שרייבן ביכער. דערנאָך וועט מען די ביכער וואַרפן דורך די פענצטער. און אַ יינגל וועט זיי דאַרט אונטערלייגן אין דער בלאַטע אונטער דעם רוקן פון זיין פאַטער.

דאָס אוישווענטימער מיידל קריכט אַראָפּ פון איר געלעגער, בלייבט שטיין אינעם העמד, קוקט אַרויף צום קאַפּל־אויון, ווי זי וואַלט דאָס ערשטע מאל אויפגעהויבן הויך דעם קאַפּ. דערנאָך דרייט זי זיך ראַפּטום אויס, בייגט זיך פלינק אַראָפּ און טוט אַ כאַפּ צו דעם אַלטן מענער־שוך, מיט וועלכן בעלאַ האָט זיך געשפּילט אויף דער ערד. זי לויפט צו צום ווינקל ביי דער טיר, זעצט זיך אַראָפּ אויף דער ערד און באַהאַלט דעם שוך הינטער זיך ווי אַן אוצר.

דאָס קינד לאָזט אַרויס אַ פאַרקייכטן געוויין. היים־יידל שפּרינגט־

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

אויף פון קאַסטן, כאַפּט דאָס קינד אויף די הענט. בעלאַ רייסט זיך מיט אַ ביטערן געוויין. חיים-יידל ווייסט נישט וואָס עס האָט פּלוצלונג פּאַסירט. קיינער רעדט נישט. צביה שווייגט. חיים-יידל שאַקלט דאָס קינד אויף די הענט. זיין גאַנץ לעבן איז דאָס קינד. מיט אַ פאַר טעג צוריק איז ער אַרומגעלאָפּן מיט דעם קינד אויף דער האַנט צווישן די בעטן — ווי אַ מטורף. זי וואָלט זיך קיינמאַל נישט געקענט פאַרשטעלן, אָן חיים-יידל זאָל קענען באַקומען אַן אויסזען ווי אַ ווילדע חיה. ער האָט נישט אויפֿ-געהערט צו שרייען: „אַ כּפּרה די פּרייע וועלט!“ „אַ כּפּרה די פּרייע וועלט!“ ברוך העלער, וועלכער האָט ליב אין די אָונטן, בשעת דער נאַכט-„שפּער“, אַריינצוקומען שמועסן פּאַליטיק מיט חיים-יידלען, האָט סתם־אָזוי אַ זאָג געטון: „נאָך דער מלחמה וועט זיין אַ פּרייע וועלט“. „וואָס טויג מיר די פּרייע וועלט?“ — האָט חיים-יידל געשריגן — „אַז איך וועל מער נישט זיין און מיין קינד וועט מער נישט זיין! פאַר אַ כּפּרה זאָל זי זיין אַפּגע-מעקט זאָל ווערן אַזאַ פּרייע וועלט וואָס פאַרלאַנגט, אַלס אַ פּרייז, דאָס בלוט פון מיין בעלאַ!“...

בעלאַ הערט נישט אויף צו שרייען מיט אַ ביטערן געוויין אויף איר פּאַטערס הענט. חיים-יידל איז אומגליקלעך. ער ווייסט נישט מיט וואָס ער זאָל אַפּשטעלן דאָס געוויין. דאָס אוישווענטשימער מיידל נעמט אַרויס דעם שוך, דריקט אים צו איר האַרץ, און זיצנדיק, אַט־אָזוי, אויף דער ערד אינעם ווינקל, שטרעקט זי אים אויס צו חיים-יידלען, ווי זי וואָלט איצט אַרויסגעגעבן פון דער האַנט אַ טייערן אוצר. דאָס קינד קוקט מיט שיינענדיקע אויגן אויף דעם שוך ווי אויף אַ ווונדערפולער שפּיל-ליאַלקע און הערט באַלד אויף צו ווינען.

— דו ביסט אַ גוטע — זאָגט חיים-יידל צו דער אוישווענטשימערין. דאָס מיידל לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ. זיצנדיק אויף דער ערד דעקט דאָס העמד אינגאַנצן צו אירע פּיס. „וויל איך נישט...“ — ענטפּערט זי שטיל אין די אויפגעשטעלטע קניען אַריין

דעם שוך האָט דאָס מיידל מיט זיך מיטגעבראַכט ווען זי איז געקומען דאָ אַהער צוליפּן נאָך דעם ווי די דייטשן האָבן אויסגערוימט דאָס שטעטל אוישווענטשים און דאָרט געשאַפּן דעם קאַנצענטראַציע לאַגער; אוישוויץ. זי איז אַלט בערך פּערצן יאָר. אפשר איז זי אַ סך עלטער, אפשר אַ סך

ק. צעטניק

ינגער. שווער צו וויסן. אפטמאל קוקט זי אויס ווי א קינד, און אפטמאל ווי א זקנה. עס איז נישט צו דערגיין ווען און ווי אזוי — ענדערט זיך פלוצלונג איר פנים, ממש, פאר דיינע אויגן. א כישוף אזעלכער. אין אנהייב פלעגט זי קריגן פון די שכנים אמאל א שטיקל ברויט, אמאל א קארטאפל, און דאס אלץ צוליב דער משונהדיקער זאך פון איר פנים. אפילו די הערצער פון די יודענראט-מיליציאנערן זענען געווארן גערירט. ווען זיי האבן געזען דעם קאמיש-אויפשוידערנדיקן שפיל פון איר פנים און זיי האבן זי איינגעארדנט אין „פונקט“, כאטש זי האט נישט געהאט קיין פרוטה. זי רעדט קיינמאל נישט. שטענדיק זענען אירע אויגן אראפגעלאזט צו דער ערד. אז מען פרעגט זי ופעס, הייבט זי אויף די אויגן נישט העכער ווי ביז צו יענעמס פיס, שמייכלט און זאגט: „וויל איך נישט...“ נישט געווען נאך קיין „אקציע“ אין געטא, אז זי זאל עס נישט פריער דערפילן. נישט צו פארשטיין ווי אזוי. א שטייגער מען וואלט איר וועגן דעם מודיע געווען פריער פון הויפט-געסטאפא-שטאב. שטענדיק פאר אן „אקציע“ פארשווינדט זי, געפינט אויס פאר זיך אזעלכע לעכער, וואס קיין שום מענטש אויף דער וועלט וועט נישט איינפאלן, אז א לעבעדיקער מענטש קען זיך דארט אויסבאהאלטן. שטילערהייט פארשווינדט זי פון „פונקט“, און מיט דער זעלבער שטילקייט שווימט זי ווידער, נאך דער „אקציע“, צוריק קאפויר. א מין ווונדערלעכער אינסטינקט פון א חיה אין דזשאנגל, וואס דערפילט אויף מילן-ווייט דעם אנקום פון שונא, אזוי דערפילט זי שטענדיק פריער דעם ריח פון די דייטשן. קיינער פון די אויש-וויענטשימער יידן האט זיך נישט אפגעראטעוועט. קיינער פון איר פאר מיליע איז נישט געבליבן. קיינער ווייסט נישט וואס אירע אויגן האבן דארט געזען. זי איז געקומען צולויפן ביינאכט מיט דעם אפגענוצטן שוך אין די הענט.

וואס פאר א סוד באהאלט אין זיך אט דער מענער-שוך, וועלכן זי דריקט צו איר הארץ?

קאפיטל אַכט

„פּונקט“ - לעבן

וויפל מאל זי זאל זיך אלץ נישט באַמנען אַריבערצווואַרפן, אין אירע געדאַנקען, אַ בריק פון איר עלטערן־היים ביז צו איר איצטיקן זיצן דאָ אויפן „פּונקט“ — געלונגט דאָס איר בשום אופן נישט.

אויף דעם וועג, פון איר קינדער־שטוב אין קאַנגרעסיאָ ביז צום „פּונקט“ אינעם מעטראָפאָליער יודען־פּירטל, פאלן פּלוצלונג אירע גער־דאַנקען אַריין אין אַ פינצטערן תהום אין בלייבן דאָרט הענגען אין דער לופט, אָן אָנהייב און אָן סוף — הויל און פאַרבלאַנדזשעט: וווּ איז דער המשך? ווי אַזוי האָט דאָס פּאַסירט?...

אין דרויסן פאלט דער שניי ווייס און געדיכט. חנה שטייט אויסגע־דרייט צום פענצטער מיטן סידור אין די הענט. זי דאוונט. צביה זיצט אָנגעלענט מיטן עלנבויגן אויפן בעט־ראַנד, איר גאַמבע אָן אַריינגעלאָז־טע אינעם האַנט־גאַפן פון דער צווייטער האַנט. אירע אויגן קוקן פאַרטראַכט צו איר שוועסטער חנהס רוקן.

היים־יודל לייגט ווייטער אויס די סחורה, פון קאַסטן אַרויס אויף דער ערד און פון דער ערד צוריק אַריין אינעם קאַסטן. פאַרוואָס זאל זי נישט צוגיין צו חיים־יודלען און, פשוט, אים פרעגן צי וועט ער האָבן פאַר איר אַרבעט אָדער ניין? וואָס האָט זי זיך צו שעמען? כאַטש עס איז אַ קלאַרע זאַך: וואָלט ער עפעס געהאַט פאַר איר, וואָלט ער איר דאָס אַליין געזאָגט. און אפשר זאל זי צו אים צוגיין און אים בעטן, אָז ער זאל איר געבן עפעס צו פאַרדינען? אָבער וואָס וועט איר העלפן דאָס בעטן, אָז

ק. צעטניק |

ער האָט נישט, וועט ער איר סייווי אַפּזאָגן. טאָ צו וואָס נאָך דאָס וועקן רחמנות אין חיים-יידלס אויגן? „וועקן רחמנות.“ פאַרוואָס זאָל דאָס הייסן „וועקן רחמנות?“ עס איז נישט מער נאָר פּוסטע גאוּוה פּון אַ שטאַלצער שנאַרערין. „אַ שטאַלצע שנאַרערין...“ באַקאַנטלעכע ווערטער. וווּ האָט זי געהערט די ווערטער? וווּ האָט זי זיי געלייענט?... די שוואַך! זי אליין האָט געשריבן אַט די ווערטער אין איר טאַג-בוך וועגן דער שוואַך פּון קאַנגרעס-סיער שטאַט-פאַרק:

„זי שטעקט אַריין איר אַדלדיקן שנאַבל אינעם וואַסער, צעקייט נישט נאָר שליגט גלייך אַראָפּ, מען זאָל איר נישט חושד זיין אין געניסן פּון געוואַרפענע נדבות, זי דרייט זיך אויס מאַיעסטעטיש, גראַציעז, ריטשט זיך צוריק אַוועק אויפן שפיגל פּון דער אַזערע און קוקט פאַרט אויס ווי אַ שטאַלצע שנאַרערין...“

דאַניעלאַ זיצט אויף איר בעטל, די הענט פאַרשטעקט אין די טאַשן פּון איר רעגן-מאַנטל. די שטוב, און אַלץ וואָס געפינט זיך אין שטוב, שטעקט איצט אין אירע אויגן. פּלוצלונג דאַכט זיך איר, אַז זי זעט דאָס אַלץ צום ערשטן מאַל. ווי אַ מינוט פּריער וואָלט זי דאָ נישט געווען. אַלץ איז איר דאָ ניי און פּרעמד. די ווענט; דער פּאַלנדיקער שניי אינדרויסן; דער אַפענער קאַסטן אין חיים-יידלס „ווילע“; דאָס מיידל, וועלכע זיצט דאָרט אויפן דיל אינעם לאַנגן העמד — וואָס זאָל דאָס אַלץ באַדייטן? אפשר איז דאָס אַלץ נאָר אַ בלויזער חלום?... אפשר באַלד, אין אַ מינוט אַרום, אַט אַזוי ווי זי זיצט דאָ, וועט זי פּלוצלונג הערן די פּריילעכע מע-לאַדיע, וואָס פּאַפי פּייפט צו איר יעדן פּרימאַרגן, כדי זי אויפצוועקן צו גיין אין שול... זי וועט עפענען די אויגן, זי וועט זען ווי פּאַ שטייט אויף דער שוועל פּון איר קינדער-צימער; דאָס ריינע האַנטעך אויפן האַלדז, ווי שטענדיק פאַר זיין אַריינגאַנג אין וואַש-צימער; זיינע בלויע אויגן שמייכלען צו איר: „אַן ערשטע שילערין קומט אויך נאָכן ערשטן קלונג פּון שול-גלאַק“...

אַ חלום! דאָס אַלץ איז נאָר אַ שרעקלעכער חלום! אַזוי ווי זי האָט געחלומט, אַז זי לויפט אַנטקעגן צו די שוואַנען, זי פּילט נאָך איצט ווי אירע פּיס זענען געלאָפּן. יענער חלום שטייט נאָך איצט לעבעדיק פאַר די אויגן, דעמאַלט איז זי דאָך אויך געווען זיכער, אַז זי חלומט נישט. נאָר

זי זעט דאָס אַלץ וואַכעדיקערהייט. די פּנימער פון די טראַמוויי־קאַנדוקטאָרן שטייען איר נאָך איצט פאַר די אויגן, אַט אַזוי ווי חנה דאָרט ביים פענצטער מיטן סידור אין האַנט. זי זעט נאָך איצט בפּירוש ווי האַרי שטייט אין אַ ווייסן וואַלקן, ווייס — ווי דער שניי, וואָס פּאַלט אינדרויסן. ער קוקט צו איר מיט פאַרשטיינטע אויגן. זי פּילט נאָך איצט די מורא, וואָס איז זי באַפּאַלן אין חלום: מען יאָגט זיך נאָך איר! גלעקער קלינגען און מען יאָגט זיך נאָך איר! איצט ווייסט זי, אַז דאָס איז געווען דאָס קלונגען פון נאַכט־טראַמוויי אויף דער גאַס. איצט פאַרשטייט זי דאָס. און ווען זי וועט זיך ווידער אויפכאַפּן פון איצטיקן חלום, וועט זי אפשר אויך פאַרשטיין פאַרוואָס עס האָט זיך איר געחלומט, אַז —

די טיר האָט זיך האַסטיק אויפגעריסן, פעלאַ איז אַנגעקומען. זי האָט געהאַלטן אַ רונדיק ברויט אונטערן אַרעם; איר מאַנטל איז פאַרשנייט. זי האָט אַ וואַרף געטון דאָס ברויט אויף איר בעט און אַנגעהויבן צו שאַקלען מיטן שוואַרצן צעפעליעטן קאַפּ האַר, ווי אַ שייך יאָגד־פּערד מיט דער גריווע. טראַפּנס צעגאַנגענער שניי האָבן זיך געשפּרייט איבער אַלע זייטן פון דער שטוב. „אַן עבירה אויף אַזאַ וועטער אַ יודנראַטיק אַפּילו אַרויסצושיקן אין גאַס“... — זאָגט פעלאַ. זי האָט אויסגעטאַן דעם עלע־גאַנטן מאַנטל, אויסגעשפּרייט אים אויפן בעט ער זאָל זיך טריקענען. די שטוב, וואָס אַ מינוט פּריער איז זי געווען טריב און טרויעריק, ווערט איצט פול מיט פעלאַן, ווי אַן אויפגעוואַכט לעבן וואַלט מיט איר דאָ אַריין.

— מענטשן־קינדער, — שרייט פעלאַ. — דאָס ברויט וועט דאָך נישט אַליין קריכן אין אייערע שיינע פּיסקעלעך אַריין. אויף וואָס וואַרט איר? אפשר זאָל איך אייך אַנקאַרמען ווי דבורטשע בעלאַן?

חיים־יידל הייבט זיך אויף פון קאַסטן, ציט אויס אַ האַנט צו זיין „קוך“, נעמט אַ מעסער און דערלאַנגט עס פעלאַן אין דער האַנט אַריין:

— דו ווייסט דאָך, פעלאַ, אַז אויב דו וועסט נישט שניידן פאַרציעס און דערלאַנגען יעדן איינעם אין דער האַנט אַריין, וועלן זיי זיצן ווי כלוח פאַרן באַדעקן, מסתמא זענען זיי אַזוי געווינט פון דער היים, אַז די מאַמעס זאָלן זיי דערלאַנגען צום מויל.

פעלאַ ציט אַראָפּ די נאַסע זיידענע זאַקן פון אירע הויכע, שיינע פּיס,

ק. צעטניק

ווארפט זיי אַרונטער אונטערן בעט, ווי אַ זאך, וואָס זי וועט מער נישט באַנוצן, און דרייט זיך אויס מיטן פנים צום פענצטער:

— חנה, גאָט קריגט זיך איצט מיטן ווייב. ער האָט צעריסן די פּע־רענע, זעסט נישט, אַז די פּעדערן שיטן זיך אינדרויסן פון הימל? אפשר וואָלטו אים איצט געלאָזט צורו? ער הערט סיי ווי נישט איצט דיין דאָוונען.

חנהס אַקסל טוט אַ צוק ווי זי וואָלט געוואָלט אַרויסמעקן פון אירע אויערן פעלאַס לעסטערנדיקע רייד. זי שטייט ווייטער אויסגעדרייט צום פענצטער און דאָוונט אַ שטילע אַריין אַינעם סידור. בלויז אירע לעפּצן באַוועגן זיך.

— מאַך דאָרט צו דעם פּיסק, אויב נישט וועל איך דיר אים צומאַכן!
— הערט זיך חיים־ידלס קול פון קאַסטן אַרויס ווי פון אַ ליידיקן פאַס אַרויס. — לייג דיך שוין שלאָפן, צדיקת!

— חיים־ידלוק! גאָט גרייט דיר צו אַ שיינע פּרייע וועלט. מעגסט הייסן דבורטשען צוגרייטן לכבוד דעם אַ פעטן טשאַלנט אויף שבת.

— שאַ! שאַ! שווענק דיר פּריער אויס דאָס מויל איידער דו דער־מאַנסט דעם נאַמען פון דעם „כ'בין־נישט־ווערט־צו־מעלדן“. צוליב אַזעלכע ווי דו ליידין מיר אַלע! — שרייט חיים־ידל מיט אַן אַריינגעבויענעם קאַפּ פון קאַסטן אַרויס.

פעלאַ צעשניידט דאָס ברויטל, וואַרפט אויף יעדן בעט אַן אַפּגעשניטן שטיק, — נו, אויב אַזוי — זאָגט פעלאַ — אויב צוליב מיר ליידין יידן, וועל איך מיך טאַקע בעסער לייגן שלאָפן. אַ גוטע נאַכט חיים־ידל! אַ גוט־טינקע נאַכט שיינע, פּרייע וועלט!...

— אַ גוטע נאַכט, אַ גוטע נאַכט! אפשר זאָל איך דיר איינזינגען אַ וויג־ליד? — פּרעגט חיים־ידל.

פעלאַ ציט אַרויף די דעק ביז איבערן קאַפּ. און איידער זי דעקט זיך אינגאַנצן איין, וואַרפט זי אַ בליק אַהין צו חיים־ידלס „ווילע“:

— גלויב מיר, חיים־ידל, דיין בעלאַ נויטיקט זיך מער אין אַ וויג־ליד. אויב ס'איז דאָ אַ גאָט אין הימל, ווייסט ער דאָס אַמבעסטן? מיין לידל וועל איך שוין וויסן ווי אַזוי מיר אַליין צו זינגען אויף דער דאָיקער שיי־

דאס הויז פון די ליאלקעס

זער וועלט. — זי וויקלט זיך איין מיט דער דעק איבערן קאפ. קוים וואָס
עס הערט זיך פון אונטערן דעק:

שיינע מיידלעך קונטט מען — —
מיאוסע לאַזט מען שטיין...

פעלאַ איז געווען אַ שלאַנק רייצנד מיידל, בערך 20 יאָר אַלט, מיט
צוויי שורות ווייס־געשנירטע, לאַכנדיקע ציין. ביז וווּ נאָר עס דערגרייכט
איר מיידלש־דערוואַכטער זכרון געדענקט זי, אַז מענערישע בליקן זענען
שטענדיק געשפרונגען צו איר קערפער ווי נאָדלען צו אַ מאַגנעט.
פעלאַ האָט געקענט אַלע פאַרבאַרגענישן, וואָס ליגן טיף אין דער
נשמה פון מענער, פאַר איר זענען געווען קלאַר אַלע וועגן־אין־אומוועגן,
וועלכע פירן צו זייער האַרץ. זי האָט געוואוסט דעם סוד ווי אַזוי אונטער־
טעניק צו מאַכן — שטאַרקע, און אויסשטעלן אויף שפּאַט ברוטאַלע אַנ־
גרייפער.

צו איר העכסטן דערפאַלג האָט אָבער פעלאַ דערגרייכט אין דער
צייט ווען זי האָט געאַרבעט ווי אַ קעלנערין אין דער וויינישענע פון ראַדנע,
איר געבורט־שטעטל.

יעזשי, דער יונגער פוילישער פּאַסט־דירעקטאָר, איז אָפּגעזעסן ביים
בופעט האַלבע־נעכט צוליב פעלאַן. ער איז גרייט געווען אַוועקצוגעבן זיין
קאַפּ פאַר פעלאַס אַ שמיכל. נאָר פעלאַ האָט נישט פאַרלאַנגט זיין קאַפּ
און האָט נישט צו אים געשמייכלט. זי קען זי, די מענער, צו גוט. אַזאַ
אַניווערזיטעט ווי עס איז די שענק אין ראַדנע איז נישטאַ אויף דער
גאַנצער וועלט.

בשעת דער לעצטער יידן־אויסראַטונג אין ראַדנע איז פעלאַן גע־
לינגען צו אַנטלויפן פון די דייטשע הענט. די אויגן האָבן געזוכט אַ באַ־
העלטעניש, און די פיס זענען אַריינגעפאַלן אין יעזשיס וויינינג.

ווי באַלד יעזשי האָט דערזען פעלאַן, איז צו זיין גליק גאַרנישט געווען
קיין גרענעץ. עס איז אים אַפילו נישט געקומען אויפן געדאַנק, אַז פעלאַ,
אַנטלויפנדיק פון טויט, איז בלויז אַריינגעפאַלן צו אים כדי זיך צו ראַ־
טעווען. יעזשי האָט דאָס אַפילו נישט געדענקט. ער האָט בלויז געדענקט,
אַז ענדלעך איז פעלאַ געקומען צו אים אין זיין וויינינג, דער חלום פון

זיינע שלאָפלאָזע נעכט איז איצט ווירקלעכקייט. און יעזשי, דער פוילישער אינטעליגענט, איז געווען גליקלעך.

נאָר אַז די דייטשן האָבן אַרויסגעקלעפט איבער די הייזער-ווענט פלאַקאַטן: „וועלכער פּאָליאַק עס באַהאַלט אויס אַ ייד — ווערט געהאַנגען!“ — האָט יעזשי באַלד געהייסן פעלאַן פאַרלאָזן זיין הויז. זי זעט דאָך אַליין, אַז זי קען ביי אים מער נישט זיין. ער האָט דאָס צו איר געזאָגט ווי ער וואָלט צו איר גערעדט אַ פשוטע, קלאַרע און פאַרשטענדלעכע זאָך. פעלאַ האָט אים בלויז אָנגעקוקט און געשוויגן, וואָס וועט זי רעדן? יעזשי האָט געזען, אַז פעלאַ פאַרשטייט אים. אַוודאַי פאַרשטייט זי אים. צי איז זי דען אַ קינד, אַז זי זאָל אים נישט פאַרשטיין? זי האָט אים בלויז געבעטן: ער, יעזשי, וואָס איז אַמאָל געווען גרייט אַוועקצוגעבן זיין לעבן פאַר אירס אַ שמיכל — זאָל איר לאָזן צוואַרטן ביז עס וועט פינצטער ווערן.

ביינאַכט, ווען יעזשי האָט, ווי אַלע פּאָליאַקן אין ראַדנע, אַרויסגע- שטעלט אינעם פענצטער איבער אַן אָנגעצונדן נאַפּט-לעמפל דאָס בילד פון דער הייליקער מוטער — אַ סימן, אַז דאָ וווינט אַ ריין-אַרישער פּאָ- ליאַק — האָט פעלאַ שטיל געעפנט די טיר, נישט זאָגנדיק קיין וואָרט, אַ שווייגנדיקע אַרויס צו דער נאַכט. זי האָט זיך אַדורכגעשאַרט דורך די אויסגעליידיקטע, יודען-ריינע גאַסן און אַוועק ווייטער דורך די פעלדער צו אירס אַ באַקאַנטן מיליציאַנער פון יודען-פירטל 3.

היינט פּיפט פעלאַ אויף דער גאַנצער וועלט: „דאָס לעבן איז נישט ווערט, אַז אַזאַ מיידל ווי איך זאָל דערויף לאָזן אַ טרער...“ — זאָגט זי. יעדן אָונט גייט זי אַוועק, פאַרברענגט אויסגעצייכנט די נאַכט אינעם הויז פון דער יודענראַט-מיליץ. אינדערפרי קומט זי צוריק אויפן „פּונקט“ מיט אַ רונדיק ברויטל אונטערן אַרעם. דאָס ברויט ברענגט זי נישט פאַר זיך, פעלאַ איז, חלילה, נישט אויסגעהונגערט צו ברויט. אָפּטמאָל ברענגט זי אויך אַ פעקעלע מאַרגאַרין, זי צעטיילט דאָס מיט לאַכעדיקע צייך, מיט אַ ברייטער האַנט, פּראַנק און פּריי. די צוויי פרומע מיידלעך דערהאַלטן זיך דאָס לעבן מיטן ברויט, וואָס פעלאַ ברענגט. ווען זיי וואָלטן געוויסט דעם פּרייז פאַר וועלכן פעלאַ באַקומט דאָס ברויט, וואָלטן זיי אַוודאַי דאָס נישט געוואָלט אַנרירן. נאָר דערפאַר לעבן זיי דאָך נאָך אין זייער

דאס הויז פון די ליאלקעס

אלטער תמימותדיקער וועלט. א וועלט, אין וועלכער אזא סאָרט געדאַנק קען אפילו נישט געבוירן ווערן.

פון מאָל צו מאָל ברענגט אויך פעלאַ מיט זיך אַ פאָר נייע, זיידענע זאַקן, זי ציט זיי אַרויף אויף אירע הויכע, שיינע פיס. באַטראַכט די וויג-דערבאַרע ליניע פון אירע צוויי אויסגעשטרעקטע אין דער לופט אַריין, מיט זיידענע-זאַקן-אַנגעצויגענע פיס. זי קוקט אויף זיי ווי אַ קאַמענדאַנט בשעתן סאַלום, אויף זיינע מיטן-געווער-אויסגעפּוצטע-סאַלדאַטן. און זייענ-דיק איבערצייגט, אַז איר כלי-זיין איז צופרידנשטעלנדיק, לאַזט זי די פיס צוריק אַראָפּ מיט אַ טראַסק אויף דער ערד, און פייפט אַרויס אַ פריילעך שלאַגער-לידל.

אַז דאַניעלאַ וויל, מעג זי נעמען די אַלטע זאַקן. זי, פעלאַ, האָט זיי געטראָגן בלויז צוויי-דריי מאָל. עפעס אַ קליינער דעפעקט אין דער נאַט פון דער ליניע. עס קען זיי אויך נעמען ווער עס וויל. פעלאַן איז דאָס נישט קיין גפּאָ-מיגא. וועגן איר, קענען זיי אויך ליגן און פוילן אונטערן בעט. פעלאַ צווינגט נישט. פעלאַ בעט נישט. פעלאַ האָט אַ ברייט, אָפן האַרץ. נאָר איצט זאָל מען זי לאַזן שלאַפן. זי האָט נישט צוגעמאַכט אַן אויג אַ גאַנצע נאַכט. ביי מאַניעקן, דעם לייטער פון יודענראַט, איז ביי-נאַכט געווען אַ פריילעכע סעודה. די פאַסקודניאַקעס האָבן זי נישט אַרויס-געלאָזט פון זייערע הענט אַ גאַנצע נאַכט. דעם אַטעם האָט מען איר נישט געלאָזט כאַפן.

קאפיטל ניין

ברודער און שוועסטער

זיי זענען געזעסן אויף די שטיינערנע טרעפ אינעם הויז פון דער אומזיסטער גמיינע-קיך. הארי איז געווען אדורכגעווייקט פון נאָסן שניי צוליבן גיין אַזאַ לאַנגן וועג דורך די פעלדער. ער האָט זיך באַמיט אויפֿ צוקנעפלען זיין מאַנטל. דאָס איז אים שווער אָנגעקומען, ווי דאָס וואָלט, באַמת, געווען אַ שווערע זאַך. זיינע הענט זענען געווען נאָס, געגליווערט פון קאַלטן ווינט. ער האָט געהאַט אַ געפיל ווי זיינע פינגער וואָלטן זיך געפונען אין אַ באַנדאַזש. «ס'אַ קללה, דער ווינטער!» — האָט ער געזאָגט. דער שניי איז צעגאַנגען אויף זיין הוט. זי האָט געזען ווי די וואַסער־טראַפּנס קאַפען אַראָפּ פון צעקנייטשטן קאַפעליוש־ראַנד אויף זיין אַקסל און פלייצע און זאַפּן זיך באַלד איין אין דער נאַסקייט פון מאַנטל. זי האָט געוואָלט אַראָפּנעמען דעם קאַפעליוש פון זיין קאַפּ, נאָר זי האָט דאָס נישט געטון. אירע הענט האָבן זיך נישט אויסגעשטרעקט.

האַרי האָט אַוועקגעבויגן די פאַלע פון זיין מאַנטל און באַמיט זיך מיט ביידע הענט אַרויסצושלעפּן פון זיין הויזן־טאַש אַ פאַקעטל, איינגע־פאַקט אין פאַפּיר. דאַניעלאַ האָט געקוקט מיט גרויסע, שטומע אויגן אויף זיינע אַנשטרענגונגען. און עס איז איר נישט געקומען אויפן געדאַנק, אַז זי קען אים צוהעלפּן. איר וואָלט עס גאַרנישט שווער געווען אַרויסצוציען פון האַריס זייטיקער הויזן־טאַש אַזאַ פאַקעטל. זי איז געווען ווי איינער, וואָס וועקט זיך אויף פון אומבאַווסטזיין, נאָר דער נעפל הענגט נאָך איבער זיין מוח.

דאס הויז פון די ליאלקעס

שטענדיק, איידער הארי קומט, האָט זי טויזנטער זאָכן אים צו זאָגן. נאָר אין דער רגע ווען זי דערזעט אים, ווערט פלוצלונג אַלץ אין איר פאַרשטומט; עס פאַרזינקט ערגעץ אינעווייניק אין איר, ווי עס וואָלט דאָרט געווען אַ תהום, און אַנשטאָט דעם גייט אין איר אויף גאָר עפעס אַנדערש, אַזעלכעס וואָס זי קען עס נישט אויסדריקן מיט ווערטער. כוואַ-ליעס, כוואַליעס גייען אויף ביז צום האַלדז און ווערן דאָרט פאַרהאַלטן צוזאַמען מיטן אָטעם. די טויזנטער וויכטיקע זאָכן, וואָס זי האָט געוואָלט דערציילן, גייען פאַרלוירן צווישן אַ לאַבירינט פון טונקעלע פאַרהאַנגען אין איר זכרון. זי פילט זיך ווי אַן אַנגעפולטע פלאַש ביז צום פראָפּן. פול — און קוקט אויס ליידיק.

דאָס אַרויסגעשלעפטע פאַקעטל ברויט איז געווען נאָס פון רעגן, וועלכער האָט אים אַדורכגעווייקט ביז דער הויז-טאַש. די טונקעלע מאַר-מעלאַדע האָט אַרויסגעקוקט פון צווישן די צוויי רונדיקע ברויט-רינדלען. ער האָט אַוועקגעבויגן דאָס צעריסענע, נאָסע פאַפיר פון איין זייט און דערלאַנגט איר.

— עס, דאָניש, — האָט ער געזאָגט.

זי האָט געקוקט אויף זיינע אויסגעשטרעקטע הענט. זיי זענען געווען ביינערדיק, נאָס און האַבן געציטערט ווי ביי אַן אַלטן מאַן. זי האָט שנעל גענומען פון אים דאָס ברויט. האָט אַוועקגעבויגן דעם קאַפּ און מיט ביידע הענט געהאַלטן דאָס ברויט נאָענט צו די פאַרמאַכטע ליפּן.

שטענדיק, ווען נאָר זי טראַכט פון אים, שטייט ער איר פאַר די אויגן אַזוי ווי ער האָט אויסגעזען אַמאָל אין דער היים; שייק, עלעגאַנט און רעפּ-רעזענטאַבל. אַפילו בשעת זי וואָרט אים אָפּ ביי די פעלדער, רעדנדיק צו אים אין אירע געדאַנקען, זעט זי אים אויך נישט אַנדערש. זי קען זיך האַרין נישט פאַרשטעלן אַנדערש. זי פאַרגעסט. שטענדיק פאַרגעסט זי. זי איז גליקלעך: באַלד וועט זי אים זען! נאָר ווען זי דערזעט אים. הייבן אירע קניען אָן צו ציטערן. זי דערשרעקט זיך. זי דערקענט נישט דאָס פנים. עס געדויערט ביז זי געוויינט זיך ווידער צו, אַז דאָס איז האַרי.

אינדרויסן האָט נישט אויפגעהערט צו פאַלן דער נאָסער שניי. האַרי איז געזעסן לעבן איר, ער האָט אַרויסגעקוקט צום פלאַץ און ער האָט גע-שוויגן ווי ער וואָלט נישט געוואָלט איר שטערן ביים עסן. דער האַלצער-

ק. צעטניק

נער פלויט ארום פלאץ און די נאקעטע ביימער לעבן פלויט האָבן פונ-
דערווייטנס אויסגעזען ווי מיט בליי געצייכנט דורך קליינע שול-קינדער
אויף גרויען פאפיר. פון צייט צו צייט זענען אַדורכגעלאָפן פרויען פון
יודענראַט-באַאַמטע מיט פאַרמאַכטע, פולע טאַרבעס. הונגעריקע אויגן
זאָלן נישט זען וואָס אין זיי געפינט זיך.

אַמאָל איז אין דעם הויז געווען אַ יידישע שולע. היינט איז דאָ דער
פראָדוקטן-לאַגער פון יודענראַט. הונדערטער מענטשן וואָלטן אין דעם
הויז געקענט געפינען אַ דאָך איבערן קאָפּ. נאָר דער יודענראַט וויל נישט,
אַז פּרעמדע אויגן זאָלן זען די ווירטשאַפּט, וואָס דאָ קומט פאַר.

האַרי האָט אַרויסגעקוקט צום פּלאַץ. — אינדערפרי האָב איך גע-
מיינט, אַז איך וועל היינט נישט קענען קומען. ס'אַ קללה פון גאַט, דער
ווינטער. גוט וואָס ער ענדיקט זיך שוין, — האָט ער געזאָגט.

זי האָט פאַמעלעך אויפגעהויבן אירע אויגן צו זיין פּראָפּיל. זי האָט
געפּילט ווי צוואַנגען וואָלטן זיך איינגעקלעמט, אינעווייניק, אין איר האַלדז.
זי האָט געזוכט אויף דעם פנים אַ שפור פון זיין אַמאָליקן אויסזען און
בשום אופן דאָס נישט געפונען, ווי דער אַמאָליקער האַרי וואָלט פאַר-
ברענט געוואָרן אינעווייניק אין דעם איצטיקן געשטאַלט; און עס רויכערט
נאָך דער צער אַרויס פון זיין פנים. „ס'אַ קללה דער ווינטער...“ שטענדיק,
ווינטער-צייט, אַז האַרי איז אַהיימגעקומען, פלעגן זיי צוואַמען גיין גליטשן
זיך אויפן אייז. קיינער האָט נישט געקענט באַווייזן אַזעלכע „פיגורן“ ביים
גליטשן אויפן אייז ווי האַרי. אַלע האָבן געקוקט מיט התפעלות. זי איז
געווען שטאַלץ מיט אים. זי האָט געבעטן, אַז דער ווינטער זאָל זיך אייביק
ציען, ער זאָל זיך קיינמאָל נישט פאַרענדיקן און האַרי זאָל שטענדיק זיין
אין דער היים.

ביים פענצטערל, וווּ מען גיט אַרויס די אומזיסטע פאַרציעס זופּ זענען
די געוואָלדן אויפגעגאַנגען ביז צום זיבעטן הימל. דער הונגער האָט דאָרט
אויף אַן אַכזריותדיקן אופן געקנאַטן אַ ריזיקן מענטשן-קנויל. צעשוויבערטע
קעפּ, אַרויפגעהויבענע הענט מיט טעפּ צום הימל, רחמים-יילות פון
פרויען. דאָס מענטשן-טייג האָט זיך געוואָלצט און געקנאַטן, אַדורכגעמישט
צוואַמען מיטן פאַלנדיקן נאַסן שניי. יעדער האָט מורא געהאַט, אַז ווי נאָר
ער וועט צוקומען צום פענצטערל, וועט דאָס טירל זיך פאַרקלאַפּן; נישטאַ

דאס הויז פון די ליאלקעס

מער קיין זופ! פרויען האָבן אַרויסגעשריגן פון דעם פאַרפלאַנטערטן מענטשן-קנול מיט האַרצרייסנדיקע געשרייען, מען זאָל זיך דערבאַרעמען. זיי ווערן דערשטיקט! מענער האָבן מיט עלנבויגנס געדריקט אין הערצער פון די שוואַכערע און אַזוי אַרום געשניטן פאַר זיך אַ וועג צום פענצטעויל. די מיליציאַנערן פון יודענראַט האָבן בלויז אַכטונג געגעבן, אַז צום אַרט, וווּ מען גיט אַרויס די זופן, זאָלן צוקומען נאָר אַזעלכע, וועלכע האָבן פּריער אַפּגעגעבן די קופּאַנען. מער האָט זיי נישט אינטערעסירט.

יעדעס מאָל, ווען געסטאַפּאַ פאַרלאַנגט מענטשן צום „טראַנספּאַרט“, נעמט דער יודענראַט, קודם־כל, יענע, וועלכע געניסן פון דער אומזיסטער קיך. אַלע ווייסן שוין ווהיין מען פירט די טראַנספּאַרטן. פונדעסטוועגן איז דער פּלאַץ פון דער אומזיסטער קיך שטענדיק פול. די מענטשן טראַכטן נישט וואָס עס וועט זיין שפּעטער. מען ווייסט נאָר, אַז איצט קען מען לויפן מיטן ליידיקן טאַפּ צו דער קיך און אַהיימברענגען אַ וואַרעמע זופ פאַר די קינדער.

האַרי טראַכט: פּערבער זיצט איצט ביים שילעווער רביץ. ער וויל אים דווקא איבערצייגן, אַז אַלע יידן דאַרפן אַרויסגיין מיטאַמאָל אויף קידוש־השם קעגן די דייטשן. זאָל פּערבער בעסער אַהערקומען דאָ אויפן פּלאַץ, וועט ער זען ווי מענטשן גיבן אַוועק זייער לעבן פאַר אַ שיסל וואַ-רעמע זופ. קידוש־השם! וואָס איז דאָס ווערט? ווער וועט וועלן פּרייוויליק גיין צום טויט, אַז מען קען דערפאַר אַפילו קיין לעפל זופ נישט קריגן? פּערבער! — ווער וועט אים וועלן הערן? אַט די אַלע מענטשן דאָ אויפן פּלאַץ וועלן אים געוויס נישט פּאַלגן. און אויב זיי וועלן אים נישט פּאַלגן, טאָ ווער־זשע וועט אים פּאַלגן? אַפילו די קלוגע סאַניא איז דאָך אויך נישט מסכים מיט אים. און ער גופא, צי איז ער דען אין האַרצן פאַרטיק מיט זיך? צי איז ער באַשלאָסן צוצולייגן אַ האַנט צו אַ נאָר, וואָס וועט באַלד ברענגען מיט זיך דעם טויט אויף סאַניא און דאַניעלאָן?

האַרי טראַכט: טעדעק, דער טיפּזיניקער טעדעק, וואָס פון זיינע אויגן האָט אַרויסגעקוקט אַ שטאַלענער ווילן, וואָס ביים ערשטן בליק אויף אים האָט מען באַלד געפילט: אַט דער בחור ווייסט וואָס ער וויל, און אַט דער בחור וועט אויך וויסן אַזוי אַדורכצוזעצן זיין ווילן! סאַניא האָט דעמאָלט געזאָגט: „טעדעק גייט אַרויס צום טויט...“ און פּערבער

האָט געזאָגט: „אַ טויטער קען נישט גיין צום טויט...“ וואָס האָט זיך אַרויס־געוויזן? וועמען האָט טעדעקס פאַרשווינדן געבראַכט נוצן? אַ שעה פאַרן אַרויסגיין פון געטאָ האָט טעדעק געזאָגט: „איך גיי אַרויס פון געטאָ נישט ווי אַ טויטער און אויך נישט ווי איינער, וואָס גייט צום טויט. איך גיי אַרויס פון געטאָ, ווייל איך לעב, און איך גיי ברענגען לעבן פאַר אַנדערע. איך וועל אויסבאַנען פאַר אייך דעם וועג“ צי וועלן נישט מיר אַלע גיין אין טעדעקס אויסגעבאַנטן וועג? אויב אַזוי, איז דאָך פערבער גערעכט! פון דער צווייטער זייט: ווען טעדעק וואָלט דעמאָלט נישט אַרויס פון געטאָ, צי וואָלט ער דען נישט היינט געקענט ווייטער לעבן און זיין צוזאַמען מיט אונדז? אויב אַזוי, איז דאָך סאַניאַ גערעכט! פונדאָנען שעפט דער געלער, אויסגעדאַרטער בחור פערבער דעם פלאָם, וואָס ברענט אין אים טאָג און נאַכט? פון וואָס פאַר אַ קוואַל שעפט ער זיין זיכערקייט? וואָס פאַר אַ מקור איז דאָס? צי וועט אים געלינגען איבערצוצייגן דעם שילעווער רבי? דורכן טויער פון קיך־פלאַץ קומט אַן צופאָרן אַ קינדער־וועגעלע, פאַרפּוילט און פאַרזשאַווערט. געפלאַכטן פון שטרוי מיט הויכע, דינע רעד־לעך. אַן אַלטער מאַן זיצט אינעם קינדער־וועגעלע, און צוויי קינדער, אַ יונגעלע און אַ מיידעלע, פירן דאָס וועגעלע. דאָס יונגעלע שלעפט ביי אַ שטריק פון פאַרנט, און דאָס מיידעלע שטופט נאָך פון הינטן. דעם זקנס קני זענען אויפגעשטעלטע און שטעקן אַרויס שפיציקע, פון שטרויענעם קינדער־וועגעלע, אויף זיין בויך שטייט אַ גרויסער, שוואַרץ־פאַרסאַדזשער־טער טאַפ. דער שניי פאַלט אַן אויפהער אויפן קינדער־וועגעלע, אויף די שיטערע גרינלעך־אַשיקע האָר פון זקנס באַרד, אויף די אַרויסגעלאָזענע רויט־פליישיקע אונטערלעפלעך פון זיינע טריפנדיקע אויגן. דער אַלטער טוט זיך נישט קיין ריר. עס אַרט אים גאַרגישט, ווי עס אַרט נישט דעם נאַקעטן שטאַם דאַרטן ביים פלויט. די קינדער שטופן צו דאָס וועגעלע צום פענצטער, וווּ מען דאַרף אָפגעבן דעם קופאַן. דאָס וועגעלע בלייבט שטיין. דאָס יונגעלע גייט צו צום אַלטן, קנעפלט־אויף דעם מאַנטל ביים אַלטנס האַרץ און שלעפט פון דאַרט אַרויס די אַדורכגעווייקטע קופאַנען־קאַרטע. דעם אַלטנס קאַפ טוט זיך אַפילו נישט קיין ריר. דער גאַנצער גוף טוט זיך נישט קיין ריר. ער קוקט בלויז מיט די פלייש־רויטע אונטערלעפלעך צו דער נאַסער שטיינערנער וואַנט פון דער אומזיסטער קיך.

דאס הויז פון די ליאלקעס

צוויי דוממ'ס, איינער אנטקעגנאיבער דעם צווייטן.
דער רעגן שווענקט זיי.

נאך קיינמאל האט הארי נישט אזוי געשוויגן. — טראכט דאניעלאַ. —
זי האט אים נאך קיינמאל נישט געזען אזוי פארצערט. טויזנטער זאכן האט
זי אים געהאט צו זאגן. איצט פילט זי ווי דער האלדז וואלט ביי איר
געווען פארשלאסן. ווען זי קען אים ארומכאפן און אויסברעכן מיט א
געוויין, וואלט איר לייכטער געוואָרן. נאָר זי ווייסט, אַז אירע טרערן וועלן
זיין ווי זאַלץ אויף זיינע ווונדן. זי וועט דערמיט נאָך מער צעווייטיקן זיין
האַרץ. קיינמאל האט הארי נישט אזוי געשוויגן. ער איז קיינמאל נישט
געווען אַזעלכער. שטענדיק פלעגט ער איר דערציילן פאַרשידענע, אינטער-
רעסאַנטע זאַכן. פון איר קינדהייט אָן געדענקט זי דאָס. זי האט ליב געהאט
צו הערן זיינע רייד און שמועסן מיט אים. קיינמאל האט ער נישט אזוי
געשוויגן. ער עסט אַוודאי נישט אַ גאַנצע וואָך קיין שטיקל ברויט. פאַרן
מאַנאַטס-לויזן אינעם שאַפּ קען מען קוים באַקומען אַן איינציק ברויט אויפן
שוואַרצן-מאַרק. און ווער נעמט דען פון שאַפּ דעם לויז? יעדער האט דאָך
מורא. יעדער וויל ווייזן, אַז ער איז גענוג פאַטריאַטיש; שענקט אַוועק דעם
לויז פאַר די דייטשן און אַרבעט אינעם שאַפּ פרייוויליק. הארי נעמט
מסתמא אויך נישט דעם לויז אין שוועכערס שאַפּ. ער וועט דאָך נישט זיין
דער איינציקער נעמער צווישן בלויז אַוועקשענקער. זי פאַרדינט כאַטש
פון צייט צו צייט. איר לאַגע איז אָן ספק בעסער פון האַריס לאַגע. ווען
זי נעמט נישט איצט צו פון אים דאָס ברויט, וואָלט זי אים דערמיט וויי
געטון. זי ווייסט דאָס. נאָר ווען ער וואָלט כאַטש געוויסט, אַז דאָס שטיקל
ברויט, וואָס ער שפאַרט אָפּ פון זיין מויל און ברענגט עס צו איר — בלייבט
איר שטעקן ווי אַ ביין אין האַלדז; זי קען עס נישט אַראָפּשלינגען! אַבער
ווי אַזוי קען זי אים דאָס געבן צו פאַרשטיין? זי ווייסט דאָך ווי ליב עס איז
אים צו ברענגען פאַר איר דאָס שטיקל ברויט. צי קען זי דען אים זאָגן
ווי שרעקלעך זיין פנים קוקט אויס? אַז ער וואָלט גיכער געדאַרפט אויפּעסן
דאָס ברויט, אַנשטאַט זי זאָל עס עסן? „סאניא האט אַ גאַנצע וואָך אַפּגעהיט
פאַר דיר די מאַרמעלאַדע“. ווער ווייסט ווי לאַנג זיי האָבן אַפּגעהיט פאַר
איר די צוויי שטיקלעך ברויט כדי האַרי זאָל זיי קענען היינט ברענגען?
„סאניא האט אַ גאַנצע וואָך...“ ווען סאניא איז ווי אַ כלה געקומען צו

ק. צעטניק

גאסט קיין קאנגרעסיאָ, איז דאָס גאַנצע הויז פול געווען מיט איר. פון אַלע צימערן און פון אַלע ווינקלען פון הויז האָט זיך געטראָגן איר קלינג-גענדיק געלעכטער. זי האָט זיך דעמאָלט נישט גענוג אויסגעקענט אויף סאניאן. וואָס איז זי דען דעמאָלט געווען? אַ קינד איז זי געווען. זי האָט אָבער דעמאָלט אויך שוין געמעגט וויסן, אויב האָרי האָט אויסגעקליבן סאניאן פאַר אַ ווייב, איז זי, מסתמא, נישט בלויז אַן אויסגעפּוצטע קאַ-קעטקע אין עלעגאַנטע קאַסטיומען. אַלע האָבן איר נאָכגעקוקט בשעת זי איז אַדורכגעגאַנגען אין גאַס. „אַ מאַדעל פון פאַריז“ — האָט מען זיך געשושקעט. זי האָט שוין לאַנג נישט געזען סאניאן.

קאפיטל צען

רחמים און אכזריות

— וואָס מאַכט סאַניאַ?

די פּראָגע האָט זיך אַרויסגעריסן פון דאַניעלאַס מויל. זי גופא איז דערשטוינט געוואָרן בשעת צו אירע אויערן זענען דערגאַנגען די ווערטער פון איר אייגן מויל.

— סאַניאַ באַמיט זיך אַדורכצופירן, אָז דו זאָלסט קענען וווינען מיט אונדז צוזאַמען. זי האָט עס שוין כמעט דערליידיקט. עס איז בלויז נאָך פאַראַן די שוועריקייט מיט דער אַרבעט אינעם שאַפּ, — האָט האַרי גע-ענטפערט.

אינעם האַרצן האָט זי געוויסט, אָז זי וועט צו דעם קיינמאַל נישט מסכים זיין. ס'איז קלאַר, אויב זי וועט וווינען צוזאַמען מיט האַרי, וועט זי אויך מוזן ביי אים עסן. האַרי וועט איר נישט לאָזן טראָגן הינטערן מאַנטל געשמוגלטע סחורה. זי וועט נישט קענען פאַרדינען. זי וועט אַוועק-נעמען דעם לעצטן ביסן פון זייער מויל. ניין! דאָס וועט נישט געשען! האַרי וויל זיך מפקיר זיין צוליב איר. סאַניאַ וועט נישט קענען אויספועלן פאַר איר דאָס רויטע שטעמפעלע פון געסטאַפּאַ. ס'איז אַן אוימזין! אַזעלכעס איז נישט מעגלעך צו קריגן. דער סוף וועט זיין, אָז מען וועט זי כאַפּן נעכטיקן ביי האַרי און מען וועט זיי אַלע צוזאַמען אַוועקשיקן קיין אויש-וויץ. האַרי איז געוואָרן אַ הפקר-מענטש...

— אַ שאַד סאַניאַס באַמזונגען, — האָט זי געזאָגט.

ק. צעטניק

— פארוואס, דאָניש? קען זיין, אָז דו וועסט אַרבעטן צוזאַמען מיט סאַניאַן אין איין שאַפּ.

— איך וועל קיינמאַל נישט מסכים זיין צו אַזאַ זאַך.

ער האָט האַסטיק אויסגעדרייט צו איר דעם קאַפּ:

— דו וועסט טון, דאָניעלאַ, אַזוי ווי איך וועל דיך הייסן! סאַניאַ ווייסט וואָס זי טוט! — האָט ער שטרענג געזאָגט.

ס'איז איר ליב געווען צו הערן דעם האַרבן טאָן פון האַריס ווערטער, כאַטש זי האָט געוויסט, אַז אין דעם פּאַל וועט זי אים בשום אופן נישט פּאַלגן; די אַנטשלאַסנקייט, אַבער, פון האַריס ווערטער האָט זי אָנגעפילט מיט אַ כוואַליע פון ליבע, דאָנקבאַרקייט און וואַרעמקייט. אַ שטייגער, ווי אַ מאַמע, וואָס זיצט ביים בעט פון איר קראַנק קינד, וואָס קען נישט רעדן פון גרויס שלאַפקייט, פּלוצלונג הערט זי: דאָס קינד בייזערט זיך אויף איר מיט אַ הויכן געשריי.

אַז האַרי האָט אויסגעדרייט צו איר דעם קאַפּ, האָט ער געזען, אַז זי האַלט נאָך האָס ברויט נישט גערירט ביי די ליפּן.

— פארוואָס עסטו נישט, דאָניש? — האָט ער ווייך געפרעגט.

זי האָט צו אים געקוקט. צער און רחמים האָט געשטראַמט פון אויגן צו אויגן.

— איך וועל עסן דאָס ברויט דאָרט, אינעם „פּונקט“. — האָט זי געזאָגט.

ער האָט זי אַרומגענומען מיט זיין האַנט ביז איר צווייטן אַקסל. זי האָט אָנגעלעבט דעם קאַפּ אויף זיין האַרץ. די קאַלטע נאַסקייט פון זיין מאַנטל איז איר געווען ליב און נאַענט ווי אַ טייל פון אים. זי האָט געקענט פילט, אַז זי מוז שנעל עפעס אַרויסזאָגן, נאָר זי האָט גאַרנישט געקענט רעדן. עס איז נישט געווען קיין שום וואַרט אויף דער וועלט, וואָס זאָל קענען זיין ווי אַ טרייסט פאַר אים און פאַר איר; אַ וואַרט, וואָס זאָל בכוח זיין אַפּצווישן סיי די נאַסקייט פון האַריס מאַנטל, סיי דעם וועג דורך די פעלדער, אויף וועלכן ער וועט באַלד דאַרפן צוריקגיין, סיי אַלץ וואָס זיי רינגלט אַרום דאָ אויפן פּלאַץ פון דער אומזיסטער קיך, שטראַמען צער, ליבע און רחמנות האָבן געפלייצט אין איר האַרץ. זי האָט געוואַלט וויינען.

דאס הויז פון די ליאלקעס

— האַריק, — האָט זי געזאָגט, — קיינמאָל האָסטו נישט אַזוי גע-
שוויגן...

ער האָט געגלעט איר קאַפּ. אינדרויסן איז דער הימל געלעגן נאָס
און טריב אויפן פּלאַץ. דאָס הויז, וווּ זיי זענען געזעסן, האָט אויסגעזען
ווי אַ שווימענדיקע תיבה אין מיטן אַ מבול, און די ביימער פונדערווייטנס
— ווי אויסגעשטרעקטע הענט פון דערטרינקנדיקע.

פון אַרט, וווּ מען טיילט אויס די זופּן, האָבן דריי קינדער אַוועקגע-
פירט זייער אַרויסגעשלעפטע, פאַרחלשטע מאַמע. די פרוי האָט נישט גע-
קענט גיין. מען האָט געזען, אַז עס איז איר צו שווער צו טראָגן אירע
אייגענע גלידער, נאָר דעם ליידיקן טאַפּ האָט זי פאַרט נישט אַרויסגעלאָזט
פון די פאַרקלעמטע פינגער. די קינדער האָבן זי געפירט אונטערגע-
שפאַרט און דערביי געוויינט: מאַמע!... מאַמע!... זיי האָבן זי צוגעפירט
צו דער וואַנט פון הויז. וויטער האָט זי מער נישט געהאַט קיין כוח צו
שלעפּן די פיס. פון אַלע מענטשן האָט קיינער אַפילו נישט אויסגעדרייט
דעם קאַפּ אַ קוק צו טון צו זיי. דער רעגן האָט געפלייצט און געפאַטשט
אין פנים אַריין מיט אַ נאַסן, קלעפיקן שניי. קיינער האָט אַפילו נישט אַ
בליק געטון ווי דריי קלייניגקע קינדערלעך טאַנצן יאָמערלעך אַרום זייער
מוטער, און בעטן זיך ביי איר, זי זאָל זיי נישט איבערלאָזן אַליין.
מאַמע!... מאַמע!...

האַרי האָט זי געדריקט צו זיך. ער האָט געקוקט צום דרויסן. אירע
ווערטער זענען געשטאַנען אין זיינע אויערן: „קיינמאָל האָסטו אַזוי נישט
געשוויגן...“

— וואָס איז פאַראַן צו זאָגן, דאַניש? — האָט ער געזאָגט.

זי האָט צו אים אויפגעהויבן דעם קאַפּ:

— ווייסט, האַריק, אַפּטמאָל דאַכט זיך מיר אויס, אַז דאָס אַלץ איז
נאָר אַ חלום. מיר דאַכט זיך, אַז איך וועל פּלוצלונג עפענען די אויגן
און זען, אַז איך האָב געחלומט אַ שרעקלעכן חלום. דו וועסט ווידער אַהיי-
קומען פון וואַרשע מיט דער העלער. שיינער לעדער-וואַליזקע אין דער
האַנט; דער רייזע-מאַנטל אויפן אַרעם, מיר וועלן צוזאַמען גיין שפאַצירן,
ווי נאָר מיר וועלן האָבן חשק. עס וועלן מער נישט זיין קיין יודען-פּירטלען.
דו וועסט מיך אַפּוואַרטן ביי דער שולע. און דו וועסט זיך פאַרנייגן, אַראַפּ-

ק. צעטניק

ציען טיף דעם הוט. געדענקסט? נאָר דו זאָלסט ווידער זאָגן: «קאָן מען טאַרבעטן די פריילין אויף אַ שפּאַציר?...» הערסט, האַריק?... איך וויל דו זאָלסט ווידער זאָגן... דו זאָלסט זאָגן... הערסט?...

די ווערטער האָבן זיך געריסן אין כוואַליעס, כוואַליעס. איר אַטעם איז געווען אָפּגעהאַקט. דאָס דערשטיקטע געוויין האָט זיך געוואָרפן אין איר האַלדז. זי האָט עס נישט געקענט אַרויסברענגען. ער האָט זי גע- דריקט צו זיך.

— דאַניש... דאַניש... — האָט ער זיך ביי איר געבעטן — אַוואַאי איז דאָס בלויז אַ חלום... אַלץ איז אַ חלום... אַ חלום, וואָס פאַרגייט... זי האָט געקוקט צו אים מיט גרויסע, אויפגעריסענע אויגן, — ניין, האַריק... דאָס איז נישט קיין חלום... — אירע פינגער האָבן ציטערדיק זיך אויפגעוויבן צו זיין פנים; באַרירט די אַרויסגעשטעקטע ביינער פון זיינע איינגעפאַלענע דאַרע באַקן, ווי אַ בלינדער וואָס זעט דורך די שפיצן פון זיינע פינגער — ניין, האַריק, דאָס איז נישט קיין חלום...

און פּלוצלונג האָט פון איר אַרויסגעבראַכן דער דערשטיקטער געוויין. ער האָט נישט געוואָלט ווי אַזוי ער זאָל זי באַרויַקן און וואָס ער זאָל איר זאָגן. זי אַליין האָט זיך געוואָלט באַרויַקן, נאָר זי האָט נישט געקענט. אינעם הויזקאַרידאַר, וווּ זיי זענען געזעסן, איז געקומען צו לויפן אַ מאַן מיט אַ בהלה. ער האָט געהאַלטן אַ טאַפּ מיט הייסן זופּ אין די הענט. די פאַרע האָט אַרויסגעשלאָגן פון טאַפּ אַרויף צו זיין מבוהלדיק פנים. דער מענטש האָט זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ ווינקל ביי דער וואַנט, ווי ער וואָלט זיך אויסבאַהאַלטן פון עמעצן; אָדער ווי ער וואָלט נישט גענוג צייט געהאַט, פון גרויס אומגעדולד, זיך אַוועקצוזעצן אויף די טרעפּ. ער האָט געהאַלטן דעם טאַפּ נאָענט צו זיין מויל און געשעפּט פון אים מיט אַ בלעכענעם לעפל, אָן אויפהער, אָן אַפּרו, אָן איבעררייס. פון זיין מבוהלדיקן פנים איז גערונען שווייס און צעגאַנגענע שניי-טראַפּנס גלייך אינעם טאַפּ אַריין. עס האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט נישט געהאַט קיין צייט אָפּצווישן דעם רינענדיקן שווייס פון זיין שטערן כדי נישט מפּסיק צו זיין אין מיטן שלונגען די זופּ.

אַ קליין מיידעלע פון אַ יאָר זעקס איז אָנגעקומען צו דער שוועל פון הויזאַריינגאַנג און געבליבן דאַרט שטיין. זי האָט אָפּגעזוכט איר פאַטער

דאס הויז פון די ליאלקעס

און אוועקגעשטעלט זיך קוקן פון דערווייטנס, ווי זי וואָלט מורא געהאַט זיך דערנענטערן צו אים. דער רעגן האָט געקאַפּעט פון אירע צוויי דינע, קורצע צעפלעך. דאָס קינד איז געווען איינגעהילט אין אַ צעלאַטעטע, גרויסע, מענער־מאַרינאַרקע, אַרומגעאַרטלט מיט אַ שטריק אַרום בייכל. די לאַנגע אַרבל זענען געווען אַרויפגעוויקלט אויף אירע קליינע, דאַרע הענטלעך. זי האָט שווייגנדיק געקוקט מיט אַרויפגעהויבענע אויגן צום פּאַטערס געעפּנטן מויל און צו די הייסע לעפל זופּ, וואָס זענען דאַרט אָן איבעררייס פאַרשוונדן.

דאַניעלאַ האָט געהאַלטן האַריס אַ האַנט אין אירע הענט. ווי זי וואָלט אַזוי אַרום אים געוואָלט שיצן פון דער קעלט און אַריבערפירן דאָס אייגענע ביסל וואַרעמקייט פון איר אַטעם צו אים.

— איך בין אַן אומפאַרשעמטע, — האָט זי געזאָגט מיט אַן אַראַפֿ־געלאַזענעם קאַפּ. — דו קומסט אַהער זונטיק, דו שטעלסט דיר איין דאָס לעבן, כדי איך זאָל דיר אַריינרוינען אין קאַפּ. איך בין אַן אוממענטש. — וואָס פאַראַ ווערטער הער איך דאָ אויף מיין גאַלדנס? דו ביסט אַ זיס קינד, דאָס ביסטו! דו ביסט מיין גאַלדענע דאַניש! מיין שיינע בלום... — שטענדיק האָסטו געזאָגט, אַז איך בין אַ שיינע בלום. אמת, האַריק?...?

— אַוודאי ביסטו אַ שיינע בלום. אַוודאי האָב איך אַזוי געזאָגט. — ווייסט, האַריק, שטענדיק איידער דו קומסט, האָב איך דיר צו דערציילן אַ מיליאָן וויכטיקע זאַכן, נאָר דערנאָך, אַז מיר זיצן צוזאַמען, פליט מיר אַלץ אַרויס פון קאַפּ. איך פאַרגעס. שטענדיק פאַרגעס איך. נאָר דערנאָך, אַז דו גייסט אַוועק, דערמאַן איך מיך ווידער. אמת, אַז איך בין אַן אוממענטש? פאַרוואָס האָב איך פּרִיער געדאַרפט וויינען? — אז ס'האַרץ גייט איבער, וויינט מען. וואָס פאַר אַן אַנדערע דער־לייכטערונגען האָט מען היינט? — דו ביסט שטענדיק געווען אַ ווונדערבאַרער. מאַמי האָט דיך שטענ־דיק געהאַט ליבער ווי מיר.

— נישט אמת. דו ביסט שטענדיק געווען אַן אייפערזיכטיקע. — האַריק... — זי האָט פּלוצלונג ערנסט געצויגן זיין נאָמען — איך האָב דיר געוואָלט עפעס דערציילן.

— אהא, דער פלוידער-זאק האט זיך שוין אין דיר אויפגעוועקט. וואס
האסטו געוואלט דערציילן?
— אז דו וועסט מיר צוזאגן, אז דאס וועט בלייבן אויף אייביק צווישן
אונדז בסוד.

— א דאגה האב איך. איך קען דיר צוזאגן.
— ניין! — זי האט גענומען זיין האנט אין אירער אריין ווי צו א
תקיעת-כף — אט אזוי וויל איך זאלסטו מיר צוזאגן.
— דאנישל עקשן, ווער קען נישט דאנישל די עקשנטע? מילא, וועל
איך דיר אט אזוי צוזאגן. האסט א ווארעמע האנט.
— נישט „מילא“... נאר מיטן גאנצן הארץ.
— מיטן גאנצן הארץ. אפשר וועט מען דאס נייעס הערן נאך פאר
דער „שפער-שטונדע“?

— ווייסט, האריק... אין קאנגרעסיא האב איך סאניאן נישט ליב גע-
האט... נאר דאס איז געווען אמאל. היינט האב איך זי א סך ליבער ווי
דו האסט זי. האסט געגעבן תקיעת-כף. געדענק!
הארי האט אנגעשטעלט אן ערנסטע מינע, ווי ער וואלט איצט גע-
הערט א וויכטיקע נייעס. אינעם הארצן איז ער געווען גליקלעך, וואס דא-
ניעלא איז הינטער זיינע אויגן פלוצלונג צוריק פארוואנדלט געווארן אין
א קינד. ער האט געוואוסט, אז עס פעלט איר דער גלעט פון פאטער; די
ארעמס פון דער מוטער. זי לעכצט דערצו, ווי עס לעכצט אן אויסגעטרונק-
טער פלאנץ נאך א טראפן וואסער. ער האט געפילט, אז דאס הארץ אין
אים גייט איבער. ער איז געווען גליקלעך, ווייל עס האט זיך אים איינגע-
געבן זי צו פארשפילן — אפילו אויף א מינוט — ווי מען פארשפילט
א קינד. ער האט זיך געשטארקט. ער האט געזאגט:
— איצט וועסטו שוין מודה זיין, אז שטענדיק ביסטו געווען אן
אייפערזיכטיק שטיק? דו ביסט דיך מודה, יא צי ניין?

— יא. — האט זי געשאקלט מיטן קאפ.
אינעם ווינקל האט דער מענטש פארענדיקט די זופ פונעם טאפ. ער
האט געלעקט דעם לעפל אויף דער צווייטער זייט, אריינגעשטופט אים
אינעם בוזעם-טאש און ארויס פון טרעפן-הויז. דאס מיידעלע האט אים
אפגעטראטן פון וועג. ער איז פארבייגעגאנגען לעבן איר ווי ער וואלט

דאס הויז פון די ליאלקעס

זי נישט געזען. זי האט זיך אַרויסגעדרייט און אַ שווייגנדיקע אים נאָכ-
געגאַנגען.

אינדרויסן, נאָכן אָפגיין אַ פאַר טריט, האָט דער פּאָטער אויסגעדרייט
דעם קאַפּ צו דעם נאָכגייענדיקן מיידעלע, אָנגעשטעלט אויף איר אַ פאַר
אויגן, אַ שטייגער ער וואָלט ערשט איצט דערשפירט איר אָנוועזנהייט. און
ווי אַ באַשעפטיקטער מענטש, וואָס וויל פון זיך אָפּטרייבן אַ זלידנע פליג,
האַט ער צו איר אַרויסגעוואָרפן דורך די ציין:

— ווער איינגעזונקען!...

און איז ווייטער געגאַנגען.

קאפיטל עלף

א לעצט מאל

דאס מיידעלע איז געבליבן שטיין. זי האָט מורא געהאַט צו שטעלן אַ טריט פאַרויס כדי נישט צו זיין צו נאָענט צום פּאָטער. די אַרויסגע- קריצטע קללה פון צווישן זיינע ציין איז איר געווען גוט באַקאַנט און זי געשראַקן מער ווי דער הונגער אינעם בויך. דער ווינט האָט געשמיסן מיט בייטשן נאָסן שניי אין איר פנים. זי האָט נישט געוויינט. זי איז געווען בלויז זייער איינזאַם.

עטלעכע טריט ווייטער פון איר איז געשטאַנען דער פּאָטער. ער האָט געשפּיזט מיט די אויגן אַמאַל צו די מיליציאַנערן, וועלכע היטן, און אַמאַל צום פענצטערל, וווּ מען פאַרטיילט די זופּ. ס'איז געווען קענטטיק. אַז דער מענטש טראַכט פלענער ווי אַזוי זיך אַריינצובאַקומען דאָרט אַ צווייט מאַל, אַריינכאַפּן נאָך אַ פאַרציע זופּ און די אַרדנער זאָלן דאָס נישט באַמערקן. דאָרט, צווישן דער מענטשן-מאַסע, וועט ער זיך שוין אַן עצה געבן. דער עיקר, ווי אַזוי מאַכט מען, אַז די מיליציאַנערן זאָלן דאָס נישט באַמערקן?

— מיינסט אַז ס'איז גאַרנישט מעגלעך צו באַקומען אַ ידיעה פון די עלטערן? — האָט דאַניעלאַ פּלוצלונג געפרעגט — זאַלקע האָט מיר צור- געזאָגט, אַז אויב ער וועט נאָכאַמאַל קומען קיין מעטראָפּאָלי, וועט ער זיך באַמיען צו ברענגען אַ בריוו פון די עלטערן און אים איבערלאָזן פאַר מיר ביי לעאַנען דעם גאַלד-הענדלער. מען דאַרף שטענדיק גיין געווייר- ווערן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

האָרי האָט געטראַכט: מיט בערלין, די שלאַנגען־נעסט, איז אים יאָ געלונגען אַנצושליסן אַ קאַנטאַקט. אפילו אַ טעלעפּאָנישן געשפּרעך האָט ער אויך געהאַט מיט בערלין. נאָר אינעם קאַנגרעסיער געטאָ, וווּ עס קיניגט אַ ייִדישער „מלך“, איז נישט מעגלעך אַריינצודרינגען. ווי שטאַ- לענע מויערן וואָלטן אַרומגערינגלט דאָס געטאָ.

— גיי נישט אַריין צום גאַלד־הענדלער! — האָט האָרי געזאָגט. — גראַד אין דער מינוט ווען דו וועסט דיך דאָרט געפינען, קענען דייטשן אַריינפאלן מאַכן אַ רעוויזיע. זיי וועלן זוכן גאַלד און, חלילה, געפינען דיך. איך וועל שוין אויסגעפינען אַן אַנדער געלעגנהייט. מען האָט מיר עפּעס וועגן דעם צוגעזאָגט.

פאַרשיידענע בילדער האָבן זיך פאַרבייגעטראָגן אין איר געדאַנק און געקייטלט זיך ווי רינגען פון אַ קייט: זאַלקע!... דאָס ברויט מיט די אַנגעפילטע דאָלאַר־באַנקנאָטן!... דאָס „חזירל“ וואָס די פרוי האָט גע- פונען אונטער אַ לאַטע אויף אַ פאַר הויזן, אין דער שמאַטע־האַלע!... שול- צע, דער דייטשער אויפּזעער!... דער אַנקום פון די דייטשן אינעם שטעטל יאַבלאָווע!... דאָס פנים פון פּאַטער, וואָס דערווייטערט זיך און גייט אויס אויף דער סטאַנציע אין קאַנגרעסיאָ!... מאַני... „דאַניש, פאַרוואָס פאַרסטו אַוועק?“

פלוצלונג האָט זי אַ זאָג געטון:

— העלער, דער ווירט, זאָגט, אַז די מלחמה וועט שוין נישט לאַנג געדויערן. ווילסט זען מאַנין?

זי האָט אויפגעקענעפלט דעם רעגן־מאַנטל. זי האָט אַרויסגענומען דעם מעדאַליאַן, וועלכער איז געהאַנגען אויף איר האַלדז. זי האָט זיך צוגעבויהן צו האָרין. זייערע קעפּ האָבן אַנגערירט איינער אינעם אַנדערן. דאָס תמימות־דיקע, באַחנטע פנימל פון זייער קליין ברודערל האָט אַרויסגעקוקט פון דאַניעלאַס געעפנטער האַנט. זיינע גרויסע, סאַמעטענע אויגן האָבן אויסגע- דריקט פאַרוואַנדערונג. עס האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז ער רופט זיי כּי זייערע נעמען. זיי האָבן געהערט זיין קול.

— מאַני איז איצט אַלט ניין יאָר. — האָט זי געזאָגט.

האָרי האָט גענומען דעם מעדאַליאַן אין זיין האַנט. ער האָט אים אויסגעדרייט אויף דער צווייטער זייט. פון דאָרט האָט צו אים צוריקגע-

ק. צעטניק

קוקט דאָס פנים פון זיין פאָטער מיט די טיפע בלויע אויגן — די אויגן, וואָס ער און דאָניעלאַ האָבן פון אים געירשנט. און לעבן פאָטערס קאָפּ — דאָס צאָרטע פנים פון זיין מוטער. דאָס פנים וואָס ער, האָרי, האָט פאַרגע-טערט מער ווי אַלץ אויף דער וועלט און ליבער געהאַט מער ווי אַלץ אויף דער וועלט.

— דאָס שענסטע פאַרל אויף דער וועלט, פאַ און מאָ... — האָט דאָ-

ניעלאַ געזאָגט.

הינטערן באַלקאָן, לעבן דער וואַנט פון הויז, איז די פרוי געזעסן אויף דער ערד אין אַ פאַרגליווערטער פּאָזע. דער רעגן האָט געפלייצט און אַראָפּ-געשווענקט אַ פּאַס האָר פון קאָפּ אויף איר פנים. עס איז נישט געווען צו דערקענען צי זי איז בלויז פאַרחלשט, אָדער צי זי קוקט סתם אַזוי מיט פאַרשטיינטע אויגן צו די דריי קינדער, וועלכע האָבן זיך געדרייט אַרום איר, מיט אַריינגעקוועטשטע קעפלעך צווישן זייערע אַרױפגעױבענע, שפּיי-ציק-אויסגעדאַרטע אַקסעלעך צוליבן רעגן, און יעדעס מאָל האָט אַן אַנ-דערער פון זיי געשריגן: מאַמע!... מאַמע!...

דער האָרפּאַס אויפן פנים פון דער פרוי האָט האָרין נישט געגעבן קיין מנוחה. וווּ און ווען האָט ער שוין געזען די פרוי? ווען איז געווען אַזאַ מבול. וואָס דעמאָלט האָט ער זי געזען מיט פונקט אַזאַ אַראָפּגעשווענקטן פּאַס האָר? דאָס רעטעניש האָט אים גענאָגט אינעם מוח ביז ווייטיק. אַ שטייגער ווי אַ מענטש פאַרגעסט אַמאָל אַ פשוטן אויסדרוק, אַ נאָמען פון אַ באַקאַנטע זאך, אַ טאָג-טעגלעכע זאך, אַ זאך וואָס מען זעט עס אין די געדאַנקען, מען פילט דעם נאָמען אויף דער שפּייץ-צונג, אַט-אַט צאַפּלט דאָס וואָרט ביים עק פון מויל, נאָר אַרױסקױלערן עס אויף די ליפּן — איז אוממעגלעך. ער געדענקט, אַז ס'איז געווען אַמאָל, ערגעץ-וווּ, פונקט אַזאַ מין מבול. דער פּאַס האָר שטייט פאַר זיינע אויגן אויף דעם פּאַן פון מבול. דאָכט זיך אַז אַפילו די קינדער האָט ער געזען... נאָר וווּ און ווען, דאָס קען ער זיך בשום אופן נישט דערמאָנען.

דאָניעלאַ האָט געקוקט אויפן מעדאַלאַן. זי איז געווען פאַרזונקען אין מחשבות. אינדרויסן האָט דער שניי אַנגעהויבן צו פאַלן געדיכטער און טרוקענער. אין מיטן פּלאַץ איז נאָך געשטאַנען דאָס קינדער-וועגעלע. אינעווייניק איז געזעסן דער זקן אין דער זעלבער פּאָזע ווי פריער. דער

דאס הויז פון די ליאלקעס

גרויסער ליידיקער טאָפּ אויף זיין בויך האָט איצט פּלוצלונג אויסגעזען ווי אַ מין קינסטלערישער, פיין־געשניצטער אַש־בעכער, אויסגעאַרבעט אויפן בויך פון אַ מיטאַלאָגישער פיגור.

פלוצלונג האָט אַ לייכט געטון ווי אַ בליץ אין האַריס קאַפּ. דאָס בילד איז מיטאַמאַל אַרויפגעשווימען קלאַר אינעם זכרון, ער האָט זיך דערמאַנט: אַט איז די פרוי מיטן פאַס האַר אויפן פנים!

... ס'איז געווען נאָך אַ גרויסער „אַקציע“ אין דער געטאָ. ער איז געלאָפן געווייר ווערן וואָס הערט זיך ביי דאַניעלאָן. ביי דער באַן האָט מען נאָך געלאָדן די געכאַפּטע אין די וואַגאַנעס אַריין. נאָר אין דער געטאָ האָבן זיך שוין אַנגעהויבן צוריק אַרויסצוווייזן די באַהאַלטענע, אַ טייל כדי נישט דערשטיקט צו ווערן אין די לעכער, און אַ טייל כדי צו לויפן געווייר ווערן וועמען פון זייער משפּחה מען האָט אַוועקגעשיקט. מענטשן זענען געלאָפן און די אימה האָט אַרויסגעשריגן פון זייערע אויגן; כאָטש מען לאָדנט שוין די געכאַפּטע, טרעפט אַבער אויך, אויב ס'איז נאָך פאַראַן פּלאַץ אין די וואַגאַנען, קומען די דייטשן צוריק צו דער געטאָ און כאָפן ווער עס קומט אונטערן האַנט. דאָס גרוב איז געווען ווי מיט די הענט אויסגעגראָבן. פון אויבן צווייגן און אַלטע גראַטעס. די פרוי איז אַרויסגעקראָכן פון דער ערד ווי פון אַ קבר. דער פאַס האַר, אויסגעמישט מיט זאַמד, האָט אַראַפּגעאַנגען אויף איר פנים. זי איז געשטאַנען ביים עק באַרג און אַראַפּגעקוקט צו די באַן־רעלצן. אַז די וואַגאַנעס האָבן אָנגעהויבן צו רירן פון פּלאַץ, האָט די פרוי צוזאַמענגעפאַטשט די הענט און אויפגעהויבן די אויגן צום געטאָ־הימל:

— געלויבט צו גאָט, אַז מען פירט זיי שוין אַוועק!...

זי האָט נישט אויפגעהערט צוזאַמענצופאַטשן מיט די הענט, אין איר מויל האָט נישט אויפגעהערט אַפּצוגעבן אַ שבת:

געלויבט צו גאָט, אַז מען פירט זיי שוין אַוועק!...

אינעם גרוב זענען געלעגן די קינדער אויסבאַהאַלטן ווי ווערעם אין דער ערד. דער זעלבער פאַס האַר. אַ מבול.

ס'איז נישט געווען קיין מבול פון וואַסער. ס'איז געווען אַ מבול פון גאָטס צאָרן.

ק. צעטניק

ביים פענצטערל האָט מען אויפגעהערט צו טיילן די זופ. דער הימל האָט זיך אַראָפּגעלאָזט נאָס און גרוי אויפן פּלאַץ פון דער אומזיסטער קיך. דער צוזאַמענגעוואָלצטער מענטשן-קנויל, וועלכער האָט אַ מינוט פּריער פול געמאַכט די וועלט מיט הימל-שרייענדיקע יללות, האָט זיך איצט צעשיט און צעשפּרייט ווי אַ טייג, וואָס צעפּאַלט זיך אויף דראָבנע קרישקעלעך, יעדעס באַזונדער. ווי עס וואָלט פּלוצלונג אויסגעטריקנט דער קלייסטער, וואָס האָט זיי פּריער צוזאַמענגעקלעפט. די מענטשן זענען אַוועק שטילע, איינגעקאַרטשעטע, יעדער באַזונדער, יעדער אַליין, נישט אַרויס-ברענגענדיק פון זיך קיין הויך, קיין וואָרט. קליינע געשלאָגענע באַשעפּער-נישן. אויסגעקלאַפּטע זאַנגען. ליידיקע טעפּ. זיי זענען אויסגעאַנגען שטיי-לערהייט אין דער נאַסער גראַקייט צווישן הימל און ערד.

בלויז דאָס קינדער-וועגעלע, מיטן אַלטן אינעווייניק, איז געבליבן שטיין אין מיטן פּלאַץ, ווי אַ זעלטענער קונסט-שטיק אויסגעשטעלט אין אַ ליידיקן זאַל פון אַ מוזיי. אַ זאַל ספּעציעל לכבוד אים. האַרי האָט זיך אויפגעשטעלט. ער איז צוגעגאַנגען צום קאַרידאַר-אַרויסגאַנג. עס האָט אויסגעזען ווי די וועלט וואָלט צעגאַנגען אין אַ נאַסן, גראַען וואָלקן. מען האָט נישט אַרויסגעזען די פעלדער, און מען האָט נישט געזען דעם באַרג, וואָס ליגט אויפן וועג צום יודען-פּירטל 1.

— עס דערנענטערט זיך די „שפּער-שטונדע“, — האָט ער געזאָגט. — סאַניאַ וועט זיין באַזאַרגט.

דאַניעלאַ איז צו אים צוגעגאַנגען. במשך די גאַנצע צייט האָט זי אים דאָס געוואָלט זאָגן, נאָר זי האָט נישט געוואָגט. זי האָט עס אָפּגעלייגט אויף צום סוף, ווען זיי וועלן זיך צעשיידן. אַצינד האָט זי געזאָגט:

— האַרי, זאָג מיר צו אַז דו וועסט מער נישט גיין דורך די פעלדער ביז דו וועסט באַקומען אַ פּאַסיר-שיין. דו שטעלסט אין געפאַר דיין לעבן. איך פּאַרשטיי נישט ווי אַזוי סאַניאַ דערלויבט אַזעלכעס.

— האַרי האָט זיך פּלוצלונג דערמאַנט:

— יאָ, איך האָב דיר טאַקע געוואָלט זאָגן, אַז מיר וועט אפשר אויס-קומען צו אַרבעטן אינעם שאַפּ נאַכט-שיכט, אַנשטאַט טאַג-שיכט. ווער ווייסט ווען איך וועל ווידער קענען קומען; נאַכט-שיכטלעך באַקומען זייער זעלטן אַ פּרייען זונטיק.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

זי האָט דערפילט אַ שטאָך אינעם האַרץ: דעם קומענדיקן זונטיק וועט ער נישט קומען! האַרי וועט מער נישט קומען!... אַ מאַדנער פּחד איז זי באַפאַלן. זי האָט זיך באַמיט מיט אַלע כוחות, אַז ער זאָל נישט דערקענען וואָס אין איר קומט פאַר. זי אַליין האָט דאָך אים געבעטן, אַז ער זאָל נישט קומען... ערשט אַ מינוט פּריער האָט זי דאָך דאָס פון אים פאַרלאַנגט. — ס'איז אַ שרעקלעכע זאָך צו אַרבעטן נאַכט־שיכט. — האָט זי געזאָגט.

האַרי האָט פאַרקנעפלט דעם מאַנטל ביז צום האַלדז. צום טויזנטסטן מאָל האָט ער זיך איצט געווונדערט: ער מאַכט דאָך שטענדיק פאַרטיק זיין אַרבעטס־אַקאָרד. פאַרוואָס האָט זיך פאַלדעק, דער שאַפ־לייטער, אַנגע־זעצט דווקא אויף אים? — פון אַלע מאַשין־נייער האָט ער אויסגעקליבן דווקא אים איבערצושיקן אויף נאַכט־שיכט! וואָס האָט ער קעגן פאַלדעקן געזינדיקט, וואָס יענער האָט אים פּלוצלונג אַנגעהויבן צו פייניקן אויף אַ סאַדיסטישן אופן? דאַכט זיך אַז ער זיצט ביי דער מאַשין אין אַ ווינקל פון דער מאַשין־האַלע; ער איז שטענדיק געווען זיכער, אַז מען קען אים אַפילו נישט אַרויסזען; אַז פאַלדעק קען אים אַפילו נישט, און האָט אים אַפילו נאָך נישט באַמערקט. ווי אַזוי האָט פאַלדעק געטראָפן דווקא צו אים?

— ס'איז נישט אַזוי שרעקלעך ווי דו מיינסט, — האָט האַרי געזאָגט. — נישט פאַראַן מער קיין שרעקלעכע זאַכן, דאַניש. ס'טוט מיר נאָר וויי דאָס האַרץ, וואָס איך וועל אפשר דיך נישט קענען אַזוי אָפט זען. אָבער זאָלסט נישט זאָרגן, דאַניש. קענסט זיך פאַרלאָזן אויף סאַניאַן. איר וועט געלינגען אויסצופוועלן, אַז מען זאָל דיך אַריבערפירן צו אונדז. ער האָט אַרומגענומען איר קאַפּ, געקושט זי.

— צייט צו לויפן. — האָט ער געזאָגט.

דאַניעלאַ האָט שנעל אויפגעקנעפלט איר רעגן־מאַנטל. זי האָט אַראָפ־געכאַפט דעם סוועטער, וואָס זי האָט געטראָגן אויף זיך.

— נעם, האַרי. — האָט זי געזאָגט.

— חלילה! וואָס פאַלט דיר איין?

— שוין זאָלסטו אַנטאָן דעם סוועטער! איך האָב אַ רעגן־מאַנטל, און דו דאַרפסט גיין אַזאַ מהלך! שנעל זאָלסטו דאָס אַנטאָן, הפּקר־מענטשו!

— דאָניש'ל עקשן! ווער קען נישט דאָניש'ל די עקשנטע?
זי האָט אַראָפּגעריסן פון אים דעם מאַנטל. דער מאַנטל איז געווען
נאָס און שווער, אַדורכגעווייקט פונעם רעגן. זי האָט אַריינגעשטופט זיין
קאָפּ אין דער עפענונג פון סוועטער און אַראָפּגעצויגן אויף אים.
זיין גוף איז געווען דאַר, בלויז ביינער. דער סוועטער האָט אויף אים
אויסגעזען אימהדיק ברייט. זי האָט פאַרקלאַפט מיט די ציין, אַז דאָס גע-
וויין זאָל פון איר זיך נישט אַרויסרייסן.
האַרי האָט זיך דערווייטערט וואָס אַמאָל מער און מער. זי איז גע-
שטאַנען ביים עק פּלאַץ און אים נאָכגעקוקט ביז ער וועט אינגאַנצן פאַר-
שווינדן פון אירע אויגן. האַרי האָט פון צייט צו צייט אויסגעדרייט צו
איר דעם קאָפּ. פונדערווייטנס האָט ער אויסגעזען ווי אַן אַלטער וואַגלער;
אַ וואַנדערנדיקער בעטלער, וועלכער גייט אַוועק אינעם טריבן חלל פון
דער וועלט.
איידער האַרי איז אַוועק הינטער דעם באַרג, האָט ער זיך אַ לעצט
מאָל אָפּגעשטעלט, אויסגעדרייט זיך צו איר, און פונדערווייטנס טיף גע-
צויגן פאַר איר דעם הוט.
דאָס בילד האָט אַ בליץ געטון פאַר אירע אויגן און ווי מיט דער
שאַרף פון אַ מעסער זיך איינגעשניטן אין איר האַרץ.
„אפשר קען מען פאַרבעטן דאָס פריילין אויף אַ קורצן שפּאַציר?...“

קאפיטל צוועלף

צ'אנקאלי

דער ווינטער איז אוועק, דער זומער איז אָנגעקומען. קיינער האָט דאָס אָפילו נישט באַמערקט. אינעם געטאָ האָט מען שוין לאַנג פאַרגעסן צו באַמערקן אַזעלכע זאַכן. די זון טריקנט נישט אויס קיין טרערן, ווי עס שרייבן די פּאָעטן. והא ראייה, זיי זענען גערונען שטענדיק פריש ווי פון אַ קוואַל, וואָס דאַכט זיך, אַז ער וועט זיך קיינמאָל נישט אויסשעפן.

אויף די געמאָ-גאַסן האָבן זיך נישט געשפילט קיין קינדער. אינעם געטאָ זענען איבערהויפט נישט געווען קיין קינדער. עס זענען געווען קליי-נע יידן און גרויסע יידן. אַלע האָבן אויסגעזען גלייך. קינדער האָבן גע-טראָגן אויף די קליינע אַרבעלעך דעם זעלבן יודען-צייכן ווי זקנים. דאָס זעלבע מיט דער געלער לאַטע אויפן האַרץ. דבורטשע, חיים-יידלס ווייב, האָט אויסגעשטיקט אַ קליינטשיק, געל לאַטקעלע מיט זעקס שפיצעלעך ווי אַ מגן-דוד און דאָס צוגענייט צו בעלאָס הערצעלע. «טויזנט חנען...» — האָט מענדל זעגער נישט אויפגעהערט זיך צו אַנטציקן. און דאָס געלע לאַטקעלע האָט באמת געהאַט טויזנט חנען, ווי די ערשטע, וויסע שיכעלעך פון אַ קינד.

אַז נאָך אַ זומער גייט אוועק האָט קיינער אינעם שוסטער-שאַפּ נישט באַמערקט. נאָר אַז דער בופעטניק האָט ווידער צוגענומען אַ פרישן שותף, דאָס האָבן אַלע באלד באַמערקט. דאָס געשעפט אויפן בוידעם פון שוס-טער-שאַפּ האָט זיך פאַרגרעסערט פון טאַג צו טאַג. לעצטנס איז דער

ק. צעטניק

בופעט אויסגעוואַקסן ווי אַ געהיימע אַקציען-געזעלשאַפט מיט נישט גע-
זענע שותפים פון דרויסן, אויסער די ווענט פון שאַפּ.

פריער איז אויבן, אין דעם האַלב-פינצטערן בוידעם, בלויז געווען
די גארדעראַבע. דער בופעטניק האָט אַרױסגעגעבן נומערלעך און געהיט
די מלבושים פון די שאַפּ-אַרבעטער. דערביי האָט ער אויך געהאַט צו
פאַרקויפן אַ מיין זיסלעכן קוואַס. וואָס דען קען מען באַקומען אינעם געטאַ?
אַפילו אַט דער זיסלעכער סאַכאַרין-געטראַנק איז אויך געווען אַ לוקסוס,
וואָס נאָר רייכע, „שרויפן-דרייער“ האָבן זיך געקענט דערלויבן. היינט
איז דער בופעט פּלוצלונג אויסגעוואַקסן צו אַ ריזן-געשעפט. מען באַקומט
דאָרט כל-טוב; גענדזנס, קעז-קוכן, ביר און — ציאַנקאַלי*.)
דער עיקר: ציאַנקאַלי...

אינעם ווינקל פון בוידעם, ביים אַריינגאַנג הינטער דער טיר, שטייט
אינער מיט אַ סודותדיק פנים, די האַנט פאַרשטעקט אין די הויזן-קעשע-
נעס. ביי אים רעדט מען נישט. ביי אים גייט די טראַנזאַקציע אַדורך אָן
ווערטער. בלויז מיט די אויגן. דער אַרױפגעקומענער שטרעקט אויס אַ
ציטערדיקע האַנט. ער הייבט זי נישט אויף, נאָר אַט אַזוי, אַראַפּגעלאָזנער-
הייט, שטרעקט ער זי אויס, מיט צעעפנטע פינגער. איין פאַר אויגן פרעגן:
„ס'איז נאָר זיכער פאַראַן די נויטיקע קוואַנטיטעט?..“

און די צווייטע פאַר אויגן ענטפערן:

„אין אַרדענונג.“

„דו נאַרסט מיך נישט אָפּ?“

יענער מיטן סודותדיקן פנים אינעם טונקעלן ווינקל, לייגט אַרויף
אַ האַנט אויף דעם אַרױפגעקומענעמס אַקסל, קלעפלט לייכט, אינטים
און שיקט אים אַוועק, זאָגנדיק צו אים דערביי מיט די אויגן:

„קענסט זיין רו?ק, פּולשטענדיק רו?ק...“

נאָך אַזאָ שטומער, ספּיריטואַלער צערעמאַניע קען שוין דער שוסטער
צוגיין צום בופעט און אָנהייבן עסן קעז-קוכן.

אַן אינדוסטריע פון קעז-קוכן, פּונואַנען נעמען זיי היינט אַזאָ קעז-
קוכן? אַפילו פאַרן קריג איז דאָס געווען אַ לוקסוס. די שוסטערס האָבן

* ציאַנקאַלי — סיאַניד (אַ גיפּט).

דאס הייז פון די ליאלקעס

פארן קריג זיכער נישט געגעסן אַזאַ קעז־קוכן. פּונוואַנען ברענגען זיי דאָס היינט?

פון דער פינצטערער זייט בוידעם, פון אונטער די גארדער־אַבע־גע־שטעלן, הייבט זיך כסדר אַרויף פון דער ערד דער קאַפּ פון בופּעטניק ווי אַ געשפּענסט און דערלאַנגט פּאַרציעס. איינער פון די שותפים שטייט אַרויף דער גרענעץ, וווּ עס ענדיקט זיך דאָס קאַרגע ביסל ליכטיקייט פון בוידעם און עס הייבט זיך אָן די פינצטערניש, און ער שעפּטשעט כסדר אַריין צו דער פינצטערניש מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ צו דער ערד:

— אַ פּירטעלע...

— אַ שווימיקס...

— אַ זיסעס...

דער בופּעטניק ליגט דאָרט ערגעץ אַרויף דער ערד, וועגט פּאַרציעס, דרייט פּולקעס גענדונס, עפנט פּלאַשן ביר — און דערלאַנגט און דערלאַנגט. די הענט זענען פול מיט אַרבעט. די קונים שטייען אויסגעשטעלט אין אַ ריי און וואַרטן. פון זיין מויל הערט זיך נישט קיין וואַרט. ער דער־לאַנגט בלויז דאָס באַשטעלטע. אַט איז דאָס „פּערטעלע“ — אַ פּערטל פון אַ געבראַטענער גאַנדז; אַט איז אַ „שווימיקס“ — אַ גרויסע קופּליע פול מיט איבערלויפּנדיק ביר; און אַט איז אַ „זיסעס“ — אַ פּאַרציע קעז־קוכן פון פינף און צוואַנציק דעקאַ. אַלץ שטיל אָן ווערטער. הענט שטרעקן זיך בלויז אַרויס פון דער פינצטערניש און דערלאַנגען, ווי אין אַ חלום, אַלץ וואַז דאָס האַרץ באַגערט.

די בלעכן קעז־קוכן ליגן באַהאַלטן אונטער די ברעטער אינעם חלל צווישן סופּיט פון דער מאַשינען־האַלע און בוידעם. אַרויף די ברעטער ליגט אַ באַרג אַלטע מלבושים, וועלכע מען ברענגט אינעם שאַפּ אַריין צום טרענען.

אַ גאַנצן טאַג איז אַ געגיי צום בוידעם. די גייען אַרויף און די גייען אַראָפּ. מען קוקט זיך נישט אין די אויגן אַריין. אַרויף די טרעפּ רעדט נישט איינער צום צווייטן. מען ווייסט וויל נאָך וואָס מען גייט צום בוידעם. ביים אַריינגאַנג וואַרט מען שווייגנדיק ביז די אַנדערע וועלן אַרויסגיין. יעדער ווייסט צו וואָס דער צווייטער איז דאָ אַהער געקומען און אַרויף וואָס מען

ק. צעטניק

ווארט דאָ. מען שווייגט, ווי מענער, וועלכע זיצן און ווארטן, יעדער אויף זיין ריי, אין ווארטע-צימער פון אַ שאַנד-הויז.

**

ווען דאָניעלאַ איז געווייר געוואָרן פון אומגליק, איז האַרי שוין געווען אויפגעלאָדן אויף איינעם פון די וואַגאַנען.

ס'איז געווען אין אַ סוף-וואָך. אַ שיינע זומער-נאַכט. די דייטשן זענען באַפּאַלן דעם נאַכט-שיכט פון שוועכערס שניידער-שאַפּ אינעם יודען-פּערטל 1. זיי האָבן אַפּגעשטעלט די מאַשינען און אוועקגעפירט די מענטשן צום אַרבעטס-איינזאַץ.

האַרי איז אַוועק מיטן טראַנספּאָרט.

וועווקע האָט זיך געדרייט פון איין זאַל צום אַנדערן, פון איין טיש צום צווייטן, און נישט געפונען פאַר זיך קיין תּיקון. די אַרבעט אינעם שוסטער-שאַפּ איז מער נישט געווען אַזוי ווי אַמאָל. די לופט פון געטאַ האָט אַריינגעדונגען אין דער פּעסטונג, וואָס רופט זיך „שוסטער-שאַפּ“, דורך די ווענט און דורך אַלע שפּאַרעס, ווי וואַסער אין אַ זינקענדיקער שיף. וועווקע האָט געוואָלט אַריינגיין אין דעם שמאַטע-זאַל, צוגיין צו דעם מיידל און איר זאָגן אַ טרייסט-וואָרט. נאָר צוקומענדיק צו דער שוועל, איז ער געבליבן שטיין. די פּיס האָבן אים נישט געטראָגן. אַז ער האָט אַ קוק געטון אויף דאָניעלאַס אַראַפּגעלאָזענעם קאַפּ בשעת זי שניידט אין די נעט פון די מלבושים, האָט דאָס טרייסט-וואָרט פּלוצלונג אויסגע-טרוקנט אינעווייניק אין אים און קיין אַנדער וואָרט האָט ער נישט געפּו-נען, וואָס ער זאַל איר איצט קענען זאָגן. דאָניעלאַס פנים האָט פאַר אים אויפגעשאַרצט זיין אייגענעם אומגליק, שטענדיק האָט וועווקע דערפּילט זיין אייגענעם צער דורך די לידן פון פּרעמדע מענטשן. האָט ער זיך ווידער צוריק אויסגעדרייט, אַוועק צו איינעם פון די שוסטער-טישן. ער האָט געכאַפּט אַ „פּאַרל“ אין איין האַנט אַריין, אַ פאַר האַלצערנע זוילן אין דער צווייטער האַנט, און זיך גענומען צו דער אַרבעט, ווי איינער וואָס גייט אין שענק פּאַרגיסן אַ ברענענדיקע ווונד אינעם האַרץ.

וועגן דער נייעס פון שוועכערס שאַפּ האָט מען שוין ביי די שוסטער-

דאָס הויז פון די ליאלקעס

טישן מער נישט גערעדט. דאָס האָט שוין געהערט צו דער פאַרגאַנגענהייט. צו די נאַרמאַלע געטאָדערשיינונגען, צו וועלכע מען איז שוין צוגעוויינט, און וועלכע מאַכן שוין מער נישט קיין ספעציעלן איינדרוק. נאָר פון קיין פּאָליטיק האָט מען אויך שוין מער נישט גערעדט — נישט ביי די הויכע צושניידער־טישן און נישט ביי די נידעריקע שוסטער־טישן. עס האָבן זיך געענדיקט די בגנביש־אַריינגעכאַפטע, זיסלעכע שמועסן ביי די טישן. מער נאָך: קיינער האָט פון דעם אָפּילו נישט געטראַכט. יעדער איז געווען פאַר־שלאָסן אין זיך גופא. יעדער האָט זיך געשטעלט אינעם האַרצן אַזעלכע פּראַגן, וואָס מיט אַ צווייטן קען מען וועגן זיי נישט איבעררעדן. יעדער האָט ביי זיך געטראַכט: וועמענס ריי וועט איצט קומען? ווען וועט פאַרקור־מען די קומענדיקע „אַקציע“? און ווי אַזוי וועט זי אויסזען? צי ווידער אַ שאַפּ? און אפשר אַ קינדער־„אַקציע“? צי אפשר גאַר אַ פּרויען־„אַקציע“? קינדערלאַזע האָבן אינעם האַרצן אויסגערעכנט, אַז עס איז שוין לאַנג נישט געווען קיין קינדער־„אַקציע“, און דעריבער געטרייסט זיך אינעם האַרץ, אַז די קומענדיקע „אַקציע“ וועט אַוודאי זיין אויף קינדער. די וועלכע האָבן נישט געהאַט קיין טעכטער, האָבן אויסגערעכנט, אַז עס איז שוין לאַנג נישט געווען קיין מיידל־„אַקציע“. יעדער האָט אויסגערעכנט און געקומען צום אויספיר, אַז ער געהערט נישט צו דעם סאָרט, וואָס אויף זיי דאַרף איצט קומען די ריי; און אַלע צוזאַמען זענען געווען זיכער, אַז נאָך דעם לעצטן איבערפּאַל אויף שוועכערס גרויסן שניידער־שאַפּ, וועלן די דייטשן אַ געוויסע צייט צורור לאָזן די שאַפּן. און וואָס וויל מען דען אין געטאָ מער ווי געוויינען נאָך אַ ביסל צייט?

בלויז נאָך איין אַטעם־צי, כדי צו דערלעבן די באַפרייאונג.

קאפיטל דרייצן

פשוטע גומסקייט

בערגסאָן, דער חזון פון דער אַפיקורסישער שול, קוקט זיך צו דורך אַ ווינקל פון אויג צו דעם ריטמישן הויב־און־פאל פון האַמער אין וועווקעס האַנט; צו די נעגל וועלכע שפּרינגען אַריין מיט אַזאַ גענויער פינקטלעכקייט אין דער שמאַלער באַנד־טאַשמע אַרום דער האַלצערנער זויל. אַ מאַדנע זאָך: ביי אים, ביי בערגסאָנען, קומט שטענדיק אויס די אויבער־טייל פון שוך — אַדער צו לאַנג אַרום דער זויל, אַדער — צו קורץ. כאַטש ער איז שטענדיק אַפּגעהיטן ביים צוקלייבן די נומערן זיי זאָלן פאַסן איינס צום צווייטן: דער נומער פון אויבער־טייל צום נומער פון זויל.

עפּעס אַ געהיימער שוסטערישער סוד ליגט אין דעם — טראַכט בערגסאָן — נישט איינמאַל איז דאָס בלוט אין אים פאַרקילט געוואָרן בשעת ער דערזעט פּלוצלונג ווי די לעצטע טשוועקעס הייבן אים אָן צו פאַרראַטן. שטענדיק, ווי אויף להכעיס, דווקא ביי די לעצטע טשוועקעס, ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס „פאַרל“ פאַסט נישט צום זויל: אַדער עס פעלט דיר צו צו דער לענג, אַדער עס איז פּלוצלונג פאַראַן צופיל. פאַר אַזאַ טעות האָט שוין שולצע נישט איינעם אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ. ביי אים הייסט אַזוינס נישט אַנדערש ווי „באווסטזיניקער סאַבאַטאַזש“. ווען נישט וועווקע, וואַלט שולצע אים פון לאַנג שוין געהאַט אַוועקגעשיקט קיין אוישוויץ, נאָר שטענדיק, ווען ער געפינט זיך אין אַן עת־צרה, וואַקסט באַלד אויס הינטער אים וועווקע ווי אַ גוטער מלאך. שטענדיק — אין דער ריכטיקער מינוט. פון דער ווייטנס פאַרשטייט שוין וועווקע דעם בליק

דאס הויז פון די ליאלקעס

פון זיינע אויפגעהויבענע אויגן צו אים. וועווקע קומט באלד צוליפן, און ווי דורך אַ כישוף ראַטעוועט ער דעם שוך. פלאי-פלאים: ווי נאָר דער שוך דערפילט אויף זיך וועווקעס הענט, ווערט באלד דאָס לאַנגע — מער נישט לאַנג; און דאָס קורצע — מער נישט קורץ.

עפעס אַ געהיימער שוסטערישער סוד, וואָס דו קענסט אים נישט באַנעמען מיט דיין פשוטן שכל.

היינט דרייט זיך נישט שולצע אַזוי אַפט אין די אַרבעטס-זאַלן. די שטימונג אינעם שוסטער-שאַפּ איז היינט ווי אין דער ערשטער העלפט פון אַ תּשעה-באַב-טאַג... עפעס אַ מיין יום טובדיקער טרויער איז דאָ אויסגעגאַסן. אַ יום טוב — צוליב שולצעס אַפּוועזנהייט; און אַ טרויער — צוליב דעם פאַרגעפיל, אַז שולצעס אַפּוועזנהייט איז טאַקע אַ באַווייז אויף אַ גרויסן חורבן, וואָס דערנענטערט זיך.

בערגסאַן טראַכט: דאָרט ביי די צושניידער-טישן איז שטענדיק געווען אַן ענגשאַפט. קיין שפּילקע וואָלסטו נישט געקענט אַריינשטעקן צווישן איינעם צום צווייטן. און דאָ ביי די שוסטער-טישן האָט דיין האַנט זיך נישט געקענט פריי באַוועגן צוליב דעם אַרעם פון שכן, וואָס האָט גע-דריקט אויף איר. היינט איז האַלב-ליידיק, די „שרויפן-דרייער“ קומען מער נישט אין שאַפּ אַריין. „די בעסטע אַרבעטס-קאַרטע איז אַ גוטע בונקער...“ — זאָגן זיי. און זיי גרייטן טאַקע צו פאַר זיך גוטע בונקערס. זיי ווייסן, וואָס זיי טוען. אויף זיי קען מען זיך פאַרלאָזן. אַ סימן: בשעת די „אַקציעס“ ווערן זיי נישט אַוועקגעשיקט. אַפילו פון „דולאַג“ דרייען זיי זיך אויך צוריק אַרויס.

וועווקע מאַכט פאַרטיק איין שוך נאָך דעם אַנדערן. די פאַרלעך פאַר-טיקע שיך שאַרן זיך ביי אים אינעם געפלאַכטענעם קויש אַריין ווי פון אַ מאַשין אַוועק. ביי וועווקען ברענט נאָך אַלץ די אַרבעט — טראַכט בערגסאַן. אַזוי ווי ער וואַלט געוואַלט, איינער אַליין, מיט די פלייצעס אונטערשאַרן די פאַלנדיקע ווענט פון דער פעסטונג, וואָס רופט זיך: שוסטער-שאַפּ.

צוויי צענדליק יאָר האָט ער אַפּגעוויינט מיט וועווקע שוסטער בשכּנות, אין איין הויז, און קיין איין מאָל איז אים, במשך פון דער גאַנצער צייט, נישט אויסגעקומען צו באַמערקן די גרויסקייט פון אַט דעם מענטש. דאָס

ק. צעטניק

ערשטע מאָל האָט זיך פאַר אים אַנטפלעקט דער אמתער וועווקע אינעם טאָג ווען די דייטשן האָבן אַרויסגעטריבן אַלע יידן פון זייער גאַס פון די זוויונגען: אַלע האָבן געקלאָגט, געריסן די האָר פון קאַפּ. נאָר איין וועווקע איז געשטאַנען שטום און פאַרשלאָסן ווי אַ פעלדז. קודם-כל האָט ער אַרויסגעשיקט פון שטוב זיין פרוי מיט די פינף זין, דערנאָך האָט ער גע-
נומען דעם שוסטער-טיש אויפן אַקסל, אַ קאַסטן אַרבעטס-כלים אין דער האַנט, אויסגעדרייט זיך און אַוועק צו דער טיר. ביי דער שוועל פון זיין שטוב האָט וועווקע זיך אַוועקגעשטעלט, אַראַפּגעלאָזט דעם קאַסטן אַר-
בעטס-כלים אויף דער ערד, אויפגעהויבן אַ פאַרבאַקענע האַנט פון שוס-
טער-קלייסטער צו דער מזוזה, אַ וויש געטון איבער דער מזוזה, דערנאָך אַ קוש געטון די פינגער-שפיצן און באַלד, אַן שהיות, אַראַפּגעבויגן זיך, אויפגעהויבן צוריק דעם קאַסטן אַרבעטס-כלים פון דער ערד און אַוועק פון דער שטוב — ווו ער האָט אַפּגעלעבט די גרעסטע העלפט פון זיין לעבן; ווו עס זענען געשטאַנען די וויגן פון זיינע קינדער; ווו ער האָט שווער און ערלעך פאַרדינט זיין ביסן ברויט; ווו יעדער ווינקל איז אים געווען טייער —

ער איז אַוועק און אַפילו נישט אויסגעדרייט צוריק דעם קאַפּ.

אויף דער גאַס האָבן געשטראַמט קליין און גרויס, מיט אַ געקלאָגע-
ריי, מיט אַ יאַמער. דעמאָלט האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס אַרויסטרייבן אַ מענטש פון זיין וויוונג איז דאָס גרעסטע אומגליק. וועווקע איז געגאַנג-
גען צווישן המון מיט פאַרביסענע ליפּן, אַנגעטון אין זיינע פאַרשמאַלצענע, אויסגעגלאַנצטע הויזן פון צופיל נוצן. דער שוסטער-טיש אויפן אַקסל, ווי ער וואָלט געטראָגן אַן ארון-קודש, און אַט אַזוי גייענדיק האָט ער געמונ-
טערט אויף רעכטס און לינקס: „יידן, וויינט נישט! די רוצחים קוקן! יידן, די רוצחים האָבן הנאה, אַ מכה זיי אין דער לעבער!“

און דאָס וואָס ער, בערגסאָן, זיצט איצט אינעם שוסטער-שאַפּ, האָט ער דאָך אויך נאָר צו דאַנקען וועווקען. מענטשן וואָלטן געגעבן אַ פאַר-
מעגן זיי זאָלן זיך קענען דאָ אַריינקריגן.

וועווקע וואַרפט איין פאַרטיקן שוך נאָכן אַנדערן. ער אַרבעט מיט דער גאַנצער פאַרע. ווי ער וואָלט טאַקע געוואָלט, איינער אַליין, פאַרטיק

דאס הויז פון די ליאלקעס

מאכן דעם שאַפּ. אַמאַל, אין די ערשטע צייטן, האָט דאָ געהערשט אַן אימה און אַ פּחד. שולצע האָט זיך געשאַרט לעבן די ווענט. די אַרבעט האָט געברענגט. די זאָלן זענען געווען איבערגעפּולט. מען האָט נישט גע-
זאָגט אָפּצואַטעמען אויף אַ רגע. פּונדעסטוועגן, הלוואַי וואָלטן איצט צו-
ריקגעקומען יענע צייטן! דעמאָלט האָט מען געוויסט, אַז מען איז דאָ, על-
כל-פּנים, זיכער און געשיצט פּון צו ווערן אוועקגעשיקט. היינט קומען
מער נישט די „שרויפּן-דרייער“ אין שאַפּ אַריין — דאָס איז אַ שלעכטער
סימן. און דאָס, וואָס שולצע האָט געלאָזט אויף הפּקר דעם שאַפּ — דאָס
איז נאָך אַן ערגערער סימן. ביי די הויכע צושניידער־טישן איז היינט
שיטערלעך. דאָס טאַג־ליכט, וואָס קוקט איצט אַדורך ווי ווייסע לעכער
צווישן איין צושניידער־אַרעם און צווייטן צושניידער־אַרעם — ווייעט
אויף דיר אָן אָן אומהיימלעכע שרעק; וואָס וועט מיט זיך ברענגען דער
מאַרגנדיקער טאַג? מיט וואָס וועט זיך פאַרענדיקן דער הפּקרדיקער „יום-
טובּ“, וואָס הערשט דאָ אינעם שאַפּ?

דערווייל איז אַ געגיי אַרויף צום בוידעם. אַרעמע שוסטער עסן דאַרט
אַזעלכע מאַכלים, וואָס פאַרן קריג האָבן זיי אָפּילו נישט געחלומט דערפּון,
מענטשן פאַרקויפּן פּון זיך דאָס לעצטע העמד. מען גיט אויס דעם לעצטן
גראַשן. מען זאָרגט נישט אויף שפּעטער, קיינער ווייסט נישט צי עס
וועט נאָך זיין אַ „שפּעטער“. מען זאָרגט נישט טאַמער וועט מען דאַרפּן
מאַרגן קויפּן אַ ברויט, קיינער ווייסט נישט צי מאַרגן וועט אים נאָך זיין
נויטיק אַ ברויט; צי מען וועט אים נישט ביינאַכט אַרויסנעמען פּון בעט.
טאָ צו וואָס שפאַרן דעם גראַשן? פאַר וועמען איבערלאָזן ירושה? אויב
אַזוי דאַרף מען זיך טאַקע צואַיילן, אַרויפּלויפּן צום בוידעם און קויפּן
ביר, קעז־קוכן, אַ פּערטל געבראַטן גענדזנס און — ציאַנקאַלי.

דאָס טייערסטע אַרטיקל אינעם בוידעם־בּופּעט איז — ציאַנקאַלי.
זוער עס האָט שוין ליגן אין טאַש ציאַנקאַלי ווייסט, אַז ער מעג שוין
עסן קעז־קוכן.

כמעט יעדער אינעם געטאָ איז איצט אַן איינציקער, אַן איבערגע-
בליבענער; אַן קינדער, אַן עלטערן, אַן משפּחה. יעדער אינעם געטאָ האָט
איצט געלט. אַלע זענען פּלוצלונג רייך געוואָרן. יעדער ירשנט איצט —

ק. צעטניק

קליידער, וועש, ווירטשאפט פון אוועקגעשיקטע קרובים. מען האָט נאָך נישט באַוווּזן אויפצועסן די ירושה פון איין קרוב, ווערט מען געווויר אז מען איז שוין ווידער באַרייכערט געוואָרן מיט דער ירושה פון אַ צווייטן קרוב. אַ גערעטעניש פון קרובים! פריער האָט מען פון זיי גאַרנישט געדעקנט נהגה זיין. אַדרבה, זיי האָבן נאָך צו דיר געהאַט טענות, הלמאי דו העלפסט זיי נישט! אַלע — פון ערשטן ביזן לעצטן — אביונים, קבצנים, איצט שלעפסטו די איבערגעבליבענע פעק פון זייערע שטיבער, דו קרעכצט אונטער דער משא און טיילסט דעם קרעכץ אויף צוויי: איין העלפט — צוליב דער שווערער משא, און דער צווייטער העלפט — צוליב דעם אוועקגעשיקטן קרוב.

און דו שלעפסט די פעק.

נישטאָ קיין זאך, וואָס די פּאַליאַקן זאָלן עס נישט וועלן איצט אָפּ-קויפן ביי די יידן: בעטגעוואַנט, וועש, קיך-געשיר, אַלץ, אַלץ, אַ מאַניע האָט פּלוצלונג אַרומגעכאַפט די קריסטלעכע שכנים אויף די אַרישע גאַסן: קויפן „מציאות“ פון אוועקגעשיקטע יידן! זיי האָבן זיך דערוווסט, אַז נאָכץ אויסליידיקן די געטאַס פון יידן, נעמען די דייטשן צו אַלץ, וואָס עס בלייבט איבער פאַר זיך. אַפילו אַן אָפגענוצט קינדער-וועגעלע איז אויך פאַר זיי אַ גוטע סחורה. זיי לאָזן גאַרנישט איבער. שיקן אַלץ אַהיים צו זייערע משפחות אין דייטשלאַנד. איילן זיך דעריבער די פּאַליאַקן צו. כדי זיי זאָלן חלילה נישט פאַרשפּעטיקן. זיי ווילן קומען פאַר די דייטשן. אויף די אַר-שע גאַסן איז אַ בהלה. עס איז אַ געלויף אויף יידישע „מציאות“. אַלע — פון דער אינטעליגענץ ביז צום פעבל — וואַרטן אָפּ די געטאַ-הענדלער. אַלע קוקן מיט גיריקע אויגן צום פאַרשלאָסענעם געטאַ. פאַר יעדן פרייז ווילן זיי קויפן מציאות. זיי צאָלן מער וויפל די זאך איז באמת ווערט. אַ שגעון האָט אַרומגעכאַפט די אַרישע גאַס: מציאות! קויפן מציאות! עפעס ווי אַן אַנשטעקנדיקע קרענק, אַ מגיפה, וואָס לאַזט נישט אַדורך קיין איין הויז. אַרעמע שוסטערס זענען פּלוצלינג, אין דער לעצטער מינוט פון זייער לעבן, רייך געוואָרן. ווי אַ גוסס, וואָס עפנט פּלוצלונג, אין דער לעצטער מינוט, קלאַרע, פאַרשטענדיקע אויגן, אַ שטייגער ווי ער וואַלט זיך געברענגט פון ערגעץ אַ שפּאַגל ביי לעבן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

די שוסטערס ווייסן אָבער, וואָס עס וועט מיט זיי געשען אַ מינוט שפעטער. לויפן זיי דעריבער שנעל אַרויף אויפן בוידעם אַריינכאַפן פּריער אַ פּאַרציע קעז-קוכן.

אינעם שאַפ האָבן די מענטשן פּלוצלונג געעפנט די אויגן און אָנגע-הויבן זען דאָס מאַטעריאַל, פון וואָס מען טוט אויסאַרבעטן די שיך. נישט איינמאַל הייבט אַ ניי-מאַשין אָן, אין מיטן איר אימפעטדיקן לויף, פּלוצ-לונג צו קלאַפן שוואַכער, ווי זי וואַלט זיך, צוזאַמען מיטן מענטש, וועלכער זיצט ביי איר, פּאַרטראַכט אין מחשבות: אין מיטן דערינען האָבן פּלוצלינג דעם נייערס אויגן דערזען, אַז דאָס „פּאַרל“ אונטער דער נאָדל איז אויט-געשניטן פון אַזעלכע זעלבע געשטרייפטע הויזן ווי ער טראַגט איצט אויף זיך. דאָס זעלבע טרעפט ביי די צושניידער-טישן: פּלוצלינג בלייבט אַ צושניידער שטיין מיטן שפיץ-מעסער איבער די אויסגעסדרטע שטיקער שטאַף. פּאַרהאַלט זיך אַ וויילע, אַ שוידער איז פּלוצלונג אים אַדורכגעלאָפן איבער זיין רוקן בשעת ער האָט אַרויפגעלייגט זיין צווייטע האַנט און דערפילט דעם שטאַף אונטער דער אָפּענער האַנט-פּלאַך. עפעס ווי ער וואַלט איצט געהאַלטן זיין האַנט אויפן אַקסל פון אַ מענטש, בשעת דער שאַרף פון מעסער איז אָנגעשטעלט אין זיין צווייטער האַנט. די שאַרף הענגט נאָענט-נאָענט איבער דעם שטאַף. נאָך אַן אויגנבליק וועט ער אַריינ-שטעכן מיטן גאַנצן כוח דאָס מעסער. דער וויסער שאַרף וועט אַריין טיף-טיף. אַדורכשטעכן נאָך אַ מאַנטל, נאָך אַ מאַנטל. שניידן... שניידן...

ער קען נישט! — — —

נאָר צוקומענדיק צו דעך שוועל פון שמאַטע-זאַל, בלייבט דער קליי-דער-באַרג שטיין אין זיינע שוואַרצאַפּלען, ווי אַ צעשפּריצט ליכט, וואָס וויל נישט אַרויס פון זיינע אויגן אַפילו ווען דו פּאַרשליסט זיי. פּלוצלונג דאַכט זיך אים אויס, אַז אויפן קליידער-באַרג ליגן נישט קיין מאַנטלען און הויזן, נאָר — מענטשן! מענטשן ווי ער, און ווי אַלע אַנדערע, וועלכע אַרבעטן דאָ אין שוסטער-שאַפ. עס דאַכט אים, אַז די „מענטשן“ רופן אים צו זיך, ער זאָל צו זיי צוגיין און זיך אַוועקלייגן צווישן זיי אויפן באַרג. ווייל זיין אָרט איז סיי-ווי צווישן זיי.

די פיס ברעכן זיך אונטער אים. ער קען נישט שטעלן אַ טריט וויי-

טער. אינעם האַלדז ווערט וואַרגנדיק טרוקן. ווהין האָט ער פּרזער גע-
וואָלט גיין? אַלע וועגן זענען סיי-ווי פאַרמאַכט. ער וויל שוין מער גאַרנישט.
נישטאַ מער קיין כוח צו וועלן. פּלוצלונג הייבט אָן ביי אים אַ האַנט צו
ציטערן. ער וויל אויסציען די האַנט, אָנכאַפּן זיך אין עפעס, ראַטעווען זיך.
זיין דערשטיקטער אַטעם ציטערט איצט אויף דער דלאַניע פון זיין האַנט.
אויב עס וועט זיך איצט, אין דער דלאַניע פון זיין האַנט געפינען דאָס
ווייסע שטיקעלע ציאַנקאַלי — וועט ער ווייטער קענען אַטעמען. בלויז
דאָס צאַפּלדיקע שטיקעלע ציאַנקאַלי קען אים באַפּרייען פון דעם פּחד
וואָס וואַרט אים. ציאַנקאַלי! בלויז דאָס קען אים געבן כוח ווייטער צו
לעבן. פּלוצלונג גיבן זיך זיינע פּיס אַ ריס פון אַרט — — —

נאָך אַ שוסטער איז אַרויפגעלאָפּן צום בוידעם.

— טוט אַקאַרשט אַ קוק ווי מיינע באַלע-מלעקעס זענען זיך צע-
קראַכן — שרייט וועווקע אין דער לופט אַריין. — שולצע וואָלט איצט
געדאַרפט אָנקומען! גאַרנישט, בלויז דאָס פעלט איצט!

ער כאַפט זיך אויף און לויפט אַרויף צום בוידעם.

אַ וועווקע איז אַרויפגעקומען אין דער הויך איז ער פּלוצלונג גע-
בליבן שטיין, מיט דער האַנט אויפן פאַרענטש און אַן אַרויפגעהויבענעם
פּוס אויפן לעצטן טרעפל, אַ פאַרגליווערטער הינטער זיך. דער פּרזערדי-
קער ווייטיק — דער צער פון זיינע צוויי אַוועקגעריסענע זין — איז אים
פּלוצלונג ווידער באַפאַלן בשעת ער האָט דערזען דאַניעלאַן שטיין ביים
אַריינגאַנג צום בוידעם.

וועווקע האָט פאַרגעסן נאָך וואָס אייגנטלעך ער איז דאָ אַרויפגעקו-
מען. ער איז צו איר צוגעגאַנגען, אַזוי ווי בלויז צוליב דעם איז ער אַרויפ-
געקומען. ער האָט זי אָנגענומען ביי אַ האַנט און שווייגנדיק זי צוריק
אַראַפּגעפירט פון די טרעפּ.

זי האָט זיך געלאָזט פון אים פירן. אויף איר פנים איז נישט געווען
ניכר קיין שפור פון עפעס אַ ווילן — נישט פון אומצופרידנקייט און
נישט פון שטימונג. זי איז געאַנגען.

וועווקע האָט נישט געפונען קיין וואַרט, וואָס זאָל קענען זיין אַ טרייסט
פאַר דעם טרויער, וועלכער האָט איצט געפּרעסן שטיקער פון זיין האַרץ.

דאס הויז פון די ליאלקעס

ער האָט איר נישט געזאָגט קיין מוסר און אויך נישט געטרייסט. ער האָט געשוויגן.

אין זיין האַנט מיט וועלכער ער האָט זי געפירט טרעפֿ-אַראָפּ — איז איצט געלעגן פשוטע גוטסקייט, פשוטע מענטשלעכע ליבע. אַ שטייגער אַ מענטש נעמט אַמאָל אַרויס אַ פייגעלע פון אַ קלעם, גלעט עס, וויל עס היילן און ווייסט נישט ווי אַזוי.

אַ וועווקע איז אַראָפּגעקומען אין שוסטער-זאַל, האָט ער זיך פּלוצ-לונג דערמאָנט נאָך וואָס אייגנטלעך ער איז פריער פון דאַנען אַרויסגע-גאַנגען. ער האָט זיך אויסגעדרייט און צוריק אַרויפגעלאָפּן צום בוידעם.

קאפיטל פערצן

ק א ש מ א ר

דאָניעלאַ האָט געטרענט די נעט פון אַ דינעם זומער־מאַנטל. דער קאַליר פון שטאַף איז געווען העל ווי ווייסער וועש־זייד. דורכן פענצטער פון דער שמאַטע־האַלע האָט די אַוונט־זון אַריינגעשיינט שטאַרק און קרעפ־טיק. די שאַרפן פון די מעסערס האָבן אויסגעזען רויט, ווי זיי וואַלטן געווען איינגעשמירט מיט בלוט. האַרי איז געזעסן לעבן איר. זי האָט אים געלערנט די מעטאָדע פון דער אַרבעט.

— זעסט, האַרי, גיב אַכטונג. מיטן פוס דאַרף מען טרעטן אויף אַן עק פון בגד. איין עק אַרונטערנעמען אונטערן לינקן אַרעם, דריקן צו זיך, און מיט די פינגער פון דער לינקער האַנט אויסציען דעם שטאַף ווי אַ... — זי האָט געוואַלט זאָגן „פידל“, נאָר זי האָט באַלד אַראַפגעשלונגען דאָס וואָרט. זי האָט אים נישט געוואַלט דערמאָנען די פידל, וועלכע ער פלעגט טאַקע אַמאָל אַזוי האַלטן. האָט זי געזאָגט — „ווי אַן אַנגעשפאַנטע זאַך“. און מיטן מעסער אין דער רעכטער האַנט, לייכט פירן, הין און צוריק, הין און צוריק, אויף דער אַנגעשפאַנטער נאָט. האָסט פאַרשטאַנען, האַרי? — ס'איז נישט אַזוי שווער צו פאַרשטיין, — האָט ער געזאָגט. זי האָט זיך צוגערוקט נענטער צו זיין זייט. ס'איז איר גוט געווען אים צו פילן לעבן זיך.

— איך האָב שטענדיק געוואַלט מיר זאָלן אַרבעטן צוזאַמען, — האָט זי געזאָגט. — זיצנדיק לעבן דעם באַרג שמאַטעס האָב איך שטענדיק געטראַכט: הלוואַי וואַלסטו דאָ געזעסן צוזאַמען מיט מיר. פאַרוואָס זאָלסטו

דאס הויז פון די ליאלקעס

ארבעטן אין איין שאפ און איך אין אן אנדערן שאפ? פארוואס זאלן מיר נישט קענען ארבעטן צוזאמען? הונדערטער מענטשן ארבעטן דא. פארוואס זאלסטו נישט זיין איינער פון זיי? האריק, דיר איז גוט. און מיר זיצן צוזאמען?

האריס קאפ איז געווען אראפגעלאזט צום בגד, וואס ער האט גע-טרענט. עס האט אויסגעקוקט ווי אלע זיינע מחשבות וואלטן געווען קאנ-צענטרירט אין דער ארבעט. ער האט נישט געענטפערט.

— דו ביסט צופרידן? — האט זי נאכאמאל געפרעגט.
ער האט נישט ארויסגעהויבן די אויגן פון דער ארבעט. רעד שטילער — האט ער געזאגט. — מען הערט יעדעס ווארט. דא מעג מען רעדן?

— פארוואס זאל מען נישט טאָרן? דא איז פריי. דא איז אלץ פריי. דא איז וועווקע דער לייטער. — זי האט עס ארויסגעזאגט ווי זי וואלט געארבעט אין אַ פאַבריק, וואָס געהערט צו אירע עלטערן.

די מעסערס האָבן רויט געפינקלט ווי זיי וואלטן געווען אינגעשמירט מיטן בלוט פון דער זונס שקיעה. עס האט אויסגעזען ווי די מעסערס וואלטן נישט געשניטן אין נעט פון מלבושים, נאָר ווי זיי וואלטן געשניטן אין אַדערן-קאַנאַלן. די זון האט אַריינגעשיינט ווי אַ שטאַרקער, רויטער פראָזשעקטאָר. דאַניעלאַ האט זיך געוונדערט ווי אַזוי זי קען צוריק קוקן גלייך דורך דעם פראָזשעקטאָר-פאַס צו דער זון און עס זאל איר אפילו נישט שמעכן אין די אויגן. שטענדיק אַז זי האט נאָר אַ ביסל אויפגעהויבן די אויגן צו דער זון, האט עס איר באַלד געשטאַכן אין די אויגן. איצט איז די זון מילד, קאַלט, ווי אויסגעשניטן פון גאַלד-פאַפּיר. דאָס ערשמע מאַל זעט זי די זון. זי האט געהאַט אַ געפּיל ווי זי וואלט אַריינגעקוקט אינעם הימל אַריין; ווי זי וואלט באַזיגט די ברענענדיקע זון.

— הארי, זעסט די זון? מ'קען איצט זען ווי זי קוקט אויס.
— ס'איז נישט קיין זון. ס'איז אַן אַפגענאַרטע זאַך, — האט ער גע-זאָגט. ער האט נישט אויפגעהויבן די אויגן, ווי עס וואלט נישט כדאי געווען.

— ביי דיר איז אלץ אַפגענאַרט. דו גלויבסט נישט אין קיין שום זאַך. ער האט נישט געענטפערט. זי איז געווען פול מיט התפעלות ווי שנעל ער טרענט די מלבושים.

ק. צעטניק

— האַרי, — האָט זי געזאָגט, — איך וועל פון היינט אָן אויך שוין מער נישט גלויבן. גאַרנישט וועל איך מער גלויבן. מען האָט געזאָגט, אַז מען האָט דיך אַוועקגעשיקט. אויב מען האָט דיך אַוועקגעשיקט, ווי אַזוי קענסטו דאָ זיצן מיט מיר?

ער האָט נישט אַרויסגעהויבן די אויגן פון טרענען. ער האָט געזאָגט: — מען קען נישט קיינעם מער אַוועקשיקן. אומעטום איז דאָס זעלבע. זי האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער זאָגט. נאָר זי איז געווינט גע- ווען אָפטמאַל פון אים צו הערן אַזעלכע ווערטער, וועלכע זי האָט נישט פאַרשטאַנען. זי האָט אים אויך איצט נישט איבערגעפרעגט. אין האַרצן האָט זי געטראַכט: אפשר האָט מען אים יאָ אַוועקגעשיקט, נאָר ער איז אַרויסגעשפּרונגען פון צוג? שטעקלמאַן, פון העלערס הויז, איז אויך אַרויס- געשפּרונגען פון אַ טראַנספּאַרט-צוג און צוריקגעקומען אין געטאָ מיט פיר קוילן אין קערפּער. ווער ווייס צי האַרי טראַגט אויך נישט אַ קויל אינעם קערפּער, נאָר ער דערציילט נישט? קיינמאַל דערציילט ער גאַרנישט. מען דאַרף טאַקע וועגן דעם נישט רעדן. חלילה. מען זאָל נאָר נישט דערפון געווייר ווערן. האַרי זאָל זיך נאָר נישט אַרויסכאַפּן פאַר עמעצן אַ וואָרט. ער איז דאָך לעצטנס געוואָרן אַ הפּקר-מענטש. ווען מען האָט אים אַוועקגעשיקט האָט זי באַלד געטראַכט, אפשר וועט ער אַרויסשפּרינגן גען פון צוג אַזוי ווי שטעקלמאַן? זי האָט דאָס פאַרגעפּילט. עס איז געווען איר איינציקע האַפענונג. ווען נישט, ווי אַזוי וואָלט זי געקענט ווייטער לעבן?

— איך האָב געוואָלט קויפּן ציאַנקאַלי, — האָט זי געזאָגט. — אינעם בופּעט פאַרקויפט מען. אמת, אַז דו וועסט אַהין קיינמאַל נישט אַרויפגיין? אמת, אַז דו זאָגסט מיר דאָס צו?

— נאָך וואָס איז פאַראַן דאָרט אַרויפצוגיין? ס'איז אַן אָפּגענאַרטע זאַך. זיי נאָרן בלויז אויס דאָס געלט. אַלץ איז אָפּגענאַרט. אַפילו זייער טויט.

— וואָס הייסט? איך פאַרשטיי נישט אַ וואָרט וואָס דו רעדסט... — וואָס פאַרשטייסטו נישט? — האָט ער זיך פּליצלונג געכעסט. — אַ מענטש קען היינט נישט וויסן צי ער געפינט זיך אויפן עולם-האמת. אַדער דער טויט דאַרף ערשט קומען. אַלץ איז אויסגעמישט. דאָס לעבן

דאס הויז פון די ליאלקעס

צוזאמען מיטן טויט. אן אפגענארטער עולם-האמת. וואָס איז דאָ שווער
צו פאַרשטיין?

ער האָט גערעדט שנעל און כעסדיק. זיינע רייד זענען איר אויסגע-
קומען משונהדיק. זי האָט געוווסט, אָז די זעלבע ווערטער האָט זי אויפ-
געשריבן אין איר טאָג-בוך. נאָר בשעת האַרי האָט זיי איצט געזאָגט, האָט
זי געהאַט אַן איינדרוק, אָז זי פאַרשטייט זיי נישט. איר האָט זיך פּלוצלונג
אויסגעדאַכט, אָז האַרי האָט געלייענט, וואָס זי האָט געשריבן אינעם טאָג-
בוך און ער קרימט איצט נאָך אירע ווערטער. זיי געפעלן אים נישט, און
ער איז צוליב זיי ביז אויף איר. שטענדיק איז ער געווען ביז ווען זי
האָט גערעדט וועגן טויט.

זי האָט זיך געשמט אים צו מאַכן אַ פאַרווירף, פאַרוואָס ער האָט
אריינגעקוקט אין איר טאָג-בוך אָז איר וויסן. ס'איז איר איינגעפאַלן, אָז
נאָר פעלאַ האָט געקענט האַרין געבן צו לייענען איר טאָג-בוך; פעלאַס
בעט שטייט ביים פענצטער, און פעלאַ זעט ווי זי שטופט אַריין דעם העפט
צווישן דער וואַנט און לופטשענקל אונטערן פענצטער. דאָס האָט נישט
געטון קיין אַנדערע נאָר פעלאַ. זי האָט נישט געוואָלט איצט זיין ברוגז
אויף האַרין. ס'איז איר אַ שאַד געווען צו פאַרדאַרבן דאָס גליקלעכע געפיל,
וואָס זי האָט איצט געפילט. ס'איז איר אויסטערליש גוט געווען איצט צו
זיצן מיט אים צוזאַמען. ס'איז גענוג געווען זי זאָל זיך דערמאָנען אין
דעם מאָמענט ווען זי האָט געהערט, אָז מען האָט אים אַוועקגעשיקט, אָז
דאָס האַרץ זאָל אין איר איצט איבערגיין מיט פרייד, פילנדיק אים לעבן
זיך.

דער העלער נאָט-פאָדעם פון זיידענעם באַלאַן-מאַנטל האָט געפלאַצט.
קנאַקנדיק ווי ניסלעך, אונטערן שאַרף פון מעסער. דער צוויי שורותדיקער
איבערגעהאַקטער פאָדעם פון דער אויפגעטרענטער נאָט האָט אויסגעזען
ווי צוויי שורות אַרויסגעשטעקטע ציינדלעך פון אַן אָפן מויל.
האַרי האָט זיך צו איר אויסגעדרייט:

— איך קען דיר ווייזן אַ גרויסע קונץ, — האָט ער געזאָגט. ער
האָט מיט ביידע הענט אָנגעהויבן אַרויסצושלעפן פון זיין הויזן-קעשענע
אַן איינגעפאַקט פאַקעטל. דאָס פאַקעטל איז שווערלעך אַרויסגעגאַנגען
פון זיין קעשענע. זי האָט געקוקט אויפן עק פון פאַקעטל, וואָס ער האָט

ק. צעטניק

ארויסגעשלעפט, דאָס פּאַקעטל, אויפגעפּאַקט און אַרויסגענומען. ער האָט געברענגט ברויט פאַר איר. זי איז גרייט געווען אים צו זאָגן, אַז זי וועט בשום אופן נישט עסן דערפון. זאָל ער דאָס וויסן. לסוף האָט ער אַרויס-געשלעפט דאָס פּאַקעטל, אויפגעפּאַקט און אַרויסגענומען דעם אַלטן מע-נער-שוך פון אוישוויענטשימער מיידל. זי האָט זיך געוונדערט צי דאָס איז דער זעלבער שוך, אָדער דאָס איז אפשר דער צווייטער שוך פון דער פּאַר, וועלכן האָר האָט איצט מיט זיך מיטגעבראַכט, אַנטלויפנדיק פון אוישוויצער לאַגער.

האַר האָט אָנגענומען מיט ביידע הענט ביים שפיץ פון שוך און אויפגעריסן די זויל. פּלוצלונג האָט עס אויסגעזען ווי ער וואַלט מיט ביידע הענט געהאַלטן דאָס אויפגעריסענע מויל פון אַ קראַקאַדיל. די צוויי שורות ווייסע שטיפטן, פון אויבן און אונטן, האָבן אויסגעזען ווי שפיציקע ציין אינעם געעפּנטן פּיסק פון קראַקאַדיל. זי האָט זיך לגמרי נישט געוונדערט, אַז דאָס קוקט אַזוי אויס. זי האָט אים דאָס געוואַלט זאָגן. נאָר שולצע איז אָנגעלאָפּן מיטן לאַמען פּוס און אויסגעשטרעקט דאָס גומענע רעדל פון עק שטעקן צו האַריס פּנים. דאָס רעדל האָט זיך געדרייט, געזוכט אַ פּאַסיקן אַרט אויף האַריס פּנים, ווי אַ שטאַך-בין מיט דער אָנגעשטייפּטער גיפּט-נאָדל, איידער זי לאַזט זיך אַראָפּ אויף איר קרבן. און דער שטעקן-שפיץ האָט זיך ענדלעך אָפּגעשטעלט אויף האַריס שטערן, צווישן די צוויי אויגן, האָט שולצע אַ זאָג געטון:

— דער שוך קומט פון אוישוויץ און קיין אוישוויץ וועט ער צוריק-גיין! נאָר מיט דיר צוזאַמען, מיין ליבער!... אַלזאָ, שנעל צו געסטאַפּאַן אַבער שנעל!...

זי האָט דערפילט, אַז האַריס פינגער קוועטשן איר האַנט. ער האָט זי אַ שלעפּ געטון. זיי האָבן אָנגעהויבן לויפן פון די טרעפּ. זיי זענען אַריין אינעם גרויסן שוך-לאַגער און זיך באַהאַלטן הינטער די שיך-פּאַליצעס.

דורך די פענצטער האָט די רויטע אונטערגייענדיקע זון געשטאַכן זיי אין די אויגן. זי האָט געוויסט, אַז מען וועט זיי דאָ באלד זוכן. מען וועט זיי דערזען. זיי וועלן אַפילו נישט קענען זען ווי מען קומט נאָך זיי, ווייל די זון בלענדט און שטעכט זיי אין די אויגן. זי האָט פּריער

דאס הויז פון די ליאלקעס

געזינדיקט אנטקעגן דער זון. איר האָט זיך פריער אויסגעדאַכט, אַז זי האָט שוין מנצח געווען די זון. איצט איז די זון זיך דערפאַר נוקם. זי האָט געוואָלט פּרעגן האַרין פאַרוואָס ער האָט צעריסן דעם אויש-וויצער שוך ווי אַ קראַקאָדילן-פּיסק. צו וואָס האָט אים געטויגט אויפצו-רייצן די דייטשן? נאָר אין דער זעלבער רגע ווי זי האָט אים דאָס געוואָלט פּרעגן, האָט האַרי זיך צו איר אויסגעדרייט און איר אַריינגעשעפטשעט אין אויער, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט פאַרענטפּערן:

— דאַניש, איך וועל נאָך מער צערייסן דעם פּיסק פון שוך! אויב נישט, וועט ער מיך איינשלינגען. ווילסט, אַז ער זאָל מיך איינשלינגען, אַזוי ווי ער האָט איינגעשולונגען פּערבערן? אַ, ניין! איך וועל מיך נישט לאָזן! איך בין שטאַרקער!

דורך דער אָפּענער טיר זענען פאַרביי מונדירטע דייטשן. זיי זענען אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ צו די אַרבעטס-האַלעס. זי האָט געוויסט, אַז דאָס זענען זיי געקומען נאָך זיי. מען זוכט זיי. די פּיס האָבן אונטער איר אָנגעהויבן צו צייטערן. זי האָט נישט געקענט מער שטיין אויף זיי. האַרי האָט געקוקט אויף איר. זי האָט זיך געוואָלט באַרויקן, נאָר זי האָט נישט געקענט אָפּשטעלן דעם ציטער פון אירע קניען. ווי אַ פּרעמדער כּוח וואָלט זיי אינעווייניק געטרייסלט און געוואָרפּן.

די זון האָט אַריינגעשטראַמט רויטע סנאַפּעס ליכט צווישן די אויס-געשטעלטע שייך אויף די פּאַליצעס. עס האָט אויסגעקוקט ווי שורות-שורות פּיס וואָלטן מאַרשירנדיק געטרעטן אין בלוט. דאַניעלאָן האָט אויפגעבליצט אין קאַפּ: אפשר ווען זיי גייען אַרויס און גיבן זיך אַליין איבער צו די דייטשן, וואָלט מען זיי אפשר געשענקט דאָס לעבן? און ווי אַן ענטפּער אויף איר געדאַנק, האָט האַרי זי אַ כאַפּ געטון ביי דער האַנט. ער האָט אויפגעפּראָלט דאָס פּענצטער, און ביידע זענען אַרויס-געשפּרונגען.

זיי זענען געלאָפּן אין דער ריכטונג פון די ביימער, וואָס שטייען אויף יענער זייט פון שאַסיי. דייטשן אויף מאַטאַציקלען, אין פּולער באַוואָפּע-נונג, זענען געפּאַרן מיטן גרעסטן אימפּעט, היז און צוריק, אויפן שאַסיי. זיי האָבן זיך איצט געפּונען אויף דער אַרישער זייט, וווּ אַ ייד טאַר זיך נישט ווייזן. זיי זענען אויסערהאַלב דעם געטאַ.

ק. צעטניק

האַרי האָט מיט איין ריס אַראָפּגעריסן דעם געלן שאַנד־צייכן פון זיין מאַרינאַרקע, זעענדיק, אַז דאַניעלאַ קווענקלט זיך צו טון דאָס זעלבע. האָט ער אויסגעצויגן זיין האַנט און אַ ריס געטון דעם שאַנד־צייכן פון איר ברוסט. דאָס אַרט פון שאַנד־צייכן אויף איר קלייד איז געווען קענטיק. נישט אָפּגעבלאַקעוועט פון דער זון. מען האָט געזען די טונקעלע מאַגן־דוד־שפיצן, זי האָט געוואָלט וויינען פון מורא.

זיי זענען געלאָפּן צווישן יונגע ביימלעך. וואַלדישע ווידערגעוויקסן האָבן געפלאַנטערט זייערע פיס אינעם לויף. זי האָט געוויסט, אַז די דייטשן יאָגן זיך נאָך זיי. די נאָדל־שפיצן פון די ביימלעך האָבן איר געשטאַכן אינעם פנים. זי האָט נישט געקענט מער לויפן. די פיס זענען געוואָרן ווי פרעמדע, שווערע משאס. וועלכע זי דאַרף איצט שלעפּן מיט זיך אין מיטן איר לויפן. „שטאַרק דיד!... שטאַרק דיד!...“ אַז דו וועסט נישט קענען לויפן וועט זיין שלעכט!...“ — האָט האַרי, לויפנדיק, צו איר געשריגן.

זי איז געבליבן הינטער אים. זי האָט געשפּירט, אַז די כוחות אין איר לאָזן זיך אויס. זי איז געווען הינטערשטעליק.

— אַנטלויף, האַרי, ראַטעווע זיך! — האָט זי צו אים געשריגן. זי האָט געפילט, אַז די דייטשן זענען נאָענט.

— שטאַרק דיד, דאַניש! דערבאַרעם דיד און טראַכט נישט פון גאַרנישט, נאָר לויף! אויב וועסט נישט קענען לויפן אָן צו טראַכטן, וועט זיין ביטער! — האָט ער אויסדרייענדיק זיך צו איר, געשריגן.

... יאַבלאַווער וואַלד! ווי אַזוי איז פּלוצלונג דאָ אויסגעוואַקסן דער יאַבלאַווער וואַלד? זי איז דאָך אין מעטראָפּאָלי? צווישן די ביימער, נישט ווייט פון איר, רעדט מען דייטש. זי הערט בפירוש דייטשן רעדן. וווּ וועט זי זיך אויסבאַהאַלטן? ווהיין זאָל זי אַנטלויפן? ווער וועט זי וועלן אַרייַן־לאָזן? אין דער פּוילישער הייזקע, וווּ זי איז אַרייַנגעלאָפּן בשעת זי איז אַנטרונען געוואָרן פון יאַבלאַווער מאַרק, האָבן דעם פּאָליאַקס ציין, צונג און אָפּן מויל אַרייַנגעשריגן איר אין די אויגן: „אַ ייִדישקע! שנעל אַרויס! שנעל!...“ די נאָדל־שפיצן פון די ביימלעך האָבן איר געשטאַכן אינעם פנים. זי איז געלאָפּן, געלאָפּן. האָפענונגסלאָז. מיט די לעצטע כוחות. גע־

דאס הויז פון די ליאלקעס

לאָפּן, געלאָפּן. „אַ ייִדישקע?! שנעל אַרויס! שנעל!...“ וווּ איז האַרײַ? זי האָט אים מער נישט געזען לעבן זיך. ווי צוויי גרויסע, שווערע שטייגער וואָלטן אַראָפּגעהאַנגען פון איר אונטערשטן טייל בויך — אַזוי זענען אירע צוויי פיס, אַראָפּשווערנדיק, נאַכגעאַנגען פון ביידע זייטן קערפּער. זי האָט מער נישט געקענט דערטראָגן זייער משא. „שנעל אַרויס!...“, „שנעל אַרויס!...“, „שנעל אַרויס!...“. די שטייגער־פּיס האָבן זי אַראָפּגעצויגן טיפּער, טיפּער, זי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט. זי האָט געפּילט, אַז זי זינקט אין אַ טיפּן גרוב. פּלוצלונג האָט זי דערשפּירט די ערד אונטער זיך. זי האָט געזען אירע פּיס ליגן פון דרויסן אויף דער ערד. זי האָט געהערט דאָס דערנענטערן זיך פון די דייטשן, נאָר זי איז געלעגן אַ צוגעוואַקסענע צו דער ערד. זי האָט נישט געקענט זיך אַוועקרייסן פון דער ערד. די טריט האָבן זיך דערנענטערט. ווי זיי וואָלטן געטרעטן לעבן איר אויערן. זי האָט אויפּגעהויבן דעם קאַפּ: — שוולצע! ער האָט אויסגעזען ווי ער וואָלט זיך אַראָפּגעהאַנגען צו איר פון הימל. דער שוואַרצער געסטאַפּאַַ-הוט אויף זיין קאַפּ גיט אים צו אַן אימהדיקע פייערלעכקייט. ער שטרעקט אויס דעם עק שטעקן מיטן שוואַרצן רעדעלע גלייך צו אירע אויגן. דער שטעקן ציט זיך אויס, ווערט וואָס אַמאָל לענגער, לענגער, אומגעהייער לאַנג. שולצע שטייט אויף דער צווייטער זייט פון אויסגעשטרעקטן שטעקן. זיין פנים איז אַכזריותדיק ערנסט. ער רעדט נישט אַרויס אַ וואָרט. נאָר זוכט אַ פּאַסיק אַרט אויף איר פנים, וווּ אַוועקצושטעלן דאָס גומענע רע־דעלע. זי פּילט, אַז שולצע גרייט זיך איצט אויסצופירן איבער איר אַ שוידערהאַפּטן טויט. זי רייסט זיך מיט אַלע כּוחות, נאָר קען זיך נישט רירן פון פּלאַץ. זי שרייט, אַבער די געשרייען קומען נישט אַרויס פון איר קעל. דער עק פון שטעקן ווערט וואָס אַמאָל גרעסער, גרעסער. אירע אויגן שטייען אויפּגעריסענע. זי קען זיי נישט פאַרשליסן. באלד וועט דער עק זיך אַריינשטעכן טיף אין אירע אויגן. ער וועט פון איר אַרויס־זויגן ביז דעם לעצטן טראָפּן פון איר בלוט. שולצעס פנים איז אַכזריותדיק ערנסט. זי שטרעקט אויס אירע הענט, וויל אַוועקרייסן דעם שטעקן ער זאָל נישט אַריין אין אירע אויגן, נאָר דעם שטעקן איז נישט אַנצונעמען. ער איז ווי לופּט. זי וויל זיך ראַטעווען און קען נישט. אַלץ איז האַפּע־נונגסלאָז. זי שרייט צו אַ ליידיקער וועלט, און אירע געשרייען קומען נישט

ק. צעטניק

אַרויס פון איר קעל. „אויב דו וועסט נישט קענען לויפן, וועט זיין שלעכט מיט דיר!...“ פלוצלינג האָט זי דערזען: האַרי שטייט אַ געבונדענער אין דעם העלן באַלאַך-זיידענעם רעגן-מאַנטל, וועלכן זי האָט היינט אויפגע-טרענט אין דער שמאַטע-האַלע. די דייטשן האַלטן אים און צווינגען אים ער זאָל קוקן און זען וואָס שולצע גייט איצט מיט איר טון. האַרי פאַלט. ער חלשט. זי האָט אָנגעהויבן שרייען: האַרי!... האַרי!...

קאפיטל פופצן

א מענטש, א מענטש

א פולע לבנה איז געשטאנען אינעם פענצטער. אלץ איז געווען באַ-
לויכטן מיט אַ קאלטן זילבער-ליכט. דאָניעלאַ האָט נישט געוואוסט וווּ
זי געפינט זיך. זי האָט דערפילט דעם האַלדז צווישן אירע אייגענע אַרומ-
קלאַמערנדיקע פינגער.

איר האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז זי ליגט נאָך אויף דער ערד לעבן
יאַבלאַווער וואַלד. אירע געשרייען האָבן נאָך געקלונגען אין אירע אויערן.
זי האָט זי באמת געשריגן? זי האָט נישט געזען דעם „פּונקט“. זי האָט
נישט דערקענט דאָס צימער. אַ ווייסער, זילבערנער פּאַס פּון דער לבנה
האָט געשטראָמט גלייך צו אירע אויגן, קאַלט, בלאַס, און וואַמפּיריש —
ווי שולצעס אויסגעשטעקטער שטעקן. אירע הענט זענען געווען נאַס.
איר גאַנצער קערפּער איז געווען באַדעקט מיט אַ קאַלטן שווייס. זי האָט
מורא געהאַט זיך אַ ריר צו טון פּון אַרט. נאָר אַז זי האָט פּאַרויכטיק
אויסגעדרייט די אויגן אין אַ זייט, האָט זי געזען: דאָס אוישווענטשימער
מיידל גייט צוריק אַוועק צו איר בעט מיט דעם שוואַרצן מענער-שוך אַ
צוגעדריקטן צום האַרץ.

דאָניעלאַ האָט זי געוואַלט פּרעגן אויב זי האָט געהערט אירע
הילפּס-געשרייען, נאָר איר מויל האָט זיך נישט געעפּנט, כדי אַרויסצו-
ברענגען די ווערטער.

פּון די בעטן האָט זיך געטראָגן אַ שנאַרעריי. די בלומען אויף
דעם שפּאַנישן ווענטל פּון חיים-יידלס „ווילע“ זענען געווען באַלויכטן

מיט דעם קאלטן ליכט פון דער לבנה. דער חלום האָט זיך איצט אויפֿ־
 סניי געוויקלט פֿאַר אירע אויגן ווי אַ שטיק איינבאַלזאַמירט לעבן אינעם
 צעלעלאַיד פון דער טונקעלער פּילם־טאַשמע. דער פּילם וויקלט זיך און
 דאָס איינבאַלזאַמירטע לעבן איז פֿאַרמשפּט אויפּסניי צו לעבן אַ געבאַרגט
 לעבן — ווי קאַלטע, געבאַרגטע ליכט פון דער לבנה; טויט־געשפּענסטיק
 באַפֿאַלט דיך דאָס געחלומטע, עס וויל נאַכאַמאַל אַריין אין דיר, און לעבן
 אין דיר אויפּסניי אַ געבאַרגט לעבן.

איינציקווייז האָט דאָס ליכט פון דער לבנה זיך אַרויפּגערוקט אויף
 דעם קאַפּל־אויזן. די ווייסע קאַפּלעס האָבן צוריקגעקוקט צו דער נאַכט
 מיט דעם זעלבן קאַלטן־געשפּענסטיקן גלאַנץ.

אַלץ האָט פּלוצלונג אויסגעזען אויסזיכטסלאָז. אַן טרייסט. טרערן
 האָבן גערונען פון אירע אויגן. זי האָט שטיל געוויינט. זי האָט זיך געפּילט
 אַ געיאַגטע סיי בייטאַג און סיי ביינאַכט. זי איז הילפּסלאָז. קיינער וועט
 איר נישט העלפּן. דאָס לעבן בייטאַג איז נישט בעסער ווי דער קאַשמאַר
 ביינאַכט.

זי האָט געהערט טריט אויף די שטיינער פון הויף. זי האָט נישט
 געוואוסט ווי שפּעט עס איז. עס איז געווען די נאַכט אויף זונטיק; אַ זונטיק
 אַן טרייסט, אַן האַפענונג; און אַ נאַכט אַן טרייסט, אַן האַפענונג. אַ לבנה־
 נאַכט — ווייס און אויפּשוידערנדיק ווי ציאַנקאַלי; בלאַס און לער ווי דאָס
 וואַמפּירישע ליכט פון דער לבנה.

זי האָט זיך אויפּגעזעצט אויפּן בעט. זי האָט זיך אַנגעהויבן אַנטון.
 אַלץ אינעם געטאָ איז שוין געווען אַן צוריקהאַלט. האַפענונגסלאָז. בלויז
 דאָס „פּינטעלע“ וואָס דאַרף זיך זונטיק באַווייזן לעבן הויכן באַרג. האָט
 נאָך גענאַגט אינעם האַרץ אַן אויפהער, און אַפּנאַרעריש אַריינגעלויכטן
 אינעם מוח ווי אַ שטראַל פון דער לבנה.

דער געדאַנק אַוועקצושטעלן זיך לעבן עק פון דער גמינע־קיך און
 זען ווי דאָס „פּינטעלע“ דערנענטערט זיך צו איר פון די פעלדער אַרויס
 — האָט זיך געוויקלט אַרום איר ווי אַ שלאַנג. און זיך צעלאַפּן אין איר
 בלוט ווי די ווייסע גיפּט־פּליסיקייט.

זי האָט זיך באַמיט צו עפענען די פֿאַרפּלאַנטערטע בענדלעך־קניפּן
 פון אירע הויכע שיד. אַזעלכע שיד האָט אויך געהאַט רישאַ מייערטשיק.

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיי האבן צוזאמען באשטעלט ביים זעלבן שוסטער. אנטלויפנדיק פון יאב-לאווער מארק, האט זי איבערהויפט נישט געוואוסט, אז רישא אין גע-טראפן געווארן פון א קויל. רישא איז דאך געלאפן זייט ביי זייט לעבן איר; אפטמאל שנעלער נאך פון איר, אַנקומענדיק אין וואַלד אַרײַן האָט זי ערשט באַמערקט ווי דאָס בלוט טראָפט פון רישאָן צו דער ערד. אין קיין שום פּוילישער הייזען האָט מען איר נישט דערלויבט אַרײַנצוברענגען די געשאַסענע. בלויז איינער, אַן אַלטיטשקער, האָט זיך דערבאַרעמט און איר אַנגעוויזן אויף דער פאַרמאַכטער קוזשניע פון ישראלטשע, דעם ייִדישן בלעכער: „שריי צו אים אויף ייִדיש“, האָט ער געזאָגט. „קלאַפּ, ער זאָל דיר עפּענען, אפשר האָבן אים די דײַטשן נאָך נישט געהרגעט.“

אין אַ פאַרשטעקטן ווינקל פון דער קוזשניע זענען געלעגן אויסבאַ-האַלטן אויף דער ערד, דער בלעכער מיט זײַן פּרוי, אַרומגעשטעלט מיט פאַרזשאַווערטן אייזן און שטיקער פאַרראַסטעט בלעך. זײַן פּנים האָט אויך אויסגעזען ווי אַ פאַרזשאַווערט שטיק בלעך. ער האָט געזאָגט צום ווייב:

— אַ ייִדיש קינד גײט אָפּ אין בלוט אין יאַבלאַווער וועלדל.
די פּרוי האָט געקוקט פון דער ערד צו איר מאַנס קאַפּ. פון אירע אויגן האָט אַרויסגעשריגן דער צער פון אייגענעם הפּקריקן לעבן; דער צײַטער וועגן איר מאַן, וועלכער גרײט זיך אַרויסצוגײן צו דער סכּנה. זי האָט נישט געענטפּערט.

— איך גיי — האָט דער בלעכער געזאָגט.

זי האָט געקוקט צו זײַן קאַפּ און נישט געענטפּערט.
עס האָבן זיך געהערט טריט אויף די שטיינער פון הויף. זי האָט געטראַכט: שטעקלאַמן איז אַרויסגעשפּרונגען פון צוג. אפשר איז האַרי אויך אַרויסגעשפּרונגען? אפשר, אויב זי וועט זיך ווידער אַוועקשטעלן בײַ די פעלדער, וועט זי פּלוצלונג דערזען ווי האַרי קומט אָן? האַריס געשטאַלט שווימט אַרויס פאַר אירע אויגן. ער איז אַ געבונדענער, אַ געהילטער אין וויסן. וואָס איז דאָס אַזעלכעס, וואָס חזרט זיך אַן אויפהער איבער אין אירע חלומות? וואָס זאָל דאָס באַטייטן? פון היינט אָן וועט זי, אין נעכט פון אַ פּולער לבנה, פאַרהענגען דאָס פענצטער. חלומות! אַ, איר קאַלטע, וואַמפּירישע נאַכט־שפּיגלען, אַנגעשטעלטע אַנטקעגנאיבער

ק. צעטניק

אונדזערע געלעבטע טעג ווי לבנה־שיין אַנטקעגנאיבער דער זון; שפיגלען וועלכע נאָגן אויס דעם זאָפט פון די זאַמען, וואָס ליגן פאַרזייט אין אונז־דזער מזל, און שפיגלען אונדז דאָס צוריק אין אַ לבנה־נאַכט — ביז־וויליקע ווי אַן אַלטע מכשפה; אַ הולד־רכילניצע — אַזוי רוימען איין די חלומות בינאַכט אין אונדזערע אויערן דעם שפינענדיקן רכילות פון אונדזער גורל. „אַלץ איז אַ חלום...“ — האָט האַרי געזאָגט. צי איז דאָס אַוועקשיקן אים אין אַרבעטס־לאַגער אויך אַ חלום? און צי איז דאָס מעגלעך, אַז זי וועט פּלוצלונג דערהערן דעם פּרימאַרגן־פּיף פון פּאַ, וועלכער וועקט זי אויף צו גיין אין שולע? און אפשר איז טאַקע אַלץ אַ חלום? אפשר איז דאָס פענצטער פון איר קינדער־צימער איצטער־נישט פאַרהאַנגען מיטן ראַלעט, און דעריבער פאַרשפּינט זי איצט די לבנה מיט וואַמפּירישע זילבער־פעדעם?

זי איז אַראָפּ צום טויער.

**

די נאַכט האָט זיך צוריקגעצויגן פון הימל ווי אַ שונא פון אַקור־פּירטער ערד, איבערלאַזנדיק נאָך זיך חורבן, טרויער און געפאַלענע.

פון די דריי הייף זענען אַנגעקומען, איינער נאָכן אַנדערן, בלייכע שאַטנס צום טויער. זי האָט זיי געזען און האָט זיי נישט געזען; זי איז היינט געווען איינע פון זיי. זי איז דאָ אַראָפּגעקומען, ווייל עס האָט זי אַרויסגעטריבן פון בעט, פּונקט אַזוי ווי זיי זענען דאָ אַראָפּגעקומען, ווייל עס האָט זיי אַרויסגעטריבן פון די בעטן. דער זעלבער טרויער, דער זעלבער אומגליק, זיי לויפן וואַנזיניק; אפשר וועלן זיי זיך קענען ראַט טעווען. פּונקט ווי זי לויפט אַ מטורפּדיקע; אפשר וועט האַרי נאָך קומען פון די פעלדער. זי שטייט איצט גלייך צווישן אַלע. זי איז איצט גלייך מיט אַלע. זי קוקט אויף זיי און זעט זיי נישט, אַזוי ווי זיי קוקן אויף איר און זעען זי נישט. זי ווייסט ווייל, אַז דאָס איז אַן אומזין; האַרי וועט מער נישט קומען! זי וועט אים מער נישט זען! נאָר זי וויל דאָס נישט גלויבן. זי איז פּונקט ווי די אַנדערע, זיי די אַנדערע, ווייסן דאָך אויך, אַז זייער לויפן איז אַן אומזין, זיי וועלן גאַרנישט העלפן. זיי וועלן

דאס הויז פון די ליאלקעס

אפילו זייער נאָענטן מער נישט זען. אזוי איז עס דאָך שטענדיק: יענע, וועלכע מען נעמט אַרויס ביינאכט פון די בעטן, פאַרשווינדן און מען זעט זיי נישט מער. אַלע ווייסן דאָס, נאָר ווילן עס פאַרט נישט גלויבן. לעצטנס קומען מער נישט די אַרדנער אפילו קאַנטראַלירן צי אַלע אומלעגאַלע זענען געשאַפן אויפן „פּונקט“. די אַרדנער זענען ביינאכט באַשעפטיקט מיטן אַרויסנעמען מענטשן פון די בעטן. מאַדנע. אַז זיי האַלטן נאָך די אומלעגאַלע אויף די „פּונקטן“. „אומלעגאַלע“ — דאָס וואָרט קלינגט ווי אַ טיילוואַגנישער חזק. ווער איז היינט נישט אומלעגאַל? אַלע זענען דאָך אומלעגאַלע! דאָס גאַנצע געטאָ איז היינט ווי אַ ברענענ־דיקע שיף אין מיטן ים. האַרי — דעם לעגאַלן — האָט מען אַוועקגעשיקט, און זי — די „אומלעגאַלע“ — איז געבליבן. בשעת אַ שרפה אין דער תפיסה ראַטעווען זיך קודם־כל די צום טויט־פאַרמשפטע. היינט שיקט מען אַוועק די מענטשן פון „נישט קריגס־וויכטיקע“ שאַפן. יענע, וועלכע זענען ערשט געווען זיכער, געפינען זיך איצט אינעם לאַגער, און איר, דער אומ־לעגאַלער, לאָזט מען רויקן שלאָפן ביינאכט, ווייל זי האָט אַן אַרבעטס־קאַרטע פון „זאַנדער באַאויפטראַגטנס“ שוסטער־שאַפן. נישט קיין נפּקא מינה ווער עס פאַלט פּרזער און ווער עס פאַלט שפעטער. נאָר די קעפּ, וועלכע בלייבן דערווייל אויסערהאַלב זיין מעסער, זיי דאַכט זיך אויס, אַז דער טויט האָט זיי מיט אַ כוונה אויסגעמיטן. ווי האָט זאָלקע געזאָגט? „די געטאָ איז גלייך צו אַ זאַק קערנער. יעדן טאָג שטעקט דער דייטש אַריין אַ פּויסט און שלעפט אַרויס אַ פּולן גאַפן. וועלכעס קערנדל עס גליטשט זיך אַרויס פון צווישן דעם מלאַך־המות־פינגער, בלייבט דערווייל איבער אינעם זאַק...“ מען זאָגט, אַז אינעם קאַנגרעסיער געטאָ איז איצט רויקן. די געטאָ איז אָפּגעשלאָסן ווי אַ פאַרמאַכטער קאַסטן. אַלע אַרבעטן אין אַ גרויסן שאַפּ. די עלטערן וווינען אַוודאַי צוזאַמען מיט אַ סך אַנ־דערע משפּחות און אַ בשותפותדיקער שטוב. זייער בעט שטייט אפשר אין אַ ווינקל, ווי פעלאַס בעט אויפן „פּונקט“. מאַגי טראַגט אַוודאַי אַ געלע לאַטע אויפן האַרץ. אפשר האָט פאַפי אויך אויפגעשטעלט אַזאַ „ווילע“ ווי חיים־יידל און זיי וווינען דאָרט אין אַ ווינקל באַזונדער? פאַפי האָט ליב געהאַט, אַז זיין ראַזיר־געצייג זאָל ליגן גרייט אויף דער מאַרמאַר־פּאַליצ־לעבן שפיגל אין באַד־צימער. וווּ האַלט ער היינט זיין ראַזירציג? אויב

דאָרט איז פאַראַן אַ פענצטער, ליגט אַוואַדאי דאָס ראַזירצייג אויפן פענצ-
טער. ביי חיים-יידלען אין דער „ווילע“ איז נישטאָ קיין פענצטער. אַ
וונדער, אַז חיים-יידל האָט נישט אויפגעשטעלט זיין „ווילע“ אינעם ווינקל
ביים קאַפּל-אויפן. וואָלט ער אין דער „ווילע“ געהאַט אויך אַ פענצטער.
די שטיינער פון ערשטן הויף קוקן אויס ווייס ווי זיי וואָלטן געווען
אויסגעוואַשן. עס האָט אַוואַדאי גערעגנט ביינאַכט. פאַרוואָס האָט זי נישט
באַמערקט ווי דער טאָג איז אַרויס? זי האָט דאָך דורך דער גאַנצער צייט
געקוקט מיט אָפּענע אויגן. אַט דאָ, אויף דעם אָרט, איז געלעגן דער
מענטש מיטן אויסגעברענטן „יודע“ אויפן שטערן, שלאַמעקן האָט דער
יודענראַט אַוועקגעשיקט צוזאַמען מיט דער מוטער; זיי האָבן דאָך גענומען
זופּ אין דער אומזיסטער-קיד. גוט וואָס שלאַמעק איז כאַטש אַוועק צו-
זאַמען מיט דער מוטער. ער וועט דאָרטן קענען אויף איר אַכטונג געבן.
איז די לעצטע טעג איז די פרוי געווען זייער קראַנק, ווען מען וואָלט
איר, דאַניעלאַן, אַוועקגעשיקט צוזאַמען מיט האַרין, וואָלט זי געווען אַ
רוקע. האַרין האָט לעצטנס אויסגעזען זייער קראַנק, ווען זי ווייסט וווּ
ער געפינט זיך, וואָלט זי זיך פרייוויליק געמאַלדן, מען זאָל זי דאָרט
אַהינשיקן.

פרוי העלער שטייט שוין און היט דעם רעשט פון דער ביכער-שאַנק.
אַ גאַנצן טאָג קוקט זי אַרויס דורכן פענצטער, צי דאָס איבערבלייבעכץ
פון דער שאַנק ליגט נאָך לעבן פלוט. די טירלעך פון בופעט האָט מען
שוין אַראָפּגעגנבעט. נאָר פון אינעווייניק קוקט נאָך אַלץ צו איר אַרויס
דער אומפאַרגעסלעכער זכר פון אירע צוויי זין.

אינעם ווינקל פון דריטן הויף שטייט די קאַמער אין וועלכער עס
ווינט וועווקע שוסטער. די קאַמער קוקט אויס ווי אַ דרימלענדיק הינדל
אויף אַ טרעפּל פון אַ צעבראַכענעם לייטער ערגעץ אין אַ פינצטער ווינקל.
פאַרן קריג האָט דער הויז-רייניקער צוזאַמענגעקלאַפט פון צעבראַכענע
ברעטער אַט דאָס קעמערל, כדי צו האַלטן דאָרט זיינע מכשירים.

נאָך וואָס איז זי דאָ אַהערגעקומען? זי האָט אַפילו נישט באַמערקט
ווי די פּיס האָבן זי אַהערגעבראַכט. דער אויפגייענדיקער טאָג האָט
געקוקט אויף די ווענטלעך פון דער קאַמער, אויף דעם אַראָפּגעזונקענעם
פאַפּע-דעכל — ווי מען קוקט אין געטאָ, נאָך אַן „אַקציע“, אויף אַן אי-

דאס הויז פון די ליאלקעס

בערגעבליבן קינד, וואָס די דייטשן האָבן עס פאַרגעסן אויפן טראַנספּאָרט־פּלאַץ, זי איז געווען שוואַך און מיד. לעבן איר איז געלעגן אַ קופּע מיסט. אַלטע גראַטעס — אַרויסגעוואָרפּן פון שטיבער, כדי עס זאָל זיין פּלאַץ פאַר די מענטשן, וועלכע מען האָט צוזאַמענגעדריקט אין דער געטאָ. זי האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויף אַן עק פון איבערגעקערטן קאָד־אויזן, אַ צעבראַכענע שבריי־כלי, אַן אַרויסגעוואָרפענע צו דער קופּע מיסט ווי אַן איבעריקע זאַך.

פּלוצלינג האָט זי אַליין אויסגעזען אין אירע אייגענע אויגן ווי אַן איבעריקע זאַך; אַן אַרויסגעוואָרפענע צום מיסט. זי האָט זיך אַרומ־געקוקט אַרום זיך. אַלץ איז דאָ געווען איבעריק; דער נייער אויפגייענדי־קער טאָג, דער הימל, די ערד — אַלץ איבעריק, אומנויטיק. אַן טעם און צוועק.

גראַטעס — אַרויסגעוואָרפענע אויפן מיסט.

זי איז געווען זייער איינזאַם. און ווי איינער וואָס וואַרגט זיך און לויפט אַרויס צו מענטשן מיט אַ הילפּס־געשריי אין די אויפגעריסענע אויגן — אַזוי האָבן אירע אויגן איצט, קוקנדיק צו דער קאַמער, געבעטן, אַז עס זאָל זיך עפענען דאָס טירל, עמעצער זאָל פון דאָרט אַרויסקומען, מען זאָל זי זען, און מען זאָל זי אַרייננעמען אינעווייניק.

ס'איז זי באַפאַלן אַ בענקשאַפט. אַן אַפּגעריסענע בענקשאַפט. זי האָט נישט געוויסט צו וועמען און צו וואָס, זי איז געווען איינזאַם. ווי אַ טייך וואָס גייט איבער — אַזוי האָבן די טרערן אינעווייניק אין איר, זי פאַרפלייצט.

עס האָט זי אָנגעכאַפט אַ ווילן צו זען אַ מענטש. זי וואָלט איצט געוואָלט פּילן לעבן זיך אַ מענטש; זען אַ וואַרעמען, געטרייען בליק אין די אויגן פון אַ מענטש.

אַ מענטש! אַ מענטש! זי האָט געבענקט נאָך אַ מענטשן?...

צו וואָס וועט זי איצט גיין צו די פעלדער? האַרי וועט דאָך סי ווי נישט קומען. אַט דער אַנטווישונגס־וויי פון האַריס נישט קומען — האָט צו איר געווינקען מיט אַן אומהיימלעכער שרעק. די אָנגסט פאַר טויט.

זי האָט געוואָלט, אַז עמעצער, אַ מענטש, אַ געטרייער מענטש, זאָל זי צוריקהאַלטן און נישט לאָזן גיין צו די פעלדער. אַלץ איז האַפענונגס־

ק. צעטניק

לאָזן. זי וואָלט געוואָלט אַז מען זאָל זי טרייסטן. און זי וואָלט געוואָלט האָבן דאָס געפיל, אַז זי לאָזט זיך נישט טרייסטן. דעמאָלט, אַז מען האָט אַוועקגעשיקט טעדעקן, האָט איר האַרץ נישט געפילט אַזעלכעס. ערשט איצט איז איר דאָס קלאָר. אָבער וועווקע האָט דעמאָלט אַוודאַי געפילט דאָס וואָס זי פילט היינט. פונדעסטוועגן איז איר קיינמאָל נישט איינגעפאלן צו קומען אַהער צו וועווקען און טרויערן מיט אים. טעדעקס פאַמיליע געדענקט דאָס אַוודאַי זייער גוט. אָן ספק איז זי שולדיק אין דעם, וואָס טעדעק איז אַריבער די גרענעץ פון געטאָ. טאָ ווי אַזוי קען זי איצט קומען אַהער און בעטן מיטגעפיל צו זיך ביי טעדעקס צעבראַכענער פאַמיליע? וואָס וועלן זיי איצט טראַכטן וועגן איר? פאַרוואָס איז זי ביז היינט נישט געקומען אַוועקזעצן זיך דאָ, פאַר-טאָגס, אויפן באַרג מיסט? פאַרוואָס עפעס דווקא היינט, ווען מען האָט אַוועקגעשיקט האַרין?

פון אַ פאַרפּוילטן קינדער-שיכל, וואָס איז געלעגן אויף דער ערד לעבן אירע פיס, איז אַרויסגעוואַקסן דורכן אויפגעריסענעם לאַך פון דער זויל אַ הויך גרין גרעזל. די אַרויסגייענדיקע זון האָט געגלאַנצט אויף די טויטראַפן פון גרעזל. און זיי האָבן געפינקלט ווי ברילאַנטן. פון דער גאַס האָבן זיך געהערט לויפנדיקע טריט פון מענטשן. זי האָט זיך אויפגעכאַפט. זי איז אַוועק צום טויער. דאָרט איז קיינער מער נישט געווען.

קאפיטל זעכצן

ווייסע לידיקייט

דער פלאץ פון דער גמינע־קיך איז געווען לידיק און וויסט. דאָס פענצטערל פון דער קיך איז געווען פארקלאַפט מיט נעגל. עס איז נישט געווען צו דערקענען, אַז מען האָט דאָ אַמאָל געטיילט זופן. פון יענע, וועלכע האָבן אַמאָל דאָ טועם געווען אַ ביסל זופ, איז פון לאַנג שוין נישט געבליבן קיין זכר, נאָר דאָס הויז האָט נאָך אַלץ געהייסן: אומזיסטע גמינע־קיך.

זי איז געשטאַנען אויפן פלאַץ, אָן טרייסט, אָן האַפענונג. יעדער ווינקל האָט איר דאָ דערמאַנט האַרין. די לופט איז געווען פול מיט אים. נאָר ער איז נישט געווען. זי האָט נישט געוואוסט וואָס אַזעלכעס עס איז דייטשער אַרבעטס־לאַגער; קיינער האָט דאָס נישט געוואוסט. מען האָט נאָר געוואוסט וואָס אַזעלכעס עס זענען — דייטשן. האַרי שטייט אפשר איצט ערגעץ און אַרבעט אָן איבערמענטשלעכע אַרבעט, אַרבעט מיט די לעצטע כוחות. דייטשן מיט שטעקנס שטייען איבער אים. ער אַרבעט ביז ער פאַלט.

דאָניעלאַ האָט נישט געקענט איבערטראַגן דעם געדאַנק, און אַנט־לויפן פון דעם געדאַנק איז נישט געווען מעגלעך.

די פעלדער זענען געווען לידיק. דער באַרג — שטום. אַ נאַגנדיקע בענקשאַפט האָט זיך געצויגן איבער די לידיקע פעלדער. די בענק־שאַפט איז געלאָפן און געשפרייט זיך, ווי כוואַליעס אין דער לופט. פון

ק. צעטניק

בארג צו איר הארץ, און פון איר הארץ צום בארג. זי האָט געוווסט: האַרץ וועט מער נישט קומען. פונדעסטוועגן האָבן איר אויגן נישט אויפגעהערט צו קוקן. איר האָט זיך אָן אויפהער געדאַכט: אָט, נאָך אַ רגע, אַ סעקונדע — און דאָרט וועט זיך באַווייזן אַ פינטעלע!... האַריס פינטעלע!...

טויזנט מאל אין אַ רגע האָט זי געפילט דעם ציטער פון האַריס אַנקום, און טויזנטער מאל אין יעדער רגע האָט דער וויי פון דער אַנטווי- שונג זיך אויף דאָס ניי איינגעשניטן אין איר האַרץ.

זי האָט מער נישט געקענט שטיין אויף דעם לידיקן פלאַץ. עס האָט איר געטריבן צו יענער זייט באַרג, פון וואָנען האַרי דאַרף קומען און פון וואָנען ער וועט קיינמאל שוין מער נישט קומען. זי האָט מער נישט געקענט איינהאַלטן דעם שטורעם אין זיך. זי האָט אָנגעהויבן צו לויפן.

**

זי האָט נישט געזען דעם באַרג. וואָס מער זי האָט זיך צו אים דער- בענטערט, אַלץ מער איז ער אויסגערוגען פון אירע אויגן. דאָס ייִדן- פירטל 3 איז איינציקווייז פאַרשווינדן הינטער איר.

פון דער גאַנצער האָט דאָ אַלץ אויסגעזען אַנדערש. די זון האָט אַרייַנגעלויכטן אַ געל ליכט צווישן די אויסגעריסענע, געל-שטייניקע לעכער פון באַרגיקן שיפוע. אַ סך אויסגעטראַטענע שטעגן זענען דאָ געווען. יעדע דעם זעמדל האָט צו איר אַרויפגעאַטעמט מיט דער אינטימקייט פון האַריס טריט. זי האָט זיי געפילט, זיי זענען געווען ממשותדיק. זי וואָלט זיי געקענט מיט די הענט אַנרירן.

פון דער צווייטער זייט פעלדער האָבן זיך אָנגעהויבן ווייזן די ער- שטע הייזלעך פון ייִדן-פירטל 1. לינקס האָבן זיך געצויגן באַן-רעלצן. זיי האָבן געגלאַנצט אין דער זון, ווי זילבער-שטרייפן אויף אַן אויפגעטרענטן טונקעלן מלבוש-שטאַף אין דער שמאַטע-האַלע. ווייט, ווייט האָט אַן איינציקער לאַקאַמאַטיוו, גרויס ווי אַ קינדער-שפילצייג, גערויכערט לעבן צוויי ביימער.

זי איז געלאָפן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

צוויי מאל איז איר במשך דער גאנצער צייט אויסגעקומען צו זיין ביי האַרין. אויב אַבראַם דער מעקלער האָט באַקומען אַ גוטן קונה אויף אַ סך שטאַפן, האָט זיך אים געלויבט משהד צו זיין דעם סעקרעטאַר פון דער אַרדענונגס-דינסט און אַרויסקריגן אַן איין-מאַליקן פאַסיר-שיין פאַר דאַניעלאַן, כדי זי זאל אים קענען העלפן אַריבערשמולען אונטערן ברייטן מאַנטל די שטאַפן צום יידן-פירטל 1. דאַניעלאַ איז געווען צופרידן פון דער זאַך, נישט צוליב דער פּראָוויזיע, וואָס זי וועט פאַרדינען, נאָר צוליב דעם, וואָס זי וועט קענען זיין אַ פאַר מינוט ביי האַרין.

אַ דאַניעלאַ האָט איצט געעפנט די טיר פון האַריס שטוב, האָט איר אַלץ פּלוצלונג אויסגעזען פרעמד, נישט צו דערקענען, ווי זי וואָלט פאַר-בלאַנדזשעט אויף אַ פרעמדן אַדרעס. זי האָט געזען פּערבערס אויפגע-הויבענע אויגן צו איר. ער איז איר אַנטקעגן געגאַנגען צו דער טיר, און נישט אויסרעדנדיק קיין וואָרט, האָט ער זי אָנגענומען ביי דער האַנט, צוגעפירט צו אַ בענקל, ווי מען פירט עמעצן, וואָס לויט זיין אויסזען איז ער נאָענט צום חלשן. ער האָט זי אַוועקגעזעצט. עס האָט אויסגעזען ווי איר אַריינקומען איצט וואָלט געווען אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. אינעם צימער האָט אַן אַבלותדיקע שטילקייט פאַרטויבט די אויערן. סאַניאַ איז געזעסן אויף אַ האַלצערן בענקל, אויסגעדרייט צום ליידיקן געלעגער, וווּ האַרי איז תמיד געשלאָפן. האַריס בעטל איז נישט געווען צוגעדעקט. עס איז געשטאַנען גרייט. ווי עס וואָלט געוואָרט אויף זיין אַהיימקומען פון דער נאַכט-שיכט ער זאל זיך קענען באַלד לייגן שלאָפן. פון דער אַוועקגעבויגענער קאַלדרע אויפן בעטל האָט אַרויסגעקוקט — ווייסע ליידיקייט.

סאַניאַ איז געזעסן אויסגעדרייט מיטן פנים צו דער ווייסער לייד-קייט און נישט אַוועקגענומען פון דאָרט די אויגן. די שטוב איז געווען ליידיק. קיין מעבל איז מער נישט געווען. נישט די שאַנק, נישט די אַמאַליקע בעטן. אַלץ פאַרקויפט אויף ברויט. ליידיקע ווענט. בלויז אַן אַלט, צעבראַכן טישל; אַן אַריינגעשטעלטער אויוון צום קאַכן. אויף דער פּוטרנע פון דער טיר איז געווען אַריינגעקלאַפט אַ גרויסער נאַגל, אויף וועלכן עס איז געהאַנגען האַריס מאַנטל, דער מאַנטל, אין וועלכן ער פּלעגט צו איר קומען. איבערן מאַנטל איז געהאַנגען האַריס

ק. צעטניק

הוט. ער איז, ווייזט אויס, געגאנגען צו דער ארבעט אן דעם הוט, און אזוי, אן מאנטל און אן הוט, האָט מען אים אוועקגעשיקט.

זי האָט געוואָלט צולויפן צום מאַנטל און אים אַרומכאַפן. דער מאַנטל האָט זי געצויגן. פון אַקסל אַרויס האָט אַראָפּגעהאַנגען איין אַרבּל, אַ פּולער, אַ לעבעדיקער. ביים עק איז דער אַרבּל געווען ליידיק, נאָר איר האָט זיך פאַרט אויסגעדאַכט, אַז זי זעט דאָרט האַריס ווייסע האַנט. זי האָט געוואָלט צולויפן, אָנכאַפן דעם אַרבּל, ווי אַ לעבעדיקע האַנט: האַרי... האַרי... נאָר סאַניאַס פאַרשטיינטע אַקסלען, סאַניאַס איינ-געגראָבענער בליק אין דעם אַנטקעגנאַיבער־שטייענדיקן, ליידיקן בעטל האָט פאַרקילט דאָס געשריי אין איר האַלדז.

אַ ליידיקע וויסקייט...

כמעט אַ וואָך צייט אָפּגעלאָפן זינט האַרי איז אוועק. און דאָ אין שטוב, קוקט נאָך אַלץ אויס ווי אַ מת וואָלט געלעגן אויף דער ערד בשעת זיין נשמה פליט אַרום אין אַלע ווינקלען און רוט אויף אַלע קעגנשטאַנדן. עס האָט נאָך דאָ געהערשט די פּרוכטיקע פאַרגליווערטע שטילקייט; ווי דער וויי וואָלט דאָ, אינעם חלל פון דער שטוב, אויף איי-ביק שטיין געבליבן.

סאַניאַ איז אָנגעטון אין אַ בלויער אַרבעטס־שירץ, די האָר פאַרקעמט, נאָר איר פנים איז ווי פאַרגליווערטער וואַקס. אירע אויגן אָנגעשפיזט צו איין אַרט.

זי וואָלט זיך קיינמאַל נישט געקענט אויסמאַלן סאַניאַן אַט אזוי. סאַניאַס אויסזען האָט זי געשראַקן. אין דער איצטיקער מינוט האָט זי פאַרגעסן, אַז זי גופא איז שוין געשטאַנען ביי דער טיר פון בוידעם אינעם שוסטער־שאַפ, וווּ מען פאַרקויפט ציאַנקאַלי. קוקנדיק איצט אויף סאַניאַן האָט זי פּלוצלונג פאַרגעסן אין זיך. דאָ, אין האַריס שטוב, איז איר צום ערשטן מאַל איינגעפאַלן אַ געדאַנק: און טאַמער הרגעט מען פאַרט נישט די אוועקגעשיקטע?... אפשר וועט האַרי צוריק קומען?... מאַדנע, אַז דאָס איז איר פּרזיער גאַרנישט איינגעפאַלן. וועזענע הערט דאָך אויך נישט אויף צו טענהן, אַז טעדעק וועט צוריקקומען. די מלחמה זאָל זיך נאָר פאַרענדיקן. פאַרוואָס איז איר וועגן דעם נישט איינגעפאַלן צו טראַכטן ביי איצט.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

איר הויפט־דאגה איז איצט פלוצלונג געוואָרן — סאַניאַ. וואָס וועט איצט געשען מיט סאַניאַן? עס האָט זי אַרומגענומען אַ מורא וועגן סאַניאַס גורל.

מערבער איז געזעסן אַ פאַרטראַכטער, די אויגן אָנגעשפיזט צו איין פינטל אויף דער ערד, און נישט אַרויסגעברענגט פון זיך קיין וואַרט. אפשר פּרִיער, איידער זי איז דאָ אַריינגעקומען, האָט ער מיט סאַניאַן יאָ גערעדט. נאָר איר פלוצלונגדיק באַווייזן זיך דאָ האָט מיט זיך אויפ־סני אַריינגעבראַכט האַריס אַנדענק און אויפ־סניי אויפגעפּרישט דעם וויי־טיק. איצט האָט מערבער געשוויגן, אַ שטייגער ווי איינער, וואָס געפינט נישט קיין טרייסט־וואַרט, בשעת דער בר־מינן ליגט נאָך פאַר די אויגן פון די טרויערער.

דער צער פון דערשטיקטע טרערן האָט דאָ אַראַפּגעווייגט פון די ליידיקע ווענט. די שטוב האָט אויסגעקוקט פאַריתומט. אַ גרויסער וויי איז געלעגן אויף סאַניאַס אַקסלען. ווי לאַנג איז פון דעמאָלט ווען זיי זענען אַלע געזעסן ביים טיש אין קאַנגרעסיאַ? די גאַנצע משפּחה צוזאַמען. סאַניאַ האָט פול געמאַכט דאָס גאַנצע הויז מיט איר פּריילעכן געלעכטער. ביי אַ קומענדיקער „אַקציע“ קען מען זי אַוועקשיקן, אַזוי ווי עס איז דער גורל פון אַלע איבערגעבליבענע פּרויען פון אַוועקגעשיקטע מענער ווער וועט איצט אויף טאַניאַן אַכטונג געבן? ווער וועט זי איצט היטן? סאַניאַ האָט זיך אויפגעשטעלט. זי איז צוגעגאַנגען צום פענצטער, ווו עס איז געווען אַראַפּגעלאָזן דער לאַדן. דאָרט איז איצט געלעגן די גאַנצע הויז־ווירטשאַפּט. זי האָט אויפגעוויקלט אַ טישטעכל, אינעווייניק איז געווען אַ האַלב־ברויט מיט אַ מעסער. זי האָט אויסגעשפּרייט די סער־וועטקע אויפן טישל לעבן דאַניעלאַן.

— עס, דאַניש... — האָט זי געזאָגט.

דאַניעלאַ האָט אויפגעהויבן צו איר די אויגן. „עס דאַניש...“ זי האָט דאָס מער נישט געקענט דערשטיקן אין זיך. די זעלבע ווערטער האָט האַרי צו איר געזאָגט. זי האָט אַרומגעכאַפּט סאַניאַן מיט ביידע הענט און אויסגעבראַכן אין אַ געוויין.

סאַניאַ איז געשטאַנען אומבאוועגלעך. זי האָט בלויז געדריקט מיט די צעשפּרייטע פינגער דאַניעלאַס קאַפּ צו זיך. צו איר בויך. דאָס געוויין

ק. צעטניק

איז געווארן וואָס אַמאָל שטאַרקער. עס האָט זיך געקענט אויסדאַכטן.
אַז דאָס געוויין קומט אַרויס פֿון סאַניאַס בויך.

ס'איז געווען אַ בשותפותדיקער געוויין אויף איין און דעם זעלבן
מענטש, וועמען ביידע האָבן ליב געהאַט אָן אַ גרענעץ, יעדע אויף איר
שטייגער. יעדע — מער ווי אַלץ אויף דער וועלט.
סאַניאַ איז געשטאַנען אומבאַוועגלעך.

— די מלחמה וועט זיך ענדיקן, סאַניאַ. האַרי וועט צוריק קומען...
סאַניאַ האָט געהאַלטן דאַניעלאַס קאַפּ צווישן אירע הענט — אָן
אַרויפגעבויענעם צו זיך. ביידע זענען איצט געווען אַריינגעקלאַמערט און
צוזאַמענגעטוליעט איינע צו דער אַנדערער. דאַניעלאַ — זיצנדיק, און
סאַניאַ — שטייענדיק. פֿון דאַניעלאַס אויגן האָט צו איר איצט אַרויפגעקוקט
האַריס בלויער בליק, דאַניעלאַס אויגן — ווי צוויי טראַפּנס ענלעך צו
האַריס אויגן. נישט בלויז די אויגן — דאַניעלאַס פנים האָט איצט אינ-
גאַנצן דערמאַנט האַריס געשטאַלט; דאָס זעלבע געשניצטע מויל, די זעל-
בע צוויי שורות ווייסע ציין, און דער זעלבער שאַטן צווישן דער אונטער-
שטער ליפּ און גאַמבע.

— האַרי וועט בקרוב צוריק אַהיימקומען, — האָט סאַניאַ ווייך
געזאָגט.

— דו גלויבסט, סאַניאַ?... — איז דאַניעלאַ אויפגעשפרונגען — דו
גלויבסט?...

— מען האָט מיר צוגעזאָגט. איך וואָרט...
— ס'איז מעגלעך, אַז האַרי זאָל נאָך אַהיימקומען פֿריער איידער די
מלחמה וועט זיך ענדיקן?... ווער האָט צוגעזאָגט?...

סאַניאַ האָט אויסגעמיטן צו געבן אַן ענטפער. זי האָט ווייטער גע-
קוקט אין דאַניעלאַס בלויע אויגן. אירע ליפּן האָבן געשעפטשעט:
— אַלץ איז מעגלעך, מיין קינד. אַלץ איז מעגלעך, אויב האַרי וועט
נישט קומען צו מיר, וועל איך אַוועק צו אים...

דער פּלוצימדיקער אויפציטער פֿון דאַניעלאַס קערפער צווישן אירע
הענט האָט סאַניאַ צוריק אויפגעוועקט. די לעצטע אַרויסגעזאָגטע ווער-
טער פֿון איר מויל זענען ערשט איצט דערגאַנגען צו אירע אייגענע אוי-
ערן. זי האָט זיי געוואָלט צוריקכאַפּן. פערבער האָט אויפגעהויבן זיין בליק,

דאס הויז פון די ליאלקעס

פון דער ערד. סאניא האָט זיך אַ ריס געטון פון אַרט, אויסגעגלייכט די סערוועטקע אויפן צעבראַכענעם טישל, גענומען אַ גלאָז אַנצוגיסן טיי פאַר דאַניעלאָן, און בשעת מעשה געפרעגט:

— מיט וועלכן וועג ביסטו געקומען, דאַניעלאָ?

— מיטן זעלבן וועג דורך וועלכן האָרי פלעגט קומען צו מיר יעדן זונטיק, — האָט זי געענטפערט.

— האָרי האָט זיך נישט אַרויסגעלאָזט אָן אַ פאַסיר-שיין, זאָל זיין אַ געפעלשטער, אָבער דאָך אַ שטיקל פאַפיר אין האַנט! פאַרוואָס האָסטו דיך געלאָזט אויף אַזאַ סכנה? אַט דאָס פעלט אונדו נאָך? ווייניק האָבן מיר אָן דעם? — אויף סאַניאַס פנים איז געלעגן אַ טיפער ווייטיק. פערבער האָט זיך פלוצלונג אָפּגערוּפּן:

— נישט דאָרט וווּ מען מיינט, אָו די סכנה געפינט זיך, געפינט זי זיך באַמת! האָרי איז נישט געכאַפט געוואָרן בשעתן אַריבערגיין פון איין ייִדן-פּירטל צום צווייטן...

סאניא האָט געהאלטן דאָס גלאָז אין אירע הענט. זי האָט געוואָלט אַרויסגיין ברענגען אַ גלאָז טיי פאַר דאַניעלאָן. נאָר הערנדיק פערבערס גאַליקע באַמערקונג איז זי שטיין געבליבן אין מיטן וועג, און אַזוי שטיי-ענדיק אן אויסגעדרייטע צו דער טיר, האָט זי געזאָגט:

— איר מיינט דאָך נישט אַוודאי, אַז דאַניעלאָ דאַרף זיך טאַקע דרייען אָן אַ שטיקל פאַפיר אין טאַש צווישן די ייִדן-פּירטלען?

— איך מיין, — האָט פערבער אויפגעהויבן דעם קאַפּ צו סאַניאַס פלייצע, — אַז דאַניעלאָ דאַרף אַריינטרעטן אינעם „קיבוץ“. מען גרייט זיך אויף אַ גרויסער „אַקציע“ אינעם געטאָ, און אויב איך האָב נישט קיין טעות, וועט דאָס זיין אַ מיידל-„אַקציע“.

— פערבער! — האָט סאַניא זיך פלוצלונג אויסגעדרייט. — דאַניעלאָ אַרבעט דאָך אינעם שוסטער-שאַפּ פון „זאַנדער בעאויפטראַגטען“. וואָס קען נאָך זיין זיכערער ווי אַזאַ שאַפּ? לאָזט אָפּ, פערבער, לאָזט אָפּ! סאַניא איז אַרויס אינעם קאַרידאָר. פערבער האָט צוריק אַראַפּגע-לאָזט דעם קאַפּ, געקוקט צו דעם זעלבן פינטל וואָס פריער, און ווייטער געשוויגן.

דאַניעלאָ האָט פלוצלונג דערפילט, אָו מען רעדט וועגן איר ווי

וועגן אַ מענטש, וואָס איז דאָ איבערהויפט נישט אַנוועזנדיק. דער ווער-טער-אויסטויש צווישן פערבערן און סאַניאַן, בעיקר דער טאָן, אין וועלכן די ווערטער זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן, האָט אויסגעזען ווי אַ פאַרזע-צונג פון אַ וויכוח, וואָס איז דאָ צווישן זיי פּרזער פאַרגעקומען און איז נאָר צייטווייליק איבערגעריסן געוואָרן צוליב איר, דאַניעלאָס דערשיינען אינעם צימער.

קיין סך וועגן „קיבוץ“ האָט דאַניעלאָ נישט געוואוסט. זי האָט בלויז געוואוסט, אַז דאָס וואָרט זאָגט מען אַרויס אינעם געטאָ מיט אַ שטילן שעפטשען. זי האָט אויך געוואוסט, אַז טעדעק האָט געהערט צום „קיבוץ“, נאָר זינט דער פּאַסירונג אין די סלאָווער וועלדער און זינט מנשהס טויט, האָט טעדעק מער נישט דערמאָנט דאָס וואָרט. דאַניעלאָ ווייסט, אַז צום „קיבוץ“ געהערן אַ סך, וועלכע האָבן נישט קיינ „זאַנדער“-קאַרטן; און אַז אַט די בחורים און מיידלעך פון „קיבוץ“ האָבן געשיקט זאָגן דעם „יודענראַט“: „מיר וועלן שטעלן אַ באַוואָפנטן ווידערשטאַנד אויב מען וועט פרוּוון עמעצן פון אונדז אוועקשיקן! מיר וועלן שיסן אויף דייטשן און דאָס גאַנצע געטאָ, מיטן „יודענראַט“ צוזאַמען, וועט אויפגיין אין פייער!“... און לויט ווי מען סודעט זיך אינעם געטאָ, האָט מאַניעק מאַטראָז, דער לייטער פון „יודענראַט“, מורא פאַר דער וואָרענונג און ער רעכנט זיך דערמיט.

סאַניאַ איז אַריינגעקומען מיט אַ גלאַז טיי אין דער האַנט. זי האָט צוגעאיילט, אַז דאַניעלאָ זאָל עסן און שנעל צוריקגיין צו איר פּירטל. ווייל איצט איז מיטיקצייט. די בעסטע שעה זיך אַריבערצוכאַפן פון איין ייִדן-פּירטל צום צווייטן.

ווען דאַניעלאָ איז שוין געשטאַנען ביי דעם טיר-אַרויסגאַנג, האָט פערבער אַרויסגענומען פון בוזעם-טאַש אַ געפעלשטן פּאַסיר-שיין — זאָל זי כאַטש האָבן עפעס-וואָס צו ווייזן בשעת אַ צרה — און נישט אַרויסרעדנדיק אַ וואָרט האָט ער דאָס דערלאָנגט דאַניעלאָ אין האַנט אַריין.

קאפיטל זיבעצן

ו ו ו ו ו

אויפן „פונקט“ זענען שוין אלע געשלאפן. נאָכן שווערן אַרבעטס־טאָג אין די שאַפן פּאַלט מען אין אַוונט אַוועק אויף די געלעגערס ווי אַ פאַרפייניקטער אין געסטאַפּאַ־קעלער פּאַלט אַריין אין די אויסלייזנדיקע אַרעמס פון חלשות. דער שלאָף איז בלויז ווי אַ קורצע פּוּזע אין דעם מיטן פון אַן אומאויפהערלעכע יסורים־אַטאַקע. קיים מען באַווייזט צוגור־שליסן די אויגן, פאַרשווינדט די נאַכט און מען דאַרף שוין ווידער לויפן אין שאַפּ אַריין.

פּלוצלונג: מען רייסט דאָס טויער פון הויז...

אין געטאָ, אַז מען קלאַפט ביינאַכט אינעם טויער, הילכט דאָס אָפּ אין דיין האַרץ, ווי טויזנטער אַלאַרם־גלאַקן וואַלטן זיך אינעווייניק אין דיר צעוויגט. ווייל דאָס קלאַפט דאָך דער טויט אין דיין טויער. און ווער ווייסט, נאָך וועמענס נשמה ער איז איצט געקומען?

פעלאַ איז רויק ווי תמיד. זי עפנט פאַמעלעך די אויגן, קוקט זיך אַרום: אויף די בעטלעך פון רעכטס און לינקס זיצן אויפגעשפרונגענע, נאַקעטע שפיצן פון אַקסלען; שטאַרע צעשראַקענע קעפּ. פעלאַ פאַרמאַכט צוריק אירע אויגן, וויקלט זיך איין מיט דער דעקע אויף איר געלעגער, ווי די זאָך וואַלט איר נישט געווען נוגע. זי האָט אַ גוטן „זאַנדער“, אַרויס־געגעבן פון דער ייִדישער מיליין. זי קען רויק ווייטער שלאָפן. דאָס מיינט מען נישט אַזעלכע ווי זי.

ק. צעטניק

די צוויי טשעבינער מיידלעך, חנה און צביה, ציטערן. די סכנה איז זיי באפאלן ווי פון חלום ארויס. די סכנה וויקלט זיך ארום זייערע פאר- שלאפענע, האלב-נאקעטע לייבער מיט א באקאנטן און דאך פרעמדן אויפשוידערנדיקן פחד. זיי האבן, וואס אן אמת, א זאנדער-קארטע, אבער נישט פון קיין „קריגס-וויכטיקן“ שאפ. צי קלאפט מען נישט איצט אינעם טויער צוליב זיי?...

חיים-יידל לויפט אין די ווייסע אונטערוועש פון איין פענצטער צום צווייטן, קוקט ארויס מיט א שפיץ-קאפ אמאל פון דעם ווינקל פענצטער, אמאל פון צווייטן ווינקל-פענצטער און ווייסט נישט, און קען נישט בא- שליטן צי זאל ער אויפוועקן דאס קינד, צי זאל ער עס ערגעץ באהאלטן שלאפענדיקערהייט. דערווייל ווערט שפעט, די מינוטן שארפן זיך ווי מעסערס פאר די אויגן. קלאפנדיקע טריט אויף די שטיינער פון הויף שרייען אים אין די אויערן אריין: „עמעצער איז שוין ארויסגעגאנגען עפענען דאס טויער פון הויז“ די בשורה צעלויפט זיך איבער זיין גאנצן לייב און לעבן. די האר-ווארצלען אויפן קאפ שפיזלען זיך אן, שטעכן ווי נאדלען. די הויט אויפן לייב ווערט שטייף און גערונצלט. דער טויט בלאזט אויף אים.

פאר זיך גופא האט חיים-יידל נישט קיין מורא. ער און זיין פרוי ארבעטן אינעם שוסטער-שאפ. נאר דאס הארץ ווארפט זיך; טאמער איז א קינדער-„אקציע?“...

ביים בלוזין געדאנק, אז מען קען ביי אים איצט צונעמען דאס קינד, קריכן ביי חיים-יידלען די אויגן-ווייסלעך ארויס פון די לעכער. ער לויפט פון איין וואנט צו דער צווייטער, און ווייסט נישט ווהיין ער זאל לויפן, וואס זאל ער טון? די מינוטן זענען געציילטע, דער קאפ איז פול, דער פחד ווארפט דאָרט צוזאמען אן א שיעור געדאנקען און פלע- נער. זיי וואקסן איינער אויף דעם אנדערן ווי א באַרג שברי-כלים: „וואס זאל ער איצט טון?...“ „וואס זאל ער איצט טון?...“ לויפט ער פון איין ווינקל צום אנדערן, פון איין פענצטער צום צווייטן, און טוט גארנישט. דבורטשע, חיים-יידלס ווייב, וועלכע האט לעצטנס אינגאנצן אויפ- געהערט צו הערן, אפילו ווען מען שרייט איר אין אויער אריין, האט אבער, ווייזט אויס, די קלעפ אין טויער יא דערהערט, ווייל דאס קלאפן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ביינאַכט אינעם טויער הערט מען נישט מיט די אויערן. דאָס הערט מען מיטן האַרץ; מיטן לעצטן טראָפּן בלוט אין די אַדערן. האָט דבורטשע שנעל אַרויסגעכאַפט פון טיש־קאַסטן די „טריפהנע“ סחורה, וואָס ליגט דאָרט פאַרשטעקט: פּילצן, בענדער צו קאַפעליושן, זי וואָרפט דאָס אַלץ שנעל פון דאָרט אַרויס אויף דער ערד ווי אַ הפּקרדיקע זאַך. זאָלן די דייטשן איצט אַלץ פון איר צונעמען! זי כאַפט דאָס שלאַפּנדיקע קינד, דריקט עס צום האַרץ: „עס זאָל זיך הלילה נאָר נישט אויפוועקן!“ זי בייגט זיך אַראָפּ איבער דעם געעפּנטן קאַסטן, לייגט דאָרט אַוועק די קליינע, זיסע בעלאַ, אויף עטלעכע איבערגעבליבענע פּילצן. זי שטייט אָן אַריבערגעבויגענע אינעם קאַסטן אַריין, ווי זי וואָלט דאָרט פאַרזיכטיק פון איר אויפגעשניטענער ברוסט אַרויסגעלייגט דאָס האַרץ. דערנאָך דעקט זי צוריק צו דעם קאַסטן, ער זאָל ווידער אויסזען ווי אַ טיש. זי רעדט נישט, נאָר שאַקלט זיך. די ליפּן פאַרשלאָסן, פאַרקוועטשט — און שאַקלט זיך...

היים־יודל ציטערט. ער קוקט צו דעם, וואָס זיין ווייב טוט און ווייסט נישט מיט וואָס ער קען איר צוהעלפּן. די קנז זיינע ציטערן. שאַרט ער מיט אַ קאַנווולסיוו־ציטערנדיקן פּוס די אַרויסגעוואָרפענע פּילצן אויף דער ערד אין אַ ווינקל אַריין, ווי ער וואָלט נישט געטרויט זיין גוף ער זאָל זיך איצט אַראָפּבייגן צו דער ערד, טאַמער וועט ער אומפאַלן. זיין מויל טרייסלט זיך, די אונטערשטע ציין צוזאַמען מיטן געביס צי־טערן, וואָרפן פון זיך אַרויס ווערטער ווי ער וואָלט זיי צוערשט געקייט: — רבּונו של עולם!...

— דאָס לעצטע ביסעלע סחורה... זאָל דאָס זיין אָן אַפּלייזער... דער לעצטער ביסן פון מויל... אַלץ אַ כּפּרה... נאָר דערבאַרעם דיך, נעם מיר נישט צו דאָס קינד, רבּונו של עולם!... דאַניעלאַ זיצט אויף איר געלעגער. איר קאַפּ איז פול און ליידיק, זי קוקט זיך אַרום מיט אויפגעריסענע אויגן. פּלוצלונג: דאָס בעט פון אויש־זויעמטשימער מיידל איז ליידיק!... אַ פאַר מינוט פאַר דער „נאַכט־שפּע־דע“ איז זי אַרויס פון „פּונקט“. קיינער האָט אַפילו נישט באַמערקט, אַז זי איז מער נישט צוריקגעקומען. דאָס ליידיקע בעט וואָרפט אָן אַ שרעק. דאָס אָנגעצונדענע ליכט אין היים־יודלס „ווילע“ גלאַנצט אויפן פענצטער

ק. צעטניק

ווי אין אַ שוואַרצן אומהימלעכן שפיגל. יעדער קלאַפּ אינעם טויער־קומט אָן אַהער צולויפן, בלייבט שטיין לעבן די בעטלעך ווי פאַרלויפער, וועלכע זאָגן אָן דעם באַלדיקן אַנקום פון אַ גרוילהאַפּטן הערשער. דאַניער־לאַ בייסט צוזאַמען די באַק־ציינער, זיי זאָלן נישט ציטערן; זי האָט דאָך נישט קיין סיבה, פאַרוואָס מוראַ צו האָבן. זי האָט דאָך אַ גוטן „זאַנדער!“ זי אַרבעט דאָך אינעם שוסטער־שאַפּ! און וועווקע וועט איר נישט פאַר־לאָזן אין אַ נויט! פונדעסטוועגן איז די שרעק אַנשטעקנדיק, דאָס ציי־קלאַפּעריי לאָזט זיך נישט באַרויקן פון שכל־הישור בשעת מען קלאַפּט אין געטאָ, ביינאַכט, אינעם טויער.

אויפן בעטל אַנטקעגנאיבער דאַניעלאָן זיצן די צוויי טשעבינער־שוועסטער, איינגעקאַרטשעטע, צוזאַמענגעדריקטע, איינע צו דער אַנדערער, ווי צוויי הינדלעך אין אַ שניי־שטורעם, שווייגן און ציטערן, שטיוול, אימהדיקע דייטשע שטיוול, מען הערט זיי אויף די טרעפּ. ווי די אייזערנע טשוועקעס פון זייערע אַפּצאַסן וואַלטן געטראָטן אויפן נאַקעטן לייב.

מען רייסט די טיר. פון חיים־יידלס אויפגעריסענע אויגן־לעכער קוילערט זיך אַרויס אַ לאַנגער בליק, דער בליק ווישט זיך איבער די שמאַלע בעטלעך פון איינער צו דער אַנדערער און פאַרהאַלט זיך אויפן ליידיקן געלעגער פון אוישוויצעמטשימער מיידל. מען רייסט די טיר. אַלע זענען דאָ ווי פאַרגליווערט, פאַרשטיינט. אָן לשון. קיינמאַל האָבן די צוויי טיר־העלפטן זיך נאָך נישט אַזוי אויסגעבויגן; ווי זיי וואַלטן גע־וואַלט אַפּשפּרינגען פאַר מוראַ פון די דייטשע קולות, וועלכע שרייען הינטער זיי. אַ רגע — און די צוויי טיר־העלפטן וועלן אויפּלאַצן. חיים־יידלס פיס האָבן זיך אַ ריס געטון פון פּלאַץ. ער איז אַוועק עפענען די טיר.

געסטאַפּאַ! — הינטער זיי — בלוי־ווייסע היטלען פון „יודענראַט“ מיליציאַנערן.

דער געסטאַפּאַ־מאַן האַלט אַ ליסטע אין די הענט. מאַדנע; דער טויט האָט געוויינלעכע הענט, ווייסע הענט, הענט פון אַ מענטשן. דער געסטאַפּאַ־מאַן לייענט אַרויס נעמען פון אַ ליסטע; פעלאַ, די צוויי טשעבינער־שוועסטער, דאַניעלאַ.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

— שנעל! אַנטאָן זיך מיטגיין!...

פעלאַ כאַפּט שנעל אַרויס פון אַ בייטל איר זאָנדער-קאַרטע. דער-
לאַנגט דאָס דעם ייִדישן אַרדנער. נישטאָ קיין מינדסטער צווייפל, אַז
דאָ איז אַריינגעפאלן אַ טעות — ווי קומט איר נאָמען אויף אַזאַ ליסטע?
— אַט איז מײן קאַרטע באַשטעטיקט פון יודענראַט! זאָגט פעלאַ
מיט זיכערקייט.

דער געסטאָפּאָמאַן כאַפּט אַרויס די קאַרטע פון אַרדנערס האַנט.
צערײסט זי און וואַרפט די שטיקלעך פעלאַן גלייך אין פנים אַריין.

— שנעל! ראַש! לאַוס!...

— ניין! — לויפט דורך אַ געדאַנק אין דאַניעלאַס מוח — זי וועט
איצט נישט ווייזן איר קאַרטע! דער געסטאָפּאָויעץ קען עס צערײסן איי-
דער ער וועט נאָך דאָרט אַריינקוקן. מיט וואָס וועט זי דערנאָך קענען
באַווייזן, אַז זי אַרבעט אינעם שוסטער-שאַפּ? ניין, זי טאָר איצט נישט
אַרויסגעבן פון איר האַנט די קאַרטע. איר לעבן איז איצט אַפהענגיק
פון דעם געלן בלעטל פאַפיר אויף וועלכן עס געפינט זיך דאָס רײטע
האַקן-קרייץ-שטעמפעלע. דערנאָך, אויף דער אַרדענונגס-דינסט, וועט זי
דאָס ווייזן. בעסער מיטגיין איצט צוזאַמען מיט אַלע. פאַרוואָס ציטערן
אַזוי ביי איר די קני? די אַויגן פון געסטאָפּאָויעץ קוקן. מען דאַרף זיך
שנעל אַנטאָן. די מלבושים פאַלן אַרויס פון די הענט. אַפּשר וועט וועווקע
מאַרגן אינדערפרי קומען זי צוריק אַרויסנעמען פון דער מיליציע. יי
דאַרף דאָך גיין אין שאַפּ צו דער אַרבעט.

— ראַש! ראַש!... שנעלער!...

דער געסטאָפּאָויעץ האַט אַ קאַפּע געטון מיטן שטיוול חנה דער
טשעביגערין, זי זאָל זיך צוויילן. חנה האַט געפרוווט מיטנעמען מיט זיך
איר „סידור“. דאָס געשריי פון געסטאָפּאָויעץ צעשפאַרט די געדערנים
אינעם בויד. צביה, איר שוועסטער, קען זיך מער נישט איינהאַלטן. דער
אַנגעזאַמלטער פחד אין איר בויד רייסט זיך פון איר צוריק אַרויס מיט
אַ שטראָם צואה.

— יודישע אומפאַרשעמטע דרעק-זעקע!...

דווקא איצט קען דאַניעלאַ בשום אופן נישט אַריינשטופן איר צווייטן
פוס אינעם שוך. די שנור-בענדלעך פון דעם הויך-געשנורטן ספאַרט-שיך

ק. צעטויק

זענען פאַרקניפט. נעכטן, ביים לייגן זיך שלאָפן, האָט זי אַרויסגעשלעפט דעם פּוס. זי איז געווען מיד. זי האָט געטראַכט: אינדערפרי, ביים אַנטאָן זיך, וועט זי אויפבינדן דעם קנופּ. דאָס מעטאַלענע שוואַרצקייט פון רע-וואַלווער גלאַנצט אין דער וויסער האַנט פון געסטאַפּאַוועץ. אויב די שפיצן-פינגער וועלן נישט אויפהערן צו ציטערן, וועט זי דאַרפן איצט אַרויסגיין מיט איין באַרוועסן פּוס. זי האָט זיך באַמיט צו באַרויקן; זי אַרבעט דאָך אינעם שוסטער-שאַפּ. וואָס האָט זי זיך צו שרעקן? רוניק... רוניק... זי זאל נאָר נישט פאַרגעסן פון גרויס צעטומלטקייט מיטצונעמען מיט זיך זאַכן, וואָס וועלן איר זיין נויטיק. אייגנטלעך האָט זי גאַרנישט. אויפן קאַכל-אויבן ליגן דריי אויסגעשריבענע העפטן פון איר טאַג-בוך. צווישן דער איינגעמויערטער לופט-שאַנק אין וואַנט, ביים פענצטער, ליגט פאַרשטעקט איר לעצטער העפט. וואָס נאָך פאַרמאַגט זי? אויב חיים-יידל וואַלט איצט געקענט אַראַפּלויפן צווייטן געבן וועווקען, אַז מען איז געקומען זי נעמען צום אַרבעטס-לאַגער, וואַלט אפשר וועווקע גע-קענט איצט עפעס העלפן. ער איז דאָך פאַרט דער הויפט-לייטער פון שאַפּ.

— לאַוס! ראַש! פערפּלוכטען!...

און די „פערפּלוכטען“ — פיר יידישע מיידלעך — האָבן זיך גע-

שטופט צו דער אָפענער טיר.

חיים-יידל שטייט אָן אַריינגעדריקטער מיטן גאַנצן גוף אין דער וואַנט. די וויסע אונטערוועש גיסן זיך צוזאַמען מיט דער קאַליר פון דער וואַנט. זיין געל פנים קוקט אויס ווי עמעצער וואַלט אויפגעהאַנגען אויף דער וואַנט אַ וואַקסענעם סקולפּטור-קאַפּ, וואָס קוקט מיט גרויסע אַרויס-געזעצטע אויגן צו דעם שוואַרצן רוקן פון געסטאַפּאַוועץ, וועלכער פילט איצט אויס דעם חלל פון דער געעפנטער טיר. דער טויט האָט איבער אים אַריבערגעהיפט!... צי לעבט ער נאָך?...

ביים אַרויסגיין האָט דאַניעלאַ צוגעוואַרפן צו דער זייט, וווּ עס איז

געהאַנגען חיים-יידלס פאַרשטיינערטער קאַפּ.

— גיט באַלד צו וויסן צו וועווקע שוסטער...

דבורטשע איז געשטאַנען אַ געבויגענע מיטן רוקן איבערן טיש-קאַסטן, ווי זי וואַלט מיט דער אַרויסגעשטעלטער ברוסט געוואַלט שיצן די באַהעלטעניש, וווּ עס ליגט איר קינד. זי איז גרייט געווען אויף אַליק.

דאס הויז פון די ליאלקעס

אויף אַלץ. אַ לעבעדיקע וואַלט מען דאָס קינד איצט פון איר נישט
גענומען. איבעווייניק, אין איר, האָט איצט געטשאַטעוועט אַן אויפגעוואַכ-
טע חיה, גרייט צום שיצן איר נעסט. נאָר אויסערלעך האָט זי אויסגעזען
ווי אַ לאַנג שטיק ווייטער פילץ, וואָס עמעצער האָט אין בהלה אַרויפ-
געוואָרפן אויפן טאַש-קאַסטן, און דער עק פון שטיק פילץ שלעפט זיך
אַראָפּ ביז צו דער ערד.

*
*

אינדרויסן האָט אויף זיי געוואָרט אַ שוואַרצע געטאַ-נאַכט... די נאַכט
האָט זיי אַרומגעכאַפט מיט קאַלטע אומהיימלעכע אַרעמס און זיי געפירט.
וויזן?...

אַ מאַדנער פחד צוזאַמען מיט אַ שוידערהאַפטן נייגער איז פלוצלינג
דאַניעלאָן באַפאַלן. דער אייביקער נייגער פון אַ מענטשן צו וועלן וויסן,
וואָס עס קומט פאַר אויף דער צווייטער זייט פון זיין לעבן, און דער
פחד בשעת מען פירט אים דאָרט אַהין.

טיפּ אין איר אונטערבאַווסטזיין האָט איצט געקלאַפט דער ציטער
פון אַ מאַדנעם רייזע-פיבער. עפעס האָט זיך איצט צוריקגעשפיגלט אין
איר האַרץ. עפעס דערמאַנט. עס האָט אויפגעטויכט פון אַ פאַרבאַרגענער
טיפּקייט אין איר. אַזאַ ענלעך געפיל האָט זי שוין אַמאָל געפילט. דאָס
איז דאָך געווען דעמאָלט, ווען זי האָט זיך געגרייט צו איר ערשטער
רייזע אינעם לעבן...

וויזן פירט זי איצט יענער שול-אויספלוג?

קאפיטל אכצן

היידל-אקציע

אינדריסן האָט די נאַכט זיך צוזאַמענגעגאַסן מיט די פינצטערע
געטאָ-הייזער. אויף דער הויפט-גאַס זענען געווען איינגעאַרדנט רעפלעק-
טאָרן ספעציעל לכבוד דער היינטיקער נאַכט-„אַקציע“. די ליכט-פאַסן
האַבן זיך אַריינגעשטאַכן אין דער געטאָ ווי גליזענדיקע שפיזן און באַ-
לויכטן דעם פּחד מען זאל אים בעסער זען. פון זייטיקע געסלעך זענען
אַנגעקומען שוואַרצע שאַטנס פון געסטאַפּאַ-לייט מיט מאַשין-ביקסן אין
די הענט. זיי האָבן געפירט איינגעקאַרטשעטע ציטערדיקע מיידלעך, אַרויס-
געשלעפטע פון די בעטן. די מיידלעך האָבן זיך נישט אויסבאַהאַלטן. זיי
האַבן זיך געפילט זיכערע. זיי האָבן דאָך גוטע זאַנדער-קאַרטן. וועלכע
באַפרייען פון אַרבעטס-לאַגער.

די אַקסלען ביי די צוויי טשעבינער שוועסטער זענען מאַדנע אַראַפּ-
געלאָזן. זיי גייען פאַרויס מיט שנעלע, אונטערשפּרינגענדיקע טריטלעך.
ווי זיי וואַלטן אַזוי אַרום געוואַלט ווייזן, אַז זיי זענען געהאַרכזאַם; מען
הייסט זיי גיין — גייען זיי, פעלאַ און דאַניעלאַ איילן אויך צו זייערע
טריט, כדי נישט צו בלייבן הינטערשטעליק. אַ שווייגנדיקער, אַן אומ-
צופרידענער, מיטן רעוואַלווער אין האַנט טרעט הינטער זיי דער געס-
טאַפּאַ-מאַן. פון אַלע זייטן טראָגן זיך געשרייען פון דייטשן און יודענראַט-
מיליציאַנטן; „שנעלער! שנעלער!...“ בלויז דער געסטאַפּאַ-מאַן, וואָס באַ-
גלייט זיי — ער האָט נישט די געלעגנהייט צו שרייען.

פון אַ פינצטערן געסל אַרויס קומט צולויפן מאַניעק מאַטראָו, דער

דאָס הויז פון די ליאלקעס

לייטער פון יודענראַט. עלטסטע פון אַרדענונגס־דינסט באַגלייטן אים. ער שילט זיך אַרויס פון דער פינצטערקייט, קוקט אויס שטאַרק באַשעפטיקט. ער פאַרשווינדט ווידער אין דער פינצטערניש און באַווייזט זיך ווידער. עס קוקט אויס, ווי ער וואָלט זיך געעסקט מיט דער נאַכט און זיך גע־סודעט מיט איר אין דער פינצטער. ער האָלט אַ ליסטע אין דער האַנט: קיינער וועט זיך היינט נישט אַרויסדרייען פון זיין ליסטע. ער, דער ליי־טער, בכבודו ובעצמו, פירט אָן מיט דער היינטיקער „אַקציע“.

איינציקווייז ווערט די הויפט־גאַס אָנגעפילט מיט צוזאַמענגעטריבענע מיידלעך. פון צייט צו צייט עפנט זיך ערגעץ אַ טויער און דאָס פינצטערע געטאַ־הויז שפייט פון זיך אַרויס אַ פרישן קרבן באַגלייט פון אַרדנער און געסטאַפּאַ.

פערבער האָט געזאָגט: „ס'גרייט זיך בקרוב אַ גרויסע „אַקציע“. אויב איך האָב נישט קיין טעות, וועט דאָס זיין אַ מיידל־אַקציע“.

איצט איז קלאָר: ס'איז אַ נאַכט־„אַקציע“ אויף מיידלעך.

„אַבער דאַניעלאַ אַרבעט דאָך אינעם שוסטער־שאַפּ פון „זאַנדער־בעאוויפּטראַגטען“. וואָס קאָן שוין זיין זיכערער? — האָט סאַניאַ דעמאָלט געזאָגט.

פון וואָנען ווייסט מען דען אין געטאַ, וועלכער וועג עס איז דער ריכטיקער?

איבער די זעלבע פינצטערע געסלעך האָט זי וועווקע אַמאָל גע־פירט אויך ביינאַכט צום „פּונקט“. עס איז געווען אין דער ערשטער נאַכט, ווען זי איז דאָ אַהער געקומען. וועווקע האָט זי דעמאָלט אַפּגע־ראַטעוועט פון „טראַנספּאָרט“. איצט פירט מען זי ווידער ביינאַכט איבער די זעלבע פינצטערע גאַסן. נאָר איצט פירט מען זי שוין אַוועק. וויהיז? ... וויהיז? ... וואָס איז עס פאַר אַן אַרט דאָרט, וווּ מען פירט אַלע אַוועק? וואָס טוט מען דאָרט מיט די אַלע אַוועקגעפירטע? מען פירט זי דאָך איצט צום „טראַנספּאָרט!...“ צי וועט עס וועווקען דאָס מאָל ווידער געלינגען זי אַפּצוראַטעווען? פעלאַ, וועלכע קוקט־אויס שטענדיק אַזאַ זיכערע, גייט איצט אויך ווי אַ פאַרלוירענע, גאַרנישט ווי איר שטייגער. גאַרנישט די זעלבע פעלאַ, וועווקע וועט אפשר לויפן אינטערוויענירן פאַר איר. ער וועט אַוודאי זאָגן, אַז זי איז געווען אַ גוטע אַרבעטערין אינעם שאַפּ;

ק. צעטניק

אז זי האט נישט דורכגעלאזט קיין איין טאג. די הויפט-זאך, אז חיים-יידל זאל נאר שנעל לויפן מודיע זיין וועווקען. ווער ווייס צי חיים-יידל האט געהערט וואס זי האט גערעדט צו אים? לויט זיין פנים האט עס נישט אויסגעזען ער זאל האבן אפילו פארשטאנען אירע רייד.

פון ביידע זייטן ווערן זיי באגלייט דורך יודענראט-מיליציע אין בלוי-ווייסע היטלען. פון דערנעבנדיקע געסלעך קומען אן אן א שיעור פריש-געפירטע קרבנות. מען פירט זיי אויף די טראטוארן; אין מיטן גאס; איינצלווייז און גרופעסווייז. די נאכט ציט זיך ווי א שלייער איבער דער געטא, הילט זיי אלע ארום און פירט זיי אוועק צו א פינצטערער אומ-באקאנטקייט. די בלוי-ווייסע היטלען אויף די קעפ פון די יידישע אַרדנער ווייסלעך זיך פונדערווייטנס, אין דעם העלן ליכט פון די רעפלקטאָרן, ווי אויגן-ווייסלעך פון טאנצנדיקע שדים. א מין קאפעליע, וואס גייט פארויס דער שטומער נאכט-פראצעסיע.

* * *

דער הויף פון דער אַרדענונגס-דינסט איז אָפגעשלאָסן פון אַלע זייטן, אָנגעשטאַפט מיט אָן אַ שיעור געכאַפטע מיידלעך און באַוואַכט ביי די אַרויסגאַנגען דורך אַרדנער פון יודענראַט. ווער געפינט זיך דאָ אַלץ נישט? פון די רייכסטע ביז די אַרעמסטע. אַזעלכע וואָס האָבן שווער געאַרבעט אין די שעפער און אַזעלכע, וועלכע האָבן פאַר געלט זיך געשאַפן פיקטיווע „זאַנדער“-קאַרטן. די שענסטע מיידלעך פון געטאָ האָט מען אין דער היינטיקער נאַכט אַרויסגענומען פון די בעטן און זיי צוזאַמענגעטרעבן אויפן הויף פון דער אַרדענונגס-דינסט. אַ סך זענען זיכער, אַז מאַרגן אינדערפרי וועט מען זיי צוריק אַרויסנעמען דורך פּראַטעקציע אַדער דורך אויסקויף-געלט. אַזעלכעס האָט מיט זיי שוין פאַסירט. אַנדערע ברעכן שטילערהייט די הענט. מאַנכע וויינען הויך אויף אַ קול, מיט טרערן, און מאַנכע שטיל, אָן טרערן; די שרעק פאַר דעם אומבאַקאַנטן מאַכט דיך אויפציטערן, ווי אימהדיקע, אָנגעצוינדענע אויגן וואַלטן צו דיר גע-קוקט פון דער פינצטערניש. נישט קיין פנים, נישט קיין געשטאַלט, בלויז אימהדיקע אויגן...

דאס הויז פון די ליאלקעס

פעלאַ האָט זיך געדרייט פון איין טויער צום צווייטן. זי האָט גע-
זוכט אַ קאַנטאַקט מיט אַרדנער, וועלכע היטן די אָפּגעשלאָסענע אַרויס-
גאַנגען. זי האָט מיט עמעצן פון זיי געוואָלט רעדן, עפעס פון זיי געוויר-
ווערן. זיי זענען דאָך אַלע אירע באַקאַנטע. נאָר איצט האָט קיינער פון
זיי זי נישט געקענט: זיי קענען גאַרנישט מאַכן, האָבן זיי געענטפערט.
זיי טאָרן נישט מיט איר אָפּילו איצט רעדן. צי זעט זי דען נישט, אַז דער
„לייטער“ גופא פירט אָן מיט דער אַקציע? די ליסטע איז געוואָרן צוגע-
גרייט פון פריער דורכן „לייטער“ גופא. יעדער אַרדנער איז פאַראַנט-
וואַרטלעך פאַר די „קעפּ“, וואָס ער האָט באַקומען צוגעטיילט, אַז ער
זאָל זיי צושטעלן. אפשר שפעטער, אין „דולאַג“, ווען די דייטשן וועלן
נישט זיין, אויב עס וועט זיין אָן איבערפלוס איבער דער קוואַטע, דע-
מאָלט ווייסט דאָך פעלאַ, אַז זי וועט זיין די ערשטע, וואָס וועט ווערן
אַרויסגעלאָזט. נאָר איצט איז נישטאָ קיין שום אויסזיכט זי אַרויסצו-
ראַטעווען. מאַניעק מאַטראָז האַלט די ליסטע אין האַנט.

דער הויף ווערט וואָס אַמאָל פולער. מען ברענגט אָן אויפהער פריש-
געכאַפטע מיידלעך. ווער ווייס צי די „זאַנדער“ קאַרטן וועלן עפעס העלפן?
דאָ האָבן דאָך כמעט אַלע „זאַנדערס“. ווען נישט וואָלטן זיי דאָך נישט
געשלאָפן אין זייערע היימען. ווער עס האָט נישט קיין אַרבעטס-קאַרטע
שלאָפט נישט ביינאַכט אינעם בעט. איצט ווייזט זיך אַרויס, אַז יענע
וועלכע באַהאַלטן זיך אויס, זענען חכמים. זיי דאַרפן נישט אַרבעטן פאַר
די דייטשן. ביי אָן „אַקציע“ קען מען זיי נישט געפינען. און אַז מען
ברויכט מיידלעך צום אַרבעטס-אַיינזאַץ נעמט מען סיי-ווי אַרויס פון די
בעטן יענע, וועלכע האָבן זיך געפילט זיכער, ווייל זיי אַרבעטן פאַר דער
דייטשער אַרמיי.

דער געדאַנק, אַז מאָרגן וועט זי ווערן אוועקגעשיקט מיטן „טראַנס-
פאַרט“, צעשפרייט זיך וואָס אַמאָל שטאַרקער אין דאַניעלאַס מוח. כאַטש
נאָך האַריס אוועקשיקן איז זי געווען גלייכגילטיק צו אַליק, וואָס קען
מיט איר געשען, פונדעסטוועגן כאַפט זי איצט אַרום אָן אימה פאַר
דעם בלויוז געדאַנק! מאַדנע, דאָ, אויפן הויף פון דער אַרדענונגס-דינסט,
כאַפט פלוצלינג אָן אַ בענקשאַפט צום שאַפּ; צו דער קופע מלבושים; צו
יער קליינער בעלאַ, וואָס קריכט אַריין און אַרויס פון חיים-יידלס „ווילע“.

ק. צעטניק

עס בענקט זיך צו די ליידן צו וועלכע מען איז שוין געווען צוגעוויינט אין דער געטא; צום געלעגער, וואָס איז דאָרט געבליבן ליידיק נאָך איר אויפן „פּונקט“. אַלץ ווערט פּלוצלונג נאָענט, אַזוי שרעקלעך נאָענט... וועווקע איז אַודאַי איצט אַרויפגעלאָפּן אינעם „פּונקט“ אַריין. ער דרייט זיך דאָרט אַודאַי צווישן די ליידיקע בעטן. וואָס קען ער איצט טון? אַרויסגיין בשעת דער „שפּער-שטונדע“ — איז פאַרבאָטן. מאַרגן, באַלד אינדערפּרי, וועט ער מסתּמא לויפּן אינטערווענירן. צי וועט עס אים דאָס מאַל ווידער געלונגען?

**
*

די מיידלעך זענען געוואָרן אויסגעשטעלט אין רייען. קודם-כל פּירט מען זיי אַרויס פּון דער געטאָ. מען פּירט זיי צו די טראַמוויען, וואָס שטייען אויף דער אַרישער הויפּט-גאַס, וואַרטן, זיי אַוועקצופירן צום „דולאַג“ (דורכגאַנגס-לאַגער).

יענע מיידלעך, וועלכע זענען אַ מינוט פּריער נאָך געווען ביי זיך זיכער, באַקומען איצט צעשראַקענע פּנימער. פּון „דולאַג“ קומט מען זעלטן צוריק אַרויס. דאָרט איז די לעצטע גרענעץ צווישן געטאָ און אומבאַקאַנטן טויט.

אַן אַ שיעור מיידלעך, שורות צו זעקס אין דער ברייט, מאַרשירן אין מיטן דער נאַכט, אַרום זיי אַ קייט פּון בלוי-ווייסע היטלען, באַגלייט פּון געסטאַפּאַ-לייט מיט מאַשין-ביקסן אין די הענט, גרייט צו שיסן, אויב איינע פּון זיי וועט מאַכן אַ שריט אויסער דער ריי. די לעצטע הייזער פּון געטאָ קוקן מיט אויסגעלאַשענע פענצטער. הינטער די פענצטער באַ-האַלטן זיך קעפּ פּון נאָענטע. זיי האָבן מורא אַרויסצוקוקן בשעת מען פּירט אַוועק זייערע שוועסטער, זייערע טעכטער.

די טראַמוויען וואַרטן שוין. פּוילישע קאַנדוקטאָרן שטייען גרייט ביי די מאַטאַרן. זיי קוקן אויס צו זיין גלייכגילטיק. זיי זענען שוין, ווייזט אויס, געוויינט צו אַזעלכע מיטנאַכטיקע נסיעות. זייערע פּנימער זענען טעמפּ און פאַרשלאָסן. שווער צו וויסן וואָס זיי טראַכטן. אפשר ווונדערן זיי זיך ווי אַזוי אין דער ענגער געטאָ זאָל זיין פּלאַץ פאַר אַזויפיל מענטשן. זיי פירן די מענטשן טאָג און נאַכט צום „דולאַג“ און דאָרט, אין דער

דאס הויז פון די ליאלקעס

ידישער געטאָ, לאַזט זיך דאָס גאַרנישט אויס. און אפשר פאַרדריסט עס זיי: צוליב די פאַרשאַלטענע יידן דאַרפן זיי איצט, אין מיטן דער נאַכט פירן די טראַמוויען. ווען נישט די יידן וואַלטן זיי איצט געקענט רויק שלאָפן אין זייערע היימען, צוזאַמען מיט זייערע פרויען און קינדער. די טראַמוויען זענען אָנגעשטאַפט מיט מיידלעך. איינע אַריינגעדריקט אין דער צווייטער. אוממעגלעך אַרויסצוציען אַ האַנט. פון סופיט אַראָפּ שאַקלען זיך די „הענטלעך“, ליידיקע, אַהער און אַהין, אַהער און אַהין, ביי די פאַררוקטע טירן היטן ייִדישע מיליץ. זיי זענען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער צאַל „קעפּ“. נאָך עטלעכע סטאַנציעס כאַפן זיך אַרויף אויף די דרויסנדיקע פּלאַטפאָרמעס, אַרבעטער פון דרייזערס שניידער-שאַפּ, וואָס פאַרן איצט צוריק פון דער ערשטער נאַכט-שיכט, און זיי קוקן דער-שראַקענע:

אַ מיידל-„אַקציע“!...

ווער ווייסט, צי אַהיימקומענדיק וועלן זיי נישט געווירר ווערן, אָ זייערס אַ שוועסטער געפינט זיך שוין אינעם „דולאַג“. דאָס האַרץ וואַרפט זיך: פון איין זייט קען מען זיך נישט דערוואַרטן אויף דער מינוט שוין אַריינצוקומען אין שטוב, און פון דער צווייטער זייט וויל די שרעק צוריק-האַלטן דאָס אַנטרעפן זיך מיט דער טראַגעדיע פון דער אייגענער היים. מען האָט מורא צו זען מיט די אויגן דאָס בילד. די פנימער פון די צו-זאַמענגעקוועטשטע מיידלעך אינעם אָפגעשלאָסענעם טראַמוויי-וואַגאָן פאַר-שווינדן. די אויגן קוקן אויף די מיידלעך און זעען זיי נישט. פאַר די אויגן שוועבן די פנימער פון אייגענע שוועסטער.

דורך די שוויבן-טירן קוקן אַרויס די מיידלעך צו די יידן, וועלכע פאַרן איצט אַהיים צו זייערע שטיבער. אַזוי קוקן פאַרמשפטע צום הענגען אין דער געטאָ צו די אַרומשטייענדיקע יידן, וואָס די געסטאַפּאַ האָט זיי באַפוילן קומען און צוצוקן זיך צו דער עקזעקוציע.

ביי דער פאַרמאַכטער טיר פון וואַגאָן שטייט דאָס „דרייצענטל“ — אַ ייִדישער אַרדנער פון האַמבורג. זיין בלויוזער נאָמען האָט אָנגעוואַרפן אַ מורא אין דער געטאָ. דאָס „דרייצענטל“! ער טראַגט דעם לויף-נומער 13 אויף דעם בלויווייסן היטל. ער איז אַ מיוחס אויף דער אַרדענונגס-דינסט. מען קען אים אינעם געסטאַפּאַ-הויז. אַלע ווייסן; אויב דאָס „דריי-

ק. צעטניק

צענטל" באקומט א באפעל צוצושטעלן א "קאפ", וועט ער דאס אויספירן מיט דייטשער פינקטלעכקייט. ער רעדט דייטש מיטן אקצענט פון א געס-טאפאוועץ, און ער האט הנאה דערפון. ער גופא איז א געוועזענער פליט פון דייטשלאנד. ער טראגט געשוירן די האר ווי אן עכטער דייטש; א לעדערנע קורטקע, הויכע אפיצירן-שטיוול, א רויט פנים מיט פארלאפענע, רויט-אדערדיקע אויגן פון שטענדיקער שיכרות. אויב דער יודענראט זוכט אזעלכע, וואס זענען פארמשפט געווארן דורך דער געסטאפא צו דער תליה, וועט זיי דאס "דרייצענטל" שוין געפינען, מעגן זיי זיך ווי גוט באהאלטן. איצט היט דאס "דרייצענטל" דעם פארמאכטן וואגאן. ווייזט אויס, אז געסטאפא היט אויף א ספעציעל שטרענגן אופן דעם היינטיקן "טראנספארט". א סימן — די שמירה איז געווארן איבערגעגעבן אין די הענט פון "דרייצענטל" ער שטייט לעבן איינע פון די מיידלעך, נעמט זי ארום, שטופט זיין שיכרון רויטן פנים צו איר און דריקט זיך צו איר. דאס מיידל רייסט זיך אוועק פון אים. זי וויל זיך אריינשטופן צווישן דער צוזאמענגעקוועטשטער מאסע אינעם וואגאן, נאר זי קען נישט. זי קען אפילו דאס פנים נישט אוועקדרייען פון אים. און דאס "דרייצענטל" רעדט איר גלייך אין די צעשראקענע אויגן אריין מיט זיין עכטן דייטשן אקצענט: "פאס מאל אאוף!..." ווען דו וויסט ווהיין מען פירט דיך, וואלסטו דיר איצט נישט געריסן פון מיינע הענט!...

דאס שיכורע פנים פון "דרייצענטל" צעלאכט זיך. ער דריקט פעסטער דאס מיידל צו זיך, בייגט זיך אריבער איבער איר מיט זיין גוף און רעדט אין איר אריין:

— דייטשע סאלדאטן וועלן דיך שוין לערנען ווי אזוי אפצושטופן ארומארעמדיקע מענערישע הענט. "פאס מאל אאוף, מיין קעצכען!..." די אראפהענגענדיקע "הענטלעך" פון טראמוויי-סופיט האבן זיך גע-וויגט, ליידיקע, היץ און צוריק, היץ און צוריק. דאניעלא האט זיך פאר-שטעקט צווישן דער דריקנדיקער קערפער-מאסע פון די מיידלעך. דער טראמוויי איז געפארן, נאר זי האט עס נישט געפילט. אין אירע שלייפן האט עס געקלאפט ווי מיט א האמער אן אויפהער, און איינטאניק:

"דייטשע סאלדאטן וועלן דיך שוין לערנען!..."

"דייטשע סאלדאטן וועלן דיך שוין לערנען!..."

קאפיטל ניינצן

ארבעטס-לאגער

נאכדעם ווי הארי איז איבערגעשיקט געווארן פון לאגער סאקראו צום לאגער נידערוואלדען, איז ער דארט פלוצלונג מגולגל געווארן אלס „ארצט“.

אויף דעם פאָן פון לאגער האָט דער גאנצער ענין „קראַנקען-שטובע“ אויסגעזען ווי אַ קינדער-שפּילצייג אין דער האַנט פון אַ מטורף. דאָס שטיבל איז געווען קליין, ד' על ד', און איז לכתחילה נאָר געשאַפן געוואָרן ווי אַ קאַפּריז פון לאַגער-פּירער, כדי ער זאָל זיך קענען באַרימען פאַר די קאַמעראַדן פון די אַנדערע אַרבעטס-לאַגערן — וועלכע האָבן זיך גע-פונען אין דער אַרומיקער געגנט — אַז ביי אים אינעם לאַגער איז איינ-געאַרדנט אַ קראַנקען-שטובע. דאָס איינציקע בעט וואָס איז דאָרט גע-שטאַנען איז געווען אַ קינדער-בעט. דער לאַגער-פּירער האָט עס פון ערגעץ געשאַפן, ווייל עס איז געווען ווייס-לאַקירט. דער קאַליר איז אים געפּעלן געוואָרן. עס מאַכט אָן איינדרוק. ממש ווי אין אַ שפּיטאַל. אַ קליין געגלאַזט שענקל מיט דריי פּאַליצעס, אויף וועלכע עס זענען געשטאַנען פּלעשלעך, די הויפט-זאַך: פּלעשלעך! דער לאַגער-פּירער האָט הנאה געהאַט אַז אַ סך פּלעשלעך זאָלן דאָרט שטיין, נישט וויכטיק צי זיי זענען פּול אָדער ליידיק, דער עיקר: די ווייסע, אַרויפגעקלעפטע בלעטלעך מיט לאַטיינישע שריפט.

אין האַריס אויגן האָט דאָס אַלץ אויסגעזען ווי איין חלום אין אַ צווייטן חלום.

דער גאנצער אַרבעטס-לאַגער איז געווען ווי אַ קאָשמאַר-חלום. כאָטש די מענטשן, וועלכע האָבן זיך דאָרט געפונען האָבן דאָס נישט געפילט. זיי האָבן דאָס נישט געקענט פילן. זיי האָבן זיך באַוועגט סיי אויפן שטח פון לאַגער, סיי אויף דער בוי־שטעלע, סיי ביי זייער אַרויסמאַרש פאַר־טאָג און סיי ביי זייער צוריקקומען אינאָונט, ווי מענטשן פון וועלכע מען האָט אַרויסגעצויגן, נישט וויסנדיק ווען און ווי אַזוי, דעם לעצטן ווילן פון די אַדערן. זיי האָבן זיך באַוועגט ווי אויסגעליידיקטע; ווי היילע כלים אויף דער אויבערפלאַך פון אַ וואַסער. זיי זענען געגאַנגען וווּ מען האָט זיי געהייסן, און געשטעלט זיך וווּ מען האָט זיי באַפוילן. זיי זענען געווען ווי טויטע וואַגאַנעס וואָס לויפן אויף רעלצן, כאָטש דער לאַקאָמאָטיוו איז שוין פון זיי אָפּגעשטעפּטעט. ביז זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט, פאַרמאַכט די אויגן, וועלכע האָבן פריער אויך גאַרנישט געזען, געקוקט בלויז אויף אַלץ אַרום זיך מיט דער שיינ פון טויט־גלאַז.

אַלס אַרצט, וועלכער האָט זיך געפונען אין ספּעציעלע גוטע באַ־דינגונגען, איז נאָך האַרי יאָ אימשטאַנד געווען צו זען דעם קאָשמאַר אַרום זיך און אים צו פילן. נאָר באַטראַכטנדיק זיך גופא אין דער קראַנט־קען־שטובע, און באַטראַכטנדיק אַלץ צוזאַמען אויפן פּאַן פון אַלגע־מיינעם אַרבעטס־לאַגער — האָט עס אויסגעקוקט אין זיינע אויגן ווי אַ טאַפּלט־חלום.

ווי ער וואָלט אין חלום געזען אַ חלום.

דער גורל האָט דווקא אים אויסגעקליבן. דאָס איז מאַדנע. ער גע־דענקט נישט, אַז ער זאָל זיך אַמאָל האָבן געשטופּט מען זאָל אים אַרויסזען; ער זאָל זיין פון אויבן; בולט. נישט אין חלום און נישט אויף דער וואַר. ער געדענקט נישט אַז ער זאָל אַזעלכעס האָבן אַמאָל געטון. זיין פריינט, דער מאַלער הענרי באָום, האָט צו אים אַמאָל געזאָגט: „האַרי, דו האָסט נישט קיין „עלנבויגנס“; אָבער נישקשה, דו האָסט פליגלען, און מיט זיי דערגייסטו ווייטער ווי יענע, וועלכע שטופן זיך מיט די עלנבויגנס.“ מאַדנע, ווי דאָס זעלבע האָט מיט אים פאַסירט אַפילו דאָ, אין אַ צווייטער וועלט, אינעם דייטשן לאַגער. אמת, ער האָט פאַרן קריג אָנגעהויבן צו לערנען מעדיצין, דער באַרוף איז אים געפּעלן; אָבער דאָ, אינעם לאַגער, זענען מסתמא פאַראַן אַ סך אַזעלכע ווי ער. און מעגלעך אַפילו אויסגע־

דאס הויז פון די ליאלקעס

שולטע דאקטוירים. פונדעסטוועגן שפייען זיי אויס זייערע פארפייניקטע נשמות אויף דער בוי־שטעלע.

באלד אינעם ערשטן טאג, ווען ער איז נאָר אָנגעקומען אַהער, נאָכן צוריקמאַרש פון דער בוי־שטעלע, האָט דער לאַגער־פירער אים אַרויס־גערופן פון דער ריי, באַטראַכט אים פון קאָפּ ביז די פיס, און באלד אים טיטולירט מיטן נייעם נאָמען: „אַרצט“.

— אַרצט! מיר וועלן שאַפן אין אונדזער לאַגער אַ קראַנקען־שטובע...

נו, וואָס, האָט ער אפשר געקענט זיך אַפרופן מיט אַ וואָרט און פרווון זאָגן אַנדערש? ערשטנס האָט ער צוריקגייענדיק אויפן וועג פון דער בוי־שטעלע געוווּסט אויף קלאָר, אַז נאָך אַ פאַר טעג אַזעלכע וועט מען אים אַהיים שלעפן אינעם לאַגער אַריין צווישן די טויטע. צווייטנס האָט זיך צום טאָן פון לאַגער־פירערס אַרויסגעזאָגטע ווערטער נישט גע־פאַסט קיין שום באַמערקונג פון זיין זייט, וואָס קען דעם לאַגער־פירער אַנטוישן. אַזאַ זאַך וואָלט געהייסן ברענגען אויף זיך אַ באַלדיקן טויט־אורטייל דורך שמיץ.

און לעבן האָט ער געוואָלט.

אין גאָט ווייסט, אַז ער שעמט זיך צו קוקן די מענטשן אינעם פנים אַריין. עס איז אים שווער זיך צו באַגעגענען מיט זייערע בליקן בשעת זיי מאַרשירן אַרויס אינדערפרי צו דער אַרבעט, און אינאָונט, ווען זיי קומען צוריק. זיי מאַרשירן אינדערפרי נאָכן „אַפעל“* אַרויס צו דער בוי־שטעלע — דער מאַרש צום טויט — און ער גייט צוריק אַריין אין זיין שפּילצייג־שטיבל. אינאָונט קומען זיי צוריק, שלעפן אויף די אַקסלען די פרישע טויטע, זיי שטעלן זיך אַוועק אויפן פּלאַץ צום „אַפעל“, און ער קומט אַרויס פון דער קראַנקען־שטובע און שטעלט זיך אויך אַוועק צום אַפעל. פון זייערע אַפּגעריסענע מלבושים־שמאַטעס אַטעמט די בוי־שטעלע ווי צייץ־סימנים פון אַ חיה אויפן צעריסענעם בגד פון אַ פאַר־צוקטן מענטש.

אין גאָט ווייסט, אַז ער שעמט זיך פאַר זיי, ער ווייסט אַז ער איז מיט גאַרנישט בעסער פון זיי, ער האָט דאָס נישט פאַרדינט, ווייל צוליב

* אַפעל — ציילונג־קאָנטראָל.

ק. צעטניק

וועלכן זכות זיצט ער אַ גאַנצן טאָג אינעם לאַגער, טוט גאַרנישט. מיט וואָס איז ער אַנדערש פון זיי? בעצם דאַרפן זיי אויף אים קוקן מיט שנאה, מיט עקל. נאָר עס איז נישט אַזוי. פאַרקערט, זיי קוקן אויף אים מיט בליקן פון געשלאַגענע הינט, מיט דרד־אַרץ: דער אַרצט! זיי שטייען אין דער ריי צו מיטאָג און זעען ווי ער גייט צוריק, דער ערשטער, מיט צוויי פולע פאַרציעס זופ, און זייער דרד־אַרץ וואַקסט נאָך גרעסער. עס איז אַ פאַרשטענדלעכע זאַך. דער אַרצט דאַרף נישט שטיין מיט אַלעמען אין דער ריי. דער אַרצט איז אַ מיוחס. דער אַרצט האָט אַ באַזונדער שטיבל, קריגט נישט געשלאַגן, גייט נישט אַרויס אויף דער בוי־שטעלע, ער קוקט נישט אויס אַזוי אָפּגעריסן ווי זיי און איז נישט וואַכעדיק אַזוי ווי זיי.

פאַרבייגייענדיק מיט די צוויי פאַרציעס זופ אין די הענט, ריזיקירט עמעצער פון דער ריי־אַרויס אַ פרעג צו טון:

— אַרצט! ווען וועט מען קענען אַריינקומען מאַכן אַ באַנדאַזש אויפן פוס?

— ווען נאָר דו וועסט וועלן — ענטפערט האַרי.

די אויגן ביים פרעגער לייכטן אויף. ער איז צופרידן. ער האָט נישט באַקומען אַ זעץ איבערן קאַפּ, אַנשטאַט אַן ענטפער. ביים יודען־עלטסטן אָדער ביים קאַפּאָ, קען מען קיינמאַל נישט וויסן צי אַנשטאַט אַן ענטפער אויף אַ פּראַגע וועט נישט קומען אַן אויסגעאַקטער צאַן אין מויל, אָדער מיט אַ שפיץ פון שטייזל צווישן די פיס. דאַקעגן מיטן אַרצט קען מען רעדן. דער פרעגער איז צופרידן. ער פילט זיך דערהויבן. זיין פנים לייטערט זיך אויס. ערשטנס, ווייל ער שטייט אין דער ריי צו נעמען די זופ — דער חלום פון פאַרגאַנגענעם מעת־לעת וועט באַלד ווערן אַ ווירקלעכקייט. צווייטנס, האָט ער נאָר וואָס גערעדט מיט אַ פּראַמינענטע פּערזענלעכקייט פון לאַגער, און דווקא מיט הצלחה. ס'מול האָט צו אים פון תהום אַ שמיכל געטון. און ער איז צופרידן.

מאַדנע. דער גורל האָט אים אויסגעקליבן פון אַלע אַנדערע ער זאָל ווייטער קענען לעבן אַפילו אינעם לאַגער. אפשר האָט זיין אויסערלעכער אויסזען אויך צוגעהאַלפן דערצו. דער לאַגער־פירער שוינט אים און פּוצט אים ווי ער וואַלט געווען אַ חפץ, וואָס געהערט צו דער קראַנקען־שטובע.

דאס הויז פון די ליאלקעס

ער האָט אים אַרײַנגעבראַכט אַ וויסן מאַנטל פון וואַש־זײדענעם לינען־
געוועב, צוגענומען, מסתמא, פון עמעצן בשעתן אַנקומען:
„אַרצט! מאַך דיר דערפון אַ וויסן קיטל, מען זאָל זען, אַז אינעם
לאַגער איז פאַראַן אַן אַרצט“.

אַ צווייט מאָל האָט דער לאַגער־פירער אים אַרײַנגעבראַכט אַ שטיק
רויטע באַנד:

„אַרצט! נײַ דערפון צו אויפן אַרבל אַ רויטן־קרייץ. גרויס זאָל ער
זײן, מען זאָל אים גוט אַנזען“.

בשעת די „אַפעלן“ שטייט ער נישט צווישן אַלע, נאָר אָפּגעזונדערט.
דער יודען־עלטסטער שטייט צווישן אַלע אין דער שורה, די „פאַר־אַר־
בעטער“ שטייען צווישן אַלע. נאָר דער אַרצט, אינעם וויסן קיטל מיטן
גרויסן רויטן קרייץ אויפן אַרבל, שטייט באַזונדער. דער גרעסטער מיוחס
אינעם אַרבעטס־לאַגער. אַלע מאַרשירן אַרויס צו דער אַרבעט, אַ סך פון
זײ וועט מען שוין אינאַוונט צוריקברענגען טויטע, ביים אָוונט־„אַפעל“
וועלן אַ סך פון זײ שוין ליגן באַזונדער אויסגעלייגט ביים אָנהייב פון
דער ערשטער שורה, מען וועט ציילן די לעבעדיקע, מען וועט צורעכע־
נען די אויסגעלייגטע פּגרים אויף דער ערד. די צאָל שטימט. אַלץ אין
אַרדענונג.

אַלע מאַרשירן אַרויס צו דער אַרבעט, און ער גייט צוריק אַרײַן אינעם
בלאָק צו זײן קראַנקען־שטובע. דער גורל האָט געוואַלט אַז ער, האַרי,
זאָל זײן דער אויסדערוויילטער.

אינעם מעדיקאַמענטן־שאַפקעלע שטייען אויסגעשטעלט, אין גלייכע
שורות, די פלעשלעך. נאָר אויפן טישל שטייען אויך — פלעשלעך. אַזוי
איז שענער. עס מאַכט אַ גרעסערן אײַנדרוק, אויפן טישל ליגט אַ גלאַז
אויף דעם גלאַז שטייען פאַרשיידענע סלאַיקלעך מיט שמירעכץ. צווישן די
אַנגעקומענע טראַנספּאָרטן צום לאַגער געפינען זיך אַזעלכע, וועלכע האָבן
מיט זיך מיטגעבראַכט פאַרשיידענע מעדיקאַמענטן. הענט פון מאַמעס האָבן
אַרײַנגעפּאַקט צוזאַמען מיט טרערן; אײַנגעוויקלט זײ אין שטיקלעך וויסן
לייונט, און מיטגעגעבן זײערע קינדער אינעם דײַטשן אַרבעטס־לאַגער
אַרײַן; עס קען צונויף קומען ביים צעקאַליעטשען זיך, חלילה, אַ פינגער
בשעת דער אַרבעט.

נאך יעדן אָנגעקומענעם „טראַנספּאַרט“ קומט דער לאַגער-פירער אַריין אין דער קראַנקען-שטובע מיט אַ פּריילעכער בשורה:

— אַרצט! אַ שאַץ פאַר דער קראַנקען-שטובע. קום און נעם.

אין אַ ווינקל פון רעוויזיע-בלאָק ליגט אַוועקגעלייגט באַזונדער אין אַ זייט: פּעקלעך באַנדאָזשן, גאַזע, וואַטע, פּלעשלעך יאָד, וואַלעריאַן, שאַכט-לען איכטיאַל, באַר, צינק, קאַלציום, טאַבלעטן צו קאַפּ-ווייטיק, צו עצירות, צו שלשול — אַ שאַץ פאַר דער קראַנקען-שטובע.

העכער טויזנט מענטשלעכע גופים, ווי אויסגעשטאַפטע ליאַלקעס, וואָס דו ווייסט נישט וואָס אינעווייניק אין זיי געפינט זיך, און דו קענסט נישט, בשום אופן, געווייר ווערן, וואָס אַזעלכעס אינעווייניק אין זיי באַ-וועגט זיך נאָך; מיט איין איינציקן ווילן בלויו — צו עסן; מיט גאַנגרענעס אויף די צעריסענע לייבער אַזוי גרויס ווי די אַברים, אַזוי גרויס ווי דער בויך, ווי די פּלייצע, גאַנגרענעס — צו וועלכע זיי האָבן זיך שוין צוגעוויינט, ווי מען געוויינט זיך צו צו לאַק אויף מאַניקירטע נעגל, איבער נאַכט ווערן זיי געשוואַלן ווי פּעסער, אַ נייע צרה: אינדערפרי קענען זיי נישט אַרויפציען די הויזן אויף די גופים, מאַרשירן אַרויס אויף דער בוי-שטעלע נאַקעטע, מיט אַרומגעבונדענע מאַרינאַרקעס אויפן אַרט פון דער שאַנדע. דער געשוואַלענער גוף גלאַנצט אַנטקעגן הימל ווי אַן אַנגעבלאַ-זענער קינדער-באַלאַן. דער עיקר: די שאַנדע איז צוגעדעקט.

— טאַהיטי-קאַלאַנע!... — שמייכלען די דייטשן.

— טאַרזאַנס, מאַרשו!...

און די „באַלאַנען“ מאַרשירן אַרויס צו דער אַרבעט.

איבער נאַכט ווערן זיי פּלוצלונג צוריק דאַר, ווי לאַנגע, אַנגעשיילטע ביינער. דו ווייסט נישט ווי אַזוי און ווען דאָס ווונדער האַט פּאַסירט. דו דערקענסט זיי נישט מער, אַזוי ווי דו האַסט זיי נישט דערקענט ווען זיי זענען געשוואַלן געוואָרן. דאָס מענטשלעכע געשטאַלט זייערס איז פון לאַנג שוין אַפּגעריבן, ווי מיט אַ הובל אַפּגעהובלעוועט. אַפילו סימנים פון זייער גוף דערקענסטו אויך שוין נישט מער.

— אַרצט! אַ שאַץ פאַר דער קראַנקען-שטובע. קום און נעם.

קאפיטל צוואנציק

א ט ר ע ר ! ...

אויפן גלאז פון ווייס-לאקירטן טישל אין דער קראנקען-שטובע קומען צו נאך שפילצייג: גלאנציקע, דייטשע אלומיניום-שאכטלעך, שיינע מעדי-קאמענטן-פלעשלעך, רעדעלעך לייקא-פלאסטער. די ליידיקע שאכטלעך טאר מען נישט אוועקווארפן. דער ארצט וואלט געווען א מתחייב-בנפשו אין די אויגן פון לאגער-פירער.

א רעגיסטער הענגט אויף דער וואנט. מיט דייטשער פינקטלעכקייט איז דארט פארשריבן יעדעס צוגעקומענע שאכטל. אלץ דארף ליגן גלייך אויסגעסדרט אין שורות, גרויס צו גרויס, קליין צו קליין, לויט דער הויך און לויט דער לענג; סדר! ארדענונג! עס זאל מאכן אן אינדרוק!

די שטאל-גלאנציקע אפעראציע-אינסטרומענטן זענען דער ליבלינג פון לאגער-פירער. ער האט זיי באקומען צוגעשיקט פון דער הויפט-דינסט-שטעלע — א מתנה פאר דער קראנקען-שטובע. זיי דארפן ליגן אויפן גלאז פון טישל, אויסגעלייגט מיט גענויער פינקטלעכקייט אין א גלייכער ריי לויט זייער גרויס; די קלעם-צווענגלעך, פינצעטן און ווייויסעקציע-מעסערלעך.

ווען עס איז מעגלעך כאטש איינעם פון די מענטשן איבערצולאזן בלויז איין איינציקן טאג אין דער קראנקען-שטובע, ער זאל זיך אויסרוען — פארשטייט זיך, נישט חלילה אינעם בעטל... אלע ווייסן אז דאס בעטל שטייט אין דער קראנקען-שטובע בלויז צוליב פאראד. מען טאר עס נישט

ק. צעטניק

אָנרירן — נאָר כאַטש אויף דער ערד, ווען מען לאַזט אַזאַ איינעם ליגן אַ טאָג, וואָלט עס פאַר אים געווען די בעסטע רפואה. נאָר אינעם לאַגער טאָרן נישט זיין קיין קראַנקע. צוליב דעם האָט דער לאַגער־פירער איינגע־אַרדנט אַ קראַנקען־שטובע, אַז אַלע זאָלן זיין געזונט.

אין אַוונט, נאָך דער אַרבעט, שטעלט זיך אַוועק אַ ריי ביי דער קראַנק־קען־שטובע, יענע וועלכע פילן נאָך דעם ברענענדיקן הונגער איבערן גאַנצן לייב און לעבן, שטעלן זיך נאָך אויך אַוועק אין דער ריי צום „אַרצט“, נאָך דעם ווי זיי האָבן שוין אַריינגעשלונגען די וואַסערדיקע זופ און אויסגעלעקט דאָס בלעך פון דער שיסל פון דרויסן און פון אינע־ווייניק, נאָר יענע וועלכע נעמען שוין די זופ בלויז פון געוווּנהייט, יענע שטעלן זיך נישט מער אין דער ריי, מעג דאָס לייב זיין צעריסן ווי אַן אויסגעריבענער פּאַדלאַגע־לאַפּן. עס בלוטיקט סיי ווי נישט, זיי קריכן אַרויף אויף זייערע נאַרעס און וואַרטן ביז זיי וועלן ווידער הערן דעם אויפווע־קונגס־גאַנג, און זיי וועלן ווידער אַרויסמאַרשירן צו דער בוי־שטעלע. זיי ווייסן אַפילו נישט אויב אינצוווישן איז אַדורך די נאַכט, און זיי שפירן נישט צי זיי זענען יא געשלאָפּן אָדער נישט געשלאָפּן. עס איז אַ המשך אַזעלכער, וואָס מען געדענקט נישט זיין אָנהייב און מען ווייסט נישט, צי עס איז דערצו פאַראַן אַ סוף. עס איז די מוזלמאַנישע פּאַזע*.) אין וועלכער מען נעמט נישט אויף זאַכן מיטן מוח נאָר מיטן גלאַז־אַפּשיין פון די אויגן.

אויגן, וואָס די שקיעה פון אייגענעם לעבן שפיגלט זיך אין זיי בלויז צוריק פונדערווייטנס.

אַפּטמאָל, בשעת עס דערהערט זיך דער לעצטער גאַנג צום שלאָפּן גיין, קריכן זיי צוריק אַראָפּ פון די נאַרעס, גייען אַרויס פון בלאַק, שטעלן זיך אַוועק אויפן „אַפעל־פּלאַץ אונטערן פינצטערן הימל, אין גלייכע, פינקטלעך־אויסגעסדרטע שורות. זיי מיינען, אַז מען האָט שוין געקלאַפּט אינעם גאַנג צום פרימאַרגן־„אַפעל“, און זיי זענען שוין גרייט אַרויסצור־מאַרשירן צו דער אַרבעט. מען דאַרף זיי צוריק אַריינטרייבן אויף די נאַ־רעס אַרויף, און זיי פאַרשטייען נישט: וואָס פאַר אַ שינוי האָט פּאַסירט?

(* מוזלמאַן — מענטשן אין די דייטשע לאַגערן, וואָס דער וואַג פון זייער קערפער איז ווי דער וואַג פון זייערע ביינער.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

זיי אונטערשיידן נישט מער צווישן דער פינצטערניש פון דער נאכט און דעם ליכט פון טאָג. זייערע פאַרקאלכטע געהירן האָבן דאָך בפירוש גע- הערט דאָס קלאַפן אינעם גאַנג, און זיי פאַרשטייען נישט, פאַרוואָס מאַר- שירט מען נישט אַרויס צו דער אַרבעט?

אין אַוונט אין די קראַנקען-שטובע פול מיט נאַקעטע פיס און הענט. פאַרשיידנאַרטיקע פיס, ווי די גאַנצע וועלט וואַלט געווען פון בלוז פיס, קיין גופים זעט מען נישט. בלוז אַרויסגעוואַקסענע אברים. אַפּטמאַל טרעפט, אַז אין קראַנקען-שטובע גלאַנצן אויף אַ פאַר אויגן. די אויגן האָבן דערזען אויפן טישל דאָס געעפנטע שאַכטל וויסן זאָלב. די זאָלב דערמאַנט; מאַרגאַרין, אַדער קעז. די אויגן ווילן דאָס איינשלינגען; איינבייסן זיך מיט די אַרויסגעשטעקטע, נאַקעטע ציין, וועלכע וואַקסן אַרויס גלייך פון די מויל-ביינער, אַן יאַסלע-פלייש. מען דאַרף אַוועקרוקן דאָס שאַכטל טי- פער אויפן טיש.

האַרי וויקלט אויף דעם באַנדאַזש פון אַ געשוואַלענעם פוס. די מכה ליגט אויסגעשפּרייט ווי אַ גרויסער ראַד איבער דער גאַנצער ברייט פון פוס. עס שטינקט פון פאַרפּוילטן פלייש. עס היצט מיט אַ פאַרע ווי פון אַ קופּע מיסט, בשעת מען הייבט אויף, נאָך אַ לאַנגער צייט, אַן אויבערשטן שיכט. דאָס פלייש איז ברזין ווי עס וואַלט זיך געבראַטן. עס איז גע- בלעזלט און געלעכערט ווי אַ גומי-שוואַם. נאָר אַ גומי-שוואַם איז ווייך און דאָ איז דאָס פּוילעכץ האַרט ווי קיזל-שטיין. וואָס זאָל ער טון? דער געפלאַכטענער פאַפּיר-קויש איז שוין ווידער פול מיט אַט אַזעלכע שטיקער אויסגעשניטענע פּוילעכצער. מערסטנמייל געלונגט דאָס. על-פּיר-רוב ביי פינגער. עס הייבט זיך אָן ביי אַ פאַרפּוילטן נאָגל, עס טראַגט זיך דערנאָך איבער צו דער דלאַניע אַדער צום שכנותדיקן פינגער, שניידט ער אַראָפּ דעם פאַרפּוילטן פינגער און נאָך אַ פאַר טעג איז די האַנט פאַרהיילט. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אויב דער העפּטלינג שטאַרבט נישט פּרזיער פון אַ באַקומענעם זעץ פון אַ קאַפּאָ אויף דער בוי-שטעלע, אַדער פון יודען-עלטסטן אין לאַגער.

זיי שרייען נישט, ער שניידט די שטיקער פלייש ווי מען שניידט אַריין מיט אַ שפּיץ-מעסער אין אַ פאַרפּוילטער פּרוכט ביז צו די קערנער. ער שאַבט טיפּפער, טיפּפער. ווען וועט דאָס זיך פאַרענדיקן? עס נעמט נישט

ק. צעטניק

קײן סוף. וואָס געפֿינט זיך דאָרט הינטער דעם אויפגעשוואַלענעם פֿויער
לעכץ? צי איז דאָרט לגמרי נישט פֿאַראַן קײן בײן? וווּ געפֿינט זיך דאָס
לעבן אין אַ מענטשן?...

אַט זיצט אַ מענטש אויסגעבויגן אויף דער שטול, מיט אַן אַרױפֿגע-
הויבענעם פֿוס אויף האַריס קניען, דאָס מעסער קריכט טיפֿער און טיפֿער,
און יענער זיצט דאָרט אויף דער שטול ווי דער פֿוס וואַלט נישט געהערט
צו אים. אָבער מאַרגן וועט ער דאָך פֿאַרט מיט אַט דעם פֿוס אַרױסגיין
אויף דער בױשטעלע? דער זעלבער פֿוס וועט אים דאָך באַלד צוריק
אַרױספֿירן אויף זײן נאַרע. צי לעבט דאָס דאָזיקע פֿלייש אָדער נישט? אויב
נישט, וווּ באַהאַלט זיך דאָס לעבן אין אַזאַ מענטשן?

אַנומלט זעצט זיך אַזעק אויף דער שטול, אַנטקעגנאױבער, אײנער.

— וווּ טוט דיר וויי?

ער איז נישט געשוואַקן. בלויז אויסגעטרוקנטע בײנער מיט אַ דיך
געלבליעכער הויט איבערגעצויגן. ער האָט נישט קײן ווונדן אויפֿן לײב.
דאָס מױל איז אָפֿן, ער וויל רעדן, נאָר ער געפֿינט נישט דאָס אײגענע
קול. ווי אַ פֿלוצלינג בלינד־געוואַרענער וואָס טאַפט מיט די הענט, אַזוי
זוכט ער דאָס אײגענע קול און טרעפט דערלעבן. סוף־סוף וײזט ער אַן
מיט אַ פֿינגער:

די וועס פֿון די אויגן טוען אים וויי...

אין סאַקראַו, אָדער אין אַן אַנדערן לאַגער, וואַלט אַזאַ אײנער באַלד
געקראַגן אַ „קלונג“ איבערן אויסגעהוילטן שײדל־קאַפֿ און אַ קאַפֿע אַרױס
פֿון דער קראַנקען־שטובע, אַז ער וואַלט זיך געקוילערט ביז צו דער
שמעל־דראַט. וועמען איז ער דאָ געקומען פֿאַרדרייען אַ ספֿאַדעק? די
צײט איז קורץ, עס איז פֿאַרן לעצטן גאַנג צום שלאַפֿן גײן; אײנדרױסן
שטייט נאָך אַ לאַנגע רײע קראַנקע, און דאָ — אַן אַנשיקעניש: די וועס
טוען אים וויי!...

ער זיצט און פֿישטשעט דורכן מױל ווי אַ פֿיגעלע. זײנע שוואַרץ־
אַפֿלען זענען גרויס, פֿילן אויס די אויפֿגעריסענע אויגן, און גלאַנצן.

וואָס טוט מען מיט אים?...

די אָפֿעראַציע־מעסערלעך ליגן אויפֿן טיש. — נישטאַ גאַרנישט בײ
אים צו שניידן. די זאַל־בן־שאַכטלעך שטייען גרײט — נישטאַ בײ אים קײן

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

איין מכה אויף אַ רפואה, ווי מען זאָל קענען שמירן, כאָטש גיי און טראַכט צו עפעס אַ קרענק פאַר אים. ער פישטשעט דורכן מויל און עס קוקט אויס ווי נישט דאָס אָפן־שטייענדיקע מויל וואָלט דאָס געטון, נאָר ווי די גרויסע שוואַרצאַפּלען וואָלטן זיך אַזוי געבעטן. פריער איז ער געווען שטיל. צוויי שעה איז ער געשטאַנען אינדרויסן אין דער ריי און מען האָט אים נישט געהערט. נאָר אַזוי ווי ער האָט זיך נאָר אַוועקגעזעצט אויפן בענקל לעבן „אַרצט“, האָט ער גענומען זיך טרייסלען ווי אַ פאַר־סמטער, קוים מען פאַרשטייט אים, קוים ער פישטשעט אַרויס: מען זאָל אים העלפן, ער זאָל קענען אַרויסוויינען פון די אויגן כאָטש איין טרער, וועט אים באַלד בעסער ווערן; ער ווייסט דאָס. ער פילט דאָס. דער אַרצט זאָל אים בלויז העלפן אַרויסקריגן די טרער...

זיינע קאַנוולסיעס שטילן זיך איין. זיינע שוואַרצאַפּלען לעשן זיך איינציקווייז אויס. ער בלייבט זיצן אויפן בענקל רוין, שטיל, ווי אַן אויס־געלאָשענער. די לעפלעך אַרום די אויגן זענען געל און אויסגעטרונקט, ווי פאַרברענטע ערד.

אַט איז דאָס לעבן? אַט איז עס! עס שטייט ביים אַרויסגאַנג פון זיין גוף ווי אַ פויגל אויף דער שוועל פון אַ חרובן נעסט. וועלכער בלינדער וואָלט נישט איצט באַשיינפערלעך געקענט זען ווי עס קוקט אויס דאָס ריינע, נאַקעטע לעבן פון אַ מענטשן? אַט שטייט עס איצט פונדרויסן, אויף דער שוועל פון דער חרובער דירה, ווי עס וואָלט אַ לעצט מאָל נאָך גע־וואָלט אַ קוק טון צום אַרט וועלכן עס פאַרלאָזט. ווער ווייסט וויפל יאָר עס האָט דאָרט געווינט; וויפל שיינע, זוניקע טעג עס האָט דאָרט געהאַט; וויפל פרייד און לייד; און וויפל מאָל אין צייטן פון שווערע ליידן עס איז פאַרט געבליבן געטריי אַט די דאָזיקע פיר ווענט פון דער נעסט און נישט געוואָלט זיך, בשום אופן, מיט זיי צעשיידן. איצט ליגט דער גוף — אַן אויסגעלאָשענע חורבה. דאָס לעבן גייט אַוועק. עס פאַרלאָזט דאָס אַרט ווי אַ פאַרשעמטע, אַרויסגעטריבענע כלה. — — —

ער איז געקומען אין דער קראַנקען־שטובע אַריין. ער איז צוויי שעה געשטאַנען אין דער ריי. עס האָט אים נישט געלאָזט רוען; דער אַרצט זאָל אים העלפן, ער זאָל קענען וויינען.

ק. צעטניק

ווער וועט אמאל וויסן ווי גרויס עס איז געווען דער ווייטיק פון זיינע אויסגעטרוקנטע וויעס?
ער האָט דערשפירט די אַנקומענדיקע מינוט: ער קען מער נישט האַלטן די ווייסע, אומשולדיקע כלה אין זיין חרובן גוף. זי פאַרלאָזט אים. פאַר דער צעשיידונג איז ער שנעל געקומען צולויפן אין דער קראַנקען־שטובע, מען זאָל אים העלפן אַרויסקריגן אַ טרער פון זיינע אויגן. ער האָט די טרער געוואַלט שענקען דעם אַוועקגייענדיקן לעבן ווי ווייסע רויזן פאַר איר געזעגענונג.
פון וואָנען נעמט מען אָבער, אינעם דייטשן אַרבעטס־לאַגער, אין דער לעצטער מינוט, אַ טרער?! בשעת די ביינער זענען אויסגעטרוקנט, די בלוט־געפעסן ליידיק, אַ טרער! אין דער לעצטער מינוט וויל ער — אַ טרער!... ווער קען אים איצט שאַפן אַ טרער?!
היפּאָקראַטעס אינעם קאַנצענטראַציע־לאַגער אוניווערום! פאַרשרייב פאַר דעם קראַנקן אַ רפואה, זי וועט נאָך זיין נויטיק...
— שטובען־דינסט! טראַגט אַרויס דעם טויטן הינטערן בלאַק! און פאַרגעסט נישט באלד מעלדן דעם יודען־עלטסטן, מאַרגן ביים „אַפעל“ דאַרף די צאָל שטימען!

קאפיטל איין און צוואנציק

א פענצטערל...

אויסערלעך קוקט דער לאגער נידערוואלדען אויס אנדערש פון דער גרויסער צאל אַרבעטס-לאַגערן, וועלכע געפינען זיך אין דער זעלבער געגנט. אנדערע לאַגערן זענען על-פּיר-רוב פאַרשטעקטע אין אַ וואַלד, אין ספּעציעלע הילצערנע בלאַקן, אויפגעשטעלט צו דעם צוועק, אַרומגעצוימט מיט עלעקטריע-געלאַדענע שטעכל-דראַט; די דייטשן וווינען פון דרויסן און היטן דעם פאַרמאַכטן לאַגער. דאַקעגן דער לאַגער אין נידערוואַלדען געפינט זיך צווישן אַ גרופּע געמויערטע הייזער, ביים סוף פון אַ דייטשן דאָרף, אין אַ ריזיק-גרויסן בלאַק, וואָס איז וואַרשיינלעך פּריער געווען אַ פייערלעשער-זאַל, אַדער אַ קינאַ-זאַל, אַדער גאַר ביידע צוואַמען, ווייל עס איז נאָך צו באַמערקן, ביים סוף פון זאַל, דאָס אַרט פון דער בינע. פון ביידע זייטן בינע זענען פאַראַן צוויי קליינע שטיבלעך. איצט איז דאָרט: אויף איין זייט — די קראַנקען-שטובע, און אויף דער צווייטער זייט — די דינסט-שטובע פון יודען-עלטסטן.

דער ריזיק-גרויסער בלאַק איז טונקל און אַנגעשטעלט פון עק ביז עק מיט דריי-שטאַקיקע הילצערנע נאַרעס, איינע אויף דער אַנדערער. אויף די נאַרעס שלאָפן און וווינען די יידן. ביים אַנדערן עק פון בלאַק געפינט זיך די קיך פּונדוואַנען עס ווערן, דורך אַ פענצטער, אַרויסגעגעבן די זופן און ברויט-פאַרציעס. אין דער קיך טאָר דער פּוס פון אַ יידן נישט אַרייַן-טרעטן, ווייל פון דער צווייטער זייט, גרענעצט זיך די קיך מיט די הויז-טרעפן, וואָס פירן צו די שטיבער, וווּ עס וווינען די דייטשן. דער בלאַק

ק. צעטניק

און דער „אפעל“-פלאץ זענען ארומגעצוימט מיט שטעכל-דראַט און וואָך-טורעמס. בלויז די זייט, וואָס פירט צום דאָרף איז פאַרשטעלט מיט אַ הויכער מויער, איבערגעצויגן מיט אַן אָדערן-נעץ פון שטעכל-דראַט. פונ-דערווייטנס קוקט עס אויס ווי אַרויסגעצויגענע פלאַנצן-אָדערן, האַרבסט-צייט, אויף דער וואַנט פון אַ ווילע.

בייטאָג, ווען אַלע זענען אויף דער בוי-שטעלע, דרייט זיך האַרי, איי-נער אַליין, צווישן די נאַרעס פון טונקעלן בלאַק. מיט וואָס קען ער זיי העלפן? ער ווייסט זייער טעם, כאַטש ער איז נאָר איין טאָג געווען אויף דער בוי-שטעלע. ער געדענקט אָבער נאָך גוט די בוי-שטעלע פון לאַגער אין סאַקראָ, וווּ ער האָט געאַרבעט. ער האָט אויך נישט פאַרגעסן בשעת ער איז דאָרט געשטאַנען אין דער ריי צו דער קראַנקען-שטובע, געבעטן זיך מען זאָל אים פאַרבינדן די אייטערדיקע לעכער אויף די דלאַגניעס פון זיינע הענט, אָט די דלאַגניעס, אין וועלכע ער דאָרף האַלטן אַ שווערן קילאַף און האַקן מיט אים אַ גאַנצן טאָג, אָן אַפּרו, אין אַ שטיינערנעם באַרג.

— פאַרשווינד! נישטאָ קיין באַנדאַזשן פאַר אַזעלכע קליינע לעכלעך!
הורן-וון, ווער אַ ווינט! — האָט מעלצער, דער סאַניטאַר פון סאַקראָוער לאַגער, צו אים געשריגן.

ווען ער אַנטלויפט נישט באַלד, וואַלט ער געשפּירט מעלצערס שטיוול צווישן די פּיס. אַ נס איז אים דעמאָלט געשען.

פריער פלעגט האַרי בייטאָג זיך דרייען אינעם בלאַק צווישן די גע-לעגערס און אויפרודערן דאָס שטרוי אויף די נאַרעס, עס זאָל זיי ווייכער זיין ביינאַכט צום שלאָפן. וואָס קען ער דען מער פאַר זיי טון? אין וואַלע-ריאָן-פלעשל איז מער נישט פאַראַן אַפילו קיין איין טראָפן. די זאַלבוּן האָבן זיך אויסגעלאָזט. קיין באַנדאַזשן האָט ער פון לאַנג שוין נישט מער. וואָס קען ער טון, אויסער אויפרודערן דאָס שטרוי אויף די נאַרעס?

נאָר דער לאַגער-פירער האָט דאָס צופעליק באַמערקט און זיך אַנגע-צונדן פון באַליידיקונג:

— העי! וואָס מאַכסטו דאָרט! דאָס איז אַן אַרבעט פאַר אַן אַרצט?
שנעל טו אַן דעם ווייסן קיטל און מאַרש אַריין צו דיינע מעדיקאַמענטן!
איך וועל זיי שוין היינט געבן אַ לעקציע ווי אַזוי צו האַלטן אין אַרדענונג די בעטן!...

דאס הויז פון די ליאלקעס

ער האָט זיי געוואָלט אַ טובה טון, און גאָר געבראַכט אויף זייער קאָפּ אַ נייע צרה. די אומגליקלעכע וויסן אָפּילו נישט ס'אַראַ קבלת־פנים עס דערוואַרט זיי היינט אינעם לאַגער. מיט זיינע אייגענע הענט האָט ער פאַר־קאָכט אַ קאַשע.

אין דער קראַנקען־שטובע איז אויפגערוימט. האַרין איז ענג און פינצ־טער אויף דער נשמה. די ליידיקע פלעשלעך שטייען אויסגעסדרט אין גלייכע שורות אויפן טישל לעבן דער וואַנט. די העלדזלעך פון די פלעש־לעך שטעכן אינעם מוח. זיי הייבן זיך אַרויף און שפּיזלען פאַר זיינע אויגן ווי באַגעטן־שפיצן. זיי וואַקסן אַרויס פון די שורות, שפּרינגען פאַר זיינע אויגן, איינס אַרויף, איינס אַראָפּ, איינס אַרויף, איינס אַראָפּ, און שטעכן אים אונטערן שידל פון זיין קאָפּ.

דער שטרוי־געפלאַכטענער קויבער ביים פוס פון טישל שטייט אַן אויסגעליידיקטער, מיט אַן אָפענעם, ליידיקן מויל. דאָס בעטל איז איבער־געצויגן מיט אַ וויסן ליילעך — גלייך, אַן אַ קנייטש. די צוויי בענקלעך שטייען פינקטלעך אויף זייער אָרט לעבן טישל; איינס פאַרן אַרצט, דאָס צווייטע פאַרן קראַנקן מוזלמאַן.

ס'איז שטיל. אַן אידייליע פון וועלכער מען קען פון זינען אַראָפּ...

ער נעמט אַ בענקל, רוקט צו צו דער וואַנט, שטעלט זיך אַרויף, און קוקט אַרויס דורכן פענצטערל, וואָס איז פאַרשטעלט מיט דיקע אייזערנע קראַטן.

פון פענצטערל איז צו זען נאָר אַ ווינקל פון הויף, וווּ עס גע־פינט זיך דער ציוויל־טויער פון די דייטשן; דער ציוויל־אַריינגאַנג צום לאַגער. אַן איין־איינציק יונג ביימל שטייט האַרט לעבן דער שטיינערנער מויער. די מויער גופא שטייט אַן אויסגעדרייטע צום לאַגער ווי אַ שטור־מער, פינצטערער רוקן פון אַ הויערנדיקער, פרוכטבאַרער פרעהיסטאָרי־שער חיה.

שטענדיק, ווען ער קוקט אויפן ביימל, כאַפט אים אַן אַ נאָגענדיקער טרויער אינעם האַרץ. אָפטמאַל אַזוי שטאַרק, אַז דער אָטעם ווערט ביי אים אַזש אָפּגעהאַקט. ער פאַרגעסט, אַז ער גופא איז אַ געפאַנגענער אינעם לאַגער, עס טוט אים וויי צו זען ווי די מויער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיטן רוקן לעבן ביימל, כדי צו פאַרשטעלן פאַר דעם ביימל די וועלט.

ק. צעטניק

ער פילט ווי דאָס ביימל וואָלט זיך געשטיקט: אַט שטייט עס מיט אַן אָפּע-
נעם מויל, עס וויל אַ שלונג לופט! עס שטיקט זיך! עס שטיקט זיך! לופט!
לופט!

דורך די קראַטן פון פענצטערל זעט מען נישט אַרויס דעם ציוויל-
טויער פון לאַגער, ווי מיט אַ כוונה, אַז אַ ייד זאָל שוין קיינמאָל נישט קע-
נען מער זען די צורה פון אַ פרייען מענטש. דאָ איז אַ שמאַלער פּאַס ערד;
אַ שמאַלער פּאַס הימל; אַ שטומע, פינצטערע מויער, וואָס ציט זיך לענג-
אויס לעבן פענצטער; און די רעדער שטעכל-דראַט פון אויבן איבער דער
מויער, וועלכע שטעכן אַדורך דאָס נאַקעטע לייב פון הימל, ווי זיי וואָלטן
אים צוגענייט מיט אַזאַ פאַרראַסטעטן פּאַדעם, ער זאָל זיין באַהאַפּט צו
דער מויער פון לאַגער.

זיבן פעל-קאַרטאַפּל (קאַרטאַפּל געקאַכט אין די שאַלעכץ), האָט ער
היינט אַוועקגעלייגט צווישן די נאַרעס פון בלאַק; דריי אויף טעדעקס
געלעגער, צוויי פאַר זיינוול לובלינער און צוויי פאַר אינזשעניער ווייס-
בלום. פון איינער פון טעדעקס דריי קאַרטאַפּל שטעקט אַרויס אַן אַרויס-
געוואַקסענער שפיץ. די הויט פון קאַרטאַפּל איז ווייס ווי אַלבאַסטער. עס
רייצט און לאַקט און עס גיט אים נישט קיין מנוחה; דאָס שפיצל! ער
וואָלט דאָס אָנגעביסן. נישט מער, נאָר בלויו דאָס אַרויסגעוואַקסענע
שפיצל. ער וואָלט עס אַרונטערגעשטופּט מיט דער צונג צווישן דער אוי-
בערשטער יאַסלע און באַקן-פלייש, געהאַלטן עס אין מויל אַ שעה צייט
און געזויגן דערפון דאָס זאַפטיקע שפיייעכץ. ניין! ער וועט נישט גיין.
ער טאָר זיך נישט צורירן צו די קאַרטאַפּל. שטענדיק דאָס זעלביקע; אַ
ביס... נאָך אַ ביס... צוערשט פון טעדעקס קאַרטאַפּל, דערנאָך אַ ביס פון
אינזשעניערס קאַרטאַפּל. ביז ער ווערט ווילד. קען זיך מער נישט באַ-
הערשן, די חיה אין אים וועקט זיך אויף, ער ווייסט נישט וואָס עס טוט
זיך מיט אים, און ער טוט אַ שלונג אַראָפּ דעם רעשט פון די אָנגעבי-
סענע קאַרטאַפּל. אַ, ניין... ער וועט דאָס היינט נישט טון! אַ שעה צייט
וועט ער סיי ווי נישט קענען האַלטן אינעם מויל דאָס אַראָפּגעביסענע
שפיצל. עס צעקריכט נאָך אַ פאַר מינוט. ער שטעקט סיי ווי באַלד אַרויף
דעם שפיץ-צונג צום באַהעלטעניש אינעם מויל. נאָך עטלעכע לעק אַזעל-
כע, מיט דער צונג, צעקריכט עס דאָרט, און שוין, נישטאַ... ניין! דאָס

דאָס הויז פון די ליאלקעס

איז נאָר אַ בלוזער אויסרייד! ער וועט זיך דאָס היינט נישט מתיר זיין. ער וועט נישט צוגיין צו די קאַרטאָפּל. ער וועט נישט קוקן אויף זיי. ער מוז זיין שטאַרק. ער האָט זיי אַוועקגעלייגט — זאָלן זיי ליגן! אָסור ווי חזיר זאָלן זיי פאַר אים זיין! זאָל זיך אים דאַכטן, אָז ער האָט זיי שוין אויפגעגעסן. נו, וועט ער דען דערנאָך זיין זאָטער ווי איצט?

נאָכן צווייטן טאָג ווען האָרי איז געוואָרן אַרצט אינעם לאַגער, האָט זיך אין דער קראַנקען־שטובע באַוויזן טעדעק. האָרי האָט אים נישט דערקענט. אָבער טעדעק האָט האָרין יאָ דערקענט. טעדעק איז נאָך פּרעזער איבערגעשיקט געוואָרן אַהער מיט אַ „טראַנספּאָרט“ פון יאָהאַנעסדאָרפער אַרבעטער־לאַגער. ווען טעדעק וואַלט נישט געווען אַינער פון וועווקע שוסטערס „פינף זין ווי דעמבעס“, וואַלט ער נאָך אין יאָהאַנעסדאָרף אויסגעהויכט די נשמה. וואָס קען שוין איצט העלפן זיין שטיצע? מיט וואָס קען ער אים שוין איצט העלפן? עס איז צו שפּעט. אמת, הארי גנבעט יעדן טאָג אַראָפּ אַ שטיקל פון זיין אייגענער פאַרציע ברויט און גיט דאָס טעדעקן מיט אויף דער בוי־שטעלע. ער גיט אים יעדן טאָג אַ פאַר לעפל פון זיין זופ. איין מאָל אין דער וואַך, ווען מען באַקומט, אַנשטאַט זופ, פעל־קאַרטאָפּל, באַהאַלט האָרי פאַר טעדעקן עטלעכע קאַרטאָפּל, ער זאָל דאָס האָבן צו עסן, ווען ער וועט אַהיים קומען פון דער בוי־שטעלע, כדי מאָרגן אין דער פּרי זאָל ער קענען מיט זיך מיטנעמען די גאַנצע פאַרציע ברויט צו דער אַרבעט. אָבער צי וועט דאָס אים העלפן?

אַ משונהדיקע זאַך. עס איז גאַרנישט מעגלעך צונויפצופאַרן אינעם געדאַנק יענעם טעדעק פון געטאָ מיט דעם טעדעק פון לאַגער. אַפילו קיין שפור פון ענלעכקייט נישט פאַראַן צווישן זיי. יענער האָט געהאַט אַ טיפּזיניקן, קלוגן פנים; פּול מיט אויסדרוק, ענערגיע און געוואַנטקייט — „ער ווייסט וואָס ער וויל און וועט אויך וויסן ווי אַזוי אַדורכזעצן זיין ווילן!...“ ווי אַזוי פאַרט זיך יענער קלוגער פנים מיט דעם אויסגע־ליידיקטן קאַפּ פון היינטיקן טעדעק? וווּ איז אַהינגעקומען אַט דאָס אַלין, וואָס האָט זיך דאַרט, אינעווייניק אין אים, געפונען? ווי אַזוי ווערט עפעס אַ קאַפּ פון אַ מענטש אַזוי שוידערלעך ליידיק, אַזוי אידיאָטיש לער און אויסגעהוילט, אַז אַן אימה כאַפט דיך אַזש אַרום קוקנדיק דערויף? אַט, למשל, זיינוול לובלינער: זיינוול איז אין דער געטאָ געווען אַ

פראסטער ייד, אן חכמות. א שניידער פון א גאנץ יאָר. זאל מען אים איצט, למשל, אוועקשטעלן אנטקעגנאיבער טעדעקן — ביידע קוקן אויס גלייך, ביידע האָבן דעם זעלבן פנים, כאַטש איינער איז אַלט פופציק יאָר און דער צווייטער — צוואַנציק, קוקן ביידע אויס ווי אויסגעדארטע יינגלעך פון פופצן יאָר. פונדעסטוועגן, אַז זיינוול לובלינער עפנט דאָס מויל, דער-קענט מען באַלד, אַז דאָס איז אַמאַל געווען אַ מענטש. כאַטש אַ פאַר-פייניקטער, אַ געברענטער, אַ געבראַכענער, — אָבער פאַרט אַ מענטש! פאַרט דער אַמאַליקער זיינוול! זיינוול האָט אַפילו דאָ, אינעם לאַגער, „צוואַמענגעקלאַפט“ אַ מנין יידן אין דער נאַכט פון די ערשטע סליחות, און צעוויינענדיק זיך אויסגעזונגען מיטן סקאַרבאָון ניגון: הנשמה לך והגוף שלך — —

און טעדעק — דער אינטעליגענטער, קלוגער טעדעק, דאַניעלאַס חבֿר — אַן אידיאַט! פּונואַנען נעמט עס זיך?

אָונט-צייט, אַז טעדעק קומט אַהיים פון דער בוי-שטעלע, כאַפט אים האַרי באַלד אַריין צו זיך, וואַשט אים אַרום, פאַרבינדט אים די ווונדן, זעצט אים אַוועק אין אַ ווינקל פון דער קראַנקען-שטובע; קודם-כל זאל ער זיין געהיט פון קלעפּ; סיי פון די שטובען-דינסט, און סיי פון יודען-עלטסטע, און פון אַלע אַנדערע צרות, וואָס קומען פאַר אינעם בלאַק. נאָך די אויפנאַם-שעהן פון די קראַנקע, זעצט ער זיך מיט אים אַוועק, שמו-עסט מיט אים ווי מיט אַ קראַנק קינד. אין אַנהייב האָט טעדעק דערציילט דאָס אַלץ וואָס עס האָט מיט אים פאַסירט זינט ער האָט דאָס ערשטע מאָל דערזען דאַניעלאַן. האַרי איז געווירר געוואָרן פרטים פון דאַניעלאַס לעבן אין דער געטאָ, וועגן וועלכע ער האָט פריער נישט געוואוסט, ווייל דאַניעלאַס האָט עס פון אים אויסבאַהאַלטן. נאָר הערנדיק ווי אַזוי טעדעק רעדט איצט וועגן יענע שיינע טעג און וועגן זיינע אינטימסטע געפילן צו דאַניעלאַן, ווערט האַרי אויפגעציטערט. די הייליקסטע דעראינערונגען זענען איצט אַרויסגעקומען פון טעדעקס מויל ווי פון אַן אויסגעליידיקטן, אידיאַטישן קאַפּ. ער האָט דערציילט, אָבער זיינע אויגן האָבן געגלאַצט צו האַריס פאַרציע ברויט, וואָס האָט אַרויסגעקוקט דורך דער שויב פון מעדיקאַמענטן-שענקל. זיינע אייגענע אויערן האָבן נישט געהערט די ווערטער, וועלכע ער רעדט, דאָס קלוגע פנים פון דעם אַמאַליקן טעדעק

דאָס הויז פון די ליאלקעס

האַט איצט אויסגעדריקט אן איינציקן, בהמהשן פאַרשטאַנד: „אַז ער וועט קריגן אַ שטיקל ברויט, וועט ער ווייטער דערציילן...“ אָדער: „אַז ער וועט ווייטער דערציילן, וועט ער אַוודאַי קריגן אַ שטיקל ברויט..“ ווי די בהמה וואָס פאַרשטייט, אַז מען מעלקט זי, דאַרף מען אַריינ-שיטן אין איר קאַרעטע צו עסן...

און טעדעק האָט דאָך ליב געהאַט דאַניעלאַן מיטן גאַנצן פייער פון זיין יונגער נשמה. ער האָט דאָך זיך פאַר איר מוסר־נפש געווען. ווי איז אַהינגעקומען די טיפּזיניקייט פון טעדעקס קאַפּ?

אויף אַן אַרויסגעשטעקטן צווייג פון ביימל, לעבן דער מויער, הענגט אַ בלעטל. דאָס בלעטל שאַקלט זיך אינעם ווינט מיט אַן איינטאַניקער שנעלקייט, אַהער און אַהין, ווי אַ געהיימער כוח וואַלט עס אַן אויפהער געטריבן. דאָס בלעטל שימערירט מיט אַ גרינעם גלאַנץ, אַהער און אַהין, אַהער און אַהין.

קאפיטל צוויי און צוואנציק

א הייליקער

ניין! ער וועט זיך נישט לאזן איבעררעדן פון קיין שום ביזן גע-
דאנק. ער וועט נישט צוגיין צו די פעלקארטאָפּל! גאָט צו דאַנק, אַז ער
האַט דעם שווערן טייל פון נסיון שוין איבערגעקומען. ווייל צום ערגסטן
איז בשעת מען באַקומט די פאַרציע. מען הייבט אָן צו עסן, דער הונגער
איז אין דיר צערייצט ווי אַ חיה — און דו דאַרפסט אַוועקלייגן חלקים
פאַר יענע, וועלכע דו ביסט מחויב זיי צו אונטערשטיצן: זיי אַרבעטן אויף
דער בוי-שטעלע און דו דרייסט זיך אַרום אינעם לאַגער, טוסט גאַרנישט
און באַקומסט צוויי פאַרציעס זופ. עס איז אַ פאַרברעכערישער געדאַנק
איצט צוצוגיין צו די נאַרעס, כלומרשט מיט אַן אויסרייד, בלויז אַ קוק
צו טון אויף די קאַרטאָפּל. אויב דו ביסט געווען גענוג שטאַרק זיך אי-
בערצוקעמפן בשעת די האַסט באַקומען די פאַרציע קאַרטאָפּל, דאַרפסטו
זיין גענוג שטאַרק אויך איצט, נאָכדעם ווי דו האַסט זיי שוין אַוועקגעלייגט.
אַ מאַדנע זאַך. אויף דער בוי-שטעלע פילט מען נישט אַזוי שטאַרק
דעם הונגער. אויף דער בוי-שטעלע גייט די צייט שנעלער אַדורך. אין
סאַקראָו, וווּ ער האַט געאַרבעט אויף דער בוי-שטעלע, האַט ער קיין מאַל
נישט געפילט אַזאַ שרעקלעכן הונגער ווי ער פילט דאָס היינט, בשעת
ער דרייט זיך אַרום אינעם לאַגער. אמת, אויף דער בוי-שטעלע ווערט
מען שוואַך, מען וויל חלשן, נאָר דער פחד לאַזט נישט חלשן. די יסורים
פון דער שרעק: טאָמער וועט מען קריגן געשלאָגן, מאַכן פאַרגעסן די
יסורים פון הונגער. אָבער דאָס אַרומדרייען זיך דאָ, אינעם לאַגער, אַ

דאס הויז פון די ליאלקעס

גאנצן טאג, דאס איז אַ שרעקלעכע זאך. דער הונגער צעזעגט די קישקעס. מען קען אַראָפּ פון זינען.

צו וועמענס חלק, אייגנטלעך, וואָלט ער זיך געקענט צורירן? — עס איז אַ אומזין! אויסגעשלאָסן! טעדעקס דריי קאַרטאַפּל וועט ער נישט אַנרירן! טעדעק איז זיין אייגן בלוט און פלייש. טעדעק — דאָס איז דאַניעלאַ!

כאָטש זיינוול מאַנט נישט ביי אים, אָבער זיינוול לובלינערס צוויי קאַרטאַפּל זענען הייליק. אָסור ווי חזיר! חלילה, ער וועט דאָס נישט טון. ער וועט נישט אַנרירן זיינוולס צוויי קאַרטאַפּל. דער יוד איז אים איינזע- באַקן אין האַרץ נאָד פון שוועכערס שניידער-שאַפּ. שוין אַ לאַנגע צייט ווי ער האָט אים גאַרנישט געגעבן. שוין עטלעכע טעג ווי ער באַמיט זיך מיט אַלע כוחות עפעס אַוועקצורייסן פאַר אים — און נישט מעגלעך. ער קען זיך נישט ווייזן פאַר זיינוולען. ער קען אים נישט קוקן אין די אויגן אַריין. זיינוול מיינט מסתמא, אַז ער, האַרי, האָט אים שוין פאַרגעסן. ניין! ניין! ער וועט עס נישט טון! אינזשעניער וויסבלום איז מאַ- ניאָס אַ באַקאַנטער. דאָס אַוועקלייגן די צוויי קאַרטאַפּל פאַרן אינזשעניער פילט אים אָן מיט אַ הייליקן ציטער, ווי ער וואָלט אַנגערירט מיטן לייב דעם אַנדענק פון סאַניאַן.

טאָג-טעגלעך שטייט אינזשעניער וויסבלום ביי דער קראַנקען-שטו- בע און היט אָפּ האַריס טריט; אפשר וועט ער עפעס באַקומען... נישט מעגלעך אַדורכצוגיין און זען דעם מאַנענדיקן בליק אין זיינע אויגן. עס טוט וויי אַזוי צו זען דעם אינזשעניער. דאָס באַליידיקט דעם אַנדענק פון סאַניאַ. דאָס שניידט אים מיט אַ שרעקלעכן וויי אינעם האַרץ. אַפנים אַז דער אינזשעניער ווייסט פון דעם סוד; ער קען האַריס שוואַכע זייט און ער נוצט דאָס אויס; פאַרפאַלגט אים מיט זיין שנאָרעריש-הינטישער קריי- כעריי. אויב ער וועט איצט אַנרירן זיינע צוויי קאַרטאַפּל, ווער ווייסט ווען ער וועט אים ווידער עפעס קענען געבן? שטענדיק נאַרט ער זיך אָפּ, לייגט דאָס אָפּ פון איין טאָג אויפן צווייטן. אפשר וויל דער אינזשע- ניער מאַנט דאָס ביי אים, ווי עס וואָלט אים געקומען אַ חוב.

ווילדע געלעכטערס און שיכורע קולות קומען אָן פון די דייטשע שטיבער. זיי רייסן זיך אַדורך דורכן הילצערן טירל פון דער קיך, קייקלען

זיך איבערן לאנגן בלאק ביז צו דער קראנקען-שטובע און דערגרייכן צו האַריס אויערן.

על-פּיר-רוב, אַז האַרי דערהערט די ווילדע אַרגיעס פון די דייטשע שטיבער, קריכט ער אַרויף אויף אַ דריט-שטאַקיקער נאַרע ערגעץ אין אַ ווינקל פון טונקעלן בלאַק, און באַהאַלט זיך דאַרט. בעסער צו זיין פאַר-יכטיק, מען קען קיינמאַל נישט וויסן, וואָס עס דערוואַרט זיך בשעת אַזאַ דייטשע אַרגיע. אין סאַקראַו, למשל, האָט אַ שיכורער דייטש אַרייַן געשלעפט דעם יודען-עלטסטן — אַ שיינער, יונגער בחור פון בערלין — בשעת אַזאַ הוליאַנקע, און איידער די „העפטלינגס“ זענען אַנגעקומען פון דער בוי-שטעלע, האָבן זיי אים צוריק אַרייַנגעוואַרפן אינעם בלאַק, אַ דערשטיקטן, אַ נאַקטען, מיט בלויע צייכנס אויפן גאַנצן לייב.

דאָס ביימעלע לעבן דער מויער איז באַהאַנגען מיט פעל-קאַרטאַפּל. עס שווינדלט אים פאַר די אויגן: פעל-קאַרטאַפּל! יעדעס בלעטל — אַ קאַרטאַפּל! שווער אַפּצורייסן די אויגן, און אין דער מיט הענגט דער גרוי-סער קאַרטאַפּל, וואָס ליגט אויף טעדעקס נאַרע מיטן אַרויסגעוואַקסענעם שפיצל, און שווינדלט אים מיט גאַר אַ באַזונדער שטאַרקן רייץ פאַר די אויגן. אָבער ווי נאָר ער קוקט אויף דעם „שפיצל“, מישט עס זיך באַלד אויס מיט טעדעקס קאַפּ, מיט טעדעקס געשטאַלט, טעדעק — אַזוי ווי ער קוקט אויס בשעת ער קומט אַהיים פון דער בוי-שטעלע; און אין דער זעלבער רגע מישט זיך באַלד דער קאַפּ אויס מיט דאַניעלאַס פנים. איין קאַפּ אינעווייניק אינעם צווייטן קאַפּ. דורך טעדעקס ביינערדיקן שיידל-קאַפּ קוקן אַדורך דאַניעלאַס בלויע, בעטנדיקע אויגן, ווי טעדעקס קאַפּ וואַלט געווען פון געל גלאַז, דורכזיכטיק, דערנאָך, פאַמעלעך, צעשיידן זיך ווידער די קעפּ. זיי בלייבן שטיין איין קאַפּ לעבן אַנדערן. ער זעט איצט ווידער, ממש אַזוי ווי ער האָט זיי געזען שטיין צוזאַמענגעפלאַכטן אין דער זון אויף חיים-יידלס זשאַלקע.

די „זשאַלקע“ — —

דאָס איז געווען אין די זומער-חדשים אין דער געטאַ. דער יודען-ראַט האָט צעטיילט די פעלדער, וואָס געפינען זיך צווישן די יידן-פּירט-

(* „העפטלינגס“ — יידן אינעם לאַגער.

דאס הויז פון די ליאלקעס

לען אויף חלקים צום באארבעטן און פארזייען. די חלקים האָט מען גערופן „זשאלקעס“. יעדער האָט געקענט דינגען אַזאַ זשאלקע. נאָר אין אָנהייב זענען דערויף קיין סך בעלנים נישט געווען. „ביז מען וועט זען אַ פּאַמעדאָר פאַר די אויגן, וועט דערווייל די מלחמה זיך פאַרענדיקן, דער-ווייל דאָרף מען אַריינשטעקן געלט אין דער ערד. גיין, דאָס איז אַ ניי געשעפטל“ פון דער יודענראַט-חברה“. — האָבן יידן געטענהט.

חיים-יידל, וועלכער האָט תמיד געהאַט בלויז איין דאגה, אַז אין זיין „ווילע“ זאָל נישט זיין קיין הונגער, האָט באלד געדונגען ביים יודענ-ראַט אַ זשאלקע. סתם אַזוי. „ס'ליגן פילצן, זאָל אויך ליגן אַ זשאלקע“! — האָט ער אַריינגעשריגן צום ווייב אין די טויבע אויערן. פאַרשטייט זיך, אַז חיים-יידל האָט נישט קיין צייט געהאַט און אויך נישט געווסט ס'אַראַ „המוציא“ מ'דאַרף זאָגן איבער דער ערד, אַז זי זאָל באַוויליקן פון זיך אַרויסצוגעבן אַ פּאַמעדאָר אָדער אַ רויט רעטעכל. איז דאָניעלאַ געוואָרן די פּאַכטערין פון חיים-יידלס זשאלקע.

דאָס זענען געווען די שענסטע טעג אין דער געטאַ. עס האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז מען קען אין אַליץ אַרום פאַרגעסן, די שוואַרצע, אויפגע-אַקערטע ערד האָט אין זיך אַריינגעזויגן דעם שווייס פון שטערן, צוזאַמען מיטן געטאַ-טרויער. דער אויסגעשפּרייטער הימל אין דער הויך האָט זיך געצויגן פריי און אומענדלעך. דאָניעלאַ און טעדעק האָבן ביידע צוזאַמען געאַקערט די ערד, צוזאַמען געזויט, צוזאַמען זי אָנגעטרונקען, און צו-זאַמען זיך געפרייט מיט דער פרוכט פון זייער אַרבעט. עס זענען געוואָקסן רויטע רעטעכלעך, פּאַמעדאָרן, אַרבעס-שויט און קאַרטאַפּל צום בראַטן.

דאָס זענען געווען די שענסטע טעג אין דער געטאַ.

ווי דאָס זאַפטיקע פּאַמעדאָרל, וואָס גלאַנצט מיט רויטער צייטיקייט אַנטקעגן דער זון און טראַכט נישט וועגן דער געטאַ-ערד, פון וועלכער זי שפּראַצט אַרויס — אַזוי האָבן דאָניעלאַ און טעדעק פאַרגעסן די וועלט, וואָס רינגלט זיי אַרום. חיים-יידלס זשאלקע איז פאַר זיי געווען ווי אַ זיסער חלום, וואָס דער מלאך פון חלומות שענקט אַמאָל אַ מתנה אַ צום טויט פאַרמשפטן אין דער לעצטער נאַכט אין דער תּפּיסה-צעלע; אַ פאַר-גיטיקונג פאַרן נישט זען מער דעם אויפגאַנג פון דער זון.

יעדן זונטיק איז האַרי געקומען צו חיים-יידלס זשאַלקע. זיי זענען צוזאַמען געזעסן אויף דער שטיינערנער באַנק, וואָס טעדעק האָט געמאַכט. דאַניעלאַ האָט אָנגעפילט זיינע טאַשן מיט דער גערעטעניש פון איר זשאַל-קע — אַ מתנה פאַר סאַניאַן. אַז ער איז צוריק אַוועק צו זיין יידן-פירטל, האָט ער פון דער ווייטנס אויסגעדרייט דעם קאַפּ. ער האָט זיי געזען שטיין צוזאַמענגעפלאַכטענע אין דער זון, קאַפּ ביי קאַפּ, בשעת זיי קוקן אים נאָך אויף זיין וועג. חיים-יידלס זשאַלקע האָט פּלוצלונג אויסגעזען ווי אַן אָפּגעריסענער אינדזל, וואָס שווימט צווישן קרעס אויפן אייז-ים. ער האָט שנעל אַראַפּגעלאָזט די אויגן, אויסגעדרייט זיך און מיט אייליקע טריט אַוועק צו זיין יידן-פירטל.

איצט — קוקנדיק אויף דער פעל-קאַרטאַפּל מיטן „שפיצל“, וואָס שווינדלט צו אים פון ביימל — שווימען זיערע קעפּ פּלוצלונג ווידער אַרויף פאַר זיינע אויגן. ער זעט זיי, זיי שטייען צוזאַמענגעפלאַכטן אין דער זון, קאַפּ ביי קאַפּ, און קוקן אים נאָך אויף זיין וועג.

וואָס טוט דאַניעלאַ? — דאָס האַרץ אין אים גיט זיך אַ ריס. וואָס טוט איצט דאַניעלאַ? גוט וואָס זי אַרבעט אינעם שוסטער-שאַפּ פון „זאַנ-דער-באַאויפטראַגטען“. דאָרט איז אַ זיכערע „פּלאַצוווקע“. דאָס איז אַ דאַנק וועווקע שוסטער, טעדעקס פּאַטער. אַ ווונדערבאַרער מענטש, דער מענטשן. דאַניעלאַ געפינט זיך אין גוטע הענט. ער דאַרף נישט זאָרגן. סאַניאַ אַרבעט אויך אין אַ גוטן שאַפּ. סאַניאַס קלוגער מוח האָט פאַרויס-געזען די זאַך און זי איז באַצייטנס אַוועק פון שוועכערס שניידער-שאַפּ. ווילדערמאַנס שאַפּ ווערט פאַררעכנט צווישן די זיכערע אַרבעטס-פלעצער. זי האָט דאָרט אויך ביאַנקען אַלס לייטעריין. דאָס פאַרלייכטערט איר אַוודאי אַ סך. היינט אינאַוונט וועט ער איבערלאָזן פאַר טעדעקן אַ גאַנצע זופּ. די דריי קאַרטאַפּל וועט טעדעק אַזוי אַרום מאַרגן קענען מיט זיך מיטנעמען אויף דער בוי-שטעלע. ער איז מחויב צו געבן טעדעקן יעדן טאַג אַ גאַנצע זופּ! ער איז מחויב מיט אים זיך צו טיילן העלפט אויף העלפט. פון היינט אָן וועט ער דאָס טאָן יעדן טאַג. דאָס איז אַ הייליקער נדר. ווי אַזוי האָט אים פּריער גאָר געקענט איינפאַלן —

דאָס הויז פון די ליאלקעס

— יאָגאַ! יאָגאַ!...

דאָס קול איז געקומען פון די פענצטער לעבן די דייטשע שטיבער. ער האָט אויפגעהויבן די אויגן און דערזען: אַ בלאַנדע שיינע פרוי שטייט אומבאוועגלעך און קוקט אויף אים. זי איז אַנגעטון אין אַ מיליטערישן פרויען-אוניפאָרם, דאָס שיפל-היטל זיצט אויף דער זייט פון אירע העל-בלאַנדע האָר, אַ טונקעלע בייטש-רוט, ווי אַ פערד-רייטערין אונטערן אַרעם. ווער ווייסט ווי לאַנג זי שטייט שוין דאָרט אַט אַזוי און קוקט צו אים?

ס'איז אַן ספק די דייטשקע, וואָס קומט צום לאַגער-פירער. זיין גע-ליבטע. ווי אַזוי איז זי דאָ אויסגעוואַקסן לעבן דער מויער? ווי אַזוי האָט ער זי נישט באַמערקט בשעת זי האָט זיך דאָרט אַוועקגעשטעלט אים אַבסערווירן? זי שטייט אומבאוועגלעך און קוקט אים גלייך אין די אויגן אַריין. ער קלאַמערט די הענט אַן ראַנד פון פענצטער, ווי ער וואַלט זיך געוואַלט אַוועקשטופן פון פענצטער; אַוועקרייסן זיך פון אַרט. נאָר ער קען דאָס נישט. דער דירעקטער בליק פון דער פרוי האַלט אים צוגע-שמידט צום אַרט. זיין פאַרשווונדן פון פענצטערל וואַלט געווען אַ בפירושע באַליידיקונג. ווי איינער וואָס ענטפערט נישט אויף אַ באַגריסונג, כאַטש יענער קוקט דיר גלייך אין די אויגן אַריין.

פון דער צווייטער זייט פלאַץ האָט מען גערופן: יאָגאַ! יאָגאַ!... נאָר די פרוי האָט זיך נישט גערירט פון פלאַץ. זי איז ווייטער געשטאַנען אַן אַנגעלענטע לעבן דער מויער ווי זי וואַלט נישט געהערט דאָס רופן, און אומאויפהערלעך ווייטער געקוקט צו אים. אַן ספק האָט זי געזען, אַז ער האָט זי שוין באַמערקט.

האַרי האָט געפילט די לעכערלעכקייט פון דער מינוט און גלייכ-צייטיק דעם פחד פון דער מינוט. זיין קאַפּ האָט געהאַנגען צווישן די פענצטער-קראַמפּן ווי אַן אויפגעהאַנגען בילד אויף דער וואַנט — אַ „קאַפּ“, איינגעראַמט אין אַן אייזערנעם ראַם.

עס האָט געדויערט אַן אויגנבליק — אַן אייביקייט. ער האָט לענגער נישט געקענט אַזוי שטיין. ער האָט זיך אַוועקגעריסן פון פענצטער, אַראָפּ-געשפרונגען פון בענקל. דאָס טירל פון דער קראַנקען-שטובע איז גע-

ק. צעטניק

שטאַנען אָפּן. דער דורכגאַנג צווישן די האַלצערנע געלעגערס האָט זיך געצויגן, ווי אַ לאַנגער, לאַנגער וועג און אויסגעגאַנגען אין דער טונקלייט פון בלאַק. ער האָט נישט געוואוסט צי זאָל ער צומאַכן די טיר פון דער קראַנקען־שטובע אָדער זאָל ער זי לאָזן אָפּן.

פון יענער זייט פענצטער האָט זיך געהערט איר שטימע:

— יודע! שרעק זיך נישט. באַווייז דיך נאַכאַמאָל...

ער האָט געוואוסט, אַז ער געהערט נישט צו זיך. אַ געדאַנק איז אים אַדורכגעלאָפּן אינעם קאָפּ: צי קען זי נישט אויך אַריינקומען דאָ צו אים אין דער קראַנקען־שטובע? און אפשר וועלן אויך מיט איר אַריינקומען דייטשן? ער דאַרף דאָס שנעל אויסמיידן. נאָר נישט אַריינקומען אַהער מיט דייטשן! מען קען קיינמאָל נישט וויסן מיט וואָס אַזאַ באַזוך קען זיך פאַרענדיקן.

ער איז צוריק אַרויפגעקראַכן אויפן בענקל צום פענצטער.

זי איז געשטאַנען נאָענט לעבן פענצטער. ער האָט איצט געזען דעם גרינלעכן פעלד־קאַליר פון איר ס. ס.־אוינפאַרם. אירע ווייסע, פולע רונ־דיקע באַקן האָבן אים געשווינדלט אין די אויגן. ער האָט שוין געהאַט פאַרגעסן, אַז עס געפינט זיך נאָך אַזאַ צורה אויף אַ מענטש. אין געטאָ האָט ער אַמאָל געפונען אַ שטיקל ברויט פון פאַרן קריג, און דאָס ווייס־קייט דערפון האָט אים געשווינדלט אין די אויגן. ער האָט זיך נישט געקענט פאַרשטעלן, אַז אַמאָל האָט מען געגעסן אַזאַ ווייס ברויט. מיט ביידע הענט האָט זי געהאַלטן די געפלאַכטענע בייטש־רוט אין דער ברייט, האַריזאָנטאַל, פון פראַנט אויף איר קלייד. אויף דעם שפיץ פון דער רוט האָט געגלאַנצט אַ קליין, שטאַלערן קייקעלע.

זי האָט געפרעגט:

— וואָס מאַכסטו איצט אינעם לאַגער?

— איך בין דער לאַגער־סאַניטאַר — האָט ער געענטפערט.

זיין פנים איז געשטאַנען הינטער די אייזערנע קראַטן פון פענצטערל.

זי האָט אַרויפגעקוקט צו אים און איר מויל האָט גערעדט ווי צו זיך זעלבסט:

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

— ווי דער הייליקער קריסטוס... אַזוי וואָר איך לעב, דאָס פנים
פון הייליקן קריסטוס...
שיכורע דייטשע קולות האָבן זיך געטראָגן פון דער צווייטער זייט:
— יאַגאַ! יאַגאַ!...
זי האָט זיך אויסגעדרייט, דערווייטערט זיך, און אַוועקגייענדיק, אַ
צווייט מאָל אויסגעדרייט דעם קאָפּ מיט דבקותדיקע אויגן צום פאַרקראַ-
טעוועטן פענצטערל:
— אַזוי וואָר איך לעב... דאָס פנים פון הייליקן קריסטוס...

קאפיטל דריי און צוואנציק

אינעם „דולאג“

ווען דער מיידל-טראנספארט איז אָנגעקומען אינעם „דולאג“ — איז דאָס הויז געשטאַנען פּוסט און לער. דער דריי-שטאַקיקער „דולאג“-בנין, וועלכער איז תמיד איבערגע-פילט מיט געכאַפטע, איז דאָס מאָל געווען לגמרי ליידיק, ווי די דייטשן וואָלטן אים ספּעציעל פּרוער אויסגעליידיקט לכבוד דער היינטיקער מיידל-אַקציע.

ביים אַריינגאַנג אינעם זאַמל-זאַל האָט געברענט אַ קליין לעמפל, וואָס האָט קוים באַלויכטן דעם לייטער אַרויפצוקריכן אויף די ליג-ברעטער. די ברעטער זענען געווען אויסגעשפּרייט אין דער לופט, איבערן גאַנצן שטח פון זאַמל-זאַל, און געטיילט אים אויף צווייען, כדי ער זאַל אין זיך קענען אַרייננעמען אַ טאַפעלטע צאַל.

צענדליקער און צענדליקער טויזנטער זענען שוין דאָ געלעגן, אייף דעם שטרוי, איידער מען האָט זיי אַוועקגעשיקט. דאָ איז געווען די לעצטע גרענעץ פאַרן אַריבערגיין אין דער אומבאַקאַנטער, פאַרכטיקער וועלט אַריין. טייכן טרערן זענען שוין דאָ פאַרגאַסן געוואָרן, נאָר דאָס הויז זאַפט אין זיך איין מענטשלעכן וויי ווי אַ תהום, און דער תהום ווערט קיינמאַל נישט פול.

די מיידלעך פון דער נאַכט-אַקציע זענען אַרויפגעקראַכן אויף דער אויבערשטער ברעטער-טייל. זיי האָבן זיך אַוועקגעלייגט אויפן שטרוי. די פּינצטערניש האָט זיי אין זיך אַריינגענומען.

דאס הויז פון די ליאלקעס

קיינ איינע האָט דאָ נישט אַרויסגערעדט אַ וואָרט. יעדע איז געווען פאַרשלאָסן אין זיך, סיי די מיט דעם פונק האַפּענונג, וואָס האָט נאָך גע-
וואָרעמט און געטרייסט דאָס האַרץ, און סיי די מיט דעם וויי פון קאַלטן,
קלעמענדיקן יאוש אינעם האַרץ. די ברעטער זענען געווען פול מיט אויס-
געשיטע, ליגנדיקע גופים, פונדעסטוועגן האָט זיך יעדע באַזונדער געקענט
אויסדאַכטן, אַז זי ליגט דאָ איינע אַליין, פאַראיינזאַמט און פאַרלוירן.

קיינ איינע האָט דאָ נישט אַרויסגערעדט אַ וואָרט, ווי דאָס האַרץ
וואָלט נישט געוואָלט ברענגען פאַרן מויל וועגן דעם וואָס עס דערוואָרט,
זיי, און וועגן דעם וואָס עס וועט אויף זיי באַלד קומען. איצט האָט יעדע,
אינעם האַרצן, זיך מתייחד געווען מיט די נאָענטע, וועלכע זי האָט איבער-
געלאָזט נאָך זיך אינעם געטאָ; די נאָענטע, וועלכע קלאַגן איצט אין געטאָ-
דיקע היימען איבערן גורל פון דער, וועלכע איז פון זיי געוואָרן אַוועקגע-
ריסן און ליגט דאָ איצט אויפן שטרוי.

ליבע, טיערע פּנימער. זיי שוועבן פאַר די אויגן. מען הערט זייער
געוויין. מען זעט זיי. מען קען זיי מיט די הענט אַנרירן, מיט די אַרעמס
אַרומקלאַמערן, אַז קיינער זאל זיי נישט קענען מער אַפּרייסן איינער פון
אַנדערן. הענט ווילן זיך אויסציען צו זיי —

אינעם פינצטערן חלל פון „דולאַג“ הערשט אַ מוראדיקע שטילקייט.
ס'א פחד אַ ריר צו טון מיט אַן אבר.
דער פחד פאַר אַן אומבאַקאַנטן פחד.
די נאַכט האָט אויסגעטריפט איר לעצטן שוואַרצן טראָפּן.

***

אַ נייער טאַג האָט איינציקווייז אַנגעהויבן צו ווייסן די אייזערנע קראַ-
טעס פון דעם האַלבן, אַדורכגעטיילטן פענצטער — אַ האַלב-פענצטער פאַר
דעם אויבערשטן טייל פון זאַל, און אַ האַלב-פענצטער פאַר דעם אונטערשטן
טייל פון זאַל. די מיידלעך האָבן נישט אויפגעהויבן די קעפּ, ווי זיי וואָלטן
געוואָלט, אַז דער נייער טאַג זאל זיי נישט באַמערקן; ער זאל זיי לאָזן
דאָ ליגן אייביק. נאָר דער טאַג האָט געטון דאָס זייניקע: ער האָט אַריינגע-
קוקט דורך דעם פאַרקראַטעוועטן האַלב-פענצטער, ווי אַ טאַג-שומר, וועל-

כער טוישט איצט דעם נאכט־שומר; ער האָט אַרײַנגעקוקט דורכן פענצטער, ווי ער וואָלט געצײלט די ליגנדיקע גופים אינעם שטרוי, וועלכע ער דאַרף איצט איבערנעמען אין זײַן רשות אַרײַן; ער האָט זײ אָנגעקוקט, אָבסערױוירט זײ מיט פּאַמעלעך־געפעפנטע אויגן און מיט געהײמישפּולע געדאַנקען. זײַן בליק איז געקראַכן אויף די ווענט ביז אין די טיפּסטע, פּאַרטונקלטסטע ווינקלען, כדי ער זאָל זײ אַלעמען זען, און בשעת מעשה געהאַט וועגן זײ זײַנע אײגענע פּלענער, צוגעגרייטע נאָך פּון נעכטן.

אײנציקווייז האָבן זיך די קעפּ אויפּגעהויבן. אײנע האָט געקוקט אויף דער צווייטער און דאָס אויסזען פּון דער צווייטער האָט דערמאַנט, אַז אײגנטלעך זענען זײ איצט — יעדע באַזונדער און אַלע צוזאַמען — די הויפּט־העלדן פּון דער הײנטיקער „אַקציע“. דאָס „דולאַג“־הויז און די „אַקציע“־בינאַכט, דאָס אַלץ איז געווען לכּבוד זײ.

אויגן האָבן זיך אַרומגעקוקט, געזוכט אַ באַקאַנט פּנים. יענע, וועלכע האָבן נישט געהאַט בײנאַכט קײן פּלאַץ צו ליגן, זײַנ אָנגעלענטע בײ די ווענט, אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ צו די אויפּגעשטעלטע קני, קוקן מיט שטומע בליקן צו יענע וועלכע ליגן אינעם שטרוי.

דאַניעלאַ זיצט אַן אָנגעלענטע בײ דער וואַנט; צי וועט וועווקען געלונגען זי אַרויסצונעמען פּון דאַנען? פּון דער אַרדענונג־דינסט וואָלט דאָס אים אפּשר לײכטער געווען. עס טרעפט, אַז מען קומט צוריק אַהײם פּון דער מיליץ, נאָר פּון „דולאַג“ קומט מען זעלטן צוריק אַרויס. זי האָט נאָך נישט געהערט פּון אַזאַ פּאַל. חוץ די גאַר גרויסע „שרויפּן־דרייער“, וועלכע דער יודענראַט גופּא נעמט צוריק אַרויס פּון „דולאַג“. אַז וועווקע וועט לויפּן צום יודענראַט, דערין איז זי זיכער. זי איז זיכער, אַז ער וועט לויפּן אײנטערווענירן פאַר איר. אָבער צי וועט דאָס העלפּן? אַן אומזין! קײן אויסקויף־געלט האָט ער נישט צו געבן פאַר איר. אײבע־ריקנס זעט זי דאָך, אַז דאָ ליגן גרעסערע יחסנטעס פּון איר; מײדלעך, וועלכע זענען אַרומגעגאַנגען אינעם געטאַ געשמײקטע, געפּאַרטע; מײד־לעך, וועלכע האָבן געהאַט „פּראַטעקציע“ אינעם יודענראַט, בײ דער מיליץ. אַלע, אַלע, ליגן איצט דאָ אינעם שטרוי, אויסגעמישט צוזאַמען מיט יענע, וועלכע האָבן שווער געאַרבעט אין קריגס־וויכטיקע שאַפּן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

ציי וועט וועווקען געלינגען אויסצופועלן ביים יודענראט, אז מען זאל דווקא זי, פון צווישן אזוי פיל מיידלעך, צוריק ארויסלאזן? — ס'א אומזין.
באלד וועלן אלע אינעם שוסטער-שאפ קומען צו דער אַרבעט. מען וועט דאָרט זען, אז זיי פעלט. זיי וועלן הערן, אז מען האָט זיי ביינאכט גענומען מיט דער מיידל-אַקציע. אַ סך וועלן אינעם האַרץ זיי באַדויערן און ווייטער קלייבן די מלבושים פון דער קופּע. נאָך דער פּרישטיק-הפּסקה וועט מען זיי שוין האָבן פאַרגעסן. אזוי פּאַסירט עס תּמיד: מען הערט אז מען האָט ביינאכט אַוועקגעפירט אַ שכן, אַ באַקאַנטן, אַדער אַזעלכן וואָס מען האָט ערשט נעכטן מיט אים צוזאַמען געאַרבעט. מען הערט דאָס — און נאָך אַ שעה צייט האָט מען שוין דערין פאַרגעסן. דאָס געפיל, אַז דער שאַטן פון אייגענעם „איך“ איז נאָך געבליבן אינעם געטאָ, ווישט אָפּ און מאַכט פאַרגעסן אַלץ אַרום זיך. ווי דאָס עצם פאַר-געסן וואַלט געווען אַ סגולה פאַר דער אייגענער עקזיסטענץ.

...ווען זיי ווייסט, אז מען וועט זיי איצט שיקן אינעם זעלבן לאַגער וווּ האַרי געפינט זיך, וואַלט זיי מיט פּרייד דאָרט אַהינגעלאָפּן. דאָס בלויע צוזאַמענזיין מיט האַרין וואַלט זיי געגעבן כּוח איבערצוהאַלטן די שווער-סטע ליידן. האַרי האָט לעצטנס אויסגעזען ווי אַ קראַנקער. ער האָט זיך נישט באַקלאַגט און נישט געלאָזט מען זאל דערפון רעדן, אָבער מען האָט געזען, אַז האַרי איז זייער קראַנק. ווי אזוי וועט ער דאָרט, אינעם לאַגער, אויסהאַלטן די שווערע אַרבעט? ווי זיי געפינען זיך דאָרט איינער לעבן צווייטן, וואַלטן זיי אפשר געקענט דאָרט אויך אַרבעטן צוזאַמען. אפשר זענען דאָרט פאַראַן אַזעלכע שאַפּן ווי אינעם געטאָ. זיי וואַלט אים געקענט צוהעלפּן ביי דער אַרבעט. זיי איז דאָך געזונטער און שטאַר-קער פון אים. כאַטש האַרי האָט נאָך ביז דער לעצטער מינוט זיי געהאַלטן פאַר אַ קליין קינד.

וועהן וועט מען זיי איצט שיקן?

דאָס ערגסטע איז, וואָס זיי ווייסט נישט וועהן מען וועט זיי איצט שיקן. און ס'איז נישט מעגלעך געווייר צו ווערן, וועהן מען האָט גע-שיקט די אלע אַוועקגעפירטע מענטשן. וווּ געפינען זיך די אַרבעטס-לאַ-גערן? סאַראַ שאַפּן זענען דאָרט פאַראַן? אוצרות גאַלד האָבן מענטשן זיך געוואַלט לאָזן קאַסטן, כדי געווייר צו ווערן וווּ מען האָט אַוועקגעשיקט

ק. צעטניק

זייערע קרובים; וואָס אַזעלכעס זיי טוען דאָרט, אין די אַרבעטס־לאַגע־ן. פאַר קיין שום פרייז איז נישט מעגלעך דאָס געווייר צו ווערן, נישט אינעם יודענראַט און נישט ביי דער מיליק. אפשר וויסן זיי טאַקע אויך נישט.

מאַנכע פון די מיידלעך שטופן זיך צו צו דעם פאַרקראַטעוועטן האַלב־פענצטער. אינדרויסן הילט־אויף דער נייער טאַג אַ וועלט, וואָס געהערט נישט מער צו זיי. אייגנטלעך האָט די וועלט אויך נעכטן נישט געהערט צו זיי. פונדעסטוועגן וויינט דאָס האַרץ אויף דעם טריבן הימל פון געטאָ, וועלכע איז איצט פון זיי אויך געוואָרן צוגענומען. זיי קוקן אַרויס דורך די אייזערנע גראַטעס. אויגן זענען אויסגעטריקנט. נאָר פּלוֹצ־לונג דערפילט יעדע, און דאָס האַרץ, אינעווייניק אין איר, האָט אויגן, און פון דעם האַרצנס אויגן רינען איצט טרערן.

אויפן שטרוי ווערט אַ ביסל גראַמער. יענע מיידלעך, וועלכע זענען געזעסן אַ גאַנצע נאַכט, ציען איצט אויס זייערע פיס: זיי פילן אַ דער־לייכטערונג. עס ווערט זיי בעסער. ווי עס וואָלט זיי איצט מער נישט געפעלט נאָר די הנאה צו קענען אויסציען די פיס אויפן שטרוי.

אומעטום איז דער סופיט הויך. דאָ ליגט ער אויף די דלאַניעס פון די הענט. מען קען זיך נישט אויפשטעלן, ער דריקט אויפן קאַפּ. דאָס ערשטע מאָל רירט זי אָן אַ סופיט מיט די הענט. די ווענט און דער סופיט זענען איבערגעשריבן מיט דראַבנע, אַנגעפינטלטע ווערטער, ווי השבונות. אין אַ שפייז־קראַם אויף אַ שמוציק שטיקל פאַפיר. פאַרשיידענע אויפ־שריפטן און אויסקריצונגען זענען דאָ פאַראַן. איינס אריין אינעם תחום פון צווייטן. אַ ברודער־קבר, אין וועלכן די קערפערס רירן אָן איינער אין דעם צווייטן. די פריערדיקע, וועלכע זענען דאָ געווען, האָבן אזוי אַרום נאָך זיך געוואָלט איבערלאָזן אַ זכר: די אויפשריפט אויף די ווענט פון „דולאַג“.

לעבן אַרט, וווּ דאָניעלאַ זיצט, איז אויסגעקריצט — סימעטריש, מיט טאַלאַנט — אַ מצבה. אין דער מיט פון דער מצבה — אַ מגן־דוד, מיט אַן אויפגעמאַלטן בוים. דער בוים הענגט אַראָפּ, און איבערגעבראַ־כענער פון זיין שטאַם. פון אונטן, אַ שורה נעמען, אַלע כמעט אינעם.

דאס הויז פון די לאַלקעס

זעלבן עלטער, ווי אַ חברים-גרופע פון איין שול-קלאַס. אַלע פון איין שטעטל.

זי האָט אַ ציטער געטון; אפשר וועט זי דאָ אויך געפינען אַן איבער-געבליבענעם צייכן פון האַרין? זי זוכט אויף די ווענט, אויפן סופיט, וועלכער ליגט איבער איר קאָפּ — טויזנטער אויפשריפטן, קליינע און גרויסע; טויזנטער צייכענונגען און מאָגראַמען; אויף יידיש, פּויליש, העברעיִש, דייטש. איינער לאָזט איבער אויף דער וואַנט אַ ברייזל צו זיינעם אַ ברודער; אַ צווייטער געזעגנט זיך מיט אַ מוטער; אַ דריטער — מיט אַ געליבטער; איינער שרייבט אַ ליד, אין וועלכער ער באַוויינט די לאַנגע, געפלאַכטענע צעפלעך פון זיין קינד, וועלכעס ער וועט מער נישט זען; אַ צווייטער בעט מחילה ביי זיין פאָטער, וועלכן ער האָט נישט גענוג אונטערגעשטיצט אינעם געטאָ. און אַלע אויפשריפטן ענדיקן זיך מיט דעם זעלבן:

„געדענקט צו נעמען נקמה!“

אַ ים פון נעמען און אויפשריפטן. פרויען-נעמען און מענער-נעמען. אַזעלכע וואָס האָבן געשריבן זייער צוואה גרופנווייז, און אַזעלכע וואָס האָבן אויסגעקריצט זייער נאָמען ביחידות. אַן אַנגעשטאַפטער בית-עולם. יעדער נאָמען — אַן איבערגעריסן לעבן; אַ טראַגעדיע פון אַן איינצאָנעם מענטש און פון דעם אַלגעמיינעם באַשעפעניש וואָס רופט זיך מענטש.

זי זוכט צווישן די אויפשריפטן, ווי מען זוכט אַ קערפער אין אַן אַנטדעקטן, אויפגעראָבענעם מאַסן-קבר. די סקעלעטן שווינדלען פאַר זיינע אויגן. אין יעדן איינעם פון זיי קענסטן פלוצלינג דערקענען זיינס אַ ברודער.

זי קניט אויף אירע פיס, זוכט האַפענונגסלאָז מיט די אויגן; אַ ים פון נעמען. אַ תהום — וואָס אין זיין טיף, איז האַריס נאָמען איינגעזונקען. שטיל איינגעזונקען. פאַרלוירן געגאַנגען, און נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין שפור.

דורך די פאַרגראַטעוועטע האַלב-פענצטער קוקן אַריין שפיצן-הייזער פון די אַרומיקע אַרישע גאַסן; גאַסן וווּ עס האָבן אַמאָל געוויינט בלויז יידן. היינט וווינען דאָרט פּאַליאַקן. די יידן געפינען זיך אַדער אינעם „דולאַג“, אַדער אינעם געטאָ, וווּ זיי וואַרטן אויף זייער ריי צום „דולאַג“.

ק. צעטניק

די וועלט אינדרויסן שלאָפּט נאָך, כאַטש דער נייער טאָג האָט שוין אויפֿ-געשיינט. נאָר דאָ הינטער די אייזערנע גראַטעס פון די האַלב־פענצטער, טראַכט מען נישט און מען געדענקט נישט, צי עס איז אינדרויסן אַ זומער־טאָג אָדער אַ ווינטער־טאָג; צי פּאַלט אַ שניי אָדער אַ רעגן. מען קוקט בלויז אויף דעם נייעם, אויפגייע־דיקן טאָג און מען טראַכט: וואָס וועט ער מיט זיך ברענגען? וואָסערע איבערלעבונגען טראַגט ער מיט זיך פאַר די, וועלכע קוקן צו אים אַרויס פון הינטער די אייזערנע קראַטן פון די „דולאַג“־פענצטער.

איבער די זאַמל־זאַלן פון „דולאַג“־הויז, אויף די שטאַקן און אויף די טרעפּ, דרייען זיך אָן אַ שיעור מיידלעך, אַזעלכע וואָס מען האָט זיי דאָ אַהערגעבראַכט צוזאַמען מיט דאַניעלאַן און אַזעלכע וואָס מען האָט זיי שפּעטער געבראַכט פון די אַרומיקע געטאָס. דאַניעלאַ דרייט זיך צווישן זיי פון איין שטאַק צום צווייטן. זי זוכט אַ באַקאַנט פנים, אפשר וועט זי געוויר ווערן עפעס נייעס; אפשר רופט מען אויס נעמען פון אַזעלכע וואָס דער שאַפּ נעמט זיי צוריק אַרויס פון „דולאַג“ ווער ווייחט? אפשר? דאָ קען אַלץ פּאַסירן.

דער טויט מאַלט דאָ אויס פּאַנטאַזיעס ווי דער ווינטער זיינע בלומען אויף פּראַסטיקע שוויבן.

קאפיטל פיר און צוואנציק

צו די וואגאנעס

ביים אַרויסגאַנג צום הויף האָט דאָניעלאַ באַמערקט פעלאַן. פעלאַ שטייט און שמועסט מיט אַן אַרדנער.

פעלאַ איז אָנגעטון עלעגאַנט ווי שטענדיק. קענטיק אַז פעלאַ איז נישט געלעגן ווי אַלע אינעם שמוציקן שטרוי. אירע האַר־פאַליעס זענען אין אַרדענונג, נישט צעשוּיבערט; איר מאַנטל נישט צעקניטשט. נאָר איר פנים קוקט נישט אויס צו זיין אַזוי האַפּערדיק ווי תמיד. דאָניעלאַ שטייט פונדערווייטנס. זי וויל נישט שטערן פעלאַן אין מיטן פון איר געשפרעך. פעלאַ באַמערקט זי, פעלאַ גייט צו איר צו. אויף אירע ווייסע ציין באַווייזט זיך אַ מידער, ביטערער שמייכל:

— נו, דאָניעלאַ, זענען מיר, הייסט עס, אינעם „דולאַג“, האָ?...

— דו האָסט אויך נישט קיין אויסזיכטן אַרויסצוקומען פון דאַנעט? דו ביסט דאָך אַן „אייגענע“ אויף דער אַרדענונגס־דינסט, דו האָסט דאָך אַ קאַרטע פון יודענראַט? — ווונדערט זיך דאָניעלאַ.

אַ קאַרטע פון יודענראַט, טראַכט פעלאַ. נישט איינמאַל האָט מען איר דאַרט געזאָגט: „פעלאַ, דו האָסט אַ צו־גרויס מויל“... פעלאַ, דיין מויל וועט דיר קיין גוטס נישט ברענגען...“

— דאַכט זיך, אַז איך האָב נישט קיין גרויסע שאַנסן — זאָגט פעלאַ. — אויב מאַניעק האָט מיך אַרויפגעשטעלט אויף דער ליסטע, איז אַ סימן, אַז ער וויל פון מיר פטור ווערן. איך האָב מיך, ווייזט אויס, אים שוין צוגעגעסן...“

דאמיעלאַ וויל עפעס זאָגן. זי זוכט אַ פאַסיק טרייסט וואָרט, נאָר פעלאַ רייסט איר איבער:

— איך גיב מיך נאָך נישט אונטער. איך געהער נישט צו די וועלכע לאָזן באלד אראָפּ ווי אַ הינדל די פליגעלעך. איך וועל שוין וויסן ווי אזוי מיך אָפצורעכענען מיט דער יודענראַט־חברה! זיי וועלן נישט זיצן אין דער היים, פרעסן און זויפן, און מיך וועלן זיי שיקן אַרבעטן פאַר די דייטשן! זיי רויק, דאָניעלאַ. דער יודענראַט ווערט נאָך נישט פון מיר אזוי שנעל פטור. מאָניעק מאַטראָז וועט מיך נאָך האָבן גוט צו געדענקען. קודם־כל לאָמיר נאָר פון דאָנען אַרויסקומען! נאָר אויב, חלילה, איז מיר באַשערט צו גיין איצט אינעם לאַגער. וועל איך מיר דאָרט אויך אַן עצה געבן. שאַדט נישט, איך וועל דאָרט נישט פאַרלוירן גיין. איך וועל אַב־ווענדן אַלע מיטלען, אַז איך זאל מיך נאָך קענען, ביי מיין לעבן, צוזאַמען־טרעפן מיט מאָניעקלעך. נאָר דעמאָלט, זאָג איך דיר, וועט צו אים זיין אַך־און־וויי! קענסט דיר פאַרלאָזן אויף מיר...

פעלאַ האָט פאַרמאָגט אין זיך אַזעלכעס וואָס האָט געשאַפן אַרום איר זיכערקייט. אַפילו אין די שווערסטע סיטואַציעס האָט פון איר גע־שפרודלט אַן אינערלעכע פעסטקייט: אַ מענערישע שטאַנד־האַפטיקייט. כאַטש דאָניעלאַ האָט ביז היינט נישט ווייניק סכנות איבערגעלעבט, און אַן ספק אַ סך מאָל מערער געזען דעם טויט פאַר די אויגן ווי פעלאַ, פונ־דעסטוועגן האָט זי זיך געפילט אין פעלאַס אָנוועזנהייט ווי אַ קליין קינד, וואָס טוליעט זיך צו דער זייט פון אַ דערוואַקסענעם בשעת אַ בייזער הונט באַפאַלט עס אין וועג. אינעם האַרצן האָט דאָניעלאַ זיך איצט גע־ווינטשן, אויב ס'איז איר גורל אַוועקגעשיקט צו ווערן אינעם אַרבעטס־לאַגער, זאל דאָס כאַטש זיין צוזאַמען מיט פעלאַן. אויב עס זאל פעלאַן געלונגען איצט אַרויסצוקומען פון „דולאַג“, וואָלט זי, דאָניעלאַ, זיך גע־פילט טאַפלט פאַריתומט. דאָקעגן, דאָס צוזאַמען זיין מיט פעלאַן פאַר־לייכטערט איר איבערצוטראָגן די שרעק, אַפילו דאָרט, אינעם אַרבעטס־לאַגער, וועט איר לייכטער זיין, אויב פעלאַ וועט זיך געפינען לעבן איר. זי האָט פּלוצלונג דערפילט אַ בושא אינעם האַרצן פאַר דעם מיאוסן, עגאַסטישן געדאַנק, און כדי אים צו פאַרשרייען אין זיך, האָט זי געזאָגט: — פעלאַ, איך בין גרייט דיר צו געבן מיין שאַפ־קאַרטע. אפשר

דאס הויז פון די ליאלקעס

וועסטו דיך קענען ארויסראטעווען. דו האסט דאך פראטעקציע, און דיין קארטע האט דער דייטש צעריסן...

— א, ס'ארא נאריש קינד דו ביסט! דא האבן אלע גוטע זאנדער-קארטן. מיינסט טאקע, אז גוטע שאפ-קארטן וועלן עפעס העלפן? נאווו קינד וואס דו ביסט!

— איך האב געמיינט, אז דו וועסט זיכער קענען דערמיט עפעס אויפטון.

— מיך קענען זיי דא צו גוט — האט פעלאַ סיי געשמייכלט און סיי מיט אַ טיפן ווייטיק געזאָגט. — מיין נאָמען איז זיי באַקאַנט, און זיי ווייסן. אז איך האָב נישט געאַרבעט אין קיין שום שאַפ. זיי ווייסן אַלץ. איבע-ריקנס, האָט אַן אַרדנער אויפן הויף פון דער מיליץ מיר געזאָגט, אז דאָס איז עפעס. אויסנאָמוויי, אַ ספעציעלע, שטרענגע „אַקציע“. דאָכט זיך, אז מיר זענען אַריין אין דער פאַסטקע...

זי האָט אַרויפגעלייגט די האַנט אויף דאַניעלאַס אַקסל שווייגנדיק און געטריי. ביידע זענען אַט אַזוי, געאַרעמט, אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ צו די זאַמל-זאַלן.

אַרויפגייענדיק אויף די טרעפּ האָט דאַניעלאַ מיט אַן איינגעהאַלטע-נער, טרערנדיקער שטימע געזאָגט:

— פעלאַ, לאָמיר זיך האַלטן צוזאַמען... איך בין אַזוי שרעקלעך איינזאַם...

— נאַרעלע, ווער איז דאָ נישט איינזאַם? — האָט פעלאַ פעסטער געדריקט דאַניעלאַן צו איר זייט.

**

אויף איינעם פון די באַלאַנגען, נישט ווייט פון „דולאַג“ האָט אַ פאַמיליע זיך אויסגעזעצט אַרום טיש צום פרישטיק-מאַל. די פרוי האָט איינגעגאַסן פון אַ ווייס, פאַרצעלייענער קרוג אין די אויסגעשטעלטע שאַלן, דאָס ערשטע פאַרן מאַן, דערנאָך פאַר די איבעריקע אַרומזיצנדיקע. די ווייסקייט פון דעם קרוג האָט זיך בלענדנדיק געשפיגלט אין דעם העלן ליכט פון לויטערן פרימאַרגן. דאַניעלאַ איז געשטאַנען לעבן

פענצטער. איר קאָפּ איז געווען צוגעדריקט צו דעם איינן פון די קראַטן.
— פּלוצלונג —

אויפן טראַטואַר פון אַ דערנעבנדיקער גאַס, אַנטקעגן איבער דעם
„דולאַג“, איז ווי פון דער ערד פּלוצלינג אַרויסגעוואַקסן — וועווקע.
ביז מיט אַ קורצער צייט צוריק האָבן יידן נאָך געמעגט גיין דאָ.
אויף די גאַסן לעבן „דולאַג“. היינט טאָר דאָ קיין ייד נישט צוקומען. עס
איז בפּירושהר לעבנס־געפאַר.

וועווקע שפּיזט אַרויף אַנגעשטרענגטע בליקן צו די פענצטער פון
„דולאַג“. לעבן זיינע פּיס שטייט אַ גרויסער קויש מיט הילצערנע שידן־
קאַפּעטעס — אַן אויסרייד, אַז ער פּירט דאָס אַוועק פאַרן שוּסטער־שאַפּ.
דאַניעלאַ האָט נישט געוואוסט וואָס זי זאָל טון; וועווקע קוקט צו איר, גלייך
צו איר אין די אויגן, און זעט זי נישט צוליב די געדיכטע קראַטן.
זי איז אַוועקגעלאָפּן רופן פעלאַן.

— אפשר האָט וועווקע געבראַכט אַ גוטע בשורה?... אפשר וויל ער
אַ וויכטיקע זאַך איבערגעבן?... דאָס איז דאָך אַן ספּק עפעס אַ וויכטיקע
זאַך. אַ מענטש וועט דאָך נישט סתּם איינשטעלן דאָס לעבן און קומען
אַהער צום „דולאַג“. נאָר ווי אַזוי קען מען זיך פאַרשטענדיקן מיט אים?...
ווי אַזוי גיט מען צו אים אַ צייכן פון אַזאָ ווייטן מהלך? — האָט דאַניעלאַ
אַן אויפהער געוואָרפּן פון זיך די ווערטער.

פעלאַ פּרוּווט רופן, פּייפּן — נאָר אַן דערפּאָלג. עס איז אַ סכּנה די
דייטשע וואָך זאָל עס נישט באַמערקן. וועווקע דרייט זיך נערוועז, קען
נישט איינשטיין במנוחה אויף זיין אַרט. דער קויש מיט שידן־קאַפּיטעס
שטייט לעבן זיינע פּיס, אַ שטייגער ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאָ
בלויז אויף אַ מינוט אַפּרוען. ער קוקט אין אַלע זייטן צי קיינער זעט
נישט, און שפּיזט באַלד דערנאָך ווידער אַרויף, בגנבה, זיינע אַנגעשפּיצטע
בליקן צו די אייזן־פאַרקראַטעוועטע „דולאַג“־פענצטער. פון אַזאָ מרחק
איז אַבער נישט מעגלעך ער זאָל זען אַ פּנים הינטער די געדיכטע קראַט־
טעס, אַדער הערן דעם ציטערדיקן איינגעהאַלטענעם רוף וואָס קומט פון
דאָרט אַרויס.

פעלאַ האָט רעזיגנירט:

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

— וועווקע וועט דאָ גאַרנישט קענען העלפן. ער איז אַוודאי געקומען
דיך בלויז זען. אפשר וויל ער זיך געזעגענען מיר דיר, דער טיפש?
דאַניעלאַס אויגן ווערן פול מיט טרערן. אינעם האַרצן לויפט איבער
אַ הייסע כוואַליע: „דער טיפש“...

וועווקע דרייט זיך אויפן טראַטואַר. ער קען זיך קיין אַרט נישט
געפינען. קענטיק, אַז ער איז שטאַרק גערועז, אַנגעשפּאַנט. נאָר ער
רעזיגנירט נישט. אַז עס גייט אַדורך אַ דייטש, כאַפט וועווקע דעם שווערן
קויש, שלעפט אים אַרויף אויף די ברייטע פלייצעס, מאַניפּולירט מיט
אַרויפּגעהויבענע הענט איבערן קאַפּ, אַ שטייגער, ווי ער וואַלט געזוכט
פאַרן קויש שיד-קאַפּעטעס אַ גוטע פּאַזיציע צווישן זיינע אַקסלען. ווי
נאָר דער דייטש האָט זיך דערווייטערט, לאַזט וועווקע באַלד צוריק אַראַפּ
דעם שווערן קויש אויף דער ערד, שפּיזט ווידער אַן זיינע אויגן צו די
אייזערנע קראַטעס פון „דולאַג“-פענצטער. זוכט, זוכט.

וועווקעס דערשיינען לעבן „דולאַג“ פילט איצט אַן דאַניעלאַס האַרץ
מיט אויפּברויזנדיקע געפילן. עס קוועלט אין איר אַ טרערנדיקע, ווייטיק-
לעכע פרייד. עס איז גוט אין דער איצטיקער מינוט צו זען, אַז עמעצער,
אינדרויסן, אויסער די אייזערנע קראַטעס, געדענקט דיך. אַזוי פיל מייד-
לעך געפינען זיך דאָ אינעם „דולאַג“, יחסנטעס און פּראַטעקציע-קינדער.
צו קיינעם איז מען נישט געקומען, נאָר בלויז צו איר. עס נעמט איר
אַרום אַ געפיל פון אַן אויגנבליקלעכער אויסדערוויילטקייט, און אַט דער
געפיל לייטערט איר וויי. אַפילו אויב וועווקע איז בלויז געקומען זיך
מיט איר געזעגענען, פילט זי זיך אויך דערהויבן. זי וואַלט אַבער איצט
געוואַלט נאָר איין זאַך: קענען אים וואָס שנעלער געבן אַ צייכן, אַז זי
זעט אים, זי זעט אים! און זאַל ער שנעל אַוועקגיין פון דאַנען! מיט דעם
שטיין דאַרט, שטעלט ער איין דאָס לעבן און איז אין אַ גרויסער סכּנה.
דער קויש שיד-קאַפּעטעס איז מער נישט ווי אַ בלויזער אויבערפלעכלע-
כער אויסרייד. ביי אַן אויספאַרשונג אין געסטאַפּאָ, וועט ער פאַר אַזאַ
שווינדל באַשטראַפט ווערן מיט טאַפּלע יסורים. זאַל ער שוין אַוועקגיין!
ווען זי וואַלט כאַטש געקענט צו אים אַרויסשטעקן אַ האַנט! כאַטש
שטומערהייט אים געבן אַ צייכן; זי זעט אים! און זאַל ער וויסן, אַז זי,
דאַניעלאַ, בעט אים ער זאַל שוין אַוועקגיין, כאַטש מיט וועווקעס אַוועק-

גיין פילט זי ווי דער לעצטער פאָדעם, וועלכער האָט זי ערשט באַהעפט מיט דער וועלט, ווערט איצט איבערגעריסן. אייגנטלעך וואָלט זי געוואָלט, אַז וועווקע זאָל דאָרט שטיין אייביק, זי זאָל אים קענען אָט אַזוי זען אָן אויפהער. דאָס קוקן איצט אויף וועווקען פילט אָן איר גאַנץ וועזן מיט אַ ציטער פון צוריק אויפגעוואַכטן היים-געפיל; פאַראַן נאָך עמעצער וואָס געדענקט זי! אַ, זי וואָלט אים איצט געוואָלט דאַנקען דערפאַר! זי וואָלט געוואָלט, אַז ער זאָל כאַטש וויסן וואָס דאָס באַטייט פאַר איר, און וואָס איר האַרץ פילט איצט צו אים. נאָר זאָל ער שוין אַוועקגיין! שנעלער, וואָס שנעלער, זאָל ער אַוועקגיין...

— אַלע אַראָפּ אויפן פלאַץ!... אַלע אַראָפּ אויפן פלאַץ!...

דאָס געשריי טראָגט זיך איבער אַלע זאָלן, איבער אַלע שטאַקן, אי-בער די טרעפּ, ווי מען וואָלט דעם „דולאַג“ געטרייסלט פון אַ טיפּן שלאָף. אַרדנער לויפן און שרייען:

— אַלע אַראָפּ!... שנעלער!... שנעלער!...

דער „דולאַג“-פלאַץ איז אַרומגערינגלט מיט געסטאַפּאָ און שופּאַ-פּאַליציי. די מיידלעך ווערן אויסגעשטעלט אין רייען. מען ציילט, מען רופט אויס פון אַ ליסטע די נעמען, צי אַלע זענען דאָ. די מיידלעך שטייען אין אויסגעשטעלטע שורות און ציטערן. ציין קלאָפּן אָן ציין. אָן אימה נעמט אַרום דעם פלאַץ, אַ שטייגער, די אַקציע וואָלט זיך ערשט איצט אָנגעהויבן.

פעלאַ זאַגט שטיל, ווי צו זיך:

— איצט איז אַלץ פאַרלוירן...

דאַניעלאַ דערפילט ווי דער שוידער לויפט איבער אירע פלייצעס,

„איצט איז אַלץ פאַרלוירן!“

די צאָל שטימט. געסטאַפּאָ-לייט נעמען אַראָפּ די מאַשין-ביקסן פון די אַקסלען. עס הערט זיך אַ געקלאַפּערי פון שטאַלענע צינגלעך — זיי פרווון אויס פאַר די אויגן פון די מיידלעך צי די אויטאָמאַטן זענען גרייט צום שיסן, עס גייט אויף דער ריח פון עפעס שוידערלעכעס:

צי איז איצט דער סוף? — — —

דער טויער פון „דולאַג“ עפנט זיך ברייט אויף; שורות מיידלעך, זעקס אין דער ברייט, שטייען אויסגעשטעלט מיטן פנים צום געעפנטן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

טויער, שטייען און וואַרטן אומבאוועגלעך. דער אַטעם פאַרהאַקט. דער
טויער צום טויט איז אָפּן. באַלד וועלן זיך הערן די שאַסן. דאָס לעבן
האַלט איין דעם אַטעם. דאָס לעבן שטייט און וואַרט —
— מאַרש!..

מען אַטעמט אָפּ. דאָס צאַפּלדיקע האַרץ ווייסט נאָך נישט צי עס
זאָל זיך פּרייען אָדער ווייטער זיך שרעקן. נישטאָ קיין צייט צו באַשליסן.
די שורות מאַרשירן.
ווהיין?
צו דער באַן, מסתמא.

קאפיטל פינף און צוואנציק

דורך "דישע גאסן

אויף די טראטוארן האבן מענטשן שפאצירט פראנק און פריי. א סך פון זיי האבן זיך אפגעשטעלט קוקן ווי מען פירט געכאפטע "ידישקעס" אין מיטן שאסיי. אנדערע האבן געקוקט מיט שמייכלדיקער חניפה אין די אויגן פון די דייטשן, וועלכע טרייבן-אָן די געכאפטע און רינגלען זיי ארום מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן אין די הענט.

אמאל האבן אויף די זעלבע גאסן געווינט בלויז יידן. זיי, די יידן, האבן געבויט די הייזער און באווינט זיי. איצט וווינען דא פאליאקן — די זעלבע פאליאקן, וועלכע זענען פארן קריג געווען פייערדיקע פאטריאטן, געשריגן: „די יידן פארקויפן אונדזער לאַנד צום שונאו! נאָר באלד ווי די דייטשן זענען אָנגעקומען, זענען די זעלבע פאטריאטן איבערנאכט פאר-וואַנדלט געוואָרן אין „פאלקס-דויטשן“. אַ סך פון זיי טראָגן איצט מיט שטאַלץ אין דער קלאַפּע פון זייערע מאַנטלען דעם צייכן פון דער היטלער-פארטיי, און בשכר זה האָט יעדער פון זיי באַקומען אַ יידישע וווינונג. אָדער אַ יידיש געשעפט.

אַ סך פון די מיידלעך, וועלכע האָבן פריער געווינט אויף די גאָסן, דורך וועלכע מען פירט זיי איצט אַדורך, קוקן אַרויף צו די פענצטער, וווּ זיי האָבן אַמאל געווינט, צו די באלקאָנען, אויף וועלכע זיי זענען אַמאל געזעסן. פון דאָרט קוקן צו זיי צוריק לאַכנדיקע פנימער פון פוילישע שיק-סעס. די אויגן פון די געפירטע מיידלעך בלאַנדזשען פאַרשעמטע איבער די ווענט פון די הייזער. זיי געזעגענען זיך מיט זיי.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

דאָ אין די הייזער, זענען זיי געבוירן געוואָרן. דאָ, אויף די גאַסן, האָבן זיי זיך געשפּילט קליינערהייט. פון אָט די טויערן זענען זיי אַרויס-געגאַנגען יעדן פרימאַרגן אין די שולן אַריין. דאָ איז געשטאַנען זייער וויג. דאָ האָבן זיי געשפּינען גאַלדענע חלומות...

יעדער שטיין דאָ דערמאַנט עפעס. יעדעס ביימל איז דאָ אַ געדעכע-ניש, נישט אויף איין בוים דאָ איז אויסגעקריצט אַ האַרץ, דורכגעשטאַכן מיט אַן אַמאַר-פּייל, און דערלעבן — אויסגעקריצטע איניציאַלן פון אַ פאַרליבטן שול-חבר.

אונטער אַט-דעם הימל זענען זיי געוואָקסן און געפּילט צו אים דאָס זעלבע, וואָס עס פּילן קינדער אויף דער גאַנצער וועלט צו דעם הימל אונ-טער וועלכן זיי וואָקסן. איצט מאַרשירן זיי אויפן זעלבן שאַסיי, אַרומגע-רינגלטע פון פרעמדע, אומבאַקאַנטע מענטשן, מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן אין די הענט, וואָס זייער פנים האָבן די מיידלעך קיינמאַל נישט געזען; זייער כבוד האָבן זיי קיינמאַל נישט באַלידיקט.

די פרעמדע פירן זיי איצט אוועק פון דאַנען.

ווהיין ?

פאַרוואָס ?

דאַניעלאַ האָט נישט געווינט אויף די גאַסן. זי איז דאָ נישט געבוירן געוואָרן. צו איר רעדן נישט די פענצטער און באַלקאַנען מיט דער שפּראַך פון אַן אַוועקגעריסענער היים. איר דערמאַנט עס בלויז די צייט ווען זי האָט מאַרשירט, צוזאַמען מיט אירע שול-חברטעס, איבער די קאַנגרעסיער גאַסן, דעמאָלט האָבן אויך פון אַפענע פענצטער אַרויסגעשטעקט קעפּ. נאָר דאָס זענען געווען קעפּ פון עלטערן, פון מאַמעס, פון שוועסטער, פון בריי-דער. זיי האָבן געפאַכעט מיט ווייסע טיכלעך:

„אַנגענעמע ריזע !...“

„פּיל פאַרגעניגן !...“

פון אַ זייטיק געסל קומט אַן צולויפן איינער מיט אַ גרויסן קויש שיך-קאַפעטעס אויף די אַקסלען. ער שאַרט זיך לעבן די ווענט פון די הייזער, כדי זיך נישט אַנצושטויסן אין די צושויער, וועלכע קוקן מיט הנאה צו דער „פּראַצעסיע“ אינמיטן שאַסיי. זיינע פיס האַפּטלעך אונטער, ווי זיי וואַלטן זיך געבראַכן אונטער דער שווערער משא וואָס ער טראַגט

ק. צעטניק

אויף די פלייצעס. מיט איין אויסגעשטרעקטער האַנט, אַרויף צום קאַפּ, האַלט ער דעם עק פון קויש, און מיט דער צווייטער האַנט — אַ פּולע, אַן אַפּענע, מיט אויסגעשפּרייטע פינגער, — ווישט ער אַן אויפהער דאָס פנים פון אַראָפּגעדריקטן קאַפּ צו דער ערד, ער ווישט די נאָז, די אויגן, כדי דער טרערנדיקער נעפל זאָל אים נישט שטערן צו זען. זיין האַנט און נאָקן זענען אָנגעשפּאַנט, אַרויסגעצויגן פון אונטער דעם דריקנדיקן קויש, ווי דער האַלדז פון אַ פּערד בשעתן ציען אַ שווערן יאָך. די אַרויפגעהוויבענע בליקן פון אַראָפּגעדריקטן קאַפּ זוכן נערוועז, פינטלענדיק, און בגנבה, צווישן דער מאַסע מיידל-קעפּ, וועלכע מאַרשירן אינמיטן שאַסיי.

דאָנעלאַ באַמיט זיך צו כאַפּן זיין בליק. זי וויל ער זאָל זי דערזען. זי ווייסט, אַז וועווקע לויפט איצט נאָך דעם „טראַנספּאַרט“ צוליב איר. אפשר האָט ער איר עפּעס צו זאָגן אין דער לעצטער מינוט? וואָס קאָן וועווקע איר איצט וועלן זאָגן? עפּעס וויכטיקס? אָדער אפשר איז ער בלויז געקומען זיך געזעגענען מיט איר? „דער טיפּש“... פעלאַ קאָן נישט וועווקען. פּונדאָנען זאָל פעלאַ וויסן סאַראַ מענטש וועווקע איז? ער זוכט זי. ניין! זי וועט צו אים נישט געבן קיין צייכן. זי קאָן אויף אים ברענגען אַן אומגליק. ער זוכט זי. זי זעט עס. נאָר זיין טרערן-פאַרנעפּלטער בליק קאָן זיך בשום אופן נישט צוזאַמענטרעפּן מיט אירע אויגן.

די ערשטע שורות זענען אַריין אינעם וואַקזאַל-הויז. וועווקע בלייבט שטיין לעבן אַ וואַנט פון אַ הויז. ער האָט זי נישט געזען. פּונדערווייטנס האָבן צו איר, פון איבער דער קעפּ-כוואַליע, צוריקגעקוקט די ווייסע שיך-קאַפּעטעס פון אויפגעהוויבענעם קויש, ווי דער מאַסטבוים פון אַן אונטער-גייענדיקער זעגל-שיף.

וועווקע האָט זי נישט געזען. וואָס האָט ער איר געוואַלט זאָגן?

**

פּונדערווייטן איז דער צוג געווען באַמאָלט מיט גרויסע דייטשע אותיות:
„רעדער ראַלען צום זיג!“

אַ ספּעציעלער צוג איז געוואָרן צוגעגרייט פאַר די מיידלעך פון דער ביינאַכטיקער „אַקציע“. אַ סך רעלסן, וואַגאַנען, לאַקאַמאַטיוון. אַראָפּגע-

דאס הויז פון די ליאלקעס

בויגענע קעפ פון קאנדוקטארן קוקן מיט לאכענדיקע פנימער אויף די שטיי-
ענדיקע מיידלעך, ווארפנדיק שופלעס קוילן אינעם געעפנטן מויל פון לאַ-
קאמאטיוו. געדיכטע קנוילן רויך — ווייסע, שווארצע, מיט פונקען באַ-
שפריצטע — רייסן זיך ארויס פון די קוימענס. רעדער ראָלן צום זיג!

אַן אַ שיעור לאַקאָמאָטיוון... אַן אַ שיעור לאַכנדיקע פנימער... אַן אַ
שיעור קוימענס... דאַניעלאַ קוקט. עס שווינדלט איר פאַר די אויגן. אַלץ
טאַפלט זיך. מערער און מערער. צענפאַכיק, הונדערטפאַכיק, טויזנטפאַכיק...
אַלע יאַגן זיך נאָך איר. באַלד וועלן זיי זי כאַפֿן...

זי ציטערט אויף. אַט דאָס בילד האָט זי דאָך שוין אַמאַל געזען. ממש
דאָס זעלבע... די זעלבע לאַקאָמאָטיוון... די זעלבע לאַכנדיקע פנימער...
דאָס זעלבע שרעק-געפיל... אַלץ, אַלץ, ממש דאָס זעלבע!...

זי ווייסט בלויז נישט: צי האָט זי דאָס דעמאָלט געזען אויף דער וואַר,
און איצט חלומט זי אַ קאַשמאַרן חלום, אַדער פאַרקערט.

ווער קאָן לייענען די שריפט, וואָס אַ געהיימע האַנט שרייבט אַמאַל
אויף דער וואַנט פון אונדזערע חלומות?

דייטשן, פרויען און מענער, „פרוילינס“, רייכס-דויטשן און פאַלקס-
דויטשן, פילן־אויס דעם וואַקזאַל, איילן זיך, יעדער צו זיין צוג, יעדער צו
זיין היים, יעדער צו זיינע געשעפטן. שיינע לעדערנע וואַליזקעס אין זייערע
הענט. אויף אַ סך פון די רייזע-וואַליזקעס זענען נאָך פאַראַן סימנים פון
אַראַפגעריסענע אותיות-איניציאַלן פון די יידן צו וועלכע די האַנט-וואַלי-
זעס האָבן פריער געהערט. אַ סך שטייען און וואַרטן אויף זייער צוג, וועל-
כער דאַרף ערשט אַנקומען. אַ סך שפאַצירן אַרויף און אַראַפ. מוטערס קויפן
ביי די סטאַנציע-קיאָסקן זיסוואַרג פאַר זייערע קליינע קינדער. די קינדער
זענען אויסגעפוצט, שיין פאַרקעמט די האַר, מיט אַ לעקעלע אויפן שטערן
„אַ-לאַ-היטלער“.

פרייהייט. די שענסטע מתנה פון גאָט פאַרן מענטש. פרייהייט — ליב
ווי אַ מאַמעס אַ גלעט, ווי אַ ווייטער, אויסגעשפרייטער פליגל פון אַ טויב.
נאָר יענע וועלכע האָבן זיך פאַרלוירן ווייסן זיך אַפּצושאַצן.

אינמיטן דער באַן-סטאַציע שוואַרצט-אין-געלבט אַ ים קעפ פון הונ-
דערטער יידישע מיידלעך, צוואַמענגעקוועטשטע איינע צו דער אַנדערער.
ארום זיי — אַ קייט פון געסטאַפּאָ מיט אויסגעשטרעקטע מאַשין-ביקסן. די

מיידלעך ווארטן ביז דער ספעציעל-צוגעגרייטער צוג וועט ארויפקומען אויף די ריכטיקע רעלסן און וועט זיי אריינעמען אין זיך. דייטשע פרויען גייען דורך לעבן דער צוזאמענגעקוועטשטער מאסע מיידלעך, גייען פארביי, ווארפן א בליק — און זעצן פאר דאס געשפרעך פון פריער.

דורכגייענדיקע קינדער וויקלען אויף די פאפירלעך פון די געקויפטע צוקערקעס, זיי הייבן נישט אויף די אויגן און קוקן אפילו נישט צו דער מחנה „ידישקעס“, וועלכע שטייען ארומגערינגלטע מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן, ווי דאס וואלט געווען א קלארע, פארשטענדלעכע דערשיינונג; א זאך צו וואס זיי זענען שוין צוגעוויינט טאג-טעגלעך; א זאך וואס ציט נישט מער אויף זיך קיין אויפמערקזאמקייט. דאס איז נישט מער קיין אטראקציע. אלע, אלע שפאצירן דורך לעבן דעם צוזאמענגעקוועטשטן קנול מיידל-לעך. זיי מייזן זיי אויס, א שטייגער א הויפן באגאזש וואלט געלעגן אינמיטן שפאציר-וועג פון דער סטאנציע. דער „הויפן“ ווארט אז דער צוג זאל צו-פארן, כדי סטאנציע-טרעגער זאגן אים קאנען אויפלאָדן; ס'איז א טראַנס-פארט סחורה. טאָ וואָס איז דאָ פאַראַן צו קוקן? וואָס איז דאָ פאַראַן אַזעל-כעס, וואָס עס איז כדאי דערוועגן צו רעדן? זיי, די דורכשפאצירנדיקע, זענען שוין צוגעוויינט דערצו: די זעלבע שרעק קוקט תמיד ארויס פון די אויגן פון די אַוועקגעפירטע. אַלע מאָל די זעלבע שטומע פנימער. אַמאָל זענען דאָס פנימער פון פרויען און אַמאָל פנימער פון מענער. אַמאָל פנימער פון קינדער און אַמאָל פנימער פון זקנים. זיי האָבן דאָס געזען הונדערטער מאָל. זיי קוקן דערויף מיט דער זעלבער גלייכגילטיקייט ווי אַרדענונגס-היטער אין קינאַ-זאַל אויף א פילם, וואָס שפילט שוין חדשים-לאַנג. באַנען קומען אָן, באַנען גייען אַוועק. די באַוועגונג איז גרויס. דייטשן, דייטשן, דייטשן. זייער שפראַך פילט אויס די וועלט, קלינגט הויך, קאנטיק-באפעלעריש, מאַכט אויפשוידערן דאָס לייב.

דייטשן. פון אלע עקן פון דייטשלאַנד זענען זיי דאָ אַהער אַנגעקומען. יעדער פון זיי — א גאָט. יעדער פון זיי — א הערשער איבער דער וועלט. דער זעלבער הימל. די זעלבע באַנען. די וועלט פירט זיך ווייטער. נאָר יידישע מיידלעך, ווי „באַגאַזש“ ביי האַנדלס-פאַרטן, וואַרטן מען זאָל זיי אויפלאָדן.

קאפיטל זעקס און צוואנציק

רעדער ראלן צום זיג

די וואגאנעס זענען געווען אַנגעשטאַפּט מיט מיידלעך. זיי זענען גע-
זעסן אויף די בענק און אויפן דיל פון צוג. טירן און פענצטער —
אַפּגעשלאָסן. די באַן לויפט — „רעדער ראלן צום זיג...“

דאַניעלאַ האָט זיך אַרויסגעבויגן פון איר ווינקל, וווּ זי איז געזעסן.
זי האָט געקוקט צום פענצטער. אינדרויסן האָט זיך געשפּרייט פאַר אירע
אויגן אַ גרינע וועלט. פּלוצלונג, במשך אַן אויגנבליק, זענען די מחשבות
אין איר קאַפּ אויסגערונען אין אַ געדיכטן גרינעם נעפל. אַלץ איז פאַר-
שווונדן אין אַ ים פון גרינקייט און נישט עקזיסטירט מער. נישטאַ מער
קיינ דיטשן, נישטאַ מער קיינ „אַקציע“, קיינ געטאַ. די ווירקלעכקייט האָט
זיך אַפּגערוקט, מטושטש געוואָרן, און אויסגעגאַנגען דאָרט אויף די אומ-
ענדלעכע גרינע קאַרטאָפּל-פעלדער, וואָס ציען זיך און שפּרייטן זיך
אַן אַ סוף.

אויפן בלויזען האַריזאָנט, ווייט-ווייט, בויגט זיך אַ זוניקער הימל אַראָפּ
צו דער ערד, ווי אַ מאַמע מיט פּולע אויפּגעדעקטע ברוסטן צום מויל
פון איר קינד. דער צוג פאַרט, די רעדער קלאַפּן אויף די רעלצן — אַקור-
ראַט ווי דעמאַלט.

— זי זיצט אין צוג. זי פאַרט. מיידל-קעפּ אַרום איר. ס'איז דער
זעלבער צוג פון איר שול-אויספּלוג... די זעלבע מיידלעך... די חברטעס

פון איר קלאס... זיי זעצן איצט פאַר די רייזע... ס'איז דאָך איר אויסגע-
חלומטער שול-אויספלוג — —

ווי אַן איינצעלנער שפּין-פּאָדעם, אַ וואַנדערנדיקער אין דער לופט,
אַזוי האָט אַט דער געדאַנק אַרויסגעשטראַלט פון איר קאַפּ, געצויגן זיך.
געוואַנדלט אין דער לופט, און זיך אַריבערגעוואַרפן ווי אַ זילבערנע בריק
פון יענעם שול-אויספלוג-צוג צו דעם איצטיקן צוג. און איבער אַט דער
בריק, דיין ווי אַן איינצלנער שפּין-פּאָדעם, איז איצט געלאָפּן איר פּאַנ-
טאַזיע, היין און צוריק, היין און צוריק.
און עס איז איר געווען ליב דאָס לויפן; אַזוי שרעקלעך ליב און
טייער — די אילוזיע...

זי ווייסט איצט פרעזער, וואָס עס וועט פּאַסירן אַ רגע שפּעטער. אַלץ
פון איצט איז מיט איר שוין אַמאָל געשען; אַלץ אַרום איר איז איצט
אויפגעשווומען ווי אַ זאָך, וואָס זי האָט שוין איין מאל איבערגעלעבט.
אַן אַפּגעריסן שטיק פון אירס אַ צווייט לעבן, דעמאָלט האָט אַקוראַט אויך
אַזוי פּאַסירט. אַט אַזוי איז זי דעמאָלט אויך געזעסן אין אַ ווינקל פון
דער באַן; אַט אַזוי האָט עס אויך אינדרויסן אויסגעזען. אַ מיידל וואָס איז
געזעסן לעבן איר האָט דעמאָלט אויך געפרעגט די זעלבע פּראַגע: „אינעם
צוג איז פּאַראַן וואָסער?“ „מ'דאַרף זען.“ — האָט מען דעמאָלט אויך
געענטפּערט. דער זעלבער קול. דער זעלבער קאַליר אויף די ווענט פון
צוג, און די זעלבע גרינע פעלדער אינעם וואַגאַן-פענצטער. אַט באַלד
וועלן זיך אַוואַרץ באַווייזן פּויערישע הייזקעס... אַט זענען די ביימער —

דאַניעלאַ שוידערט אויף. די זענען דערווייטערט זיך פון איר, דער
נעפל ווערט קלאַר, דער חלום רינט אויס. די זילבערנע בריק ווערט צוריק
דיין ווי אַן איינצלנער שפּין-פּאָדעם אין דער לופט. אַט זעט זי נאָך דעם
פּאָדעם, נאָר אַט גייט ער אויס, פּאַרשווינדט, ליידיק, בלוז לופט — —
פּאַרפירערישער מיראַזש.

דער צוג פּאַרט. דעמאָלט איז פּרוי העלען, די קלאַס-דערצינערין, גע-
שטאַנען ביי איין פענצטער פון וואַגאַן, און דער היסטאָריע-לערער בייים
צווייטן פענצטער. ביידע האָבן געגעבן געאַגראַפּישע אויפקלערונגען וועגן
דעם געזעענעם דורכן פענצטער צו די מיידלעך, וואָס האָבן זיך געשטופּט
אַרום זיי. לעבן דער סטאַנציע פון שטעטל יאַבלאַווע האָט דער צוג זיך

דאָס הויז פון די ליאלקעס

פלוצלונג אָפּגעשטעלט, פאַרט נישט ווייטער. וויערניק, דער היסטאָריע-
לערער, איז געלאָפּן מיט אַ כעס געוויר ווערן די סיבה. אַלע מענטשן
זענען אַרויסגעגאַנגען צום וואַקזאַל-פּלאַץ. דערנאָך האָט וויערניק גע-
הייסן אַלע מיידלעך אויך אַרויסגיין. דער צוג איז געשטאַנען אַ ליידיקער
מיט געעפּנטע טירן. פון דערווייטנס האָט ער אויסגעזען ווי אַ שאַלעכץ
פון אַן אויפגעקנאַקטער נוס, ליידיק, אומנוצלעך און אַוועקגעוואָרפּן.
נישטאַ מער קיין פּרייע וועגן פאַר צוגן. מען האָט געוואָרט, אויגן האָבן
לעכצנדיק געקוקט צום צוג; ווען וועט מען שוין קענען צוריק אַריינגיין
איז אים און ווייטער פאַרן. אפשר איז דאָס דער זעלבער צוג...? דער קלאַס
פאַרט ווייטער... ס'איז גאַרנישט געווען. ס'האַט גאַרנישט פאַסירט. דער
צוג פאַרט... מען פאַרט ווייטער אויפן אויספּלוג קיין קראַקע...

ס'איז גוט זיך איצט צו טוליען צו דער דאָזיקער אילזיע, טרינקען
דעם סם פון איר ווי זיסן זאַפט.

דאַרפישע כאַטעס שטייען צעשפּרייט אויף די פעלדער. אינדרויסן
האַט זיך גאַרנישט געענדערט. גרינע פעלדער. די זון שפיגלט זיך נאָך
אַלץ אין די קליינע פענצטערלעך פון די כאַטעס. די רויט-ווייסע שינדלען
אויף די שיפע דעכער זענען אויסגעסדרט, געלייגט מאַזאַיק-מעסיק, און
שטעלן מיט זיך אַרויס גרויסע ציפּערן — דער דאַטום ווען מען האָט זיי
געבויט. אין יעדער היזקע וויינט אַ משפּחה. וועגן יעדער משפּחה דאַרט
קען מען אָנשרייבן אַ שילדערונג, וואָס קען בליי-ספּק איר ברענגען דעם
ערשטן פּרייז, בשעת דער פייערונג פון ערשטן יאַר-פּערטל. אַזוי האָט
זי דעמאָלט געטראַכט. זי געדענקט עס, ווי עס וואָלט איצט געשען.

אויף דער צווייטער זייט פון דער פאַרשלאַסענער וואַגאַן-טיר
באוויינט זיך דער קאַפּ פון אַ באַוואָפּנטן ס. ס. מאַן, דער שטאַלענער העלם
איז ביי אים אַראָפּגעצויגן ביז צו די אויגן; די געלעכלטע רער פון דער
מאַשין-ביקס באַוועגט זיך לעבן זיין קאַפּ. ער שטייט אינדרויסן אויפן
ברעט פון לויפּנדיקן צוג און היט די מיידלעך פון זיין אָפּטיילונג.

— כאַטעס —

פּויערישע כאַטעס. עס איז געווען נאַכט ווען זי איז אַנטלאָפּן פון
יאַבלאַווער מאַרק. די דייטשן האָבן צוזאַמענגעטריבן אַלע יידן פון שטעטל
צום מאַרק. די מיידלעך פון דער פינפטער קלאַס זענען געוואָרן צעשפּרייט.

איבער איז פארלוירן געגאנגען פון דער צווייטער. פרוי העלען האט נישט אויפגעהערט צו שרייען: „מיידלעך, נאר צוזאמען!...“ ביז זי האט מער נישט געהערט פרוי העלענס קול. ס'קול איז ערגעץ פארנונקען געווארן צוזאמען מיט פרוי העלען צווישן דער צוזאמענגעדריקטער מענטשן-מאסע.

דאס וואסער פון דעם פאנטאן, אין מיטן יאבלאווער מארק, האט געשפריצט ארויף צום הימל. די אונטערגייענדיקע זון האט געפארבט די בייטשן וואסער — אויף רויט. עס האט אויסגעזען ווי א שטראם בלוט וואלט געשפריצט פון יאבלאווער מארק צו די הימלען. דערנאך איז די זון אונטערגעגאנגען. דער הימל האט זיך פארשטעלט מיט א שטיק נאכט די אויגן, כדי ער זאל דערנאך זאגן, אז ער האט נישט געזען דאס, וואס עס איז פארגעקומען אויפן מארק אין יאבלאווע. ווי אזוי האט זי נאך געקענט דערנאך לויפן? ווי לאנג איז זי געלעגן, אומבאוועגלעך, צווישן די געשאסענע? זי איז געלאפן. זי געדענקט נישט ווו אהין זי איז געלאפן, און וויפל צייט זי איז געלאפן. דער וואלד איז אויסגעוואקסן פלוצלונג לעבן אירע פיס. ווען נישט דער רוק-זאק אויף אירע פלייצעס, און ווען נישט דאס מעשענע שילדל אויפן טאג-בוך, וואס איז געלעגן אינעם רוק-זאק — וואלט זי שוין איצט נישט געפארן אינעם ארבעטס-אינזאך. דאס טאג-בוך ליגט אויפן קאפל-אויזן פון „פונקט“. איצט ברויכט זי נישט מער דאס טאג-בוך. צו וואס טויג איר דאס טאג-בוך? אלץ איז איבעריק. אלץ איז פארלוירן. זי וועט מער נישט זיין. קיינער וועט מער נישט זיין. אפשר וועט אמאל עמעצער געפינען דאס טאג-בוך?

כאטעס. פויערישע כאטעס. וואס וואלט די מענטשן אין די כאטעס געארט ווען זיי וואלטן זי דעמאלט אריינגעלאזט? זי וואלט געארבעט פאר זיי אויפן פעלד. זי וואלט געטריי געארבעט ביז די מלחמה וועט זיך פארענדיקן. עס וואלט איר געווען זיס די ארבעט. זי איז געלאפן פון יאבלאווער וואלד. זי האט געבעטן הילף. רישא מייערטשיק, די בעסטע שילערין אין קלאס, איז געלעגן אויף דער ערד און אירע אויגן האבן גערופן: ראטעוועט מיך! ראטעוועט מיך!... דאס בלוט איז גערונען, דורך די ארבל, פון אירע הענט. זי איז געלאפן צו די פויערישע כאטעס בעטן הילף. דער פאליאק האט געשריגן: „א יידישקע?! ארויס!...“ וואס וואלט

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיי געשאַדט ווען זיי וואָלטן זי אויסבאַהאַלטן? זי וואָלט פאַר זיי געטריי געאַרבעט. זי איז געפאַלן צו די פיס. זי האָט געקושט די הענט פון דעם פוילישן מיידל זי זאָל בעטן ביי איר פאַטער, ביי איר מוטער, זיי זאָלן אויף איר רחמנות האָבן, זי נישט אַרויסטרייבן, זי איז דאָך אויך אַ שילערין; אַ שילערין פונקט ווי זי, פונקט ווי זי. זי האָט באַנעצט די הענט פון פוילישן מיידל מיט טרערן, און דאָס שיקטל האָט זיך געווישט די הענט פון דער נאַסקייט, געקוקט דערביי צו איר ברודער און אַרויסגעלאָזט פון זיך אַ קוויטשעדיקן, איינגעהאַלטענעם געלעכטער. זי האָט זיך געפֿרעשעמט, וואָס מען קושט איר די הענט. דאָס ערשטע מאָל אין איר לעבן קושט מען איר די הענט און מען בעט ביי איר רחמנות. זי האָט איינגעהאַלטענעם געלאַכט און נישט אויפגעהערט צו ווישן אירע הענט ווי פון אַן אומריינער נאַסקייט.

אינדרויסן, אויף די פענצטער פון די כאַטעס, איז געהאַנגען דאָס בילד פון דער הייליקער מוטער איבער אַן אָנגעצונדן נאַפּט-לעמפל.

איצט שפּיגלט זיך די זון אין די פענצטער פון די פוילישע כאַטעס. אומענדלעכע גרינע פעלדער שפּרייטן זיך אויס. דער צוג לויפט. ווהיין? מיידלעך אויף די בענק און אויף דער ערד. די קעפּ אַראַפּגעלאָזטע. די אַייגן פאַרשטעקט, ווי עס וואָלט געווען אַ בושע דאָס איצטיקע פאַרן אינעם צוג; ווי זיי וואָלטן עס געווען די שולדיקע אין דעם, וואָס מען פירט זיי איצט אַוועק.

אַ, ניי! דאָס זענען נישט די קעפּ פון די מיידלעך פון פינפטן קלאַס. יענע זענען דערשאַסן געוואָרן אויפן יאַבלאָוער מאַרק. זי האָט דעמאָלט געמיינט, אַז זי האָט זיך אַפּגעראַטעוועט פון טויט. פון אַלע מיידלעך איז זי די איינציקע געבליבן לעבן. איצט פירט מען זי ווידער. ווידער מיט מיידלעך. ווהיין? אפּשר ווידער צו אַזאַ מין יאַבלאָוער מאַרק? איצט שטעלט זיך נישט אַפּ דער צוג אין מיטן וועג. „רעדער ראָלן צום זיג!“ איר האַנט הייבט זיך אויף צו פעלאַס אַרעם. ווי זי וואָלט זיך געוואָלט טוליען צו איר און זאָגן: „לאַמיר זיך האַלטן צוזאַמען...“

פעלאַ קוקט מיט די אויגן גלייך צו איין פינטל, מורמלט שטיל ווי צו זיך:

זיי האָבן מיך אַרײַנגענאַרט אינעם „דולאַג“ אַרײַן, ווי אַ מיזל אין דער לאַפּקע... איצט פאַרשטיי איך פאַרוואָס זיי האָבן מיך געהייסן אַ פאַר נעכט פּרױער אַהײמגיין שלאָפּן. איך האָב מיך געלאָזט פון זיי כאַפּן ווי אַ פּיש אויף דער ווענדקע, ווי אַזוי האָב איך דאָס נישט פאַר-שטאַנען? אויפן הויף פון דער אַרדענונגס-דינסט האָבן זיי מיך באַרויקט; איצט איז נישט מעגלעך. אין דער איצטיקער רגע קענען זיי גאַרנישט טון. איך זאָל קודם-כל גיין אינעם „דולאַג“ אַרײַן. פון דאָרט וועלן זיי מיך שוין אַרויסנעמען. אַבראַמעק גלאַנץ גופא האָט עס געזאָגט. ער האָט זיך נאָך אָנגעבייזערט: „וואָס הייסט? דיך, פעלאַ, וועל איך אַוועקשיקן?! וואָס פאַלט דיר אײַן? דו ביסט דאָך אַז אַייגענע. והא ראייה, דו האָסט דאָך אַ קאַרטע פון יודענראַט!“ אַט אַזוי האָבן זיי מיך אַרײַנגענאַרט אינעם „דולאַג“ אַרײַן...

דאַניעלאַ האָט נאָך ביז איצט נישט געזען אַט אַזוי פעלאַן. זי קען נישט זען דעם צער אויף פעלאַס פנים. פעלאַ האָט זיך אינגאַנצן געענ-דערט. דאַניעלאַ האָט געהאַט אַ געפיל ווי אײנער וואָס דרימלט אײן בײַ-טאָג און ווען ער עפנט ווידער די אויגן זעט ער — נאַכט. נישט די זעלבע פעלאַ. אינעם געטאָ איז פעלאַ געווינט געווען צו זײן צווישן די מיוחסים. אינעם מיליציע-הויז, וווּ זי האָט פאַרבראַכט אין די נעכט, האָט זי אין זיך אײנגעזאַפט דאָס געפיל, אַז זי געהערט צו דער זיכערער „משפּחה“. אַזוי ווי די אַרדנער, וועלכע זענען זיכער, אַז זיי וועלן תמיד אַוועקשיקן אַנדערע צום טויט, אַבער זיי וועט קיין שלעכטס נישט פאַסירן. עס איז די זעלבע פעלאַ! דאַניעלאַ שפּירט זיך איצט שטאַנדהאַפטיקער פון פעלאַן. ווי זייערע כאַראַקטערן וואַלטן זיך פּלוצלונג דאָ אינעם צוג איבערגעטוישט. זי וואַלט איצט געוואַלט טרייסטן פעלאַן און זי שטאַרקן. נאָר זי האָט דאָס נישט געטון. ווי דאָס וואַלט באַליידיקט דעם שטאַלץ פון דער אַמאָליקער פעלאַ.

דער קלאַפּ איז אויף פעלאַן געקומען אומגעריכט, טראַכט דאַניעלאַ. איצט, פאַרנדיק אינעם צוג, שפּירט דאַניעלאַ, אַז די שרעק איז אינעווייניק אין איר פאַראַליזירט געוואָרן צוזאַמען מיטן וויי. אפשר וויל דאָס וואָרט „אַרבעטס-אַײנזאַץ“ איז סיי ווי געהאַנגען טאָג און נאַכט איבער איר קאַפּ ווי אַן עקזעקוציע איבער אַ פאַרמשפּטן; און אפשר וויל טיף אין איר

דאס הויז פון די ליאלקעס

האָט דער באַגריף „אַרבעטס־אַינזאַץ“ זיך צוזאַמענגעגאַסן מיט האַרין. כאָטש זי האָט זיך דאָס געפיל נישט געקענט קלאַר מאַכן, ווייל צי איז דען מעגלעך, אַז דווקא ווהין מען פירט זי איצט אַוועק, וועט זי געפינען האַרין און זי וועט קענען זיין מיט אים צוזאַמען? פונדעסטוועגן, אין איר אונטערבאַוו־סטויין האָט אָט דער געדאַנק נישט אויפגעהערט צו פלייצן און איר שלעפן מיט זיך ווי אַ שטראָם אונטער אַ געדיכטן אייז־שיכט. איינס האָט זי געוויסט: דער שטראָם ציט אין אַ ים אַריין; דער ים רופט זיך „אַרבעטס־לאַגער“ — און דאָרט געפינט זיך האַרין!

אַלע אַנדערע געדאַנקען און געפילן זענען געשווומען ווי לייכטע שפּענער אויף אַט דעם שטראָם.

אויף פעלאַס פנים איז אויסגעגאַסן אַ ווייטיקלעכער יאוש. זי האָט נאָך קיינמאַל נישט געזען אַזוי פעלאַן. דאָס טוט איר וויי. ווי דער וויי פון דער גאַנצער „אַקציע“ וואָלט זיך איצט אָנגעשפיצט אין איין פינטל און זיך קאַנצענטרירט אויף פעלאַס פנים. דאַניעלאַ קוקט צו איר. זי וואָלט איר געוואָלט זאָגן מיט איר בליק, דאָס וואָס זי קען נישט זאָגן מיט קיין ווערטער. זי וויל אַז פעלאַ זאָל זען איר בליק, און אים פאַרשטיין. נאָר פעלאַ דרייט נישט אויס די אויגן, קוקט גלייך צו איין פינטל, מורמלט שטיל ווי צו זיך:

„ווי אַ מיזל אין דער לאַפקע אַריין...“

„זיי האָבן מיך אַריינגענאַרט...“

אַלע מיידלעך פון דער „אַקציע“ זענען סיי ווי געווען פאַרמשפטע. קיינער וועט סיי ווי נישט בלייבן אינעם געטאָ. קיין שום „זאַנדער“ וועט נישט העלפן. אַלע זענען געווען אָנגעגרייט דערצו. איינע פריער, איינע שפעטער. אַ געשפאַלטענער טעלער. אַז ער צעברעכט זיך, טוט נישט דאָס האַרץ אַזוי שטאַרק וויי. מען האָט זיך געריכט דערויף. אָבער פעלאַ, פעלאַ האָט נישט געהערט צו די פאַרמשפטע. פעלאַ איז דאָ אַריינגעפאַלן גערנוויליק, צוליב אַ נאַרישקייט. אויף איר זעט מען בפירוש: אַ לעבע־דיקער מענטש ווערט איצט געפירט צום טויט!

דאָס טוט וויי. דאָס איז אַ שאַד.

פון דרויסן, ביים פענצטער פון וואַגאָן, באַווייזט זיך אַ שוואַרצער

ק. צעטניק

מונדר־אַקסל. שוואַרץ. שוואַרץ. בלויז דער קליינינקער האַקן־קרייץ אויפן העלם איז — רויט. אַ בלוטסטראַפּן.
דעמאַלט איז ביים פענצטער פון וואַגאַן געשטאַנען די קלאַס־דער־צויערין. זי האָט גערעדט וועגן גליקלעכן מאַרגן פון דער מענטשהייט — די טעלעוויזיע־צייט. איצט שטייט דאָרט דער שוואַרצער שאַטן פון ס. ס. מאַן. ביי יעדן פענצטער פון דרויסן שטייט איינער פון זיי. זיי פירן איצט אַן מיטן „שול־אויספּלוג“. זיינע אויגן קוקן אַריין צו די מיידלעך. לעבן זיין פנים באַוועגט זיך די געלעכלטע רער פון דער מאַשין־ביקס, און עס קוקט אויס ווי ביידע — ער און די ביקס — וואַלטן זיך איצט אַוועקגעשטעלט אויפן פּלאַץ פון דער קלאַס־דערצויערין כדי פאַרצוועצן דעם אמתן פירוש און אמתן זין פון דער מאַדערנער ציוויליזאַציע.

קאפיטל זיבן און צוואנציק

„ארבייט דורך פרוידע“

א ווילדער שטח. וויסט און ליידיק. הינטער איר האָבן זיך נאָך געטראָגן די דייטשע געשרייען: ראָוס!... ראָוס!... זי האָט געשפּירט ווי די ביקסן שטויסן דאָרט איבער קעפּ בשעתן אַרויסטרייבן פון צוג. ראָוס!... ראָוס!...

זי האָט מורא געהאַט אויסצודרייען דעם קאַפּ. פון האַריזאָנט ביז האַריזאָנט האָט זיך געצויגן דער וויסטער געלב-לעכער שטח, שוואַרץ-באַפלעקט — סימנים פון אויסגעברענטע שייטערס; אַרויסגעקוילערטע ריזן שטיינער פון דער ערד; איבערגעקערטע ביימער-שטאַמען מיט אויסגעטריקנטע וואַרצלען, סטאַרטשענדיקע צו די הימלען, ווי אויסגעצויגענע געלבליעך-ביינערדיקע הענט פון געפאַלענע ריזן. די וויסטעניש האָט דאָ אַדורכגעשטראָמט ווי אַ ברייטער טייך. בלויז פונדער-ווייטנס האָט זיך געצויגן אַ טונקעלער פאַס פון געדיכטע נאָדל-ביימער. עס האָט אויסגעזען ווי די ביימער וואַלטן אָפּגעשפרונגען פון שרעק און זיך פונדאָנען אָפּגערוקט.

די ביקסן זענען צו זיי געווען אויסגעשטרעקט מיט פינגער אויף די צינגלעך. די מיידלעך האָבן מאַרשירט, זעקס אין דער ברייט, זעקס אין דער ברייט. דער שטח איז געווען משופּעדיק, ווי באַרג-אַראָפּ. הינטער זיי האָט זיך געהערט דער פּיף פון לאַקאַמאַטיוו. דער צוג פאַרט צוריק. „רעדער ראָלן צום זיג!...“

דאָ איז מער נישט געווען קיין זכר פון אַ מענטשלעכן ישוב. דער

ק. צעטניק

אינציקער סימן פון אַ וועלט — די באַן-ליניע, וועלכע האָט זיך געצויגן
ביז אַהער — האָט זיך אויך דאָ פאַרענדיקט.

דאָ איז געווען סוף.

ווער האָט דאָ אַרויסגעצויגן די בויס-וואַרצלען פון דער ערד? ווער
האָט אַרויסגעריסן די ריזיקע פעלדזן? תּוהו ובוהו. ווי גייסטער פון וואַג-
לענדיקע נשמות וואַלטן דאָ געווען באַשעפטיקט. מען פילט זיי, כאַטש
זיי זענען אומזעבאַר.

מען מאַרשירט שורותווייז, פינקטלעך, זעקס אין דער ברייט. יעדע
היט זיך נישט צו בלייבן הינטערשטעליק, נישט אַרויסבויגן זיך, חלילה,
פון דער שורה. די רערן פון די ביקסן קוקן ווי שוואַרץ-אַפּלען פון דייטשע
אויגן. מאַנכע וואָס האָבן אינעם ווילדן מאַרש פאַרלוירן די שיך פון די
פיס, האָבן אַפילו נישט געפרוּווט זיי אויפהייבן. ווי זיי וואַלטן געוואוסט,
אַז די שיך וועלן פאַר זיי שוין מער נישט גייטיק זיין.

צווישן די ביימער האָט זיך געצויגן אַן אויסגעפלאַסטערטער וועג.
עס איז געווען שטיל, שאַטנדיק און פּורכטבאַר. מען האָט פאַרגעסן פּונ-
וואַנען מען קומט. מען האָט פאַרגעסן, אַז עס זענען פּריער געווען יאָרן,
אין וועלכע מען האָט געלעבט.

אַ טויער. אין דער הויך, ווי אַ האַלבער בויגן, אַ שילד. איבער דער
גאַנצער לענג פון בויגן, דייטשע גאַטישע שריפט:

„פרויען לאַגער.“

און אין דער זייט — אַ צושריפט מיט קרייד:

„אַרבייט דורך פּרוידע.“

**

דאָס טויער הינטער זיי האָט זיך צוריק פאַרמאַכט.
די שורות זענען געבליבן שטיין. פון פּראַנט האָט זיך אויסגעשפּרייט
אַ גרויסער פּ, גץ, ווייט אַרויף, ביים צווייטן עק פּלאַץ, האָט זיך איבער
אַ טייך געצויגן אַ האַלצערנע בריק. דער טייך האָט אַרומגענומען דעם
לאַגער ווי אַן אויסגעבויגענע שווערד. דער לאַגער איז געווען אויסגע-
פּלאַסטערט מיט שטיינער, זאַרגפעליק ריין. ראַז-געפאַרבטע באַראַקן האָבן
אַרויסגעקוקט פון זייטיקע וועגן. זיי זענען געווען אַרומגעפּלאַנצט מיט

דאס הויז פון די ליאלקעס

רויטע בלומען. עס האָט אויסגעזען ווי די באַראַקן וואָלטן אַרויסגעוואַקסן פון רויטער בלומען-ערד. קאַלירטע פאַרהאַנגלעך, שיין געשוירענע מיט שפיצלעך, זענען געהאַנגען הינטער די באַראַקן-פענצטער, אַ פאַרכישופֿ-טע, פאַרביק-געמאַלטע אידיליע. אַ גן-עדן-ווינקל, וואָס עמעצער האָט דאָ פלוצלינג פאַר זיי אויפגעדעקט.

אויף רעכטס איז נאָך געווען ווילד, תּוהו ובוהודיק, ווי דאָס אָרט וווּ דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט. די באַראַקן האָבן דאָרט אויסגעזען ווי פּראָוויזאָרישע קאַמערן, אין וועלכע שאַסיי-אַרבעטער האַלטן זייערע אַרבעטס-כלים. קענטיק, אַז דאָרט ווערט ערשט פאַרגעזעצט דער וויי-טערער בוי פון לאַגער. מיט דער צייט וועט דאָרט מסתּמא אויך אויס-קוקן אַזוי ווי דאָ.

אַ בלוטיקע זון האָט זיך אַראָפּגעלאָזט צו דער זייט פון טייך. דער הימל האָט דאָרט געברענט אינעם פּלאַם פון דער רויטער שקיעה. אויף דער האַלצערנער בריק איז געשטאַנען אַ דייטשער וואַכמאַן מיט אַ ביקס אויפן אַקסל. די זון האָט געברענט הינטער זיינע פּלייצעס און עס האָט אויסגעזען ווי אַ פייערדיקער געסטאַפּאַ-מאַן וואָלט זיך אַראָפּגעלאָזט פון אַ בלוטיקן פּלאַנעט און שטיין-געבליבן צווישן הימל און ערד.

לעבן איר האָבן זיך געשושקעט:

— האָסט געזען די אויפשריפט? „אַרבייט דורך פּרוידע!...“

— איך האָב נישט קיין מורא פאַר אַרבעט. מיך שרעקט נישט אַפּ קיין אַרבעט.

— דאָ, על-כל-פּנים, וועט מען שוין מער קיין מורא נישט האָבן פאַר אַן „אַקציע“ צום „אַרבעטס-איינזאַץ“. פון דעם איז מען שוין איצט באַפרייט...

— איך בין צופרידן, אַז איך בין שוין דאָ. אַבי אַרויס פון גיהנום-דיקן געטאָ...

— דאָ איז אַוודאַי זייער ריין. דייטשן האָבן ליב זויבער...

— אינעם געטאָ מיינט מען, אַז אינעם דייטשן לאַגער הרגעט מען מענטשן. האָסטו געזען די שילד אינדרויסן, איבערן טויער? גאַנץ מעגלעך, אַז די אַרבעט איז דאָ אפשר לייכטער ווי אינעם געטאָ...

ק. צעטניק

— בלויז א שאד, וואס מען קען דא נישט זיין צוזאמען מיט די פאמיליעס...

הארי... א, ווען זי וואלט דא געקענט אויסגעפינען האריין!... ווי נאך זי וועט זיך באקענען מיטן לאגער וועט זי זיך באלד אנהייבן צו פאראיניגן טערעסירן אין דער זאך. אפשר וועלן זיי קענען ארבעטן צוזאמען, דא, אין אזא מין לאגער, וואלט געווען דאס פאסיקסטע ארט צוזאמען איבער צווארטן דעם קריג. אייביק וועט דאך די מלחמה נישט געדויערן.

אויף די בענק, וועלכע זענען געשטאנען ביים טויער, זענען געזעסן די געסטאפאלייט — די אנפירער פון „טראנספארט“. זיי האבן איצט אויסגעזען גאר אנדערש. מענטשלעכער. גאר נישט אזוי פחדדיק־שרעקלעך ווי פריער. זענען איצט געזעסן אויף די בענק מידע, ווי טרעגער נאכן איבערפירן שווערע מעבל־שטיקער אויף א הויכן שטאק ארויף; ווישן דעם שווייס פון די שטערנס און ווארטן אויף אן אונטערשריפט; די סחורה איז געווארן צוגעשטעלט אויפן פלאץ אומבאשעדיקט. מאנכע פון זיי זיצן מיט פארלייגטע פיס; די אראפגענומענע שווארצע געסטאפאלייט־קאשקעטן מיט די „טויטן־קעפ־צייכנס ליגן אויף זייערע קני, און זייערע אנטבלויזטע קעפ קוקן פלוצלונג אויס ווי קעפ פון מענטשן. זיי זענען מיד, און פון זייער מידקייט שלאגט ארויס א באהאלטענער פונק פון מענטשלעכקייט. די מידקייט פאראייניקט זיי צוזאמען מיט די מיידלעך פון „טראנספארט“ און שאפט צווישן די צוויי מחנות א געמיינזאמע, בשותפותדיקע זאך. ווייזט אויס, אז די אוועקגעשיקטע מענטשן פון געטא לעבן אלע אין די דייטשע לאגערן — טראכט דאניעלא.

**

די דייטשע „טראנספארט־פירער זענען אוועק. שווערע קלעפ אין א גאנג האבן זיך פלוצלינג דערהערט. די קלאנגען האבן זיך געקייקלט ווי ריזיקע, הוילע פעסער איבערן לאגער. טירן האבן זיך אויפגעפראלט. די „בלאק־שפערע“ וועלכע האט ביז איצט געהערשט אינעם לאגער צוליבן אַנקום פון נייעם „טראנספארט“, איז צוריק אפגע-

(* דאס אפשליסן די געפאנגענע אין די בלאקן.)

דאָס הויז פון די ליאלקעס

רופן געוואָרן. די דרימלענדיקע ראָז-געפאַרבטע בלאַקן האָבן זיך ווי אויפגעוועקט מיט אַ בהלה. עס האָט אויסגעזען ווי ביי אַ פּלוצימדיקער איבערפאַל פון דייטשן בשעת אַן „אַקציע“ אינעם געטאָ.

פון די בלאַקן אַרויס זענען אָנגעקומען צו לויפן פרויען מיט שטע-קנס אין די הענט, בענדער מיט דער אויפשריפט „קאַלעפּאַקטאַריין“ אויף זייערע אַרעמס, קורץ-געשוירן די האָר, שטיוול אויף די פיס, זייערע קליי-דער-שירצן, געשטרייט מיט בלויע, דינע שטרייפעלעך. פון אַלע פּנימער האָט אַרויסגעשריגן די זעלבע שטומע רציחה.

— אויפגיין!... אויפגיין!...

פונדערווייטנס האָבן זיך די קלעפּ פון גאַנג געקוילערט מיט אַן אומהיימלעכן רעש. דאָכט זיך — די זעלבע קלעפּ אינעם גאַנג האָט זי שוין אַמאָל געהערט. וווּ און ווען איז דאָס געווען? דאָכט זיך — זי גופא האָט זיך שוין אַמאָל געזען אויפן זעלבן פּלאַץ, וווּ זי שטייט איצט. ווי זי וואָלט שוין אַמאָל דאָ געווען; ווי זי וואָלט דאָס זעלבע שוין אַמאָל גע-זען. ווען איז דאָס געווען?

דער בין-השמשותדיקער ליכט-שטראַם, וואָס ציט זיך פון הימל צום לאַגער-פּלאַץ, גרוילעך און בלוילעך, ווערט ביי יעדן קלאַפּ אינעם גאַנג אַלץ ענלעכער און ענלעכער צו דעם לבנה-פּאַס, וועלכער האָט דעמאָלט, בשעתן קלינגען פון נאַכט-טראַמוויי, אַריינגעשיינט דורכן פענצטער פון איר קינדער-צימער. זי האָט געפילט, אַז די קני ברעכן זיך ביי איר. זי האָט געהאַט אַ געפיל ווי די צייט וואָלט שטיין געבליבן אַרום איר.

— אויפגיין!... אויפגיין!...

מען טרייבט זיי. שטעקנס הייבן זיך איבער קעפּ. דאַניעלאַ לויפט צווישן אַלע. אַ לאַבירינט פון בלאַקן. אַ געהיים-שטאַט. אַ נייע וועלט. פרעמד און אומהיימלעך. אַ וועלט פון בלאַקן, גאַסן און בלאַקן. דאָס שיינע ג'עדן ווינקל איז פון לאַנג שוין פאַרשוונדן פון די אויגן, ווי עס פאַרשווינדט אַ מיראַזש אינעם מדבר. קאַלעפּאַקטאַריינס טרייבן מיט שטעקנס: אויפגיין!... אויפגיין!...

דער לאַגער האָט זיך פּלוצלונג אַרויסגעוויזן אומגעהויער גרויס און מורא-אַנוואַרפנדיק, גאַסן און בלאַקן. בלאַקן און גאַסן.

ק. צעטניק

פלוצלונג האָט זיך אַנטפלעקט דאָס ערשטע, אמתע בילד פון לאַגער „אַרבעט דורך פרוידע“.

דורך די פענצטער־קראַטן פון אַ באַזונדער־שטייענדיקן בלאַק האָבן אַרויסגעקוקט אַ מענגע שיידל־קעפּ פון מענטשן. עס האָט אויסגעזען ווי דער בלאַק וואָלט געווען אַנגעפילט ביז צום באַלקן מיט סקעלעטן־קעפּ. אַ סך פון זיי האָבן מיט ביינערדיקע הענט געביילט פויסטן צו די ניי־אַנגעקומענע, וועלכע מען טרייבט פאַרביי לעבן זייער בלאַק, אַנדערע האָבן געוואָרפן קללות דורך געעפנטע סקעלעטישע ציינער־שורות צו די פאַר־בייגעטריבענע. אַ שוידער איז באַפאַלן, אַן אימה האָט אַרומגעכאַפט. צי זענען דאָס מענטשן אָדער בייזע מייסטער? וואָס קומט דאָ פאַר? וואָס פאַר אַ לאַגער איז דאָ? וווּהין טרייבט מען זיי איצט? וואָס וויל מען מיט זיי טון? פאַרוואָס ביילן די סקעלעטן צו זיי פויסטן? פאַרוואָס שעלטן זיי?

ווי אַלע פריערדיקע „טראַנספּאָרטן“, אַזוי האָבן אויך די מיידלעך פון איצטיקן „טראַנספּאָרט“ נישט געוואוסט, אַז צוליב זייער אַנקומען אינעם לאַגער אַריין וועט מאַרגן, מיט טאַג־אויפגאַנג, צופאַרן דאָ אַהער דער גרוי־סער אויטאָמאָביל און ער וועט אַוועקפירן אַט די סקעלעטן צום קרע־מאַטאָריום.

פּונוואַנען זאָלן ניי־אַנגעקומענע וויסן, אַז די אַלטע, די שוין אויס־געזויגענע, קוקן אויף די נייע ווי אויף זייערן אַן אַנגעקומענעם מלאַך־המות? און פּונוואַנען זאָלן זיי דען וויסן, אַז עס וועט נישט לאַנג געדויערן, וועלן זיי גופא אויך אַזוי אַרויסקוקן פון דעם „איזאַלאַציע־בלאַק“ צו די נייע „טראַנספּאָרטן“, וואָס וועלן ווידער קומען נאָך זיי? און די ניי־אַנגע־קומענע וועלן דעמאָלט טראַכטן וועגן זיי דאָס זעלבע, וואָס זיי טראַכטן איצט וועגן אַט די סקעלעטן־קעפּ, וועלכע קוקן דאָרט אַרויס דורך די פענצטער־קראַטן.

— אַאופגיין!... אַאופגיין!...

די נאַכט האָט זיך אַנגעהויבן אַראַפּצולאָזן איבערן לאַגער.

קאפיטל אַכט און צוואַנציק

“FELD-HURE”

ביוראָ-שרייבערינס זענען געזעסן אַרום אַ לאַנגן טיש און פאַרשריבן פּרטים פון די נייִ-געקומענע. די אויפשריפט „דינסט־קאַמאַנדאָ“ האָט אַראַפּגעשריגן פון די וויסע בענדער אויף זייערע אַרעמס.

גרופּעסווייז, פּופציק, פּופציק, זענען די מיידלעך פון נייַעם „טראַנס־פּאַרט“ געוואָרן אַריינגעלאָזט אינעם גרויסן דינסט־בלאָק. פון אויבן־אָן, ביי אַ באַזונדערן טיש, איז געזעסן די לאַגער־אַרצטין — אַ רויטער קרייץ אויפן אַרעם־באַנד פון איר אַרבל. לעבן איר, ביים זעלבן טישל, איז גע־שטאַנען אַ פּרוי: אַ פנים ווי אַ מאַן, שטאַל־קאַלט און שווייגנדיק, די הענט פאַרלייגט אויף דער ברוסט, אַ געפלאַכטענע דיקע רוט האָט אַראַפּגעהאַנג־גען לעבן דער זייט פון איר פאַרלייגטער האַנט. זי האָט געטראָגן אַ גלאַטן, ברוינעם סוועטער, פאַרמאַכט ביז אַרויף צום האַלדז, אַנגעצויגן אויף איר קערפּער, און אַריינגעלאָזן אין רייט־הויזן; הויכע געפּוצטע שטיוול אויף די פיס; אַ שוואַרץ־זיידענע־באַנד אויפן אַרבל, אויסגעהאַפּטן מיט רויטע שריפט: „קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע“.

די קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע האָט געשוויגן, נאָר איר שווייגן האָט מען געהערט ביז אין די ווייטסטע ווינקלען פון גרויסן דינסט־בלאָק; מען האָט געפילט, אַז דאָ געפינט זיך איצט די הערשערין פון לאַגער. אירע אויגן, אירע שמאַל־פאַרקוועטשטע ליפּן, האָבן אַנגעוואָרפן אַ מורא אפילו אויף די שרייבערינס פון דער דינסט־קאַמאַנדאָ. די מורא האָט אַרומגע־כאַפט די ערשט־אַנגעקומענע איידער זיי האָבן נאָך געוויסט וואָס אייגנט־

ק. צעטניק

לעך דאָ, אין דעם לאַגער, קומט פאַר; איידער זיי האָבן נאָך באַוויזן צו הערן די שטימע פון דער קאַלעפּאַקטאַרין-עלטסטע.

אינעווייניק, ביים בלאַק-טויער, טוישן זיך די גרופּן: אויף לינקס טוען די אַרויסגייענדיקע אָן דעם לאַגער-מונדיר, וואָס מען טיילט זיי דאָרט אויס, און אויף רעכטס טוען די אַריינקומענדיקע זיך אויס נאַקעט, וואָרפן אַוועק די קליידער אויף דער אַלגעמיינער קופּע, אַ הויכער קליידער-באַרג, און גייען צו צום לאַנגן טיש, וווּ עס ווערן אַדורכגעפירט די ערשטע פאַר-מאַליטעטן פון לאַגער.

ביי די ווענט שטייען אויסגעשטעלט קאַלעפּאַקטאַרינס מיט שטעקנס אין די הענט. זיי שטייען גלייכע, אויסגעצויגענע, שווייגנדיקע, זייערע אויגן באַפעלן. אַ קאַלטע, שניידנדיקע רציחה קוקט אַרויס פון זייערע אויגן.

די אַרויסגייענדיקע האָבן זיך געשעמט צו קוקן צו די אַריינקומענ-דיקע, זיי האָבן אויסגעמיטן זייער בליק. זיי האָבן אַראַפּגעלאָזט די אויגן צו די האַלצערנע שיך, וועלכע זיי האָבן נאָר וואָס אָנגעטון אויף די פיס. די האַלצערנע זוילן האָבן אומהיימלעך געקלאַפט אויפן באַדן. דער פּוס האָט נישט געוואָגט זיך אויפצוהייבן, כדי נישט צו שטערן די פאַרכטיקע שטילקייט פון דינסט-בלאַק.

אַט זענען די שיך, וועלכע מען האָט אויסגעאַרבעט אינעם שוסטער-שאַפּ! די זעלבע שיך! זי האָט זיי דאָרט צוגעגרייט פאַר זיך, טראַכט דאָ-ניעלאַ. און אַט איז דער קליידער-באַרג! דער זעלבער קליידער-באַרג! איצט וועט מען דאָרט פון איר מאַנטל צוגרייטן שיך פאַר אַנדערע. עס איז איין וועלט. אַ דייטשע וועלט.

אַ מאַדנער ריח שלאַגט אַרויס פון די אויסגעטיילטע לאַגער-שירצן. די שירץ איז צעריסן, אַפּגענוצט. ווער ווייסט וויפל פרויען די זעלבע שירץ האָט שוין באַגלייט צום „איזאַלאַציע-בלאַק“, פּונוואַנען דער נאַקעטער קערפּער איז געוואָרן אַוועקגעשיקט צום קרעמאַטאָריום, און די שירץ איז געוואָרן צוריקגעפירט צום דינסט-בלאַק, כדי נאַכאַמאָל אַרומצווויקלען דער קערפּער פון אַ ניי-אַנגעקומענער.

זי איז געשטאַנען אַ נאַקעטע. דער מעדאַליאַן! וווּ זאָל זי איצט אויס-באַהאַלטן דעם מעדאַליאַן?... זי האָט אים אַראַפּגעכאַפט פון האַלדז און

דאס הויז פון די ליאלקעס

אים געהאלטן פארקוועטשט אין דער האנט-פויסט. וואָס זאָל זי טון? אפשר באַהאַלטן דעם מעדאַליאַן צווישן קליידער-באַרג?... זי האָט געזוכט איר רעגן-מאַנטל. ערשט איז ער געווען און אָט שוין פאַרשוונדן צווישן דעם באַרג קליידער. זי וועט דעם מעדאַליאַן אַריינלייגן אין דער טאַש פון איר מאַנטל. די טרענערינס אין שמאַטע-זאַל וועלן דערנאָך געפינען דעם מעדאַליאַן אין דער טאַש פון איר מאַנטל — —

די לעצטע מיידלעך פון דער פּריערדיקער אַריינגעלאָזטער גרופּע, פאַרלאָזן דעם בלאַק. זייער ציוויל-קליידונג האָבן זיי איבערגעלאָזט אויף דעם אַלגעמיינעם קליידער-באַרג, לעבן וועלכן דאַניעלאַ איז איצט גע-שטאַנען.

ווי זאָל זי פאַרשטעקן דעם מעדאַליאַן?...

די ריי האָט זיך גערוקט. מיידלעך פון דער נייער גרופּע זענען צו-גאַנגען צום טיש. אַ שוידערנדיקע שטילקייט האָט געהערשט אינעם דינסט-בלאַק. אימהדיקע אויגן פון קאַלעפּאַקטאַרינס האָבן געוואָרנט די פאַרשפעטיקטע, וועלכע זענען נאָך געשטאַנען ביי דער קופּע מלבושים. וואָס זאָל זי טון מיט דעם מעדאַליאַן?... אָט איז פעלאַ שוין אוועק צום טיש. דאַניעלאַ האָט זיך צוגעאיילט און געשטעלט זיך הינטער פעלאַן אין דער ריי.

און דער מעדאַליאַן אַ פאַרקוועטשטער אין איר פויסט.

שרייבערינס האָבן איינגעשריבן גענוי מיט סדר און פינקטלעכקייט אין קאַרטאַטעקן אַלע איינצלהייטן פון יעדער איינער.

— געווען אַמאַל קראַנק?

— ס'אַרע קראַנקייט?

— אין דער פאַמיליע איז עמעצער געווען קראַנק?

— פאַרהייראַט.

— פריילידיק?

— געהאַט אַ באַהעפטונג מיט אַ מאַן?

די ריי האָט זיך גערוקט. ביי אַ באַזונדערן טיש איז געשטאַנען איינע פון דער דינסט-קאַמאַנדאָ און אויסגעשטאַכן מיט בלויער פאַרב ציפּערן פון אַ לויף-נומער צווישן די ברוסטן פון דעם צוקומענדיקן מיידל, און אַ

ק. צעטניק

צווייטע האָט באַלד נאָך דעם צוגעפרעסט צום פלייש, העכער איבערן לויף־נומער, אַ לאַנגן, עלעקטרישן שטעמפל.

ווייל דאָס לעבן איז געהאַנגען פאַר דייע אויגן ווי אַ פּרעמדע זאַך, האָט דעריבער דער קערפּער נישט געפילט דעם ווייטיק בשעת הענט האָבן דיך געשטאַכן אינעם לייב דעם לויף־נומער; אַדער בשעת דער שטעמפל האָט אויסגעברענט אין דיין פלייש די דייטשע שריפט "Feld-Hure" אינעם דינסט־בלאַק פון דייטשן לאַגער „אַרבעט דורך פּרוידע“, נישט גע־פילט קיין שום שמערץ.

ביים לעצטן טיש, וווּ עס האָבן זיך געפונען די לאַגער־אַרצטין און די קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע, איז באַשטימט געוואָרן ענדגילטיק דער גורל פון יעדער באַזונדער.

דער לאַגער איז געטיילט געוואָרן אויף צוויי טיילן: „אַרבעט־קאַ־מאַנדאַ“ און „פּרוידע־קאַמאַנדאַ“. דאָ, ביי דעם טיש, איז געפאלן דער גורל, צו וועלכן טייל פון לאַגער יעדע פון די מיידלעך זאל געשיקט ווערן. דאָניעלאַ איז שטיין געבליבן ביים לעצטן טיש. די לאַגער־אַרצטין האָט איינטאַניק געקלאַפט מיט אַ לאַנגן געל־געפאַרבטן בליישישטיפּט אויף דער ליסטע, וואָס איז געלעגן פאַר איר אויפן טיש, און נישט אַראָפּגענו־מען די אויגן פון דאָניעלאַס נאַקעטן קערפּער. פּלוצלונג האָט איר בליק זיך פאַרהאַלטן אויף דאָניעלאַס פאַרקוועטשטער פּויסט.

— די פּויסט איז ביי דיר שטענדיק פאַרמאַכט? — האָט זי געפרעגט. דאָניעלאַן האָט אַ בליק געטון אין קאַפּ: אינעם געטאָ, בשעת די „אַקציעס“, איז אַ מענטש מיט אַ קערפּער־פעלער פאַרמשפּט געווען צום טויט! זי האָט דעריבער שנעל איבערגעלייגט דעם מעדאַליאַן אין דער צווייטער האַנט אַריין, און געוויזן: אַט, זי איז נישט קיין בעל־מום. זי קען עפענען די האַנט!

די קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע, אַ שווייגנדיקע, מיט הענט פאַרלייגטע אויף דער ברוסט, איין פּוס אַרויסגערוקט מיט אַן אויסגעפּוצטן שטיוול, האָט זיך פּלוצלינג אָפּגערופּן:

— וואָס איז עס אַזעלכעס? ווייז אַהער!

— פּאַטאַגראַפיעס... פּאַטאַגראַפיעס פון מיין פּאַמיליע...

די צוזאַמענגעפרעסטע, טונקעלע ליפּן פון דער קאַלעפּאַקטאַרין־

דאָס הויז פון די ליאלקעס

עלטסטע האָבן זיך אויסגעקרוםט, אַרויפגעצויגן זיך אויף איין זייט צו דער צעשניטענער באַק. עס איז געווען אַ מאַדנע גרימאַסע; עקל, שנאה און אַ שמייכל. אומבאַוועגלעך, אין דער זעלבער פּאַזע ווי זי איז פּרילער גע- שטאַנען, מיט אַראַפּגעלאָזענע אויגן — אַ שטייגער די אַנגעקומענע פון דער דרויסנדיקער וועלט זענען נישט ראוי זי זאַל צו זיי קוקן — האָט זי דורך קורצע, שיטערע ציין באַפוילן:

— וואָרף אַוועק דאָס דרעק!...

די ווערטער האָבן זיך געשרויפט אין אירע אויערן. געשפּרייט אַרום זיך עכאַקרייזן, אומצאָליקע רעדער. דאָס אויסגעקרוםטע פנים פון דער קאַלעפּאַקטאַרין-עלטסטע איז געוואָקסן פאַר אירע אויגן וואָס אַמאָל גרע- סער און גרעסער. די ווערטער פון באַפעל האָבן זיך געשרויפט אין איר מוח, זי האָט מער נישט אויפגענומען זייער באַדייט. זי האָט זיך געבעטן:

— דער איינציקער אַנדענק... דאָס איינציקע...

די אויסגעקרימטע ליפן האָבן זיך אויסגעצויגן צו דער זייט פון דער לאַגער-אַרצטין און באַפעלעריש, אַפּגעהאַקט, אַרויסגעזאַגט:

— אַרבעטס-קאַמאַנדאַ!...

די צוויי ווערטער זענען געפאַלן ווי אַ גזר-דין איבער אַ טויט-פאַר- משפטן. די לאַגער-אַרצטין האָט געקוקט אויף דאַניעלאַס שיינעם קערפער און האָט נישט געקענט זיך באַשליסן. נאָר באַלד האָט זי זיך אַ כאַפּ געטון. דער באַפעל פון דער קאַלעפּאַקטאַרין-עלטסטע איז געהאַנגען אין דער לופט. זי האָט געקוקט אויף דעם אויסגעשטאַכענעם נומער, וואָס אויף דאַניעלאַס ברוסט, און באַלד אים אַריינגעשריבן אין איינעם פון די צוויי פאַפיר-בויגנס, וועלכע זענען געלעגן פאַר איר אויפן טיש.

די לאַגער-אַרצטין האָט נאָך געשריבן דעם נומער בשעת די קאַלע- פאַקטאַרין-עלטסטע האָט פאַמעלעך אַרויסגעצויגן איין האַנט, וועלכע איז ביז איצט געווען פאַרלייגט אויף דער ברוסט. רויק, קאַלטבלוטיק, האָט זי די האַנט אויסגעצויגן ווי אַ ברייטן בויגן צוזאַמען מיט דער געפלאַכטענער בייטש, און מיט דעם זעלבן שמייכל אויף די שמאַלע ליפן האָט זי שווער און האַסטיק אַראַפּגעלאָזט די רוט אַיבער דאַניעלאַס נאַקעטן קערפער.

— מאַרגן וועסטו שוין אַליין אַוועקוואַרפן דאָס דרעק!...

די שורות מיידלעך, וועלכע זענען נאָך געשטאַנען ביים לאַנגן טיש,

ק. צעטניק

האָבן זיך אָנגעהויבן דרייען פאַר אירע אויגן. זי איז געלאָפֿן צום אַרויס-
גאַנג. דאָרט האָט מען אויסגעטיילט די לאַגער-קליידונג. אויף איר ברוסט
האַט נאָך געברענגט די אויסטאַטוירטע שריפט פון עלעקטרישן שטעמפל.
נאָר זי האָט דאָס נישט געפילט. איבער דער פלייצע, ביז אַראָפּ צו דער
רעכטער זייט פון איר בויך, איז אַרויסגעשפרונגען אַ שוואַרצע, אויפגע-
לאָפענע ווונד אינעם פלייש, ברייט — ווי די געפלאַכטענע בייטש פון דער
קאַלעפּאַקטאַרין-עלטטע. רעשטן פון שפּריצנדיקע פייער-פונקען זענען איר
נאָך געשטאַנען אין די אויגן, זי האָט געפילט, אַז אויף דער פלייצע ציט
זיך איין דאָס פלייש ווי אַ שטאַלענע ספרונזשינע וואַלט זיך דאָרט איינ-
געקלעמט און מיטגעריסן מיט זיך דאָס פלייש.

אינדרויסן האָט אַ גלייכגילטיקער, ביינאַכטיקער הימל אַראָפּגעקוקט
צום לאַגער. ערגעץ האָט אַ שטערן זיך צעפינקלט ווי אַ גלי-ווערעמל אין
דער פינצטער. דער לאַגער האָט איצט אויסגעזען אומגעהייער גרויס, אומ-
ענדלעך, ווי די גאַנצע וועלט וואַלט דאָ אַריין אינעם לאַגער.

ערגעץ, ווייט-ווייט, האָט דער ווינט זיך געשפילט מיט געשרייען פון
געפאַנגענע; אָפּגעריסענע קולות זענען געפלוין אין דער נאַכט-פינצטער-
קייט ווי באַלעמס אין פוטבאַל-שפּיל. רויטע לעמפעלעך האָבן באַלויכטן
אַ נעץ פון דראַטענע שטעכל-ווענט. די ווענט האָבן אויסגעזען ווי גרענעצן
צווישן איין מדינה און דער צווייטער. ווייט-ווייט, אויף דער צווייטער
זייט פון שטעכל-דראַט, אונטערן געלן אָפּשיין פון אַ לאַמפּ, האָבן זיך
געדרייט העפטלינגס ווי איינווינער אין אַ צווייטער מדינה. ווייט און
פרעמד.

ביי דער וואַנט פון אַ דערנעבנדיקן בלאַק איז געשטאַנען פעלאַ און
אָפּגעוואַרט די אַרויסגייענדיקע. פעלאַ האָט זי דערזען. זי איז צו איר
צוגעלאָפֿן. זיי זענען אַרויפגעפאַלן איינע אויף דער אַנדערער. הייסע טרערן
האָבן געשטראָמט פון דאַניעלאַס אויגן.
דאַניעלאַס ערשטע טרערן אינעם לאַגער „אַרבעט דורך פּרוידע“.

קאפיטל ניין און צוואנציק

געשמענפלטע פערד

דער בלאָק איז געווען אומגעהייער לאַנג, ליידיק פון יעדן שפור מעבל-שטיק. בלויז אַרום און אַרום אויף די ווענט, בערך אַ מעטער הויך פון דער ערד, זענען געווען אַריינגעשרויפט אייזערנע רינגען ווי אין אַ פערד-שטאַל.

הונדערטער מיידלעך זענען געלעגן אויסגעשפרייט אויף דער ערד פון דעם צייטווייליקן זאַמל-בלאָק, וואָס איז צוגעגרייט פאַר נייע-אַנגעקור-מענע „טראַנספּאָרטן“.

גרופעסווייז, פופציק, פופציק, זענען די מיידלעך פון דאַנען אַרויס צום דערנעבנדיקן דינסט-בלאָק, כדי אַדורכצופירן די פאַרמאַליטעטן. יעדע צוריקגעקומענע גרופע האָט זיך דאָ צוריק אַריינגעפרעסט צווישן די ליגנ-דיקע; אַראַפּגעלאָזט זיך שטילערהייט אויף דער ערד, און זייער שווייגן האָט זיך באַלד אויסגעמישט מיטן שווייגן פון די פּריזערדיקע.

דאָ האָט דער פּחד אַפּגעטיילט יעדעס מיידל באַזונדער; אַפּגעשלאָסן יעדע באַזונדער אַליין מיט אירע געדאַנקען. כאַטש דעד פּחד איז דאָ געווען אַן אַלגעמיינער, און ביי יעדע איינע דער זעלבער, האָט ער זיך פאַרט מתעסק געווען מיט יעדע באַזונדער.

די מיידלעך זענען געלעגן אויף דער ערד ווי איינע וואָלט נישט געהאַט קיין שייכות מיט דער צווייטער. ווי נישט דער זעלבער גורל וואָלט זיי דאָ צוזאַמענגעפירט.

דאַניעלאַ האָט זיך אַנגעלענט מיט איין אַקסל-שפיץ אויף דער וואַנט.

די ווונד האָט געברענט אויף איר פלייצע און זי נישט געלאָזט איינליגן אויף איין אָרט. לעבן איר האָבן צוויי מיידלעך שטיל, דערשטיקנדיק, אַרייַנ-געוויינט איינע אין דער צווייטער, זוי דאָס וויינען דאָ וואָלט געווען אַ בוש. פעלאַ איז געלעגן מיט אָפענע אויגן אַראָפּקונדיק צו דער ערד און געשוויגן. אַ מיידל דערלעבן, האָט זיך אויסגעדרייט צו דאַניעלאַס זייט. אירע טונקעלע האָר האָבן אַראָפּגעפאַליעט צו דער ערד. אַ שייַן-געשניצט טונקל פנים, שוואַרצע אויגן, אַ געזונטער, סעמיטישער טיפּ. די געשטרייפֿטע לאַגער־שירץ איז געווען ענג אויף איר, פון פאַרנט אָפּ, און פון צווישן אירע פולע ברוסטן האָט אַרויסגעקוקט דער אויסגעברענטער שטעמפל. — די לעצטע גרופע איז שוין אַרויס צום דינסט־בלאַק — האָט זי געזאָגט.

דאַניעלאַ האָט נישט אַראָפּגענומען די אויגן פון שטעמפל. זי האָט געקוקט אויף דער שריפט און נישט באַגריפֿן דעם באַדייט דערפון. — אפשר וועלן זיי איצט געבן נאַכט־מאַל? מען האָט אַ גאַנצן טאַג נישט געגעסן, — האָט דאָס מיידל ווייטער גערעדט.

דאַניעלאַ האָט נישט געענטפערט. זי האָט געטראַכט: וואָס פאַר אַ צייכן זאָל דאָס זיין? "Feld-Hure" וואָס קען עס באַטייטן? אויפן שטערן פון שלאַמעקס פאַטער איז געווען אויסגעקריצט "יודע". דאָרט איז גערוי־נען בלוט פון דעם אויסגעברענטן וואָרט. עס איז אויך געווען צו פאַרשטיין דעם מיין דערפון. עס איז פאַר אַלעמען געווען קלאַר און פאַרשטענדלעך, אַ שטייגער ווי עס וואָלט געווען אַ פאַרשטענדלעכע זאַך, אַז פון דעם וואָרט "יודע" דאַרף רינען בלוט. נאָר די אויסגעברענטע שריפט דאָ, אויף אַלע־מענס ברוסטן, דאָס איז אומפאַרשטענדלעך! נישט עס רינט בלוט פון די אותיות, און נישט זי פאַרשטייט דעם מיין פון דעם וואָרט. וואָס פאַר אַ סימן איז אַט די שריפט מיט וועלכער מען האָט זיי אַלעמען דאָ געצייכנט? אייגנטלעך זענען אַלע מיידלעך דאָ צוגעווינט נאָך פון דער געטאָ צו זיין געצייכנט. עס איז נישט קיין איבערראַשונג צו זיין געצייכנט. כאַטש דאָס ערשטע מאָל, ווען עס איז אַרויס די דייטשע גזירה, אַז אַלע יידן דאַרפן טראָגן אויף דער לינקער האַנט דעם ייִדישן שאַנד־צייכן, האָט דאָס וויי געטון. די בוש האָט געברענט אויפן פנים. אין אַנהייב זענען אַ סך נישט אַרויסגעגאַנגען אין גאַס, כדי נישט צו ווייזן זיך מיטן שאַנד־צייכן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

אויפן אָרעם. אָבער דערנאָך האָט מען זיך צוגעוויינט. נאָך עטלעכע טעג האָט מען שוין געקענט זען: ייִדן דרייען זיך אויף די גאַסן פון דער געטאָ, האַנדלען, וואַנדלען, און געדענקען אַפילו נישט, אָז אויף דער האַנט גע- פינט זיך אַ שאַנדע־באַנד. פאַרקערט: עלטערן האָבן אַכטונג געגעבן אויף קינדער, קינדער האָבן דערמאָנט זייערע עלטערן — פאַרן אַרויסגיין אין גאַס, חלילה נישט פאַרגעסן אַנצוטון די שאַנדע־באַנד! אין איינגעאַרדנטע הייזער, האָט ביים אַרויסגאַנג, לעבן דער קליאַמקע פון דער טיר, גע- האַנגען אַן אויפשריפט: „האַסט נישט פאַרגעסן דיין שאַנדע־באַנד?“ דאָס איז געווען די נייע מזוזה, וואָס אָפּגעהיטע מאַמעס און טאַטעס האָבן אויפּגעהאַנגען אויף זייערע טירן אין דער געטאָ. ביי פאַמיליעס וווּ מען האָט נאָך אַכטונג געגעבן אויף זויבערקייט, האָבן מאַמעס מיטן לעצטן שטיקל זיף געוואָשן די שאַנדע־בענדער, כדי שבת זאָלן די קינדער האָבן אויף אַרויסגיין אין גאַס אַ ריינע „שאַנדע־באַנד. כלות האָבן אויס- געהאַפטן מיט בלויען זיידענעם פאַדעם די דייטשע שריפט „יודע“ אינע- ווייניק אינעם מגן־דוד פון דער „שאַנדע־באַנד — אַ מתנה פאַר זייערע חתנים. אונטער דער געטאָ־וון האָבן זיך שטענדיק געווינט אויסגעוואַשענע „שאַנדע־בענדער, אַרויפּגעצויגענע אויף שטריק, אַרויסגעהאַנגענע צום טריקענען. מען האָט זיך צוגעוויינט. מען האָט געוואָסט, אָז מען איז גע- צייכנטע, אָבער מען האָט עס מער נישט געדענקט. דערנאָך איז געק- מען די נייע גזירה: דער „יודע־צייכן אויפן האַרץ! נישט אויפן אָרעם, נאָר אויפן האַרץ! אין אָנהייב האָט דאָס אויך וויי געטון, אָבער מען האָט זיך באַלד אויך דערצו צוגעוויינט, שנעלער ווי פריער, פאַרקערט, אַ סך זענען איצט געווען צופרידענער, ווייל דעם נייעם יודע־צייכן איז מען מחויב געווען צוצונייען צום מלבוש. אַזוי אַרום איז מען פטור געוואָרן פון אַ שטענדיקער דאגה: די סכנה פון חלילה פאַרגעסן און אַרויסגיין אין גאַס אָן אַ שאַנדע־צייכן. איינגטלעך זענען אַלע מיידלעך דאָ געווען צוגעוויינט צו זיין געצייכנט. נאָר דעם נייעם צייכן „פעלד־הור“ איז איר שווער צו באַגרייפן, טראַכט דאַניעלאַ. וואָס פאַר אַ שייכות קען האָבן אַט די אויפ- שריפט מיטן לאַגער און מיטן „אַרבעטס־איינזאַץ“, ווהיין דער יודענראַט האָט זיי געשיקט?

דאָס מיידל האָט באַמערקט דעם אַנגעשטרענגטן בליק פון דאַניעלאַס

ק. צעטניק

אויגן אויף דער שריפט, וואָס אויף איר אַנטפלעקטער ברוסט. זי דינט
געזאַגט מיט אַ טאָן פון אַ מענטש, וואָס ווייסט:

— מען האָט אונדז „געשטעמפלט...“

— וואָס פאַר אַ צייכן קען דאָס זיין? — האָט אַ צווייטע געפרעגט.

— פון איצט אָן געהערן מיר צו דער דייטשער רעגירונג, — האָט

דאָס מיידל געגעבן צו פאַרשטיין, — מיינע עלטערן האָבן פאַרן קריג

זיך באַשעפטיקט מיט פערד. צוויי טעג פאַרן קריג־אויסברוך זענען באַ-

אַמטע פון דער פּוילישער רעגירונג געקומען צו אונדז און געשטעמפלט

אונדזערע פערד: „רעקוויזירט פאַר דער רעגירונג“. מען האָט זיך מער

נישט געטאַרט מיט זיי באַנוצן. איצט איז די זעלבע זאַך. מען האָט אונדז

געשטעמפלט, אַז מיר געהערן צו דער דייטשער רעגירונג. קיינער טאַר

אונדז מער נישט שלעכטס טון. מיר וועלן אַרבעטן פאַר די דייטשן, מיר

וועלן באַקומען צו עסן. מיר זענען פון איצט אָן דאָס אייגנטום פון דער

דייטשער רעגירונג. ביז די קריג וועט זיך פאַרענדיקן. איצט וועלן מיר

על-כל-פנים האָבן ווער עס זאָל פאַר אונדז זאָרגן. פון איצט אָן זענען מיר

נישט הפקר. איצט וועלן מיר האָבן צו עסן, נישט אַזוי ווי אין דער געטאַ,

ווי מיר זענען געווען הפקר, און יעדער דייטש האָט געקענט טון מיט

אונדז וואָס ער האָט געוואָלט.

פעלאַט הייבט אויף דעם קאַפּ. קוקט אויף דעם מיידל, וועלכע טייטשט

אויס דעם שטעמפל. עס איז קענטיק, אַז פעלאַ האָט געוואָלט עפעס זאָגן.

נאָר זי לאַזט באלד צוריק אַראָפּ דעם קאַפּ צו דער ערד. פעלאַן זאָגט דאָס

האַרץ עפעס אַנדערש.

אין פעלאַס זכרון שווימען איצט ארויף פאַרשיידענע אָפּגעריסענע

ווערטער פון מיליציאַנערן, און די ווערטער גיבן פון זיך אַרויס גאָר אָן

אַנדערן פירוש צו דעם אומפאַרשטענדלעכן דייטשן וואָרט. נאָך אינעם

„דולאַג“ האָבן באַקאַנטע מיליציאַנערן איר געזאָגט: „דאָס איז אַן „אַקציע“

פאַר אַ ספעציעלן טראַנספּאָרט, וואָס האָט נישט קיין מינדסטע שייכות

מיטן אַרבעטס־אינוואַז...“ דעמאָלט האָט זי נישט געלייגט קיין אַכט אויף

די ווערטער. זיי זענען נישט אַריין אין איר קאַפּ. אירע געדאַנקען זענען

דעמאָלט געווען באַשעפטיקט נישט מיטן טראַנספּאָרט גופאַ. נאָר מיט

פלענער ווי אַזוי זיך אַרויסצודרייען פון דער „אַקציע“. ערשט איצט הייבן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

איר אָן קלאָר ווערן אַ סך זאכן, וואָס פריער האָט זי דערויף נישט קיין אַכט געלייגט. ערשט איצט באַקומען זיי אַ באַזונדערן מיין: אַט האָבן זיי אויסגעקליבן די געזונטסטע און שענסטע מיידלעך פון דער געטאַ; מאַניעק, דער לייטער פון יודענראַט גופא, האָט געמאַכט די ליסטע און אַנגעפירט מיט דער „אַקציע“. פעלאַ ווייסט, אַז ביז איצט האָט דער „לייטער“ זיך נאָך נישט באַטייליקט אין קיין שום „אַקציע“ צום אַרבעטס־איינזאַץ. שטענ־דיק געפינט זיך דאָס אין די הענט פון דער אַרדענונגס־דינסט. די אַרדענער דאַרפן צושטעלן די געוונטשטע צאָל קעפּ, אָבער ווער און וועמען זיי ברענגען — דאָס איז שוין זייער אייגענע זאַך. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז פון דער דייטשער זייט פירט שטענדיק אָן מיט אַזאַ „אַקציע“ דער זאָנדער־באַאויפּטראַגטער, וועלכער פאַדערט, אַז די אַרדענער זאָלן כאַפּן נאָר אַזעל־כע מיידלעך, וועלכע אַרבעטן נישט אין די שאַפּן. דאָס מאַל האָט אָבער מיט דער „אַקציע“ אַנגעפירט די געסטאַפּאַ... קיין איינעם פון זאָנדער־באַאויפּטראַגטן האָט מען דאָס מאַל נישט געזען פאַר די אויגן. פעלאַ קען זיי זייער גוט. יעדעס קינד אין געטאַ קען זיי און יעדעס קינד אין דער געטאַ ווייסט אויך, אַז אַרבעטס־איינזאַץ געהערט צום זאָנדער־באַאויפּט־ראַגטן. היינט, ווי קומט עס פּלוצלונג, אַז געסטאַפּאַ זאָל זיך באַשעפּטיקן מיטן אַוועקשיקן יידישע מיידלעך אינעם אַרבעטס־לאַגער? און ווי קומט עס, אַז מען זאָל אַוועקשיקן מיידלעך, וועלכע האָבן געאַרבעט אין דער געטאַ אין קריגס־וויכטיקע שאַפּן פון זאָנדער־באַאויפּטראַגטן גופא, בשעת אין דער געטאַ זענען נאָך פאַראַן אַ סך מיידלעך, וועלכע באַהאַלטן זיך אויס און אַרבעטן איבערהויפּט נישט? און דער עיקר: ווי קומט עס, וואָס מען האָט אַפילו קיין איינע פון די מיידלעך דערנאָך נישט צוריק אַרויס־געלאָזט? דאָ, זעט זי דאָך, זענען פאַראַן די רייכסטע און אַנגעזעענסטע מיידלעך פון דער געטאַ. פון ווען אָן העלפט שוין נישט קיין געלט און פּראַטעקציע ביים יודענראַט?

— אַט איז די לעצטע גרופּע שוין צוריקגעקומען פון דינסט־בלאַק.
— זאָגט דאָס מיידל. — מיר וועלן אַוודאי באַלד באַקומען נאַכט־מאַל.
אַנטקעגנאיבער, אויף דער צווייטער זייט, ליגן די צוויי טשעכניער שוועסטער, די פרומע מיידלעך חנה און צביה. זיי האַלטן זיך ביידע גע־אַרעמט. יעדע פון זיי וויל אונטערלייגן איר האַנט, אַז דער צווייטער זאָל

זיין ווייכער ביים האלטן דעם קאפ אויף דער ערד. זיי קוקן אויס ווי צוויי פארלאזענע, דערשראקענע קינדער. חנה זעצט זיך אויף, קוקט זיך ארום מיט דערשראקענע אויגן, און צביה פאלגט איר נאך מיט שרעק, די לאגער־שירצן זענען ענג אויף זייערע קערפערס און אפן פון פארנט. אויף זייערע לייבער איז אויסגעקריצט דאס דייטשע וואָרט — „פעלד־הור“. זיי ווייסן נישט, וואָס אַזעלכעס דאָס באַטייט, נאָר זייערע ליפן בעטן: — רבונן של עולם! פאַרלאָז אונדז נישט...

דאָס טויער האָט זיך אויפגעפראַלט. כאַטש עס האָט זיך נישט גע־הערט קיין באַפעל, זענען אַלע פאַרט אויפגעשפרונגען פון די ערטער. די קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע מיט איר שטאַב־געהילפּערינס זענען אַריינגעקור־מען אין בלאַק. די רויטע שריפט האָט געגלאַנצט אויף דער שוואַרצער זיידענער באַנד. עס איז גענוג געווען צו זען די אימה פון דער מלאכי־חבלה פאַר זייער הערשעריק, אַז געוויינלעכע בשר־ודמס זאָלן ווערן אַרומגעכאַפט מיט אַ ציטערניש און אַ פלאַטערניש. עס האָט זיך געהערט אַ באַפעל:

— אַלע קוקן אויף דעם נומער, וואָס איז אויסגעקריצט אויפן לייב און געדענקען אים פון אויסנווייניק!
אַ קאַלעפּאַקטאַרין פון דער דינסט־קאַמאַנדע האָט אויסגעלייענט נור־מערן פון אַ ליסטע. די מיידלעך מיט די אַרויסגערופענע נומערן זענען געוואָרן אוועקגעשטעלט באַזונדער.

פינף־ציפּערדיקע נומערן. שווער זיי צו זען אויפן אייגענעם לייב בשעת שרעק טאַנצט אין די אויגן. שנעל און בהלהדיק האָט איינע געבעטן ביי דער צווייטער זי זאָל קוקן אויף איר אויפגעעפנטער ברוסט און איר זאָגן גענוי דעם נומער.

די צווייטע האָט געטון דאָס זעלבע ביי דער ערשטער. נישטאָ מער קיין אַנדענק פון מענטשן. נומערן! — אַלע זענען פאַר־וואַנדלט געוואָרן אין נומערן. אויערן זענען געווען אַנגעשפיצט. צי מען רופט נישט אויס דעם נייעם נאָמען, וועלכן מען האָט דאָ כהרף־עין באַ־קומען.

אויף דאָניעלאַס ברוסט איז געווען אויסגעקריצט: פעלד־הורע A. 13653
און אויף פעלאַס ברוסט איז געווען אויסגעקריצט: פעלד־הורע A. 13652

דאָס הויז פון די ליאלקעס

פרייד. טויזנטער פנימער האָט זי. זי באַגלייט אונדז כל־זמן אונדזער בלוט איז וואַרעם. דאָניעלאַ און פעלאַ האָבן געקוקט איינע אויף דעם אויס־געקריצטן נומער פון דער צווייטער, און זיי זענען געפאלן איינע אין די אַרעמס פון דער צווייטער; מען וועט זיי נישט צעשיידן! זיי וועלן ווייטער קענען זיין צוזאַמען — זייערע נומערן זענען איינער נאָך דעם צווייטן. ביים אויסרופן פעלאַס נומער האָט דאָניעלאַ זיך געגרייט איר באַלד נאָכצוגיין. זי האָט געוואַרט צו דערהערן דעם אויסגעשריי פון איר אייגענעם נומער. נאָר דאָרט האָט מען גאָר אויסגערופן אַן אַנדערע, אַ ווייטערן נומער. זי איז געוואָרן איבערגעהיפט. אַן אַנדערע איז אַרויסגעטראָטן און אַוועקגעשטעלט זיך צו דער אַרויס־גרופענער גרופע.

„אַרבעטס־קאַמאַנדאָ!“...

דאָס עכאָ פון די צוויי ווערטער, וואָס זענען געפאלן אינעם דינסט־בלאָק ווי אַ גור־דין אויף איר קאָפּ — האָט אויפסניי איצט אַפגעקלונגען אין אירע אויערן. איר גורל איז שוין געחתמעט. דאָס אויסגעקרוםטע פנים פון דער קאַלעפאַקטאָרין־עלטסטע איז איר פלוצלונג אַרויסגעשווימען פאַר די אויגן. „אַרבעטס־קאַמאַנדאָ!“... וואָס באַטייט פאַר איר דאָס וואָרט? זי האָט נישט געוואוסט צי דאָס וואָרט וועט איר ברענגען גוטס אָדער שלעכטס. און ווייל זי האָט דאָס נישט געוואוסט, דערפאַר איז איר באַפאלן אַזאַ פחד. עס האָט דערמאַנט די „אַקציע“ אין דער געטאָ; דאָס צעטיילן די מענטשן בשעת אַן „אַקציע“ אויף צוויי גרופעס, צערייסט שטענדיק דעם געטאָ־מענטש אויף צווייען. מען ווייסט נישט וווּ, אין וועלכער גרופע עס איז בעסער. וועלכע גרופע איז פאַרמשפט צום טויט און וועלכע — צום לעבן. די „אַקציעס“ אין דער געטאָ האָבן אויסגעלערנט אַזוי צו טראַכטן, ווייל אַז איין גרופע ווערט אויסגעקליבן צום טויט — דערין איז דאָך נישט קיין צווייפל.

די שענסטע מיידלעך ווערן אַרויסגערופן צו דער באַזונדערער גרופע. אַ יאוש נעמט זי אַרום. זי האָט נישט צו וועמען זיך דאָ צו ווענדן. וואַלט כאַטש פעלאַ מיט איר געבליבן! ביים אַריינגאַנג פון בלאַק שטייט דער קאַלטער, שוויגנדיקער, אַיל־אַגאַרסאָן געשוירענער קאַפּ פון דער קאַלע־פאַקטאָרין־עלטסטע. „מאָרגן וועסטו שוין אליין אַוועקוואַרפן דאָס דרעק!“...

ק. צעטניק

אירע אויגן האבן זיך פארקוועטשט פון ווייטיק. איר האנט האט זיך אויפ־
געהויבן צו דער ברוסט. אויף איר לייב איז אויסגעברענט אַ צייכן. זי איז
געשטעמפלט... ציטערנדיק און פאמעלעך האט די האנט אַנגערירט דעם
מעדאליאָן, וואָס איז דאָרט, אויף דעם זעלבן אָרט געהאַנגען. זי האָט אים
אַרויסגעצויגן. פון איר האַלב־געעפנטער האַנט־דלאַניע האָבן צו איר איצט
אַרויפגעקוקט מאַניס גרויסע, סאַמעטענע אויגן:

„דאַניש, פאַרוואָס ביסטו אַוועקגעפאַרן פון מיר?...“

„כדי דיר צו ברענגען אַ מתנה, זיסער...“

אירע אויגן ווערן פאַרנעפלט, ווי וואַלקנס וואַלטן זיך געבייכיקט אויף
זייערע ראַנדן. אַ טרויער, וואָס אַזעלכן האָט זי נאָך נישט געפילט ביז
איצט איז איר באַפאַלן. גרויסע טראַפנס טרערן פאַלן אַראָפּ צו דער האַלב־
געעפנטער האַנט. דער טרערנדיקער נעפל הענגט אויף אירע אויגן און
שווינדלט זיי. די ווייסע שלייפן פון אירע צעפ אינעם פאַטאַגראַפּל הייבן
זיך אַוועק פון זייער אָרט און רוקן זיך אַרויף אויף די סאַמעטענע אויגן
פון מאַני. און אַזוי ווי אויף דעם פאַטאַגראַפּל, אַזוי אויך אין איר מוח מישן
זיך ווערטער, איינס איבער דאָס אַנדערע:

„מאָרגן וועסטו שוין אַליין אַוועקוואַרפן דאָס דרעק!...“

„דאַניש, פאַרוואָס ביסטו אַוועקגעפאַרן פון מיר?...“

די מיידלעך פון ביידע גרופעס זענען געוואָרן אויסגעשטעלט אין
רייען. די אויסגערופענע נומערן האָבן מאַרשירט צו דער לינקער זייט פון
לאַגער — צו דער „פרוידע־אַפטיילונג“; די צווייטע גרופע, די נישט אויס־
גערופענע נומערן, זענען אַוועק צו דער צווייטער זייט פון לאַגער — צו
דער „אַרבעט־אַפטיילונג“.

קאפיטל דרייסיק

הונגער

א קליין עלעקטריש לעמפל האט באַלויכטן דעם נומער איבערן טויער. דאָגעלאַ האַט זיך נאָכאַמאָל איינגעקוקט — 29. עס איז דער נומער פון באַראַק צו וועלכן זי איז געוואָרן צוגעטיילט. דאָ דאַרף זי וווינען. זי האַט געעפנט דאָס טויער. זי איז אַריין אינעווייניק.

זי איז געבליבן שטיין מיט אויפגעריסענע אויגן: אַ מטושטשדיקער, ענדלאָזער וועג. אַ פאַרצויגענער מיט אַ נעפל. אָן אַ צאַל שאַטנס פון מענטשן האָבן געשטראָמט אינעם נעפל. נישט וויסנדיק פּונוואָנען און ווהין, אָן תּיקון, אָן רו. אַלץ האַט דאָ אויסגעזען ווי אונטערן שפיגל פון אַ זומפּיקן וואַסער.

אין דער הויך, אונטער בעלקעס, האָבן געברענט עטלעכע לעמפלעך, וועלכע האָבן געוויזן, אַז אַלץ איז דאָ געל, טרייסטלאָז. עס איז נישט געווען צו באַמערקן דעם צווייטן עק פון דעם באַראַק. אָן ענדלאָזער וועג. פון ביידע זייטן ביי די ווענט האָבן זיך געצויגן צוויי שיכטן ברעטער, איין שיכט איבער דער צווייטער. פון אויבן און פון אונטן זענען געלעגן און געזעסן, געדיכטע, איינער לעבן צווייטן, אָן אַ שיעור שאַטנס פון מענטשן, געהילטע אין שמאַטעס. שמאַטעס אויף די פּיס, שמאַטעס אויף די קעפּ. נישט מעגלעך צו דערקענען צו וואָס פאַר אַ געשלעכט זיי געהערן און פון וועלכן עלטער זיי זענען. סקעלעטן, אָן אַ צאַל, אָן אַ ברעג. וווּ נאָר דאָס אויג דערגרייכט — שווימענדיקע סקעלעטן אין אַ געלב־שמוציקן שטראָם.

ק. צעטניק

דאס טויער הינטער איר האט זיך אויפגעריסן. א קאלעפאקטאָריין מיט
א שטעקן אין האנט האט זיך באַוויזן. זי האט אויסגעשריגן:

— אלע אַרויף אויף די ברעטער!

דאָנעלאַ איז צוגעלאָפן צו די ברעטער. זי האט געוואַלט אַרויפקריכן.
מיילער מיט גרויסע ציין האָבן זיך צו איר אויסגעשטשירעט. אויפגעריסענע
אויגן מיט שנאה. זיי האָבן געקאַפּעט מיט די פיס אויף אירע הענט
און זי נישט אַרויפגעלאָזט. אין מיטן בלאַק האט די קאלעפאקטאָריין גע-
שלאָגן מיטן שטעקן איבער די קעפ פון יענע, וועלכע האָבן זיך נאָך געדרייט
אין מיטן בלאַק. די קלעפ האָבן אָפּגעהילכט ווי קלעפ פון האַלץ אויף ליידיקע
טעפ. דאָנעלאַ איז געלאָפן פון איין אַרט צום צווייטן ביז זי איז צוזאַמען,
צווישן אַנדערע, אַרויף אויף די ברעטער.

אויף די ברעטער איז געווען אויסגעשפּרייט פאַרפּוילטע שטרוי ווי אין
א שמוציקער שטאַל. די שכנות האָבן זיך פון איר אָפּגערוקט מיט אַן עקל-
דיקער שנאה. זיי האָבן זי אויסגעמיטן, ווי זי וואַלט דאָ אַהערגעקומען מיט
איר גוטן ווילן, כדי צו ירשנען זייער פּלאַץ. איצט זענען זיי באַשעפּטיקט.
זיי האָבן נישט קיין צייט צו איר. יעדע האַלט אַ פאַרראַסטעטע קאַנסערוון-
פּושקע צווישן די פיס. אין דער פּושקע געפינט זיך די אויסגעטיילטע פאַר-
ציע. שמוציקע טיי. זיי וואַרטן מיט אַ ציטערדיקן פיבער מען זאָל זיי שוין
אויסטיילן די פאַרציע ברויט. איצט האָבן זיי נישט קיין צייט צו איר. זי,
די נייע, מיינט אוודאי, אַז זי וועט זיי איבערלעבן, ווייל זי איז ערשט געקור-
מען אינעם לאַגער אַריין. נאָר מאַרגן, אויף דער בוי-שטעלע, וועלן זיי איר
שוין ווייזן.

דאָס טויער עפנט זיך אויף. קאלעפאקטאָרינס. די ערשטע שרייט:

— רוע!...

צוויי העפטלינגס טראָגן אַ קאַרב מיט גלייך-געשניטענע שטיקלעך
ברויט. קאלעפאקטאָרינס. מיט שטעקנס אין די הענט, גייען נאָך נאָכן קאַרב.
די העפטלינגס זיצן מיט אַ סדר אויפן שטרוי, שורות, שורות. איינע פון
די קאלעפאקטאָרינס וואַרפט צו די פאַרציעס. יעדע כאַפט דאָס שטיקל
שוואַרצע ברויט, וואָס דאַרף גענוג זיין ביז מאַרגן אין דער איצטיקער צייט,
דאָנעלאַ כאַפט מעכאַניש איר פאַרציע ברויט, האַלט דאָס אין אירע
הענט. כאַטש זי האט פון נעכטן נאָך נישט געהאַט אַפילו אַ ביסל וואַסער

דאס הויז פון די ליאלקעס

אין מויל, פילט זי פונדעסטוועגן נישט, און געדענקט נישט, דעם טעם פון הונגער. פארקערט, ווען מען צווינגט זי איצט עסן, וואלט זי אויך נישט געקענט אראפשלינגען.

די שכנטע לעבן דאניעלאן האלט דאס שטיקל ברויט אין צוויי ביינער-דיקע הענט. מיט אנגעצונדענע אויגן באטראכט זי די פארציע פון אלע זייטן, די פארראסטעטע פושקע מיט טיי שטייט צווישן אירע פיס. זי עפנט א מויל מיט צוויי שורות גרויסע ציין. עס קוקט אויס, אז די ציין וועלן אויף אין מאל איינשלינגען דאס גאנצע שטיקל ברויט. נאָר די ציין נעמען בלויז ארום דאס שטיקל ברויט, באַרירן עס, און לאָזן עס צוריק אַרויס גאַנץ. די ציין קייען און די פאַרציע ליגט ווייטער אין אירע הענט ווי פּריער. אפשר איז אַ שטיקל געמינערט געוואָרן, נאָר פון איין ביס צום צווייטן איז אַזעלכעס נישט צו באַמערקן. די ציין בייסן זיך כּסדר איין אין דעם ברויט, נעמען אַרום די פאַרציע מיט אַ ציטערדיקן עקסטאַז, און לאָזן זי צוריק אַרויס פון מויל גאַנץ. איינציקוויי ווערט דאָס שטיקל ברויט אין אירע הענט וואָס אַמאָל ווייניקער, ביז עס בלייבט דאָרט גאַרנישט. אָבער די ציין הערן נישט אויף ווייטער זיך אויפצושאַרצן און ווייטער זיך אַריינצובייסן אין די שמוציקע, ביינערדיקע דלאַגיעס אין וועלכע עס האָט זיך פּריער געפונען אַ פאַרציע ברויט.

ווען זי איז מיד געוואָרן צו לעקן די ליידיקע הענט, האָבן זיך אירע אויגן אויסגעדרייט צו דער פאַרציע, וועלכע איז נאָך געלעגן אַ גאַנצע אין דאָניעלאַס הענט, די אויגן האָבן זיך איינגעשטאַכן אינעם שוואַרצן שטיקל ברויט און פונדערווייטנס דערפון געזויגן.

דאָניעלאַ האָט געקוקט אַרום זיך. זי איז אַלץ געווען צעטומלט. איז דאָס טאַקע אמתע, לעבעדיקע ווירקלעכקייט? פּלוצלונג האָט זי באַמערקט: בעטנדיקע אויגן פון דער שכנטע קוקן צו איר. אין דעם בליק איז איצט געלעגן אונטערטעניקייט, רחמים. אַנשטאַט די שפאַרנדיקע שנאה פון פּריער, האָט איצט אַרויסגעקוקט פון די אויגן אַ ווייכקייט פון אַ פאַרלאַ-זענער, קראַנקער זקנה. זייערע בליקן האָבן זיך צוואַמענגעטראַפן. די זקנה האָט מיד צוריק אַראָפּגעלאָזט דעם קאַפּ, ווי אַ געשלאָגענע פון בייזן גורל, און אַפילו פון זיך קיין זיפּץ נישט אַרויסגעבראַכט.

דאָניעלאַ האָט פאַרגעסן אין אַלץ אַרום זיך. דער בלאַק און דער

ק. צעטניק

לאגער זענען פארשוונדן. זי האָט געפילט אַ באַגער אַרומצוכאַפּן דעם אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ פּון דער אַלטער פּרוי, דריקן אים צו זיך און אַרויס-ברעכן אין אַ געוויין.

די פּרוי האָט אַוועקגעלייגט איר קאַפּ אויפן שטרוי, אויסגעצויגן אים צו דאַניעלאָס זייט. זי האָט נישט אַראָפּגענומען די אויגן פּון ברויט, וואָס איז געלעגן אין די הענט פּון דער ערשט-געקומענער. דאַניעלאָס איז פּלוצלונג קלאָר געוואָרן. זי האָט אַ כאַפּ געטון דאָס ברויט און מיט אויסגעשטרעקטע הענט עס דערלאָנגט צום קאַפּ פּון דער זקנה.

— עסט, טייערע... — האָט זי געזאָגט.

פאַמעלעך האָט די אַלטע אויפּגעהויבן דעם קאַפּ פּון שטרוי, געקוקט אויף דער ניי-געקומענער מיט חשד. ווי זי וואָלט נישט געגלויבט, וואָס אירע אויגן זענען. נאָר אז זי האָט נאָך אַלץ געזען די הענט אויסגעשטרעקטע מיטן ברויט, האָט זי עס מיט איין שפּרונג אַ כאַפּ געטון ווי אַ ווילדע חיה אין אירע נעגל אַרײַן, פאַרקלעמט עס הינטער זיך און געוואַרט. זי איז איצט גרייט געווען צו קעמפּן ביז טויט, אויב עמעצער וועט דאָס וועלן צוריק אַרויסנעמען פּון איר.

דער גרויל פּון הונגער האָט צו איר איצט געקוקט מיט צוויי תּהום-געעפּנטע אויגן.

זי האָט ווייך געזאָגט:

— עסט, טייערע. איך גיב אייך דאָס פּון מיין גאַנצן האַרץ...

די זקנה האָט שנעל איינגעביסן גרויסע ציין אינעם ברויט. זי האָט נאָך אַלץ נישט געגלויבט. זי האָט געקוקט צו דאַניעלאָס און געשלאָנגען. געקוקט און געשלאָנגען. דערנאָך האָט זי צוגענומען די בלעכענע פּושקע צום מויל. פּלוצלונג האָט זי די פּושקע אַוועקגעשטעלט, אויפּגעהערט צו קייען — און אויסגעבראַכן מיט אַ געוויין. מיט ביינערדיקע הענט האָט זי געהאַלטן פאַרשטעלט דאָס אַלטע פּנים. אַ רעשטל פּונעם אַרומגעבי-סענעם ברויט איז געבליבן ליגן אויפן שטרוי לעבן אירע פּיס.

דאַניעלאָס האָט אויסגעשטרעגט צו איר די הענט, אַרומגענומען זי. די זקנה איז געלעגן אויף איר ברוסט ווי אַ קליין גופל פּון אַ קינד. ביס-לעכווייז האָט זי זיך באַרוקט. זי האָט אויפּגעהויבן די אויגן און אַרויפ-

דאס הויז פון די ליאלקעס

צעקוקט צו די טרערן, וועלכע זענען גערונען שטילערהייט אויף דאָניעלאַס פנים.

דאָניעלאַ האָט צאָרט געגלעט דאָס ביינערדיקע, געלע פנים פון דער זקנה. זי האָט אויפגעהויבן דאָס שטיקל ברויט, וואָס איז געלעגן אויפן שטרוי און איר דאָס אַריינגעגעבן אינעם מויל, ווי מען גיט איין אַ לעפל גריץ צו אַ קראַנק קינד.

אַרום און אַרום זענען די העפטלינגס אויף די ברעטער שוין גע- שלאָפן. די אַלטע האָט מיט אַ שוואַך קול געפרעגט:

— פון וואָנען האָט מען דיך געבראַכט?

— פון יידן־פירטל 3, — האָט דאָניעלאַ געענטפערט.

— און איר בין פון יידן־פירטל 1, — האָט זי געזאָגט. — עס זענען

דאָרט נאָך פאַראַן יידן?

— אין די שאַפן אַרבעטן נאָך אַ סך יידן.

— איך הייס זיידנער. רעניאַ זיידנער. אויפן ערשטן „פונקט“ האָט

מען מיך אָפגעשיידט פון מיין פאַמיליע. מיך האָט מען דאָ אַהער געשיקט. פון מיין „טראַנספאָרט“ איז שוין קיינער נישט געבליבן. אפשר יענע, וועלכע מען האָט אַריבערגעשיקט אויף דער צווייטער זייט, אינעם „פופעך־הויז“, אפשר איז פון זיי דאָרט נאָך עמעצער געבליבן. האָסט נישט צו-פעליק געהערט צי עס האָט זיך ווער פון מיין פאַמיליע אָפגעראַטעוועט פון „פונקט“? מיר האָבן געווינט אויף סלאָוואַצקי גאַס, נומער 19.

דאָניעלאַ האָט נישט געקענט אַזאַ פאַמיליע. זי גופא איז בשעת דעם ערשטן „פונקט“ נישט געווען אין די יידן־פירטלען. איבערהויפט האָט זי קיינעם אויסער האַרין אין יידן־פירטל 1 נישט געקענט. „פופן־האָוז“, וואָס איז דאָס אַזעלכעס? וואָס טוט מען דאָ אינעם לאַגער?

— איך גופא בין פון קאַנגרעס־אַ, — האָט דאָניעלאַ געזאָגט. — צו-ליבן קריג בין איך געבליבן שטעקן אין מעטראָפאָלי. איר קען קיינעם

נישט אין די יידן־פערטלען, וואָס טוט מען דאָ אינעם לאַגער? וואָס פאַר אַ שאַפן זענען דאָ פאַראַן? וואָס איז דאָרט אויף דער צווייטער זייט?

אַז רעניאַ זיידנער האָט דערהערט דערמאָנען דעם צווייטן טייל פון לאַגער, האָבן זיך אירע אויגן אָנגעצונדן מיט אַ שנאה — זיי דאָרט פרעסן אויף אונדזער ברויט! — האָבן זיך די ווערטער געריסן פון איר מויל מיט

ק. צעטניק

האָס. — זיי קריגן ווורשט, מאַרגאַרין, צוויי זופן טעגלעך, טיי איז דאָרט פראַנק און פריי. בשעת אַ „רייניקונגס־עקזעקוציע“ וועסטו זען ווי אויסגע־פאַשעט זיי זענען דאָרט. פון אונדזער לאַגער פירט מען יעדן טאָג אַרויס „מוזלמאַנקעס“*) צום אינזאַלציע־בלאָק, אָבער ביי זיי מאַכט מען אַן „עק־זעקוציע“ נאָר ווען עס קומט אַן אַ נייער „טראַנספּאָרט“. מיר איז שוין אַלץ איינס. איך וועל שוין סיי ווי לאַנג נישט זיין, — האָט זי צוריק אַראַפּגעלאָזט דעם קאַפּ — איך וואָלט נאָר פּריער געוואָלט וויסן אויב עמעצער פון מיין פאַמיליע איז כאַטש איבערגעבליבן. איך וואָלט געוואָלט עמעצן פון זיי זען...

די אַלטע האָט זיך צוריק אַראַפּגעלאָזט אויפן שטרוי. אירע אויגן האָבן געקוקט ערגעץ ווייט, ווייט. דאַניעלאַ האָט מער נישט געקענט געוויירן ווערן וועגן לאַגער. איר שכנטע איז איצט אינגאַנצן אַוועק פון איר צו אירע אַ פאַרגאַנגענער וועלט. אפשר צו איר היים? אפשר צו אירע קינדער? און אומבאַשרייבלעכער צער איז איצט געלעגן אויף דעם ביינערדיקן פנים. דאַניעלאַ האָט זיך געפילט שולדיק דערין, ווי איר אַנוועזנקייט וואָלט דערצו גורם געווען. איר דערשיינען פון דער דרויסנדיקער וועלט האָט אַן ספּק איצט אויפגעפרישט פאַרגעסענע ווונדן אין דער אומגליקלעכערס האַרץ, און כדי צו מאַכן איר פאַרגעסן פון דעם ווייטיק, האָט דאַניעלאַ סתם געפרעגט:

— פרוי זיידנער, ווי אַלט זענט איר?

די אַלטע האָט מיד צו דאַניעלאַן אויסגעדרייט די אויגן. זי איז ווייטער געלעגן אינעם שטרוי, אין דער זעלבער פּאָזע, אַ פאַרטיפטע נאָך אין אירע געדאַנקען. גלייכגילטיק האָט זי אַרויסגערעדט:

— ווען די קריג האָט אויסגעבראַכן בין איך געווען אין דעם פינפטן קלאַס גימנאַזיע.

דאַניעלאַס גלידער זענען פּלוצלונג געוואָרן פאַרגליווערט. אין איין אויגנבליק האָט זי געוואָלט אויפשפרונגען פון אָרט און אָנהייבן לויפן, שרייען און לויפן, לויפן אַן אַ צוריקהאַלט, אַן אַ גרענעק, און שרייען אַן אַ צוריקהאַלט און אַן אַ סוף. נאָר זי האָט נישט געקענט. זי איז געווען

*) מוזלמאַנקעס — פרויען און לאַגער וואָס די וואָג פון זייער קערפּער איז געווען ווי די וואָג פון זייערע ביינער.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ווי איינער וואָס חלומט אַ קאַשמאַרן חלום: ער וויל אַנטלויפן פון אַ גע-
שפענסט, נאָר ער קען נישט. די אברים זענען אָפגעשטאַרבן.
פון צווישן די סופיט-בעלקעס האָבן אַראָפגעקוקט צוויי טונקל-ברע-
נענדיקע לעמפלעך ווי מרה-שחורהדיקע אויגן פון אַן אימהדיקער חיה,
וועלכע ליגט אויבן אין דער הויך און היט דעם באַראַק, אויף די ברעטער
זענען געלעגן הונדערטער גופים פון פרויען. זיי האָבן אויסגעזען ווי אויס-
געסדרטע אַלטע, פאַרפוילטע שטיקלעך שמאַטעס, אויסגעלייגט צום טריי-
קענען. זיי זענען געשלאָפן. מען האָט נישט געהערט זייער אַטעם.
רעניאַ זיידנער, דאָס מיידל וואָס האָט נאָך נישט פאַרענדיקט די
שול, האָט פאַרמאַכט די אויגן, שטיל איינגעשלאָפן. פון איר אָפּענעם
מויל האָט אַרויסגעקוקט די אויבערשטע שורה גרויסע ציינער. זיי האָבן
אַרויסגעשטעקט גלייך פון יאַסלע-ביין, אַן פלייש.
דאַניעלאַ האָט זיך פאַרשטעלט מיט די הענט איר קאַפּ, ווי זי וואַלט
זיך געוואַלט שיצן פאַר דעם פחד, וואָס איז איר באַפאַלן.
זי איז דאָך אין דעם זעלבן עלטער פון אַט דער זקנה...

קאפיטל איין און דרייסיק

ע ק ז ע ק ו צ י ע

— אאוף!... אאוף!... אאוף!...

נאך דריי אזעלכע ארויסגעשרייען פון דער קאלעפאקטאריין ווערט א בהלה צווישן דעם שטרוי. אלע שפרינגען שנעל אראפ פון די ברעטער ווי זיי וואלטן נישט א רגע פריער געווען פארזונקען אין א קראנקהאפטן שלאף. נאר ווי זיי וואלטן א גאנצע נאכט געווארט אין גערוועזער שפאנונג צו הערן דעם באפעל-אויסגעשריי: „אאוף!“ ווי לויף-ספאָרטלער, וועלכע ווארטן אויף דעם געגעבענעם צייכן, אז זיי מעגן שוין אנהייבן זייער לויף. רעניא זיידער האט געריסן דאָניעלאָן פון שלאָף, כדי זי צו ראָטעווען פון דער קאלאָמאָקטאָריגס שטעקן. עס האָט לאַנג געדויערט ביז דאָניעלאָ האָט באַנומען וווּ זי געפינט זיך. זי איז איצט געווען מידער און שוואַכער פון די העפטלינגס. איינציקווייז האָט דער אַרום זי צוריק וואַכעדיק געמאַכט.

אינדרויסן איז נאָך געווען פינצטער. ביים טויער פון דעם באַראַק האָט מען אויסגעטיילט טיי — אַ שמוציק וואַסער געמישט מיט בלעטער. אלע זענען געשטאַנען אין ריי מיט פאַרראַסטעטע קאַנסערוון-פּושקעס אין די הענט. במשך דעם גאַנצן טאָג זענען די פּושקעס געהאַנגען אויף אַ שטריק, אָדער אַ דראַט אַרומגעגאַרטלט אַרום בויך. ביים אויסטיילן טיי אָדער מיטיקרוֹפּ, האָט יעדע אַראָפּגענומען די פּושקע פון די לענדן. רעניאָ איז צוריקגעקומען פון פּאַס. זי האָט אויפּגעזוכט דאָניעלאָן, דערלאַנגט איר טיי צום טרינקען. כאַטש דאָניעלאָ האָט דעם צווייטן טאָג

דאס הויז פון די ליאלקעס

נאך גארנישט געהאט אין מויל, איז אבער גענוג געווען זי זאל א קוק טון אויף דער פושקע עס זאל איר אַנכאַפן אָן עקל.

אינדרויסן האָט אַ נייער טאָג זיך געקליבן אינעם לאַגער אַרײַן. זעקס אַזײַגער הײבט זיך אָן די אַרבעט. אַלע לױפן. אײלן זיך. מען דאַרף צור־גרייטן די אַרבעטס־כלים. בשעת הענטשעל, דער דײטשער אַרבעטס־אויפזעצער, וועט מאַכן אַן אינספּעקציע, דאַרף יעדע פון זיי קענען ווייזן, אַז איר אַרבעטס־כלי איז אין אַרדענונג. ווי צו אַזעלכע, אויב הענטשעל געפֿינט אויף זײער „אַרבעטס־צױג“ אַ פּגם.

מאַסן פּרױען־העפּטלינגס זענען געווען צעשפּרייט אויפֿן אַרבעטס־פּלאַץ. דעם צווייטן לאַגער, דאָרט וווּ עס זענען די בלומען און ראָזע־בלאָקן, האָט מען פון דאַנען נישט אַרויסגעזען, ווי אַזאַ אָפּטיילונג וואַלט זיך איבערהויפּט דאָ נישט געפונען. דאָ זענען געווען גריבער, בערג און שטיינערדיקע ערד. וואַגאַנעטקעס זענען געשטאַנען אויף פּראַוויזאָרישע רעלצן. קײנער האָט נישט געוואוסט און נישט געפּרעגט, וואָס עס ווערט דאָ אייגנטלעך געבויט. טויזנטער יונגע לעבנס האָט דאָ די ערד שוין איינגעשלונגען. און קײן איינע פון די קרבנות האָט נישט געוואוסט צוליב וואָס פאַר אַ צוועק, ווייל ביז אַ שטיקל ערד איז דאָ געוואָרן אויסגעגלייכט, איז אַ גאַנצער „טראַנספּאָרט“ מיידלעך אומגעקומען. און די נייע האָבן נישט געוואוסט וואָס די פּרױערדיקע האָבן דאָ געשאַפן, און זיי האָבן זיך אויך נישט דערוואַרט צו זען, וואָס די קומענדיקע נאָך זיי וועלן דאָ שאַפן.

אַלע לױפֿן רײניקן די אַרבעטס־כלים. זײערע גופים זענען פול מיט שמוץ און לײז. נאָר הענטשעל די „לבנה“, דער דײטשער אַרבעטס־אויפזע־ער, קאַנטראַלירט פאַרן אָנהייבן די אַרבעט, צי אינעם שפּאַלט — וווּ דאָס האַלץ זיצט אין דער לאַפּעטע־אײזן — געפֿינט זיך נישט חלילה אַ זעמדל.

אויפֿן פּלאַץ האָט דאַניעלאַ פּלוצלונג דערוען חנה, די עלטערע פון די טשעבינער שוועסטער. חנה איז אַרױפּגעפּאַלן אויף איר האַלדז. חנה, וועלכע האָט תּמיד אין געטאָ שטיל געטראָגן דעם צער באַהאַלטן טיף אין האַרץ; נישט מתרעם געווען, נישט געוויינט, נאָר פאַר ליב גענומען אַלץ ווי אַ שטראָף פון גאָט — האָט זיך איצט צעוויינט ווי אַ קליין קינד; מען האָט פון איר צוגענומען איר שוועסטער! נעכטן האָט מען זיי צעשיידט, און חנה האָט מורא, אַז צביהלע, איר ייִגערע שוועסטער, וועט זיך דאָרט נישט

ק. צעטניק

קענען קיין עצה געבן אָן איר. וועגן אַלץ אַרום זיי אויפן פּלאַץ רעדט נישט חנה; וועגן איר ערשטער נאַכט אין דעם באַראַק, וווּ זי איז געלעגן צווישן לעבעדיקע מתים, דערמאָנט זי נישט קיין וואָרט. זי רעדט נאָר וועגן איר ייִנגערער שוועסטער: פאַרוואָס האָט מען זיי צעשיידט? ווי אַזוי וועט צביה זיך דאָרט קענען אָן עצה געבן אָן איר?

דאַניעלאַ קוקט אויף חנה און שווייגט. צי האָט זי דען נישט דאָס זעלבע געפילט בשעת זי האָט געהערט, אָן האַרי איז אַוועק? און נעכטן, ווען מען האָט זי פאַנאָדערגעשיידט פון פעלאַן? אָבער וואָס קען דאָס העלפן חנה?

— לאַמיר זיך האַלטן צוזאַמען, חנה. — האָט זי געזאָגט.

זי דערציילט חנה, אָז זי האָט זיך דאָ באַקענט מיט איינער אַ וועטער־ראַנין אינעם לאַגער. אָט רייניגט זי דאָרט איר לאַפעטע. ביידע זענען צוגעגאַנגען צו רעניאַ זיידנער.

רעניאַ האָט איצט אויסגעזען אַ סך ייִנגער, רירעוודיקער ווי נעכטן ביינאַכט אויפן שטרוי. רעניאַ זיצט אויף דער ערד, רייבט מיט אַ קיזל־שטיין דעם שאַרף פון איר לאַפעטע. רעניאַ באַציט זיך צו זיי פריינטלעך מיט צוגעלאַזנקייט, נישט אַזוי ווי אַנדערע, וועלכע קוקן אויף ניִיִגעקומענע נע מיט שנאה, ווייל שטענדיק, נאָכן קומען פון אַ נייעם „טראַנספּאָרט“, קומט פאַר אַ „סעלעקציע“. די אויטאָמאָבילן קומען אָן. הענטשעל די „לבנה“ קלייבט אַרויס מיידלעך אין מיטן דער אַרבעט, הייסט זיי אַוועק־לייגן די לאַפעטע און אַרויפקריכן אויפן אויטאָמאָביל.

— אין הימל אַריין, מיין ליבכען, דאָרט וועסטו איצט העלפן בויען אַן אויטאָ־פּראָמינאַדע.... — אַזוי וויצלט זיך הענטשעל די „לבנה“ בשעת זיינע אַרבעטערינס, פון וועלכע ער האָט שוין אַרויסגעזויגן דעם לעצטן טראַפּן חיות, קריכן אינעם אויטאָמאָביל אַריין.

אויפן ליידיקן אָרט פון דער אַוועקגעגאַנגענער ווערט באַלד אַוועק־געשטעלט אַ ניִיִ־אַנגעקומענע. די לאַפעטע גייט באַלד איבער צו אַ פרישער האַנט. אַלץ פירט זיך ווייטער. ביז עס קומט ווידער אַ נייער „טראַנספּאָרט“, און איינע. פון די פרישע נעמט ווידער די זעלבע לאַפעטע און שטעלט זיך אויפן אָרט פון דער פּריִערדיקער. אַזוי גייט די לאַפעטע איבער פון

דאָס הויז פון די ליאלקעס

האַנט צו האַנט, אָן אויפהער, און אַזוי, אָן אויפהער, קוקן די אַלטע אויף די ניי־געקומענע ווי אויף זייער אָנגעקומענעם טויט.

רעניאַ זיידנער ציט זיך אויס אויפן זאַמד. זי האָט שוין פאַרענדיקט דאָס רייניקן די לאַפעטע — לייגט זי זיך אַוועק אויסרווען. די לאַפעטע לייגט אויף איר קערפער מיט דער גלאַנציקער שאַרף לעבן איר האַרץ. זי האַלט די לאַפעטע פאַרמאַכט צווישן די אַרעמס ווי אַן אוצר, איבער וועלכן מען ציטערט עס זאָל אים עמעצער נישט צוגנבענען.

רעניאַ זיידנער איז צופרידן. היינט וועט מען אוודאי אָנהייבן צו אַרבעטן צוויי שעה שפעטער, און דאָס גיט איר די אילוזיע פון אַ יום טוב־געפיל: זי קען רוען אין אַ צייט, וואָס אין אַ געוויינלעכן טאָג מוז מען שווער אַרבעטן. היינט וועט זיך דער גיהנום אויף דער בוי־שטעלע אָנהייבן שפעטער. ווייל אויב מען האָט נעכטן אַריבערגעשיקט אַ נייעם „טראַנספּאָרט“ צו דער „פּרוידע־אַפּטיילונג“, וועט היינט אינדערפרי דאָרט אוודאי פאַרקומען אַ „רייניקונגס־עקזעקוציע. ווען נישט, וואָלט הענטשעל די „לבנה“ זיך שוין געפונען אויף דער בוי־שטעלע, אויב אַזוי, מעג זיך רעניאַ דערווייל אויסרווען אויפן זאַמד און הנאה האָבן. עס איז יום טוב אינעם לאַגער.

— זיי דאָרט, — ווייזט רעניאַ צו דער זייט פון דער „פּרוידע־אַפּ־טיילונג. — פרעסן זיך כאַטש פּרזער גוט אָן, איידער מען שיקט זיי אין אויוון אַרין, אמת, דערנאָך גייען זיי אַוועק אויפן זעלבן אויטאָמאָביל אַזוי ווי מיר. נאָר כל־זמן זיי לעבן ליידן זיי נישט קיין הונגער. אונדזער ברויט! אונדזערע פאַרציעס מאַרמעלאַדן! — גיט מען זיי אַוועק, אַי, די שמייץ וועלכע זיי באַקומען אינעם לעצטן טאָג? אַזעלכע שמייץ קריגן מיר דאָך יעדן טאָג!

**

ווי שווערע, לאַנגע דונערס האָבן זיך געטראָגן איבערן לאַגער דריי קלעפּ אינעם גאַנג. זייער עכאַ האָט זיך געקוילערט פון די הימלען צום פּלאַץ פון דער בוי־שטעלע. קאַלעפּאַקטאַרינס זענען אַרויס פון בלאַקן, מיט שטעקנס אין זייערע הענט. זיי האָבן געשלאָגן איבער קעפּ פון העפּטלינגס, געטריבן צום עקזעקוציע־פּלאַץ, אַלע העפּטלינגס פון ביידע זייטן פון לאַ־

ק. צעטניק

גער דארפן זיין אָנווענד בשעת מען פירט אויס „אַ רייניקונגס-עקזעקוציע“ אין דער „פרוידע“-אָפטיילונג. אָז מען שלאָגט אינעם לאַגער, דארפן אַלע העפטלינגס זיך דערצו צוקוקן. אַ דייטשע מעטאָדע אַזאַ.

די צוויי לאַגערן זענען אָפגעטיילט איינער פון אַנדערן מיט טאַפלטע ווענט פון שטעכל-דראַט. אין דער מיטן, צווישן די צוויי לאַגערן, געפינט זיך דער „עקזעקוציע-פלאַץ“.

קאַלעפּאַקטאַרינס פון צווייטן לאַגער פירן אַרויס צום פלאַץ אַ גרופע פון עטלעכע און צוואַנציק מיידלעך, אַלע נאַקעטע. זיי ווערן צוגעבונדן יעדע צו אַ באַזונדערן שטול, די פיס — צו די פּאַדערשטע צוויי פיס פון שטול, און די הענט — צו די הינטערשטע פיס פון שטול. ביי יעדע איינע פון זיי שטייט אַ קאַלעפּאַקטאַרין מיט אַ שטעקן אין האַנט. די קאַלעפּאַקטאַרין-עלטסטע, אַ שווייגנדיקע, פירט אָן מיט דער עקזעקוציע. אַלע וואַרטן אויף איר צייכן, און זי, ווידער, וואַרט אויף יאַגאַן, די בלאַנדע לאַגער-קאַמענדאַנטין, וועלכע דאַרף אַנקומען אויפן פלאַץ מיט איר סוויטע, כדי ביצוווינען די עקזעקוציע.

אַז די „בלאַנדע בעסטיע“ באַוויזט זיך אויפן פלאַץ, גיט די קאַלע-פּאַקטאַרין-עלטסטע אַ שמיץ מיט איר בייטש אויפן רוקן פון איינער פון די קאַלעפּאַקטאַרינס — אַ צייכן, אַז די עקזעקוציע הייבט זיך אָן.

די ספּעציעל-אויסגעשולטע קאַלעפּאַקטאַרינס צו דער רוצהישער מי-סיע הייבן אָן זייער אַרבעט.

שטעקנס הייבן זיך אויף אין איין טאַקט, מיט סדר, מיט דייטשער פינקטלעכקייט, און לאָזן זיך אַראָפּ אויף די נאַקעטע לייבער. אַזוי אָן אויפהער. די יללות שפּאַלטן די הימלען, רייסן זיך אַרויף אין דער הויך — אַן סדר. נאָר די הימלען שווייגן, ווי אויף דייטשער קאַמאַנדע מיט אַ סדר.

פון ביידע זייטן עקזעקוציע-פלאַץ זענען אויפגעשנורט אויף די שטעכל-דראַטן — אויגן. אָן אַ שיעור אויגן. דאָס זענען די אויגן פון די מיידל-העפטלינגס פון ביידע זייטן לאַגער, וועלכע קוקן זיך צו צו דער „רייניקונג“ פון זינד, וואָס קומט איצט פאַר אויפן עקזעקוציע-פלאַץ.

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

דער גרויסער לאַסט־אויטאָמאָביל שטייט גרייט. קאַלעפּאַקטאַרינס וואַרפן דאָרט אַהין אַריין די צעהאַקטע גופים פון די „גערייניקטע“. דער נאָך פאַרט דער אויטאָמאָביל צו צום „אַרבעטס־לאַגער, כדי אין אינוועגס שוין מיטצונעמען מיט זיך די סקעלעטן פון „איזאַלאַציע־בלאַק. אויף דער „אַרבעטס־אַפטיילונג קריכן די מוזלמאַנקעס אַליין אַריין אין דעם אויטאָמאָביל. עס קוקט אויס ווי מתים וואַלטן גוטווייליק צוריק־געגאַנגען איינער נאָכן אַנדערן, אין אַ בשותפותדיקן קבר אַריין.

קאפיטל צוויי און דרייסיק

הענטשעל „לבנה“

הענטשעל „לבנה“, דער דייטשער אויפזעער, האָט טאַקע געהאַט אַ קאַפּ ווי אַ פּולע לבנה: רונדיק, ווי מיט אַ צירקל געצייכנט, און קיילעכדיק; די האָר תּמיד אָפּגעראַזירט; קליינע אויערן, קליינע אויגן, אַ קליין נעזל, אַ קליין מויל — אַלץ מיט ראַזע־פּלייש פּאַרגאַסן; און מיט אַ גרויסן, גראַבן שטעקן אין דער האַנט.

אַז הענטשעל האָט געשלאָגן — און הענטשעל האָט געשלאָגן ביז טויט — האָט מען קיינמאַל נישט געקענט דערקענען אויף זיין „לבנה“־קאַפּ צי ער איז אויפּגערעגט, צי ער טוט דאָס פּון שנאה, אָדער פּון סאַדיס־טישער הנאה. ער איז געווען ווי אַ מאַשין, וועלכע מען האָט דאָ אַריין־געשיקט אינעם לאַגער כדי צו הרגענען. און ער פּירט אויס זיין מיסיע מיט דייטשער פּינקטלעכקייט.

מעגלעך, אַז אין דער היים האָט הענטשעל אַ פּרוי און קינדער; מעג־לעך אַז יעדן זונטיק היט ער אָפּ דאָס גיין אין דער קירכע; מעגלעך אַז אין קרייז פּון משפּחה, קרובים אָדער שכנים, איז הענטשעל באַקאַנט אַלס עניו, שטעלט זיך אויף אינעם טראַמוויי און טרעט־אַפּ זיין פּלאַץ פאַר אַ פּרוי; מעגלעך אַז ביז צום קריג־אויסברוך האָט הענטשעל געאַרבעט אַלס סאַלידער באַאַמטער ערגעץ אין אַ בוי־ביוראָ. זיין פּרוי האָט אים יעדן פּרימאַרגן פּינקטלעך צוגעגרייט אַ שיינקען־סענדוויטש צום צווייטן פּריש־טיק, ער האָט איר פּינקטלעך יעדן פּרימאַרגן, פאַרן אַוועקגיין, געגעבן אַ קוש. נאָר דאָ, אינעם לאַגער „אַרבעט דורך פּרוידע“, שווימט הענטשעל

דאס הויז פון די ליאלקעס

יעדן טאג אין א ים פון בלוט, אין א גיהנום פון יסורים, וואס קיין שפראך קען נישט דערצו געבן קיין אויסדרוק.

מיט די זעלבע הענט מיט וועלכע הענטשעל פאקט אויף יעדן פריי-מארגן, פינקטלעך צען אזייגער, דעם זארגפעלטיק איינגעפאקטן „בוטער-בראט“ — וואס מען זעט, אז א פרויס א האנט האט דאס צוגעגרייט — מיט אט די זעלבע הענט מארדעט ער טאג-טעגלעך יונגע, צאפלידיקע, מיידלשע לעבנס.

מעגלעך, אז נאך אזא טאג קומט הענטשעל אהיים, ווי אמאל פון זיין ארבעט אין ביורא, מאכט זיך א פוס-באד, שכנים קומען אריין, מען שמועסט, מען שפילט צוזאמען דאמינא, א קאנאריק זינגט אינעם שטייגל, קינדער שפילן פוטבאָל אויפן הויף. הענטשעל שטעלט זיך אויף, גיסט אָן וואַסער אין די בלומען-טעפ אויף זיין פענצטער; בלומען זענען ווי מענטשן. זיי לעבן. און אזוי ווי עס ציט מענטשן צום עסן, אזוי ציט עס בלומען צו וואַסער. אויב נישט, — וועלן זיי. און דאס איז א גרוי-סער צער.

הענטשעל פילט דעם צער.

מעגלעך, אז הענטשעל גיסט אָן מיט אייגענע הענט א טעלערל מילך און שטעלט עס אוועק אויף דער ערד פאר דעם קעצל, וואס ער האַדעוועט ביי זיך אין שטוב.

דערנאָך, אז שכנים גייען אוועק, נעמט הענטשעל אַרויס פון וועסטל-קעשענע דעם גראָבן „ציבעלע“-זייגער, ציט אים אָן, גרייט זיך שלאָפן גיין. מאַרגן, באלד אינדערפרי, דאַרף ער ווידער אויפשטיין צו זיין אַרבעט אין לאַגער „אַרבעט דורך פרוידע“.

**

די ניי-אַנגעקומענע מיידלעך פון נעכטיקן „טראַנספּאָרט“ האָבן נישט קיין אַרבעטס-כלים. צוליב דער עקזעקוציע איז הענטשעל היינט געקומען שפעטער אין לאַגער, און נישט באַוויזן אַרויסצוקלייבן זיינע קרבנות. דער אויטאָמאָביל איז שוין אוועקגעפאַרן. דעריבער זענען אויך נישט פאַראַן קיין לידיקע אַרבעטס-כלים. רופט הענטשעל צוזאַמען די נייע, קוקט זיי

ק. צעטניק

אן, אבסערווירט יעדע באזונדער מיט א געניט אויג פון א זאך-קענער:
וועלכע פון זיי וועט לענגער אויסהאלטן ביי דער ארבעט, און וועלכע
וועט באלד אפשטיין?

— א פארפלוכטעס פישן-פאלק! — פלעגט הענטשעל תמיד זידלען,
— ווי ארויסגעצויגענע פיש פון וואסער: מאַנכע לעבן לענגער און מאַנ-
כע בלייבן באלד ליגן. אַפגעשטאַנען...

הענטשעל האָט שוין זיין שיטה. ער ווייטט, אַז קודם כל דאַרף ער זיי
ווייזן ווי אַזוי דאָ, ביי אים, ווערט געאַרבעט. ער ווייטט, אַז דער איינצי-
קער מקור וואָס גיט דאָ כוח צו דער ארבעט איז די שרעק, די הויפט-
זאָך איז — שרעק! דעריבער דאַרף ער באלד פאַר זיי עפענען אַט דעם
מקור. אזוי פירט ער זיך תמיד. אַן אויסגעפרוּוטע מעטאָדע ביי אים.

אויפן פלאַץ ליגן רעלצן, אויף וועלכע מען שטופט די וואַגאַנעטקעס
מיט שטיינער פון איין אַרט צום צווייטן. די רעלצן דאַרף מען שטענדיק
איבערטראַגן פון איין פלאַץ צום אַנדערן. און לויט הענטשעלס מעטאָדע
איז דאָס די געווננטשנסטע ארבעט פאַר מיידלעך פון אַ נייעם טראַנספּאָרט.
הענטשעל גיט אַ באַפעל, אַ גרופע מיידלעך פון נייעם טראַנספּאָרט
גייען אַריין צווישן די רעלצן, שטעלן זיך אויס אין אַ שורה איבער דער
גאַנצער לענג פון פילמעטער-לאַנגן רעליק. די רעלצן זענען צוגעשרויפט
צו דיקע קלעצער. די קלעצער זענען אַריינגעוואַקסן אין דער ערד צוליב
דער שווערער משא פון וואַגאַנעטקעס מיט שטיינער, וועלכע דריקן אויף
זיי תמיד. הענטשעלס קאַפּ שטייט גלייכגילטיק, ווי אַ גלייכגילטיקע לבנה.
און באמת: ווען מען קוקט זיך גוט איין אין הענטשעלס פנים זעט מען
דערויף אַזא מין שמייכל, ווי נאָר קינדער זעען דאָס אויפן פנים פון
דער לבנה.

און אַלץ איז שוין גרייט, גיט די "לבנה" אַ געשריי:

„אַפּאַסען!...“

די מיידלעך בייגן זיך אַראָפּ. „פאַסען אַן“ מיט די הענט רעכטס און
לינקס דאָס קאַלטע אייזן פון די רעלצן. דערנאָך גיט די "לבנה" אַ געשריי:

„האַך העבען!...“

די מיידלעך שטייען אַראָפּגעבויענע מיט איינגעקלעמטע פינגער אין
די אייזנס, פרוּוון „האַך העבען“ די רעלצן, נאָר די רעלצן רירן זיך נישט

דאס הויז פון די ליאלקעס

פון אָרט. אָפּילו די משא פון בלויזן אייזן איז אויך איבער זייערע כוחות אויפצוהייבן. דערצו ערשט די שווערע צוגעשרויפטע קלעצער אונטער זיי, און על אחת כמה וכמה, אַז די קלעצער זענען נאָך דערצו אַריינגעוואַקסענע זע אין דער ערד און די ערד האָט זיך איינגעשפּאַרט: זי האַלט די קלעצער אין איר מויל מיט פאַרביסענע ציין און וויל זיי בשום אויפן פון זיך נישט אַרויסגעבן.

די מיידלעך זענען פאַרנומען יעדע מיט זיך. זיי שטייען אַראָפּגעבוי—גענע צו דער ערד ווי אין אַ תּפּילה: זי, די ערד, זאָל זיך מרחם זיין און אַרויסגעבן פון זיך די רעלצן.

לכתחילה האָבן זיי עס נישט באַמערקט. נאָר פּלוצימדיקע געשרייען האָבן זיי אַלעמען אויפגעציטערט. זיי האָבן אויפגעהויבן די קעפּ און געזען ווי הענטשעל שטייט איבער חנה די טשעבינערין, שלאָגט מיט אַ האַלץ פּון אַ לאַפעטע איבער איר קערפּער און ווערט גאַרנישט מיד שלאָנג—דיק, ווי ער וואַלט געשלאָגן מיט אַ ציל, מיט אַ כּוונה, ווי דאָס עצם שלאָגן וואַלט ביי אים געווען דער ציל.

חנה ליגט אויף דער ערד, אַן איבערגעוואַרפענע איבערן רעלץ, און הענטשעל זעצט איבער די פּיס, איבערן קאָפּ, איבער די ביינער פון די הענט. זונה שרייט צו גאָט, זי וואַלגערט זיך אויף דער ערד, בייסט זיך איין אינעם זאַמד מיטן מויל, רייסט די האָר פון קאָפּ, די ציין קריכן איר אַרויס פון אָפענעם מויל, די אויגן קריכן איר אַרויס פון די לעכער, און די „לבנה“ שטייט איבער איר ווי ער וואַלט אויף אַ האָר נישט געווען אין כּעס, ווי ער וואַלט זיך אָפּילו נישט דערשוויצט — און זעצט מיטן שטעקן איבער די אַקסל־ביינער, איבער די פּיס און הענט. חנה וויל חלשן. זי וויל שטאַרבן:

— רבּונו של עולם!! נעם מיך אַרויף צו דיר!... רבּונו של עולם!!...
נאָר הענטשעל די „לבנה“ לאַזט זי נישט חלשן. הענטשעל לאַזט זי נישט אָפּשטאַרבן.

הענטשעל פּירט איצט אַ קאַמף מיטן „רבּונו של עולם“. ער וועט חנה נישט איבערגעבן אַזוי שנעל אין גאַטס הענט אַריין. הענטשעל איז איינגעשפּאַרט ווי די איינגעשפּאַרטע ערד, וועלכע וויל אויך נישט פון זיך אַרויסגעבן די רעלצן.

ק. צעטניק

הענטשעל ווייסט, אַז חנה דאַרף פּריער, איידער זי שטאַרבט, גוט צו שרייען. אַלע פּונעם נייעם „טראַנספּאָרט“ דאַרפן דערנאָך הערן די געשרייען אַזוי לאַנג ווי נאָר עס וועט זיי באַשערט זיין צו זיין אונטער זיין רשות. און ער זעצט מיטן שטעקן איבער חנהס ביינער מיט אַן אויסרע-כענונג, מיט אַ מעטאַדע; רק זי זאָל נישט חלשן, ווייל אויב חנה וועט אויפהערן צו שרייען — וועט זי שוין זיין טויט. דאָס ווייסט ער. תמיד איז אַזוי.

„אַנפאַסען!...“ הערט זיך אַ צווייט מאל הענטשעלס באַפעל. די מיידלעך באַפאַלן די רעלצן. בייגן זיך אַראָפּ. קלעמען איין זייער רע הענט אין דעם אייזן.

„האָך העבען!...“

דער מקור איז געעפנט. די שרעק שטראַמט אַריין אַן איבערמענטש-לעכן כוח אין די הענט. חנה ליגט אויף דער ערד. עפעס טרייסלט זיך נאָך אין איר: אַ פּוס, אַ האַנט; עפעס טוט זיך נאָך אַ וואָרף פון צייט צו צייט. אַט — זי ליגט שטיל ווי אַן אויסגעליידיקטע, נאָר אירע פּריערדיקע געשרייען שוועבן נאָך אין דער הויך, פילן אויס דעם חלל.

איצט קומט פאַר אַ קאַמף צווישן דער ערד און מיידלשע הענט איבער רעלצן מיט אַריינגעוואַקסענע קלעצער אין דער ערד. ווייזט אויס, אַז די מיידלשע הענט זענען שטאַרקער פון דער ערדס כוח, ווייל די קלעצער קריכן איינציקווייז אַרויס פון דער ערדס פאַרקוועטשטע ציינער.

הענטשעל שרייט:

„אַאוס דעם קרויץ!...“

דאָס הייסט: אויסגלייכן די רוקנס, שטיין שטאַלץ און גלייך ביים טראַגן די רעלצן. די ערד ציט אַבער צו זיך צוריק אַראָפּ די איזערנע רעלצן מיט אַן אומגעווענער מאַגנעטישער קראַפט. זי, די ערד, האָט ווייזט אויס נאָך נישט אויפגעגעבן דעם קאַמף, זי וויל די משא צוריק אַראַפּבאַקומען צו זיך. נאָר אין דער הויך, איבער די קעפּ, רייסן זיך, ווי צוריקגעוואַרפענע פון די הימלען, חנהס געשרייען:

„רבּונו של עולם!...“ „רבּונו של עולם!...“

און מיידלשע הענט באַזיגן די מאַגנעטישע קראַפט פון דער ערד. זיי טראַגן די רעלצן.

דאס הויז פון די ליאלקעס

די מיידלעך האָבן באַזיגט די ערד אינעם קאַמף איבער די רעלצן, און גאָט האָט באַזיגט הענטשעלן אינעם קאַמף איבער חנהס נשמה. קאַ- לעפאַקטאַרינס וואָרפן אַריין חנה די טשעבינערינס גוף אין איזאַלאַציע- בלאַק, ער זאָל נישט שטערן אויף דער בוי-שטעלע.

הענטשעל נעמט אַרויס פון וועסטל-קעשענע דעם „ציבעלע“-זייגער: פינקטלעך צען! זעצט ער זיך אַוועק אויף אַן איבערגעקערטער וואַגאַנעטקע עסן זיין צווייטן פּרישטיק, ער פאַקט אויף דעם זאָרגפעלטיק איינגעפאַקטן „בוטער-שניט“, בייסט איין די קליינע, רויטע ליפעלעך, איידלמעסיק, אי- נעם סענדוויטש. די קליינע אייגעלעך קוקן זיך אַרום בשעתן עסן איבער דער גאַנצער גרויס און ברייט פון דער בוי-שטעלע, ווי אַ צופּרידענער פאַרמער אויף דער שפּע-ברכה פון זיין לעבעדיקן אינווענטאַר.

צווישן די הונדערטער אַרבעטנדיקע, איינגעבויענע מיידלעך אויף דער בוי-שטעלע גייט אַדורך אַ שטראָם פון נערוועזער פלייסיקייט: „זעקס!...“ „זעקס!...“ די „לבנה“ קוקט!...

**

אפעל!

אַלע נייע-קומענע שטייען אויסגעשטעלט אויפן פלאַץ, נאַקעטע, יאַגאַ, די „בלאַנדע בעסטיע“, צוזאַמען מיטן דייטשן לאַגער-אַרצט קומען אַן זען דעם נייעם „טראַנספּאַרט“.

דער לאַגער-אַרצט איז פאַרבייגעגאַנגען לעבן די מיידלעך, אַבסער- ווירט זיי. צוקומענדיק צו דאַניעלאַן, האָט ער זיך אָפּגעשטעלט. ער האָט געקוקט אויפן שוואַרצן צייכן, וואָס האָט זיך געצויגן אויף דער גאַנצער לענג פון דאַניעלאַס פלייצע — אַן איבערבלייבעניש פון דער קאַלעפאַק- טאַרין-עלטסטע פייטשע. ער איז געווען דערשטוינט: היתכן?... דאָ אינעם דייטשן אַרבעטס-לאַגער שלאָגט מען?... זיין פנים האָט נישט אויפּגעהערט אויסצודריקן דערשטוינונג, ווי דאָ וואַלט באַגאַנגען געוואָרן אַ פאַרברעך אַקעגן דער דייטשער עטיק, ער האָט אָנגעוויזן מיטן פינגער אויפן אַקסל, וווּ עס האָט זיך אָנגעהויבן דער שוואַרצער צייכן: — ווען האָט דאָס פאַ- סירט? — האָט ער געפּרעגט.

ק. צעטניק

דאניעלאַ האָט זיך דערמאָנט אינעם מעדאָליאַן, וואָס ליגט פאַר-
שטעקט אין אַ טאַש צווישן אירע שמאַטעס אויף דער ערד. זי האָט גע-
שוויגן.

דער לאַגער-אַרצט האָט געקוקט אויף דאָניעלאַס קערפער און נישט
געקענט פאַרשטיין. דאָ איז בלי ספק, באַגאַנגען געוואָרן אַ טעות. ער
האָט איר געהייסן עפענען דאָס מויל, געקוקט איר אין די אויגן אַריין,
באַטאַפט אירע ברוסטן, און לסוף זיך אויסגעדרייט צו דער לאַגער-קאַמע-
דאָנטין, גערעדט מיט איר עפעס אין דער שטיל.

יאַגאַ איז צוגעגאַנגען צו דאָניעלאַן, אַבסערווירט זי פון דער נאַענט
שטעלנדיק דערביי פראַגן: צי דאָניעלאַ ליידט נישט פון אַ געוויסער
קרענק? צי זי איז נישט געווען אַמאַל קראַנק מיט אַן אָנשטעקנדיקער
קראַנקייט? צי זי איז אַ פאַרהייראַטע? — כמעט די זעלבע פראַגן, וועלכע
דאָניעלאַ האָט שוין געהערט מיט צוויי טעג צוריק בשעת דעם דורכפירן
פאַרמאָליטעטן אינעם דינסט-בלאַק.

— ניין — האָט דאָניעלאַ אויף יעדער פראַגע געענטפערט.

די לאַגער-פירערין האָט דאָניעלאַן אַרויסגענומען פון דער ריי,
אָוועקגעשטעלט זי אין אַ זייט, געהייסן איר אַנטון זיך. אַז דער „אַפעל“
האָט זיך געענדיקט, און די מיידלעך פון נייעם „טראַנספּאָרט“ זענען צוריק
אָוועק צו הענטשעלן, האָט יאַגאַ מיט זיך מיטגענומען דאָניעלאַן, אַריין-
געפירט זי אין „שטאַנדעס-אַמט“, נאַכגעקוקט דאָרט דאָניעלאַס מעדיצי-
נישע קאַרטע און געשיקט רופן די סלאָוואַקישע העפטלינגס-אַרצטין, וועל-
כע האָט דאָניעלאַן איינגעשריבן אויף דער ליסטע פון אַרבעטס-קאַמאַנדאָ.
אַז די אַרצטין איז אַריינגעקומען, האָט יאַגאַ זי קודם כל מכבד
געווען מיט אַ קאַפע אינעם בויד אַריין, און דערנאָך ערשט איבערגעגעבן
דאָניעלאַן אין אירע הענט אַריין, ברומענדיק דערביי:

— אַזאַ בלום שיקט מען אין שטיין-ברוד? אַ סך אַזעלכע האָסטו דאָרט

אין דיין „באָרדעל“!...!

פון יענער מינוט האָט דאָניעלאַ געהערט צום „פרוידע-לאַגער“.

קאפיטל דריי און דרייסיק

די צאל שטימם

הארי האט אין יענעם טאג אפגעהיט די דריי קארטאפּל, ער האט זיך צו זיי נישט צוגערירט, אבער טעדעק האט זיי שוין נישט געגעסן.

דורכן פארקראטעוועטן פענצטערל פון דער קראנקען־שטובע האט הארי געהערט דאס געזאנג פון ליד: „מעדלס, די איך ליבע...“ — א סימן און די העפטלינגס מאַרשירן שוין צוריק פון דער בוי־שטעלע. צווישן די לידער וואָס זיי זענען מחויב צו זינגען אויפן וועג, איז עס דאָס לעצטע ליד וואָס זיי זינגען בשעת זיי דערנענטערן זיך צום לאַגער־טויער.

אין אמתן איז אין דעם ליד פאַראַן אַ געוויסע האַפּערדיקייט, סיי אין די ווערטער און סיי אין דער מעלאָדיע. יעדער העפטלינג פילט דאָס. ווייל בשעת די מיילער זינגען וועגן „גרעטלס הויכע ברוסטן...“ זעען שוין די אויגן פונדערווייטנס דעם לעפל הייסע זופ, וואָס זיי וועלן באַלד קריגן אינעם לאַגער; און זיי זעען שוין די נאַרע, וווּ זיי וועלן זיך באַלד קענען אַוועקלייגן. און ווייל די ס. ס.־לייט זענען געוואָרן אויפּמערקזאַם, און דאָס ליד זינגען די העפטלינגס מיט מער חשק — מען דאַרף נישט שפּאַלטן מיט דער ביקס עמעצנס אַ קאַפּ, כדי די אַנדערע זאָלן שוין וויסן, און גייענ־דיק צו דער בוי־שטעלע, אָדער פון דער בוי־שטעלע, דאַרף ווערן געזונגען — און ווייל זיי מיינען, און דער תוכן פון דעם ליד איז דערצו גורם, הייסן זיי דעריבער שטענדיק זינגען די „מעדלס, די איך ליבע...“ פאַרן אַריינ־מאַרש אינעם לאַגער.

ק. צעטניק

זאל דער לאַגער־פירער הערן מיט וואָס פאַר אַ חשק עס ווערט געזונגען אין זיין לאַגער.

האַרי איז אַרויס אויפן אַפעל־פלאַץ באַלד דאַרף זיין דער אַפעל. דער לאַגער־פירער וועט באַלד אַפנעמען דעם ראַפּאַרט פון דער צאַל צוריק־געקומענע; וויפל טויטע און וויפל לעבעדיקע. עס דאַרף אַלץ שטימען מיט גענויער פינקטלעכקייט.

די ערשטע שורות מאַרשירן אַריין אינעם לאַגער. שטעלן זיך אַוועק אויפן אַפעל־פלאַץ לויטן באַוווּסטן סדר: נידעריקע — פון פאַרנט, העכערע — הינטער זיי. די מיילער פון די ערשטע שורות זינגען נאָך די לעצטע סטראָפּן פון די „מעדלס, די איך ליבע...“ בשעת די לעצטע שורות מאַרשירן אַריין דורכן לאַגער־טויער מיט די טויטע אויף זייערע אַקסלען, לייגן אַוועק די קעפּ פון די טויטע גלייך לעבן די פּיס פון די ערשטע שורות, אויסגעלייגט איינער לעבן צווייטן, די פּיס אויסגעצויגענע גלייך, די הענט איבערגעלייגט אויפן בויך — זיי זאָלן זיך חלילה נישט אויסמישן. איצט קען שוין ליגן אַ קורצער ביי אַ לאַנגן. דער עיקר: די קעפּ זאָלן ליגן אין אַ גלייכער ליניע, דאָרט וווּ עס פאַרענדיקן זיך די פּיס פון דער ערשטער שטייענדיקער שורה.

האַרי שטייט, בשעתן אַפעל, ביים צווייטן עק, באַזונדער, ווי עס פאַסט פאַרן כבוד פון זיין וויסן כאַלאַט מיטן רויטן קרייץ אויפן אַרבל. ער זוכט מיט די אויגן צווישן די שורות, ער ווונדערט זיך: מען זעט נישט טעדעקן! וווּ האָט ער זיך ערגעץ פאַרשטעקט?

די „קאַץ“ קומט אַרויס פון די דייטשע שטיבער. אָן דער ביקס שוין. ער האָט זיך אין עפעס דערמאַנט. ער רופט צו זיך דעם יודען־עלטסטן. גיט אים איבער אָן אויפגעשריבענעם צעטל מיט צוויי נעמען פון העפט־לינגע, וועלכע ער באַפעלט שטרענג צו באַשטראָפּן.

— צוואַנציק „אַם אַשז!“* הערסט, שפיץ? — שרייט די „קאַץ“ מיט דעם ציין־ליידיקן מויל צום יודען־עלטסטן.

די „קאַץ“ — דאָס איז אָן אַלטער ס. ס. מאַן, לגמרי אָן ציינער. מיט צוויי אַראַפּעהאַנגענע, אויסגעקראַכענע וואַנצעס, צוליב וועלכע מען רופט

---

* אַם אַש — אויפן געזעס.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

אױם די „קאַץ“. ער זיצט אויף דער בוי־שטעלע און דרימלט אונטער דער זון. נאָר אַז ער כאַפט זיך אויף צווישן איין דרימל און צווייטן, און ער וויל ווייזן פאַר די הימלען, פאַר דער וועלט, פאַר זיינע קאַמעראַדן און פאַר דעם אייגענעם געוויסן, אַז ער האָט חלילה נישט געדרימלט — כאַפט ער אַרויס דאָס שוואַרצע נאַטיץ־ביכל, רופט צו איינעם פון די העפטלינגע, פּרעגט אים זיין נאָמען און שרייבט דאָס אַריין אין דעם ביכל. דערנאָך גיט ער איבער דעם צעטל צום יודען־עלטסטן, ער זאָל די אויפגעשריבענע באַשטראַפן.

די „קאַץ“ איז אַלט און פּויל אַליין אויסצופירן די שטראַף. נאָר שאַט נישט. ער קען זיך פאַרלאָזן. נישט איינער פון די אויפגעשריבענע הייבט זיך מער נישט אויף פון דער האַלצערנער באַנק בשעת שפּיץ ציילט אין אים אַריין די קלעפּ.

און זאָל מען וויסן, אַז די „קאַץ“ דרימלט נישט.

ווי האָט זיך טעדעק אַוועקגעשטעלט? איטלעכעס מאָל, ווען האַרי וואַרפּט אַ בליק איבער די שורות, שטויסט ער זיך אָן אינעם אַרויסרופֿן־דיקן בליק פון אינזשעניער וויסבלום, ווי דער בליק וואַלט צו אים גע־שריגן: „אַט־אַ דאָ בין איך!...“ ער וויל אַז האַרי זאָל אים דערזען, האַרי זאָל חלילה נישט פאַרגעסן אין אים. דער קראַגן פון אינזשעניערס בגד איז אַראָפּגעריסן, די מאַרינאַרקע איז פאַרפּוילט, מיט אויפגעטרענטע נעט. מען זעט אַרויס אַ שטיק נאַקעטן, שמוציקן אַקסל־ביין. דער אָפּגעגאַלטער שיידל־קאַפּ איז פאַרשפּריצט מיט שמוץ און איינגעבאַקענער בלאַטע פון דער בוי־שטעלע. „פּרינץ אָו וועילס“ פּלעגט אים סאַניאַ, אין גוטן מוט, רופֿן. און ער איז געווען שטאַלץ דערמיט. זי האָט אים ליב געהאַט צוליב זיין שאַרם, און נאָך מער, ווייל ער האָט זיך מיט אייגענע כוחות אַרויפ־געשלאָגן צו אַזאַ הויכער שטעלונג אינעם לעבן. די מאַדערנסטע בנינים פון גאַנצן מעטראָפּאָל־ערייז זענען געבויט געוואָרן לויט אינזשעניער וויסבלום פּלענער. אַפּילו דער אַנטיסעמיטישער מאַגיסטראַט האָט געמוזט אַנקומען צו אים ביים בוי פון מלוכהשע אַדער שטאַטישע בנינים. צוויי מאָל אין יאָר איז ער אַרויסגעפאַרן קיין אויסלאַנד לערנען פון דער נאָענט די מאַדערנע אַרכיטעקטור, און קיין איין מאָל האָט ער נישט פאַרגעסן צו שיקן פּאַטאַגראַפּיעס פון זיינע אויפנאַמען, סיי פון ניו יאָרק, סיי פון

פאָרזי, צו סאניאן; און קיין איין מאָל האָט ער נישט פאַרגעסן, גלייך נאָכן צוריקקומען פון אויסלאַנד, דאָס ערשטע זיך צו ווייזן פאַר סאניאן אין די עלעגאַנטע, אויסלענדישע קאַסטיומען, וועלכע ער האָט געבראַכט מיט זיך... „פרינץ אָו וועילס“ דער טיטל האָט אים ווירקלעך געקליידט. זיין שיינע מענער-פיגור האָט זיך געפאַסט צו זיין עלעגאַנטער קליידונג, וועל-כע איז געווען אַ שם-דבר. די „ווייסבלום“-קראָואַטן, די „ווייסבלום“-פאַנג-טאַפּל, דער „ווייסבלום“-קנייטש פון קאַפעליוש-ראַנד, — האָבן געדינט ווי אַ מאַדעל פאַר דער מעטראָפּאָלער גאַלדענער-יונגט פון מענלעכן מין. מען האָט גערעדט וועגן זיי ווי מען רעדט צווישן קונסט-זאַמלער וועגן אַ „בידערמייער“-שטיק. ער איז געווען דער ליבלינג פון דער מעטראָפּאָלער סנאַבישער געזעלשאַפט, און איז געווינט געווען געצערטלט צו ווערן פון די בליקן און חניפּהשע, קאַקעטישע ריידעלעך פון שיינע עלעגאַנטע פרוי-ען. פונדעסטוועגן איז ער שטענדיק געשווומען צווישן די זאַקפאַנער שניי-בערג, ווען נאָר סאניא פלעגט דאָרט ארויספאַרן צוליב איר באַליבטן סקי-לויף-ספּאָרט, כאַטש עס האָט אים קיינער וועגן דעם נישט מודיע געווען. ער פלעגט שוין, אויף אַ געהיימישפּולן אופן, דערפון געווירר ווערן. ער האָט, ווייזט אויס, סאניאן אויף אַן אמת ליב געהאַט.

איצט שטייט ער דאָ, דער „פרינץ אָו וועילס“, צווישן די אַפעל-שורות, און שפּיזט מיט די אויגן צו האַרין; ער זאָל געדענקען — אין נאָמען פון זייערע אַמאָליקע, בשותפותדיקע געפילן צו סאַניאַן, זאָל האַרין נישט פאַרגעסן — און אים געבן אַ פאַר לעפל זופּ פון זיין פאַרציע.

— העפטלינגסט... אויף מיין קאַמאַנדאָ! גלייך געשטאַנדען!!!

דער אַפעל הייבט זיך אָן.

די העפטלינגסט גיבן זיך אַלע אַ צי אויס ווי טויטע, אָן אַטעם — אַ חוץ, פאַרשטייט זיך, די אמתע טויטע, וועלכע ליגן ווייטער אויף דער ערד מיט אַ שלווח אויף די פנימער, רויקע, גלייכגילטיקע, די הענט פאַר-לייגט אויף די בויך-גריבער, ווי דער אַפעל וואָלט זיי מער נישט אָנגע-זאַנגען. זייער באַפרייטיקייט פונעם אַפעל דעמאָנסטרירן זיי בשעתן באַפעל: „גלייך געשטאַנדען!“, זיי גיבן זיך אַפילו נישט קיין ריר. זייערע אויגן קוקן אַרויף צום הימל, וועלכער דעקט זיי צו ווי אַ ווייסע פּערענע, און זיי חלומען זייער באַפרייטן טויטן-חלום. בלויז ביי מאַנכע איז דאָס פנים

דאָס הויז פון די ליאלקעס

אויסגעקרוםט ווי בשעת אַ נאַכט-קאַשמאַר. אפשר איז דער דייטשער אַר-
בעטס-לאַגער זיי איצט געקומען צו חלום אין קרוםט אויס די שלוה אויף
זייערע פנימער.

דער יודען-עלטסטער לויפט צו צום שאַר-פירער — און מעלדעט!
דער שאַר-פירער דרייט זיך אויס צום לאַגער-פירער און מעלדעט!
דער לאַגער-פירער שפּאַנט אַדורך לעבן די פיס פון דער ערשטער ריי,
ציילט די פיס-פּאַר. ביים אַרט וווּ עס פּאַרענדיקן זיך די פיס, הייבן זיך
אַן די שיידל-קעפּ פון די טויטע — און ער ציילט זיי מיטן זעלבן אַטעם.
די צאָל שטימט.

אַלץ איז אין אַרדענונג. דער אַפעל איז געענדיקט.

אַלע הייבן אָן צו לויפן אינעם בלאַק אַריין, שטעלן זיך אין דער
ריי צו דער זופּ-אויסטיילונג. יעדער וויל זיין דער ערשטער. דער הונגער
קען נישט מסכים זיין צו זיין דער צווייטער אין דער ריי צו דער זופּ-
אויסטיילונג.

האַרי בלייבט שטיין אויף זיין אַרט. די העפטלינגס שטראַמען אַדורך
לעבן אים ווי לויפנדיק וואַסער אַרום אַ ליגנדיקן שטיין. ער וואַרט, ער
זוכט מיט די אויגן, ער וויל געפינען טעדעקן. ער וויל אים אַריינגעמען
צו זיך אין דער קראַנקען-שטובע.

דער אינזשעניער לויפט אַדורך מיטן שטראַם. אַז ער דערזעט האַרי,
דרייט ער אויס דעם קאַפּ ווי ער וואַלט זיך געוואַלט פאַרהאַלטן אין מיטן
לויפן, נאָר קענטלעך, אַז ער קען נישט באַשליסן: צי זאָל ער ווייטער
לויפן, אָדער צי זאָל ער זיך דאָ אפשר דרייען פאַר האַריס אויגן, כדי האַרי
זאָל אים זען. ער קוקט צוריק צו האַרי ווי ער וואַלט אים עפעס וויכטיקס
געזאָגט איבערצוגעבן. לסוף לאַזט ער זיך ווייטער לויפן, צוזאַמען מיט
אַלע, צום בלאַק.

ער האָט נישט געקענט, ווייזט אויס, מוותר זיין פון צו זיין צווישן
די ערשטע אין דער ריי ביים אויסטיילן די זופּ.

דער אַפעל-פּלאַץ ווערט ליידיק. עפעס שרעקלעכעס קלאַרט זיך אין
האַריס מוח, נאָר ער וויל נישט דערפון הערן. ער פילט אַז דער בלויזער
געזאַנק ברעכט אים אונטער די קני.

ק. צעטניק

פון בלאַק אַרויס טראַגט זיך אַ געוואַלדיקער גערויש. אינדרויסן. אויסערן בלאַק, הערט מען דעם גערויש שטאַרקער ווי מען האָט אים געהערט זייענדיק אינעווייניק, אינעם בלאַק. עס איז דאָרט אַ געקלאַפּ פון בלעכענע שיסלען. מען שטופט זיך אין דער ריי, אַ שטייגער ווי נאָכן אַראַפּשלינגען די פּאַרציע זופּוואַסער, איז דער הונגער דערנאָך נישט טויזנט מאָל שטאַרקער ווי פּריער. אינעם בלאַק רוישט נאָך דאָס לעבן, נאָר אויף דער צווייטער זייט פון אַפעל-פּלאַץ הויערט שוין דער טויט, אַ שטילער. בקרוב וועלן די אַלע, וועלכע רוישן איצט אינעם בלאַק, אויך אַזוי שטיל זיין, ווי די וועלכע ליגן דאָ — אויסגעדרייטע, קאָפּ ביי קאָפּ — און שווייגן, שווייגן.

צי האָבן דען היינט אין דער פּרי ביים אויסטיילן די ברויט-פּאַרציעס, אָט די זעלבע, וועלכע ליגן דאָ איצט, נישט געצאָפּלט און גע-רוישט, ממש, ווי יענע איצטער אינעם בלאַק?

קאפיטל פיר און דרייסיק

טויטן - האמער

די טויטע ליגן אויסגעלייגט ביי דער מויער. אויפן אפעל-פלאץ איז ליידיק. די שרעק קלאפט אינעם הארץ. ער האט מורא אהין צו גיין. ער וויל נאך האלטן די אילוויזע אין די הענט: אפשר איז טעדעק אינעם בלאק? אפשר האט ער אים נישט באמערקט אריינגיין? אינעם מוח איז דער אמת שוין קלאר. נאָר ער וויל אים נאָך נישט זען מיט די אויגן. דער פלאץ איז ליידיק און דער הימל קוקט אויס ליידיק. האַריס אויגן זענען אָנגעשטרענגט קוקנדיק צו די גופים וואָס ליגן דאָרט ביי דער מויער. זיי ליגן אויפן צווייטן עק פלאַץ, אויסגעסדרטע אויף דער ערד, איינער לעבן צווייטן.

אינעם בלאַק שטופט מען זיך ביים אויסטיילן די זופ, נאָר זיי דאָרט. ביי דער מויער, זענען איבערגעבליבן ליגן, גלייכע, אויסגעצויגענע, ווי זיי וואָלטן נישט געוואָסט אַז דער אַפעל האָט זיך שוין געענדיקט; ווי זיי וואָלטן אָט אַזוי פאַרשטיינט געבליבן אינעם אַפעל. מען דאַרף זיי וועקן זיי זאָלן אַריינגיין אין בלאַק — מען טיילט שוין אויס די מיטיק־זופ! אויף דער צווייטער זייט שטעכל־דראַט קומט אַרויס אַן ס. ס.־מאַן פֿון די דייטשע שטיבער, אָן שוואַרצן ראַק, אָן היטל, בלוז אינעם ווייסן לייב־העמד. אין דער האַנט טראַגט ער אַ ווייס האַנטעך און זיף, ער גייט צום וואַש־צימער זיך וואַשן. די הילצערנע הויז־שיך אויף זיינע פיס קלאַפן אויף די שטיינער און דערמאָנען די אידיליע פֿון אַ טאַג־אַרבעטער, וועלכער קומט אַהיים אין אָונט פֿון דער אַרבעט און גייט זיך אַרומוואַשן מיט

ק. צעטניק

קאלטן, פרישן וואסער. ער פייפט זיך אונטער די מעלאָדיע פון דייטשן ליד: „מעדלס, די איך ליבע...“, און די מעלאָדיע קומט אַרויס מאַדנע פרעמד פונעם מויל פון אַן ס. ס. מאַן. ווי דאָס ליד וואָלט געהערט צו די העפט־לינגס, ווי עס וואָלט געווען אַ טייל פון זיי; אַ שטיק פון זייער לעבן, ווי דאָס געזאַנג וועגן „גרעטלס הויכע ברוסטן“ וואָלט געפאַסט בלויו צום מויל פון די העפט־לינגס, און נאָר זיי דאַרפן דאָס ליד זינגען.

דער פלאַץ איז ליידיק. האַרי גייט אַרויס צום צווייטן עק. ער פילט אַפילו נישט אַז די פּיס פירן אים צו דער מויער. ער פרעגט זיך אַפילו נישט — צו וואָס גייט ער איצט דאַרטן אַהין? פשוט: ער איז דאָך דער סאַניטאַר אינעם לאַגער, און דער שכל איז מחייב, אַז ער דאַרף צוגיין זען די טויטע.

דער ערשטער ליגט טעדעק. די מאַרינאַרקע אויפגעעפנט. מען זעט אַרויס דאָס צעהאַקטע לייב. די הויזן זענען צעריסן, ווי דער שטאַף וואָלט געפלאַצט פון די קלעפּ וואָס ער האָט געקראָגן. זיין מויל אויסגעקרימט, ווי ער וואָלט עמעצן געוואָלט בייסן. ער קוקט צו האַרין גלייך אין די אויגן אַריין. ער לעבט נאָך!... דער דופק קלאַפט נישט מער, נאָר ער לעבט נאָך!... אַט הערט מען דאָך בפירוש ווי ער רעדט... אַ געשריי לויפט אינע־ווייניק אין אים אַרום. דאָס אויסגעקרימטע מויל באַוועגט זיך נישט, נאָר דאָס געשריי קומט פאַרט אַרויס. ווי עס וואָלט זיך אַרויסגעריסן דורך די אַפּענע, צעהאַקטע לעכער פון זיין לייב.

די אויגן לעבן... די אויגן שרייען צו אים. זיי בעטן ער זאָל אים ראַטעווען.

טעדעק!... טעדעק!...

שטובען־דינסט קומען אַרויס פון בלאַק. זיי האַבן שוין גענומען זייערע זופן און זיי זענען איצט מחויב אַריינצוטראַגן די טויטע אין דער טויטן־קאַמער. זיי הייבן זיי אָן צו שלעפּן. איינער פון די שטובען־דינסט שעלט צווישן די ציינער:

— אַ כאַלערע אין זייערע געפּגרטע לייבער אַריין! די זופ קען מען נישט רוקן אויפעסן צוליב זיי! — און טוט אַ שלעפּ אינעם פון די טויטע מיט כעס.

דאס הויז פון די ליאלקעס

— סאניטארער! מען גיט שוין די זופ אין בלאַק, — זאָגט אַ צווייטער מיט חניפהדיקער אונטערטעניגקייט, אָנכאַפּנדיק טעדעקן ביי אַ פּוס. האַרי האָט זיך אַראָפּגעכויגן. „איך וועל אייך צוהעלפן טראַגן“, האָט ער געזאָגט.

ער האָט גענומען טעדעקן אויף די הענט. דער מת איז געווען לייכט ווי אַן אויסגעטריקנטער, מענטשן־סקעלעט. ער האָט אים געטראַגן אויף די הענט צו דער קאַמער פון די טויטע. איבער זיינע הענט האָט דער הימל זיך געשפּרייט איבער דעם טויטן און אים צוגעדעקט ווי אַן אויסגעשפּרייטער ליילעך. דער ס. ס. מאַן איז צוריקגע־גאַנגען פון וואַש־צימער מיטן האַנטעך אויף דער האַנט. ער האָט געקעמט מיט אַ קעמל די נאַסע האַר פון אונטערשטן טייל קאַפּ. ער האָט געמיטלעך געפּיימט, און מיט די הילצערנע טרעפּעס אויף זיינע פּיס צוגעקלאַפּט זיך, גייענדיק, דעם טאַקט פון דער מעלאָדיע „מעדלס, די איך ליבע“.

— דער סאניטארער האָט, ווייזט אויס, נישט קיין בעסערע עסקים, — האָט איינער פון די שטובען־דינסט איינגערוימט דעם צווייטן. — זיי האָבן אַראָפּגעוואָרפן די טויטע אויף דער ערד פון דער קאַמער, און זיי זענען שנעל אַוועקגעלאָפּן צום בלאַק, כדי אָנהייבן אויסלעקן דאָס פּאַס פון דער זופ, וואָס נאָר די שטובען־דינסט האָבן דאָס רעכט דערצו. ער האָט אַראָפּגעלייגט טעדעקן אויף דער ערד. דער מת האָט צו אים צוריקגעקוקט מיט לעבעדיקע אויגן. קיינמאַל האָט ער נאָך נישט געזען טעדעקן דאָ, אינעם לאַגער, מיט אַזעלכע לעבעדיקע אויגן ווי איצט. די גרענעצן צווישן טויט און לעבן זענען פּלוצלונג געוואָרן אָפּגעווישט.

עס האָט זיך אים פּלוצלונג געוואָלט אַ זאָג טון:
„טעדעק, איך האָב דיר אַוועקגעלייגט אויף דער נאַרע דריי פעל־קאַרטאַפּל. זאָלסט זיי עסן מאַרגן אינדערפרי פאַרן אַרויסגיין צו דער אַרבעט. און דאָס ברויט זאָלסטו דיר מיטנעמען אויף דער בוי־שטעלע“.

ער האָט אים געוואָלט זאָגן:

„טעדעק, בנאמנות, דו זעסט היינט בעסער אויס ווי שטענדיק“...
אין טעדעקס אויגן איז איצט געלעגן אַן עקשנותדיקער ווילן. עס האָט פון זיי אַרויסגעקוקט אַ שטאַנדהאַפטיקייט; מענלעכע רייפקייט און אויסדויער. מען זעט: „דער בחור ווייסט וואָס ער וויל, און ער וועט אויך

ק. צעטניק

זויסן ווי אזוי אדורכצוועצן זיין ווילן". דער אמאליקער דעטעק! די כאראקטער-שטריכן פון דעם אמאליקן טעדעק, וועלכע ער, הארי, האט זיי ביי אים געזוכט במשך דער גאנצער צייט פון זייער צוזאמענזיין אינעם לאגער און בשום אופן זיי נישט געקענט מער געפינען. איצט האבן זיי זיך ווידער אפגעשפיגלט אין טעדעקס אויגן, נאָר מיט אַן אויפגעפראַלטער, טיף-שווייגנדיקער אַכזריות, ווי עס פאַסט אין דער טויטן-קאַמער פון נידער-וואַלדען.

אין די ווינקלען פון דער קאַמער האָבן זיך באַוווּן קעפּ פון שטשורעס מיט גלאַנציקן השתוממות אין קיילעכדיקע, שוואַרצע אויגן. זיי האָבן גע-קוקט האַרין גלייך אין די אויגן אַריין און נישט געקענט פאַרשטיין די העטעניש: לעבט ער, דער אַרצט, אַדער לעבט ער נישט? לעבט ער — טאָ וואָס זוכט ער דאָ אין דער טויטן-קאַמער? וועמען איז ער דאָ געקומען פאַרדרייען אַ קאַפּ? פאַרוואָס שטערט ער זיי? זיי קומען עפעס צו אים אין דער קראַנקען-שטובע? זיי וואַרטן דאָ געדולדיק, זיי ווייסן, אָז זיי וועלן דאָ אַהער באַקומען דאָס זייעריקע. די קאַמער געהערט צו זיי, און די טויטע געהערן צו זיי. ער דאַרף זיי נישט מקנא זיין. קיין פעטע סעודה וועלן זיי דאָ סיי ווי סיי נישט האָבן. מישטיינס געזאַגט, וואָס די בוי-שטעלע קען שוין פאַר זיי איבערלאָזן.

טעדעקס לייב איז געווען צעהאַקט. די לעכער האָבן אַרויסגעקוקט פון די אויפגעריסענע בגדים. די צעריסענע הויט און אַרץ זיין לייב האָט געמאַכט אַן איינדרוק ווי אַן אויפגעטרענטע פעל פון אַ שפּיל-פּערד פאַר קינדער, פון וואַנען עס רינט נישט קיין בלוט.

ער האָט זיך אַראַפּגעבויגן איבער טעדעקס קאַפּ און מיט צוויי אויס-געשטרעקטע פינגער צוגעמאַכט די לעפלעך פון זיינע אויגן.

איצט ערשט איז טעדעק געלעגן אַ טויטער. דאָס אויסגעקרימטע מויל האָט איצט אויסגעזען ווי אַ פאַרגליווערטער, לעצטער געשריי פון אַ פאַר-פייניקטן מוזלמאַן, וואָס זיין וויי איז שוידערהאַפטער פון אַלע טויטן. נישטאַ מער טעדעק. ער וועט אים מער נישט קענען אַרייננעמען אין דער קראַנקען-שטובע. טעדעק וועט שוין מער נישט אַרויסקומען פון נעם לאַגער. די לעצטע האַפּענונג איז איצט געלעגן אויף דער ערד אין דער טויטן-קאַמער.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ערשט איצט האָט האַרי דערפילט דעם גרויל פון טעדעקס טויט. ערשט איצט האָט ער דאָס באַנומען: „לאַמיר אַלע אַרויסגיין קעגן די דייטשן...“ האָט זיך פּערבער געבעטן. סאַניאַ האָט נישט געוואָלט הערן דערפון. נישט ווייל סאַניאַ איז געווען אַ פּחדנטע, נאָר ווייל זי האָט גע-וואָלט אַז ער, האַרי, זאָל איבערלעבן די מלחמה; און ער אַליין האָט אויך נישט געקענט שלום מאַכן מיטן געדאַנק, אַז נאָך אַזוי פיל יסורים אינעם געטאָ זאָלן דאַניעלאַ און סאַניאַ דערשאַסן ווערן פון די דייטשע קוילן. איצט שטייט ער דאָ, אין דער טויטן-קאַמער פון נידער-וואַלדען; וואָס וועט זיין ווען אַלע וועלן שוין האַבן אַדורכגעגאַנגען אַט די קאַמער דאָ? וואָס פאַר אַ טויט וועלן די דייטשן פאַר אים אויסטראַכטן? סאַניאַ אַרבעט אין אַ גוטן שאַפּ, און דאַניעלאַ אַרבעט אינעם שוסטער-שאַפּ פון „זאַנדער-באַאויפטראַגטן“. דאָס געפיל, אַז סאַניאַ און דאַניעלאַ זענען אין דרויסן, וויעט אויף אים אָן אַ דעהויבנקייט. דאָס געפיל מאַכט אים לייכט, און זיפּט אַדורך זיין וויי דורך אַ זיפּ פון מאַרטירערישער אויסגעלייטערטקייט. ווי איינער וואָס שטייט מיט דער פּעטליע פון דער תּליה אויפן האַלדן און ווייסט, אַז ער שטאַרבט כדי אַנדערע זאָלן קענען לעבן... צי קען דען טעדעק זיך מאַכן אַ פאַרווירף? צי האָט ער דען זיך נישט מוסר-נפש גע-ווען? איך גיי אַרויס פון געטאָ כדי צו ברענגען לעבן פאַר אַנדערע...“ איך וועל אויסבאַנען פאַר איך דעם וועג...“ צי האָט דען אַט דער פאַרפייניק-טער מוזלמאַן נישט אַלץ געטון? „איך וועל אויסבאַנען אַ וועג...“ ווער ווייסט וואָס פאַר אַ וועג דו באַנסט איצט, טעדעק, ווידער אויס?... דורך די לעכער פון קאַמער-טירל קוקן אַריין קעפּ פון העפּטלינגס. זיי דרייען זיך אין דרויסן אומגעדולדיקע, און קענען זיך נישט דערוואַרטן דער סאַניטאַרער זאָל שוין אַרויסגיין פון דער קאַמער. זיי ווילן אַראַפּציען די שיך און די שמאַטעס פון די טויטע. זיי קענען נישט פאַרשטיין; וואָס האָט זיך היינט דער סאַניטאַרער אַוועקגעשטעלט אין דער טויטן-קאַמער?... פון די ווינקלען זענען די שטשורעס שוין אַרויסגעקראַכן אינגאַנצן. זיי שטייען אומבאַוועגלעך, קוקן צו אים און וואַרטן; צי וויל ער טאַקע דאָ שטיין ביז דער אויטאָ וועט קומען און אַוועקפירן די טויטע? אמת, זיי פאַרשטייען זיינע געפילן; כיבוד המת! אָבער גענוג שוין, וויפל איז דער שיעור?...

ק. צעטניק

אין דרויסן האָט שוין דער טאָג אָנגעהויבן אויסצוגיין איבערן אָפּעל־פּלאַץ. האַרי איז געגאַנגען צום בלאַק. פון דער ווייטנס זענען געשטאַנען די העפּטלינגס און געהיט זיינע טריט. ער האָט אויפגעהויבן צו זיי די אויגן. זיי זענען געשטאַנען צעשפּרייט אויפן פּלאַץ, קוקנדיק אים גלייך אין די אויגן אַריין.

די זעלבע אויגן ווי ביי די שטורעס!... די זעלבע בליקן!... אַ כּעס און אַן עקל האָבן אים אָנגעכאַפּט.

— כּיענעס! עקלהאַפּטע כּיענעס! — האָט ער צו זיי געשריגן. — צען שמייך „אַם אַשׁ“ וועט יעדער באַקומען אויב ס'וועט עמעצער פון איך וואָגן אַריינגיין אין דער קאַמער!

די העפּטלינגס האָבן זיך געדרייט ווי אין פאַרלעגנהייט, יעדער אויף זיין אַרט, און נישט פאַרשטאַנען וואָס האָט היינט פּלוצלינג פאַסירט. וואָס מיט ער זיך אַריין?...

אינער פון זיי האָט שטומערהייט געקוקט אויף די אַרומגעוויקלטע שמאַטעס פון זיינע פּיס. ער האָט זיך דערנענטערט צו האַרין, אויפגעהויבן בעטנדיקע אויגן, קוים מיט אַ שוואַכן קול אַרויסגערעדט:

— וואָס קען שאַטן, אַרצט?... איך אַרבעט אויף שפיציקע שטיינער.... עס צעשטעכט מיר די פּיס אַ גאַנצן טאָג אויף דער בוי־שטעלע... דער אויטאָ וועט סיי ווי אַוועקפירן זייער אַנטועכץ... וואָס קען שאַטן, אַרצט?...

ער האָט זיך אויסגעדרייט, אַ שווייגנדיקער, ווייטער געגאַנגען צום בלאַק. פאַר זיינע אויגן איז נאָך געשטאַנען דאָס אויסגעקרימטע, בעטנ־דיקע פנים פון העפּטלינג. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז טעדעק האָט געטראָגן אויף די פּיס אַ פאַר פעסטע שיד. שיד, וואָס האָבן אים געדאַרפט פירן דורך וועלדער און בערג צו דער סלאַוואַקישער גרענעץ. וועווקע שוסטער האָט מסתמא דאַרט אַריינגעאַרבעט דאָס גאַנצע וואַרעמקייט פון זיין פאַ־טערלעך האַרץ. אַ סימן, זיי האָבן נאָך אויסגעהאַלטן ביז היינט. „וואָס קען שאַטן, אַרצט? דער אויטאָ וועט זיי סיי ווי אַוועקפירן...“

ער איז אַוועק מיט אַן אַראַפּגעלאָזענעם קאַפּ צום בלאַק.

קאפיטל פינף און דרייסיק

“R 6”

אינעווייניק, ביים טויער פון בלאַק, איז געשטאַנען די באַנק אויף וועלכער דער יודען־עלטסטער, שפיץ, ציילט אַריין די שמיץ אין די העפּט־לינגס. לעבן דער באַנק איז געשטאַנען דער געלער איטשע־מאיר, הינטער אים — זיין זון. שפיץ האָט געהאַלטן איין באַשטיוולטן פּוס אויף דער באַנק, דעם שטעקן אין איין האַנט, און דעם צעטל פון דער „קאַץ“ אין דער צווייטער האַנט. ער האָט געקוקט אויף זיין קרבן, דעם פּופציק־יעריקן געלן איטשע־מאיר, געגלעט דערביי זיין שטעקן, ווי ער וואָלט הנאה געהאַט פון זיין פּאָך, און געוואָרט, אַז דער צווייטער אויפגעשריבענער אויפן צעטל זאָל שוין צוקומען צו דער באַנק.

ער האָט גאַכאַמאַל געוואָרפן אַ בליק אינעם צעטל אַריין און אַריין־געשריגן אינעם בלאַק:

— זיינוול לובלינער!... שנעלער! שנעלער! צוואַנציק „אַם אַש...“ שפיץ איז געווען אַ נידעריק־געוואַקסן בחורל פון דייטשלאַנד, בערך צוואַנציק יאָר אַלט. זיינע אַ שוועסטער האָט געאַרבעט ביי די דייטשן אין מעטראָפּאָלי, אין דער ביוראָ פון „זאַנדער־בעאויפּטראַגטן“. און שפיץ האָט זיך צוליב דעם געפילט אַ גרויסער יחסן. זי, די שוועסטער זיינע, האָט מסתמא אויך אַדורכגעפירט אין דער דייטשער „דינסט־שטעלע“, אַז ער זאָל ווערן יודען־עלטסטער אין איינעם פון די אַרבעטס־לאַגערן. בעצם האָט מען נישט געוויסט צי ער שטאַמט פון דייטשלאַנד אָדער פון גאַליציע. ער גופא האָט זיך באַרימט, אַז מען האָט אים אַרויסגעפירט פון „אַלטן

רייך". ער האט גערעדט ווי אן עכטער ס. ס. מאן, געהאט א הויכע הויך-קערדיקע נאז, אויסגעקומט ווי א סערפ. צוליב אט דער נאז האט זיין פנים אויסגעקוקט ווי דער קאפ פון א ווילדער רויב-קראָ.

דער געלער איטשע-מאיר איז געשטאנען גרייט. שפיץ האט אויף אים געקוקט. נאָר דער ייד האט צו אים נישט צוריקגעקוקט. זיי האָבן ביידע געווסט, אַז נאָך צוואַנציק „אַש אַש" וועט מען דעם געשלאָגענעם אַרויסטראָגן אין דעם טויטן-קאַמער אַריין. דער אָפּגעגאַלטער קאַפּ פון געלן איטשע-מאיר איז געווען פּיאַלעט. מען האָט געזען פונדערווייטנס ווי עס קלאָפּן די אַדערלעך ביי זיינע שלייפּן. אויף זיין אויסגעדאַרטן האַלדז איז אַרויפגעלאָפּן אַ געשוואַלענער אַדער — ווי אַן אָנגעפּילטער וואַסער-שלוידן. הינטער זיינע פלייצעס איז געשטאַנען דער זון. ער האָט זיך גע-שאַקלט ווי אַ חסיד ביים דאַווענען און פאַרכטיקע תּפּילה, און נישט אויפ-געהערט צו קנייפּן די הויט פון זיינע ביינערדיקע הענט.

זיינוול לובלינער איז אַרויסגעקומען פון צווישן די הילצערנע נאַרעס. זיינע בליקן האָבן זיך באַגעגענט מיט האַריס אויגן. ער האָט געשוויגן, און באַלד אַוועקגענומען זיין בליק פון האַרין, ווי ער וואַלט זיך געשעמט, און ווייטער געגאַנגען צו דער באַנק. האַרי האָט דערפּילט, אַז דאָס בלוט ווערט אים פאַרקילט. ער איז צוגעלאָפּן צו דער באַנק און אויסגעשריגן:

— ניין! זיינוול איז אַ גוטער אַרבעטער! איך דאַרף אים אַיצט מאַכן אַ באַנדאַזש. איך וועל אים נישט לאָזן הרגענען!...

שפיץ האָט אַראַפּגענומען דעם באַשטיוולטן פּוס פון דער באַנק. ער האָט פאַרמאַכט דעם שטעקן אין דער צווייטער האַנט און אים אַרויסגעצויגן פון דער פאַרמאַכטער פּויסט, ווי מען ציט אַרויס אַ שווערד פון שייד. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיט צוויי פּויסטן אויף די זייטן, ווי זיגפּריד, דער ס. ס. מאַן, בשעת יענער גרייט זיך צו וואַרפּן אויף אַ העפּטלינג.

— זיינוול, לייג דיך אַוועק אויף דער באַנק!... — האָט שפיץ באַ-פּוילן.

— ניין!... איך זאָג: ניין!... — האָט האַרי פּעסט און זיכער אַ געשריי געטון. ער האָט זיך געשטעלט צווישן זיינוולען און דער באַנק. דאָס פאַר-קילטע בלוט האָט אַ פלייץ געטון מיט דער גאַנצער קראַפּט אין האַריס

דאס הויז פון די ליאלקעס

אָדערן. ער האָט געפילט, אַז די מוסקולן פון זיינע הענט שפּאַנען זיך אָן.
ער איז איצט גרייט געווען אויף אַלץ; — גיין! איך זאָג: גיין!...

— סאַניטאַרער, מיש דיך נישט אַריין! — האָט שפּיץ געוואָרנט. ער
האַט אים אַ שטופּ געטון דאָס פּאַפּירל אין פנים אַריין. — אַט האָסטו
דעם צעטל פון דער "קאַץ"! ווער איז פּאַראַנטוואָרטלעך פאַר דעם? איך
אָדער דו? — האָט ער געשריגן.

— גיי צום גאַלער־פּירער! מאַך אַ ראַפּאַרט! איך נעם אויף זיך די
שטראַף! הערסטו? איך נעם אויף זיך די שטראַף!...

— איך האָב באַקומען אַ באַפעל און איך וועל אים אויספירן. גיי
דו צום לאַגער־פּירער מעלדן. גיי זאָג, אַז איך הרגע אַ גוטן אַרבעטער.
נאָר געדענק, סאַניטאַרער! די פּליי בייסן דיך שוין צו פיל אין דער נאַז!...
— נישט כּדאַי, פּרעלעשניק, נישט כּדאַי!... — האָט זיינוול גערעדט
הינטער האַריס פּלייצע.

— לייג דיך אַוועק, געלע נבלה!... — האָט שפּיץ זיך אויסגעדרייט
צום אַלטן איטשע־מאיר. דער כּעס האָט געברענגט אין אים. קלאַר, אַז
דער ייד וועט זיך מער נישט אויפהייבן פון דער באַנק. האַר! האָט געפילט.
אַז ער האָט איצט אַנגעגליט דעם שטעקן אין שפּיצס הענט.

איך דער מינוט איז אַרויסגעשפרונגען דעם געלן איטשע־מאירס זון,
וועלכער איז געשטאַנען הינטער זיין פּאָטערס פּלייצע. ער איז צוגעלאָפּן
צו דער באַנק, אַוועקגעוואָרפּן זיך איבער איר, און געשריגן:

— יודען־עלטסטער, דערבאַרעמט אייך! שלאָגט מיך אָנשטאַט דעם
טאַטן! טייערער יודען־עלטסטער!... זיסער יודען־עלטסטער!... דערבאַרעמט
אייך, שלאָגט מיך!...

דער געלער איטשע־מאיר, וועלכער איז במשך דער גאַנצער צייט
געשטאַנען ווי אַ שטיינערנע סטאַטוע, האָט זיך פּלוצלונג אויפגעוועקט.
ער איז צוגעלאָפּן צו דער באַנק, אַנגעכאַפּט זיין זון מיט די בעגל ביים
האַלדז, ווי ער וואַלט אים געוואַלט וואַרען:

— אַוועק פון דאַנען, פיניע! אַוועק פון דאַנען! אַוועק זאַלסטו גיין!...
— פון זיינע אויגן האָט געשפּריצט אַ פייער, דער אָדער אויף זיין האַלדז
איז איצט געווען אויפגעשוואַלן ווי צום פּלאַצן. — פיניע, אַוועק!... פיניע,
אַוועק!... — האָט ער געשריגן.

ק. צעטניק

האָרי האָט זיך פּלוצלונג אין עפּעס דערמאָנט. אַ געדאַנק האָט אים אויפגעבליצט אין קאָפּ. ער איז צוגעגאַנגען נענטער צום יודען-עלטסטן און אים איינגערוימט:

— שפּיץ, איך האָב אין דער קראַנקען-שטובע אַן „ר 6“.

— טאָ פאַרוואָס האָסטו געשוויגן ביז איצט?... הורן-זונס! צוריק אין די נאַרעס אַרײַן!... איך וועל מיך שוין מיט אייך אָפּרעכענען אַ צווייט מאָל! — האָט שפּיץ אויסגעשריגן מיט אַ געמאַכטן געבייזער צו די צוויי פאַרשפּטע יידן.

— „ר 6“ — דאָס איז אַ דײַטשער ציגאַרעט, וואָס נאָר מיוחסדיקע רײכס-דײַטשן רויכערן. נאָר צו האַרין האָט זיך דער ציגאַרעט פאַרוואָל-גערט אויף גאָר אַ מאָדנעם אופן.

הײַנט פּרי, ווען האַרי איז געזעסן בײַ זיך אין דער קראַנקען-שטובע, און געטראַכט זײַנע געדאַנקען, האָט זיך פּלוצלינג די טיר פון דער קיך אויפגעריסן און צוזאַמען מיט די שיכורע, אַרגיע-קולות פון די דײַטשע שטיבער אַרויס, האָט זיך אויך עמעצער אַרײַנגעריסן אינעם טונקעלן בלאַק אַרײַן און געלאָפּן גלייך צו דער קראַנקען-שטובע. האַרי האָט גע-וואָלט אַרויסלויפן און זיך באַהאַלטן ערגעץ אויף אַ נאַרע, אַזוי ווי ער טוט דאָס שטענדיק בשעת עס דערהערן זיך די אַרגיע-קולות פון די דײַטשע שטיבער אַרויס. נאָר ער האָט דאָס שוין מער נישט באַווײזן צו טון. עס איז שוין געווען צו שפּעט. בײַ דער אָפּענער טיר פון דער קראַנקען-שטובע האָט ער דערזען דעם צעפּלאַשעטן קאָפּ האָר פון דער בלאַנדער דײַטשקע. די זעלבע, וועלכע ער האָט פּרײַער געזען דורך די קראַטעס פון פענצטער. איצט איז זי געווען שיכור. האַלב-נאַקעט. פון פאַרנט האָבן אַרויסגעסטאַרטשעט אירע צוויי נאַקעטע פּולע ברוסטן. זי האָט געקוקט אויף אים מיט אַ משונהדיקן עקסטאַז, זי האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף דער ערד צו זײַנע פּיס, אַרומגענומען זײ מיט אירע נאַקעטע אַרעמס, און אין האַלב-קעוויין, האַלב-עקסטאַז, האָט זי געווינעט:

— אַ, הײליקער! קום מיט מיר...

דער לאַגער-פירער איז געקומען צו לויפן. ער האָט זי אויפגע-הויבן פון דער ערד, אַוועקגעשלעפט פון אים און זי צוריקגעפירט צו די דײַטשע שטיבער. איבער דער גאַנצער לענג פון בלאַק האָט זי

דאס הויז פון די ליאלקעס

נישט אויפגעהערט זיך צו רייסן צוריק צו דער קראנקען-שטובע, און
נישט אויפגעהערט צו וויען:

— א, כריסטוס!... א, הייליקער!...

דערנאך איז דער לאגער-פירער אריינגעקומען אין דער קראנקען-
שטובע און מיט א שמיכל געזאגט:

— נו ארצט, האסט אויסגעזען צו זיין זייער דערשראקן פאר דער
בלאנדער „מאגדאלענא“...

ער האט ארויסגענומען דעם ציגארעטן-טאש, פאררויכערט א ציגא-
רעט, און איידער ער האט צוריק פארמאכט דעם ציגארעטן-טאש איז פון
דארט ארויסגעפאלן, אויף דער ערד אראפ, א ציגארעט.

— זיי רויק, ארצט. מען וועט דיר מער נישט שטערן. — האט ער
געזאגט.

ער איז ארויסגעגאנגען פון דער קראנקען-שטובע און צוגעמאכט די
טיר הינטער זיך.

דאס איז נישט דאס ערשטע מאל, אז אַזא ציגארעט „פאלט“ ארויס
פון לאגער-פירערס ציגארעטן-טאש אין דער אָנוועזנהייט פון האַרין. דאָס
פאַסירט אָפּטמאַל, ווען דער לאַגער-פירער קומט אַרײַן אויף אַן אינספּעק-
ציע אין דער קראַנקען-שטובע און זעט ווי אַלץ איז דאָרט איינגעאַרדנט
מיט טעם. ממש אַזוי ווי ער האָט דאָס ליב; די פּלעשלעך שטייען אויפן
טיש מיט דער גענויסטער פינקטלעכקייט, אַלץ אין גלייכע, סימעטרישע
ליניעס — ווי סאַלדאַטן; איבערהויפּט די אינווענטאַר-ליסטעס, וועלכע
הענגען אויף דער וואַנט; ער איז אַנטציקט פון דער ריינער, פּערלדיקער
שריפט און פון די גלייכע ליניעס, וועלכע זענען דאָרט געצייכנט. נישטאַ
אויף גאַרנישט אויפּמערקזאַם צו מאַכן. אַלץ קלאַפּט. נעמט דער לאַגער-
פירער אַרויס די פּאַרטציגאַר, פאַררויכערט זיך אַ ציגאַרעט, און אויף
דער ערד פּאַלט דעמאַלט אַראַפּ אַן „6“...

פאַר האַרין איז דערנאָך אַזא ציגאַרעט אַ רעטונג. האַרי האָט שוין
זיין שיטה ווי אַזוי אים צו רויכערן; ער רויכערט נישט. נאָר ער עסט
דעם רויך. במשך אַ וואָך-צײַט דערנאָך, בשעת ער עסט דאָס שטיקל
ברויט פון זיין פּאַרציע, טוט ער אַ צי פון ציגאַרעט. דער רויך מישט
זיך אויס מיט דעם צעקייטן ברויט אין מויל, דערנאָך שלינגט ער דאָס

ק. צעטניק

אַראָפּ צוואַמען — דעם רויך צוואַמען מיטן ברויט! און זינט ער האָט געגעסן אין זיין לעבן; און זינט ער האָט גערויכערט אין זיין לעבן, האָט ער נאָך אַזאַ גוטן טעם נישט געשפּירט. דאָס איז אַ מין געטלעכער טעם פון גן-עדן. אויב דאָס ברויט איז אַדורכגעקנאַטן מיטן רויך פון ציגאַרעט, ליגט דאָס אויך לענגער אינעם מאַגן. ער פּילט דעם אַראָפּגעשלונגענעם ביסן אין מאַגן, ווייל געוויינלעך, אָן דעם רויך, פּילט מען נישט אין מאַגן. אַז מען זאַל האָבן עפעס וואָס אַראָפּגעשלונגען. געוויינלעך גייט דער ביסן אַדורך דורכן מויל, דורכן האַלדז — און שוין, אַ שטייגער ווי דער ביסן וואַלט ערגעץ אַוועק אין דער לופט אַריין; ווי ער וואַלט ערגעץ באַלד פאַרברענט געוואָרן, אַדער נעלם געוואָרן. דער הונגער אינעם מאַגן איז ווייטער דער זעלבער ווי פּריער. דער הונגער אין די קישקעס — דער זעלבער ווי פּריער. פאַרקערט, איצט איז דער הונגער נאָך מער צערייצט. די קישקעס זענען געוויר געוואָרן, אַז דאָס מויל האָט געגעסן. קומען זיי זיך צוואַמענצולויפן אויף איין פּלאַץ, און וואַרטן מיט אויסגעשטרעקטע הענט: נו... נו... עפעס זאָגט מען דאָך, אַז דאָס מויל האָט געגעסן!... נו, וווּ איז דאָס עסעכץ?... ווהיין איז דאָס פאַרשוונדן? וואָס פאַר אַ שווינדל ווערט דאָ באַגאַנגען? פון וועמען מאַכט מען דאָ חוזק?...

גאַר עפעס אַנדערש איז בשעת דער ביסן ווערט אַדורכגעקנעטן אינעם מויל צוואַמען מיט אַ צי פון ציגאַרעטן-רויך. דעמאָלט פּילן אַלע אברים אַ טעם אינעם עסן; סיי דער גומען, סיי דער מאַגן און סיי די קישקעס. אינעם מויל קיצלט אַזש די סלינע פון דעם זיסן, אָפּגעברענטן, געטלעכן טעם פון ציגאַרעטן-רויך.

איצט בשעת שפיץ איז געשטאַנען מיטן חלף איבערן לעבן פון די צוויי אויפגעשריבענע, און קיין אויסוועג זיי צו ראַטעווען איז מער נישט געווען, האָט האַרי זיך פּלוצלונג דערמאַט אין דער מתנה פון לאַגער-פּירער — און זיין „ר 6“ האָט איצט אָפּגעראַטעוועט צוויי יידן פון דעם טויטן-קאַמער.

זיינוול לובלינער איז געשטאַנען הינטער האַריס פּלייצעס. אַז האַרי האָט זיך אויסגעדרייט, האָט ער זיך אָנגעשטויסן אין זיין בליק, זיינוול האָט צו אים צוריקגעקוקט מיט אַ פאַרטערטן, נאַסן בליק. צוערשט, ווען ער איז אַהערגעקומען צו דער באַנק, זענען זיינע אויגן געווען טרוקן ווי

דאס הויז פון די ליאלקעס

אויסגעבאקענע גלאז־שערבלעך. דווקא איצט זענען זיי פארטרערט. זיינוול
האָט געשוויגן און איז אַוועק צוריק צווישן די נאַרעס, אַזוי ווי דער יידן־
עלטסטער האָט באַפוילן.

אַז האַרי איז אַרויפגעאַנגען צו דער קראַנקען־שטובע, האָט פיניע
זיך אַראָפּגעבויגן צו אים פון אַ דריט־שטאַקיקער נאַרע. ער האָט זיך גע־
רײַסן צו אים מיטן קאַפּ און מיט אויסגעצויגענע הענט און געוויינט:
— אַי, סאַניטעטער... סאַניטעטער...

מער האָט ער נישט געקענט פון זיך אַרויסברענגען.
האַרי איז געאַנגען אַרויף צו דער קראַנקען־שטובע. פון דעם דער־
נעבנדיקן נאַרעס־אַדורכגאַנג האָט שפּיץ צו אים אַריבערגעשריגן:
— סאַניטאַרער! נאָכן לעצטן גאַנג וועל איך צו דיר אַריינקומען אין
דער קראַנקען־שטובע!...

האַרי האָט נישט געענטפּערט. ער איז ווייטער געאַנגען. לעבן דער
קראַנקען־שטובע האָט ער געהערט עמעצער רופט אויס זיין נאָמען. ער האָט
זיך אויסגעדרייט און דערזען דעם אינזשעניער ווייסבלום.
— הער פרעלעשניק, איך האָב אייך געוואָלט דערציילן אַז אַן ס. ס.־
מאַן האָט היינט, אויף דער בוי־שטעלע געהרגעט טעדעקן מיט אַ לאַפּעטע.
אפשר קען איך פון היינט אַן באַקומען די האַלבע פאַרציע זופּ, וואָס טעדעק
פלעגט פון אייך קריגן?...

האַרי האָט דערפילט, אַז דאָס בלוט האָט אים אַ שלאַג געטון אינעם
קאַפּ אַריין. ער האָט אַ ביס געטון די ליפּ צווישן די ציין, ער האָט זיך
שנעל אויסגעדרייט און אַריינגעאַנגען אין דער קראַנקען־שטובע.
ער האָט אַנגעצונדן דאָס ליכט. אין דרויסן איז געשטאַנען אַ לאַנגע
ריי קראַנקע. זיי האָבן געוואָרט דער סאַניטאַרער זאָל זיי העלפן.

קאפיטל זעקס און דרייסיק

וויסנשאפטס-בלאק

ערשט נאך האלבן טאג האט דאניעלא געשפירט, אז די שמערצן לאזן איר א ביסל אָפּ. דאָס העלישע פייער וואָס האָט ביז איצט געברענט אין דעם הינטערשטן טייל פון איר בויך — האָט זיך אָפּגעשטעלט. נאָר דער גלי פון די פּריערדיקע פּלאַמען האָט נאָך געסמאַליעט און געבראַטן דעם גאַנצן פּרויען־טייל אינעווייניק אין איר.

איצט האָט דער וויי זיך אויסגעשפּרייט איבער איר גאַנצן קערפּער און דעריבער אָפּגעטעמפּט דעם שפּיציקן ווייטיק, וועלכער איז פּריער געווען קאַנצענטרירט אויף איין אָרט און דאָרט געעגבערט ווי אַן אָנגע־גליטצער עקבויצער.

גרויסע טראַפּנס שווייס זענען גערוגען פון איר נאַקעטן קערפּער. זי האָט זיי ערשט איצט דערשפּירט. ערשט איצט האָט זי דערפּילט, אַז זי גליט אין נאַסקייט פון אייגענעם, רינענדיקן שווייס. זי איז געלעגן מיט אויפגעשטעלטע, אויסגעשפּרייטע קני, צוגעבונדענע צו אייזנס. די אייזנס האָבן אַרויסגעשטעקט פון ביידע זייטן טיש צו וועלכן איר קערפּער איז געווען צוגעבונדן. פון צייט צו צייט האָט דער הינטערשטער טייל פון איר הוט השדרה נאָך צוריקגעשפּיגלט אַן איינגעשניטענעם ווייטיק, ווי פון דעם שוין דערשטיקטן פייער וואָלט זיך אויפּסניי פּלוצלונג אַרויסגע־ריסן אַ פּלאַם, און זיך צעלאָפּן. מיט אַ שרעקלעכן ווייטיק, ביז אַרויף צו די צוזאַמענגעקוועטשטע ציין אין מויל, און ביז אַראָפּ צו די שפּיק־נעגל פון די אַראָפּהענגענדיקע פּיס. איינציקווייז זענען די הפּסקות פון

דאס הויז פון די ליאלקעס

איין שטאך צום צווייטן געוואָרן לענגער. זי האָט געפילט אַ דערלייכטערונג. נאָר דאָס געבונדענע לעבן אין איר האָט מיט פחד כסדר אָפגעוואָרט דעם ווייטיק פון אַנקומענדיקן שטאָך.

זי האָט פאַמעלעך אויפגעהויבן דעם קאַפּ, זי האָט געקוקט אַרום זיך. דורך דער דראַטענער נעץ פון איר שטייג האָט זי געזען ווי אין די אַנט-קעגנאייבערדיקע שטייגן שטיקן מיידלעך מיט קאַלירטן פאַדעם — בלומען אויף לייזונטענע טישטעכער. אויפן פענצטער פון בלאַק זענען געהאַנגען פאַרהאַנגלעך פון קאַלירטן פאַפיר, אויסגעשוירענע מיט שפיצלעך אין די עקן און פאַרשיידענע פיגורן אין דערמיט. אַט די פאַרהאַנגלעך האָט זי געזען פונדערווייטנס אין דעם ערשטן טאָג, ווען זי איז נאָר אַנגעקומען אין לאַגער.

פון אַ זייטיקער טיר איז אַריינגעפאַרן אַ טיש אויף גומענע רעדלעך. די האָר פון אַ מיידל־קאַפּ האָבן אַראָפגעפאַליעט פון עק־טיש. צוויי געהילפן אין ווייסע כאַלאַטן האָבן געשטופט דעם טיש. אין דעם בלאַק איז ווייטער געווען שטיל ווי פריער. זיי זענען צוגעפאַרן צו אַ שטייג. געעפנט די טיר, און אַריינגעשטופט דעם טיש מיטן מיידל, און צוריק פאַרשלאָסן דאָס טירל פון דער שטייג.

פון צווייטן עק בלאַק איז אַנגעקומען דער דייטשער הויפט־אַרצט. הינטער אים זענען נאָכגעגאַנגען אַ שטאַב געהילפן. דאָס פנים פון הויפט־אַרצט איז געווען ערנסט. ער האָט געמאַכט אַן איינדרוק ווי אַ וויסנשאַפֿטס־מאַן, וואָס איז באַשעפטיקט מיט וויכטיקע פאַרשונגען. ער איז געווען אַנ־געטון אין אַ ווייטער־שירן, פאַרמאַכט ביז צום האַלדז, נאָר אויף זיין קאַפּ האָט ער געטראָגן דעם שוואַרצן ס. ס.־הוט, מיטן טויטן־קאַפּ־אַפצייכן פון פאַרגט. ער איז געגאַנגען פון איין שטייג צו דער צווייטער, קאַנטראַ־לירט דאָס געשריבענע אויף דער שוואַרצער טאַבעלע, וואָס איז געהאַנגען איבער יעדער שטייג. ער האָט גערעדט רויק, געלאָסן, זיין שטימע איז געווען ערנסט, ממש אַזוי ווי ער האָט גערעדט צו דאַניעלאַן דעמאַלט, בשעת ער האָט באַמערקט אויף איר לייב דעם צייכן פון דער קאַלעפאַק־טאַרין־עלמסטערס בייטש:

„היתכן?... אינעם דייטשן אַרבעטס־לאַגער זאָל מען שלאָגן?...“

ער איז געגאַנגען פון איין שטייג צו דער צווייטער. ער האָט אַריינ־

ק. צעטניק

געקוקט צו די מיידלעך, ער האָט זיי באַטראַכט דורך דעם דראַטן-נעץ, ווי אַ וויסנשאַפטלער, וואָס קוקט אַריין אין די שטייגן צו זיינע קראַליקעס, איבער וועלכע ער פירט דורך וויכטיקע עקספערימענטן. די מיידלעך האָבן נישט אויפגעהויבן די אויגן. זיי האָבן ווייטער געשטיקט די בלומען אויף די טישטעכער.

דאַרט אין די אַנטקעגנאיבערדיקע ריי שטייגן, האָבן זיך געפונען יענע, וואָס די עקספערימענטן איבער זיי דאַרפן דויערן אַ לענגערע צייט; אַזעלכע איבער וועלכע עס ווערן אויסגעפרוווט קינסטלעכע-באַפּרוכפּע-רונג; צווילינגס-באַפּרוכפּערונג-עקספערימענטן; פּרי-געבורט; פּאַרשיידע-נע פּרווון פּון סטעריליזאַציע און קאַסטעריזאַציע

די ריי שטייגן אויף לינקס האָט געהערט צו דעם כירורגיש-עקס-פערימענטן-טייל. די מיידלעך פּון דער דאָזיקער ריי האָבן זיך שנעל געטוישט. זיי האָבן נישט לאַנג געלעבט; פּון זייערע קערפּערס זענען גע-וואָרן אַרויסגעשניטן פּאַרשיידענע פּרויען-טיילן, און אויף זייער אַרט זענען פּאַרפּלאַנצט געוואָרן קינסטלעכע טיילן. אין דער זעלבער ריי האָבן זיך אויך געפונען די, אויף וועלכע ס'זענען געוואָרן אויסגעפרוווט פּאַרשיידענע סם-טאַבלעטן, וואָס דייטשע פּירמעס האָבן צוגעשיקט צום הויפּט-אַרצט כדי זיי אויסצופּרווון אויף מענטשן. זעלבסטפּאַרשטענדלעך, אַז די פּירמעס האָבן דערפּאַר באַצאָלט דעם פּאַרלאַנגטן פּרייז, וואָס דער הויפּט-אַרצט האָט דערפּאַר געפּאַדערט.

דאָ איז געווען דער „וויסנשאַפטס-בלאָק“ פונעם לאַגער. דער בלאָק האָט זיך געפונען אין אַ זייטיקער אַלייע, אַרומגעפּלאַנצט מיט רויטע בלו-מען. אפילו די שטעכלדראַט איז דאָ געווען באַצירט און אַדורכגעפּלאַכטן מיט גרינע פּלאַנצן. קיינער פּון דרויסן האָט אַהער נישט געטאַרט צוגיין. „אינסטיטוט פּאַר היגענע און וויסנשאַפטלעכער פּאַרשונג“, — איז

געהאַנגען פונדרויסן אַ קליין שילדל.

אַז עס איז אַנגעקומען אַ נייער טראַנספּאַרט אין דער „פּרוידע-אַפּטיי-לונג, זענען די מיידלעך צוערשט אַדורכגעאַנגען דורך דעם אַפּעראַציע-בלאָק, וואָס געפינט זיך אין דער וויסנשאַפטס-אַפּטיילונג. דער אַפּעראַציע-בלאָק איז פּריער געוואָרן צוגעגרייט, און איבער אַלע מיידלעך פּון נייעם „טראַנספּאַרט“ איז מיטאַמאָל געוואָרן אַדורכגעפּירט די סטעריליזאַציע.

דאס הויז פון די ליאלקעס

אויפן צווייטן טאָג זענען די מיידלעך שוין געווען גרייט אויפגענומען צו ווערן אין דער „פרוידע“־אָפטיילונג. היות דאָניעלאַ איז געווען אַן אויסער־אַרדענטלעכער איינצל־פּאַל, איז דער סטעריליזאַציע־אַקט געוואָרן איבער איר אַדורכגעפירט אינעם וויסנשאַפֿטס־בלאָק; אין אַ שטייג וואָס איז גראַד געווען ליידיק.

דער הויפּט־אַרצט האָט זיך דערנענטערט צו דאָניעלאַס שטייג. נאָך אים זענען נאָכגעגאַנגען זיינע געהילפּן. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט, גע־קוקט צו איר. איר האָט זיך פּלוצלונג געדאַכט: שולצע שטייט אינעם שוואַרצן געסטאַפּ־הוט און ציט אויס צו אירע אויגן דעם שטעקן... זי ליגט אויף דער ערד אינעם וואַלד... שולצע וועט איצט איבער איר אויס־פירן אַ מיסטעריעזן טויט... דאָס אין נישט קיין חלום! איצט איז העלער טאָג!...

דורך דער דראַטענער נעץ האָבן אויגן פון די אינדרויסן אַרומשטיי־ענדיקע אַריינגעקוקט צו איר ווי מען קוקט אַריין אין אַ שטייג פון אַ אויסטערלישער געפאַנגענער חיה אינעם זאָלאָגישן גאַרטן. זי איז געלעגן אַ נאַקעטע, די אויסגעשפּרייטע קני זענען נאָך געווען צוגעבונדן צו די אויפגעשטעלטע אייזנס פון ביידע זייטן טיש. אין איינעם פון די אַסיס־טעננס הענט האָט זי געזען דעם מכשיר, וועלכן מען האָט איר היינט אינדערפרי אַריינגעשטיקט טיף אין איר פרויען־גליד. איר קערפּער האָט אינסטינקטיוו אַ ציטער געטון. איר האָט זיך אויסגעדאַכט, אַז דער מכשיר ציט זיך אויס צו אירע אויגן ווי שולצעס שטעקן. זיי וועלן באַלד דאָ אַריינברענגען האַרין, זיי וועלן אים האַלטן אַ געבונדענעם, ער זאָל קוקן וואָס מען וועט מיט איר איצט טון. זי האָט געוואַלט שרייען, נאָר אַזוי ווי דעמאָלט, אין חלום, אַזוי זענען אויך איצט די געשרייען נישט אַרויס־געקומען פון איר האַלדז. דאָס געבונדענע לעבן האָט זיך אינעווייניק אין איר געוואָרפּן. איר לייב האָט געציטערט.

דער לאַגער־אַרצט האָט געקוקט צו איר מיט גוטמוטיקע אויגן, און מיט אַ וויכער שטימע זי באַרויקט:

— שרעק דיך נישט. מאַרגן קומסטו שוין אַרויס פון דאָנען. — און זוי פאַרענדיקנדיק דעם זאַץ האָט ער אוועקגייענדיק אַ זאָג געטון צו זיינע געהילפּן: — די „יונגען“ וועלן פון איר זיין צופרידן...

ק. צעטניק

פון דערנעבנדיקן צימער איז אריינגעקומען די סלאוואקישע ארצטן. זי האט געהאלטן א סלאַי אין דער האנט. אינעווייניק איז געשווממען אַ בלוטיק שטיק-פלייש, מיט אַן אויסזען ווי אַ מענטשלעך האַרץ. זי האַט דאָס דערלאַנגט דעם הויפט-אַרצט. ער האַט דאָס אויפגעהויבן לעבן דעם ליכט פון פענצטער. געקוקט דערויף דורכן גלאַז פון סלאַי. דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו דער שטייג, וווּ עס איז געלעגן דאָס מיידל, וועלכע מען האַט פּרײַער אַריינגעבראַכט אויפן טיש. ער האַט געקוקט אויף איר און געקוקט אויף דעם שווימענדיקן, אַרויסגעשניטענעם אבר אינעם סלאַי. דערנאָך איז ער צוגעגאַנגען צו דער שוואַרצער טאַבעלע, וואָס איז גע- האַנגען ביי דער טיר פון איר שטייג, און מיט קרייד געמאַכט צוויי שטריכן ווי אַן „איקס“ — ס'הייסט, אויסגעמעקט דאָס געשריבענע פון פּרײַער דאָס עקספּערײַמענטן-שטיק וועט שטאַרבן. מאַרגן וועט די שטייג קענען זיין פּרײַ...

דעם הויפט-אַרצטס פנים איז געווען ערנסט. ער האַט אַנגעוויזן דער סלאוואקישער אַרצטין אויף דאַניעלאַס שטייג: דאַרט דאַרף מען פאַרענדיקן די „באַהאַנדלונג“. מאַרגן דאַרף די שטייג זיין פּרײַ, — האַט ער געזאָגט. ער איז אַרויס פון בלאַק און דער שטאַב געהילפן זענען מיט דרײַ-אַרץ אים נאַכגעגאַנגען.

אינעם בלאַק איז געווען שטיל ווי עס וואַלט זיך דאָ נישט געפונען קיין לעבעדיקע מענטשן. פאַרוואָס האַט זי נישט געהערט אירע אייגענע געשרייען בשעת די סלאוואקישע אַרצטין האַט אַנגעצונדן דאָס פּייער אינעווייניק אין איר בויך? זי האַט דאָך דעמאַלט בפּירוש געפילט, אַז זי שרייט... זי האַט געהאַט אַ געפיל ווי זי וואַלט געשריגן אין דער אויסגע- שעפּטער לופט אַרײַן.

קיינער האַט דאָ נישט אַרויסגעבראַכט פון זיך קיין קול. עס איז געווען שטיל ווי אין אַן אונטערערדישן אַקוואַריום. די שטייגן זענען געשטאַנען אויסגעשטעלט, שורותווייז, איבער דער גאַנצער לענג פון בלאַק. זיי האָבן געמאַכט אַן איינדרוק ווי שטייגן מיט דרעמלענדיקע חיות, וואָס זענען אוועקגעשטעלט געוואָרן במשך דעם טאַג אין אַן אויפגעקלאַפטן געצעלט פון אַ וואַנדערנדיקן צירק. אַיצט רוען זיי, ביינאַכט וועט מען זיי ווייזן פאַר דעם פּובליקום.

דאס הויז פון די ליאלקעס

סאניטאָרקעס זענען אַרײַנגעקומען מיט טאַצן שפייז אין ווייסע און אין רויטע שיסלען. אויף די פיס האָבן זיי געטראָגן לייזונטענע שיך. מען האָט נישט געהערט זייערע טריט. זיי זענען שווייגנדיקע צוגעגאַנגען צו די שטייגן, געעפנט די טירלעך, אַרײַנגעשטעלט אַ שיסל שפייז, צוריק צוגעמאַכט דאָס טירל, און אזוי געגאַנגען פון איין שטייג צו דער צווייטער. לויט די סימנים אויף דער שוואַרצער טאַבעלע האָבן זיי שוין געוואוסט וואָס פאַר אַ קאַליר שיסל זיי דאַרפן אַרײַנשטעלן און צו וועלכער שטייג זיי דאַרפן איבערהויפט נישט צוגיין. וווּ עס איז געווען אַ גרויסער „איקס“ האָבן זיי געוואוסט, אַז דאָרט איז שוין אַ שאַד אַרײַנצושטעלן די שפייז. בעסער אָועקצוגעבן די פאַרציע צו די שטייגן וווּ עס געפינען זיך די עקספערימענט-שטיקער מיט די אויפגעשוואַלענע טראַגנדיקע בייכער.

דאָס באַשעפעניש אין דער לעצטער שטייג קוקט אַרויס דורך די גראַטעס, קען זיך נישט דערוואַרטן מען זאַל שוין צו איר אַרײַנשטעלן די שיסל מיט עסן. די אויגן קוקן אַרויס שטום און מטומטום פון אונטער געדיכטע לאַנגע ברעמען, דאָס מויל שווייגט, אַן לשון. ווען מען האָט זי אַרײַנגעזעצט אין דער שטייג איז זי געווען אַ שייק, יונג, בליענדיק מיידל. איצט קוקט זי אויס אַ מומיע, אַן אויפגעוויקלטע פון דער פאַל-מעסונג. זי האָט אַ שפיציקן שטערן, די האַר וואַקסן ביי איר אַנדערש, און זייער קאַליר איז משונה. דאָס פנים איז אַדורכגעוועלעבט מיט קנייטשן ווי דער קערן פון אַ וועלשענער נוס. נישט מעגלעך צו דערקענען צי דאָס איז אַ מאַן אָדער אַ פרוי. מער איז זי ענלעך צו אַ מאַן. זי פירט זיך אויף נאַרמאַל, ווי אַ מענטש פון דעם פלאַנעט, וועלכער געהערט אָבער צו אַ פאַרגאַנגענער אור-אַלטער עפּאָכע. אַ שטייגער ווי די דייטשן וואַלטן איצט צוריק אויפגעלעבט זייער פרייטישן נעאַנדערטאַל-מענטש...

פון דערנעבנדיקן צימער איז אַרײַנגעקומען די סלאַוואַקישע אַרצטין. זי האָט געעפנט דאָנעלאַס שטייג. מען דאַרף פאַרענדיקן די באַהאַנדלונג. מאַרגן דאַרף די שטייג זיין פריי. אין איר יעדער באַוועגונג איז צו באַ-מערקן, אַז זי איז זייער אויפגערעגט. זי האָט נאָך נישט פאַרגעסן דעם שטויס אין בויך, וואָס זי האָט צוליב דאָנעלאַן באַקומען פון דער לאַגער-קאַמאַנדאַנטין. מיט אַ כעס בנדט זי אויף די לעדערנע שנאַלן פון דאָניע-לאַס הענט און אויפגעשטעלטע קני, נעמט אַרויס אַ בלוט-פרוויבאָדל

ק. צעטניק

פון איר ווייסן ארצט-כאלאט, שטעכט שנעל און האסטיק אריין אין אן אדער פון דאניעלאס האנט, ברומענדיק דערביי:

— ס'איז דיר שלעכט געווען אויף דער ארבעטס-אפטיילונג. הא? ... האסט דיר געריסן דא אהער צו קומען! נאר די סאלדאטן וועלן דיר שוין דא לערנען...

אינעם גלעזערנעם רערל פון איינשפריצער האט זיך געהויבן די טונקל-רויטע פליסיקייט: איר בלוט! זי האט געקוקט דערויף, דאס ארויס-געזויגענע בלוט אינעם רערל איז איר פלוצלונג געווארן שרעקלעך נאך ענט. עס האט זיך איר געדאכט, אז מען ציט איצט פון איר ארויס איר לעצטע, אינטימסטע זאך — איר לעבן! דאס פארבארגנסטע אין איר, וואס זי אליין האט עס אויך קיינמאל נישט געזען — ווערט איצט איבער-געפירט אינעם רערל פון איינשפריצער. זיי וועלן זי פארוואנדלען אין א טונקל-רויטע באשעפעניש!... משונהדיקע רויטע האר!... א שפיציקן שטערן!... זיי וועלן זי פארשליסן אין א גלעזערנעם סלאי, ווו זי וועט אייביק ארומשווימען...

די ארצטין האט פארענדיקט די באהאנדלונג. זי איז ארויס, און פארקלאפט די שטייג הינטער זיך.

דאניעלא ליגט אן אויפגעבונדענע אויפן טיש, נאר זי פילט, אז זי קען נישט רירן מיט קיין אבר. «סאלדאטן וועלן דיר שוין לערנען!... זי האט שוין אמאל געהערט אט די זעלבע ווערטער... ווען איז דאס געווען? ... — — אן אנגעשטאפטער טראמוויי מיט מיידלעך. אין מיטן דער נאכט. אין דער הויך ברענט א געלער עלעקטרישער לאמפ. די אראפהענג-גענדיקע «הענטלעך» פון טראמוויי-סופיט שאקלען זיך אהער און אהין, אהער און אהין. דאס «דרייצענטל» דריקט א מיידל צו זיך, און זיין הייזע-ריקער דייטשער קול לאכט אין איר אריין. די סאלדאטן וועלן דיר שוין לערנען. ווען דו ווייסט וווהין מען פירט דיר, וואלסטו דיר איצט נישט געריסן פון מיינע הענט!...»

זי האט זיך פאמעלעך אויפגעזעצט אויפן טיש. פון אנטקעגנאיבער האט צו איר צוריקגעקוקט דער ווייסער «איקס»-צייכן אויף דער שוואר-צער טאבעלע פון דער שטייג, ווו עס געפינט זיך די פריער-אריינגעבראכט-טע. דאס מיידל האט דארט געדרייט מיטן קאפ פון איין זייט צו דער

דאָס הויז פון די ליאלקעס

צווייטער אָן אויפהער, אַהין און אַהער, אַהין און אַהער. אירע אויגן זענען געווען פאַרשלאָסן. פון צייט צו צייט האָט איר מויל זיך געעפנט מיט אַן אויסגעקרוםטער גרימאַסע, ווי זי וואָלט געשריגן אין אַ יסורימדיקן חלום. נאָר קיין קול איז פון איר מויל נישט אַרויסגעקומען. דאַניעלאַ האָט זיך איינגעקוקט. דאָס פנים איז איר אויסגעקומען שרעקלעך באַקאַנט. וווּ האָט זי געזען אַט דאָס פנים?... זי האָט זיך בשום אופן נישט געקענט דערמאַנען. אין די דערנעבנדיקע שטייגן האָבן מיידלעך מיט טראַגנדיקע בייכער געשטיקט רויטע בלומען אויף ווייסע טישטעכער. זיי זענען געווען אַרייַן געטון אין דער אַרבעט. זיי האָבן נישט אַרויסגעהויבן די אויגן פון לייזונט. זייערע הענט האָבן געאַרבעט פלינק, פלינק, און פלוצלונג פאַרהאַלטן זיך מיט אַ האַלב־אַרייַנגעשטאַכענער נאָדל אינעם לייזונט. ווידער פאַרהאַלטן זיך. ווי דער געדאַנק וואָלט זיך פלוצלונג ביי זיי אָפֿ געשטעלט. אין בלאַק איז געווען שטיל, ווי אין אַן אונטערערדישן אָפֿ וואַריום, און די מיידל־הענט — פישעלעך, וואָס לויפן פלינק, פלינק, און בלייבן פלוצלינג שטיין, פאַרטראַכט...

דאָס איז דאָך דאָס זעלבע מיידל, וואָס איז געלעגן לעבן איר אינעם זאַמל־בלאַק אין דער ערשטער נאַכט, ווען זיי זענען אָנגעקומען אַהער... דאָס איז דאָך דאָס מיידל, וואָס האָט דעמאָלט, ליגנדיק אויף דער ערד, אויפגעקלערט דעם טייטש פונעם שטעמפל „פעלד הור“, „מיר וועלן זיין דאָס אייגנטום פון דער דייטשער רעגירונג, אַזוי ווי מיין פאַטערס פערד זענען געוואָרן דאָס אייגנטום פון דער פוילישער רעגירונג. פון איצט אָן וועלן מיר נישט דאַרפן מער זאָרגן“, האָט זי געזאָגט. „די דייטשן וועלן שוין פאַר אונדז זאָרגן. זיי וועלן אונדז געבן צו עסן, און קיינער וועט אונדז מער נישט טאָרן קיין שלעכטס טון...“

איצט ליגט זי דאָרט אין דער שטייג, און דער אבר וואָס האָט באַלעבט איר יונג־פרוילעכקייט, ווי דער זאַפטיקער קערן פון אַ פירות־טראַגנדיקן בוים, שווימט איצט אַרום אין אַ סלאַי ביי דייטשן הויפט־אַרצט. אפשר וועט אים געלינגען דאָס אויסגעשניטענע שטיק־לעבן איינצופלאַנצן אינעם בוך פון אַ דייטשער פרוי, דער אבר וועט ווייטער לעבן, ער וועט ברענגען אויף דער וועלט אַ סך אַזעלכע וויסנשאַפטסלייט ווי ער...

„ביז דער קריג וועט זיך פאַרענדיקן וועלן מיר געהערן צו די

ק. צעטניק

דייטשן, „פאַר איר, וואָס ליגט איצט דאָרט, האָט זיך דער קריג שוין געענדיקט. איבערן צוקאָפּנס פון איר שטייג איז דאָס אָנגעחמתמעט — דער ווייסער „איקס“ אויף דער גאַנצער גרויס פון דער שוואַרצער טאַ-בעלע! דער ווייטיק ליגט אין איר אַ געבונדענער. זי שווייגט. זי קען אים אַפילו נישט אַרויסשרייען. דער לאַגער-אַרצט האָט דאָס געשריי אין איר געבונדן. ביז צו דער קעל קען דער געשריי קומען — ווייטער נישט! אין „וויסנשאַפטס-בלאָק“ דאַרף זיין שטיל. אַבסאָלוט רויק, כדי נישט צו שטערן די פאַרשונגען, וועלכע קומען דאָ פאַר לטובת דער מענטשלעכער ציוויליזאַציע.

„אינסטיטוט פאַר היגיענע און וויסנשאַפטלעכער פאַרשונג“.

פון דרויסן האָבן זיך געצויגן שיינע אַלייען מיט ביימער און פלאַנצן. אַרום די ווענט פון בלאַק זענען געוואַקסן געדיכט. איינע לעבן דער אַנדער-רער, בלומען. די בלומען זענען געווען רויט. פונדערווייטנס האָט עס אויס-געזען ווי דער דייטשער וויסנשאַפטס-בלאָק וואָלט געשווומען אויף אַ רויטן טייך בלוט.

קאפיטל זיבן און דרייסיק

פרוידע - אפט"לונג

„פרוידע-אפט"לונג.“

דאָ אין די ראָזע-קאַליר געפאַרבטע בלאַקן, האָט מען נישט געשלאָגן. דאָ האָט מען געהיט די קערפערס פון די מיידלעך זיי זאָלן זיין גאַנץ: זיי זאָלן חלילה נישט זיין צעשעדיקט. דאָ, אַז אַ מיידל האָט באַקומען גע-שלאָגן, האָט זי מער נישט געטאַרט צוריקגיין אינעם לאַגער. מען האָט זי באַלד אַרויפגעוואָרפן אויפן אויטאָ, און היידאָ — צום קרעמאַטאָריום. דאָ האָט יעדעס מיידל באַקומען אַ נייעם מונדיר, יעדע וואָך — ריינע וועש. לגבי דעם עסן אויף דער אַרבעטס-אָפטיילונג איז דאָ טאַקע געווען אַ גן-עדן, ווי רעניאָ זיידנער האָט געזאָגט. נאָר די מיידלעך, וועלכע האָבן זיך פאַרזינדיקט דאָ, אין דעם גן-עדן, האָבן באַקומען אַ „מעלדונג“. נישט מער ווי — אַ „מעלדונג“. און זינדיקע מיט דריי אַזעלכע „מעלדונגען“, זענען געוואָרן אַרויסגעפירט — מערסטן טייל נאָכן אַנקום פון אַ נייעם טראַנספּאָרט — אויפן עקזעקוציע-פּלאַץ. דאָרט האָט עלזע די קאַלעפּאַק-טאַרין-עלטסטע אַדורכגעפירט איבער זייערע קערפערס די „זינד-רייני-קונג“. באַלד דערנאָך זענען די גערייניקטע קערפערס אַרויפגעוואָרפן גע-וואָרן אויפן לאַסט-אויטאָ, און די אַנדערע מיידלעך פון „גן-עדן“ האָבן זיך שוין געהיט נישט צו זינדיקן.

דאָ זענען יעדן טאָג צוויי אויגער, אַנגעקומען דייטשע סאָלדאַטן פון די דורכגאַנגס-קאָזאַרמעס — פאַרן אָפּמאַרש צום רוסישן פּראָנט, — פּאַרוויילן זיך מיט די מיידלעך פון „פּופּן-האַוזן“. די מיידלעך האָבן זיך

ק. צעטניק

געדארפט באַמיען צופרידנצושטעלן די הויך־געשטעלטע געסט. אויב אַזאָ הויך־געשטעלטער גאַסט איז נישט געווען צופרידן פון דער „פאַרוויילונג“, האָט ער וועגן דעם בלוז געדאַרפט מעלדן ביים אַרויסגאַנג, אינעם דייטשן ביוראָ אויפגעבן דעם נומער, וועלכער איז געווען אויסגעקריצט אינעם פלייש פון דעם מיידלס ברוסט — און דאָס איז געווען גענוג. נאָך דריי אַזעלכע „מעלדונגען“ איז דאָס מיידל געווען אַ פאַרמשפטע. איר פסק־דין — אָפּגעהתמעט: זי האָט נישט געוויסט ווי געהעריק אָפּצושאַצן דעם גרויסן כבוד, וועלכער איז איר געוואָרן צוגעטיילט. זי האָט באַלידיקט דעם ערן־געפיל פון אַ דייטשן סאָלדאַט!

עלזאָ, די קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע, איז אַ בלוט־ריינע דייטשקע פון דיסלדאָרף. זי טראָגט אַ גרינעם פאַרברעכער, דריי־ווינקל־אָפּצייכן אויף דעם ברוינעם סוועטער: אַ סימן, אַז פאַרן קריג איז זי שוין געווען פאַר־משפט צו אייביקער תּפּיסה. צוליב וואָס פאַר אַ מערדעריי זי איז פאַר־משפט געוואָרן, ווייסט מען נישט אינעם לאַגער. מען ווייסט נאָר, אַז ווען די דייטשן האָבן דאָ געעפּנט דעם לאַגער, האָבן זיי אַרויסגענומען עלזען פון דער טורמע אין דייטשלאַנד, וווּ זי איז געווען פאַרשפּאַרט, און איר דאָ אַהער געבראַכט אַלס קאַלעפּאַקטאַרין־עלטסטע. און ווי עס ווייזט זיך אַרויס, האָבן די דייטשן גוט געוויסט וועמען אויסצוקלייבן צו דעם אַמט. עלזע פון דיסלדאָרף איז איצט די אַלמעכטיקע הערשערין איבער די מיידלעך פון „פּרוידע־לאַגער“. שווער פּעסטצושטעלן איר עלטער, צוליב דעם שלעכטן צוזאַמענוואַקס פון עטלעכע מעסער־שניטן אויף איר פנים. זי האָט אַ שלאַנקן, שמאַלן גוף, זי באַמיט זיך אים נאָך מער אונטערצו־שטרייכן דורך די געפּאַסטע רייט־הויזן, וואָס זי טראָגט אַריינגעלאָזענע אין שטיוול, ווי אַ פּערד־רייטערין. זי האָט שמאַל־געעפּנטע אויגן, פאַרקוועטש־טע ליפּן און אַ לאַנג, מאַנסטער, צעשניטן, טונקל פנים, וואָס ווערט פאַר־ברענט אין אַן אייביקן פייער פון נישט געזעטיקטער, סעקסועלער תּאוּוה און אייפּערויכט.

מעגלעך, אַז מענער האָבן שטענדיק אויסגעמיטן עלזען. אפשר איז דאָס צעשניטענע פנים אויך אַ זכר דערפון. נאָר דאָ, אינעם „פּרוידע־לאַגער“, וווּ זי איז אַן אַלמעכטיקע הערשערין, ווערט עלזע פאַרברענט פון אַ טאַפּלטן פייער, און זי לאָזט אויס איר צאָרן צו די, איבער וועמען זי

דאָס הויז פון די ליאלקעס

הערשט. זי דרייט זיך שטענדיק אין די בלאַקן בשעת דער „פאַרווילונגס-דינסט“. זי וויל ציען אויף זיך די אויפמערקזאַמקייט פון אַ דייטשן גאַסט. זי וואַרט אָפּ אין דרויסן, פאַר די בלאַקן, בשעת זיי קומען אָן אינעם לאַגער אַרײַן. זי שטעלט זיך פאַר זיי אַרויס מיט איר יחוס אַלס בלוט-ריינע רייכס-דױטשע. זי ציט אַרויף אַ שוואַרץ-זײדענע באַנד אויך אויף דעם צווייטן אַרעם; מען זאָל באַמערקן פון אַלע זייטן ווער און וואָס זי איז דאָ אינעם לאַגער. נאָר דאָס אַלץ העלפט נישט. קיינער פון די סאָל-דאַטן וויל נישט אָננעמען איר איינלאַדונג-פּראָפּאָזיציע. זיי דרייען זיך פון איר אַוועק. זיי גייען ליבער אַרײַן אין די בלאַקן צו אירע שפּלדיקע אונ-טערטאַנערינגט...

פאַר אַזאַ זאַך האָט שוין די אַלמעכטיקע קאַלעפּאַקטאַריז-עלטסטע, בכבודה ובעצמה, געקראָגן גוט צעשלאָגן פאַר אַלעמענס אויגן. זי איז אַמאָל מיט כוח באַפּאַלן איינעם פון די געסט. דער סאָלדאַט האָט זיך אַרויסגעריסן פון אירע הענט, אַ שפּיי געטון אין איר דעמאָניש פנים אַרײַן און אַוועק זיך פאַרקלאָגן אינעם ביוראַ. דערנאָך איז יאַגאַ, די בלאַנדע לאַגער-פירערין, אַרויסגעקומען מיט דער געפּלאַכטענער בייטש. די בייטש איז געפּאַלן איבערן קאַפּ פון דער תּאוּה-צערײַצטער קאַלעפּאַקטאַריז-עלטסטע.

עלזע האָט געקראָגן די שמיץ און געשוויגן. אירע ליפּן האָבן זיך בלוז ווילד אויסגעקרימט, די קליינע אויגן האָבן געקוקט מיט אַ פּריידיקע שנאה צו דער „בלאַנדער בעסטיע“. זי האָט געוואוסט, אַז יאַגאַ פאַרט יעדע פאַר טעג צו איר געליבטן — דער לאַגער-פירער פון שכנותדיקן אַרבעטס-לאַגער אין נידערוואַלדען — כדי צו זעטיקן איר אייגענע תּאוּה, נאָר עלזע האָט אויך געוואוסט, אַז זי מוז אַראַפּשלינגען די שמיץ און שווייגן, וויל לגבי יאַגאַן איז עלזע דאָ, אינעם לאַגער, נישט מער ווי אַ געוויינלעכער העפּטלינג.

דערנאָך האָט עלזע צוליב די באַקומענע שמיץ זיך נוקם געווען אין די מיידלעך פון „פּרוידע“-לאַגער, איבער וועלכע זי, ווידער, האָט פּול-שטענדיק געהערשט.

בשעת דער „פאַרווילונגס-דינסט“ דרייט זיך עלזע אין די בלאַקן. זי גיט, לויט די פאַרשריפטן, כלומרשט אַכטונג צי די מיידלעך פירן זיך אויף

ק. צעטניק

פאַרשריפטלעך, צי זיי שטעלן צופרידן די געסט. זי אָבסערווירט די מיידל-
לעך בשעת זיי ליגן אונטער די סאַלדאַטן. זי וויל זיי כאַפֿן ביי דער עבירה
פון „גלייכגילטיקער אויפפירונג“. זי דערמאָנט די געסט, אַז זיי קענען
זיך דערויף באַקלאַגן; אַז אינעם ביוראָ ווערט אַזאַ סאַרט אויפפירונג פון
אַ מיידל באַטראַכט ווי אַ „מעלדונג“.

עלזע האָט געגאַרט צו לעשן דאָס פּייער פון איר תּאוּוה מיטן בלוט
פון די מיידלעך. איר העכסטער פאַרגעניגן איז געווען בשעת זי האָט
„גערייניקט“ די קערפּערס פון די מיידלעך אויפן עקזעקוזיע-פּלאַץ.

נאָך די פאַרוויילונגס-שעה, אַז די דייטשן פאַרלאָזן דעם „פרוידע“-
לאַגער, איז עלזע ווי אַ צערייצטע חיה. אַלע מיידלעך ציטערן דעמאָלט
פאַר איר. נאָך די דייטשן קומט — עלזע. עס איז אַן איבערגאַנג פון איין
גיהנום צום צווייטן. נישט איין מאָל כאַפט עלזע אַרויס איינע פון די
מיידלעך, שלעפט זי אַריין צו זיך אין שטיבל, וואַרפט זיך אויף איר,
און זוכט אויף איר לייב דעם ריח פון ערשט-אַוועקגעאַנגענעם מאָן. ווי
צו דעם מיידל, וועלכע פירט נישט אויס עלזעס אַלע פאַרלאַנגען. עלזע
ווייסט ווי אַזוי צו דערפירן אַזאַ צושטאַנד-מיידל צו אַ מצב, אַז זי זאָל
במילא באַקומען אַ „מעלדונג“.

און ווער פון די מיידלעך קען דען אַפּשטילן עלזעס נישט געזעטיקטע

תּאוּוה?

די גרעסטע הנאה האָט עלזע פון די סעלדאַרף, ווען זי קען אַנגאַגן אַ
בשורה צו אַ מיידל, אַז זי האָט שוין באַקומען די דריטע „מעלדונג“. דע-
מאָלט צינדן זיך אירע אויגן אַן מיט פּייער. דאָס מיידל שטייט ווי אַ
היפּאָטזירטע. ביידע — סיי עלזע און סיי דאָס מיידל — שפירן איצט,
אַז דער קרבן געהערט שוין אינגאַנצן צו עלזען. סיי איר קערפּער און
סיי איר נשמה זענען איצט איבערגעאַנגען אינגאַנצן אין די הענט פון
דער קאַלעפּאַטאַרין-עלטסטע, עלזעס מויל קרומט זיך משונהדיק אויס.
זי שאַרצט אַרויף די שמאַלע ליפּן, עס באַווייזן זיך די קליינע, שיטערע
צינדלעך. זי קוקט מיט אירע אויגן ווי אַ שלאַנג איידער ער בייסט זיך
אין אין זיין קרבן, און ציענדיק דעמאָניש, לאַנגזאַם די ווערטער, זאָגט זי:
— איך וועל דיך רייניקן... איצט געהערסטו אינגאַנצן צו מיר... איך
וועל דיך רייניקן... נאָר פּריער קום מיט מיר...

דאָס הויז פון די ליאלקעס

דאָס מיידל שטייט אַ היפּנאָטיזירטע, עלזעס אויגן זענען אַריינגע-
שטאַכן אין אירע אויגן. זי קען זיך פון די אויגן מער נישט באַפרייען. זי
שרייט נישט. זי וויינט נישט. אַנטלויפט נישט. זי קוקט אויף עלזעס פנים,
און זעט דאָרטן — דעם עקזעקוציע-פּלאַץ. דאָס בילד פון „זינד־רייניקונג“
איז איר גוט באַקאַנט. זי האָט דאָך דאָס נישט איין מאָל שוין צוגעזען.
איצט איז זי באַטויבט. גענצלעך באַטויבט. עלזע נעמט זי אַרום, באַטאַפט
מיט די הענט איר גוף, דריקט זי צום ברוינעם סוועטער. פון עלזעס
אויסגעקרימטן מויל דערגייען צום מיידלס אויערן ווערטער, ווי פון אַ
טיפּן אַפּגרונט אַרויס:

— איך וועל דיך רייניקן... איך וועל דיך רייניקן... נאָר פּרזער קום
מיט מיר אינעם שטיבל אַריין...

עלזע פון דיסעלדאָרף גייט, און צוגעדריקט צו זיך פירט זי, אַרומ-
געאַרעמט איר קרבן. ביידע גייען מיט לאַנגזאַמע טריט, ווי זיי וואָלטן
ביידע געווען באַטויבט. זיי גייען צום שטיבל, ווי זיי וואָלטן געגאַנגען
אַפּריכטן אַ שוידערלעכע דינסט.

ווי דאָרט, אין עלזעס שטיבל, וואָלט זיך געפונען דער טעמפל פון
דער נייער מענטשלעכער קולטור.

קאפיטל אַכט און דרייסיק

„ בעטען-באן “

ווען דאָניעלאַ איז נאָר אָנגעקומען צום סקווער פון דער „פּרוידע“ אָפטיילונג, איז די ערשטע צו איר אַנטקעגנגעלאָפן צביה די טשעבינערין. זי וויל וויסן, וואָס איר שוועסטער חנה מאַכט דאָרט אויף דער אַרבעטס-אָפטיילונג, פונדאָנען דאָניעלאַ איז איצט אָנגעקומען.

אינעם ערשטן אויגנבליק איז דאָניעלאַ געוואָרן צעמישט. זי האָט זיך נישט געריכט אויף אַזאַ פּראַגע. זי איז נישט געווען צוגעגרייט דערצו. נאָכן עקספּערימענטן-בלאַק האָט זי לגמרי פאַרגעסן אינעם אַרבעטס-לאַג גער. נאָר בשעת צביה האָט איר דערמאָנט חנהס נאָמען, איז פּלוצלונג דאָס בילד נאָכאַמאָל אַרויפגעשווומען פאַר אירע אויגן: חנה ליגט אָן איבער-געוואָרפענע איבער די רעלצן, און הענטשעל, די „לבנה“, שפּרייזט אַ רויקער אַרום, אַרום איר ליגנדיקן קערפּער, אַמאָל פון דער זייט און אַמאָל פון דער זייט, אַמאָל ביי איר צוקאַפּנס און אַמאָל ביי איר צופּיסנס, און מיטן שטעקן פון דער לאַפּעטע זעצט ער איבער אירע פּיס, איבער אירע הענט; ער וואָרט זי זאָל שרייען. וואָס מער שרייען; דער עקר — שרייען. וואָס יאָמערלעכער, וואָס האַרץ-רייסנדיקער — אַלץ בעסער. ער האָט, דאָכט זיך, אַזוי מער הנאה. ווי חנהס געשרייען וואָלטן געווען אַ נחת פאַר זיינע אויערן. דאָניעלאַ האָט איצט נאָכאַמאָל דערהערט חנהס געוואָלדן. זיי האָבן איצט נאָכאַמאָל אָפּגעהילכט אין אירע אויערן, ווי חנה וואָלט איצט דאָ לעבן איר, געשריגן:

— „רבנו של עולם!... רבנו של עולם!...“

דאס הויז פון די ליאלקעס

דאנ'עלאַ איז געשטאנען אַ צעמישטע. צביה האָט איר געקוקט גלייך אין מויל אַריין און געוואָרט אויף אַן ענטפער. — וואָס איז, דאָנ'עלאַ? וואָס האָט פאַסירט?... — האָט צביה אַ דערשראָקענע געפרעגט.

דאָנ'עלאַ האָט זיך אינסטינקטיוו אַ טרייסל געטון ווי איינער, וואָס קומט צוריק צום באַוויסטזיין נאָך אַ פאַרטויבנדיקן קלאַפּ איבערן קאָפּ. זי האָט זיך דערמאָנט, אַז צביה האָט איר געשטעלט אַ פּראָגע. זי האָט שנעל אַרויסגעוואָרפּן פּון מויל:

— וואָס הייסט „וואָס חנה מאַכט?“ זי אַרבעט ווי אַלע אַנדערע... — זי האָט זיך געוואונדערט פאַרוואָס די ווערטער זענען אַרויס פּון איר מויל מיט אַזאַ תּרעזומת.

— איך האָב געהערט, אַז מען אַרבעט דאָרט שווער. ווי אַזוי פילט זיך חנה ביי דער אַרבעט? זי איז דאָך אַ שוואַכע. — האָט צביה ווייטער־געזאָגט.

ביים אַרויספלוס פון טייך זיצן מיידלעך און שיערן זייער עס־געשיר. אויף דער בריק פון טייך שטייט דער ס. ס.־מאָן. ער האַלט אַנגעלעבט די ביקס אויפן פאַרענטש פון דער בריק, אַנגעשטעלט מיט דער רער צו די מיידלעך. אויף די סלופּעס פון דער שטעכל־דראַט־מויער ברענען רויטע לעמפעלעך, אַ סימן, אַז די דראַטן זענען אַנגעפילט מיט עלעקטרישן שטראָם. אויף רעכטס ציען זיך די בלאַקן. מיידלעך גייען דאָרט אַריין און אַרויס. דורך דעם קליינעם שטח פון איין בלאַק צום צווייטן זעט מען אַרויס די צווייטע שטעכל־דראַט־וואַנט, וואָס ציט זיך הינטער די בלאַקן און רינגלט אַרום דעם „פרוידע־לאַגער. פון דערווייטנס קוקט עס אויס ווי די שטעכל־דראַט־מויער וואַלט אַרויסגעוואַקסן פון דער ערד צוואַמען מיט די רויטע בלומען. אויף דער צווייטער זייט שטעכל־דראַט געפינט זיך דער אַרבעטס־לאַגער, די בוי־שטעלע. רעניא זיידנער טראַכט איצט דאָר אַודאָי וועגן איר; זי, דאָנ'עלאַ, איז אַריבער צו דער „פרוידע־אַפּטיילונג; זי וועט איצט אויך עסן צוויי זופּן טעגלעך; די פאַרציעס־וורשט, מאַרגאָרינע, וועלכע געהערן צו די מיידלעך פון דער אַרבעטס־אַפּטיילונג, וועט דאָנ'עלאַ איצט אויפּעסן. בשעת מען וועט זי דאָ אַרויפ־פירן צום עקזעקוציע־פלאַץ, וועט זי אפשר זיך באַגעגענען מיט די אויגן

ק. צעטניק

פון רעניא זיידנער, וועלכע וועט קוקן צו איר דורך די דראַטן. רעניא וועט דעמאָלט זען, אַז זי איז אויסגעפאַשעט. רעניא וועט צו איר קוקן... ניין! נאָר זי זאָל צו איר אַזוי נישט קוקן!... רעניא זיידנערס אויגן שטעכן זי איצט אַדורך און אַדורך... זי וועט דאָס נישט קענען אויסהאַלטן! רעניא זיידנערס אויגן קוקן צו איר דורך דער שטעכל-דראַט... מען פירט זי אַרויס אַ נאַקעטע צו די בענקלעך אויפן עקזעקוציע-פּלאַץ — —
— ווי אַזוי פילט זיך חנה בשעת דער אַרבעט?... — חזרט צביה נאַכאַמאָל איבער איר פּראַגע.

דאַניעלאַ האָט זיך געוואָלט אַרויסמאַכן פון דעם שוידערלעכן גע-
שפרעך. זי האָט געפילט, אַז זי וועט דאָס נישט קענען איבערטראַגן. די
דראַטן, די בריק איבערן טייך, די דעכער פון די בלאַקן — האָבן זיך
געדרייט פאַר אירע אויגן. נאָך אַ מינוט, און זי וועט אַוועקפאַלן אויף
דער ערד.

— חנה פילט זיך דאָרט גלייך מיט אַלע... — האָט זי שנעל גע-
ענטפערט.

— איך האָב באַשלאָסן אַריבערצוגיין צו חנה, — האָט צביה גע-
זאָגט. — איך וועל דאָ נישט זיין, אַפילו מען זאָל מיך הרגענען. איך
וויל זיין צוזאַמען מיט מיין שוועסטער. איך וועל דאָ נישט בלייבן!
דאַניעלאַ האָט אויף איר אויפגעשטעלט צעשראַקענע אויגן.

— צביה, דו ביסט פון זינען אַראָפּ?... צביה, דערבאַרעם דיך!...
— איך האָב שוין וועגן דעם געמאָלדן דער קאַלעפאַקטאַרין-עלטסטע,
— האָט זי געזאָגט.

דאַניעלאַ האָט זי אָנגעכאַפט מיט ביידע הענט. — וואָס האָט די קא-
לעפאַקטאַרין-עלטסטע געזאָגט? — האָט זי געפרעגט.

— אַז איך וועל האָבן דריי „מעלדונגען“, וועט זי מיך אַריבערשיקן
צו חנה, — האָט צביה, תמימותדיק, איבערגעזורט דער קאַלעפאַקטאַרין-
עלטסטעס ענטפער.

**

זיבן אַזייגער אינדערפרי קומט פאַר אין די ראַזע בלאַקן אַן „אַפעל“
לכבוד דעם „בעטן-באָו“. עלזע, די קאַלעפאַקטאַרין-עלטסטע, גייט מיט

איר סוויטע איבער די בלאַקן, קאָנטראַלירן צי די בעטן זענען „געבאָוט“ לויטן געזעץ. דאָ, אינעם „פּרוידע“־לאַגער, איז דאָס בעט דאָס הייליקסטע און אַלערעכטסטע, פאַרוואָס די איינוווינער־נס פון דעם גן־עדן זענען פאַראַנטוואָרטלעך.

אויף די צופוסנס־ברעטער פון יעדן בעט הענגט דער זעלבער נומער, וועלכער איז אויך אויסגעקריצט אויף דער ברוסט פונעם מיידל — די פאַראַנטוואָרטלעכע פאַר דעם בעט. און עלזע פון דיסלאַרף האָט דאָ פאַר זיך אַ ברייט פעלד ווי אַזוי צו דערפירן, אַז אַ מיידל זאָל בשעת דער „פאַרוויילונגס“־דינסט ממילא באַקומען אַ „מעלדונג“.

פופציק בעטן געפינען זיך אינעם בלאַק. פינף און צוואַנציק שטייען אויף דער רעכטער זייט, לענג־אויס ביי דער וואַנט, און פינף און צוואַנציק — אויף דער לינקער זייט. אין דער מיט איז אַ ליידיקער דורכגאַנג. לעבן צוקאַפּנס פון יעדן בעט שטייט אַ שמאַלע שאַפּע. די הויכגעשטעלטע געסט, וועלכע קומען דאָ אַהער זיך פאַרווילן, זאָלן האָבן וווּ אויפצוהענגען זייערע מלבושים. אויף דער איינציקער פּאָליצע, אויבן אין דער שאַפּע, געפינט זיך דאָס עס־געשיר פונעם מיידל. וועגן דער זויבערקייט פון עס־געשיר קומט פאַר יעדן טאַג, צען אַזייגער, אַ באַזונדערער „כלים־אַפעל“. ווי צו דעם מיידל אויב עלזע געפינט אַ פּגם אויף די כלים; אויב דער לעפל ליגט נישט גענוי לויטן געזעץ, אָדער דער ריח פון דער שיסל געפעלט נישט עלזען. דאָס הייסט: דאָס מיידל האָט זיך נישט גערעכנט מיט דעם עסטע־טישן געפיל פון די הויכגעשטעלטע געסט, וועלכע באַנוצן זיך אויך מיט דער שאַפּע! פאַר אַזאַ עבירה האָט עלזע איר אייגנאַרטיקע שטראַפּס־מע־טאָדן, וועלכע דערפירן דעם מיידל, סוף כל סוף צו אַ „מעלדונג“.

באַלד אַנדערפרי, נאָכן הערן דעם ערשטן גאַנג, ווערט אַ בהלה אין די בלאַקן: „בעטן־באַו!“ יעדעס מיידל, אַ געבויענע איבער איר בעט, אַרבעט פיבערהאַפט. די הענט ציטערן: צי וועט איר נאָר היינט געלינגען די „בעטען־באַו“? צי וועט זי מצליח זיין? צי וועט זי היינט חלילה נישט געשטרויכלט ווערן?...

„גאַט! העלף מיר... גאַט! העלף מיר!...“ — שעפטשען ציטעריק די ליפּן פון די מיידלעך בשעתן „בעטען־באַו“.

ווער וועט אַמאָל וויסן וויפל טרערן עס זענען פאַרגאַסן געוואָרן בלויז

ביים „באון“ דאָס בעט; וויפל וויי עס איז געוואָרן אַריינגעבעט יעדן פּריי-מאַרגן אין די שמאַלע, לאַנגע קברים?
 דאָס בעט קוקט אויס ווי אַ שמאַלער, לאַנגער קאַסטן. אַ נעווייניק, אינעם קאַסטן, ליגט האַלץ־שניצעכץ צוגעדעקט מיט אַ טונקל־גרויע דעק, דאָס איז — דער שעניק. דערויף ליגט אַ צווייטע דעק צום צודעקן זיך. און צוקאַפּנס — אַן אָנגעפילט קישעלע מיט האַלץ־שניצעכץ. דאָס איז אייגנטלעך אַלץ. נאָר וויפל אומשולדיקע לעבנס האָט דאָס בלויוע „באַוען“ אַזאַ בעט איינגעשלונגען?...

ווייל דאָס בעט האָט געדאַרפט געבויט ווערן מיט דייטשער פינקט־לעכקיט.

דערויף האָט אַכטונג געגעבן עלזע פון דיסעלדאַרף.

קודם כל, דאַרף די אונטערשטע דעק, דאָס הייסט: דער שעניק, זיין גלייך ווי אַ שפיגל, נישט קיין גריבל, נישט קיין בערגל, גלייך מיט דער וואַסער־וואַג. צוליב דעם דאַרף מען ראשית־כל אויסדרן דאָס האַלץ־שניצעכץ, וואָס צוליבן ליגן דערויף, סיי ביינאַכט און סיי בייטאַג, פאַר־וואַנדלט עס זיך אין אַ פאַרפלאַנטערט האַרט שטיק אויף איין אָרט, און ממילא שאַפט זיך אַ לידיקע גרוב דערלעבן.

וועגן דעם קען מען אָבער דאָ, אינעם גן־עדן, קיינעם נישט געבן צו פאַרשטיין, ווייל סיי יאַגאַ, די „בלאַנדע בעסטיע“, און סיי עלזע פון דיסעל־דאַרף שלאָפן נישט אויף קיין האַלץ־שניצעכץ און זיי „באַוען“ אויך נישט קיינמאַל נישט זייערע בעטן. דאָס טוען די קאַלעפּאַקטאַריגס, וועלכע באַ־דינען זיי.

דערנאָך קומט ערשט די שווערע גזירה פון „בעטען־באָו“: די שעניק־דעק דאַרף זיך אַרויסהייבן צען צענטימעטער העכער פון בעט־קאַסטן. פינקטלעך צען! נישט מער און נישט ווייניקער. אַן צוזאַמען מיט דער אויבערשטער דעק זאָל דאָס „געבאַו“ זיין פּופּצן צענטימעטער העכער פון די האַלץ־קאַנטן. די צענטימעטערס זענען גענוי מיט פינקטלעכקייט אָנגע־צייכנט אויף דעם צוקאַפּנס־ברעט פון יעדן בעט.

צען צענטימעטער! די שוידערלעכע צען צענטימעטער פון „בעטען־

באָו“.

לסוף דאַרף די אויבערשטע דעק ליגן גלייך אויף דער גאַנצער לענג

דאָס הויז פון די ליאלקעס !

פון בעט. צוקאָפּנס, וווּ די דעק הייבט זיך אַרויף איבערן קאַפּ־קישעלע, דאַרף זי זיך בייגן אין צוויי גראַד־ליניקע קאַנטן, ווי פון בלעך געבויגן. ואַחרי כּל־לוח־הכל איז ערשט דאָס לעבן פאַרמשפּט צו אַ יסורימדיקן טויט, אויב, הלילה, עס ווערט געפונען אַ פּגם אויף דער אויבערשטער דעק פון בעט.

„דאָס בעט איז דאָס אַלערהייליקסטע!“ — הענגט אַ שילדל אין יעדן בלאַק אויף דער וואַנט.

זיבן אַזיגער אינדערפרי קומט עלזע אַריין מיט איר סוויטע אויף אַן אינספּעקציע. די מיידלעך שטייען אויסגעצויגענע, גלייך, יעדע לעבן איר בעט, פאַר וועלכן זי איז פאַראַנטוואָרטלעך. דאָס בעט ווערט איצט אַ טייל פון איר; אַ צענטראַלער אבר פון איר קערפּער, וווּ איר גאַנצער נערוון־סיסטעם איז קאַנצענטרירט. איר לעבן איז איצט אַריין אין דעם טונקעלן שמאַלן קאַסטן. זיי האָבן זיך איצט ביידע צוזאַמענגעגאַסן — דאָס מיידל און דאָס בעט. דערזעלבער נומער איז אויסגעקריצט אויף זיי ביינן. דאָס האַרץ קלאַפט נישט ביי איר אונטער דער ברוסט, נאָר דאַרט, אינעם שמאַלן, לאַנגן קאַסטן, קלאַפט עס. דאָרט געפינט עס זיך. זי פילט נישט דעם פּחד אויף איר לייב, נאָר זי פילט אים דאַרט, אויף דער טונקעלער ליניע, וווּ די דעק הייבט זיך אַרויף אויפן קאַפּ־קישעלע, לעבן די צען צענטימעטער.

דער שוידערלעכער שטריך, וואָס ווייזט: צען צענטימעטער!
„גאַט! העלף מיר... גאַט! העלף מיר...“ — בעט זיך דאָס האַרץ פון בעט אַרויס.

עלזע שטעלט זיך אַוועק ביים ערשטן בעט. זי קניט אַראָפּ אויף דער ערד און קוקט מיט איין שמאַל־געעפנט אויג איבער דער גאַנצער לענג שורה בעטן. די ליניע ביים קאַפּ־קישעלע דאַרף זיך ציען גלייך איבער אַלע בעטן, איין בעט דאַרף זיין גלייך מיטן צווייטן, און די ליניע פון ערשטן בעט דאַרף זיך צוזאַמענגיסן מיט דער ליניע פון דעם פינף און צוואַנציקסטן בעט. עלזע איז אַן עכטע רייכסדויטשע פון דיסלדאָרף. זי ווייסט וואָס דאָס הייסט דייטשע פינקטלעכקייט, און זי וועט דאָס אויסלע־רבען דעם שייס־פּאַלק — די יידישע זונות...

אויב אַ בעט שטימט נישט לויט דער גענויער ליניע פון די אַנדערע

ק. צעטניק

בעטן, הייסט עלזע באַלד איינשרייבן דעם נומער פון בעט אין אַ ביכל. עלזע האָט הנאה פון בלויזן אַרויסזאָגן דעם באַפעל. און בשעת איר געהילפֿין שרייבט איין דעם נומער, קוקט דערווייל עלזע מיט שמאַל-געפענטע אויגן אויף איר קרבן. אירע הענט זענען פאַרלייגט אויף דער ברוסט, איין באַשטיוולטער פוס אַרויסגערוקט. איר מויל קרימט זיך אויס פון תאוה. עס באַווייזן זיך די קליינע, שיטערע ציינדלעך. עלזע האָט אַ באַזונדערע הנאה, אויב דער גורל פאַלט אויס אויף אַ שיינ מיידל. שיינע מיידלעך האָט עלזע פיינט שנאת־מוות.

נאָכן „אַפעל“ נעמט עלזע צוזאַמען די קרבנות פון שלעכטן „בעטען־באָן“, זעצט זיי אַוועק „קני־בויגן“, דאָס הייסט: זיצן אין דער לופט, די קני געבויגן, חלילה נישט אַנרירן מיטן געזעס די ערד, די הענט אויפֿ־געהויבענע, פאַרפלאַכטן אויפֿן נאַקן. אַט אַזוי דאַרפֿן די מיידלעך זיצן פון פרי ביז צום פאַרוויילונגס־גאַנג; ביז צוויי אַזייערע, ווען די דייטשן קומען אָן אין „פופעך־האַז“ זיך פאַרוויילן. דעמאָלט ערשט ווערן זיי באַפרייט.

נאָך אַזאָ „קני־בויגן“ קענען די מיידלעך נישט רירן, נישט מיט די פיס און נישט מיט די הענט. דער גאַנצער גוף איז אַ שטיק ווייטיק, וועלכן מען טאָר נישט אַנרירן. די מיידלעך קענען נישט גיין. מען דאַרף זיי פירן. און אַט אַזוי, אַנגעלענטע אויף פרעמדע אַקסלען, שלעפֿן זיי זיך קוים אַריין אין זייערע בעטן, כדי אויסצופירן די פליכט פון דעם „פאַרוויילונגס־דינסט“. דער הויכגעשטעלטער גאַסט גייט דערנאָך אַוועק מיט אַן אַנקלאַגע: ער איז נישט געווען צופרידן פון דער „פאַרוויילונג“. דער „נומער“ האָט אים שלעכט אויפגענומען. זי האָט זיך צו אים באַצויגן מיט גלייכגיל־טיקייט...

יא, זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז ער האָט אויפגעשריבן דעם נומער פון מיידל. אַט דאָ איז ער... — און ער גיט איבער דעם נומער אין ביוראָ. אַ „מעלדונג!“...

נאָכן „בעטען־באָן־אַפעל“ קומט פאַר אַן עס־געשיר־אַפעל, שאַפע־אַפעל, קליידער־אַפעל. נאָך יעדן אַפעל פאַלן קרבנות. עלזע דערפירט די קרבנות צו אַ צושטאַנד, אַז זיי זאָלן באַקומען אַ „מעלדונג“. און עלזע דיסלדאַרף קען זיך אַלץ נישט אַנזעטיקן.

קאפיטל ניין און דרייסיק

פארוויילונגס-דינסט

אינעם בלאק איז שטיל. די מיידלעך זיצן יעדע אויף איר בעט. די פיס אראפגעלאזט אויף דער ערד.

פופציק בעטן, אויסגעשטעלטע אין צוויי רייען, און פופציק מיידלעך זיצן אויף די בעטן, איינע מיטן פנים צום רוקן פון דער צווייטער. קיינער האט זיי דאָ נישט אַזוי אויסגעזעצט. קיינער האָט זיי נישט באַפוילן צו זיצן אַזוי גלייך. עס קומט אויס ווי זיי וואָלטן זיך מיט אַ כוונה אַזוי געזעצט, כדי נישט צו באַגעגענען איינע דאָס פנים פון דער צווייטער. דער פחד איז אַנשטעקנדיק. באַלד וועלן זיי דאַרפן שמיכלען. דאָס שמיכלען איז אַ חוב. דער שמיכל איז אַן עדות אויף דער באַצונג פון מיידל צו דער „פאָרוויילונג“. פונעם שמיכל איז אַפהענגיק איר לעבן. באַלד וועלן זיי דאַרפן זיין פריילעך.

אינעם בלאק איז שטיל.

איצט קענען זיי זיך נאָך מתייחד זיין מיט דעם, וואָס עס וועט באַלד דאָ פאַרקומען. איצט מעגן זיי נאָך פילן דעם שוידער פון דעם, וואָס דערוואָרט זיי. איצט גיבן זיי זיך איבער דעם פחד מיט לייב און לעבן, מיט געעפנטע אַרעמס. נאָר באַלד וועט ער, דער פחד, דאַרפן אַפטרעטן זיין פלאַץ פאַר די דייטשן, וועלכע קומען איצט אַהער, אינעם בלאַק אַריין, זיך פאַרוויילן. באַלד וועלן די מיידלעך דאַרפן אַרויפציען אויפן פנים אַ שמיכל, ווייל דער הויכגעשטעלטער דייטשער גאַסט איז נישט געקומען

ק. צעטניק

אהער זען טרויעריקע אויגן: פארוויילן זיך איז ער געקומען! שעפן פרוי-
דע!... צי האט דאס פארשטאנען די „פופע“ אדער צי האט זי דאס נישט
פארשטאנען? אויב האט זי דאס נישט פארשטאנען, וועט ער איר דאס
באלד געבן צו פארשטיין: קודם כל — אהער מיטן נומער!... ער וויל אים
האָבן ליגן אויפגעשריבן אין דער טאַש. סתם אזוי. דערנאָך, בשעת ער
וועט פאַרביי גיין לעבן ביוראָ, וועט ער שוין זען וואָס ער האָט צו טון.
און איצט, אַז דער אויסגעברענטער נומער פון איר ברוסט ליגט אָן אויפֿ-
געשריבענער ביי אים אין טאַש, זאָל די „פופע“ אים געבן איר ליבעז!...
און דאָס מיטן גאַנצן האַרץ! מיט פרוידע! אזוי ווי ער האָט דאָס ליב!
ער וויל פון איר טרינקען ווי ער טרינקט אויס אַ קופליע פרייסישן ביר,
צוזאַמען מיטן ווייסן, איבערלויפנדיקן שוים...
אינדרויסן קלאַפט מען אינעם גאַנג.

צוויי אַזייגער.

ס'הייבט זיך אָן.

אינעם בלאַק איז שטיל. פופציק מיידלעך. ווי זיי וואַלטן נישט געהאַט
גאַרנישט צו זאָגן איינע דער צווייטער. פופציק בעטן, ווי פופציק אויס-
געשטעלטע שטולן אויפן עקזעקוציע-פלאַץ, איידער מען בינדט צו זיי
צו די נאַקעטע מיידלשע קערפערס.

פון דרויסן דערטראַגן זיך דערנענטערנדיקע דייטשע קולות. עלזע
שרייט דאָרט, גיט אַרויס לעצטע באַפעלן צו די קאַלעפאַקטאָרינס. עלזעס
קול איז העכער פון די דייטשע געלעכטערס. זי וויל, אַז די סאַלדאַטן זאָלן
זי באַמערקן; זיי זאָלן זען ווער זי איז דאָ אינעם לאַגער. יאַגאַ געפינט
זיך אויך אויפן פלאַץ. זיי פאַרען זיך אינדרויסן, זיי זענען שטאַרק באַשעפֿ-
טיקט, ווי טעאַטער-דירעקטאָרן פאַרן פאַרהאַנג-אויפהייב פון אַ פייערלעכן
שפּיל. באלד וועט די טיר פון בלאַק זיך אויפרייסן און די דייטשן וועלן
אַרײן.

פופציק בעטן ווי פופציק צום טויט-פאַרמשפטע, וועלכע שטייען אויס-
געשטעלט אין איין רײ, אומבאוועגלעך, קוקן צו די רערן פון די ביקסן,
וואַרטן ביז זיי וועלן דערפילן די קויל אינעם האַרץ, און — שווייגן. האָבן
נישט גאַרנישט וואָס צו זאָגן איינער דעם צווייטן.

אַזוי יעדן טאַג. פינקטלעך צוויי אַזייגער.

דאָניעלאַ קוקט אויפן רוקן פון מיידל, וועלכע זיצט אויפן בעטל פאַר איר. די בלויע דינע שטרייפעלעך פון דער לאַגער־שירק, וואָס ציען זיך אויף דעם מיידלס פלייצע, בלענדן דאָניעלאַן אין די אויגן. די האָר פון מיידלס קאָפּ פאַלן אַראָפּ אויף איר נאַקן, און די שטרייפעלעך אויף דער פלייצע הייבן זיך אַרויס פון לייזונט, וואַקסן וואָס אַמאָל העכער און דעקן צו אויך די האָר. און אַט: די שטרייפעלעך רוקן זיך אָפּ פון דעם מיידל, דערווייטערן זיך פון איר פלייצע, בלייבן שטיין אין דער לופט. אַ שטייג... פּלוצלונג קוקן די שטרייפעלעך אויס ווי קראַטעס. ווי דאָס מיידל וואַלט זיך געפונען אין אַ שטייג הינטער קראַטעס... אַלע שטרייפעלעך פון אַלע מיידלעך רוקן זיך פּלוצלונג אָפּ פון זייערע פלייצעס. צוויי רייען אויסגעשטעלטע שטייגן! אין יעדער שטייג זיצט אַ רוקן פון אַ מיידל, אומבאַוועגלעך, און וואַרט, אַז דער הויפט־אַרצט זאָל קומען, אויספירן אויף איר לעבן אַ וויסנשאַפטלעכע פאַרשונג...

שטיל, ווי די לופט וואַלט דאָ געווען פאַרטויבט. נאָר דורכן פענצטער פון בלאַקן רייסן זיך אַריין די דייטשע קולות. די קלעפּ אינעם גאַנג קווי־לערן זיך פון די הימלען, באַגלייט מיט אַן עכאָ, ווי זיי וואַלטן געווען איינגעהילט אין אַ לאַנגער, שוואַרצער פעלערינע. די גאַנג־קלעפּ פליען אין דער הויך, לאָזן זיך אַראָפּ און דער עק פון זייער אויסגעשפּרייטער פעלערינע שלעפט זיך נאָך איבערן דאָך פון בלאַק און דעקט אים צו מיט אַ שוואַרצן צודעק.

ס'איז פינצטער. דאָניעלאַ פילט, אַז די קלעפּ פון גאַנג קומען צו איר אַריין דורכן פענצטער פון בלאַק, צוזאַמען מיט קולות פון דייטשן. זיי לאַכן... די קעפּ פון די מיידלעך דרייען זיך פאַר אירע אויגן ווי רעדער. רעדער פון נאַכט־טראַמוויי אויף די שלאַפּנדיקע גאַסן פון קאַנגרעסיא... רעדער פון לאַקאָמאָטיוון... «רעדער ראָלן צום זיג!»... לאַכנדיקע פּנימער פון דייטשע קאַנדוקטאָרן... אַט איז איר קינדער־צימער, און אַט שטייט זי אויפן מעטראַפאָליער וואַקזאַל צווישן די מיידלעך פון טראַנספּאָרט... «דאָניש, פאַרוואָס פאַרסטו אַוועק פון מיר?...» «כדי דיר צו ברענגען אַ מתנה, זיסער...» די רעדער שניידן זיך אויף די רעלצן מיט אַ רעש. מעסערס שאַרפן זיך אויף די רעדער. זי וועט כאַפן אַ מעסער און צע־שניידן דאָס לייב פונעם דייטש בשעת ער וועט ליגן אויף איר. דאָס מע־

ק. צעטניק

סער שניידט, שניידט און דאָס בלוט פון דייטש רינט אויף איר ברוסט, אויף דעם אויסגעברענטן נומער. ס'איז נאָכט. טונקל-רויטע נאָכט. די קאָנגרעסיער גאַסן שלאָפן שוין. נאָר די אייזערנע רעדער פון נאָכט-טראַמוויי שניידן זיך מיט אַ רעש, מיט אַ געקלינגעריי אויף די רעלצן. זי שטעכט און שניידט מיטן מעסער, און די בלויע שריפט "Feld-Hure" איז רויט, פאַרגאַסן מיטן בלוט פונעם דייטש. אירע פינגער קלעפן זיך פון בלוט, און זי זעט ווי פון די אות-ות "Feld-Hure" רינט בלוט, אַזוי ווי עס איז גערונען פון דעם אויסגעברענטן וואָרט "Jude" אויפן שטערן פון שלאַמעקס פּאַטער. בלויט פאַר בלוט. דייטשיש בלוט —

דער בלאַק איז פול מיט דייטשן. עס איז אַ רעש. אָן אַ שיעור שוואַר-צע שטיוול. עס קאָכט ווי אין אַ קעסל. דייטשע געשרייען. דייטשע גע-לעכטערס. נישטאַ מער קיין קראַטעס. קיין שטייגן. אַלץ איז אויפגעריסן. נישטאַ מער קיין רעדער. דער רונדיקער קאַפּ פון מיידל ליגט אויפן פּאַ-דער-בעטל אָן אַראַפּגעוואַרפענער —

„פאַרוויילונגס-דינסט“.

ביי דאָניעלאַס בעטל הענגט דער דייטש אַריין זיין מונדיר אין דער שאַפע. אַנטקעגנאָבער, אויפן דערנעבנדיקן בעטל, קוקט דאָס מיידל אין די אויגן פון דייטש. זי שמייכלט, נאָר איר שמייכל וויינט. עס קוקט אויס ווי זי וואַלט דעם שמייכל ערשט אַרויסגעצויגן פון אַ סלאַי טרערן, וווּ ער האָט זיך געווייקט. די אויגן פון דעם מיידל גריבלען זיך אינעם דייטשיש-געשטאַלט, זי פרוווט טרעפן ווי פון חכמת-הפרצוף; וואָס וועט דאָס גע-שטאַלט היינט מיט זיך ברענגען פאַר איר?... צי געפינט זיך דאָרט, הינט-טער דעם געשטאַלט, פאַרשטעקט אַ מענטשלעכער פונק?... זי זוכט דעם פונק. זי וויל אים געפינען. זי וויל זיך אין אים אָנכאַפן. זי וויל צו אים אויסשטרעקן אַ האַנט ווי אַ טרינקנדיקע. אין זיינע הענט ליגט איצט דער גורל פון איר לעבן. זי געהערט איצט צו אים. ער וועט אַרויסזאָגן זיין מיינונג וועגן איר. זיין מיינונג איז אַ פסק-דין. צי וועט ער זיך אָנזע-טיקן, ווי אַ חיה, וואָס פאַרצוקט, פרעסט זיך אָן און גייט אַוועק, אָדער צי וועט ער, סתם, דערנאָך איר מאַכן אַ „מעלדונג“, כדי זיך צו פאַרשאַפן אַזאַ מין פאַרגעניגן?

דאָס הויז פון די ליאלקעס

דאָניעלאָס אויערן זענען פאַרטויבט. די דייטשע געשריי-הולערייען זייסן זיך אַדורך דורך דער פאַרטויבטקייט און דרינגען אַריין אין אירע אויערן ווי פון אַ ווייטן מרחק; ווי אַ פאַרטויבטער עכאָ פון אַ שרייענדיקער מענטשן-פרעסער צערעמאַניאַל. זי וויסט, אַז מען רייסט איר די האָר פון קאַפּ, נאָר זי פילט נישט קיין ווייטיק. אירע אויגן זענען פאַרמאַכט, נאָר זי זעט, פונדעסטוועגן, ווייטער די שפיצן פון די פאַרהענלעך, וואָס הענגען אויף די פענצטער פון בלאָק, מיט די אויסגעשוירענע פיגורלעך אין זייער מיטן. די פיגורלעך זענען ווייס פון הימל-שיין, וועלכער קוקט דורך זיי אַדורך. „דייטשע סאָלדאַטן וועלן דיך לערנען!...“ פון תהום ווילדע גע-שרייען הערט זיך אַרויס דאָס דעמפּיקע, הייזעריקע קול פון דייטש, וועל-כער וואָיעט אין איר אויער אַריין. אירע אויגן זענען פאַרשלאָסן. דאָס קול האָט אַ רויט, שיכורדיקן פנים, אַ לעדערנע מאַרינאַרקע — דאָס „דריי-צענטל“... די זעלבע פאַרהענגלעך ווי אויפן פענצטער פון וויסענשאַפט-בלאָק... „דייטשע סאָלדאַטן וועלן דיך שוין לערנען!...“ דאָס מומיע-פנים פון דעם נעאַנדערטאַל-מענטש ליגט איצט אויף איר, נעמט זי אַרום, לעקט איר דאָס פנים. אין דער שטייג איז ער געווען רויק, געקוקט צו איר און געשוויגן. איצט האָבן זיי אים פון דאָרט אַרויסגעלאָזט און ער איז זי באַפאַלן. זי ליגט אַ געבונדענע, אַזוי ווי זי איז געלעגן אין דער שטייג אינעם וויסנשאַפטס-בלאָק, אירע קניען אויסגעשפרייטע, צוגעבונדן צו די אייזנס פון טיש. זי קען נישט רירן מיט קיין אבר. זי קען נישט אַנטלויפן. פונקען, געלע פונקען שפּריצן אַרויס פון רויטע קרייזן. די „מומיע“ דעקט זי צו. זי פילט זיין ריח. זיין מויל איז אָפּן. גרויסע ציין ווי פון אַ חיה שאַרצן זיך אויף. ער שטעקט אַריין זיינע הענט אין איר קערפּער ווי צוואַנגען פון אַ ראַק. דער הויפט-אַרצט קוקט צו איר אַריין אין דער שטייג. זיינע אויגן זענען גוטמוטיקע און שמייכלעך. זי ליגט מיט אויסגע-שפּרייטע קניען, אַ צוגעבונדענע צו די אייזנס פון טיש. זי קער זיך נישט רירן. שולצע ציט אויס דעם לאַנגן שטעקן. דאָס גומענע רעדל דערנעבן טערט זיך צו איר אויג. באלד וועט דאָס רעדלע אַריין אין איר אויג. ער וועט פון איר אַרויסציען דאָס לעבן. שולצע לאַכט. ער טראַגט אַ שוואַרצן ס. ס. הוט. ער איז — שולצע; און ער איז — דער לאַגער-אַרצט. זיין פנים איז ערנסט. ער זאָג צו די דייטשן, וועלכע שטייען הינטער אים:

„די יונגען וועלן פון איר זיין צופרידן...“ די מיידלעך אין די אנטקעגנ-
איבערדיקע שטייגן נייען קאלירטע בלומען אויף לייזונטענע טישטעכער.
אַ נישט אויסגעפארטיקטע בלום קוקט אויס ווי דער אויפגעריסענער קאָפּ
פון אַ היסטאָריע־לערער אויף די הויז־טרעפּן אין יאַבלאַווע, מיט דער
רויטער בלוט־קאלוזשע צוקאָפּנס. זי וויל שרייען, זי דרייט מיטן קאָפּ אַהער
און אַהין, ווי דאָס מיידל פונעם אַרויסגעשניטענעם אבר אינעם סלאָי. זי
עפנט דאָס מויל. זי וויל שרייען, נאָר זי קען נישט. דער פחד שטעקט ווי
אַ פּראָפּן אין איר האַלדז. אינעם אונטערשטן טייל פון איר בויך צינדט
זיך אַן אַ ווייטיק, ווי אַן אַרויסגעשלאָגענער פּלאַם פון קופּע אַש. די סלאָי־
וואַקישע אַרצטין שטעכט אַריין אַ נאָדל. דאָס בלוט הייבט זיך אינעם
גלעזערנעם רערל. „דייטשע סאָלדאַטן וועלן דיך לערנען...“ „די יונגען
וועלן פון איר זיין צופרידן...“ די בלומען ליגן אויסגעשאַטן אויפן ווייסן
טישטעך הינטער די גראַטעס פון דער אַנטקעגנאיבערדיקער שטייג. „דאַניש
איז ווי אַ בלומען־קנאָספּ. אַז זי וועט זיך עפענען, וועט פאַרבלענדן איר
רייך...“ „אודאי האָב איך געזאָגט, אַז דו ביסט אַ בלום...“ האַרי... האַרי...
אויף די פאַרהאַנגלעך איבער די פענצטער פון בלאַק מאַלט דער
הימל אַ מאַדנעם שיפל פון פּאָרלעך. מענטשן לויפן דאָרט אין אַ גע-
דיכטן וואַלד.

פון אַ דערנעבנדיקן בעטל הייבט זיך אויף אַ דייטש, גרייט זיך
אַוועקצוגיין. דאָס מיידל נעמט אים אַרום מיט נאַקעטע אַרעמס. איר פנים
קרימט זיך אויס אין אַ שמייכל. אירע ליפן שעפטשען:

— גענעדיקער הער, וואָרען זי צופרידען?...

דער דייטש שטופט זי אָפּ פון זיך. שפייט אויס. גייט אַוועק. דאָס
מיידל בלייבט זיצן. אירע נאַקעטע הענט בלייבן ליגן, אַראַפּגעלאָזטע. אויף
אירע קניען. זי קוקט אים נאָך. ער גייט אַוועק און טראַגט מיט זיך מיט
אין זיינע הענט דעם גורל פון איר געשענדעט לעבן. דער עקזעקוציע־
פּלאַץ שווימט איר אַרויף פאַר די אויגן. זי קוקט, קוקט. דער דייטש איז
שוין אַרויס פון בלאַק, און זי קוקט נאָך אַלץ.
צי איז ער געווען צופרידן?...

קאפיטל פערציק

נאכן לעצטן גאנג

... היינטיקע נאכט וועט די זאך געשען! היינטיקע נאכט... נאכן לעצטן גאנג... דאס מוז פאסירן! — באשליסט דאניעלאַ ביי זיך אינעם האַרצן.

דער בלאַק איז אויפגערוימט, אָפּגעשטילט, אויסגעליידיקט. עס קוקט אויס ווי עס וואָלט זיך קיינער אין אים נישט געפונען. באַלד וועט דאָס ליכט זיך אויסלעשן. באַלד וועט זיך הערן דער לעצטער גאַנג, און נאָכן לעצטן גאַנג דאַרפן אַלע שלאָפן. אַ געזעץ אַזעלכער אינעם לאַגער. די דייטשן זאַרגן פאַרן וווּיל פון די מיידלעך, זיי זאָלן זיין אויסגערוטע צום מאַרגנדיקן — צוויי אַזיגער בייטאַג...

די בעטן, אויסגעשטעלטע אין צוויי רייען, שטעקן אַרויס אין דער מיט בלאַק אַריין ווי צוויי שורות מתים, אויסגעסדרטע ביי די ווענט, מיט גלייך אויסגעצויגענע פיס.

שלאָפן! נאָר דווקא איצט שווימט אַרויף פאַר די אויגן דער עקזעקוּ-ציע-פלאַץ; דווקא איצט, ליגנדיק אויפן געלעגער אָפּגעזונדערט מיט זיך אַליין — מאַכט דאָס האַרץ דעם חשבון פון פאַרגאַנגענעם טאַג: צי וועט ער, דער היינטיקער טאַג, נישט ברענגען איר אַ „מעלדונג?...“ צי וועט זי נישט הערן, מאַרגן ביים פרימאַרגן-אַפעל, אויסרופן איר נומער צווישן די, וועלכע האָבן היינט געקראָגן אַ „מעלדונג?...“

שלאָפן! נאָכן לעצטן גאַנג דאַרפן אַלע שלאָפן...

ווי אַזוי קען מען אָבער אַרויפצווינגען דעם דייטשן באַפעל אויפן שלאָפן? ווי אַזוי באַפעלט מען אויף דעם שלאָפן ער זאָל קומען און אַרומ-

ק. צעטניק

הילן די בילדער פון עקזעקוציע-פלאץ, וועלכע שוועבן אן אויפהער אונטער די לעפלעך פון די פארמאסטע אויגן? ווי אזוי קען מען אים באפעלן, אז ער זאל קומען און אינווייניק דעם טויט-צאפל אינעם הארץ?

ס'איז נאָר בלוז אַ בלינדער שפּיל מיטן מזל — טראַכט דאַניעלאַ. — דאָ דרייען זיך דאָך אַרום מיידלעך מיט צוויי „מעלדונגען“. די, וואָס מען רופט זיי: די „מזלדיקע“. זיי האָבן שוין איבערגעלעבט אַזעלכע, וואָס בשעת זייער אַנקומען אין „פרוידע“-לאַגער האָבן זיי, די אַלטע, די „מזלדיקע“, שוין געהאַט די צוויי „מעלדונגען“. לויט דער לאַגער-טראַדי-ציע, וועלן די „מזלדיקע“ דערלעבן די פּריי. פּונדעסטוועגן, ביינאַכט אויפן געלעגער, ציטערן די מיידלעך מיט צוויי „מעלדונגען“ מער פון אַלע אַנ-דערע פאַר דעם מאַרגנדיקן טאָג.

ס'איז לייכט צו גלויבן אין דער לאַגער-טראַדיציע, ווען אויף דער וואַג-שאַל ליגט נישט דיין אייגן לעבן.

איצט, צווישן צווייטן און לעצטן גאַנג, שווימען נאַכאַמאָל אַרויף פאַר פאַר די אויגן די פּנימער פון די דייטשן, וועלכע יעדע פון זיי האָט דאָ היינט, אויף דעם זעלבן געלעגער, געגעבן „פרוידע“. יעדע איינע גריבלט זיך איצט נאַכאַמאָל אין דעם געשטאַלט פון דייטש, פּרוווט זיך דערמאַנען יעדעס וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט; זיין מינע בשעת ער איז פון איר אַוועק. זי וויל איצט אַראָפּלייענען פון דעם געשטאַלט אן ענטפּער: צי איז ער געווען צופּרידן?...

... היינטיקע נאַכט! נאָכן לעצטן גאַנג, טראַכט דאַניעלאַ, ווען עס וועט זיך אויסלעשן דאָס ליכט אין די בלאַקן, וועט זי אַרויסגיין צו דער לאַט-רינע. פון דאָרט איז נישט ווייט צום סטאַוו. דאָס וואַסער וועט זי אַריינ-נעמען אין זיך אויף אייביק. עס וועט מער שוין נישט זיין „צוויי אזויגער בייטאַג“. דאָס וואַסער וועט זי צודעקן. דאָס וואַסער וועט לעשן דאָס פייער, וואָס ברענט אינעם קאַפּ. זי וועט ליגן טיף, אויף דעם דנאָ פון טייך, אַט אזוי ווי זי ליגט איצט אויפן געלעגער. זי וועט ליגן רוּק, לייכט, פּריי. דאָס וואַסער פון טייך וועט שטראַמען איבער איר נאַקעטן גוף און שווענקען אים פון אינעווייניק און פון אויסווייניק און אים רייניקן. זי וועט זיין לייכט, פּריי...

דאס הויז פון די ליאלקעס

איצט צווישן צווייטן און לעצטן גאנג, טאָר זיך קיינער נישט געפינען אויפן פלאץ. איצט טאָר מען אפילו נישט אַרויסגיין צו דער לאַטרינע. איצט וועט דער וואַכמאַן אויף איר שיסן. און ער וועט דערפאַר באַקומען אַ פרייז — דריי טעג אורלויב: „אַ פופע האָט געוואַלט צוגיין צו דער דראַטן-צוים...“ — וועט ער זאָגן. ניין! נאָר נישט דערשאַסן ווערן אינ-דרויסן פאַר די בלאַקן... ביז טאָג-אויפגאַנג איז דעמאָלט געלעגן דאָס דער-שאַסענע מיידל אינדרויסן. פאַרן בלאַק 8, און אירע האַרצרייסנדיקע גע-שרייען האָבן אַ גאַנצע נאַכט אַלע פון זינען אַראָפּגעפירט. ניין! נאָר נישט דערשאַסן ווערן אין דרויסן פאַר די בלאַקן...

אַלע וועלן קריגן „מעלדונגען“. אַלע וועט מען אַרויספירן צום עקזע-קוציע-פלאַץ. קיין איינע וועט דאָ נישט בלייבן. די דייטשן וועלן אין דער לעצטער מינוט אַלע הרגענען. און די וועלט וועט אפילו נישט וויסן ס'ארא לאַגער דאָ איז אַמאָל געווען.

מאַרגן, איבערמאַרגן, וועט מען אויך זי אַרויספירן צו דער „ריי-ניקונג“. ווהיין פירט מען די אַרויפגעוואַרפענע אויפן אויטאָמאָביל? וואָס טוט מען מיט זיי דאָרט, אויף דעם אָרט, וווּ מען פירט זיי אַוועק?

היינט ביינאַכט!... זי וועט נישט וואַרטן ביז מען וועט זי אַרויספירן צום עקזעקוציע-פלאַץ און דערנאָך זי אַרויפּוואַרפן אויפן אויטאָמאָביל. אַ, אויך היינטיקע נאַכט וועט איר אויספעלן מוט דאָס צו טון, פונקט ווי עס פעלט איר אויס מוט יעדע נאַכט. אויך היינטיקע נאַכט וועט זי נישט אַרויסגיין פון בלאַק, זי וועט אַזוי ווי אַלע אַנדערע מיידלעך וואַרטן ביז מען וועט זי אַרויפּוואַרפן אויפן אויטאָמאָביל. ווען וועוועק וואַלט איר דע-מאָלט נישט געשטערט צו קויפן די גיפּט-טאַבלעטען ביים בופעטניק, וואַלט זי דעמאָלט אַוועק צום וועג צווישן יידן-פירטל 1 און יידן-פירטל 3. אין איינעם פון די שפאַלטן פון גרויסן באַרג וואַלט זי דאָס אַראָפּגעשלונגען און וואַלט געווען באַפרייט! דאָרט איז געווען שטיל. אַ סך ליכט איז געווען אַיך די שפאַלטן פון באַרג. עס וואַלט גוט געווען דאָרט צו זיצן אין אַ ווינקל און אַרויסקוקן. ווען מען לאָזט זי דאָרט לעבן, וואַלט זי געקענט אייביק זיצן אין אַזאַ באַהעלטעניש פונעם באַרג. עס וואַלט איר נישט מיאוס געוואָרן. אין גאַנצן געטאָ איז נישט פאַראַן אַזאַ גוטע, אַזאַ אינטימע

באהעלטעניש. זי וואלט דארט געווען אליין, אן מענטשן. עס וואלט איר נישט גמאס געווארן. אין די לעכער פון בארג איז פאראן א סך רחמנות. זי וואלט דעם בארג ליב געהאט. זי וואלט אים קיינמאל נישט פארגעסן. נאך דער מלחמה וואלט זי געגאנגען אהיים צופוס קיין קאנגרעסיא, א פרייע איבער פרייע גאסן. זי וואלט גענומען מאנין ביי דער האנט און מיט אים צוריקגעגאנגען צופוס פון בארג, זאל ער אים זען. זאלן אלע זען דעם בארג, וועלכער האט זי אויסבאהאלטן. ער, דער בארג, האט זי נישט ארויסגעטריבן פון זיך, ער האט נישט געשריגן צו איר: "ידישקע, ארויס!..." אזוי ווי עס האבן פאליאקן צו איר געשריגן. דא וואלטן זיי זיך אלע צוזאמענגעטרעפן: מאני, הארי, פא און מא. זי וואלט זיי געפירט צום דער אומזיסטער קיך און געווארט דארט אויף זייער אנקום. זי וואלט זיי דער זען פון דער ווייטנס, זי וואלט באלד געוויסט ווער עס זענען די "פינטעלעך". זי וואלט זיי דערקענט פון דער ווייטנס. זי וואלט צו זיי אנטקעגנגעלאפן. די זון וואלט געשיינט צווישן הויכן און נידעריקן בארג. זי וואלט זיי געפירט צו דער "זשאלקע". דארט שטייט נאך אוודאי די באנק, וואס טעדעק האט געמאכט. אלע וואלטן זיך אוועקגעזעצט. זי וואלט זיי געגעבן צו פארזוכן פון די רויטע רעטעכלעך, וואס זי האט פארזיט. דערנאך וואלט זי זיי געפירט צום "פונקט" פון די אומלעגאלע: אט איז די "ווילע" פון היים-יידל... דא, אין דעם בעטל, איז זי געשלאפן... אויבן, אויפן קאכל-איוון, הינטערן סופיט, ליגן די דריי אויסגעשריבענע העפטן פון איר טאג-בוך. און דארט, לעבן פענצטער, צווישן דער איינגעמויערטער לופט-שאנק און וואנט, ליגט פארשטעקט איר לעצטער העפט. זי וואלט די העפטן צוריק ארויסגענומען פון באהעלטעניש. אין זיי איז פארשריבן אלץ וואס עס האט מיט איר פאסירט — —

דורכן פענצטער האבן זיך אריינגעריסן קלעפ פון לעצטן גאנג, און דערמאנט דעם אנקומענדיקן מארגענדיקן טאג. מיידלעך האבן זיך איבער-געדרייט אויף די בעטלעך פון איין זייט צו דער צווייטער. שווארצע דעקן האבן זיך ווי שאטנס געהויבן איבער אויפגעהויבענע פיס אויף די בעטן. די קלאנגען פון גאנג האבן אפגעהילכט אין די אויערן מיט א באקנטן שוידער. פלוצלונג האט זיך אויסגעדאכט אז די טירלעך פון די שאפעס-רייסן זיך אויף, דער בלאק ווערט פול מיט דייטשע קולות, עס קאכט ווי-

דאס הויז פון די ליאלקעס

אין אַ קעסל, דייטשן הענגען אריין אויסגעצויגענע מונדירן אין די גע-
עפנטע שאַפקעס: מאַרגן צוויי אַזייגער...

— אין די העפטן איז פאַרשריבן אַלץ, וואָס עס האָט מיט איר
פאַסירט... און וועגן „מאַרגן צוויי אַזייגער?...“ קיינער וועט דערפון קיינמאָל
נישט וויסן. קיינער וועט נישט וויסן וואָס דאָ, אין דעם לאַגער, איז פאַר-
געקומען. אַלע וועלן דאָ אומקומען. אַלע וועלן דאָ קריגן „מעלדונגען“. די
דייטשן וועלן אַלעמען „רייניקן“ אויפן עקזעקוציע-פּלאַץ. קיין איינע וועט
נישט איבערבלייבן...

...היינטיקע נאַכט וועט זי אַרויס צום טיך! ווען זי וואָלט דעמאָלט
געקויפט ביים בופעטניק פון שוסטער-שאַפּ די גיפּט-טאַבלעטן!... פעלאַ
וועט אודאי בלייבן לעבן. פעלאַ איז אַ „מזלדיקע“. ווען זי שרייבט אויף
וואָס דאָ, איז דעם לאַגער, קומט פאַר, וואָלט דאָס פעלאַ אפשר געקענט
דערנאָך עמעצן איבערגעבן. פעלאַ איז אַ „מזלדיקע“. יאַגאַ האָט פעלאַן
צוגעזאָגט, אַז נאָכן קריג וועט זי זי מיטנעמען מיט זיך קיין דרעזדן.
די דייטשן וועלן פעלאַן אודאי אויך הרגענען. קיינער וועט פון דאַנען
נישט ארויסקומען. עלזע וועט אַרויפּוואַרפן פעלאַן אויפן אויטאָמאָביל —

— פון וואַנען האָט מען דיך געברענגט? ...
דאָס קול איז געקומען פון דערנעבנדיקן בעטל. דאָס מיידל איז גע-
לעגן אויסגעדרייט צו דאַניעלאַן, געקוקט צו איר און נאַכאַמאָל איבערגע-
חזרט די פּראַגע.

— פון וואַנען האָט מען דיך געברענגט? ...
די פּראַגע הענגט אין דאַניעלאַס אויערן: „פון וואַנען האָט מען דיך
געברענגט? ...“ פון צווייטן בעטל קוקן צו איר אַ פאַר אויגן, וואַרטן אויף
אַן ענטפער. אין דער אַרבעטס-אַפטיילונג, בשעת זי איז געלעגן אין דער
ערשטער נאַכט אויפן שטרוי, האָט זי אויך געהערט די זעלבע פּראַגע.

— פון יידן-פירטל 3 — האָט זי געענטפערט.
דאָס מיידל אינעם שכנותדיקן בעטל האָט זיך אויפגעהויבן.
איך בין פון יידן-פירטל 1. אפשר האָסטו דאָרט באַגעגנט מיין פאַמי-
ליע? אפשר וויסטו וואָס זיי מאַכן? איך הייס שאַפּראַן. צפורה שאַפּראַן.
אויפן ערשטן „פונקט“ האָט מען צעשיידט אונדזער משפּחה. האָסט נישט

געהערט אויב עמעצער פון זיי האט זיך אָפּגעראַטעוועט? מיר האָבן גע-
ווינט אויף פרייהייטס-פלאַץ 12.

די געדאַנקען האָבן זיך אָנגעהויבן צו מישן אין איר קאָפּ: דאָס
זעלבע געשפרעך. די זעלבע פראַגן און די זעלבע ענטפערס. אומעטום
דאָס זעלבע...

— ניין, — האָט זי געענטפערט. — איך האָב נישט געקענט דיין
פאַמיליע. איך בין דאָרט געווען אַ פרעמדע, פאַרוואַלגערט געוואָרן אינעם
קריג צו מיינעם אַ ברודער. ער האָט אויך געווינט אין יידן-פירטל 1. ער
הייסט האַרי פּרעלעשניק.

דאָס מיידל איז אַראָפּ פון בעט, דערנענטערט זיך. זי האָט געקוקט
אויף דאָניעלאַן.

— דאָניש?...

„דאָניש? ... ווער איז זי? דאָניעלאַ קוקט אויף דעם פנים פונעם
מיידל, וועלכע שטייט איבער איר געבויגן. ווער איז זי? ... פון וואָנען קען
זי זי? וווּ און ווען האָבן זיי זיך באַגעגנט? אַ ליידיקער גרויער פאַרהאַנג
הענגט איבער איר זכרון.

— יאָ, אין דער היים האָט מען מיך גערופן דאָניש...

צפורה שאַפראַן האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויפן עק פון בעט. זי האָט
אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרשטעלט אים מיט די געעפנטע הענט-פלאַכן
און געשוויגן.

דאָניעלאַ האָט אַוועקגענומען אַ האַנט פון דעם מיידלס פנים. — ווער
ביסטו? ... — האָט זי געפרעגט.

צפורה שאַפראַן איז געווען מיט דריי יאָר עלטער פון דאָניעלאַן. זי
איז געווען אַ שייַן, באַחנט מיידל, געשטאַמט פון אַ באַווסט יידיש הויז
אין מעטראָפאָלי. אינעם „פּרוידע“-לאַגער איז זי געווען די איינציק-
איבערגעבליבענע פון איר „טראַנספּאָרט“.

זי האָט נישט אויפגעהויבן די אויגן. זי האָט געזאָגט:

— האַרי האָט תמיד ביי אונדז דערציילט וועגן דיר. ער איז געווען
שטאַלץ מיט זיין בלאַנדער שוועסטער. איך האָב שטענדיק געשטרעבט דיך
צו זען. איצט האָבן מיר זיך צוואַמענגעטראָפּן אינעם „פּופּען-האַוז“...

דאָס ליכט אין די בלאַקן איז פאַרלאָשן געוואָרן.

שלאפן!...

אינדרויסן האָט אַ פולע לבנה געזילבערט די עלעקטריש-געלאַדנטע שטעכל-דראַט. די שורה שמאַל-שטייענדיקע גרויע שאַפקעס צוקאַפנס די בעטלעך און די טונקעלע דעקן איבער די מיידל-גופים האָבן אויסגעקוקט ווי אַ ריי ענג-געשטעלטע מצבות איבער קברים.

צפורה איז געזעסן אויף אַן עק פון דאָניעלאַס בעט. זי האָט גערעדט, דערציילט, ווי טיף אין איר וואָלט עמעצער ווייטיקלעך זיך גערעכטפאַר-טיקט און זיך מתודה געווען פאַר עמעצן. דער צוזאַמענטרעף מיט האַרי פּרעלעשניקס שוועסטער האָט פּלוצלונג צוריק אויפגעהילט אַ פאַרגאַנגענע וועלט; פון געטאָ האָט מען זי אַרויסגעשיקט, צוזאַמען מיט איר ברודער מאַרצעל. זי איז געווייר געוואָרן, אַז מאַרצעל געפינט זיך אין איינעם פון די דערנעבנדיקע אַרבעטס-לאַגערן. זי האָט אים געוואָלט העלפן. זי האָט געוואָלט גיין צו אים און מיטנעמען מיט זיך ברויט און מאַרגאַרין, נאָר זי האָט מורא געהאַט. די מיידלעך קומען צוריק פון די לאַגערן מיט „מעלדונגען“. גיין אין די לאַגערן איז גלייך ווי גיין צו אַ זיכערן טויט. דערנאָך איז זי געווייר געוואָרן, אַז מאַרצעל געפינט זיך נישט מער אינעם לאַגער. אפשר האָט מען אים אַוועקגעשיקט מיט אַ „טראַנספּאָרט“ אין טיף-דייטשלאַנד. „אויב מאַרצעל וועט שטאַרבן פון הונגער, וועט קיינער נישט זיין שולדיק אין זיין טויט נאָר איך! איך בין געווען פּחדנותדיק. איך האָב דאָך געקענט העלפן“ — —

האַרי!... — האָט אַ בליץ געטון אין דאָניעלאַס קאַפּ. — אפשר געפינט זיך האַרי אויך אין איינעם פון די אַרבעטס-לאַגערן?... אפשר וועט זי אים איצט קענען העלפן?... איר לעבן איז פּלוצלונג געוואָרן אָנגעפילט מיט אַ הייליקן ציל. אין דער איצטיקער מינוט האָט זי געפילט, אַז עס זענען נישטאָ מער אַזעלכע ליידן, וואָס זי זאָל זיי נישט קענען איצט איבערטראַגן. האַרי וואָרט אויף איר הילף...

— ווי אַזוי קומט מען אַריין אין די אַרבעטס-לאַגערן? ווי אַזוי גייט מען פון דאַנען אַרויס? — האָט דאָניעלאַ האַסטיק געפּרעגט.
— די דייטשן, וועלכע היטן די אַרומיקע לאַגערן, פאַדערן אַרויס צו זיך מיידלעך פון „פּופּן-הויז“, מיט אַן אויסרייד, אַז זיי קענען נישט איבער-לאָזן זייער לאַגער אָן שטאַרקער שמירה. די גאַנצע געגנט אַרום איז פול

ק. צעטניק

מיט יידישע אַרבעטס־לאַגערן. די מיידלעך קומען מערסטנטייל צוריק מיט אַ „מעלדונג“. אָפט מאָל קומען זיי לגמרי נישט צוריק. על־פּירוב שיקט מען אַרויס מיידלעך פֿון אַ נייעם „טראַנספּאָרט“. היט זיך, נישט צו זיין צווישן די אַרויסגעשיקטע —

— איך וועל מיך אַליין מעלדן! — האָט דאָניעלאַ איר האַסטיק איבערגעריסן — האַרי געפינט זיך אין אַרבעטס־לאַגער. איך וועל אים זוכן! איך האָב דאָך געזען דאָס פנים פֿון הונגער אויף דער אַרבעטס־אָפטיילונג...

דער בלאַק האָט איצטער אויסגעזען ווי אַ טונקעלע געטא־זאוועלעק ביינאַכט. פֿון צייט צו צייט האָט זיך געהערט אַ זיפֿן פֿון אַ בעטל, ווי פֿון אַ געטא־פענצטער אַרויס. די לבנה האָט געזילבערט די שויבן. אַ נאַגנדיקע אומהיימלעכקייט איז געשטאַנען הינטער די פענצטער און אַריינגעגאַסן איינעם בלאַק בענקשאַפט און יאוש. עמעצער האָט גערופן פֿון אַ בעטל אַרויס: — ציפע! זינג עפעס... אויב נישט וועט מען דאָ פֿון זינען אַראָפּ...

אָפטמאָל טרעפט עס, אין אַזאַ טונקעלער שעה ווי איצט, און צפּורה שאַפּראָן זינגט אויס איר בענקשאַפט. איר שטימע איז סאַמעט־ווייך און זילבער קלינגענדיק. דער גאַנצער בלאַק זינגט מיט איר מיט. צפּורה האָט ליב צו זינגען די לידער, וואָס איר מוטער האָט איר געזונגען ווען זי איז נאָך געווען אַ קליין קינד. מערסטנטייל זענען דאָס העברעיִשע לידער, ווייל צפּורהס מאַמע איז אין אירע מיידל־יאָרן געווען אַ לערערין אין אַ העברעיִשער שול. כאַטש די מיידלעך אינעם בלאַק האָבן פּריער נישט געוואָסט אַרויסצוזאָגן אַפילו איין איינציק העברעיִש וואָרט, האָבן זיי פֿונדעסטוועגן דאָ אינעם „פּופּן־הויז“, שוין באַוויזן זיך אויסצולע־רענען אַלע העברעיִשע לידער, מיט וועלכע צפּורהס מאַמע האָט איינגע־וויגט איר קליינע טאַכטער.

היינט ביינאַכט קען צפּורה נישט עפענען דאָס מויל. דאָס מאָל איז דאָס ליד נישט בלויז אַ פאַרבענקטע מעלאָדיע פֿון דעם היים. דאָס מאָל שטייט די היים פאַר אירע אויגן. זי פילט דעם אַטעם פֿון דער מוטער, אַזוי ווי זי האָט דאָס געפילט בשעת זי האָט זי איינגעוויגט קליינער־הייט פאַרן איינשלאָפֿן — —

פֿון די בעטלעך טראָגן זיך בעטנדיקע שטימען:

דאס הויז פון די ליאלקעס

— ציפע! זינג עפעס...

צפורה קען מער נישט אפזאגן דעם געבעט פון די מיידלעך, און ציטערנדיק־שטיל טראגט זיך איבערן טונקעלן בלאַק דער ניגון:

אמי נמה, נרדס אבי —

ערים דק אני ולברי...*)

די מעלאָדיע ציט זיך, ציט זיך, זי פאַרדעקט מיט אַ וויסן שלייער די שמאַלע שאַפקעס לעבן די ווענט, די בעטלעך, די שויבן פון די פענצ־טער. דאָס ליד וויגט זיך ווי אַ פאַרכישופט זעגל־שיפל ביינאַכט אויף די כוואַליעס פון אַ ים; שיפט זיך צום זילבערנעם טויער פון אַ פולער לבנה... דורכן פענצטער קוקן אַריין די רויטע לעמפלעך, וואָס ברענען אויף די שטעכל־דראַטן. איבער איינעם פון די וואַך־טורעמס הענגט די פולע לבנה ווי אַ הילע אַרום קאַפּ פון דעם פאַרפייניקטן ייד פון נצרת, וואָס אויף די אַרויסגעשטעלטע בילדער אין די פּוילישע פענצטער, אַ סימן, אַז עס וווינט דאָ נישט קיין ייד.

— מיט אַ שטיקל ברויט וועט זי אים קענען ראַטעווען... זי וועט זיך מעלדן פּרייוויליק צו גיין אין די אַרבעטס־לאַגערן. אַ האַלב־ברויט וועט זי שטענדיק קענען מיט זיך מיטנעמען... דאַניעלאַ האָט געפילט, אַז אירע ליידן האָבן זיך פּלוצלונג געהעלט און גערייניקט, ווי גליצענדיק גאַלד אונטערן בלאַונדיקן פיייער פון גאַלדשמיד.

אינדרויסן שטייט די נאַכט הינטערן פענצטער. זי האָט געברענגט, אַפּגעזחמתעט, דאַניעלאַס גורל. דער נאַכטס באַרוועסע פּיס זענען לבנה־באַזילבערט. פון ראַזע־בלאַק אַרויס ציט זיך אַ צערפול בענקשאַפט־ליד די נאַכט נעמט דאָס ליד אויף אירע נאַקעטע הענט, שפּאַנט דערמיט אַוועק, טראַגט עס איבער די דעכער פון די בלאַקן; איבער דער עלעקטריש־געלאָדענער שטעכל־דראַט, און פירט עס אַוועק צו איר שאַץ־קאַמער.

(* עס שלאַפט די מאַמע,

עס שלאַפט דער טאַטע

עס זענען בלויז וואַך —

איך און מיין האַרץ.

פּאַלקס־ליד פון ח. נ. ביאַליק.

קאפיטל איין און פערציק

קאפריז פון עראס

ווי נאָר פעלאַ איז אָנגעקומען אויף דער „פּרוידע“־אַפּטיילונג האָט זי באַלד נאָכן ערשטן טאָג געזען, אַז דאָס איז פאַר איר קיין עסק נישט. זי, פעלאַ, פון ייִדישן שטעטל ראַדנע, וועט דאָ נישט קענען לעבן בשלום מיט עלזען פון דיסלדאָרף. איינע מוז דאָ אָפּטרעטן פאַר דער צווייטער. אָדער — זי, אָדער — עלזע. צוזאַמען וועלן זיי דאָ נישט קענען זיין. היות פאַר פעלאַן איז געווען קלאָר: אויב זי וויל דערלעבן דעם טאָג ווען זי וועט זיך קענען אָפּרעכענען מיט דער יודענראַט־חברה און מיט דער בלוט־ריינער עלזע פון דיסלדאָרף, מוז זי איצט דערשטיקן דעם צאַרן און אַראָפּ־בייגן דעם קאַפּ, האָט פעלאַ דעריבער באַלד אינעם ערשטן טאָג אָנגעהויבן צו טראַכטן תּחבולות, ווי אַזוי אויסצומיידן עלזען, אַז עס זאָל נישט דאַרפן קומען צו אַ צוזאַמענשטויס צווישן זיי, ווייל נאָך קיינמאַל נישט אַזוי ווי איצט האָט פעלאַ געפילט אין זיך אַזאַ שטאַרקן ווילן צו דערלעבן דעם טאָג פון פּרייהייט און נקמה.

אויב אַזוי מוז פעלאַ, קודם כּל, זיך באַפּרייען פון עלזעס הערשאַפט. כּל זמן זי וועט זיך געפּינען אונטער עלזעס רשות קען די זאָך זיך פאַרענ־דיקן מיט אַן אומגליק: פעלאַ וועט זיך נישט לאָזן צעטרעטן ווי אַ וואַרעם פון עלזען! פעלאַ וועט אַפילו נישט האָבן אין זיך אַזוי פיל כוח צו באַהערשן די גערוון. זי וועט פשוט נישט זיין פאַראַנטוואַרטלעך פאַר זיך; זי וועט זיך וואַרפן אויף דעם דיסלדאָפּער „פּראַנקשטיין“ — און דאָס וועט זיין אַן אומגליק נישט בלויז פאַר איר, נאָר פאַר אַלע מיידלעך פון אַלע „טראַנס־

דאָס הויז פון די ליאלקעס

פאַרטן, וואָס וועלן נאָך קומען אַהער אין דעם לאַגער. און וואָס זענען שולדיק די איבעריקע מיידלעך? די דייטשן וועלן זיך שטענדיק אין זיי גוקם זיין. קען דען פעלאַ נעמען אויף איר געוויסן אזא זאך? דעריבער דאַרף זי אויסגעפינען עפעס אַן עצה — און טאַקע וואָס שנעלער — כל זמן איר שכל ווערט נישט פאַרטעמפט, כל זמן זי ווערט נישט פאַרוואַנדלט אין אַזא ווילבסלאַזע פלייש-פופע, ווי די אַלע מיידלעך דאָ.

און אויב אַן עצה — איז נאָר מיטן הויפט-מחותן, מיטן מלאך-המוות גופא, נישט מיט די קליינע משרתים זיינע.

צומאָרגנס, פאַרן אָנהייב פון דער „פאַרווילונג“, ווען די מיידלעך זענען געזעסן אויף די בעטן אַפּוואַרטנדיק, ציטערדיקע, דעם אָנהייב פון דער „דינסט“, האָט פעלאַ אַרויסגעקוקט דורכן פענצטער צו די דייטשע הויכגעשטעלטע געסט, וועלכע זענען אָנגעקומען דורך דער בריק צום לאַגער-פלאַץ. זי האָט זיי אַבסערווירט, אַ שטייגער ווי נישט זיי, נאָר זיי, פעלאַ, וויל איצט צווישן זיי אויסגעפינען אַ פאַסיקן קרבן פאַר איר פלאַץ. פּלוצלונג האָט זי באַמערקט, אַז יאָגאַ, די לאַגער-פירערין, פירט געאַרעמט אַ דייטש, ווייזט אויס אַ באַקאַנטער אירער. פעלאַ האָט באַשלאָסן, אַז פון אַט דעם עלטסטן חזיר דאַרף קומען די הילף.

אַז די דייטשן האָבן זיך דערנענטערט צום בלאַק, האָט פעלאַ זיך פאַרשטעקט אין דער שמאַלער שאַפקע ביי איר בעט. זי איז פּרזער פון דאַרט נישט אַרויס ביז זי האָט נישט דערזען דורך דער טיר-שפּאַרע, אַז איר אויסדערוויילטער, הויכגעשטעלטער גאַסט איז שוין אַריינגעקומען אינעם בלאַק. ערשט דעמאָלט איז פעלאַ אַרויס פון דער שאַפע און גלייך צו אים אַנטקעגן געגאַנגען.

פעלאַ האָט נישט געדאַרפט רעדן. איר שיינער, שלאַנקער קערפּער האָט שוין גערעדט פאַר איר. פעלאַס שיינע, הויכע פיס; די צוויי שורות ווייסע, שמייכלדיקע ציין; די פייערדיקע, שוואַרצע אויגן — האָבן געהאַט זייער אייגענע שפּראַך.

דער דייטש האָט זי אָנגעכאַפט ביי אַ האַנט, נישט לאַזנדיק זי גיין ווייטער, פעלאַ האָט אויף אים אַ קוק געטון. איר שוין מויל האָט באַליידיקט אַ זאָג געטון:

— אַזוי פירט זיך אויף אַ דזשענטלמאַן?...

דער דייטש איז געבליבן שטיין געפלעפט. ער האָט אַ מינוט פאַרגעסן, אַז ער געפינט זיך אינעם „פופען־האַוז“. אַזעלכע ווערטער האָט ער נאָך דאָ נישט געהערט, אַזוי האָט מען נאָך דאָ צו אים נישט גערעדט. אינס־טינקטיוו האָט ער זיך אַרויסגעכאַפט:

— פאַרצייען זי...

די פּרעמיערע איז געלונגען! — איז פעלאַן אַדורכגעלאָפּן דער ער־שטער געדאַנק. גאַרנישט שלעכט צו הערן דאָ, אינעם „פופען־האַוז“, ווי אַ הויכגעשטעלטער דייטש כאַפט זיך אַרויס צו אַ ייִדישער פעלד־הור מיט אַזעלכע צוויי ווערטער: „פאַרצייען זי“... פעלאַ האָט אים אָנגענומען ווי אַ לעידי אונטערן אַרעם, זי האָט אים צוגעפירט צו איר בעט, זיי האָבן זיך ביידע אַוועקגעזעצט. זיי האָבן אַ וויילע געקוקט איינע אויף דעם אַנדערן און הויך זיך צעלאַכט...

זיי זענען געזעסן און געשמועסט. נאָך אַ קורצער צייט האָט דער דייטש געפילט, אַז אַזעלכעס האָט מיט אים דאָ נאָך נישט פאַסירט. דווקא דאָס פרייע האַלטן זיך פון פעלאַן; דווקא דאָס אויפוועקן אין אים דאָס געפיל פון מענלעכן כבוד, דערצו נאָך אין אַזאַ אַרט, וווּ אַרום זיי האָבן זיך סאָלדאַטן געוואַלגערט ווי חזירים אין אַן עקלהאַפּטער בלאַטע — דווקא דאָס האָט אין אים געעפנט פאַרבאַרגענע געפילן און אַרויסגעהויבן אים פון דעם אַרום. זעלבסטפאַרשטענדלעך, אַז דערצו האָט נישט ווייניק צוגעהאַלפּן פעלאַס שיינקייט, פעלאַס שאַרם, פעלאַס העזח, און דער עיקר: פעלאַס קענען אַלע פאַרבאַרגענע וועגן און אומוועגן צו דער נשמה פון מאַן. פעלאַ האָט אויסגענוצט אַלע מעטאָדן פון איר פרוילעכער סטראַ־טעגיע. נאָך דער ערשטער שעה האָט דער דייטש זיך געפונען אינגאַנצן אונטער איר השפעה. ער איז געווען ווי אַ שלאַנג אונטער דער היפּנאָזע פון אַ צויבערער. ער האָט גערעדט ווי ער וואַלט זיך מתוודה געווען:

— יא, איך בין געקומען אינעם „פופען־האַוז“ מיט די זעלבע כוונות פון אַט די אַלע דאָ. איך האָב געמיינט דאָ צו געפינען צייטווייליקן לוסט, נאָר איך האָב געפונען עפעס שענערס...

נישט שלעכט! — האָט פעלאַ אין האַרצן געטראַכט. — גאַרנישט שלעכט! — און אַז זי האָט דערשפירט, אַז דער באַראַמעטער פון איר הצלחה איז שוין גענוג הויך, האָט זי באַשלאָסן צו עפענען אירע קאַרטן.

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

די צייט איז קורץ, די שעהן וועלן אַדורך, און די געלעגנהייט קען פאַר-
לירן גיין. האָט זי דעריבער פשוט און אַפּנהאַרציק, ווי איר שטייגער,
געזאַגט:

— איצט, מיין ליבער, צי ווילסטו, אַז מיין קערפּער זאָל דאָ צעטראַטן
ווערן אזוי ווי אַלע אַנדערע, אַדער ער זאָל געהערן בלויז צו דיר אַליין? ...
דער דייטש האָט געעפּנט די אויגן, ווי ער וואָלט זיך אויפגעוועקט
פון אַ חלום. ער האָט זיך דערפילט ווי אַ צוגעדריקטער צו דער וואַנט.
פעלאַס פראַגע האָט אים פּלוצלונג אַראַפּגעריסן פון זיין ראַמאַנטישן פּלי,
און אים געוויזן די אמתע ווירקלעכקייט.

— איך האָב דערין גאָר פאַרגעסן... — האָט ער געשטאַמלט.

— דו האָסט אפּנים געחלומט, אַז דו זיצסט מיט אַ פּריילין אין
בערלין, אונטער דען לינדען? — האָט פעלאַ שטאַרקער געטראַטן דעם בויגן
פון איר פּיל.

— דער לאַגער דאָ געפינט זיך אונטער געסטאַפּאַ-אויפּזיכט... —
האָט דער דייטש געטראַכט אויף אַ קול. — דאָ קען מען גאַרנישט מאַכן...
איך וואָלט אָבער געקענט בלויז אויספּוועלן מען זאָל דיר באַשטימען צווישן
די קאַלעפּאַקטאַרינס, כדי דו זאָלסט זיין פּריי פון דער „פאַרוויילונגס-
דינסט“.

פעלאַ שאַקלט מיטן קאָפּ אויף גיין: ראשית, וואָלט פעלאַ קיינמאָל
נישט מסכים געווען צו ווערן אַ קאַלעפּאַקטאַרין אינעם לאַגער אונטער
עלזעס הערשאַפט. קאַלעפּאַקטאַרין — דאָס הייסט דאָך: מאַרדן די מייד-
לעך! פעלאַ וואָלט ליבער אויסגעקליבן דעם אייגענעם טויט איידער אַזאַ
פּונקציע. צווייטנס, איז אינעם לאַגער געווען אַ געזעץ, אַז שיינע מיידלעך
טאָרן נישט זיין קאַלעפּאַקטאַרינס. בשעת פעלאַ האָט אים דאָס דערקלערט,
האָט זי זיך אויפגעשטעלט, אַרויסשטעלנדיק איר שלאַנקן גוף מיט אַ קאָ-
קעטישער פּאַזע.

— מיינסט דאָך נישט, אַז מיין קערפּער פאַסט פאַר אַ קאַלעפּאַקטאַרין
אינעם „פּופּען-האַוז“? ...

דער דייטש האָט זיך צעלאַכט. ער האָט געקוקט אויף דער רייצנדי-
קער ליניע פון איר קערפּער, ער האָט זי אַנגענומען ביי דער האַנט. אַוועק-
געזעצט זי לעבן זיך. פעלאַס מוח איז געווען וואַך. פעלאַ ווייסט ווי שנעל

ק. צעטניק

די צייט פאַרשווינדט בשעת אַזעלכע ליבעס-שמועסן. האָט זי דעריבער ווייטער געמונטערט:

— טאָ וואָס איז דער ענטפער אויף מיין פריערדיקער פראַגע?
— איך בין ראַטלאָז. ווירקלעך... — האָט ער פאַרזאָרגט געענטפערט.
זי האָט זיך אויסגעצויגן אויף דער ברייט פון בעט. אירע שיינע הויכע פיס — פעלאַס אויסגעפרוּוטער כלי-זין — זענען געבליבן הענגען, רייצנד-אויפגעדעקטע פאַר די אויגן פונעם דייטש.
זי האָט געפילט זיינע אויגן אויף די אויפגעדעקטע קני-עפל פון אירע פיס. זי האָט זיך צוריק אויפגעזעצט. קוקנדיק אים גלייך אין די אויגן אַרײַן, האָט זי געזאָגט:

— אויב אַזוי, טו דאָס זעלבע וואָס אַלע אַנדערע. דערויף ביטטו דאָך געקומען... מאַרגן וועט אויף דיין אַרט זיצן אַן אַנדערער. ער וועט אפשר אויך זאָגן „איך האָב ביי דיר געפונען עפעס שענערס...“ אַנטשולדיק פאַר מיין טעות אין דיר!...

דער דייטש איז געווען ווי אין אַ קלעם, אָן אַן אַרויסגאַנג. עס איז אים אַפילו נישט איינגעפאלן אַ טראַכט צו טון אין וואָס פאַראַ פלאַנטער אַ יידיש מיידל האָט אים דאָ פלוצלונג אריינגעפירט. ער האָט נישט גער-טראַכט: צו וואָס האָט אים דאָס אייגנטלעך אַלץ געטויגט? צי קען ער דען נישט טון מיט איר אַלץ וואָס ער וויל, און אַוועקגיין? — טאַקע אַזוי ווי פעלאַ האָט אים געזאָגט? און אפשר, ווייל פעלאַ האָט אים דאָס געזאָגט אַזוי פשוט און אַפן, אפשר דערפאַר האָט דאָס אים טאַקע אַזוי געבונדן.
אַ מאַדנער קאַפּריז פון עראָס אינעם דייטשן „פופען-האַז“...

— איך בין גרייט דיר צו העלפן, נאָר אפשר קענסטו מיר זאָגן ווי אַזוי? — האָט ער געפרעגט.

אייגנטלעך האָט פעלאַ נאָר דאָס געוואַלט פון אים הערן. זי האָט געטראַכט אַ ווײַלע. זי האָט געדענקט, אַז ער איז אַנגעקומען געאַרעמט מיט דער לאַגער-פירערין אויפן פלאַץ. זי האָט ערנסט, מיט האַרץ געזאָגט: — איך קען פירן אַ ווירטשאַפט. איך קען זויבער האַלטן אַ וווינינג. איך האָב יאָרנלאַנג די אַרבעט געטון. אפשר איז דאָ, אינעם לאַגער, ביי עמעצן פון די דייטשן נויטיק אַזאַ הילף? איך וועל זאָרגפעליק אויספירן דל אַרבעט.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

דער דייטש האָט פּלוצלונג אַ פּאַטש געטון מיט דער האַנט אין זיין שטערן. אַרויסוואַרפּנדיק אויף זיין אייגענעם חשבון: — אידיאָט!... און ער איז אַרויסגעלאָפּן פון בלאַק.

זי האָט אים נאַכגעקוקט דורכן פענצטער פון בלאַק. ער איז אוועק צו דער לאַגער-פּירערין. זי האָט געטראַכט: אַ האַלבער וועג איז אַדורך מיט הצלחה. איצט דאַרף זי נאָך בלויז מצליח זיין אין דער צווייטער העלפט. און כאַטש פעלאַ איז נישט געוויינט געווען זיך צו ווענדן צו גאָט, — זי האָט מיט גאָט געהאַט אַן אַלטן חשבון פון דער צייט ווען זי איז נאָך אַ קליין קינד געווען, — האָט זי פּונדעסטוועגן איצט צוזאַמענגעפּלאַכטן אירע הענט, ווי אין געבעט; אירע ליפּן האָבן געשעפּטשעט:

„העלף מיר, גאָט! איך זאָג דיר צו, אויב איך וועל איצט מצליח זיין, וועל איך נאָך דער מלחמה ווערן אַ כשרע יידישע טאַכטער. העלף מיר איך זאָל דערלעבן אַרויסצוקומען פון לאַגער! איך מוז נקמה נעמען אין די פּירער פון יודענראַט. מיט אייגענע הענט וויל איך מאַניעקן אוועק-לייגן. דאָס מוז איך טון! און עלזען!... דו העלף מיר בלויז אַרויסצוקומען פון דאַנען. נאָר אויב דו ווילסט מיר נישט העלפּן, בעט איך דיר, ליבער גאָט, מאַך מיר כאַטש נישט קאַליע... מיש זיך נישט אַריין! איך וועל מיר די זאך אַליין אַדורכפירן... זע, איך בעט דיר: מאַך מיר איצט נישט קאַליע דעם דייטש!“...

דורכן פענצטער האָט זי געזען דאָס אַנקומען פון דער לאַגער-פּירע-רין צוזאַמען מיטן דייטש. זיי גייען געאַרעמט. ער רעדט צו איר מיט אַ סך ענערגיע, קענטיק, אַז ער וויל זי איבערצייגן. זיי דערנענטערן זיך צום בלאַק.

יאַגאַ האָט אַנגעקוקט פעלאַן. דעם דייטשס אויגן האָבן געשמייכלט און אויסגעדריקט צופּרידנקייט. ווייזט אויס, אַז פעלאַ האָט באַלד נושא-חן געווען, ווייל יאַגאַ האָט זי געהייסן מיט איר מיטגיין. גאָט האָט צוגעהערט פעלאַס תפילה. זי האָט באַקומען אַ פּונקציע אַלס אויפּרוימערין פון דער לאַגער-פּירערינגס וווינונג.

אַז דאַניעלאַ איז דערנאָך אַנגעקומען אויף דער „פּרוידע“-אַפּטיילונג, איז פעלאַ צו איר געווען ווי אַ געטרייע שוועסטער. פעלאַ פאַרגעסט נישט אויף אַ מינוט, אַז אַ גרויסער נס איז מיט איר דאָ, אינעם לאַגער, געשען.

זי הערט נישט אויף וועגן דעם צו רעדן. די לאַגער-פירערין איז פון איר צופרידן. פעלאַ ווייסט ווי אַזוי צו קויפן דאָס האַרץ פון דער דייטשער בעסטיע. אַז יאַגאַ טרינקט אויס אַ פאַר כוסות, גיסט זי דערנאָך אויס איר האַרץ פאַר פעלאַן ווי פאַר אַ נאַענטער חברטע. פעלאַ האָט שוין געהערט אַלע אינטימסטע געשיכטעס פון יאַגאַס פּריוואַטן לעבן; וועגן איר געליבטן — דער לאַגער-פירער פון אַ דערנעבנדיקן אַרבעטס-לאַגער, — וועלכער פאַרראַט זי; וועגן אירע יונגע מיידל-יאָרן, וועלכע זענען אַוועק אין אַ רעזודענער שאַנד-הויז. שיכורעהייט באַדויערט שטענדיק יאַגאַ פאַרוואַס פעלאַ איז געבוירן געוואָרן אַ ייִדין. ווען נישט, וואָלט פעלאַ אָן ספק, געקענט זיין קאַמענדאַנטין אין אַ דייטשן לאַגער אַנשטאָט צו זיין אַ העפּט-לינג. יאַגאַ גופא וואָלט אויסגעפּועלט, אַז פעלאַ זאָל ווערן לאַגער-פירער-רין. זי פילט, אַז פעלאַ איז איר די איינציקע פּריינדין אויף דער וועלט. יעדע פּרימאַרגן קומט פעלאַ צו לויפן אינעם בלאַק 5, כדי צו העלפן דאַניעלאַן ביים „בעטן-באָו“. נאָך אַ פאַר הענט אויף דער צווייטער זייט ביים „באַוען“ דאָס בעט איז ווי אַ ישועה פון גאָט. דאַניעלאַ בעט איז שטענדיק דאָס ערשטע פאַרטיק. דערנאָך קען פעלאַ צוזאַמען מיט דאַניעלאַן, קאַנטראַלירן צי אַלע בעטן זענען גלייך איינס מיטן אַנדערן. און פעלאַ איז געוואָרן פאַר די מיידלעך פון בלאַק 5 אַ מלאך-הגואל.

קאפיטל צוויי און פערציק

עפעס גרייט זיך

עפעס אן אויסטערלישע זאך גרייט זיך היינטיקן פרימאָרגן. דאָניעלאָס אַלע הושים זענען געווען אָנגעשפּאַנט. עפעס שוידערהאַפטס הענגט אין דער לופט. זי האָט דאָס געפילט ווי עס דערפילט איינער אַ סכּנה, וועלכע לויפּרט צו אים פון אַ באַהעלטעניש, כאָטש ער זעט זי נישט און כאָטש קיינער האָט אים וועגן דעם נישט געזאָגט.

עפעס איז דער היינטיקער פרימאָרגן אַנדערש ווי שטענדיק. אַלץ איז איר אויסגעקומען פאַרדעכטיקט, פּחד־אַנוואַרפּנדיק. עפעס גרייט זיך. עפעס קומט פאַר. זי האָט עס געפילט ווי מען פילט אין דער לופט פון געטאָ דעם אַנקום פון אַן „אַקציע“, כאָטש די דייטשן האָבן פּרונער וועגן דעם קיינעם נישט דערציילט.

אינעם בלאַק זענען נאָך אַלע געשלאָפּן, נאָר דאָניעלאָ האָט געשפּירט, אַז דער גאַנג האָט שוין פון לאַנג געדאַרפּט קלינגען. עס האָט איר גע־שראַקן דאָס יום־טובדיקייט; דאָס שלאָפּן פון אַלע.

פאַרוואָס פאַרשפּעטיקט זיך היינט דער ערשטער גאַנג?

זינט דאָניעלאָ האָט באַקומען דעם העפט מיט דעם בליי־שטיפט פון פעלאָן, וועקט עס זי אויף מיטן ערשטן שפּראַך פון טאַג. ווען אַלע שלאָפּן נאָך איז די בעסטע צייט אַרויסצונעמען דעם העפט, וועלכער ליגט פאַרשטעקט אונטערן האַלץ־שניצעכץ פון בעטל, און — שרייבן.

עפעס איז דער היינטיקער פרימאָרגן אַנדערש פון אַלע פרימאָרגנס. דער געהיימישפּולער גערודער אינדרויסן — איז פאַרדעכטיק און מורא־

ק. צעטניק

אָנוואַרפנדיק. אויפן שכנותדיקן בעטל ראַנגלט זיך צפורה שאַפראַן אינעם שלאָף. זי מאַכט אימהדיקע העוויות מיטן פנים, מיטן האַלדז. ווי מען וואַלט זי אינעם חלום געוואָרגן. אפשר וואַלט גלייך געווען זי אויפצו-וועקן?

זינט דאָניעלאַ האָט זיך מיט איר באַקענט איז צפורה אינגאַנצן פאַר-ענדערט געוואָרן. נישט די זעלבע. די „מזלדיקע“ אינעם בלאַק סודען זיך, אַז צפורה איז פון זינען אַראָפּ. אַזעלכעס האָט שוין נישט מיט איינע דאָ פאַסירט. זיי האָבן מורא, אַז די סלאָוואַקישע אַרצטין זאָל עס נאָר נישט באַמערקן און זי איינשליסן אינעם „קאַ-בע“ צווישן די ווענעריש-אַנגעשטעקטע. לעצטנס דרייט זי צפורה אַרום אינעם לאַגער ווי אַ פרעמ-דע; ווי די געזעצן פון „פּופּען-האַוז“ וואַלטן מער נישט חל געווען אויף איר. דער מזל, וועלכער האָט זי באַגלייט ביז איצט, האָט זיך פּלוצלונג פון איר אָפּגעטון. זי האָט מיט אַמאָל באַקומען צוויי „מעלדונגען“. איין טאַג נאָכן צווייטן. און נאָך דעם, דרייט זי זיך ווייטער אַרום אַ גלייכגיל-טיקע. זי היט זיך נישט מער. זינגט נישט מער. דאָס מויל פאַרשלאָסן. „איך האָב געהרגעט מאַרצעלן!... — דאָס איז דאָס איינציקע, וואָס מען קען פון איר הערן. אויסער דעם — אַ וואָרט נישט. זי שווייגט.

עפעס קומט היינט פאַר הינטער די ווענט פון בלאַק. עלזעס שטימע גייט אויף פון ערגעץ. קאַלעפּאַקטאַרינגס לויפן איבערן לאַגער-פּלאַץ. מען הערט זייערע סודותדיקע פּוס-טריט. עפעס איז דער היינטיקער פּרימאַרגן אַנדערש ווי שטענדיק. ער באַהאַלט אין זיך אַ געהיימנישפּולע, פאַרכטיקע זאָך; די סכּנה קוקט צו איר מיט לויערנדיקע אויגן פון ערגעץ אַ באַ-העלטעניש.

די מיידלעך זענען פאַרזונקען אין שלאָף. איצט קוקט עס אויס ווי קיין שום כּוח וועט זיי נישט קענען אַרויסרייסן פון זייער שלאָף. נאָר ביים ערשטן קלאַפּ אינעם גאַנג וועלן זיי אַלע אויפשפּרינגען מיט אַמאָל: „בע-טען-באָו“... אינטערעסאַנט; ווען די מלחמה ענדיקט זיך פּלוצלונג; די דייטשן אַנטלויפן ביינאַכט; מען קלאַפט מער נישט אין דער פּרי אינעם גאַנג — צי וואַלטן די מיידלעך זיך אַמאָל אויפגעוועקט פון שלאָף?...

דער געהיימנישפּולער גערויש, אינדרויסן, ווערט וואָס אַמאָל שטאַר-

דאָס הויז פון די ליאלקעס

קער. ווער ווייסט וואָס אינדרויסן ווערט איצט צוגעגרייט? פעלאַ האָט איר דערציילט בסוד: „עס איז מעגלעך, אָז מען וועט איבערפירן דעם לאַגער נענטער צום פראַנט...“ פעלאַ ווייסט. אויף פעלאַן קען מען זיך פאַרלאָזן. מסתמא האָט יאָגאָ זיך אַרויסגעכאַפט פאַר איר מיט אַ וואָרט. ניין! זי וועט מער נישט וואַרטן ביז מען זאָל זי פון דאַנען איבערפירן. דאָ וועט זי מאַכן אַ סוף. עס איז נישט מעגלעך צו רעדן מיט די העפטלינגע. נישט מעגלעך אַפילו זיי צו זען. די דייטשן וווינען פון דרויסן, אויסער די צוים־דראַטן, און עס איז נישט מעגלעך צוצוקומען צו די העפטלינגס. זי וועט שוין האַרין מער נישט געפינען. צי איז נישט איר פייניקן זיך — די טיר פון בלאַק האָט זיך אויפגעריסן. די ערשטע איז אַריין עלזע. די געפלאַכטענע רוט אין איין האַנט, אַ וויסער צעטל אין דער צווייטער. קאַלעפאַקטאַרינס האָבן געזוכט מיט די אויגן צווישן די נומערן אויף די בעטלעך. זיי האָבן געטון זייער אַרבעט פלינק, אָן ווערטער, ווי שדים. זיי זענען מורא־אַנוואַרפנדיק געלאָפן פון בעט צו בעט. זיי האָבן זיך דער־נענטערט צו איר בעט. זי האָט געדריקט דעם העפט מיטן בליישיפט אונטערן רוקן. זי האָט געוויסט, אָז מען קומט איצט נאָך איר. דאָס זוכן זיי זי, איר נומער. נישטאָ מער קיין צווייפל, זי האָט דאָך דאָס פאַרגע־פילט. זי האָט שטענדיק געוויסט, וואָס עס דערוואַרט זי דאָ. נאָר פריער האָט דאָס זי געשראַקן ווי אַן אַלגעמיינע זאָך, וואָס לויערט צו אַלע. איצט האָט דאָס זיך קאַנצענטרירט; אַנגעשפיצט זיך ווי אַ שפיז און דער־נענטערט זיך גלייך צו איר. בלויז צו איר. זי איז איצט דער קרבן. דאָס מאַל וועלן אַלע קוקן דורך די שטעכל־דראַט פון עקזעקוציע־פלאַץ צו איר. זי ליגט אַ נאַקעטע אויף דער שטול... דער אויטאָמאָביל וואַרט... הינטער איר רוקן דריקט זי מיט פאַרקוועטשטע הענט דעם העפט מיטן בליי־שטיפט. זי וועט איצט מער נישט באַווייזן דאָס צו באַהאַלטן אונטער דעם האַלץ־שניצעכץ. די קאַלעפאַקטאַרינס קוקן אויפן נומער פון איר בעט. מיט אַ שווינדלדיקער שנעלקייט קלאַפט אויס אין איר מוח פראַגעס און ענטפערט. פון וואַנען האָט זי אין לאַגער אַ העפט?... פעלאַ?... מען וועט זי איצט סיי ווי הרגענען, אָבער דעם נאָמען פון פעלאַן וועט זי נישט דערמאָנען! די קאַלעפאַקטאַרינס זענען אַריין אינעם שמאַלן דורכגאַנג וואָס טיילט אָפּ איר בעט פון דעם שכנותדיקן בעט. אָט זענען זיי שוין

ק. צעטניק

לעבן איר. זי איז רויק. פעלאס נאָמען וועט זי נישט דערמאָנען! פאַרוואָס איז זי אַזוי רויק? ... אָט איז ער — דער טויט...

קאַלעפּאַקטאַרינס רייסן אַוועק די דעק פון צפּורחס בעט. זיי שלעפּן זי ביי די האַר. צפּורה לאַזט מיט זיך אַלץ טון. עלזע שטייט מיט פאַר-לייגטע הענט. זי קוקט אויף איר, קוקט איר גלייך אין די אויגן אַריין. צפּורה שווייגט און עלזע שווייגט. ביידע קוקן איינע אויף דער אַנדערער. איינע אין די אויגן פון דער צווייטער. זיי שווייגן, נאָר עס זעט אויס ווי זיי וואָלטן גערעדט צווישן זיך אַ געהיימע, מוראדיקע שפּראַך.

עלזע גייט און צפּורה גייט איר נאָך. — אַ היפּנאָטיזירטע פון טויט-לעכן פּחד. קיינער האָט זי נישט געהייסן נאָכגיין. זי גייט. הינטער צפּורהן גייען די קאַלעפּאַקטאַרינס. אַלע זענען אַרויס פון בלאַק.

דאַניעלאַ איז געלעגן אומבאַוועגלעך. אירע אברים האָבן זיך בשום אופן נישט גערירט. די אַנטקעגנאַיבערדיקע וואַנט פון בלאַק האָט זיך אויסגעבויגן צוזאַמען מיט די שמאַלע שאַפקעס. אָט וועלן די שאַפקעס אומפאַלן. די פּאָדערשטע ברעטער-זייטן פון די אַנטקעגנאַיבערדיקע בעטן זענען געשווומען פאַר אירע אויגן צוזאַמען מיט די ווייסע נומערן, וועלכע הענגען אויף זיי. זיי האָבן זיך גערוקט איינע נאָך דער אַנדערער, ווי אַ מין רעקלאַמע-שפּילצייג אין אַ שווי-פענצטער. זייער אָנהייב שעפט זיך נישט אויס; און זייער מוטושטשדיקער סוף — ווערט נישט פול.

עטלעכע מיידלעך שפּרינגען אַראָפּ פון די בעטן. זיי שאַרן זיך אַדורך פאַר צפּורחס בעט. אַלץ קומט פאַר ווי אונטערן אויבערפלאַך פון אַ טיפּן וואַסער. זי האָט נישט געהערט, אָז צפּורה זאָל האָבן געשריגן. זי דער-מאַנט זיך נישט, אָז זי זאָל האָבן געהערט איר קול. די גאַנצע זאַך איז פאַרגעקומען ווי אין אַ פאַרטויבונג. זיי זענען מיט צפּורהן אַרויס פון בלאַק, אַבער די פאַרטויבונג איז דאָ, פונדעסטוועגן, ווייטער איבערגעבליבן. די פאַרטויבונג פילט אויס דעם חלל פון בלאַק.

דאַניעלאַ ליגט מיטן רוקן אויפן העפט און בליי-שטיפט — אַזוי ווי פּריער. איבערן בלאַק לויפן מיידלעך, זיי רעדן איינע צו דער אַנדערער, און זי הערט נישט, אָז זיי זאָלן עפעס זאָגן. די איבערגעבליבענע פאַר-טויבונג שטעקט איר אין די אויערן... דאָס איז אַ שוידער-האַפטער סימן. ווייל וואָס פאַר אַ יום טוב איז היינט? עפעס וועט באַלד געשען. צפּורה

דאָס הויז פון די ליאלקעס

האַט נישט געשריגן... אַלץ איז דאָ פאַרגעקומען אַזוי שנעל, אַזוי פּורכט-
באַר, שטיל...

אַלע קוקן צו צפּורהס בעט:

עלזע איז געווען אינעם בלאַק!...

ווען איז דאָס געשען?...

ווער האָט דאָס געזען?...

וואָס האָט עלזע געזאָגט?...

וואָס וועט פאַרקומען היינט אינדערפרי אינעם לאַגער?...

פון אַלע זייטן קוקן אויגן צו ציפעס ליידיקן בעט: אפשר האָט מען
זי אַוועקגעפירט אינעם „קאַ-בע“ בלאַק, צו די ווענעריש-אַנגעשטעקטע?
אפשר איז די סלאַוואַקישע אַרצטין געווייר געוואָרן, אָז ציפע איז אַראָפּ
פון זינען?

מיידלעך שאַרן זיך אַדורך. זייערע אויגן קוקן מיט שרעק צו ציפעס
ליידיקן בעט. איצט וועט זי נישט קענען פאַרשטעקן דעם העפט אונטערן
האַלץ-שניצעכץ. פאַרוואָס האָבן זיי גענומען צפּורהן? זיי זענען דאָך גע-
קומען נאָך איר. ווען זיי זוכן וואַלטן זיי ביי איר געפונען דעם העפט.
אפשר וועלן זיי נאָך אַריינקומען?... זי האָט דאָך סיי ווי נישט געוואַלט
לעבן. טאָ וואָס האָט זי פּריער אַזוי מורא געהאַט?

זי האָט אַרויסגעצויגן די הענט, ליידיקע, פון אונטער איר רוקן. זי
האַט זיי נישט געפילט, אַזוי ווי זי האָט איצט איר גאַנצן קערפּער נישט
געפילט.

דער ערשטער קלאַפּ אינעם גאַנג האָט זיך אַריינגעריסן צווישן די
ווענט פון בלאַק.

קאפיטל דריי און פערציק

זינד-רייניקונג

צען בענקלעך זענען געשטאנען אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה אויף דער ערד פון עקזעקוציע-פלאץ. דער פלאץ איז געווען ליידיק. די פלאַכן פון די פירקאָנטיקע בענקלעך האָבן געקוקט צום הימל, ליידיקע. זיי האָבן געוואָרט. די פאָדערשטע פיס פון די בענקלעך זענען געווען — ליידיקע. מען האָט געזען זייערע קאָנטן.

באלד וועט מען צו זיי צובינדן נאָקעטע אַרעמס פון מיידלעך.

אַנטקעגנאיבער, אויף דער צווייטער זייט פון פלאַץ, האָט די גאַנצע אַרבעטס-אַפטיילונג זיך איצט אויסגעגאַסן צווישן די שטעכל-דראָטן אין אַן אַנצאָליקע מאַסע אויגן. שטעקנס פון קאַלעפּאַקטאַרינס האָבן זיך דאַרט געהויבן, און אַראַפּגעלאָזט זיך איבער די קעפּ פון די הינטערשטע שורות. אויגן, אויפגעריסענע פון שרעק — נישט פאַרן עקזעקוציע-פלאַץ, נאָר פאַר די שטעקנס פון די קאַלעפּאַקטאַרינס — האָבן געשריגן מיט שפּיזנדי-קע בליקן: אַט קוקן זיי!... אַט זעען זיי!... פירקאָנטיקע בענקלעך שטייען אויסגעשטעלט אין מיטן עקזעקוציע-פלאַץ מיט ליידיקע פלאַכן צום הימל אַרויף; זאָלן די קאַלעפּאַקטאַרינס זען; זיי קוקן גלייך צו די בענקלעך!... זיי נעמען נישט אַראָפּ זייערע אויגן פון די בענקלעך!... זיי קענען אפילו אַפּצייילן די בענקלעך: איינס, צוויי... דריי... זאָלן די קאַלעפּאַקטאַרינס זען ווי זיי קוקן און ציילן; זאָלן זיי נישט זאָפּלאָזן דעם שטעקן אויף זייער קאַפּ!...

דאס הויז פון די ליאלקעס

דער אויטאמאביל איז אריינגעפארן דורכן טויער צום עקזעקוציע-פלאץ. ער האט זיך אויסגעדרייט. דער קאפ פון שאפער האט ארויסגעקוקט דורכן פענצטערל. מיט איין האנט האט ער געדרייט ביים רודער, אויפגעפאסט דער אויטא זאל שטיין אויפן ריכטיקן פלאץ, כדי עס זאל דערנאך לייכטער זיין ביים אויפלאדענען. דער שאפער איז ארויסגעשפרונגען פון אויטאמאביל. ער האט נאכגעקוקט מיט א מינע פון געוויסנהאפטקייט, ווי עס פאסט פאר א שאפער א מומחה, וועלכער פארט צו פינקטלעך צום ארט, ווי ער דארף אויפנעמען א לאדונג טחורה, כדי נישט צו פארשאפן די טרעגער אומזיסטע טרחה.

די טונקלע פענענונג פון דער הינטער-זייט-אויטאמאביל איז איצט געשטאנען אקוראט לעבן דער אויסגעשטעלטער שורה בענקלעך. דער שאפער האט ארויפגערוקט זיין ס. ס. הוט פון שטערן העכער אויף זיין קאפ. ער האט אראפגענומען דעם ציגארעט, וואס האט געשטעקט אויף זיין אויער, אָנגעצונדן אים, און אוועקגעשטעלט זיך מיט אין פארקרייזיקטן פוס איבער דעם צווייטן, אָנגעלענט לעבן אויטא; ער האט געצויגן דעם רויך פון ציגארעט; געקוקט מיט א לאַנגווייליקן בליק אויף דער שורה ליידיקע בענקלעך און ארויסגעלאזט א הויכן, נישט-אויסגעשלאפענעם געניץ.

„בשעת רייניקונג וועסטו זען ווי זיי דארט זענען אויסגעפאשעט...“ פלוצלונג האט די אַנצאליקע מאַסע ארויסגעסטארטשע אויגן אויף דער צווייטער זייט עקזעקוציע-פלאץ זיך צוזאמענגעגאסן אין איין פּאַר אויגן. „איך הייס רעניאַ. רעניאַ זיידנער...“ די שפּריצנדיקע שנאה פון אַלע אויגן האט זיך איצט צוזאמענגעגאסן און זיך קאַנצענטרירט אין איין פּאַר אויגן — רעניאַ זיידנערס אויגן? „אונדזער ברויט!... אונדזערע פּאַר-ציעס מאַרגאַרין!... זיי פרעסן דאַרט אויף אונדזער לעבן!...“

רעניאַ זיידנערס אויגן הערן נישט אויף צו קוקן צו איר מיט עקל און שנאה; דאַניעלאַ האט זי אָפּגענאַרט! רעניאַ האט איר געגלויבט, באַצויגן זיך צו איר מיט געטריישאפט באלד אינעם ערשטן טאַג. אָבער דאַניעלאַ האט זי פאַרראטן! זי איז אוועק צום „פּופען-האַוז“ איצט, ווען די שטראַף הענגט איבער איר קאָפּ, איצט, פילט זי זיך ווידער איינזאַם און פאַרלאָזן. פּונקט ווי אין ערשטן טאַג ווען זי איז אָנגעקומען אויף דער

ק. צעטניק

ארבעטס-אפטיילונג. נאָר איצט וועט קיינער אויף איר נישט קיין רחמנות האָבן. זאָל זי ליידין! אויף אַלע פון „פופען-האַוז“ וועט קומען די ריית... אַלע וועט מען אַרויספירן צו די בענקלעך!... און מיר, די מוזלמאַנקעס פון דער אַרבעטס-אפטיילונג וועלן שטענדיק אַריבערקוקן דורך די שטעכל-דראַטן, און זען ווי מען „רייניקט“ זייערע פעטע לייבער, וועלכע האָבן זיך געפאַשעט מיט אונדזער ברויט, מיט אונדזער לעבן!... דאַניעלאַ האָט מער נישט געקענט קוקן צו דער צווייטער זייט שטעכל-דראַטן.

זי האָט אוועקגעגעבן דעם קאַפּ דאָ. — אויף דער רעכטער זייט פון עקזעקוציע-פּלאַץ, זענען געשטאַנען די מיידלעך פון „פופען-האַוז“ אין ריינע, דיך-געשנירלטע לאַגער-שירצן; דאָרט — אויף דער לינקער זייט, איז געשטאַנען אַ טונקלע מאַסע, אַן אַ צורה, זייערע קליידער האָבן זיך צוואַמענגעגאַסן אין איין שטיק, און געהאַנגען אויף די שטעכל-דראַטן ווי אַ לאַנגע, אויסגעצויגענע, פאַרפוילטע שמאַטע; אַ מטושטשעדיקער שטיק, אַן פאַרב און אַן סימנים. די פֿנימער און די אברים האָבן זיך מיט גאַרנישט אויסגעטיילט. נישט געווען גאַרנישט צו דערקענען. די מיידלעך פון „פּו-פּען-האַוז“ האָבן צו זיי אַריבערגעקוקט ווי עס קוקן קרובים, שטייענדיק ביים ראַנד פון אַ ריזיק-אויפגעגראַבענעם מאַסן-קבר צו די אויפגעגראַבענע סקעלעטן. יעדער שטיק פון דער פאַרפוילטער מטושטשדיקער מאַסע קען זיין דיין שוועסטער.

דאַניעלאַ האָט מער נישט געקענט אַריבערקוקן צו דער צווייטער זייט שטעכל-דראַטן. זי האָט אויסגעדרייט די אויגן — און פּלוצלונג זיי דערזען: זיי מאַרשירן צום-עקזעקוציע-פּלאַץ! די ערשטע מאַרשירט עלזע, הינטער איר — אַ שורה נאַקעטע מיידל-לעך, איינצלווייז, אין גענדון-מאַרש.

דער הימל איז געווען טריב און נאַקעט. ער איז געלעגן אינגאַנצן אויפן עקזעקוציע-פּלאַץ, ווי אויסער דאָ, אויפן פּלאַץ, וואָלט זיך שוין אין ערגעץ מער נישט געפונען קיין הימל; ווי גאַרנישט וואָלט זיך געפונען אויסערהאַלב דעם פּלאַץ. לעבן יעדן מיידל האָט מאַרשירט אַ קאַלעפּאַק-טאַרין מיט אַן ערנסטן פנים, ווי אַן אונטערפירערין וואָס באַגלייט אַ כלה צו דער חופּה. עלזעס צעשניטענע באַק האָט פונדערווייטנס געמאַכט אַן

דאס הויז פון די ליאלקעס

אינדרויק ווי א האלבע מאסקע וואלט אראפגעפאלן פון איר פנים. דאס פלייש צווישן די שלעכט-צוזאמענגענייטע העפטן איז איצט געווען — בלוטיק-רויט, און אויסגעזען ווי א צעזעגטע פלייש-ווינד. דאקעגן דער צווייטע העלפט פנים, איז געווען — פייערלעך און ערנסט. די שטיוול-כאלעוועס האבן יום טובדיק געגלאנצט אויף אירע פיס. לעבן זיי האט אראפגעהאנגען דער עק פון דער געפלאכטענער רוט.

די ערשטע איז געגאנגען צביה, הנהס יינגערע שוועסטער. זי האט אויסגעקוקט ווי די גאנצע זאך וואלט איר נאך אליץ געווען אומפארשטענד-לעך. מען האט דערקענט, אז עס האט זיך צו איר גארנישט צוגעקלעפט דא, אינעם „פופען-האז“; זי האט דא גארנישט געלערנט און גארנישט אין זיך אינגעזאפט. איר מוח איז מיט גארנישט קליגער געווארן, און איר תמימות איז דא נישט געמינערט געווארן אויף א האר. א שטייגער, ווי מען וואלט זי נישט איצט געפירט א נאקעטע פון עלזעס שטיבל ארויס, נאר ווי זי וואלט איצט ארויסגעגאנגען פון דער „בית-יעקב“ שולע אין טשעבין. איר קליינער פיליגראן-געשניצטער קערפער אטעמט מיט לוי-טערקייט. זי איז ריין. אומבארירט. איר אינפאנטיליש-אינגעקשנטע תמימות האט זי געשיצט ווי א הארטע שאל דעם קערן פון א נוס. נישט געווען קיין ברירה נאר צו צעטרעטן די שאל צוזאמען מיטן קערן.

ארום און ארום, אויף די שטעכל-דראַטן, זענען געלעגן שורות-שורות אויגן — ווי ארויפגעשנירלטע קאראלן אויפן האלדז פון עקזעקוציע-פלאץ.

ביים אנהייב פון די בענקלעך איז געשטאנען עלזע, די הענט פאר-לייגטע אויף דער ברוסט, און — געשוויגן, פון די וואך-טורעמס האבן דערן פון די מאשינ-ביקסן געקוקט, און — געשוויגן, די דעכער פון די דאזע-בלאקן האבן געקוקט, און — געשוויגן. אלע דארפן קוקן ווי מען „רייניקט“ די זינדיקע פון „פופען-האז“, און — שווייגן.

צפורה שטייט לעבן איר בענקל. עס איז גארנישט אויף איר צו דערקענען קיין ענדערונג. אויף קיין איינע פון זיי איז נישט צו דערקענען קיין ענדערונג. ווי זיי וואלטן נישט געווסט וואס מיט זיי וועט באלד דא פארקומען. זיי שטייען ביי די בענקלעך, פארגליווערטע, און שווייגן, זיי — דער צענטראל-פונקט פון איצטיקן שווייגן — וואגן נישט צו שטערן

ק. צעטניק

די פאַרכטיקע שטילקייט וואָס הערשט איצט אויפן עקזעקוציע-פלאַץ לכבוד זייער טויט.

פון ערגעץ, פון די הימלען, דונערט אָפּ דער לעצטער קלאַפּ אינעם

גאַנג.

אַן אַנדערע וועט היינט ביינאַכט ליגן אויף צפּורחס בעט. מסתמא איינע פון דער „בלומען-קאַמאַנדאַ“. זי, דאַניעלאַ, וואָס שטייט אויף דער דרויסנדיקער זייט פון עקזעקוציע-פלאַץ, שרעקט זיך איצט מער ווי יענע, וועלכע שטייען דאָרט ביי די בענקלעך. אַלע פון אַרום איר דאָ, שרעקן זיך מער ווי יענע דאָרט. צי זעט נישט צפּורה ווי דער טויט הילט אַרום איר נאַקעטן קערפּער, אַזוי ווי זי, דאַניעלאַ, זעט דאָס פונדרויסן? צי פילט שוין צפּורה איצט מער גאַרנישט?...

די דייטשן זענען אַנגעקומען אויפן פלאַץ. זיי האָבן מיט זיך מיטגע-בראַכט דעם טויט. זיי גייען מיט חשיבותדיקע טריט, ווי אַ פייערלעכע דע-לעאַציע צו אַ פעסטיוואַל, אויף וועלכן זיי זענען די הויפט-מחותנים. זיי האָבן זיך אוועקגעשטעלט. דער טויט איז אַרויסגעגאַנגען פון צווישן זיי, ער דערגענטערט זיך צו די בענקלעך. די דייטשן באַגלייטן מיט די אויגן זיינע טריט.

איצט האָבן די קאַלעפּאַקטאַרינס זיך גענומען צו דער אַרבעט. זיי האָבן אַנגעהויבן צוצובינדן די מיידלעך צו די בענקלעך, די הענט — צו די פּאָדערשטע פיס פון בענקל; און די פיס — צו די הינטערשטע פיס פון בענקל.

עלזע האָט געגעבן אַ צייכן מיט איר געפלאַכטענער בייטש אויף דער פלייצע פון איינע פון די קאַלעפּאַקטאַרינס, און עס האָט זיך אַנגעהויבן די „רייניקונג“:

צען שטעקנס האָבן זיך צוזאַמען אויפגעהויבן און צוזאַמען אַראַפּ-געלאָזט אויף די נאַקעטע לייבער.

די שטילקייט האָט זיך אויפגעריסן ווי אַ פּאַפּירענער זאַק: עס שרייען די שטעכל-דראַטן, און עס שרייען די אויפגעשנירטע אויגן אויף זיי; עס שרייען די הימלען, און עס שרייען די דעכער פון די בלאַקן. עס וויינט דער פּחד אויפן עקזעקוציע-פלאַץ, און דער טויט וויינט מיט אים מיט. געענדיקט.

דאס הויז פון די ליאלקעס

די דייטשן פארלאזן דעם פלאץ ווי זאטע געסט — א באנקעט-זאל
דער טויט גייט זיי נאך פון הינטן.

די מיידלעך זענען אריינגעווארפן געווארן אינעם אויטא. דער שאַפער
האַט צוריק צוגעמאַכט די אָפּענע קלאַפּע. די בענקלעך קוקן איצט אויס
ליידיקער פון פּרזער. די געשרייען, וועלכע האָבן זיך אַ מינוט פּרזער פון
זיי געריסן, זענען אַרויס פון זיי און זיי אויסגעליידיקט. די געשרייען
זענען ערגעץ אַוועק צוזאַמען מיטן לעבן פון די מיידלעך און איבערגעלאָזן
די בענקלעך אין מיטן עקזעקוציע-פּלאַץ, ווי אויסגעליידיקטע פּלעשער
אויף אַ טיש נאָך אַ רושיקן מאַלצייט.

דער אויטאָ איז אַוועק און נאָך זיך איבערגעלאָזט אַ ריח פון אָפּגע-
ברענטס. ביים עק שאַסיי האָט ער זיך פאַרקערעוועט אויף לינקס און ער
איז אַוועק צו דער אַרבעטס-אַפּטיילונג, כדי דאָרט אויפצונעמען, אין איינ-
וועגס, די מיידלעך, וועלכע הענטשעל „לבנה“ שיקט איצט אין הימל
אַריין, כדי זיי זאָלן דאָרט העלפן בויען אַן אויטאָ-סטראַדע.

קאפיטל פיר און פערציק

„געזונטהייטס-קאנטראלע“

די ריי האט זיך געצויגן, לענגאויס, איבער דער גאנצער העלפט פון אדורכגעטיילטן בלאק. די מיידלעך זענען געשטאנען אויסגעשטעלט איינע הינטער דער אנדערער און געווארט מען זאל זיי אונטערזוכן. אלע מיידלעך פון „פופען-האוו“ גייען אדורך איין מאל אין דער וואך די גע-זונטהייטס-קאנטראל. יעדער בלאק אין זיין באשטימטן טאג. מיט א סדר. לויט דעם לויף-נומער.

היינט איז די ריי פון בלאק 5.

דער „קא-בע“-בלאק איז אדורכגעטיילט אויף צווייען. די צווייטע העלפט איז אפגעשלאסן. דארט געפינען זיך די מיידלעך, וועלכע זענען געווארן אנגעשטעקט מיט א קראנקייט בשעת דער פארווילונגס-דינסט. פון דארט ווערן זיי אוועקגעשיקט אין א שפיטאל אריין. נאָר קיין איינע פון די אוועקגעשיקטע איז נאָך קיינמאל נישט פון דארט צוריקגעקומען.

דער „קא-בע“-בלאק געפינט זיך ביים סוף פון לאַגער, נאָך דער לאַטרינע און נאָך אלע בלאַקן. אַנטקעגנאיבער — ציט זיך די בריק, אויף וועלכער עס דרייט זיך אַן ס. ס. מאַן מיט אַ מאַשין-ביקס. אייגנטלעך דאַרף דער בלאַק זיין דער „קראַנקען-באַו“ פאַר די מיידלעך פון לאַגער. — צוליב דעם הייסט ער דאָך: „קא-בע“. — נאָר דאָ, אינעם לאַגער, איז נאָך קיינער קיינמאל נישט קראַנק געווען, אויסער, פאַרשטייט זיך, די אַנגעשטעקטע. אויב די סלאַוואַקישע אַרצטין געפינט אויס אין אַ בלאַק אַ קראַנק מיידל

דאס הויז פון די ליאלקעס

— ווערט זי באלד פארשפארט צווישן די אָנגעשטעקטע אין דער פאר-
מאכטער העלפט פון „קאָבע“-בלאָק, און צוזאַמען מיט די אָנגעשטעקטע
ווערט זי אויך אַוועקגעשיקט אינעם „שפיטאַל“ אַרײַן; און אַזוי ווי די
אָנגעשטעקטע קומען מער נישט צוריק, אַזוי קומט די קראַנקע אויך שוין
מער נישט צוריק.

היינט איז די ריי פון בלאָק 5.

די מיידלעך שטייען אויסגעשטעלט לענגאויס אין אַ ריי, איינע
הינטער דער אנדערער, אַלע נאַקעט. ביים פענצטער, ביי אַ ווייס טישל,
זיצט די סלאַוואַקישע אַרצטין. לעבן איר, אויפן טישל, ליגט די ליסטע.
אין דער ליסטע ווערן אַרײַנגעשריבן די נומערן פון די אָנגעשטעקטע
מיידלעך. די אַרצטין קוקט אינעם שוואַרצן מיקראַסקאָפּ אַרײַן. דאָס מיידל
שטייט לעבן טישל; אַרום איר — „קאָבע“-קאַלעפּאַקטאַרינס! לענגאויס
דער וואַנט צייט זיך אַ שווייגנדיקע ריי פון נאַקעטע מיידלעך. אַלעמענס
אויגן קוקן. דאָס מיידל ביים טישל קוקט אויף דעם שטיקל גלאַז, וואָס
ליגט אונטערן „אויג“ פון שוואַרצן מיקראַסקאָפּ. דאָרט — אויף דעם שטיקל
גלאַז, ליגט איצט אויפגעשמירט איר לעבן; דאָרט — אויף דעם שטיקל
גלאַז, הענגט איצט דער צאַפּל פון איר אַטעם, ווי אַ פישל אויפן האַקן
פון דער פּאַנג-בייטש; צי וועט עס, דאָס לעבן — איר אייגן לעבן, וואָס
ליגט אויפגעשמירט אויפן שטיקל גלאַז — זי פאַרראַטן?... צי וועט די
אייגענע פייכטקייט פון איר בויך זי איצט אַוועקשיקן צום טויט?... נאָך
אַ סעקונדע וועט זיך דער אַראַפּגעבויגענער קאַפּ פון דער סלאַוואַקישער
אַרצטין צוריק אַרויפהייבן פון שוואַרצן מכשיר; צי וועט דער אַרויפגע-
הויבענער קאַפּ באלד אַ רוף טון אַ צווייט מיידל צום אונטערזוכן, אָדער
צי וועט דער אַרויפגעהויבענער קאַפּ אַ קוק טון אויפן נומער, וואָס איז
אויסגעקריצט אויף איר ברוסט, און באלד זיך אַריבערבייגן מיט דער
בלייפּעדער איבער דער טויטן-ליסטע, וואָס ליגט לעבן מיקראַסקאָפּ?...
אינדרויסן, ביי דער טאַפּלט-צוים, וואָס ציט זיך לעבן שטעכל-
דראָט, זיצן אַ גרופּע מיידלעך פון דער „בלומען-קאַמאַנדאַ“ און זענען
באַשעפּטיקט ביים פלעגן די בלומען. זיי רעדן הויך, זאָרגלאָז, קלינגענדיק-
פריי. זייערע קולות רייסן זיך אַרײַן דורכן פענצטער ווי דער אינטענסיווער
זשום פון ערשטע פּרילינגס-פּליגן; ווי אַרײַנגעפּלויגענע גרויסן פון

ק. צעטניק

פעלד־פרייקייט; פון דאָרפישע פרימאַרגנס. דער עכאָ פון זייער פלאַפּלעריי שוועבט איצט אַרום איבער די קעפּ פון די נאַקעט־שטייענדיקע מיידלעך; איבער דעם שוואַרצן מכשיר אויפן טיש, און איבער דעם שווייגנדיקן, אַראָפּגעבויגענעם אַלאַ־גאַרסאָן־געשוירענעם קאַפּ פון דער אַרצטין. דאָס זשומענדיקע פלאַפּלעריי פליט איבערן לידיקן שטח, צווישן דער ריי וואַרטנדיקע מיידלעך און דעם ווייסן טישל פון דער אַרצטין; איבער די שטייפּע אַקסלען פון די קאַלעפּאַקטאַרינס — וועלכע שטייען ווי אַ לייב־וואַך, און וואָס מען ווייסט נישט און מען דערקענט נישט אויף זייערע פנימער וועגן וואָס זיי טראַכטן; דאָס זשומענדיקע, זאַרגלאָזע פלאַפּלעריי גליטשט זיך איבער דער שטומער וואַנט, וואָס טיילט אַדורך דעם בלאַק; און איבער דער קלאַמקע פונעם טירל, וואָס עפנט זיך בשעתן אַריינלאָזן די אַנגעשטעקטע, און פאַרמאַכט זיך צוריק הינטער זיי — ביז דער אויטאָ קומט אָן זיי אַוועקצופירן.

דאַניעלאַ קוקט אַרויס דורכן פענצטער. די מיידלעך פון דער „בלו־מען־קאַמאַנדאָ“ טראָגן רוטע פאַטשיילעס אויף די קעפּ. זיי זיצן אַראָפּ־געבויגענע איבער די בלומען־בייטן. זיי שערן אַוועק די בלומען, וואָס, וואַקסנדיק, הייבן זיי זיך אַרויס העכער פון אַנדערע, אָדער בייגן זיך אַרויס אין אַ זייט. די בייטן דאַרפן וואַקסן גלייך! קאַנטיק! מיט גענויער פינקטלעכקייט און סדר. דער בלומען־בייט דאַרף אויסקוקן ווי אַ רויטער שטראָם, וואָס פליסט איינהייטלעך־גלייך אין אַ קאַנטיקע בלעך־פאַרעם.

דאַניעלאַ קוקט אַרויס דורכן פענצטער. די רויט־באַטיכלטע קעפּ פון די פּלעגערניס קוקן פּלוצלונג אויס אין אירע אויגן — ווי אַרויסגע־וואַקסענע בלומען. עס בעט זיך צו נעמען אַ שער און זיי אָפּשערן. זיי פאַרדאַרבן די גלייכע סימעטריע פון דער בייט.

זיי, די מיידלעך פון דער „בלומען־קאַמאַנדאָ“, וועלן אַוודאי זיין די לעצטע דאָ אינעם לאַגער. זיי וועלן אפשר דערלעבן די פריי. עלזע האָט זיי אויסגעקליבן צו דער פונקציע. זיי האָבן באַהאַלטן אינעם מויל בריי־ליאַנטענע פאַרלאָבונגס־רינגעלעך; עס איז זיי געלונגען די ברייליאַנטן אַריינצופירן אינעם לאַגער. דאָס האָט זיי דערנאָך געראַטעוועט.

אינעם בעט, אונטערן האַלץ־שניצעכץ, ליגט איר מעדאַליאָן מיטן גאַלדענעם קייטעלע. „וואַרף אַוועק דאָס דרעק...“ אַן אויסטערלישער נס

דאָס הויז פון די ליאלקעט

איז איר דעמאָלט געשען? אַז מען וועט איבערפירן דעם לאַגער, וואָס וועט דעמאָלט זיין מיט די מיידלעך פון דער „בלומען-קאָמאָנדיאָן“ איצט זענען זיי פריי. זיי לעבן איבער אַנדערע. נאָר, אַז עס ווערט פריי אַ בעט אינעם ראָזע-בלאַק, נעמט מען סיי ווי באַלד אַריין איינע פון דער „בלומען-קאָמאָנדיאָן“.

ניין! דאָס גאַלדענע קייטעלע וועט זי נישט רירן! — — — אַהיימגעקומען פון דער שול, מיטיקצייט. די טעלערס עסן זענען געשטאַנען אויפן טיש. פאַ האָט זיך אויפגעשטעלט פון זיין שטול, ער איז צוגעגאַנגען צום בענקל, וווּ זי איז געזעסן, געשטאַנען הינטער איר: „מאַך צו די אויגן, דאַניש!“ זי האָט געפילט זיינע פינגער אויף איר האַלדז. ער האָט איר אָנגעטון דאָס קייטעלע מיטן מעדאַליאַן, די מתנה צו איר דרייצן-יעריקן געבורטס-טאַג. ער האָט איר געקושט דעם נאַקן, אויפן אַרט וווּ דאָס קייטעלע ווערט פאַרשלאָסן; דאָרט וווּ עס האָט איר אַמשטאַרקסטן ווי געטון דער שמיץ פון עלזעס געפלאַכטענער בייטש. „מאַך אויף די אויגן, דאַניש!“ — האָט ער געזאַגט.

זי האָט געעפנט די אויגן — —

די ריי רוקט זיך נענטער צום טישל. די שוין-אונטערזוכטע מיידלעך לויפן אַרויס פון בלאַק מיט באַרוועסע פיס, די לאַגער-שירצן אין די הענט, צופרידענע, שווייגנדיקע. די בלומען-פלעגערניס רוקן זיך, אינדרויסן, וואָס אַמאָל ווייטער אַוועק פון פענצטער. דער עכאָ פון זייער פלאַפלעריי דער-גרייכט איצט דאָ אַהער ווי דאָס אויסגייענדיקע זשומעריי פון אַן אַרויס-געפלויענער פליג אויף דער צווייטער זייט פון אַ געעפנט פענצטער. דאָס מיידל ביים טישל האָט באַקומען אַ קלינגענדיקן פאַטש אינעם פנים פון דער אַרצטין; זי איז נישט געשטאַנען אויסגעבויגן ווי מען דאַרף בשעת דער אונטערזוכונג. זי האָט געוואָלט אָפנאַרן דער אַרצטין. זי האָט געוואָלט אויסמיידן דעם „טאַמפאַן“. אַז דער „טאַמפאַן“ וועט נישט אַריינ-דרונגען טיף אין איר פרויען-גליד בשעת דער אונטערזוכונג, וועט ער איר דערנאָך נישט קענען פאַרראַטן. אַלע פילן דעם פאַטש אויף דעם אייגענעם פנים. פונדערווייטנס טוט דער פאַטש מער וויי, ווייל די מורא פאַר אים טוט מער וויי ווי דער פאַטש גופא. עס האָט ווייניק געפעלט, און די שיסל מיטן געפאַרבטן וואַסער וואָלט זיך איבערגעקערט. די אַרצטין איז אויפ-

ק. צעטניק

גערעגט. און אז די סלאוואקישע ארצטין איז אויפגערעגט, ווערט דער פחד צווישן די שטייענדיקע מיידלעך אין דער ריי נאך גרעסער. די וועלכע דארפן ערשט צוקומען צו דער קאנטראל, קוקן ביז צו דעם מיידל, וועלכע האט געוואגט זיך צו וועלן ראטעווען אויף אזא אופן, און דערמיט גורם געווען, אז די ארצטין זאל זיין אויפגערעגט. וואלט זי כאטש געווען די לעצטע אין דער ריי, וואלט עס זיי נישט געארט.

דאניעלא טראכט:

פעלא האט איר געלערנט ווי אזוי זיך אויפצופירן בשעת דער פאר-ווילונגס-דינסט; ווי אזוי זיך אויסצוהיטן כדי נישט אנגעשטעקט צו ווערן; זי, דאניעלא, דארף קודם כל אנטקעגנלויפן דעם דייטש; זי גופא דארף זיך אים אנבאטן — וועט אים קיינמאל נישט איינפאלן איר צו מאכן א „מעלדונג“, אפילו זי וועט אים דערנאך אפנארן. זי וועט קיינמאל נישט קענען זיין אזוי ווי פעלא. פעלא איז א גליקלעכער מענטש. פעלא איז א שטארקער כאראקטער; אן פחד, זי, דאקעגן, איז, ווייזט אויס, א שוואכלינג. וואס זאל זי טון? זי קען זיך נישט העלפן. אזוי איז זי. פעלאס געשיכטע מיטן דייטשן אפיציר קען זי ביזן היינטיקן טאג נישט באגרייפן. זי קען דאס נישט פארשטיין. זי וואלט אזעלכעס נישט געוואגט. זי וואלט מורא געהאט. זי? — פארוואס בלויז זי? — קיין איינע פון די מיידלעך, דא, וואלט אזעלכעס נישט געוואגט. ווען זי ווייסט נישט ווי עס קוקט אויס די „פארוויילונג“, וואלט זי אזעלכעס אפשר נאך געקענט גלויבן. ניין? זי וואלט אזעלכעס בשום אופן נישט געוואגט. זי קען זיך דאס אפילו נישט פארשטעלן. פעלא! — פעלא איז א גליקלעכער מענטש!

דער ס. ס. מאן אויף דער בריק שטייט אריבערגעבויגן איבער דעם האלצערנעם אנלען. ער ווארפט קרישקעס ברויט צו די צוויי ווייסע שווא-נען, וועלכע ריטשן זיך אויפן שפיגל פון דער אזערע. די ריי רוקט זיך וואס אמאל נענטער צום טישל. די נאקעטע ארעמס פון די מיידלעך קוקן אויס ווי אויסגעצויגענע העלדזער פון ווייסע שוואנען.

„שילערינס און שילער, באפרייטע פון לימודים, פעריען-צייט, שטייען אויפן הילצערן בריקל פון קאנגרעסיער שטאט-פארק. זיי ווארפן שטיקלעך ברויט צו דער שוואן, וואס שווימט אויף דער אזערע פון פארק... רישא מייערטיק האט באקומען דעם ערשטן פרייז, נאר דער שול-דירעקטאר

דאס הויז פון די ליאלקעס

האָט דעמאָלט געזאָגט, אַז דאַניעלאָס שוואַן-באַשרייבונג איז בעסער פון רישאָס באַשרייבונג וועגן באַלטישן ים. דאָס בלוט איז גערונען דורכן אַרבל פון רישאָס מאַנטל. דער טאַג-בוך ליגט אויף פרוי העלערס קאַפּל-אויון... פאַר דער טאַלאַנטירטער דאַניעלאָ — פון דיין ברודער האַרי". דאָס מעשענע שילדל אויף דעם טאַוול פון איר טאַג-בוך האָט איר אָפּגעראַטעוועט פון טויט אויפן יאַבלאַווער שטאַט-מאַרק. „זאַלסט שטענ-דיק אַריינשרייבן שיינע זאַכן אינעם העפט". — האָט האַרי געזאָגט. ווייזט אויס, אַז זיי האָבן אים פאַרשיקט ערגעץ אין אַ לאַגער, אין טיף-דייטשלאַנד. די קאַלעפּאַקטאַרינס פירן צו אַ פריש מיידל צום טישל. די צוויי שוואַנען שווימען אין דער פענצטער-ראַם פון „קאַבע"-בלאַק. זיי גליטשן זיך אויפן שפיגל פון דער אַזערע ווי אַ צוויילינג. הינטער זיי — די בריק. אַט איז די בריק!... די זעלבע בריק!...

— — — זי שטייט ביים ברעג פון אַן אומבאַקאַנטער אַזערע... די שוואַן טאַפּלט זיך... צוויי שוואַנען שווימען אַנטקעגן צו איר... האַרי שטייט געהילט אין ווייסן. קוקט מיט אָפענע, פאַרשטיינטע אויגן... מען יאָגט זיך נאָך איר... די שוואַנען שפּרייטן אויס וויסע פּליגל. זי לויפט צו זיי — צוויי קאַליפּאַקטאַרינס האָבן זי אָנגעכאַפט ביי די הענט; באַלד וועט זיין פאַרענדיקט די אונטערזוכונג פון דעם מיידל, וואָס איז פאַר איר. דאָס פּאָדער-מיידל ביים טישל וועט באַלד אַוועק. דאַניעלאָ דאַרף שוין שטיין גרייט. די אַרצטין קוקט אינעם מיקראַסקאָפּ. די אַלאַגאַרסאַן-גע-שוירענע האַר פון איר אַראַפּגעבויענעם קאַפּ זענען אַשיק, טיילווייז שוואַרץ, ווי נישט אויסגעברענטער קויל. איר נאַקן איז רויטלעך און אָפּגעראַזירט אויף אַ מענערישן שטייגער. דאָס נאַקן-פלייש שרעקט אַרויס מיט אַ מאַדנעם פּחד, ווי קיין מענטשן אויף דער וועלט וואַלטן נישט געהאַט נאַקנס. די שוואַרצע רונדיקע רער פון מיקראַסקאָפּ דערמאַנט אין דער רונדיקייט פון שוואַרצן ס. ס. הויט אויפן קאַפּ פון הויפט-אַרצט אינעם „וויסנשאַפטס-בלאַק".

דאָס פּאָדער-מיידל לעבן טיש קוקט אויפן שטיקל גלאַז, וואָס ליגט הינטערן אויג פון שוואַרצן מכשיר: צי וועט די אויפגעשמירטע פייכטיקייט פון איר אייגן לייב שיקן זי איצט צום טויט?... דעם מיידלס אויגן פינטלען, קוקן און פינטלען.

ק. צעטניק

דער קאָפּ הייבט זיך אויף פון מכשיר. אַ מאַך מיטן פינגער — דאָס מיידל איז אַוועק! עס טיילט איצט גאַרנישט מער אָפּ צווישן דאַניעלאָן און דעם אַלאַ-גאַרסאָן-געשוירענעם קאָפּ. אַט קוקט די אַרצטין צו איר: אפשר האָט זי איר דערקענט? ... אַ, גאָט!... דאָס מויל פון דער אַרצטין קוקט אויס ווי דאָס מויל פון אַ פיש. די ווינקלען טיף אַראָפּגעלאָזט. פאַר-וואָס קוקט זי אַזוי?... זי האָט זי אויף געוויס דערקענט! זי וועט איצט הייסן זי אַריינפירן הינטער דער פאַרמאַכטער טיר פון דעם דורכגע-טיילטן בלאַק... אפשר לעבן די אָנגעשטעקטע אינעם שפיטאַל?... די קאָ-ליר פון געפאַרבטן וואַסער אין דער שיסל מישט זיך אויס אין אירע אויגן מיט אַלע זאַכן, וואָס געפינען זיך אויפן טיש. פון אומעטום קוקט צו איר צוריק דאָס מויל פונעם פיש. נישטאָ וווּ די אויגן צו באַגראָבן. וואָס טראַכט איצט דאָס פאַרמאַכטע פישן-מויל? פאַרוואָס קוקט אַזוי די אַרצטין אויף איר?... וואָס זעט זי אויף איר קערפער?...

דער אויבערשטער טייל פון פיש-מויל שטאַרצט זיך פאַמעלעך אַרויף. אַ שמיכל:

— ס'אַראַ ברוינקייט פון אַ לייב!... ברוין ווי אַ מונדיר פון אַן ס. ס.מאַן!... ס'אַרע אויגן!! ס'אַרע קערפער-ליניע!... קום אַהער נענטער, זונה! קום אַהער צו דער אונטערזוכונג!...

זי האָט זי נישט דערקענט!... זי זאָל זיך נאָר נישט דערמאַנען!... אַ, גאָט!...

די הענט פון דער אַרצטין שמירן מיט דעם „טאַמפּאָן“ איבערן שטיקל גלאָז, בשעת אירע אויגן קריכן נישט אַראָפּ פון דאַניעלאָס קערפער. גאָט אין הימל!... זי זאָל זיך נאָר נישט דערמאַנען!... זי זאָל זיך נאָר נישט איצט נוקם זיין פאַר דעם קאָפּע אינעם בויך, וואָס זי האָט געקראָגן צוליב איר: „אַזאַ בלום שיקט מען צום שטיין-ברוך? ...“ האַרי האָט איר שטענדיק גערופן: „מיין שיינע בלום!... פעלאַ האָט איר געוואָרנט, זי זאָל זיך היטן נישט אָנגעשטעקט צו ווערן! וואָס געפינט זיך דאָרט אויפן שטיקל גלאָז?... דער אַלאַ-גאַרסאָן-קאָפּ קוקט דערויף מיט איין אויג דורך דער שוואַרצער רער, דאַניעלאָ זעט גאַרנישט. אַ ליידיק שטיקל גלאָז. פונדעסטוועגן פילט זי, אַז די אַרצטין קוקט איצט אַריין אינעווייניק, אין איר בויך, כאַטש זי שטייט פון דער ווייטנס; און כאַטש איר בויך איז פאַרמאַכט. „זי זאָל

דאס הויז פון די ליאלקעס

זיך היטן? ווי אזוי זאל זי זיך היטן? פעלא וואלט זיך געקענט היטן. פעלא קען אלץ. ווי קוקט אויס דאָרט איבערווייניק, אויף דער צווייטער זייט וואַנט פון אַ דורכגעטיילטן בלאַק? צי וועט נאָר פעלאַ געדענקען אַרויס-צונעמען דעם העפט מיטן מעדאליאָן פון איר בעט? פעלאַ וואַלט דאָס אפשר געקענט, נאָך דער מלחמה, איבערגעבן צו אירע עלטערן אַ זכר פון איר. דער נאָקן פון דער אַרצטין איז אָפּגעראַזירט ווי ביי אַ מאַנסביל. די קאַ-לעפּאַקטאַרינס האַלטן שוין דאָס מיידל הינטער איר ביי די הענט. וויבאַלד דער קאַפּ וועט זיך אויפהייבן פון מיקראַסקאָפּ וועלן זיי דאָס מיידל אַהער פירן אויף דאַניעלאַס אָרט. אַט איז די בריק!... די זעלבע בריק אויף אַז אַזערע האָט זי שוין אַמאָל געזען. וווּ זענען אַוועקגעשווימען די שוואַנען?... דער שפיגל אויף דער אַזערע איז ליידיק. דער קאַפּ האָט זיך אויפגעהויבן... די אויגן שטעכן זי אַדורך... אַ מויל ווי ביי אַ פיש... „אַ ברוינע לייב-קאַליר ווי דער מונדיר פון אַן ס. ס. מאַן...“ זי זאל זי נאָר נישט דער-קענען!... אַ, גאַט! זי זאל זיך נאָר נישט דערמאַנען!...

די אַרצטין האָט אַ מאַך געטון מיטן פינגער:

— פאַרשווינד!...

זי איז געזונט!... זי איז פריי!...

זי האָט געפילט, אַז טיף אין איר פרייט זיך עמעצער, און איז גליקלעך.

קאפיטל פינף און פערציק

אפגעחחמעט דער גורל

אַ דאַניעלאַ איז נאָר אַרויס פון „קאַ-בע“-בלאַק, האָט זי געטראָפֿן פּעלאַן אינדרויסן שטיין לעבן בלאַק אַפּוואַרטנדיק איר אַרויסקומען. פּעלאַס פנים איז געווען ערנסט. עפּעס האָט פּאַסירט! — האָט איר אַ שטאָך גע-טון אינעם האַרץ. פּעלאַ קומט נישט צולויפֿן אין מיטן טאָג פון דער אַרבעט, סתם-אַזוי, אומזיסט. דער ערשטער געדאַנק, וואָס איז איר אַדורך אינעם מוח איז געווען: צי האָט פּעלאַ נאָר נישט, חלילה, פאַרלוירן די „פּונקציע...“

— ביזט איצט פריי, פּעלאַ? — האָט זי געפרעגט.

— קום, באַגלייט מיך שנעל צום טויער פון לאַגער! איך דאַרף צו-ריקלויפֿן צו דער אַרבעט!

דאַניעלאַ האָט אַפּגעאַטעמט: גאָט צו דאַנקען!... די שרעק בשעת דער געזונטהייטס-קאַנטראַל האָט איר, ווייזט אויס, צעמישט די געדאַנקען. נאָכן אַרויסקומען פון „קאַ-בע“-בלאַק האָט דער לאַגער פּלוצלונג אויסגעזען אַנדערש ווי שטענדיק — פרייער. דער לאַגער-וועג וואָס איז געווען בערך אַ מייל-לאַנג, האָט איצט אויסגעזען — אומענדלעך.

נאָך דער שטומער, גלאַטער וואַנט אַנטקעגן די אויגן אינעם „קאַ-בע“ בלאַק, האָט דער הימל איבערן לאַגער-פּלאַץ איצט פּלוצלונג אויסגעזען — ווי אַ הימל; הויך און אומענדלעך. די שטעכל-דראַטן צוים לעבן די לאַגער-זייטן האָבן איצט אויסגעזען קליין און נישטיק אַנטקעגן דעם הימלס האַריזאָנט.

דאס הויז פון די ליאלקעס

פון בלאַק 8 זענען די מיידלעך אַרויסגעלאָפֿן צום סטאַוו מיט עס-כלים אין די הענט כדי צו וואַשן זיי פֿאַרן געשיר-אַפעל. אַ סך ליכט איז איצט געלעגן אויפֿן לאַגער-פֿלאַץ. לעבן בלאַק 7 האָבן מיידלעך געשטויבט זייערע דעקן. ביי יעדער דעק — צוויי מעדלעך: איינע פֿון דער זייט, און איינע פֿון דער צווייטער זייט, די שפיצן פֿון די דעקן אין די הענט, און געשאַקלט זיי אין דער לופֿט. די געדעמפטע קלעפֿ וואָס די דעקן האָבן פֿון זיך אַרויסגעבראַכט בשעתן שאַקלען זיי, האָבן דערמאַנט: בלאַקאַנען און גאַניקעס אויף וועלכע מען האָט אין דער היים געקלאַפט בעט-צייג; זיי האָבן דערמאַנט — הויפֿן, אָפענע פענצטער, הויכע הייזער פֿון מענטשן באַוווינטע; די אידיליע פֿון זומער-פֿרימאַרגנס.

מיידלעך פֿון בלאַק 8 זענען געלאָפֿן צום סטאַוו מיט באַרוועסע פֿיס. די זון האָט זיך צעברעקלט צווישן די לידקעס פֿון זייערע פֿיס, און עס האָט אויסגעזען ווי זיי וואַלטן געלאָפֿן, טרעטנדיק מיט די פֿיס, אין אַ קאַלדזשע פֿון קוועק-זילבער. איין רגע האָט זיך געקענט אויסדאַכטן, אַז דאָ איז אַ זומער-קאַלאַניע פֿאַר שילערינס ערגעץ אין אַ געבענטשט זוניק ווינקל אויף גאַטס ערד.

— מאַרגן דאַרפֿן אַרויספֿאַרן עטלעכע מיידלעך צו די דייטשן אין אַרבעטס-לאַגער נידערוואַלדען, — האָט פעלאַ געזאָגט. — איך האָב מיר, וואָס אַן אמת, געשלאָגן מיט דער דעה אויב איך זאָל דיר דאָס דערציילן. נאָר איך בין נאָר וואָס געווויר געוואָרן, אַז יאַגאַ וועט דאָס מאַל אָנפֿירן מיטן טראַנספֿאַרט, ווייל זי פֿאַרט דאַרט אַהין צו איר געליבטן — דער לאַגער-קאַמאַנדאַנט פֿון נידערוואַלדען. אויב דו ווילסט דווקא פֿאַרן, וועל איך ריזיקירן צו רעדן מיט יאַגאַן זי זאָל ווידעראַמאַל צערייסן די „מעל-דונג“, אויב דו וועסט דאַרט אַזעלכעס באַקומען. אַ וויסטן שגעון האָסטו דיר אַריינגענומען אין קאַפֿ, דאַניעלאַ.

זי האָט זיך אָנגעלענט אויף פעלאַס זייט. זי האָט זי אָנגענומען ביים אַרעם. זי איז געגאַנגען ווי אַ קראַנקער, וואָס ווערט געפֿירט פֿון אַ געזונטן. די לאַגער-שירץ איז געווען אויפֿגעקעפֿלט אויף איר לייב. די שיד זענען אַראַפֿגעהאַנגען פֿון די שיד-בענדלעך אין איר צווייטער, אַראַפֿ-געלאַזטער האַנט. זי האָט זיך נאָך נישט באַוווירן ריכטיק צוריק אָנצוטון נאָך דער געזונטהייטס-קאַנטראַל אין „קאַ-בע“ בלאַק. זי האָט איצט געפֿילט

ק. צעטניק

די לאַגער-ערד אונטער די נאַקעטע פּיאַטעס פון אירע פּיס, און איר נשמה האָט אין זיך אַריינגעזויגן די לופט פון דער דאָזיקער ערד. זי האָט געזאָגט: — איך וואָלט דיר נישט מוחל געווען ווען דו דערציילסט עס מיר נישט.

— מוחל-שמוכל, עס איז אַ וויסטער שגעון, זאָג איך דיר. ווען יאָגא פאַרט נישט דאָס מאָל מיט, וואָלט איך דיך מער נישט געלאָזט זיך מעלדן פּרייוויליק. אַפילו ווען איך זאָל וויסן, אַז מאַרגן, איבערמאָרגן פירן די דייטשן אַוועק דעם לאַגער פון דאַנען.

פון דרויסן, לעבן דער „וויסנשאַפטס-אינסטיטוט“-אַלייע, האָבן מייד-לעך פון דער „בלומען-קאַמאָדאָ“ געגאַסן וואַסער פון ראַזע-געפאַרבטע זייערס אויף די דרויסנדיקע בלומען-בייטן. אינעווייניק, הינטער דער פאַר-צוימטער שטעכל-דראַט, האָבן זיי נישט געטאַרט אַריינגיין, די קראַנקן-שוועסטער פון „אינסטיטוט“, וועלכע זענען זיך מטפל מיט די עקספּערי-מענטן-שטיקער, זיי פלעגן אויך די בלומען און פלאַנצן, וועלכע וואַקסן דאָרט. דעם „אינסטיטוט“ גופא זעט מען נישט אַרויס, אַזוי ווי מען זעט נישט אַרויס דעם קאַפּ-שיידל פון הינטער אַ שיינער האַר-פּריזור. דער „אינסטיטוט“ איז פאַררוקט ווייט אין די שאַטנס פון דער אַלייע, איינגע-טונקען צווישן בלומען און גרינס. בלויז אַ קליין שילדל הענגט אויף דעם שטעכל-דראַטענעם טויער פון דער אַלייע:

„אינסטיטוט פאַר היגיענע און וויסנשאַפטלעכער פאַרשונג.“

— איך וועל מיר דאַרפן שאַפן אַ האַלב-ברויט. במשך דער וואָך וועל איך דאָס קענען צוריקצאָלן מיט מיינע טעגלעכע ברויט-פאַרציעס — האָט דאַנעלאַ געזאָגט.

— איך בין געווויר געוואָרן, אַז אין נידערוואַלדען איז דער לאַגער נאַענט מיט די דייטשע וווינונגען. דורך דעם דאַרטיקן „יודען-עלטסטן“, אָדער דורך אַן אַנדערן „פּונקציאָנאַר“, וועלכער געפינט זיך בייטאָג אינעם לאַגער, וועסטו אפשר קענען עפעס געווויר ווערן וועגן האַרין. איך פון מיין זייט וועל במילא צוגרייטן יאָגאן דערצו. אויב יאָגא וועט האָבן אַ משוגענע מינוט, קען זי דיר אפשר דאַרט אויך צוהעלפן דערין. איך וועל פרווון פאַרויכטיק די זאָך צוצוגרייטן. נאָר געדענק: עס איז אַ שפּיל מיטן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

טויט! דו קענסט נישט אומגיין מיט די דייטשן. אויף דיר קען מען זיך
נישט פאַרלאָזן...

— איך האָב נישט וואָס צו פאַרלירן. — האָט דאָניעלאַ שטיל געזאָגט.
— פיעשטשע דרך נישט! דו ביזט דאָ נישט קיין בית-יחידה! אויב
דו וועסט דרך וויסן ווי אזוי צו היטן בשעת דער „פאַרוויילונגס-דינסט“,
און אויב דו וועסט דרך וויסן ווי אויסצובאַהאַלטן פון עלזעס אויגן —
וועלן מיר נאָך צוזאַמען פאַרן קיין קאַנגרעסיאָ. וועסט זען וואָס פאַר אַ
לעבן מיר וועלן מאַכן נאָך דער מלחמה. דאָס בלוט וועט רינען פון די
יודענראַט-קעפּפּ...

דאָניעלאַ איז געבליבן שטיין ביים סוף וועג. דאָ פאַרענדיקן זיך
די בלאַקן. פעלאַ איז אַוועק צום אינערלעכן לאַגער-טויער.

— פאַרן לעצטן גאַנג וועל איך אַריינקומען צו דיר אינעם בלאַק
אַריין, האָט פעלאַ גייענדיק נאָכאַמאַל אויסגעדרייט דעם קאַפּ.
און זי איז אַוועק.

**

דער פּלאַץ וווּ זי איז געשטאַנען איז געווען אויסגעפּלאַסטערט מיט
פיר-קאַנטיקע שטיינער. זי האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער ערד און
גענומען אַנטון די שייך. „נאָר נישט טראַכטן וועגן דעם מאַרגנדיקן טאָג!“
— האָט זי געבעטן ביי זיך גופא. — „נאָר נישט טראַכטן דערפּון...“
פון פאַרנט האָט זיך געשוואַרצט דער לאַגער-וועג צווישן צוויי שורות
ראַז-געפאַרבעטע בלאַקן. פונדאָנען האָט דער לאַגער אויסגעזען גאַר אַב-
דערש — ניי און פרעמד. ווי זי וואַלט אים געזען דאָס ערשטע מאָל. פונ-
דאָנען האָט זי געזען דעם לאַגער אינעם ערשטן טאָג. ווען מען האָט זי
אַהערגעבראַכט. איצט ווייסט זי וואָס דאָרט אויבן, צווישן די בלאַקן, קומט
פאַר. אַלץ דאָרטן איז אַדורכגעקנאַטן מיט איר לעבן. זי קען עס ווי זי
קען איר לייב. ווי זי קען די נעגל פון אירע פינגער; די דאָרטיקע ערד.
די בלומען, די פענצטער. די ווענט פון די בלאַקן, און אַלץ וואָס געפינט
זיך צווישן די ווענט. זי קען די בריק איבערן סטאַוו; די קאָליר פון וואַסער
און דעם שוואַרצן שאַטן פון דעם ס. ס. מאַן, וואָס דרייט זיך אַרום טאָג און
נאַכט אויף דער בריק, פונדעסטוועגן, פון דער ווייטנס, דאָ, פון דער זייט.

קוקט איר אלץ איצט אויס פרעמד און ני. ווי אירע געדאנקען וואלטן פלוצלונג פארבלאנדזשעט געווארן; ווי איר אריענטאציע וואלט זיך גע- קרייציקט. א שטייגער ווי איינער בלייבט שטיין ביינאכט ביי א באלויב- טענעם סקווער פון א גרויס-שטאט, און ווייסט פלוצלונג נישט אויף וועלכן ווינקל פון סקווער ער געפינט זיך, כאטש ער גייט טאג-טעגלעך פארביי דעם דאזיקן פלאץ אויפן וועג צו זיך אהיים.

אויף די זעלבע שטיינער איז זי געזעסן בשעת זי איז דא אָנגעקומען דעם ערשטן טאג. פארוואס דערקענט זי נישט מער דאס אָרט? דאָס זעלבע אָרט האָט זי דאָך דעמאָלט געזען. עס שטייט איר קלאָר און בולט פאַר די אויגן. פארוואס קוקט עס איצט אויס ניי און אנדערש? אָט איז דער ליידיקער פלאַץ אויף דער לינקער זייט. דעמאָלט האָט זי דעם פלאַץ אויך געזען. זי קען אים גוט — דעם עקזעקוציע-פלאַץ! פארוואס דערקענט זי אים איצט פלוצלונג נישט מער? ווי ער וואָלט נישט געשטאַנען אויף דעם ריכטיקן אָרט. דעמאָלט האָט ער אויסגעזען ווי אַ שיינ, אַרומגע- צוימטער טעניס-פלאַץ. אנדערש קוקט ער אויס — פונדאָנען, און אנדערש קוקט ער אויס. ווען מען קוקט אויף אים פון דער זייט פון די בלאַקן. פון — דאָרט.

די טאָפּלט-געפילן פון — דעמאָלט, און — היינט, קליידן אָן דעם פלאַץ מיט צוויי פאַרשיידנאַרטיקע אויסזעענס, איינער פרעמד פון צווייטן; איינער אָפּגעטיילט פון אנדערן. זי קוקט אַרויף צום לאַגער און דערקענט אים נישט. זי קוקט אַרום זיך, און באַגרייפט נישט וווּ זי געפינט זיך. פון קיכן-בלאָק האָט מען אַרויסגעשטעלט אויפן פלאַץ קעסלען הייסע זופ. באַלד וועט מען די קעסלען טראָגן צו די בלאַקן. מיטיקצייט. זי האָט זיך אויפגעשטעלט. די שטיינער אויפן פלאַץ זענען געווען שיינ-אויסברו- קירט. אויף דער רעכטער זייט האָט זיך געצויגן דער וועג צום אַרבעטס- לאַגער. הענטשעל די „לבנה“ זעצט דאָרט פאַר דעם ווייטערדיקן בוי פון לאַגער. אין אַנהייב איז אַודאי הענטשעל דאָ געווען. דאָ האָט ער אַנגעהויבן דעם בוי. דאָ, אויף דעם אָרט, וווּ זי שטייט איצט, האָבן מיידלעך געריי- ניקט זייערע לאַפּעטעס; איבערגעפירט רעלצן פון אָרט צו אָרט. וויפל טויזנטער מיידלעך האָט דער אויטאָמאָביל פונדאָנען אַוועקגעפירט ביז אָט די שטיינער זענען דאָ געוואָרן אויסגעפלאַסטערט? וויפל מוזלמאַנקעס זענען

דאס הויז פון די ליאלקעס

פריער פארברענט געוואָרן ביז אָט די בלאַקן זענען דאָ געוואָרן אויפגע-
שטעלט? וויפל בלוט פון שילערינס איז צוערשט פאָרגאָסן געוואָרן ביז
עס איז דאָ אַרויסגעוואַקסן איין־איינציקע רויטע בלוט?

זי איז געגאנגען מיטן וועג אַרויף צו צו די בלאַקן.

זי האָט געקוקט צו דער זייט פון אַרבעטס־לאַגער; „אין הימל בויט
מען אַן אויטאָמאָביל־סטראָדע. — קריך אַריין, מיין ליבכען, אין אויטאָ.
וועסט דאָרט צוהעלפן בויען. נאָר פאָרגעס נישט צו זאָגן, אַז דו האָסט
פאָרענדיקט די שולע ביים שאַכט־מיסטער פריץ הענטשעל...“ — וויצלט
זיך דאָרט די „לבנה“. אַמאָל האָט ער דאָס זעלבע געזאָגט דאָ, אויף דעם
אַרט, אויף וועלכן זי גייט איצט; אַמאָל איז דאָ, אויף דעם אַרט, געווען
הענטשעל די „לבנהס“ בוי־שטעלע. וויפל מיידלעך זענען פונדאָנען גע-
קראַכן אינעם אויטאָמאָביל אַריין כדי צו העלפן בויען אינעם הימל די
אויטאָ־סטראָדע? „דו ביזט נישט דאָ קיין בית־יחידה! אַז דו וועסט וויסן
זוי דיך צו היטן בשעת דער פאָרווילונגס־דינסט וועט מען נאָך דער
מלחמה צוזאַמען פאָרן קיין קאָנגרעסיאָ...“ מאַרגן דאָרף זי זיך מעלדן פריי-
וויליק צו פאָרן צו די דייטשן קיין נידערוואַלדען.

די גאַנצע זאך האָט איצט אויסגעזען אין אירע אויגן אומניצלעך
און איבער אירע כוחות. פלוצלונג האָט זיך איר פאַרבענקט צו יענע,
זועלכע זענען דאָ אַמאָל געווען, און זענען שוין אַוועק; נישטאָ מער.

אויפן האַרזיאָנט האָט זיך געצויגן אַ ווייסער וואַלקן און זיין עק
האַט זיך צוזאַמענגעגאַסן מיט די רויטע ליניעס פון די לאַנגע בלומען־
בייטן. „אויף דיר, דאַניעלאַ, קען מען זיך נישט פאַרלאָזן. דו קענסט
דיך נישט אומגיין מיט די דייטשן...“ פונדאָנען וועט זי איצט נעמען אַ
האַלב־ברויט?

זי איז געגאנגען מיטן וועג אַרויף צו צו די בלאַקן.

קאפיטל זעקס און פערציק

פלאימדיקע געסט

— העי, סאניטעטער! קאם מאל הער!

הארי איז ארויסגעגאנגען פון הינטערן בלאק-טויער, פוננאגען ער האט פריער ארויסגעשטעקט דעם קאפ כדי בעסער צו זען. ער איז ארויסגעגאנגען, ווי עס גייט ארויס א יד בשעת אן „אקציע“ אינעם געטא פון א באהעלטעניש, נאך דעם ווי די דייטשן האבן שוין אנטדעקט דאס לאך. ווי ער איז געווען באהאלטן.

— לאדן-אויף דאס „דרעק“!... — האט דער ס. ס. מאן באפוילן.

דער אויטאמאביל איז געשטאנען לעבן דער „לייכן-קאמער“. און הארי האט דערהערט דעם רעש פון אַנקומענדיקן אויטאמאביל. האט ער זיך בשום אופן נישט געקענט איינהאלטן. ער איז צוגעלאפן צום טויער פון בלאק כדי ארויסצוקוקן; באגלייטן מיט די אויגן צום לעצטן מאל די ביינער פון זיינוול לובלינער. א שטייגער, אויב ער וועט דאס נישט טאן — וועט דאס דארטן זיינוולען פעלן; און אויב ער וועט דאס יא טון — וועט זיינוולען צוליב דעם לייכטער זיין דארטן, ווו מען פירט אים אַוועק. דער ס. ס. מאַנישער שאַפער האט באַמערקט האַריס קאַפ אַרויסקוקן פון הינטערן בלאַק-טויער. ער האט אים גערופן, ער האט אַראַפגעלאזט די הינטערשטע קלאַפּע פון אויטאָ. „לאַדן אַרויף דאָס „דרעק“! — האַט ער באַפוילן. און ער איז אַוועק צו די דייטשע וווינונגען.

דער אויטאמאביל איז געווען פארהאנגען מיט שווארצן ברעזענט, אינעווייניק איז געווען טיף און טונקל. אויבן אן, אנטקעגנאיבער דער

דאס הויז פון די ליאלקעס

עפענונג איז געווען א הויפן סקעלעטן; נאקעטע ביינער. דער הויפן איז געווען אַנגעלייגט מיט א סדר, ווי א באַרג קאַרטאָפֿל, נישט צעשפּרייט. פּאַכמעניש אַנגעוואָרפֿן אין דער הויך. דער באַדן פֿון אויטאָמאָביל האָט נאָך אויסגעזען גוואַלדיק ליידיק און לער. אַ סך „דרעק“ פֿון אַ סך לאַגערן דאַרף אָט דער אויטאָמאָביל נאָך היינט אין זיך אַרייַננעמען. מען דאַרף דעריבער לאַדענען מיט שכל. פּאַכמעניש.

די סקעלעטן זענען געלעגן נאקעטע. אַ פּאַרפּלאַנטערטער באַרג פֿון הענט און פּיס. נישט מעגלעך צו דערקענען צי זענען דאָס פּרויען אָדער מענער. ביינער. ביינער. אפילו די קעפּ קוקן אויס ווי אַפּגעשיילטע לאַנגע ביינער.

די טויטע פֿון דער לייכ־קאַמער דאָ, אין זיין לאַגער, קען ער אַלע. ער ווייסט ווען זיי זענען געשטאַרבן, און ער ווייסט ווי אַזוי זיי זענען געשטאַרבן. נעכטן, אייערנעכטן, זענען אַ סך פֿון זיי נאָך געווען ביי אים אין דער קראַנקען־שטובע. ער געדענקט זייער קול, כאַטש זיי שווייגן איצט. ער געדענקט ווי אַזוי יעדער פֿון זיי האָט ערשט נעכטן צו אים געפּישטשעט. ער געדענקט אפילו די קאַליר פֿון די גאַנרענעס אויף זייער רע לייבער. און די, וועלכע זענען מער נישט אַרייַנגעקומען צו אים אין דער קראַנקען־שטובע — ווייסט ער אויך ווי אַזוי זיי זענען געשטאַרבן. אפילו די, וועלכע מען האָט געברענגט צו שלעפּן טויטע פֿון דער בוי־שטעלע — ווייסט ער אויך ווי אַזוי זיי זענען דאַרט געשטאַרבן; ווי אַזוי זיי זענען געפּאַלן מיט דער לאַפּעטע אין די הענט אויף דער ערד פֿון דער בוי־שטעלע, און די אַכזריותדיקסטע קלעפּ פֿון קאַפּאַ האָבן זיי אויך נישט געקענט ציריק אויפשטעלן.

די טויטע פֿון דער לייכ־קאַמער זענען אים אַלע באַקאַנט. אַזוי ווי עס איז אים באַקאַנט דער ריח און די לופט פֿון זיין אייגענעם לאַגער. דאַקעגן יענע, וועלכע ליגן דאַרט אויף דער קופּע, אויבן־אָן, אויפֿן צווייטן עק פֿון אויטאָ, יענע אַנטהילן־אַרויס פֿון זיך אַ נייע, אומבאַקאַנטע לופט, ווי זיי וואַלטן מיט זיך דאָ אַהער מיטגעבראַכט דעם ריח פֿון אומ־באַקאַנטע לאַגערן. זיי זענען דיר נאָענט, זייער נאָענט, און דאָך — פּרעמד. אין פּלוג ביסטו מיט אַלץ גלייך צו זיי! — דו קוקסט אויס ווי זיי! און דאָך זענען זיי פּאַר דיר — אַן אַנטפּלעקונג.

ווי אראפגעפאלענע פון פארשיידענע, פרעמדע פלאַנעטן וואָלטן זיך צוזאַמענגעטראָפן אויף אַ פרעמדער ערד.

דו קוקסט אויף זיי און טראַכסט: ווי אַזוי זענען זיי געשטאַרבן?... ווי אַזוי האָבן זיי פּרײַער געלעבט?... ס'אַרע מיני יסורים זענען דאָרט געווען?... ווי זעט אויס דער לאַגער פון וואָנען זיי קומען?... ווי אַזוי האָבן זיי פּרײַער גערעדט, און ס'אַרע שפּראַך האָבן זיי פּרײַער גערעדט?...

דאָ אינעם אויטאָמאָביל, וועלכער שטייט אויפן אַפּעל־פּלאַץ פון דיין אייגענעם לאַגער, קוקן זיי אויס ווי פּלאַדיקע געסט; די טויט־מאַיעסטער־טישע מיוחסים. קודם כל ווייל מען האָט זיי דאָ אַהער געבראַכט פון דרויסן, פון יענער זייט שטעכל־דראַט. זיי זענען געקומען פון ערגעץ אַן אָרט, וואָס איז נישט באַקאַנט, כאַטש מען ווייסט, אַז אַזאַ אָרט איז פאַראַן. ווי מען ווייסט אויף איין שטערן וועגן דער עקזיסטענץ פון אַ צווייטן שטערן; מען ווייסט — אָבער אין דמיון קען מען זיך בשום אופן נישט פאַרשטעלן ווי אַזוי עס קוקט דאָרט אויס.

דער טויט איז אומעטום גלייך, נאָר דאָס געלעבטע לעבן ביז צום טויט — איז פאַרשיידנאַרטיק. אויף דער מאַסקע פון טויט־פנים זוכן מיר שטענדיק די שפורן פון דעם געלעבטן לעבן. נישט דער טויט שרעקט אונדז אויפן פנים פון אַ בר־מינו, נאָר דאָס לעבן, וואָס האָט פּרײַער אָט דעם פנים באַלעבט. מיר זוכן עס, דאָס לעבן; מיר רופן עס אַרויס אין דמיון, מיר ווילן עס זען, כאַטש עס שרעקט אונדז, ווייל — עס איז נישטאַ מער.

מאָדנע, אויף די צוזאַמענגעפלאַכטענע ביינער פון אַ קופּע טויטע מוזלמענער זוכן מיר אויך די שפורן פון פּרײַערדיקן מוזלמאַנישן לעבן; ווי האָט דאָס לעבן פּרײַער אויסגעזען?... אין ס'אַרע בלאַקן האָבן זיי געאַ־טעמט?... סאַרע הימל איז דאָרט געווען?... ס'אַרע בוי־שטעלע?... ווי קוקט אויס זייער יודען־עלטסטער?... וויפל פאַרציעס האָט מען דאָרט אַרויס־געשניטן פון אַ ברויט?...

„לאַדן־אויף דאָס „דרעק!...“

אַלע טויטע אין דער לייכן־קאַמער זענען פּלוצלונג איצט געווען גלייך אין זיינע אויגן. אייגנטלעך האָט ער פּרײַער בלויז געוואַלט זען אַ לעצטן

דאָס הויז פון די ליאלקעס

מאָל ווי מען פירט אַוועק זיינוול לובלינער. נאָר איצט כאַפט ער אַרויס פון דער קאַמער ווער נאָר עס קומט אים אונטער דער האַנט. אַז דער ס. ס. מאַ-נישער שאַפער וועט צוריק אַהערקומען, דאַרפן שוין אַלע זיין אויפגעלאָדנט אויפן אויטאָמאָביל.

פיניע, דעם געלן איטשע־מאירס זון, איז ביים לעבן אוודאי נישט געווען אַזוי שווער ווי איצט. ווי אַזוי האָבן זיי אויף אים נאָך איבערגע־לאָזט די הויז? קורצע הויזן אַפילו — אַבער קוקן אויס נאָך צו זיין גוטע. זיינע באַרוועסע פיס שלעפן זיך נאָך אויף דער ערד. אַזעלכע לאַנגע פיס! קיינמאָל האָט מען נישט דערקענט, אַז פיניע זאָל האָבן אַזעלכע לאַנגע פיס. אויף דער צווייטער זייט זענען די הויזן באמת לגמרי צעריסן. נישט קיין ווונדער, אַז מען האָט זיי אויף אים איבערגעלאָזט.

„פיניע איז אַ תכשיט. אַזעלכע תלמידים ווי פיניע זענען דאָס שיינדל פון „ישיבת־חכמי־לובלין...“ — האָט הרב שאַפיראַ, דער גרינדער פון דער ישיבה, געזאָגט. פיניע איז געווען אַן עילוי.

איצט שלעפט זיך פיניעס באַרוועסע פיס־פּיאַטעס אויפן זאַמד פון אַפעל־פּלאַץ, ווי ער וואַלט זיך איינגעקשנט, און וויל נישט אַרויפגיין אויפן אויטאָמאָביל. ווען שפּיץ, דער יודען־עלטסטער, האָט געוואַלט געבן זיין פּאַטער צוואַנציק „אַם אַש“, האָט פיניע זיך געוואַרפן אויף דער באַנק, וווּ זיין פּאַטער האָט זיך געדאַרפט אַראַפּלייגן, און געשריגן, ליגנדיקערהייט, צום יודען־עלטסטן, געבעטן זיך: „טייערער יודען־עלטסטער! גוטער יודען־עלטסטער! הרגעט מיך אַנשטאַט דעם טאַטן!...“ און איצט איז אַפילו נישט מעגלעך אויפן אויטאָמאָביל אים אַרויפצושלעפן. איצט וויל ער אַפילו אויפן אויטאָמאָביל נישט אַרויפגיין.

אַ מאַדנע זאָך אינעם לאַגער: אַפּטמאַל האַלטן שוואַכערע לענגער אויס ווי שטאַרקע. דער פּופציק־יעריקער געלער איטשע־מאיר, דער שוואַ־כער, צעבראַכענער ייד, האָט איבערגעלעבט זיין זון! פיניע איז אַפּגע־שטאַרבן ווי אַ מזולמאַן, און, און זיין פּאַטער — אַט דער צעבראַכענער שאַרבן — גייט ווייטער אַרויס צו דער אַרבעט אויף דער בוי־שטעלע! פּונוואַנען שעפט אַזאַ ייד כּוּח? ער איז תּמיד אַפּגעשלאָסן אין זיך, ווי הינטער אַן אייזערנעם פּאַנצער — און שווייגט. דאָס איז אַבער נישט קיין

ק. צעטניק

שווייגן פון א מוזלמאן. זיינע אויגן זענען נישט פארקאלעכט. און דער עיקר זענען דאך — די אויגן. אלץ שפיגלט זיך דאך אפ אין די אויגן: סיי דער ערשטער סימן פון מוזלמאנישקייט, און סיי דער אנוואג פון אג-קומענדיקן סוף. די אויגן! די באווסטע מוזלמאן-אויגן! דער רענטגען פון לאגער-מענטש: קודם כל שפיגלט זיך אין זיי אפ די פארקאלטע נשמה. דערנאך ערשט — דער פארקאלטער גוף.

אויב אזוי: ווהיין קוקן תמיד די גליצענדיקע אויגן פון געלן-איטשע-

מאיר?

אינעם ערשטן טאג נאך פיניעס טויט האָט דער געלער איטשע-מאיר נישט געוואָלט זאָגן "קדיש" נאָך זיין זון: "פיניע לעבט!" — האָט ער גע-שריגן. "נאָך אליהו הנביא זאָגט מען נישט קיין קדיש... פיניע לעבט! פיניע איז אַרויף אין הימל אַריין ווי אַ פייערדיקער מלאך... פיניע האָט נאָך נישט פאַרזוכט קיין טעם פון חטא..." ביינאַכט נאָכן גאַנג, האָט ער זיך אַרויסגעגנבעט צו דער לייכן-קאַמער און דאָרט אָפּגעזעסן אין דער פינצטער לעבן פיניען אַ גאַנצע נאַכט. און אינדערפרי, פאַרן אַרויסמאַרש צו דער אַרבעט, האָט דער געלער איטשע-מאיר פּלוצלונג צוזאַמענגענומען צען יידן לעבן פיניעס געלעגער — ער וויל זאָגן קדיש נאָך זיין זון!

וואָס איז געשען מיטן געלן איטשע-מאיר ביינאַכט אין דער לייכן-קאַמער? צי האָט ער דאָרט אויסגעפונען, אַז פיניעס גוף איז נישט גענוג פאַרברענט געוואָרן און געלייטערט געוואָרן, כדי ראוי צו זיין אַרויפצו-קומען אינעם הימל ווי אַ פייערדיקער מלאך? אָדער צי האָט דאָרט דער געלער איטשע-מאיר, במשך דער נאַכט, אויסגעפונען אַ פּסול אין זיך גופא, ס'הייסט: ווער איז ער דען, ער זאָל מעגן פּסקנען אַזאַ שאלה...

אין מיטן קדיש-זאָגן האָט זיך דערהערט דער גאַנג. אַלע העפטלינגס זענען אַרויסגעלאָפּן צום אָפעל. בלויז די צען יידן זענען נאָך געשטאַנען מיט איין פּוס ביים געלן איטשע-מאיר און מיטן אַנדערן — גרייט אַרויס-צולויפן צום אָפעל-פּלאַץ. זיי האָבן געציטערט, און מיט אַן איינגעהאַל-טענעם אַטעם געוואָרט ער זאָל שוין זאָגן "עושה שלום במרומיו", כדי צו קענען אַרויסוואַרפּן דעם לעצטן "אַמן" און אַרויסלויפן צום אָפעל.

"לאַדן-אויס דאָס דרעק!..."

דאָס הויז פון די ליאַלקעס

די עפענונג פון אויטאָמאָביל איז געווען צו הויך. דער שווייס איז גערונען פון זיין פנים טראָפנווייז. ער האָט געפילט, אַז די כוחות פאַרלאָזן אים. ער האָט קוים אַרויפגעוואָרפן פיניעס אַ האַלבן קערפער אויפן ראַנד פון דער עפענונג. ער איז דערנאָך אַרויפגעקראַכן אויפן אויטאָמאָביל און אַנגעהויבן אַרויפצושלעפן פיניען אינעם אויטאָ אַריין.
„פיניע איז אַרויף אינעם הימל ווי אַ פייערדיקער מלאך...“

קאפיטל זיבן און פערציק

„פעסט-בוילע“

הינטער האַריס פליצעס, אינעם אויטאָ, איז געלעגן אַ קופּע הענט און פיס פון מוזלמענער-סקעלעטן. ער האָט צוגעשלעפט פיניען צום באַרג ביינער. דער אויטאָמאָביל דאַרף נאָך היינט אויפנעמען אַ סך „דרעק“ פון אַ סך לאַגערן. ער האָט אַוועקגעלייגט פיניען צופוסנס פון באַרג.

אינדרויסן, אויף דער מענטשלעכער וועלט, איז דער טויט גלייך, נאָר דאָס לעבן — פאַרשיידנאַרטיק. דאַקעגן, אינעם לאַגער, איז דאָס לעבן גלייך, נאָר דער טויט — פאַרשיידנאַרטיק. פיניע קוקט אויס לגמרי אַנ-דערשױ ווי יענע אויף דער קופּע, נישט בלויז פיניע — אַלע פון דער לייכן-קאַמער קוקן אויס אַנדערש ווי יענע, וועלכע ליגן דאָרט אויף דער קופּע. און די, וועלכע מען וועט נאָך היינט דאָ אויפלאַדן, וועלן אוודאי אויך אויסקוקן אַנדערש. יעדער לאַגער וועט דאָ ליגן אינעם אויטאָמאָביל, ווי אַ באַזונדערע ראַסע; ווי מוסטערן פון פאַרשיידענע פלאַנעטן. ביים לעבן זענען אַלע געווען גלייך. אַלע לאַגערן זענען גלייך איינער צום אַנדערן ווי צוויי טראַפנס פון איין בלוט-שטראָם.

„תלמידים ווי פיניע זענען דאָס שיינדל פון ישיבת-חכמי-לובלין...“ אפשר ליגט דאָרט, אויף דער קופּע, נאָך איינער, אַזאָ תלמיד, פון ישיבת-חכמי-לובלין? ... פאַרוואָס קוקן זיי איצט אויס אַזוי פאַרשיידנאַרטיק? פאַר-וואָס גיבן זיי זיך נישט צו דערקענען איינער מיטן צווייטן? גאַנץ מעגלעך, אַז זיי זענען אַמאָל געזעסן צוזאַמען אויף איין באַנק, אַקסל ביי אַקסל — פאַרוואָס דערקענט מען דאָס נישט איצט אויף זיי? ... אפשר וועט מען נאָך

דאס הויז פון די ליאלקעס

היינט פון א דריטן לאַגער ווידער אויפלאַדן נאָך אַ חבר פון זיי? טאָ פאַרוואָס דערקענען זיי נישט איינער דעם אַנדערן? דאָ, אינעם אויטאָמאָ-ביל, זענען זיי דאָך שוין אַרויס פון די לאַגערן, וואָס האָבן זיי אָפּגעזונדערט און אָפּגעשיידט איינער פון צווייטן! דאָ זענען זיי דאָך ווידער צוזאַמען! דאָ, אינעם אויטאָ, אויף דער קופּע, וועלן זיך אפשר ווידעראַמאַל פאַר-פלעכטן די זעלבע ביינער פון הענט מיט די זעלבע ביינער פון הענט, זוי אַמאַל, בשעת אַ סעודת-ראש-חודש-„רקידהלע“, אין ישיבת-חכמי-לוב-לין! טאָ פאַרוואָס דערקענט נישט איצט איינער דעם אַנדערן? —

„לאַדן-אויף דאָס דרעק!...“

דער ס. ס. מאַנישער שאַפּער וועט באַלד אַרויסקומען, און ער האָט זיך פּלוצלונג דאָ אוועקגעשטעלט „פּילאָזאָפּירן“
ער האָט איבערגעלאָזט פיניען ביי דער קופּע. ער איז אַראָפּגעקראַכן פון אויטאָמאָביל ווייטער לאַדענען.

וואָס פאַר אַ אויטאָמאָביל איז עס ווידער צוגעפאַרן אינדרויסן צום לאַגער? ... אפשר אַ פּרישע וואַכע פון ס. ס. לייט? שוין ס'צווייטע מאל ווי די וואַכע פון לאַגער האָט זיך געטוישט. שטענדיק קומען אָן ערגערע. דאָכט זיך די בלאַנדע דייטשקע גייט אַראָפּ פון אויטאָ.

שטייענדיק פון דרויסן, אַז מען קוקט אַריין אין אויטאָמאָביל, קוקט עס אויס ווי פיניע וואַלט געלעגן לעבן דער קופּע ביינער ווי אַן אַראָפּגע-קייקלטע קאַרטאַפּל פון אַ גרויסן קאַרטאַפּל-הויפּן; ווי זיי וואַלטן אים מיט אַ כּוונה אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך; זיי ווילן זיך נישט מיטן מיט אַנדערע. זיי האָבן זייערן אַ באַזונדערן סוד, און אַנדערע דאַרפן דעם סוד נישט הערן. יעדער לאַגער האָט זיין באַזונדערן סוד; דער סוד, וועלכער האָט אַרומגענומען די מענטשן פון לאַגער ווי ווענט פון אַ טאַפּ און זיי געקאַכט צוזאַמען. ס'אַרער זכר פון אַ פּריער געלעבטן-לעבן האָט געקענט ביי זיי בלייבן? אַלץ איז דאָך פאַרברענט געוואָרן. איצט האָבן זיי זייערן אַ באַ-זונדערן געמיינזאַמען סוד; זיי קומען פון אַ געמיינזאַמען טאַפּ!

משונה צו זען: דער יונגער פיניע ליגט אויפן אויטאָמאָביל, און זיין פּופּציק-יעריקער פּאַטער שטייט איצט אויף דער בוי-שטעלע מיט אַ לאַ-פּעטע אין דער האַנט. סוף-סוף וועט די „קאַץ“ אים ווידעראַמאַל אויפ-

ק. צעטניק

שרייבן. דעם געלן איטשע-מאירס קאפ ווארפט זיך אין די אויגן אויף דער בוי-שטעלע, ווי גלאנציקער מעש אונטער א לויטערן הימל.
א מאדנע קאליר פון א שידל-קאפ.

אלעמען שלעפט ער איצט פריער פון דער לייכן-קאמער, נאך זיינוול לובלינערן מיידט ער אויס. א שטייגער ווי דאס ארויפוארפן זיינוולען אויפן אויטאמאביל, דאס וועט אים ערשט — הרגענען. לעצטנס איז זיינוול נישט מער אריינגעקומען צו אים אין דער קראנקען-שטובע. ער האט זיך נישט געוויזן. דאס לעצטע מאל איז זיינוול צו אים צוגעקומען מיט א מאדנער בקשה:

— פרעלעשניק, א שאד די שטיצע, וואס דו גיסט מיר פון מאל צו מאל! איך וועל מיך סיי ווי נישט לאנג דא ארומדרייען. קענסט עס ליבער אוועקגעבן צו יינגערע פון מיר. נאך איין זאך בעט איך דיר: אז דו וועסט ארויסקומען פון דאנען, זאלסטו אריינגיין צו מיין ווייב און קינדער און זאלסט זיי זאגן, אז איך בין דערהרגעט געווארן אויף דער בוי-שטעלע, בשעת דער ארבעט, אונטערן לאקאמאטיוו. איך וויל נישט זיי זאלן וויסן, אז איך בין דא אט-אזוי אפגעפגרט...

אין שוועכערס שניידער-שאפ איז זיינוול לובלינער געווען דער בעסטער בעל-מלאכה; דער טאן-געבער! אלע האבן זיך מיט אים גערעכנט. ער האט געהאט געזונטע, מוסקולירטע הענט; א פעסט-געבויטן גוף; און א ווארעמען, ידישן בליק אין די אויגן. דער צער פון גאנצן געטא האט זיך אפגעשפיגלט אין אט די אויגן. ער האט געקענט פארטיק מאכן די קנאפ-לעכער פון הונדערט פינף און זיבעציק לופטוואפע-בלוזן במשך א האלבע שייכט. נאך שטענדיק איז זיינוול געווען דער לעצטער. כל זמן עמעצער פון די שניידער האט נאך געשוויצט ביי דער קנאפ-מאשין — האט זיינוול זיך נישט אויפגעשטעלט פון דער ארבעט. פאלדעק, דער שאפ-אויפזעצער, האט שטענדיק געקוקט ווי זיינוול האלט מיט דער אר-בעט. אויב זיינוול האט נאך נישט פארטיק געמאכט דעם «אקארד» איז א סימן, אז מען טאר נישט פארגרעסערן די צאל פון די ארבעטס-בלוזן. וועמען האט זיינוול לובלינער אלץ נישט געהאלפן ביי דער ארבעט? וויפל יידן האט ער אלץ נישט אפגעראטעוועט פון פאלדעקס הענט? ווער איז

דאס הויז פון די ליאלקעס

דען געווען דער טרייסטער אינעם שאפ? ווער האט אריינגעזעצט א נייע
נשמה אין די צעבראכענע הערצער?

אזוי באלד ווי פאלדעק איז נאָר אַרויסגעגאַנגען, האָט זײַנוולס שטימע
באַלד אָפּגעהילכט איבער דער גאַנצער מאַשינען־האַלע:

— ייִדן! נײַטס די תּכּרײַכּים! נײַטס די סױוועס פאַר זײַ! מ'האַט זײַ
אין דער ערד!...

איצט ליגט ער אויף דער ערד פון דער לייכ־קאַמער, ער קוקט אויס
זוי אַ קליין, טױט נפּשׂל. אזױ קלײַ, אזױ דאַר. נישט געווען פון אים וואָס
אַראַפּצוגנבענען.

לעצטנס איז זיינוול אַרויסגעגאַנגען אויף דער בױ־שטעלע מיט באַר־
וועסע פּײַס. ווען ער וואָלט אים אַוועקגעגעבן זײַנע שײַך, וואָלט זײַנוול אַפּשײַך
נאָך געלעבט. מען באַקומט אַ מוזלמאַנישע נשמה דעמאָלט, ווען מען הייבט
אַן אַרומגיין באַרוועס אינעם לאַגער. ער האָט זײַנוולען געדאַרפט געבן
זײַנע שײַך. דער לאַגער־פּירער וואָלט אַוודאי אויפּגעצײטערט געוואָרן ווען
ער זעט זײַן „אַרצט“ אַרומגיין אינעם לאַגער אַ באַרוועסן. ער, דער
„אַרצט“, געהערט נישט צו זײַך. ער געהערט צום אינווענטאַר פון דער
קראַנק־שטובע. ער איז אַ חלק פון דער קראַנקען־שטובע; ווי דאָס ווייס־
לאַקירטע בעטל; ווי אַ לײַדיק רעצעפּטן־פלעשעלע; ווי אַ לער טאַבלעטן־
שאַכטל, וואָס מען טאַר נישט אַרויסוואַרפּן. ער, דער „אַרצט“, געהערט
נישט צו זײַך. כאַטש קײנער געהערט דאָ נישט צו זײַך. אָבער מען דאַרף
געדענקען, אַז די קראַנקען־שטובע איז דאָס באַליבטסטע „שפּילצײַג“ פון
לאַגער־פּירער. אָן ספּק וואָלט זײַנוול לובלינער נאָך געלעבט — ווען ער
וואָלט געהאַט שײַך אויף די פּײַס. אַ סך פון זײַ וואָלטן נאָך געלעבט —
ווען מען לאַזט זײַ כאַטש איין אײַנציקן טאַג ליגן אויף דער גאַלער ערד
אין דער קראַנקען־שטובע. צו וואָס טױג דאַרט דאָס בעט? און צו וואָס
טױג אים אַלס „אַרצט“, וועלכער דרײַט זײַך אַרום אינעם לאַגער, שײַך
אויף די פּײַס? „איך וויל נישט, אַז מײַן ווייב און קינדער זאָלן וויסן, אַז
איך בין אַט־אזױ אָפּגעפּרט“... צי איז מעגלעך, אַז דאָס, וואָס ליגט דאָ
אויף דער ערד, איז אמאָל געווען זײַנוול לובלינער?

— וואָס גיבט עס דאַרט, סאַניטעטער?

דער ס. ס.־מאַנישער שאַפּער איז אַרויסגעקומען פון די דײַטשע ווײַ־

ק. צעטניק

נונגען. ער האָט זיך דערנענטערט, זיין פנים — רויט ווי בלוט, די אויגן — שיכורע, דער שוואַרצער ס. ס. הוט אַרויפגערוקט אויפן שטערן. ער האָט פאַרשנאָלט דעם מיליטערישן פאַסיק אויף זיין שוואַרצן מונדיר, און בשעת-מעשה אַריינגעקוקט דורך דער עפענונג אינעם אויטאָמאָביל אַריין.

— וואָס פיר שווינעריי!... — האָט ער געברומט. — איין זאָהאָפּען איז דאָס, נישט אַרדענונג!...

דער ס. ס. מאַן איז אַריינגעקראַכן אינעם אויטאָמאָביל אַריין. די אַרדענונג אינעווייניק איז אים אויף אַ האָר נישט געפעלן געוואָרן. ער האָט אָנגעכאַפט די טויטע פון דער לייכן-קאַמער און זיי אַרויפגעוואָרפן אויף דער קופּע ביינער. די אַרויפגעוואָרפענע זענען נישט אַראָפּגעפאַלן. דער באַרג האָט זיך גאַרנישט צעשאַטן, לגמרי נישט ווי אַ באַרג קאַרטאַפּל. פיניעס הויזן האָבן איצט אַרויסגעקוקט פון באַרג ביינער ווי אַ טויט-קעלער פּלעק. שעטנו. די הויזן זיינע האָט מען אָנגעזען, אָבער ער גופּאָ האָט זיך באַלט צוזאַמענגעגאַסן מיטן גאַנצן באַרג. אים — האָט מען מער נישט אָנגעזען.

פון דרויסן, אַז מען האָט אַריינגעקוקט דורך דער עפענונג, האָט דער באַרג איצט אויסגעזען פּונקט ווי פּריער; ווי ער וואָלט זיך מיט גאַרנישט פאַרגרעסערט; ווי די טויטע פון דער לייכן-קאַמער וואָלטן דאָרטן פאַרשווינדן; ווי זיי וואָלטן קיינמאַל נישט געווען. בלויז דער פּלעק פון פיניעס הויזן איז געלעגן אויפן באַרג, ווי אַ שעטנודיקע לאַטע.

דער אויטאָמאָביל האָט איצט ווידער אויסגעזען ווי אַן אויסגעקערטע ליידיקע שטוב. אַ סך „דרעק“, פון אַ סך לאַגערן דאָרף דאָ נאָך היינט ווערן אויפגעלאָדן.

דער ס. ס. מאַן איז אַראָפּ פון אויטאָמאָביל. ער האָט צוגעמאַכט די קלאַפּע. פאַרטיק!

— אין דער קאַמער ליגט נאָך אַ לייכע, — האָט האַרי געזאָגט.

אַ פייער האָט זיך פּלוצלונג צעשפּריצט פאַר זיינע אויגן. ער האָט דערפילט די ערד פון אַפּעל-פּלאַץ אונטער די פּלאַכן פון זיינע הענט... ער האָט זיך אַ צווייט מאַל איבערגעקערט... ער האָט זיך נישט געקענט

דאס הויז פון די ליאלקעס

אויפשטעלן פון דעם שטארקן זעץ, וואָס ער האָט באַקומען אינעם פּניח אַרײַן.

— פעסט-בוילע!...*) — האָט דער דײַטש געברומט. — דו פעסט-בוילע!...

דער ס. ס. מאַן איז אַרײַן אין דער קאַמער. ער האָט אָנגעכאַפט דעם טויטן בײ די פּיס, געשלעפט אים צום אויטאָמאָביל.

דער פּאַטש האָט געקלונגען ווי שווערע גלעקער אַרום זײן קאַפּ, נאָר ער האָט נישט געפּילט קײן ווײטיק, זײנוול לובלינערס קאַפּ האָט זיך נאַכגעשלעפט אויף דער ערד נאָכן דײַטש פּיס ווי אַן אַראַפּגעהאַנגענער, נאַכשלעפּנדיקער קאַפּ פּון אַ געשאַכטענעם עוף. „איך וויל נישט מײן ווײב און קינדער זאָלן וויסן, אַז איך בין דאָ אַט-אַזוי אַפּגעפּרטע...“ דאָס אויער אויף דער זײט ווו ער האָט געקראָגן דעם פּאַטש איז געווען פּאַרטױבט, נאָר דווקא דורך דעם פּאַרטױבטן אויער האָט ער איצט בפּירוּש געהערט דאָס קול פּון זײנוול לובלינערס געבעט צו אים.

דער דײַטש האָט אַ הויב געטון דעם קערפּער פּון זײנוול לובלינער ווי מען הייבט אויף אַן אויסגעטריקנטע האַז-פעל. ער האָט אים אַ שלידער געטון טיף אינעם אויטאָמאָביל אַרײַן, ער האָט פּאַרמאַכט די קלאַפּע און אַוועק אין דער „שאַפּערקע“.

דער מאַטאָר האָט זיך אָנגעצונדן, גערוישט. דער אויטאָמאָביל איז אַוועק צום לאַגער-טויער, ער איז אַרויס צום שליאַך. דער אויפּגעהויב-בענער שטויב האָט זיך געוויקלט צווישן די שטעכל-דראַטן ווי ווײסער רויך פּון אַ שריפּה.

אַרום און אַרום האָט זיך אויסגעגאַסן אַ לײדיקײט. נאָר אין האַריס אויערן האָט דער אָנגעצונדענער מאַטאָר נאָך אַלץ גערוישט:
„פעסט-בוילע. פעסט-בוילע. פעסט-בוילע...“

ער האָט זיך באַמיט אויפּצושטעלן פּון דער ערד. ער האָט געפּילט ווי זײנע כּוחות רײנען אויס, ווי לעצטע טראָפּן פּון אַן איבערגעקערט גלאַז, ער האָט זיך קוים צוגעשלעפט צום אַפענעם בלאַק-טויער.

*) עקלהאַפּטער, דײַטשער זידל-וואַרט.

קאפיטל אַכט און פערציק

ביינער און די משן

אקנעם בלאַק איז געווען טונקל. ער האָט זיך געשלעפט אַרויף צו צו דער קראַנקען־שטובע. הינטער אים האָט דער טאָג אַריינגעקוקט דורכן אָפּענעם בלאַק־טויער ווי אין אַן אַנגעשטאַפּטן מיט סקעלעטן טונקעלן אוי־טאַמאַביל אַריין. די האַלצערנע דריי־שטאַקיקע „נאַרעס“ האָבן אַנגעפילט דעם בלאַק ביז צום סופּיט. עס האָט אויסגעזען ווי אַ הויך־אַנגעלייגטער באַרג טויטע מוזלמענער. אַ פּולער אויטאַמאַביל.

דער פּאַטש פּון ס. ס.־מאַנישן שאַפּער האָט געפּלאַמט אויף זיין פּנים, און עס איז אים בשום אופן נישט מעגלעך געווען צו אונטערשיידן ס'אַרע זייט אויער איז אייגנטלעך פּאַרטויבט. דער בלאַק איז געווען אומגעויער פּול און דאָס פּולקייט האָט זיך אַריינגעלייגט אין זיינע אויערן.

אויף דער צווייטער זייט פּון דער האַלצערנער קיך־וואַנט האָבן די דייטשן געפּראַוועט אין זייערע ווינונגען אַ ווילדע שיכורע אַרגיע. די קולות האָבן זיך געטראָגן דורך דער האַלצערנער וואַנט. ער איז געגאַנגען אינעם בלאַק ווי אין אַ פּאַרנדיקן פּאַרמאַכטן אויטאַמאַביל, אַן אַנגע־שטאַפּטער מיט טויטע מוזלמענער.

אין דער קראַנקען־שטובע זענען די העלדזלעך פּון די ליידיקע רע־צעפּט־פּלעשלעך געשטאַנען אויסגעשטעלט אויפן טיש אין דריי גלייכע שורות. איינס לעבן אַנדערן. טויב און שטום. די שטומקייט, וואָס האָט זיך פּון זיי געטראָגן, האָט נאָך מער פּאַרשטאַרקט דעם רויש אין זיינע אויערן.

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ער האָט נישט געקענט פאַרטראַגן דאָס ענגשאַפט אויפן טיש; ער האָט נישט געקענט פאַרטראַגן דעם פעדאַנטישן סדר. ער האָט נישט געקענט קוקן דערויף. די אַנגעשטעלטקייט אויפן טיש האָט אים ווייגטון אין די אויגן. ער האָט געשפירט די ענגשאַפט אינעם מוח.

דאָס ווילע ליילעך איז געלעגן אויסגעשפרייט אויפן ווייס־לאַקירטן בעטל — גלייך, נישט צעקנייטשט. קיינער פון די העפטלינגס איז נאָך אויף דעם בעטל נישט געלעגן. דאָס ווייסקייט פון ליילעך האָט זיך אויס־געגאַסן פאַר זיינע אויגן ווי אַ ווייסע קאַלוזשע; אַ בלוט־קאַלוזשע, וואָס איז נישט רויט נאָר — ווייס. די קאַלוזשע האָט אַרומגעשוועבט איבער די ווענט און געבליבן הענגען אין די ווינקלען.

פון שויבן־שענקל האָט צו אים אַרויסגעקוקט זיין פאַרציע ברויט — אַ גאַנצע; אַ נישט־גערירטע. זי איז געלעגן אויף דעם פּאַן פון ווייסע, ליידיקע רעצעפט־שאַכטלעך; הויכע פאַפירענע שאַכטלעך און פלאַכע אַלור־מיניום־שאַכטלעך, אויסגעשטעלטע פינקטלעך אין אַ שורה. ער האָט נישט געפילט קיין הונגער. ער האָט צוריקגעקוקט צום ברויט גלייכגילטיק. זי, די פאַרציע ברויט, האָט אים נישט געפרייט. עס וואָלט אים נישט געאַרט ווען עמעצער גנבעט זי אים צו. זי וואָלט אים נישט געפעלט. אין אַוונט וועט ער קריגן אַ צווייטע פאַרציע. וואָס וועט ער טון מיט צוויי פאַרציעס ברויט? — ער האָט זיך אויפגעכאַפט פון בענקל. דער לעצטער געדאַנק איז אים געבליבן שטיין אינעם קאַפּ: צוויי פאַרציעס ברויט!... עס האָט נאָך נישט געטראָפן, אַז ער זאל האָבן אין לאַגער צוויי פאַרציעס ברויט! אויף די לייבער פון טויטע מוזלמענער געפינט מען אַפטמאַל פאַרשטעקט צוויי פאַרציעס ברויט... ער האָט אויפגעשוידערט. ער האָט געציטערט. צוויי פאַרציעס ברויט!...

פלוצלונג האָט ער דערפילט, אַז אינעווייניק אין אים עפענען זיך — אויגן; גרויסע אויגן. און שווערע טראַפנס טרערן רינען פון די אויגן; ער וועט האָבן צוויי פאַרציעס ברויט!...

דורכן גלאַז פון רעצעפטן־שענקל האָט צו אים צוריקגעקוקט די שוואַרצע פאַרציע ברויט. „איך בין קראַנק!“ — האָט ער געטראַכט. דאָס ברויט איז געלעגן — גלייכגילטיק פרעמד; זיינס און נישט זיינס; אויס־

געליידיקט פון דער שמחה, וואָס אַזאַ פּאַרציע ברויט פּאַרשאַפט געוויינלעך דעם לאַגער־מענטש. זי איז געווען לער; אַ טויטע זאַך. בלויז — ברויט.

„דאָס ערשטע, היט אייך נישט צו ווערן קיין גייסטיקער מוזלמאַן. שטאַרקט אייך! פּאַלט נישט ביי זיך! רעזיגנירט נישט! וועט אייער קערפּער לענגער אויסהאַלטן, און איר וועט נישט ווערן קיין פיזישער מוזלמאַן...“ — אַט די תורה פריידיקט ער טאַג־איין, טאַג־אויס פאַר די העפטלינגס. ער, וואָס זיצט אַ גאַנצן טאַג אינעם לאַגער, טוט גאַרנישט, קריגט נישט גע־שלאָגן; ער, דער סאַניטאַרער, וואָס באַקומט צוויי פּאַרציעס זופּ — אים איז לייכט צו פריידיקן; פּאַלט נישט ביי זיך!... רעזיגנירט נישט! נאָר צי ווערט ער גופא נישט איצט אַ גייסטיקער מוזלמאַן?...

די טיר פון דער קראַנקען־שטובע איז געשטאַנען אָפּן. אין קאַפּ האָט אים גערוישט. עס איז אים אויסגעקומען ווי ער וואָלט איצט געשווומען צווישן פּאַרנעפּלטע כוואַליעס... די כוחות פּאַרלאָזן אים, דער ברעג רוקט זיך פון אים אָפּ, ווייטער און ווייטער... רעזיגנירט נישט!... פּאַלט נישט אַראָפּ ביי זיך!...“ ווער וועט אים דאָ איצט העלפּן? ער פילט, אַז ער זינקט... דער ברעג דערווייטערט זיך; רינט אויס אין אַ גרויען נעפּל. ווער וועט אים דאָ העלפּן? אַ גייסטיקער מוזלמאַן!... אַ גייסטיקער מוזלמאַן!...

אויפּן אַרט פון בעטל איז איצט געווען בלויז אַ ווייסער פּלעק. דער פּלעק איז אַרומגעשווומען אין דער קראַנקען־שטובע, ער איז הענגען גע־בליבן אין די טונקעלע ווינקלען, ווייסע קאַלזשעס — —

ער האָט דאָס נישט געקענט מער פּאַרטראָגן. ער האָט געזוכט די טיר, דעם אַרויסגאַנג. ער האָט פּלוצלונג דערפילט, אַז ער שווימט אונטער פּאַרנעפּלטע כוואַליעס...

פּונדערווייטנס האָט דער טאַג אַריינגעקוקט דורך דעם אָפּענעם בלאַק־טויער ווי אין אַ פּאַרמאַכטן אויטאָמאָביל אַריין. „וואָס פיר שווינערייט!...“ דאָ, אינעם שמאַלן דורכגאַנג, צווישן די דריי־שטאַקיקע „נאַרעס“, איז נאָך פּאַראַן גענוג פּלאַץ פאַר אַ סך מוזלמענער! דער ס. ס.־מאַנישער שאַ־פּער וואָלט אים אַוודאי צעטראָטן מיט די פּיס, ווען ער וואָלט דאָס געזעהן, אַ סך ליידיקער פּלאַץ ווערט דאָ, סתּם, פּאַרשווענדט! אַ סך „דרעק“ פון

דאָס הויז פון די ליאלקעס

אַ סך לאַגערן קען מען דאָ נאָך אויפלאַדן! אָבער וואָס איז ער אין דעם שולדיק...?

דאָ, אויף דעם אָרט, איז היינט אינדערפרי געשטאַנען דער געלער איטשע-מאיר — אַרומגערינגלט מיט צען העפטלינגען, און דאָס ערשטע מאָל געזאָגט „קדיש“ נאָך פיניען. ער קען נישט פאַרשטיין: ווי אַזוי פילט ער נישט, אָז זיינוול לובלינער איז נישטאָ מער?... איינציקווייז פירט מען זיי אַוועק; באַקאַנטע פון פּריער און באַקאַנטע פון איצט; פרעמדע און באַענטע פריינט. פּלוצלונג פאַרשוונדן זיי פון דיינע אויגן, דו זעסט זיי נישט מער, און דו וועסט זיי שוין קיינמאָל מער נישט זען — פונדעסטוועגן פילסטו נישט, אָז זיי זאָלן דיר דאָ אויספעלן! די אַוועקגעגאַנגענע ווערן אַפּגעווישט פון דיינע אויגן, ווי די שריפט אויפן צעלעלאַיד-טעוועלע בשעת מען ציט אַרויס די אונטערשטע שוואַרצע קאַפּיע. פאַרשוונדן! מען זעט קיינמאָל נישט די אַוועקגעגאַנגענע, נאָר מען זעט די — וועלכע זענען געבליבן. ווי נישט די אַוועקגעגאַנגענע וואָלטן געשטאַרבן, נאָר געשטאַרבן וואָלטן גאָר די איבערגעבליבענע; יענע, וועלכע דרייען זיך נאָך דאָ אַרום אינעם לאַגער.

פאַרוואָס פילט ער נישט, אָז זיינוול לובלינער איז מער נישטאָ אינעם לאַגער? זיינוול וועט מער נישט צוריקקומען פון דער בוי-שטעלע מיט די צוויי שטרוידינע באַרוועסע פּיס. ער וועט שוין קיינמאָל מער נישט אַריינקומען צו אים אין דער קראַנקען-שטובע; און ער, האַרי, וועט אים שוין מער קיינמאָל נישט געפינען אויף דער נאַרע. זיינוול — זיין רבי אין שוועכערס שניידער-שאַפּ, וואָס האָט אים געלערנט פאַריכטן די קנאַפּ-לאַך-מאַשין בשעת אַ פּלוצימדיקן פאַרהאַקן זיך; זיינוול — וועלכער איז קיינמאָל נישט מיד געוואָרן אים צו לערענען, נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, ווי אַזוי ער דאַרף האַלטן די לופטוואַפע-בלוזע אונטער דער מאַשין, אָז די נאָדל זאָל נישט אַריינשפּרינגען אינעם פינגער; אָז דער דייטשער אויפ-זעער זאָל זען, אָז ער, האַרי, איז אַן אמתער פאַכמאַן, נישט עפעס אַן אַפּגענאַרטע זאַך — אָט דער זיינוול וועט מער נישט זיין. ער וועט אים מער נישט זען. ער וועט אים אַפילו מער נישט קענען דאַנקבאַר זיין פאַר דעם. פאַרוואָס פילט ער נישט, אָז זיינוול איז נישטאָ מער? אַ שטייגער זוי זיינוול לובלינער איז נישט אַוועק; נאָר ווי ער וואָלט דאָ ווייטער גע-

לעגן אינעם בלאַק אויף דער קופע מוזלמענער! דער בלאַק — ווי אַן אַנגעשטאַפּטער אויטאָמאָביל — פאַרט אַוועק פון לאַגער, און ער, האַרי, פאַרט איצט צוזאַמען מיט זיינוולען. זיי זענען ווייטער צוזאַמען...

„פּרעלעשניק, אַז דו וועסט אַרויסקומען פון דאַנען...“

ווי אַזוי וועט ער אַרויסקומען פון דאַנען? ווהיזן וועט ער קומען? ווי קוקט איצט אויס דער דאָזיקער „אינדרויסן?“ דער בלאַק פאַרט ווי אַ פאַר-מאַכטער ס. ס. אויטאָמאָביל. אַלע ווערן אַוועקגעפירט. ער ווערט אַוועקגע-פירט צוזאַמען מיט אַלע. ווהיזן? אַט האָט מען אים איצט אַריינגעוואָרפן אינעם אויטאָמאָביל צווישן אַ באַרג האַלצערנע „נאַרעס“. ביינער... ביי-נער... ביינער... ווהיזן פירט מען זיי? וויפל מאָל וועט מען זיי נאָך אַזוי פירן? ווהיזן פאַרט איצט דער אויטאָמאָביל? צי פאַרט ער שוין באמת. איצט צום לעצטן מאָל? בשעת יעדן „פונקט“ אינעם געטאָ האָט ער גע-טראַכט; איצט איז שוין אַ לעצט מאָל!... ווען מען האָט אים אַרויסגעפירט פון געטאָ איז ער געווען זיכער: דאָס מאָל איז שוין באַשטימט דאָס לעצטע מאָל!... בשעת דער „לאַמער סוחר“ האָט אים אין סאַקראָו-לאַגער אַרויס-גענומען פון די שוורת צום „טראַנספאַרט“ — האָט ער ווידעראַמאָל גע-וויסט. אַז ער פאַרט שוין געוויס צום לעצטן מאָל... ווהיזן פאַרט ער איצט?... וויפל „לעצטע מאָל“ אַזעלכע זענען פאַראַן?... ווהיזן פירט דער אויטאָמאָביל די ביינער, און ס'אַרע אַרט איז עס דאָרטן, וווּ דער אויטאָמאָביל שטעלט זיך אָפּ?... און ווהיזן וועט מען שפּעטער, נאָך יענעם געהיימנישפולן אַרט, ווידער פירן? שטענדיק פירט מען דיך אַוועק אויף אַ געהיימנישפולן אַרט; און שטענדיק פירט מען דיך פון דאָרט ווידער אַוועק — צו אַ צווייטן געהיימנישפולן אַרט. שטענדיק פירט מען דיך! שטענדיק וואַרפט מען דיך אַריין אין פינצטערע, גרויסע אויטאָמאָבילן. שטענדיק ליגן ביינער אויף ביינער. אַמאָל זענען עס לעבעדיקע ביינער, און אַמאָל — טויטע ביינער. וואָס איז די נפּקא-מינה? זיי לעבן — שפּעטער! אַזוי ווי זיי האָבן געלעבט — פּריער! און מען וואַרפט זיי אינעם אויטאָ אַריין — פּריער! אַזוי ווי מען וואַרפט זיי אינעם אויטאָ אַריין — שפּעטער! און סיי „פּריער“ און סיי „שפּעטער“ — טראַכטן די ביינער די זעלבע געדאַנקען.

דאָ, אויף דעם אַרט, איז היינט אינדערפרי געשטאַנען דער געלער-

דאָס הויז פון די ליאלקעס

איטשע-מאיר, אַרומגערינגלט מיט צען יידן, און געזאָגט „קדיש“. היינט, פרימאָרגן — ווי אין אלע פרימאָרגנס — איז דאָ געווען אַ גערויש, אַ געפילדער, אַ פולער בלאַק מיט ביינער האָבן געקלאַפט איינער אויפן אנדערן, פאַרדולט דעם קאַפּ ווי אַ געלאַדנטער וואָגן מיט אַלט אייזן. ווער וועט זאָגן קדיש נאָכן געלן איטשע-מאירן? צי וועט פיניע אַראַפּשפּרינגען פון באַרג ביינער און אַוועקשטעלן זיך זאָגן קדיש נאָך זיין פּאַטער?... אויב די „קאַץ“ וועט היינט אויפּשרייבן דעם געלן איטשע-מאירן, צי וועט פיניע ווידער זיך אַוועקוואַרפן אויף דער באַנק, אָדער צי וועט דאָס אַרט אויף דער באַנק בלייבן לידיק ביז איטשע-מאיר וועט זיך נישט אַוועקלייגן?

זיינוולען וועט די „קאַץ“ מער נישט אויפּשרייבן, און אפּשרי... אפּשר דאָרטן, אויפן אַרט, וווּ דער אויטאָמאָביל וועט זיך אַפּשטעלן, איז פאַראַן אַ צווייטע „קאַץ“, וואָס וועט אויך אויפּשרייבן זיינוולען? אומעטום, וווּ נאָר מען פירט דיך אַוועק, איז פאַראַן אַזאַ „קאַץ“. אומעטום זענען פאַראַן — דייטשן, ביינער און דייטשן, נישטאַ אויף דער ערד קיין אַרט, וווּ עס זאָלן נישט זיין קיין דייטשן. דער הימל איז מסתמא אויך פול מיט דייטשן, ביינער און דייטשן.

שטענדיק, אַז מען ברויכט צען „אירע“ צו אַ מנין, לויפט מען דאָס ערשטע רופן דעם סאַניטאַרער, דער סאַניטאַרער האָט שטענדיק צייט, כאַטש ער איז נישט קיין פרומער, אַבער ער וועט קיינמאָל נישט אַפּזאָגן, זיינוול לובלינער האָט איינגעפירט דעם מינהג, איצט וועט מען שוין אַוודאַי מער נישט דאַווענען, זיינוול לובלינער וועט מער נישט „צוזאַמענ-קלאַפּן“, שבת אינדערפרי, דעם מנין, היינט אינדערפרי איז דער געלער איטשע-מאיר געשטאַנען אויף דעם אַרט, אן אויסגעדרייטער צו דער וואַנט און ער האָט בשום אופן נישט געקענט אַרויסברענגען פון מויל די ווערטער פון קדיש:

— יתגדל ויתקדש... פיניע... פיניע...

אַלע זענען אַרויסגעלאָפּן צום אַפעל. מען האָט געקלאַפט אינעם גאַנג, די אַרומשטייענדיקע צען מנין-יידן האָבן געציטערט, געפלאַטערט, מיט איין פוס גרייט אַרויסצולויפן צום אַפעל-פלאַץ, און מיט איין אנגעשפיצט אויער געוואַרט דער קדיש זאָל זיך שוין ענדיקן.

ק. צעטניק

און איטשע-מאיר — דאָס זייניקע;
— יתגדל ויתקדש, פיניע... פיניע...
די „מנין“-לייט האָבן אים געלאָזט שטיין. זיי זענען אַרויסגעלאָפֿן
צום אָפעל. ער איז זיי נאָכגעלאָפֿן; ער איז געשטאַנען צווישן די שורות
ביים אָפעל; ער האָט אַרויסמאַרשירט צו דער בוי-שטעלע — און זיינע
ליפֿן האָבן נישט אויפֿגעהערט זיך צו באַוועגן;
— יתגדל ויתקדש... פיניע... פיניע...
ווי ער וואָלט פֿאַרגעסן די ווייטערדיקע ווערטער פֿון קדיש.

קאפיטל ניין און פערציק

געפילן פון א מוזולמאן

פארוואס פירט מען נישט אוועק מיטאמאל אלע צוזאמען? און דער געלער איטשע-מאיר וועט אהיים קומען פון דער בוי-שטעלע, וועט די לייכן-קאמער שוין זיין ליידיק. שפיץ, דער יודען-עלטסטער, וועט אוודאי אנטאן די וויסע שירץ און ווערן סאניטארער. דער לאגער-פירער וועט נישט לאזן די קראנקען-שטובע אן און „ארצט“.

אלע וועלן אוועק, אלע וועט מען אוועקפירן מיטן אויטאמאביל — נאר די פלעשעלעך אויפן טישל אין דער קראנקען שטובע וועלן בלייבן. ווי לאנג איז עס ווי זיינול לובלינער איז געווען — זיינול לובלינער? ערשט מיט צוויי, דריי טעג צוריק האט ער אויפגעהערט צו זיין הונגערדיק; נישט געוויזן זיך מער אין דער קראנקען-שטובע; געקוקט אויפן בלאק ווי א „פילאזאף“; געלייגט זיך — און געווארט ביז מען וועט אים ארויסטראגן אין דער לייכן-קאמער. קיינמאל מאכט נישט א מוזלמאן צו די אויגן. אויב הייבט ער נאך אן מיט זיי צו קוקן ווי א „פילאזאף“, קוקט ער שוין מיט זיי, אט אזוי לעולם ועד.

ווען שטארבט א מוזלמאן? זיינולען האט שפיץ געשלאגן מיט אן אייזערנער דראט, ער זאל אויפשטיין און ארויסגיין צום אפעל. ער האט נישט געגלויבט, און זיינול איז שוין טויט; דער סאניטארער זאל קומען — האט ער פארלאנגט — פעסטשטעלן צי ליגט טאקע אויף דער נארע א טויטער מוזלמאן, אדער א הירישער קאמבינאטאר, וואס וויל נישט ארויסגיין צו דער ארבעט. שפיץ וועט טראגן דעם ווייסן כאלאט. ער וועט

שטיין מיט די צוויי פויסטן פאַרלייגט אויף די זייטן ווי דער ס. ס. מאַן זיגפריד, בשעת יענער גרייט זיך אַוועקצוהרגענען אינעם פון די העפטלינגס. ווען שטאַרבט אַ מוזלמאַן? צי ערשט ווען מען וואַרפט אים אינעם אויטאָמאָביל אַריין, אָדער איז ער שוין טויט ווען ער דרייט זיך נאָך אַרום אינעם בלאַק ווי אַ „פּילאָזאָף?...“ אפשר שטאַרבט קיינמאַל נישט אַ מוזל-מאַן, ווייל אַ טויטער קען דאָך נישט שטאַרבן? אפשר איז ער, האַרי, שוין געשטאַרבן, נאָר ער דרייט זיך דאָ בלויז אַרום — אַ מוזלמאַן?... אין אַוונט וועלן צוריקקומען די „שטובען-דינסט“ פון דער בוי-שטעלע, זיי וועלן אים אַריינוואַרפן אין דער לייכן-קאַמער. שפיץ וועט אויפּעסן די פּאַרציע ברויט, וואָס ליגט אינעם רעצעפּטן-שענקל. אַ שאַד אַ פּאַרציע ברויט. בעסער אינזשעניער וויסבלום זאָל זי נעמען. ווער וועט זאָגן דעם אינזשעניער ער זאָל נעמען די פּאַרציע ברויט? אויב וועט ער דאָס זאָגן דער שטובען-דינסט בשעת זיי וועלן אים טראָגן — וועלן זיי דערנאָך, אָן ספק, צונעמען די פּאַרציע ברויט פאַר זיך. וואָס האָבן זיי דען פאַר אים מורא? זיי טראָגן אים דאָך סיי ווי אין דער לייכן-קאַמער אַריין. די „שטובען-דינסט“ זענען באַנדיטן! אין אַלע לאַגערן זענען שטובען-דינסט מענטשן אָן הערצער. בשעת ער איז געווען אַרצט, האָבן זיי אים אונטער-געחנפּעט. אינזשעניער וויסבלום וועט אוודאי נישט ווערן קיין מוזלמאַן. נאַרישקייטן! ער האָט דאָס זעלבע געמיינט, אַז זיינוול לובלינער וועט אויך קיינמאַל נישט ווערן קיין מוזלמאַן. וואָס האָט זיך אַרויסגעוויזן? אַ, ווען דאָס גערויש וואָלט נאָר אַביסל אויפּגעהערט אינעם קאַפּ! ווייזט אויס, אַז אַלע מוזלמענער פּילן אַזאַ פאַרטויבטן רויש אין די אויערן. צוליב דעם הערן זיי נישט בשעת מען רעדט צו זיי. נאָר זיי קוקן, קוקן... די טיר פון דער קיך איז פּלוצלונג געשטאַנען אָן אָפּענע. מוזלמענער קוקן, קוקן...

— די בלאַנדע דייטשקע האָט זיך דערנענטערט. איר בליק איינ-געשטאַכן אין זיין בליק. זי איז געגאַנגען גלייך אַרויף צו צו אים. איר גאַנג איז געווען ווי פּריער דער גאַנג פון דעם ס. ס. מאַנישן שאַפּער — שיכורלעך. אירע אַקסלען — וויסע, נאַקעטע, פּולע, האָבן אינעם שמאַלן אַדורכגאַנג, צווישן די דריי שטאַקיקע „נאַרעס“, זיך אַרויסגעשיילט ווי אַ ווינקל-צוזאַמענגעגאַסענע-מאַסע פון די טויטע מוזלמענער אינעם אויטאָ-

יאס הוין פון די ליאלקעס

מאָביל. ער איז געשטאַנען גלייך, אומבאוועגלעך, נישט גערירט זיך פון אָרט, בלויז געקוקט... אָט אַזוי איז פריער צו אים אָנגעקומען דער ס. ס. מאַנישער שאַפער. ער איז געשטאַנען אומבאוועגלעך: פעסט-בוילע, פעסט-בוילע, פעסט-בוילע...

ער איז געשטאַנען און געקוקט. אַלע מוזלמענער קוקן אַזוי, אַנטלויפן נישט. ער האָט נאָך נישט געזען אַ מוזלמאַן זאָל אַנטלויפן. אַ מוזלמאַן שטייט אויף איין אָרט — און קוקט...

זי האָט אים אַרומגענומען; זי האָט געקניט לעבן זיינע פיס, און אויס-געצויגן צו אים נאָקעטע אַרעמס. זי האָט געגלעט דעם געוואַנט פון זיין ווייסן כאַלאַט:

— אַ, הייליקער...

אַנטקעגנאיבער זיינע אויגן — איז די טיר פון דער קיך געשטאַנען אָפן. ער האָט געזען; אַ האַלב-פענצטער. אַ נאַרמאַל פענצטער. אַ ליכטיק פענצטער. אַ פענצטער פאַר מענטשן. אַ פענצטער מיט אַ פנים פון טאַג. אַ פענצטער פון אַן אַנדערער וועלט. אַ פענצטער פון אַמאַל, אָן קראַטן, מיט געפּוזטע שויבן, אַ פענצטער מיט אַ ווייס-לאַקירטע פּוטריןע, לעבן דער פּוטריןע ליגן — איינס אויף דעם אַנדערן — לאַנגע, גאַנצע ברויט-לעך. ער האָט שוין פאַרגעסן דעם אויסזען פון אַ גאַנצן ברויט. אינעם לאַגער זעט מען בלויז צעשניטענע פאַרציעס.

— אַ, הייליקער! קוק צו מיר... — האָט זי געוואַיעט.

עס איז געווען ווי אין אַ חלום. ער האָט געהערט ווי דורך דיקע מויערן; ווי דורך פאַרשטאַפטע אויערן; ווי ער וואַלט זיך געפונען אונטערן נואַסער.

ווי אַ צוגענאַגלטער צו אַ קרייך, אַזוי איז ער געווען צוגענאַגלט צו דער לופט הינטערן רוקן; צום אָרט, וווּ ער איז געשטאַנען. די לופט אַרום אים איז געווען פאַרגליווערט, האַרט און שווער — אַ געדיכטע פליסיקייט. ער האָט נישט געקענט רירן מיט קיין אבר, און נישט געהאַט קיין כוח צו פרווון דאָס טון. זיין ווילן איז געווען פאַרגליווערט, אַזוי ווי זיין גאַנץ לעבן איז געווען פאַרגליווערט. ער האָט זיך נישט געשראַקן. דער פחד איז געווען אַ פאַרקאַלעכטער, אַ טרוקענער. אַ נייער סאַרט פחד; אַ פחד

ק. צעטניק

אן דעם זאפטליקן סם! ווי ארום דיר וואלט זיך געוויקלט א שלאנגישע שויס, מיט ברוסט-ווארצלען אַנשטאַט אויפגעשאַרצטע ציין-נאָדלען.

ער איז געווען ווי אַ שטייענדיקער, נישט-באוועגלעכער חלום, אַנגע-פילט מיט לערקייט, סטאַטיש; ווי אַ ביקס מיט אַ שפּיז, אויפגעשטעלט צו דער הויך, נישט אויסגעבויגן צו דיין ברוסט.

זיגפריד, דער ס. ס. מאַן, האָט זיך באַוויזן אין דער אָפּענער קיך-טיר. זיין פיגור האָט פאַרשטעלט דעם האַלבן-פּענצטער און די גאַנצע ברויטלעך לעבן דער פּוטרינע. האַרי האָט נישט געפילט קיין מורא, ווייל אַלץ איז געווען אַן ממשות; ווי אין אַ פאַרטויבונג. ער האָט זיך געוואַלט ווונדערן: פאַרוואָס פילט ער נישט קיין מורא? נאָר עד האָט זיך נישט געוונדערט. עס איז אים גוט געווען אַזוי, נישט צו פילן קיין מורא. ווי זיגפריד דער ס. ס. מאַן וואַלט אים לחלוטין נישט געקענט קיין שלעכטס טון. קיינער קען אים מער נישט קיין שלעכטס טון, ער האָט געפילט, אַז ער איז אַריבער אויף אַ צווייטער זייט. ס'איז געווען אַ גרענעץ, און ער איז אַריבער די גרענעץ. נאָר ער איז נישט אַוועק ווייט. ער קען צוריק קוקן צו דער זייט פּונדאָנען ער איז אַוועק, און ער קען זען אַלץ, אַלץ. ממש ווי ער וואַלט זיך נאָך דאָרט געפונען.

זיגפריד שטייט אָן זיין שוואַרצן ס. ס. ראַק, די פּויסטן פאַרלייגט אויף די זייטן. מאַדנע, אינעם וויסן לייב-העמדל קוקט זיגפריד אויס שוין דערלעכער ווי אינעם שוואַרצן ס. ס. ראַק. די דייטשקע קניט אויף דער ערד, לעבן זיינע פיס, ער האָט געהערט און נישט געהערט. זיי האָבן גע-רעדט צווישן זיך. זי — צו זיגפריד, און זיגפריד — צו איר. זיי רעדן וועגן אים. וואָס איז דאָ פאַראַן צו רעדן וועגן אים? וואָס רעדט מען וועגן אַ העפטלינג, וועלכן מען דאַרף אַרויסשלעפּן אויפן אויטאָמאָביל אַרויף? זיי רעדן וועגן אים. ער הערט, ער זעט, ער שטייט און קוקט, ווי עס קוקן די דריי-שטאַקיקע האַלצערנע „נאַרעס“, ווי עס קוקן די שיידל-קעפּ אינעם אויטאָמאָביל.

— נעם אים מיט... — בעט זיך די דייטשקע אַ שיכורע. — איך וועל

דיר אַלץ צוליב טון, זיגפריד...

אויפן פּאַסיק-שנאַל פון זיגפרידס הויזן שטייט אַן אַדלער מיט אויס-געשטרעקטע פּליגלען איבער אַ האַקן-קרייך, ממש ווי דאָס געסטאַפּאַ-

דאס הויז פון די ליאלקעס

שטעמפעלע אויף דער „זאנדער-קארטע“ פון שוועכערס שאַפ. די שפיצן פון האַקן-קרייץ אויפן שנאַל וועקן פלוצלינג אין אים אויף מער פחד ווי זיגפרידס פאַרלייגטע פויסטן אויף די זייטן. ער דערפילט אַ שוידער: די שפיצן פון האַקן-קרייץ...

— קום, סאַניטעטער!...

זיגפרידשלעפט אים. די נאַרעס רוקן זיך אַוועק אין אַ פאַרקערטער ריכטונג. ער גייט, נאָר ער פילט, אַז ער שטייט. די דייטשקע שטופט אים נאָך פון הינטן און וואָיעט אַ שיכורע. זיינוול לובלינערס קאַפּ שלעפט זיך נאָך נאָכן ס. ס. מאַנישן שאַפער ווי אַן אַראַפּגעהאַנגענער קאַפּ פון אַ גע-שאַכטענעם עוף, נאָר ער זעט בפירוש: דאָס איז נישט זיינוול לובלינערס קאַפּ. דאָס איז זיין אייגענער קאַפּ. „די שפיצן פון דייטשן האַקן-קרייץ...“ דאָס ערשטע מאָל האָט ער זיי געזען צומאַרגנס ווען די דייטשן זענען אָנגעקומען קיין מעטראָפּאָלי. די דייטשן האָבן צוזאַמענגעטריבן אַלע יידן אין די פאַבריק-האַלעס פון די ברידער גוטשטיין. זיי האָבן אַרויסגערופּן, איינצלווייז, יעדן באַזונדער, די שפיצן פון האַקן-קרייץ האָבן זיך געשפּרייט אויף אַ רויטער פּאַן —

— „וואָס איז היטלער?..." — האָבן די דייטשן געפרעגט.

דאָס בלוט איז גערונען פון יידס צעהאַקטן לייב. די שפיצן פון האַקן-קרייץ האָבן זיך געדרייט אויף דער רויטער דייטשער פּאַן ווי מעסער-שפיצן אין אַ גרויסער פלייש-מאַשין.

— „וואָס איז היטלער?..."

זי גלעט אים. — אַ הייליקער!... — וואָיעט זי אים אין די אויערן אַריין, אַ האַלב-נאַקעטע, אַ שיכורע.

די לופט אַרום אים איז פאַרגליווערט.

די האַלצערנע נאַרעס זענען אַוועק פון זיינע אויגן, ווי דער אַוועק-געפאַרענער אויטאָמאָביל. דער לאַגער-פּלאַץ ווערט צוריק ליידיק.

אויפן אַרט, וווּ דער אויטאָמאָביל איז געשטאַנען, בלייבט איבער אַ נאַגנדיקע, ווייטיקדיקע ליכטיקייט. די אַפענע טיר פון דער קיך נעמט אים אַרום ווי דאָס ליכט פון ליידיקן לאַגער-פּלאַץ נאָכן אַוועקפאַרן פון אויטאָמאָביל.

די קעכין, די אלטע פאלקס־דייטשקע, שטייט אן אויסגעדרייטע ביים אויוון מיט אַרויפגעשאַרצטע אַרבל איבער די הענט. פון די קעסלען שלאָגט אַ פאַרע. היינט וועט אוודאי זיין פעל־קאַרטאַפּל... וואָס שטייט דאָרט די באַנק, אויף וועלכער שפיץ שלאָגט די העפטלינגען? זיגפריד שלעפט אים. היטלער קוקט אַראָפּ פון דער וואַנט מיט אַרויסגעזעצטע אויגן; וואָס טוט אַ יידישער העפטלינג אין דער דייטשער קיך? — הרגענען! הרגענען! הרגענען!...

— אַ הייליקער!... — וואַיעט די שיכורע דייטשקע, און עפנט אויף די טיר פון דער צווייטער זייט פון דער קיך. די קעכין שטייט ווייטער, און אויסגעדרייטע ווי אין דער קיך וואָלט איצט גאַרנישט פאַרגעקומען. קיין שום נייעס. איין רגע קייטלט זיך אַריין אין דער צווייטער, אַ שטאַל־לענע קייט. נישטאָ קיין הסקה. אַ שטראַמענדיקער וואַסער־פאַל. איין טראַפּן גיסט זיך אַריין אין דעם צווייטן. עס איז — אַ רגע, און עס איז — אייביקייט. אַנהייב און סוף צוזאַמען. עס איז אַ פאַרטויבטער, מאַריאַ־נעטישער לעבן־און־טויט־שפּיל. עמעצער באַפעלט דיר די באַוועגונגען, עמעצער שלעפט דיך ביים אַרבל. מען רעדט. נאָר ס'לעבן איז אָן לשון, און ממשות — —

לופט פון דייטשן תחום. אַט־אָ־דאָ געפינען זיך זיי... אַט־אָ־דאָ ווינען זיי... עס איז דער וועג, וואָס פירט צו די דייטשע ווינונגען. עס איז אַ קאַרידאָר, אַ טרעפּן־הויז. עס איז ריין, שאַרף און קיל, ווי דאָס קלינגל פון אַ חלף.

ער האָט שוין געהאַט פאַרגעסן, און אויף דער וועלט זענען אַמאָל גע־ווען שטיינערנע מאַרמאָר־טרעפּן; אַ האַלצערנער האַנט־אַנגלען; קלאַמקעס, טירן, וואָס הינטער זיי קענען זיך מענטשן פאַרמאַכן, און אליין זיין. אליין זיין — און דאָך פריי זיין. ער האָט עס פאַרגעסן, כאַטש אויף יענער וועלט איז ער געגאַנגען אויף אַזעלכע טרעפּ און באַנוצט זיך מיט זיי. באַנוצט זיך מיט אַ טיר; אַריינגעגאַנגען ווען ער האָט געוואָלט און אַרויסגעגאַנגען ווען ער האָט געוואָלט. מען האָט אים נישט געפירט. דאָרט זענען אויך אויף אַלע טירן געווען — שילדלעך. אויך אויף זיין טיר איז געווען — אַ שילדל. אַ מעשן שילדל, וווּ עס איז געווען אויסגעקריצט זיין נאָמען. ער האָט געהאַט אַן אייגענעם נאָמען. אַ באַזונדערן נאָמען. אַ פּערזענלעך־

דאָס הויז פון די ליאלקעס

פּריוואַטן נאַמען. יעדער איז געווען אַן עמעצער, און ער איז אויך געווען
— אַן עמעצער.

אַמאָל איז געווען אַ טרעפּן-הויז. פשוט אַ טרעפּן-הויז. אַ קאַרידאָר.
איצט איז עס — ס. ס. די שטיינער טרעפּן — ס. ס. מאַניש. ווי די טרעפּן
וואָלטן געטראָגן אויף זיך אַ שוואַרצן ס. ס. מונדיר. די אייזנס אונטער
דעם האַנט-אַנלען — ווי האַקן-קרייץ-צייכנס אויף זייער ברוסט. הויז-
טרעפּן, וואָס דו גייסט נישט אויף זיי, נאָר זיי פירן דיך; זיי פירן ווי ס.
ס. מענער, ווהיין פירן זיי דיך? ווהיין פירט דער אויטאָמאָביל ווען ער
פאַרט אַרויס פון לאַגער?

וואָס איז דאָרט, ווהיין מען פירט אים?

ער האָט געהאַט דעם זעלבן געפיל ווי בשעת די „פּונקטן“ אינעם
געטאָ, דאָס סעלעקציע-געפיל בשעת אַ דייטשע „אַקציע“ —
וויפל מאָל שטאַרבט אַ מענטש?

קאפיטל פופציק

אין תהום

ער איז געשטאנען אינעווייניק, לעבן דער טיר, ווי אויף דער שוועל צווישן א געחלומטן קאשמאר צו אן אויפגעוואכטן שגעון.

די דייטשע ווינונגען!...

ער איז אינעווייניק!...

ער האָט געפילט אַ ממשותדיקן איבערמיש פון די געדאַנקען אינעם קאַפּ. דאָס געזעענע האָט אים איבערגעקערט דעם מוח. ווי איינער, וואָס שטעלט זיך דאָס ערשטע מאָל מיטן קאַפּ אַראָפּ, און ער דערזעט פּלוצלינג הייזער וואַקסן אַרויס פון הימל מיט דעכער פון אונטן. עס איז אומוואַר-שיינלעך, אָבער ממשותדיק אמת. אָט זעען עס דאָך בפירוש די אויגן.

אָט זענען די ווילדע אַרגיע-קולות... דאָרט, ביי זיך אין דער קראַנג-קען-שטובע, האָט ער זיי געהערט. איצט — זעט ער זיי, ווילדע, אויפגע-ריסענע מיילער. ער הערט נישט די געשרייען, נאָר ער זעט זיי. זיי זענען אַרום אים. ער געפינט זיך אין זייער מיטן. ער זינקט אין זיי. זיי האָבן אים אַריינגענומען אין זיך. ער קען זיך אַליין נישט מער געפינען. ער פילט זיך נישט. ער האָט זיך גופא געזוכט. וווּ געפינט ער זיך?

אין דער געל-שטייענדיקער לופט אַרום אים האָט בלויז דאָס ווייס-קייט פון זיין „אַרצט“-כאַלאַט אים דערמאַנט, אַז ער געפינט זיך טאַקע דאָ בפּוּעל ממש. און אַז דאָס ווייסקייט פון זיין כאַלאַט האָט אים דאָס דערמאַנט, האָט ער אין זיין אונטערבאַווסטזיין כהרף-עין אויך דערפילט דעם שוידער דערפון: „קולות פון דייטשע ווינונגען!... אויב אַזוי דאַרף-

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ער דאָך שנעל ארויפלויפן אויף אַ דריט-שטאַקיקער „נאַרע“ און זיך אויסבאַהאַלטן ערגעץ אין אַ פינצטערן ווינקל. אין סאַקראַו-לאַגער האָבן די דייטשן אַריינגעכאַפט דעם יודען-עלטסטן צו זיך אין זייערע וווינונגען. צוריקקומענדיק פון דער בוי-שטעלע האָבן די העפטלינגס אים שוין געזען ליגן אין איינעם פון די בלאַקן — אַ טויטער, אַ נאַקעטער, מיט משונהדיקע צייכנס אויף זיין לייב.

וואָס טוט ער דאָ? ווי אַזוי איז ער דאָ אַריינגעקומען?

ס'איז — געשריי. ס'איז — צווייטער זייט מוח. און ס'איז אַלץ פאַר-טויבט. קיינער קוקט זיך דאָ אויף אים נישט אום. ווי אַזוי איז ער דאָ אַריינגעקומען? די דייטשקע קניט ווייטער לעבן זינע פיס. צוליבן געשריי איז נישט צו הערן איר געוואַיעריי. אויף די פענצטער ליגט די זון הינטער אַראַפּגעלאָזענע געלע ראַלעטן. אַלץ ווייקט זיך דאָ אין אַ געלן, געדיכטן ליכט. פלעשער — ליידיקע, האַלב-ליידיקע, איבערגעקערטע און צעוואַרפן — וואַלגען זיך דאָ אָן אַ סדר, אויף דער ערד, צווישן נאַקעטע, שיכור-שרייענדיקע לייבער פון מענער און פרויען.

קיינער קוקט זיך דאָ אויף אים נישט אום. קיינער לייגט נישט אויף אים קיין אַכט. קיינער ווונדערט זיך נישט; וואָס טוט דאָ דער סאַניטאַרער אינעם ווייסן כאַלאַט?... אַלץ ראַיעט, באַוועגט זיך און שטייט פאַרט פאַרגליווערט, ווי דאָס שטייענדיקע געדיכטע געלע ליכט. אַלץ איז דאָ נאַרמאַל. דער גרעסטער אומזין אין זעלבסטפאַרשטענדלעך. אַלץ איז דאָ דערלאָזבאַר, ווי עס איז אַלץ דערלאָזבאַר אין שגעון. די זון ליגט הינטער געלע ראַלעטן. טויט און לעבן הויזן צוזאַמען. בלוט און וויין טרינקט מען דאָ פון די זעלבע פלעשער. די לייכן-קאַמער און די ס. ס. שטוב מישן זיך דאָ אויס צוזאַמען. אַפּגעווישטע גרענעצן. אונטן — דער העפטלינגס-בלאַק, אויבן — די ס. ס. שטוב. דער העפטלינגס-בלאַק קוקט אויס ווי אַ וויין-קעלער אונטער די דייטשע וווינונגען. איינס געשאַפן פאַרן צווייטן. איינס דעראַנצט דאָס צווייטע. דער קעלער און דער סאַלאַן באַגעגענען זיך דאָ איינער מיט דעם צווייטן — ווי וויין-פלעשער אויף אַ רייך-גע-דעקטן טיש.

די „קאַץ“ האַלט אַ פרוי אויף זינע קניען. ער וויינט אין איר אַריין. זיין מויל איז אַפּ, אויסגעשפּרייט, ווי אַ פינצטער לאַך אָן ציין. די אויגן

פארקוועטשט ווי אין א ווייטיק. די שווארצע, אראפהענגענדיקע וואַנצעס פארברייטערן נאך מער דאָס פינצטערקייט פון זיין מויל-לאַך. ער קנעט מיט די פינגער אינעם נאָקעטן לייב פון דער פרוי און רייסט זיך מיט אַ משונהדיקן געיאַמער.

די "קאָץ"...

היינט האָט די "קאָץ" נישט קיין דינסט אויף דער בוי-שטעלע. היינט וועט ער קיינעם נישט אויפשרייבן. די באַנק שטייט אין דער קיד. וואָס טוט די באַנק אין דער קיד? די "קאָץ" וויל אַריינבייסן דאָס געעפנטע מויל אינעם לייב פון דער פרוי, נאָר ער האָט נישט קיין ציין. און ער יאַמערט אַרויף מיט פאַרקוועטשטע אויגן אין דער געלער, געדיכטער לופט אַריין מיט אַ שרעקלעכן, האַרץ-רייסנדיקן געיאַמער.

"סאַניטעטער! די פליי ביסן דיך אין דער נאָז..."

מאַרגן וועט די "קאָץ" ווידער אויפשרייבן דעם געלן איטשע-מאירן. די "קאָץ" האָט נישט ליב קיין אַלטע העפטלינגען. פיניע, אַוועק!... פיניע, אַוועק!... וואָס טוט די באַנק אין דער קיד?... "יתגדל ויתקדש... פיניע... פיניע..." די נאָקעטע לייבער וואַלגערן זיך דאָ אויף דער ערד ווי אַ צוזאַמענגעפלאַכטענער באַרג מוזלמענער אויפן אויטאָמאָביל. אַ משונה-דיקע זאָך: ס. ס. לייט ליגן אויף דער ערד ווי מוזלמענער!...

וואָס טוט ער דאָ אין די דייטשע וווינונגען? ווי אַזוי איז ער דאָ אַריינגעקומען? קיינער קוקט זיך אַפילו אויף אים דאָ נישט אום. ווי זיין שטיין דאָ וואַלט געווען אַ נאַרמאַלע זאָך. ווי עס וואַלט געווען פאַרשטענד-לעך. אַלץ איז דאָ פאַרשטענדלעך. עס איז — תוהו-ובוהו. אַ געלער געמיש פון לייבער און פלעשער אויף דער ערד. "זיגפריד, נעם אים מיט..." עס איז אַ שרייענדיקע וואַקאָנאַליע און דאָך — פאַרטויבנדיק שטיל. עס איז — געוויין און געלעכטער. דער יודען-עלטסטער פון סאַקראָ איז געלעגן אינעם בלאַק אַ טויטער. משונהדיקע בלויע פלעקן אויף זיין לייב. וואָס האָבן זיי מיט אים געטון? וואָס וועט זיגפריד מיט אים דאָ טון? ווי אַזוי איז ער דאָ אַריינגעקומען?

די פיר פיס פון איבערגעקערטן טיש שטעקן אַרויף אין דער הויך אין דער געלער לופט אַריין. פלעשער און לייבער. ער קען זיך נישט דער-מאַנען. ער זוכט זיך גופא, און קען זיך נישט געפינען. "די דייטשע וווי-

דאס הויז פון די ליאלקעס

נונגען!... וואָס וועט דאָ מיט אים געשען? די דייטשקע גיסט זיך אינעם מויל אַרײַן פון אַ פולער פלאַש. זי ליגט אויף דער ערד לעבן זײַנע פיס. זי פרוּווט זיך אויפשטעלן, קניען פאַר אים, און קען נישט. «סאַניטעטער, קום מיט!...» זיגפריד איז דערנאָך אַרײַן אינעם צווייטן צימער. ער וועט אוודאי באַלד פון דאָרט צוריק־אַרויסקומען. היטלער — פון קאַפּ ביז די שטיוול — קוקט אַרײַן דורך דער אָפּענער טיר פון צווייטן צימער. ער טראָגט אַ ברוינע פעלערײַנע. אַרום אים וויקלען זיך וואַלקנס. די פאַרב פון בילד איז פייער־רויט און ברוין — ווי היטלער וואַלט געפּלויגן אין אַ שריפהדיקן שטורעם. די שפיצן פון האַקן־קרייץ אויף היטלערס אַרעם־באַנד — וואַקסן וואָס אַמאַל גרעסער, גרעסער. די באַנד איז רויט. אַלץ ווערט רויט. אַ רויטער ים. און אין מיטן — ווי פּליגלען פון אַ ווינט־מיל — דרייען זיך די שפיצן פון האַקן־קרייץ. «וואָס איז היטלער?!...» באַלד וועלן אים די דייטשן צורופן צו זייער געריכט־טיש, אזוי ווי זיי האָבן דעמאָלט צוגערופן אַנדערע מעטראָפּאָליער יידן. זיי וועלן אים הייסן שטיין אויף די קני, און זיי וועלן אים שטעלן די פּראַגע:

«וואָס איז היטלער?!...»

פון אַ ווינקל קריכט אַרויס אַ נאַקעטע פרוי. איר גאַנג איז לונאַטיש. אַלץ איז דאָ לונאַטיש. זי דערנענטערט זיך מיט וואַקלדיקע טריט. די זון ליגט אויף דער צווייטער זײַט פון די ראַלעטן ווי אַ חיה מיט אַ געלער, גלאַנציקער פעל. אַלץ איז דאָ פאַרגאַסן מיט געל. וואָס איז דאָס אַזעלכעס? וואָס ס'אַרע אויסקריצעכץ איז עס צווישן די ברוסטן פון דער פרוי? די אותיות טאַנצן פאַר זײַנע אויגן. ער קען בשום אופן נישט צוזאַמענפאַסן די שריפט. די ציפערן, אונטער זיי, שפּרינגען אַרויף צווישן די אותיות און מישן זיך צווישן זיי אויס. די דייטשקע פרוּווט ווידער אַרומוויקלען אירע אַרעמס אַרום זײַנע פיס, און כאַרכלט אַ שיכורע כאַרכלעריי. די אַרויפגעשטעקטע פיס פון איבערגעקערטן טיש דרייען זיך פאַר זײַנע אויגן ווי שפיצן פון אַ האַקן־קרייץ אויף אַ געלער באַנד. די אויגן פון דער פרוי קלאַמערן זיך איין אין זײַן מוח. פּונוואַנען קומען דאָ אַהער די אויגן? פונ־וואַנען זענען זיי פּלוצלונג דאָ אַרויסגעשווומען? וואָס טוען דאָ דאַניעלאַס בלויז אויגן?... «דאָס שענסטע פאַר אויף דער וועלט: פאַ־ און מאַ...» די זעלבע שטימע פון דאַניעלאַ... די אויגן שרייען... איר מויל איז אויפגע־

ק. צעטניק

ריסן... דאָס שרייט דאָך צו אים דאַנישעס קול... ער הערט... ער הערט
קלאַר:

„האַרי !!! האַרי !!!...“

**

ער איז געלעגן אינדרויסן אויף דער ערד לעבן די טרעפּ. אָן ער
האַט געעפנט די אויגן זענען די צוויי שוואַרצע שטיוול פון לאַגער-פירער
געשטאַנען לעבן זיין קאַפּ. עס איז געווען שטיל ווי טויזנטער מאַשין
מאַטאַרן וואַלטן פּלוצלונג אויפגעהערט צו קלאַפּן אין זיינע אויערן. ער
האַט געפילט די שטילקייט ווי אַ ממשותדיקע זאַך. פון הינטער די פאַר-
מאַכטע טירן האָבן זיך איצט געהערט די דייטשע געשרייען — געדעמפט.
שטילער אַפילו ווי ער פלעגט זיי הערן ביי זיך אין דער קראַנקען-שטובע,
דאָס פנים פון לאַגער-פירער איז געווען ערנסט, פאַרטראַכט; צי זאל ער
אים „ליקווידירן?...“ זאל ער אים צעטרעטן מיטן שטיוול און אַ סוף מיט
דעם „דרעק?“ אָדער זאל ער אים איצט ראַטעווען און אים ווייטער האַלטן
אַלס „אַרצט?...“

**

ער איז געלעגן אויף דער ערד לעבן די שטיינערנע טרעפּן, און ער
האַט געפילט, אָן זיין לעבן ליגט איצט אויף דער ערד ווי אַן אַפגעטיילטע
זאַך פון אים. אָט וועט עס דער שוואַרצער שטיוול באַלד צעטרעטן. ער
האַט נישט געקענט רירן מיט קיין אבר. ער האָט נישט געקענט אַרויס-
אַטעמען נישט קיין געבעט און נישט קיין כעס; נישט קיין געשריי און
נישט קיין נקמה. ער איז געלעגן ווי אַ געבונדענער אויף אַן עקידה. ער
האַט אויפגעהויבן די לעפלעך פון זיינע אויגן, אַרויפגעקוקט אין דער
הויך, געקוקט ווי דורך אַ דינעם שלייער; אָט איז אַלץ דורכזיכטיק, און
אָט איז אַלץ מטושטש. אָט זעט ער אַלץ, הערט, פאַרשטייט און ווייסט אַלץ
וואָס מיט אים האָט דאָ פאַסירט, און אָט ווייסט ער מער נישט; צי לעבט
נאָך זיין לעבן, אָדער צי איז עס שוין געוואָרן צעטראַטן?... ער געפינט
זיך יאָ דאָ, און ער געפינט זיך נישט דאָ. אָט זענען די הויכע שוואַרצע
שטיוול; דאָס פנים פון לאַגער-פירער; די ווענט פון טרעפּן-הויז; טירן —

דאָס הויז פון די ליאלקעס

ער זעט אַליק! און אַט ווערט אַליק ווידער פאַרגאַסן מיט אַ געלן תוהו־וּבוהוּ.
אויגן... בלויז אויפגעריסענע אויגן שרייען: האַר!... האַר!... און ווידער
— שטיל.

ווי דער רעש פון טויזנטער מאַטאַרן וואַלטן פּלוצלונג זיך אַפּגע-
שטעלט אין זיינע אויערן. שטיל...

לעבן אים, אויף דער ערד, ליגט זיין לעבן ווי אַ קינד. זיין קינד. דער
שוואַרצער שטיוול וועט עס באַלד צעטרעטן. מען וועט עס נישט אַרויסזען
פון אונטערן שוואַרצן שטיוול. באַלד וועט דאָס געשען. ער וועט דאָס
באַלד זען. דאָס קינד ליגט לעבן אים...

ער ליגט אויף דער ערד. דער שוואַרצער גלאַנץ פון די שטיוול
בלאַנקט לעבן זיין קאַפּ. ער הייבט אויף זיינע אויגן, קוקט אַרויף אין דער
הויך: די אויגן פון לאַגער־פירער...

דאָס פנים אינדערהויך האָט אַ שמייכל געטון. דערנאָך האָבן די
שטיוול זיך אויסגעדרייט. צוגעגאַנגען צו דער טיר. דער לאַגער־פירער
האַט אויפגעשלאָסן די טיר. ער איז דאַרטן אַריין, צוריק פאַרשלאָסן. עס
איז שטיל אַרום אים. ער ליגט אויף דער ערד. לעבן אים ליגט זיין לעבן.
עס ליגט אַפּגערוקט פון אים.

כוואַליעס, כוואַליעס. די ווענט פון טרעפּן־הויז שווימן צווישן ים־
כוואַליעס. עס איז געל און עס איז רויט. כוואַליעס וואַרפן אים צווישן
געעפנטע טירן, און דער האַקן־קרייץ אויף זיגפרידס הויזן־פאַסיק שווימט
אַרויס פון די כוואַליעס.

— פיר אים צוריק פּונוואַנען דו האַסט אים געבראַכט!... — באַפעלט
דער לאַגער־פירער.

זיגפריד שלעפט אים פון די טרעפּ, נאָר ער פילט נישט, אַז מען
שלעפט אים. פיניעס באַרוועסע פיס שלעפּן זיך איבערן לאַגער־פלאַץ ווי
ער וואַלט זיך איינגעעקשנט. בשום אופן וויל ער נישט אַרויפגיין אויפן
אויטאָמאָביל.

די אַלטע פּאַלקס־דייטשקע, די קעכין, שטייט ווייטער ביים אויוון.
מיט אַרויפגעשאַרצטע אַרבל אויף די הענט. זי מישט אין די קעסלען. זי
קוקט זיך אַפילו נישט אום. זי דרייט אַפילו נישט אויס דעם קאַפּ. ווי עס

וואלט געווען א פארשטענדלעכע זאך, דאס וואס מען שלעפט אים איצט ווידער צוריק אויף דער ערד פון דער קיך. עס איז א נארמאלע זאך, ווי די קארטאפל, וואס זי קאכט איצט אין די קעסלען; ווי די שווארצע ברויט-לעך וואס ליגן דארט אויפן פענצטער, פון וועלכע זי שניידט ארויס צוועלף פארציעס פון יעדן אַזא ברויטל. עס איז נארמאל — ווי עס איז נארמאל דער העפטלינגס-בלאק פון איין זייט קיך, און די דייטשע ווינונגען פון דער צווייטער זייט קיך. עס איז נארמאל — ווי דער הימל אויפן פענצטער; ווי דאס בילד פון היטלערן אויף דער וואנט.

עס שלאגט א פארע פון די קעסלען, און די אלטע קעכין דרייט אפילו נישט אויס דעם קאפ.

די צוויי שורות האלצענע „נארעס“ פארן מיט אים צוזאמען, באגלייטן אים ארויף אין דער טונקלקייט פון בלאק. ווהיין שלעפט מען אים? ווו וועלן זיי זיך אפשטעלן? ער האט דערפילט א שפיציקער ווייטיק שטעכט זיך פלוצלונג אריין צווישן זיינע ריפן-ביינער. דער ווייטיק לויפט ארויף צו זיין האלדז און פארשטאפט אים דעם אטעם.

זיגפריד האט באצאלט דעם סאניטעטער מיט א פויסט אין זיינע ריפן, און מיט א שטיוול אין זיין בויך אריין. דערפאר ווייל זיגפריד האט אים געדארפט שלעפן. דער כעס האט אין אים געברענט: פון ווען אן דארף עס זיגפריד שלעפן א לעבעדיקן „יודע“ ס'ארא פארשאלטענער באפעל פון לאגערי-פירער אין דאס?

ער האט אים אַוועקגעווארפן אינעם בלאק אויף דער ערד, א שפיי געטון און זיך אַוועק.

דער ווייטיק האט געהויערט אַרום אים, געקוקט אים גלייך אין די אויגן אריין, און אים געהיט ווי א מחנה אויסגעשולטע ס. ס. הינט. ביים קלענסטן ריר פון אן אבר האט באלד דער ווייטיק א שפרונג געטון אויף אים און אין אים זיך אריינגעביסן טיף, טיף, מיט שפיציקע ציינער. ער איז געלעגן אויף דער ערד און נישט געקענט, און נישט געטארט, אפילו דעם קאפ אויפהויבן.

ער איז געלעגן מיטן פנים צו דער ערד. אַרום אים איז געווען טויט און אויסגעליידיקט, די ערד איז געווען באַענט לעבן זיינע אויגן — שוואַרץ און אן רחמנות. ער האט זי געזען, נאָר אַריינקומען אין איר האט ער

דאס הויז פון די ליאלקעס

נישט געקענט. זי איז געווען פארמאכט אונטער אים. ווי א פארמאכטע טיר פון א פרעמדן בונקער בשעת א דייטשער "אקציע" אינעם געטא. פאר א ייד, וואס איז געבליבן פונדרויסן.

די נארעס זענען געשטאנען הויך און ליידיק. ווען די העפטלינגס וועלן אהיימקומען פון דער בוי-שטעלע, וועלן זיי אים געפינען ליגן אינעם בלאק אויף דער ערד, ווי מען האט געפונען דעם יודען-עלטסטן אין סאק-ראול-לאגער. צי ליגט ער איצט אויך א נאקעטער, אדער צי טראגט ער נאך דעם ווייסן כאלאט? שפיץ וועט הייסן צוויי שטובן-דינסט זאלן אים ארויסטראגן אין דער לייכן-קאמער. "סאניטעטער, געדענק! די פליי ביסן דיך שוין צופיל אין דער נאז..." דער "מנין" איז ארויסגעלאפן צום אפעל. דער געלער איטשע-מאיר איז געבליבן שטיין איינער אליין. ער וויינט: "יתגדל ויתקדש..." און דאנישעס קול שרייט פון ערגעץ: "הארלי..." הארי!... אלץ מישט זיך אויס. ער איז פון זינען אראפ! ער האט דאך אבער בפירוש געזען און געהערט! אבער פון וואנען קומט דא אהער דאניש? ער האט דאך אבער בפירוש געזען דאניעלאס בלויזע אויגן. ער איז פון זינען אראפ! ער האט דאך בפירוש געהערט רופן: "הארלי!..." דאס געשריי קלינגט אים נאך אין די אויערן. וואס האט מיט אים דערנאך פאסירט? ווו געפינט ער זיך איצט? ער געדענקט: דער אויטאמאביל איז געקומען צו דער לייכן-קאמער. ער געדענקט דאס אויף געוויס. ער האט דאך געהערט דעם רויש פון אויטאמאביל. ער האט דאך דעם אויטאמאביל אפגעווארט. ער האט זיך געוואלט געזעגענען מיט זיינוול לובלינער. דאס איז נישט קיין חלום! ער געדענקט דאס אויף געוויס. דערנאך האט ער געשלעפט די טויטע... ער איז ארויפגעקראכן און אריין אינעווייניק אינעם אויטא... ער איז געלעגן צווישן די טויטע מוזלמענער... ער איז אוועקגעפארן... ער געדענקט בפירוש, אז דער אויטא איז אוועקגעפארן מיט אים צוזאמען... ער האט געזען דער אויטאמאביל פארט... ער האט בפירוש געזען דער אויטאמאביל פארט... ער האט בפירוש געשפירט, אז ער פארט מיט...

ווי זענען אלע? ווי איז פיניע? ווי איז זיינוול לובלינער? אז ער וועט ארויסקומען פון דאנען, דארף ער קודם כל אריינגיין צו זיינוול לובלינערס ווייב און קינדער און זאגן, אז זיינוול איז נישט געשטארבן ווי א פאר-שטונקענער מוזלמאן. דאס איז א הייליקער נדר! "פעסט-בוילע... פעסט-

בוילע... פעסט-בוילע... וואס האט מיט אים דערנאך פאסירט? ווהיין האט אים דער אויטאמאביל אוועקגעפירט? ווו האט ער זיך באגעגנט מיט דא-ניעלאס אויגן?

דער לאגער-פירער האט זיך צו אים אראפגעבויגן. ער האט אים גענומען אויף די הענט און אים אריינגעטראגן אין דער קראנקען-שטובע. ער איז געלעגן אויפן ליילעך פון ווייס-לאקירטן בעטל; דאס טאר מען דאך נישט! דאס איז דאך שטרענג פארבאטן!... דעם לאגער-פירערס פנים האט פארגעבנדיק געשמייכלט. ער האט ארויסגענומען זיין ציגאר-רעטן-טאש. א וויסער שנירל פון אן "R 6" האט זיך אוועקגעקוילערט אויף דער ערד פון די שווארצע שטיוול אוועק. דער לאגער-פירער האט פאררויכערט א ציגארעט. דערנאך איז דער שווארצער גלאנץ פון זיינע שטיוול פארשוונדן אויף דער צווייטער זייט פון דער קראנקען-שטובע.

אויפן טיש זענען געשטאנען די רעצעפט-פלעשעלעך, גלייך אויסגע-שטעלט אין דריי שורות, טויב און שטום. ווי העפטלינגס ביים אפעל. פון גלאז-שענקל אויף דער וואנט האט ארויסגעקוקט, א גאנצע, א נישט-גערירטע, די פארציע ברויט. ביים טישל זענען געשטאנען, איינס אנט-קעגנאיבער דעם אנדערן, צוויי בענקלעך, איינס פארן סאניטארער, דאס צווייטע פארן מוזלמאן. די בענקלעך זענען געווען ליידיק.

ער האט דערפילט א געוואלדיקן ווייטיק ארום די אויגן. פון אלע אברים פון זיין גוף, פון דער הויט און פון די האר-ווארצלען פון זיין קאפ-שיידל — האט געשטראמט דער ווייטיק צו די אויגן און ביי אים געבעטן:

— א טרער... א טרער... כאטש איין איינציקע טרער...

ער האט זיך אראפגעקייקלט פון וויסן ליילעך. דער ברענענדיקער ווייטיק ארום די אויגן איז געווארן וואס אמאל שטארקער, אימהדיקער. א שריפה. זיינע צוויי אויגן-לעכער האבן זיך געעפנט ווי ווילקאנען און דער ווייטיק האט ווי א גליענדיקע לאווע געשטראמט אין זיינע ביינער אריין. ער האט זיך צוגעשלעפט צום טיש. ער האט זיך אוועקגעזעצט אויפן בענקל פון מוזלמאן. פון זיין האלדז האבן זיך אנגעהויבן ארויסצורייסן מאדנע קולות. א מאדנע פישטשעריי, ווי פון א קראנקן פויגל. ער האט

דאס הויז פון די ליאלקעס

אויסגעשטרעקט די הענט צום ליידיקן בענקל, וואָס איז געשטאַנען אַנט-
קעגנאיבער אים:

— אַ טרער... כאַטש איין איינציקע טרער...

ער האָט אַרויפגעהויבן די פאַרקאַלטע הענט, געוויזן אויף די וויעס
פון זיינע אויגן: דאָרט פילט ער עפעס אַזעלכעס, וואָס ער האָט נאָך קיינ-
מאַל נישט געפילט. עס איז אימהדיק. ער האָט געפישטשעט און זיך
געבעטן ביים ליידיקן בענקל:

— אַ טרער!... כאַטש איין איינציקע טרער!...

היפּאָקראַטעס פון קאַנצענטראַציע-לאַגער-אָניווערזום! — פאַרשרייבט
פאַר דעם קראַנקן די רפואה!...

קאפיטל איין און פופציק

דער טאג איז געגאנגען ווייטער

פעלא האָט געדריקט די שפיצן פון דאָניעלאַס אַקסלען מיטן גאַנצן כוח צו דער וואַנט פון לאַטרינע-בלאַק, ווי זי וואַלט זיך געראַנגלט מיט עמעצן, וואָס האָט בדעה איר שלעכטס צו טון. זי האָט געהאַט דאָס געפיל, אַז זי באַהערשט טאַקע דעם קערפער, וועלכן זי האַלט פעסט געקלאַמערט, אָבער זי באַהערשט נישט דעם פרעמדן, בריוונדיקן שגעון, וועלכער זיצט אינעווייניק אינעם קערפער.

דאָניעלאַס קאַפּ האָט זיך אָן אויפהער געריסן דורך דעם האַלב-געעפנטן טויער פון דער לאַטרינע צו דער נאַכט אַרויס. צום טויט. נישטאַ מיט וועמען צו רעדן, נישטאַ וועמען איבערצוצייגן. עפעס שוידערלעכס וועט איצט געשען. זי דריקט דאָניעלאַן צו דער וואַנט, זי פאַרשטעלט איר דעם וועג, זי האַלט דעם קערפער געקלאַמערט צווישן אירע הענט, אָבער זי זעט דאָך: דאָס איז נישט דאָניעלאַ. דאָס איז נישט — זי. אַ פרעמדער „דיבוק“ זיצט אין איר, און איבער אַט דעם פרעמדן דיבוק, וועלכער רייסט זיך איצט אַרויס פון דער לאַטרינע, האָט זי נישט קיין השפעה. אים קען זי נישט באַהערשן. דערצו זענען אירע כוחות צו שוואַך.

אויף דער צווייטער זייט פון דער בריק, איבער די בימער-שפיצן, איז אויפן הימל געלאָפן דער פראָפיל פון דער לבנה, ווי מיט אַ גאָר וויכטיקער שליחות. די לבנה האָט אויסגעזען ווי אַ לץ — אַ שפיציק היטל אויפן קאַפּ און אַ שפיציקע באָרד. שטיקער וואַלקנס, ווי ווייסע

דאָס הויז פון די ליאלקעס

דורכזיכטיקע גאָזע, האָבן איר אומאויפהערלעך פאַרשטעלט דעם וועג. נאָר זי האָט זיי אויסגעמיטן, ווייטער געלאָפן און פאַרט געשטאַנען אויף איין אָרט, אַנטקעגנאיבער דעם עקזעקוציע-פּלאַץ.

זיי זענען געשטאַנען ביים האַלב-געעפנטן טויער פון דער לאַטרינע. אַרויפצו, אַנטקעגנאיבער דעם „קאַ-בע“-בלאָק, איז געלעגן דער רונדיקער אַרויספלוס פון טייך ווי אַן אַריינגעוואַרפענער קאַפּ אינעם פּרוידע-לאַגער, און די האַלצערנע בריק — ווי אַ פעטליע פאַרוואַרפן אויפן האַלדן. דאַניע-לאַס אויגן זענען געווען ווילדע, אויפגעריסענע. איר בליק — פּחד-אַנ-וואַרפנדיק און רחמנות-בעטנדיק. אירע ליפן האָבן זיך באַוועגט:

— האַרי שטייט אין אַ ווייסן וואַלקן...

די רויטע לעמפלעך אויף די עלעקטרישע שטעכל-דראַטן האָבן גע-קוקט ווי מיט רויט-אַנגעצונדענע אויגן צום פּרוידע-לאַגער און געהיט די ראַזע בלאַקן. אַנטקעגנאיבער האָט די נאַכט זיך געבאַדן, אַ נאַקעמע, אינעם וואַסער פון דער אַזערע, און די לעמפלעך אויף די שטעכל-דראַטן האָבן איר רויט-ציגעלויכטן. די פּאָדערשטע זייט פון דער בריק האָט גע-שטעקט אין דעם טונקל-רויטן ליכט. דערנעבן, פון דער אָפּגעשלאָסענער העלפט „קאַ-בע“-בלאָק, האָט זיך געטראָגן אַ מין וואַרקען ווי פון אַ טויבן-נעסט; אַ מין משוגע-געוואַרענע קלאַגעריי. אין מיטן דער אַזערע, אויף דער גרענעץ צווישן שוואַרץ און רויט, זענען געשטאַנען די צוויי ווייסע שוואַנען ווי צוויי פאַררחלומטע סטאַטועס און געקוקט צום פּרוידע-לאַגער. דער „קאַ-בע“-בלאָק איז געווען אַרומגעהילט מיט פינצטערניש. דאָס טיף-פאַרזינקטע קלאַגעריי האָט פון דאָרט אַרויסגעוואַרקעט, די נשמות פון די אַוועקגעשיקטע מיידלעך וואַלטן צוריק געקומען דאָ קלאַגן צוזאַמען מיט די נאָך נישט אַוועקגעשיקטע.

דאַניעלאַס בליקן האָבן זיך געריסן צו דער זייט פון דער אַזערע; דאָס וואַך-ביידל פון ס. ס. מאַן אויף דער בריק איז פאַררוקט אין דער פינצ-טערניש. מען זעט עס נישט אַרויס. אַרום און אַרום איז — רויט... טונקל-רויט... שוואַרץ און רויט... האַרי שטייט אין אַ ווייסן כאַלאַט, ווי אַן איינגעהילטער אין אַ וואַלקן... ער קוקט צו איר... ער איז געבונדן אינעם וואַלקן...

אין מיטן סטאוו, אויף דער גרענעץ צווישן שוואַרץ און רויט, שטייען די צוויי שוואַנען ווי צוויי סטאַטועס, קוקן צו איר... זיי רופן זי... זי האָט זיך געריסן פון פעלאַס הענט. זיי זענען געשטאַנען לעבן דעם האַלב-געעפנטן טויער פון דער לאַטרינע. נישטאַ מיט וועמען צו רעדן. נישטאַ וועמען איבערצוצייגן. דעם קערפער, וועלכן פעלאַ קלאַמערט מיט די הענט. קען זי באהערשן; דריקן צו דער וואַנט. נאָר יענע, די צווייטע, וועלכע קוקט אַרויס פון דאַניעלאַס אויגן — קען פעלאַ נישט באהערשן. יענע קען פעלאַ נישט האַלטן צוגעקלאַמערט צו דער וואַנט פון לאַטרינע-בלאָק.

אַלע וועלן דאָ אַראָפּ פון זינען. נישטאַ מער קיין האַפענונג. זי גופא האָט איר געשיקט קיין נידערוואַלדען. ווער האָט געקענט אַזעלכעס פאַר-אויסזען? וואָס זאָל זי איצט טון? צפורה שאַפראַנס גורל איז פאַר דאַניעלאַן שוין אָנגעגרייט. ער דערוואַרט זי. אַלע וועלן דאָ אַראָפּ פון זינען. דאָ-ניעלאַ וועט מער נישט אויסמיידן דעם עקזעקוציע-פלאַן, ווי צפורה שאַפ-ראַן האָט אים נישט אויסגעמיטן.

זי האָט אַראָפּגעלאָזט די הענט פון דאַניעלאַס אַקסלען. איצט האָט דאַניעלאַ זיך מער נישט געריסן אַרויסצולויפן. זי איז געשטאַנען אַ רויקע, אַ קאַלט-בלוטיקע. געקוקט גלייך. אירע הענט זענען געווען אויסגעשטרעקט צו פעלאַן. אין איינער האָט זי געהאַלטן דעם העפט. און אין דער צווייטער — דעם מעדאַליאָן. זי האָט געקוקט פעלאַן גלייך אין די אויגן אַריין. זי האָט געזאָגט:

— גיב דאָס איבער מיין ברודער אין נידערוואַלדען...

פעלאַ האָט געכאַפט מיט אַ כעס דעם העפט מיטן מעדאַליאָן פון די אויסגעשטרעקטע הענט. זי האָט זיך אויסגעדרייט צו דער שורה לעכער אין דער מיט פון לאַטרינע-בלאָק. עס האָט איר אויפגערגט דאַניעלאַס לעכערלעך-ראַמאַנטישע בקשה. זי האָט געמאַכט אַן אויפגעגנדיקע באַווע-גונג. זי האָט דאָס געוואַלט אַריינזאָרפן אין איינעם פון די לאַטרינע-לעכער. זי איז געווינט געווען צו זיין די אויפזעערין איבער דאַניעלאַן, אַ שטייגער אַן עלטערע שוועסטער, אַ קליגערע, אַ דערפאַרענע. נאָר לויפנדיק צו די לאַטרינע-לעכער איז פאַר איר אויפסניי אַרויפגעשוומען דער בליק פון דאַניעלאַס אויגן. דער בליק איז געווען אַ נייער. אַן אומבאַקאַנטער.

דאס הויז פון די ליאלקעס

א פרעמדער. זי האט אים נאך קיינמאל ביז איצט נישט געזען. זי האט זיך פלוצלונג דערפילט שוואך אנטקעגן אים. דער וואס קוקט אזוי שטייט העכער פון איר. זי האט פלוצלונג פארלוירן איר העזה. זי איז געבליבן שטיין לעבן דער לעכער-שורה. זי האט נישט געהאט גענוג מוט אריינצו-ווארפן די זאכן. נאר דער ווילן דאס צו טון האט נאך געברענט אין איר. האט זי זיך האסטיק צוריק אויסגעדרייט און מיט א כעס אוועקגעשלידערט דעם העפט מיטן מעדאליאן אין א ווינקל פון בלאק.

אז פעלא איז צוריקגעקומען צום טויער פון דער לאטרינע, איז שוין געווען צו שפעט. דאס ארט, ווו דאניעלא איז א רגע פריער געשטאנען — איז געווען ליידיק.

פון דער פינצטערניש האט זיך ארויסדערווייטערט דאניעלאס פיגור אין ווייסן, לייזונטן נאכט-העמד. זי איז געגאנגען גלייך צום ארויספלוס פון טייך. זי איז אריין אין דער רויטער ליכט פון ברייטן לאגער-שאסיי. די נאכט אויף דער צווייטער זייט שטעכל-דראטן האט געעפנט גרויסע רויטע אויגן, געקוקט מיט שפאנענדיקער גארונג צום צארטן מיידל-קערפער אינעם נאכט-העמד, וועלכע גייט איר גלייך אינעם געעפנטן פיסק אריין.

פעלא האט זיך געדריקט צו דער שפיץ-וואנט פון לאטרינע-בלאק. זי האט נישט געוואגט ארויסצוברענגען פון זיך עפעס א שטימע. אירע אויגן האבן זיך אויסגעלאצט, ווי זי וואלט מיט זיי געוואלט צוריקכאפן דעם ווייסן, זיך דערווייטערנדיקן סילוועט פון דאניעלאס קערפער; ווי זי וואלט זי געוואלט מיט די אויגן צוריק אהערשלעפן אין דער טונקל-קייט אריין. זי האט נישט געוואגט צו עפענען דאס מויל. זי האט מורא געהאט צו לאזן פון זיך הערן א רוף. דאניעלא איז איצט געווען אויפ-געדעקט פאר דער גאנצער לענג פון לאגער-שאסיי; פאר אלע וואך-טור-רעמס. א מינדסטער רוף — און דאס אומגליק וועט געשען!

עס וועט סיי ווי געשען. עס מוז דאך געשען. נישטא מער קיין צו-ריקהאלט. אט!... אין דער קומענדיקער סעקונדע!...

פון דער פינצטערניש, וואס הילט ארום די צווייטע העלפט-בריק — האט זיך אויסגעשיילט די שווארצע פיגור פון ס. ס. מאן ווי אן ארויס-געשטעקטער צאן פון דער נאכט. ער האט אנגעשטעלט די ביקס פאמעלעך.

ק. צעטניק

פאַרויכטיק, ווי ער וואָלט נאָך נישט געגלויבט די אייגענע אויגן. ער איז נאָך נישט זיכער אין דעם געווינס, וואָס איז איצט געפאלן אויף זיין לאַ-טעריע-צעמל, כאַטש ער זעט שוין בפירוש דעם גליקלעכן נומער פאַר די אויגן. ער זעט ווי די דריי טעג אורלויב דערנענטערן זיך צו אים. זיי געהערן שוין צו אים. זיי זענען שוין אַרויס פון דער טעריטאָריע-רשות פון די אַנדערע וואָך-טורעמס. פונדעסטוועגן איז ער נאָך פאַרויכטיק, לויערט מיט אַן איינגעהאַלטענעם אַטעם און וואָרט.

די ווייסע סילוועט פון דאַניעלאַס נאַכטהעמד דערווייטערט זיך אַרויף גלייך צום טייך. זי לויפט נישט. זי דרייט נישט אויס דעם קאַפּ. זי גייט גלייך. אַנטקעגנאָיבער איר גאַנג — שטייען די צוויי שוואַנען, ווי צוויי אומבאוועגלעכע סטועס.

די נאַכט האָט צוריקגעענטפערט אויף די שאַס-קנאַלן מיט אַ ווילדן געלעכטער ווי פון טויזנטער מיילער. די וואָך-טורעמס אויף דער גאַנצער לענג פון די שטעכל-דראַטן האָבן זיך אויפגעוועקט. דער ס. ס. מאַן אויף דער בריק האָט נישט געקענט איינהאַלטן זיין געלעכטער. ער האָט אַראַפּ-געלאַכט ביז צום לעצטן וואָך-טורעם פון לאַגער-שאַסיי. זאָלן אַלע קאַמע-ראַדן וויסן, אַז מאַרגן באַקומט ער דריי טעג אורלויב. אַט ליגט דאָס „געווינס“ אויף זיין טעריטאָריע. ער האָט געהאַט נערוון. ער האָט געוואָרט ביז דער לעצטער מינוט. ער האָט צוגעלאָזט זיין רויב ביז נאַענט צו דער אַזערע. ער האָט פריער נישט געוואָלט שיסן. מען דאַרף וויסן אַנצופאַסן די ריכטיקע מינוט. און ער וויסט. יאָ — עס איז ער, דער וואַכמאַן פון דער בריק!

אויבן, ביים אַנהייב פון שאַסיי, ליגט אויף דער ערד אַ ווייסער פּלעק. די לאַגער-נאַכט האָט מיט אַ שוואַרצער אַרויסגעשטעקטער צונג אויס-געלעקט דאָס פאַרגאַסענע בלוט פון דער זיבעצן-יעריקער „פופע“.

די צוויי שוואַנען-סטאַטועס זענען פּלוצלונג לעבעדיק געוואָרן. דאָס שיסעריי האָט זיי אויפגעוועקט פון זייער חלום. זיי האָבן זיך דערשראָקן און מיט אויסגעשפּרייטע פּליגל שנעל אַוועק פון לאַגער-ברעג. עס האָט אויסגעזען ווי זיי וואָלטן אויף זייערע פּליגל מיט זיך מיטגענומען דאָס פאַרפּייניקטע לעבן פון דאַניעלאַ פּרעלעשניק.

דאס הויז פון די ליאלקעס

פעלאַ איז געשטאַנען ביי דער וואַנט פון לאַטרינע-בלאַק. פון די וואַך-טורעמס האָבן זיך געטראָגן די געשרייען פון די דייטשן. זיי האָבן אַריבערגעשריגן איינער צום אַנדערן וועגן דעם גרויסן געווינס. וואָס איז אַרויס צו איינעם פון די קאַמעראַדן. זיי האָבן אים דאָס נישט פאַר-גוטען.

פון דעם דערנעבנדיקן „קאַ-בע“-בלאַק האָט זיך ווייטער געטראָגן דאָס שוידערלעכע טויבן-וואַרקעריי. די ווענעריש-אַנגעשטעקטע מיידלעך האָבן דאָרט געוואַרט אויפן אויטאָמאָביל, וועלכער וועט קומען מיטן טאַג-אויפגאַנג זיי אַוועקנעמען. דער ס. ס. מאַן אויף דער בריק האָט פון גרויס זעלבסטצופרידנקייט זיך אַוועקגעשטעלט אין אַ פּאַזע פון אַן אַפערע-זיג-גער אויף דער בינע, און אויפן העכסטן קול אַנגעהויבן זינגען דאָס דייטשע סאַלדאַטן-ליד:

האַ-היילי-לו-לאַ-לאַ...

ווער קען זיך צו אים גלייכן? מאַרגן פאַרט ער צו זיין פאַמיליע. אפשר צו — אַ מאַמע, וואָס וואַרט אויף זיין קומען אַהיים; אפשר — צו אַ שוועסטער; אפשר — צו זיין איינציק טעכטערל, צו וועלכער עס בענקט זיך אים שטייענדיק דאָ, אויף דער בריק. אפשר איז דאָס טעכטערל איצט אינעם זעלבן עלטער ווי עס איז אַ מינוט פריער געווען דער „געווינס“, וואָס ליגט דאָרט אויפן שאַסיי אינעם ווייסן נאַכטהעמד. דריי טעג אורלויב! ווער קען זיך צו אים גלייכן?...

פעלאַ האָט מער נישט געקענט שטיין. דאָס טויבן-וואַרקעריי פון דערנעבנדיקן „קאַ-בע“-בלאַק האָט זי אַראָפּגעפירט פון די געדאַנקען. זי האָט דאָס מער נישט געקענט הערן.

אינעם ווינקל פון לאַטרינע-בלאַק איז אויף דער ערד געלעגן דער העפט. זי האָט זיך אַראָפּגעבויגן. זי האָט אים אויפגעהויבן צוזאַמען מיטן מעדאַליאַן. זי האָט אים געהאַלטן אין די הענט. איר האָט זיך אויסגעדאַכט ווי דאַניעלאַס לעבן וואַלט איצט געלעגן אין אירע הענט: „גיב דאָס איבער מיין ברודער אין נידערוואַלדען...“ זי האָט דעם העפט אַריינגע-שטעקט אין איר בוועם הינטערן לאַגער-קלייד. זי האָט אים געפילט אויפן באַקעטן לייב.

אויפן הימל איז ווייטער געלאפן די האלבע־לבנה הינטער שטיקער וואַלקנס. פעלאַ האָט מער נישט געקענט אַרויסקוקן צו דער נאַכט; צו דעם פּלעק, וואָס ווייסלט זיך אויפן שניי. זי איז געלאָפן אַהער און אַהין לעבן דער שורה לעכער פון דער לאַטרינע. מאַדנע געפּילן, וועלכע זי האָט ביו היינט נישט געקענט, האָבן געשפּאַרט אין איר האַרץ.

מיט ביידע הענט האָט זי צוגעטראָגן דעם מעדאַליאַן נענטער צו אירע אויגן; אויפן בילדל איז געשטאַנען דאַניעלאַ אין אַ שול־קאַסטיומל מיט אַ ווייסן מאַטראָזן־קראָג. צוויי דיקע צעפּ, אַדורכגעפּלאַכטן מיט באַנד־שלייפּן. דאַניעלאַ האָט איצט געקוקט צו פעלאַן מיט אַ ווּנדערבאַרער אים־שולדיקער שלווה. לעבן איר איז געזעסן אויף אַ טישל מאַני. דאָס קינד האָט געקוקט צו פעלאַן מיט פאַרווּנדערטע גרויסע אויגן, ווי ער וואַלט געפרעגט: פאַרוואָס ליגט מיין שוועסטער אויפן לאַגער־שאַסיי?...

זי האָט געדריקט די צוויי קינדער צו אירע ליפּן. אין דער איצטיקער מינוט האָט זי נישט געפּילט קיין שום געפּיל פון שנאה. זי האָט געוואַלט פּיינט האָבן, נאָר זי האָט נישט געוואוסט וועמען.

זי האָט איצט בשום אופן נישט געקענט פּיינט האָבן דעם יודענראַט; זיי האָבן אויסגעקוקט אין אירע אויגן צו קליין אַנטקעגן דעם וויי, וואָס האָט געפּליצט אַרום איר. זי האָט נישט געקענט פּיינט האָבן די דייטשן; זיי האָבן אויסגעזען צו מענטשלעך־מיוערנע אַנטקעגן דעם אומענדלעכן צער און אַכזריות. איר שנאה איז געווען צו גרויס, צו מעכטיק, זי זאָל וויסן וועמען אַט די שנאה צוצושליידערן. אפילו גאָט האָט זי איצט נישט געקענט פּיינט האָבן.

זי האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף דער שטיינערנער לעכער־שורה פון דער לאַטרינע. דער צער האָט זי געוויגט אַהער און אַהין. אירע פּיס האָבן אַרויסגעשטעקט אַנטקעגנאַיבער אירע אויגן. זי האָט געקוקט אויף זיי ווי אין אַ נעפל. זיי האָבן זי דערמאַנט אַ ווייטע פרעמדע וועלט. די פּיס האָבן איר איצט אויסגעזען אומנויטיק און דאָס פאַרגאַנגענע לעבן — אומזיניק, צוועקלאָז.

זי האָט זיך אויפגעשטעלט. אַ האַלב־טויער פון דער לאַטרינע איז געשטאַנען אָפּן. זי האָט זיך דערצו דערנענטערט. זי וואַלט איצט געקענט אַרויסגיין. זאָלן זיי צו איר שיסן! זי האָט מער נישט געפּילט קיין שום

דאָס הויז פון די ליאלקעס

מורא. זי וואָלט איצט געקענט שטיין, אַרויפקוקן גלייך צו אַ וואַך-טורעם. זי וואָלט איצט געקענט קוקן דעם ס. ס. מאַן גלייך אין די אויגן אַריין. זי וואָלט אים רויק געקענט איצט צוואַרפן די דריי טעג אורלויב, וואָס איר לעבן איז נאָך ווערט. זאָלן זיי, ווי עקלהאַפטע קבצנים, קלייבן אויף דער ערד איר געוואַרפענע נדבה.

איבער די ביימער-שפיצן, אויף דער צווייטער זייט בריק, האָט דער נייער טאַג אַרויסגעשטעלט די פּיאַטע פון זיין פּוס. באַלד וועט דער אויטאָ-מאַביל קומען צום „קאַ-בע“-בלאַק. דאַניעלאַ איז געלעגן אויפן לאַגער-שאַסיי מיטן פנים צו דער ערד; איין האַנט אַן אויסגעצויגענע. „גיב דאָס איבער מיין ברודער אין נידערוואַלדען...“ פּלוצלונג האָט פעלאַ דער-פילט — אַ העלקייט קלאַרט זיך אין איר קאַפּ. דאָס ערשטע מאַל אין איר לעבן האָט זי געשפּירט אַ זאַך, צוליב וואָס זי איז גרייט זיך מוסר-נפש צו זיין. זי האָט זיך דערין אַנגעכאַפט ווי אַ בלינדער אין אַ פּלוצלונג-דערזעענער ליכט. זי האָט געדריקט צו זיך דעם העפט הינטער דער לאַגער-שירץ. זי האָט זיך באַהאַלטן אין אַ ווינקל פון לאַטרינע-בלאַק מען זאָל זי נישט זען. דאָס לעבן איז איר איצט געווען טייער. זי האָט געוואַרט ביז עס וועט זיך דערהערן דער ערשטער גאַנג.

דער טאַג האָט געשפּאַנט צו דער זייט פון לאַגער. פאַרבייגייענדיק דורך דעם שאַסיי האָט זיין פּוס זיך פאַרטשעפעט אין אַ דערשאַסענעם קערפּער. ער האָט אַ קוק געטון אַ רגע, און געגאַנגען ווייטער — —

דעם פוילישע יידנטום

ביכער־סעריע פון דעם צענטראל־פארבאנד פון פוילישע יידן
אין ארנעשטינע

רעדאקטאָר: מאַרק טורקאָוו

פּאַרלאַג־לייטער: אַבראַם מיטלבערג

ביז איצט דערשינען:

- (1) מאַרק טורקאָוו — מלכה אַוויאַני דערציילט...
- (2) ה. ד. נאַמבערג — י. ל. פּרץ
- (3) וו. גראַסמאַן־וויערניק — טרעבלינקע
- (4) פּרץ גראַנאַטשטיין — מיין חרוב שטעטל סאַקאָלאָוו
- (5) ישראל טאַבאַקסבלאַט — חורבן לאַדזש
- (6) זרובבל — באַזג חורבן
- (7) אלהנן צייטלין — אין אַ ליטעראַרישער שטוב
- (8) ד״ר ח. שאַשקעס — פּוילן — 1946
- (9) ז. סעגאַלאָוויטש — טלאַמאַצקע 13
- (10) מ. נודעלמאַן — געלעכטער דורך טרערן
- (11) ד״ר מאיר באַלאַבאַן — די יידן־שטאַט לובלין
- (12) ישראל אפרת — היימלאַזע יידן
- (13) ד״ר יעקב שאַצקי — אין שאַטן פון עבר
- (14) דוד פלינקער — אַ הויז אויף גזשיבאַוו
- (15) ד״ר הלל זיידמאַן — טאַגבוך פון וואַרשעווער געטאָ
- (16) זאַמלונג פון דאַקומענטן — קינדער־מאַרטיר־אַלאַגיע
- (17) חיים גראַדע — פּליטים
- (18) ש. קאַטשער־גינסקי — פאַרטיזאַנער גייען!...
- (19) פּרידע זרובבל — נע ונד
- (20) מרדכי שטריגלער — מאַידאַנעק
- (21) יעקב לעשציןסקי — אויפן ראַנד פון אַפּגרונט
- (22) ז. סעגאַלאָוויטש — געברענטע טריט
- (23) אברהם טייטלבוים — וואַרשעווער הייף
- (24) טאַניאַ פּוקס — אַ וואַנדערונג איבער אַקופירטע געביטן
- (25) ש. ל. שניידערמאַן — צווישן שרעק און האַפענונג
- (26) לעאַ פּינקלשטיין — מגילת פּוילן
- (27) יאַנאַס טורקאָוו — אַזוי איז עס געווען... (חורבן וואַרשע)
- (28) ש. איזבאַן — „אומלעגאַלע“ יידן שפּאַלטן ימען
- (29) יעקב פאַט — הענעך
- (30) ד״ר י. קערמיש — דער אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

- 31) שמהה פאליאקיעוויטש — אַ טאָג אין טרעבלינקע
- 32) מרדכי שטריגלער — אין די פאבריקן פון טויט
- 33) אברהם נחתומי — אין שאַטן פון דורות
- 34) יחיאל לערער — מין היים (אויספארקויפט)
- 35) יוסף וואָלף — ליינענדיק פרצן...
- 36) צפורה קאַצענעלסאָן-נאַכומאַוו — יצחק קאַצענעלסאָן
- 37) י. הירשהויט — פינצטערע נעכט אין פאָוואַק
- 38) נחום סאַקאַלאָוו — פערזענלעכקייטן
- 39) רחל קאַרן — היים און היימלאַזיקייט (לידער)
- 40) א. אלמי — מאַמענטן פון אַ לעבן (אויספארקויפט)
- 41) מנשה אונגער — פשיסכע און קאַצק
- 42) מ. בורשטיין — איבער די חורבות פון פלוניע
- 43) מ. קיפניס — הונדערט פאַלקס-לידער (אויספארקויפט)
- 44) ז. טעגאַלאָוויטש — ניינע זיבן יאָר אין תל-אביב (אויספארקויפט)
- 45) ד"ר ח. שאַשקעס — אַ וועלט וואָס איז פאַרביי... (אויספארקויפט)
- 46) שלמה וואָגאַ — חורבן טשענסטאַכאָוו
- 47) אברהם זאַק — יאָרן אין וואַנדער (לידער)
- 48-49) ש. איזבאַן — פאַמיליע קאַרפ (אויספארקויפט)
- (פרעמירט דורכן צביקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקסיקע 1950)
- 50) ד"ר א. מוקדוני — מינע באַגעגענישן (זכרונות)
- 51) ר. שושנה-קאהאַן — אין פייער און פלאַמען (אויספארקויפט)
- 52) י. י. טרונק — די יידישע פראַזע אין פוילן
- 53) יאַנאַס טורקאָוו — אין קאַמף פאַרן לעבן (אויספארקויפט)
- 54) יצחק פערלאָוו — די מענטשן פון „עקזאָדוס 1947“ (ראַמאַז)
- 55) פנחס ביזבערג — שבת-יוס-טובדיקע יידן
- 56-57-58) שלום אַש — פעטערבורג — וואַרשע — מאַסקווע
- 59) ד"ר פיליפ פרידמאַן — אַשוויענטשים
- 60) ב. ראָזען — טלאַמאַצקע 13
- 61-62) דוד פלינקער — אין שטורעם (ראַמאַז)
- 63) יאַנוש קאַרטשאַק — משחלעך, יאַסעלעך, ישראליקלעך
- 64-65) מרדכי שטריגלער — „ווערק צע“ (פרעמירט דורכן האַפערלייב ליטעראַטור-פּאַנד ביים יידישן קולטור-קאָנגרעס, בוענאָס-איירעס, 1951)
- 66) חיים גראַדע — שיין פון פאַרלאַשענע שטערן
- 67) רבקה קוויאַטקאָווסקאַ — פון לאַגער אין לאַגער
- 68) יואל מאַסטבוים — מינע שטורמישע יאָרן (זכרונות)
- 69) אליהו טראַצקי — גלות דייטשלאַנד
- 70) ד"ר י. שאַצקי — קולטור-געשיכטע פון דער השכלה (אויספארקויפט)
- 71) נחמן מייזיל — געווען אַמאַל אַ לעבן... (אויספארקויפט)
- 72) י. י. טרונק — סימכע פלאַכטע פון נאַרקאָווע (אויספארקויפט)
- (פרעמירט דורכן צביקעסעל-ליטעראַטור-פּאַנד, מעקסיקע 1951)

- (73) יהודה עלבערג — אונטער קופערנע הימלען
(פרעמירט דורכן ליטעראטור־פּאָנד אין סאַפּאָלאָ, בראַזיל, 1951)
- (74) ד״ר א. מוקדוני — אויסלאַנד
- (75) זיגמונט טורקאָוו — פראַגמענטן פון מיין לעבן
- (76) יהושע פּערלע — יידן פון אַ גאַנץ יאָר
(פרעמירט מיט דער פּרץ־פרעמיע פון יידישן פּענ־קלוב אין פּוילן
און ליטעראטור־פרעמיע פון „בונד“ אין פּוילן, וואַרשע 1937)
- (77) יעקב לעשציןסקי — ערב חורבן
- (78) דניאל טשאַרני — ווילנע
- (79) ז. סעגאַלאַוויטש — דער לעצטער לאַדזשער ראַמאַן
- (80) יזכּור־בוך — בעלכאַטאָוו
(אויספאַרקויפט)
- (81) מ. י. שעליובסקי — אויף אַ פּולער וואָג
- (82—83) יצחק פּערלאַוו — דער צוריקגעקומענער (ראַמאַן)
- (84) יוסף אַקרוטני — דאָס בוך פון די עלנטע
- (85—86) מרדכי שטריגלער — גורלות
- (87) ד״ר יוסף טענענבוים — גאַליציע — מיין אַלטע היים
- (88) זלמן שור — שטערן פאַרטאַג (זכּרונות)
- (89) משה דוד גיסער — דאָס געזאַנג פון אַ לעבן
(אויספאַרקויפט)
- (90) ז. י. אנכי — ר' אבא און אַנדערע כתובים
- (91—92) עמנואל רינגעלבלום — קאַפּיטלען געשיכטע
- (93) שמעון האַראַנטשיק — אין גערויש פון מאַשינען (ראַמאַן)
- (94) גרשם באַדער — מיינע זכּרונות (קראַקע)
- (95—96) יאַנאַס טורקאָוו — פאַרלאַשענע שטערן (זכּרונות)
(פרעמירט דורכן צבי קעסעל ליטעראטור־פּאָנד, מעסקיקע 1954).
- (97—98) אַלטער קאַציונע — שטאַרקע און שוואַכע (ראַמאַן)
- (99) פּושה ראַקאוּסקי — זכּרונות פון אַ יידישער רעוואַלוציאַנערין
- (100) מאַרק טורקאָוו — די לעצטע פון אַ גרויסן דור
- (101) י. הירשהויט — יידישע נאַפּט־מאַגאַטן
(פרעמירט דורכן מרדכי סטאַליאַר ליטעראטור־פּאָנד, ביי „די אידישע צייטונג“,
בוננאַס־אירעס, 1955).
- (102) משה זאַנשיין — יידיש וואַרשע
- (103) פ. מינץ (אַלעקסאַנדער) — די געשיכטע פון אַ פאַלשער אילוזיע
- (104) — י. י. טרונק — די וועלט איז פול מיט נסים (ראַמאַן)
- (105—106—107) — מיכאל באַרוויטש — אַרישע פּאַפּירן
- (108—109) מרדכי שטריגלער — געאַרעמט מיטן ווינט (ראַמאַן)
- (110—111) ד״ר א. מוקדוני — וואַרשע און לאַדזש.
- (112) ברוך האַגער — מלכות חסידות
- (113) ב. שעפּנער — נאַוואַליפּיע 7 (זכּרונות)
- (114) פּנחס שטיינאוואַס — יידן צום געדענקען
- (115) ק. צעטניק — דאָס הויז פון די ליאַלקעס
- עס דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב:**
- מאַקס וויינרייך — פון ביידע זייטן פּלוּיט (וועגן אורי קאוונער)
- ד״ר יוסף טענענבוים — צווישן מלחמה און שלום

פרעסע שטימען וועגן דער ביכער סעריע

דאָס פּוילישע ייִדנטום

גיטל מייזל שרייבט וועגן משה זאנשיינס בוך „יידיש וואַרשע“ (די גאַלדענע קייט, נומער 21, תל-אביב 1955):

די אויערן און אַפילו זייער שרעק-
לעכער טויט גופא איז געווען אַ
מין הימען צום לעבן... אזוי שיל-

נישט איינער פון יענע שרייבער,
וואָס האָבן אליין איבערגעלעבט די
נאַצי־צייט, זאָגט עדות בכתב ובעל
פה, אַז אַן אומגעהייערער לעבנס-
כוח האָט ווילקאַנזירט אין די גע-
טאָס בכלל און אין דעם וואַרשעווער
געטאָ בפרט. די ייִדישע שרייבערין
רחל אויערבאָך דערציילט ווי אזוי
די מענטשן אין וואַרשעווער געטאָ
זענען אין זייער קאַמף קעגן טויט
און אַפילו אין זייער טויט גופא גע-
ווען לעבעדיק און ווי אזוי זייערע
לעבנס-חווים זענען דעמאָלט גע-
ווען צעפאַכעט ביז גאָר. זי דער-
ציילט עס און דערביי פאַרשטייט זי
עס זייער גוט. אויך דער פּויליש-
שרייבנדיקער אַסימילירטער ייִד
אַדאַלף רודניצקי שילדערט ווי אזוי
צענער טויזנטער ייִדן זענען אין
וואַרשעווער געטאָ ביזן סאַמע לעצטן
מאָמענט געווען פאַרטאָן אינעם לע-
בן; זיי זענען געגאַנגען צום טויט
איינגעטונקט אין לעבן ביז איבער

דער אַדאַלף רודניצקי, אָבער פאַר-
שטיין — פאַרשטייט ער עס פאַרט
נישט.

אַט דאָס ייִדישע לעבנס-חיות,
וואָס אים פאַרשטייט מענטשיש און
שילדערט קינסטלעריש אזוי גוט
בלויז אַ ייִדישער שרייבער, — איז

אייגנטלעך דער הויפטמאָטאָר פון אַ סך און אַ סך ווערק, וואָס זענען דערשינען אינעם איצטיקן יאָר צענדליק נאָך דער מלחמה. ייִדישע מחברים קענען אָפנים מיטן קאָפּ נישט באַנעמען, קענען בשום אופן נישט אָננעמען אין האַרצן דעם חורבן פון זייער געבוירן־אַרט. שטעלן זיי שרייבעריש אויף, בויען פאַרמלחמהדיק צוריק אויף די חרובֿ בע דערפער, שטעטלעך אָדער שטאָט טיילן פון וואַנען זיי שטאַמען.

צו זיי שליסט זיך אָן משה זאָנ־ שייַן מיט זיין בוך וועגן פאַרמלחמה־ דיקן ייִדישן וואַרשע. ערשט דערשינען אַלס 102טער באַנד פון דער ביכער־סעריע „דאָס פּוילישע ייִדנטום“. אַרויסגעגעבן דורכן צענט־ ראַל־פאַרבאַנד פון פּוילישע ייִדן אין אַרגענטינע.

ייִדיש וואַרשע איז דאָס ערשט־ לינג־ווערק אין בוכפאַרעם פונעם מחבר משה זאָנשיין, וואָס געפינט זיך דאָ אין לאַנד זינט יאָר 1949 און איז איצט אַ ירושלימער תושב. פון זיינע 49 יאָר לעבן האָט משה זאָנשיין 33 יאָר אָפגעלעבט אין וואַרשע. געלעבט, געלערנט און גע־ אַרבעט אין דער שטאָט וווּ עס האָבן געלעבט, זיינע עלטערן, זיינע זיי־ דעס און אורזיידעס. און ווען צוויי וואַכן נאָך דער נאַצי־אַקופאַציע האָט ער געמוזט פאַרלאָזן וואַרשע, איז די

שטאָט געבליבן שטיין און איז כּסדר געשטאַנען פאַר זיינע אויגן. אזוי דערציילט דער מחבר אינעם פאַר־ וואַרט צום בוך. אָבער דעם ליינער פון זיין בוך ווילט זיך צוגעבן און זאָגן נאָך מער, דהיינו, אַז די ייִדי־ שע וואַרשע מיט די מענטשן אויף איר ערד און מיטן גאָט אין איר הימל, — איז געפלאָסן אין דעם מחברס אָדערן און פליסט אין זיינע אָדערן הייסבלוטיק ביז איצט...

דער מחבר דערציילט ווייטער אין זיין פאַרוואַרט, אַז ווען ער איז גע־ קומען צוריק נאָך די זיבן מלחמה־ יאָרן איז וואַרשע געלעגן אַ חרובֿע און די ייִדישע וואַרשע איז געווען ווי אָפגעמעקט פון דער ערד... האָט ער, דער וואַרשעווער תושב, גענו־ מען אויפּוועקן אין זיין זכרון און פאַרצייענען אַלץ, וואָס ער האָט נאָר געקענט זיך דערמאַנען, כּדי צו שטעלן, ווי ער זאָגט אַליין, אַ מצבה אויף יענעם בית־עולם. משה זאָנ־ שייַנס בוך איז אָבער אין תּוך און אין פאַרעם פונקט אזוי ווייט פון אַ מצבה אויף אַ בית־עולם ווי ווייט עס איז אַ הייסער גלויביקער אָטעם פון אַ קאַלטן פאַרצווייפלטן גליווער. ווייל אין זיין בוך זענען געקומען צום פאַרשיין די טיפּסטע שעפּערישע קוואַלן, וואָס האָבן געזאָרן, געוויר־ בלט און געשפרודלט אינעם ייִדישן וואַרשעווער לעבן. ווייל אין זיין בוך

אירע אייגנטימלעכע יידן. און הגם דער מחבר האלט זיך אליין די גאנצע צייט פון דער זייט. — פילט זיך זיין הייסער גלויביקער אטעם אויף שריט און טריט.

בילדער, סצענעס און געשטאלטן אינעם בוך ווערן בולט אויסגעטיילט. שארף אונטערגעשטראכן דער עיקר מיט זייער לעבעדיקן אימפעט, זייער היץ און ברען. עס געראט דעם מחבר אזוי גוט צו ווייזן און פארקערפערן דעם אומאויסשעפּלעכן באוועגלעכן אינטערעס און נייגער צום לעבן, וואָס האָט זיך דאָרט געהאַלטן אין איין באַגייען. משה זאָנשיינס בוך לאָזט דערזען און דערפילן ווי אזוי די וואַרשעווער פּאָלקס־יידן האָבן ביים האַנדלען אָדער דאָוונען, ביי דער אַרבעט און אויך ביים טאָן מצוות, — געשטעלט אין קאָן נישט ווייניקער ווי זייער גאַנץ האַרץ, ניט ווינציקער ווי זייער פּול חיות. אַ ביכל פּלעגן זיי „אויסלייענען“, איבערלעבן און דערטראַכטן אויף דורך און דורך. אַ פּאַרשטעלונג איז זיי ממש געגאַנגען אין לעבן. לעבעדיק און פאַרביק מאַלט דער מחבר אַ סצענע אין קראַשינסקי־גאַרטן, וווּ אַ גרופּע אַרבעטלאָזע שטעלן צו אָפּ־שטימונג; צי עס איז פאַראַן אַ גאַט. מיט דער מערהייט פון שטימען גייט דורך אַ רעזאָלוציע אַז קיין גאַט איז נישטאַ. און דער פרומער ייד, וואָס

איז אַנטפּלעקט יענער ריזיקער יידישער פּאָלקס־כּוח, וואָס האָט שפּעטער אין געטאַ אזוי שווער זיך געלאָזט דערשטיקן און דערווערגן, און וואָס וואַרצלט אויך איצט אין יעדן ייִדישן ייִשובּ איבער גאַר דער וועלט.

ווי אין אַן אומענדלעכע פּילם־לענטע, אַ מאָל אין בליק־אויפּנאַמעס און אַ מאָל אין אַ פּאַמעלעכן טעמפּאַ. ציען זיך אינעם בוך בילדער און געמעלן, געשטאלטן און סצענעס, — אַט אזוי ווי זיי זענען געשטאַנען און געגאַנגען אינעם פּרערדיקן ייִדיש־וואַרשעווער שטייגער. נישט פאַרשענערט און נישט צוגעפּוצט, געטריי דער שווערער טאַג־טעגלעכער ווירקלעכקייט, בלויז באַפאַרבט מיט אַ גוטמוטיקן הומאָר. דער תּחום פון זיין באַשרייבן און שילדערן איז דער צפּונדיקער טייל פון דער ייִדישער וואַרשע, די געגנט פונעם דאַנציקער וואַקזאַל, מיט די נאַלעווקעס אַלס חוט־השדרה. דער מחבר באַלייכט מיט זיין זכּרון־פּראָזשעקטאַר איין גאַס נאָך דער אַנדערער. יעדער גאַס קומט צום פּאַרשיין מיט איר קלאַר־אויסגע־שפּראַכענעם סאַציאַלן פּרצוף, מיט איר באַזונדערן געזעלשאַפּטלעכן כאַראַקטער, יעדער מיט איר אייגענער שטימונג און אַטמאָספּער, מיט איר אייגנטימלעכער ייִדישקייט. מיט

חברה, די קינדער, אַרום און אַרום, פאַסן צו יעדער מאַסקע צו דאָס מיאַקען, האַווקען אָדער הירושען... פאַראַן מאַמענטן אין בוך ווען דער ליינער ווערט באַזונדער אַנ-געשטעקט און פאַרכאַפט פונעם דערציילערישן טעמפּעראַמענט. עס דאַכט זיך אים אויס, אַז ער איז אַן אַקטיווער אַנטיילנעמער אין דעם וואָס עס קומט פאַר, אַז ער זעט און ער פילט מיט זיינע אויגן און האַרץ פון אַ ליינער, — אַליין פאַר זיך, שוין אַן דער באַגלייטונג און הילף פונעם מחבר, דאָס זענען די מאַ-מענטן ווען דער מחבר באַשרייבט דעם קאַלעקטיוון אופן פון טאָן מצוות, פון פראַווען שמחות. מיט אַ עכט שבת-יום-טובדיקן שעפּערישן אַטעם דערציילט דער מחבר וועגן דער אמתער פאַלקס-אַקציע, וואָס האָט געהייסן „גוט שבת, יידעלעך“. הענדלער און בעלי-מלאכות, אויס-געהאַרעוועטע, מידע פון אַ גאַנצער וואַך אַרבעט, פלעגן יעדן שבת גאַנץ פרי זיך אַרויסלאָזן מיט קוישן אי-בער די וואַרשעווער הויפּן. מיט אַ ספּעציעלן ניגון האָבן זיי אויסגעזונ-גען דעם גוט באַקאַנטן „גוט-שבת, יידעלעך!“ און צונויפגעקליבן שפּיין פאַר די נויטבאַדערפטיקע, וואָס זע-נען געווען אַרעמער, שוואַכער און קראַנקער פון די זאַמלער און גע-בער צוגלייך. דער מחבר שטעלט עס

איז געזעסן דערביי אַנטלויפט מיט אַ הויכן „אַז טפו זאָלט איר ווערן“... דער ליינער ווערט אַריבערגע-טראָגן אינעם סאַמע מיט פונעם דאָרטיקן געוויירבל און ער באַגלייט דעם מחבר אין זיינע אַלע מחברישע גענג. צוזאַמען מיט אים ווערט דער ליינער אַריינגעצויגן אינעם שפּיל ביי די אַרויסגעלייגטע אויפן טראַ-טואַר פון אַ רעשיקער האַנדלסגאַס אָפּגעבליאַקעוועטע, שפּאַט-ביליקע סחורות. בלויז איינער איז דאָרט דער פאַרקויפּער. די איבעריקע פיר, פּינף שותפים מאַכן אַן אַנשטעל פון קונים. זיי כאַפּן כלומרשט אַ מציאה, און ווירקן אויף די פאַרבייגייער יע-נע זאָלן קויפּן. צוזאַמען מיטן מחבר שטעלט זיך דער ליינער אָפּ ביי דער יידענע אויף דער מילע-גאַס, וואָס האַלט אין די הענט אַ בלעך מיט טאַרט-קוכנס, מייסטערהאַפטיק אויסגעפאַרעמט ווי שלמה המלכס פאַלאַץ מיטן טראַג געצירט אין גאַלד און גינגאַלד, ווי דודס פידעלע און ווי פּלענדיקע מלאכים. און דאָרט טאַקע פאַרהאַלטן זיך די ביידע ביי אַ יידן מיט אַ לאַנגער קאַפּאַטע און מיט אַ לאַנגער געלער באַרד, וואָס פאַרקויפט מאַסקעס פון פורים-שפּילער. דער ייד מעסט אַן אויף זיך יעדער מאַל אַן אַנדער מאַסקע און פאַרוואַנדלט זיך אין אַ קאַץ, אין אַ הונט, אין אַ פּערד. און די ווייסע

טאָקע פאַר ווי אַ מין פּאַלקסטימלעכן
ריטואַל, וואָס צו דעם האָט זיך גע-
גרייט אַ שטאַט מיט מענטשן און
וואָס אין דעם האָבן אַנטיילגענומען
קינד און קייט...

מיט עכט שעפּערישן שוונג
ווערט אינעם לעצטן, דעם קרוין-
קאַפּיטל פונעם בוך, מען פירט יאָ-
כעטלען צו דער חופּה, געשילדערט
די קאַלעקטיווע שמחה, בשעת אין
אַ גערעכטן קאַמף קעגן דער וואָ-
לינסקי-גאַס מאַכט די סמאַטשע-גאַס
חתונה אַ באַעווילטע יתומה. דער
מחבר ווייזט אין אַ באַשיימפּערלעך
מעשהלע-אַרטיקן אופן ווי אַזוי עס
איז דאָרט אַלעמען געגאַנגען אין
יורש, אין פשוטן, מענטשלעכן יורש.
אין יענעם פּאַלקסטימלעכן יורש,
וואָס ווערט איבערן גאַנצן לענג פו-
נעם בוך אַזוי דאַרשטיק און הונגע-
ריק געזוכט דורך די וואַרשעווער
פּאַלקסטיידן, געזוכט סיי אין לעבן,
סיי אין בוך און אין טעאַטער און
סיי אין... גן-עדן, אַזוי ווערט אינעם
קאַפּיטל יאַסעלע פּלייצער-טרעגער
רינדדיק דערציילט ווי פאַר איר
טויט האָט יאַסעלע דעם טרעגערס
מאַמע אַריינגערעדט אין אים וועגן
קדיש זאַגן נאָכן טאַטן, — זי זאל
נישט דאַרפן זיך שעמען פאַר אירע
הימלשע שכנעסעס, און אפשר וועט
דאָרט די מאַמע רחל זיין, זאל זי
איר קענען קוקן גלייך אין די אויגן.

יאַסעלע טרעגער האָט טאָקע אָפּגע-
היט דעם קדיש נאָכן טאַטן און נאָך
דער מאַמען. ער האָט געפילט, אַז ער
זעצט אַריין זיין מאַמען אין ליכטיקן
גן-עדן, וווּ זי איז זיך מחיה מיט
אַ שטיקל פיש און טרינקט גוטן וויין.
און יאַסעלע האָט געשמייכלט: זאל
די מאַמע דאָרט הנאה האָבן, זי האָט
עס אויף דער וועלט כמעט קיין מאָל
נישט געהאַט...

עס איז פאַראַן אין משה זאַנ-
שיינס בוך אַ הינטערגרונט, וואָס
גיט צו אַן אַ שיעור טעם און חן
צו דער פאַרעם, און ברענגט אַרויס
דעם זינען און דעם מיין פונעם תוך.
דאָס זענען די קינדער פון די וואַר-
שעווער היימען, הייפן און גאַסן. דער
מחבר טיילט זיי נישט אויס. צווישן
די 28 קאַפיטלען פון בוך גיט ער
זיי אַפּ קוים-קוים צוויי, דריי, עס
קען זיך אַפילו אויסדאַכטן, אַז דער
מחבר האָט פאַר זיי, אויך אין אַ
שבת, נישט צו פיל צייט. אָבער
ווי מען גיט זיך נאָר אַ קער אינעם
בוך, קלאַפן דאָרט דריבנע פיסעלעך
אויף טרעפ און עס לאָזן הערן די-
נע קולעכלעך אין הויף. זיי זענען
אומעטום, גאַנצע מחותנים, די קינד-
דער, און זיי נעמען אַנטייל אין אַלץ
וואָס עס טוט זיך אויף דער וואַר-
שעווער ערד און אינעם וואַרשעווער
הימל. זייערע קינדערשע שפּילן,
וואָס דער מחבר צייכנט זיי מיט

לאַנד; און אויך פון אַזעלכע וואָס קענען די שטאַט וואַרשע — פון דער ליטעראַטור. נישט אַלע זענען זיי צום נייעם וואַרשע-בוך צוגע-גאַנגען אויפן זעלבן אופן. ווער עס האָט דעם באַנד געבלעטערט און אַהין בלויז אַריינגעקוקט, ווער עס האָט זיך הייס צוגעכאַפט צו די אַדער אַנדערע שטעלן און ווער עס האָט איבערגעלייענט דאָס גאַנצע בוך און נישט נאָר איין מאָל. און עס האָט זיך געטראָפן אַז אַפילו דריי מאָל.

אַבער דאָס בוך האָט ספּאַנטאַן אַרויסגערופן אַ שטראָם אַסאַציאַציעס ביי זיי אַלע כמעט אָן אויסנאַם. ביי וועמען אַ קלענערן, ביי וועמען אַ גרעסערן און ביי וועמען גאָר אַ גרויסן, פּונקט ווי עס זאל מיט אַ צויבער-צוריר ביי זיי אַלעמען זיך אויפלייזן, אויפבינדן אָן ענגערער אַדער ברייטערער קנויל זכּרונות, איבערלעבונגען און איינדרוקן, וואָס וועגן זיי האָט זיך שוין געהאַט פאַר-געסן, אַז ערגעץ וווּ געדענקט מען זיי נאָך. און אַ ווונדערלעכע זאַך: די אַלע זכּרונות, איבערלעבונגען און איינדרוקן זענען על-פּיר-רוב געווען פאַרבונדן מיטן לעבן, האָבן על-פּיר-רוב געטראָגן אין זיך אַ הייסן, גלויביקן אַטעם, און זיי זענען גע-ווען אַזוי פּיל, אַז זיי וואַלטן מעגלעך געווען גענוג פאַר אַ שאַפּאַל נייעם

שפּאַרזאַמע מיטלען, פאַרטייטשן אַ סך און פאַרטייפן דעם אינהאַלט. אַט שפּילן זיך אונטער אַ טיש קינדער פון צוויי משפּחות לאַטוויניקעס. דאָס עלטסטע יינגעלע איז אַ טאַטע און נייט אויף אַ מאַשין. דאָס עלטסטע מיידעלע איז אַ מאַמע, זי נייט, פאַר-ריכט און קאַכט מיטאַג. די קלענע-רע זענען קינדערלעך און זיי שרייען „עסן“... און ווייטער: אַז חיימל שפּילט זיך מיט רבקהלען אַנטלויפט ער אַלע מאָל קיין אַמעריקע, ווי עס האָט געטאַן דער מאַן פון זייער שכּנה. רבקהלע בלייבט אָן עגונה און שעלט די קינדער... און אַט שטייען אין הויף אויסגעשטעלט קינדער מיט די אויגן אַרויף צום הימל, בשעת זייערע טאַטעס זענען מחדש די לבנה, זיי קוקן משה רבינו אין פנים אַריין, און עס גייט זיי אין לעבן צו דערזען און צו דערוויסן זיך, — צי איז משה רבינו ביז אַדער אפשר שמיכלט ער גאָר... עס האָט זיך געמאַכט, אַז דער ערשטער עקזעמפּלאַר פון משה זאַנשיינס ייִדיש-וואַרשע האָט געפּו-נען דעם וועג אין אַ תּל-אביבער שטוב און דאָרט אַנגעטראָפן אין די הענט פון אייניקע וואָס זענען גע-בוירן און אויפגעוואַקסן אין וואַר-שע; פון עטלעכע וואָס זענען קיין וואַרשע אַנגעקומען פון דער פּוילי-שער פּראָווינץ אַדער פון אַן אַנדער

בוך וועגן ווארשע. א מין קאלעק-
 טיוו ווערק פון א גרופע מענטשן,
 וואס האבן געלייענט דעם ערשטן
 עקזעמפלאר פון משה זאנשיינס
 יידיש-ווארשע.

ד. ניימארק שרייבט וועגן אלטער קאציזנעס ראמאן „שטארקע און
 שוואכע“ (דער פארווערטס, ניו-יארק, 12טער דעצעמבער 1954):

אין ארגענטינע האט זיך געשטעלט
 די אויפגאבע כאטש טיילווייז אט-די
 ארבעט — די ארבעט פון תחית-

המתים פון די אומגעבראכטע גייס-
 טיקע שאפונגען פון די יידישע
 שרייבער — דורכצופירן. עס זענען
 שוין ביז איצט דערשינען די ווערק
 פון א צאל אנערקענטע שרייבער.
 אלטער קאציזנע איז אין פוילן
 פון פארן חורבן געווען זייער פאפול-
 לער. ער איז געווען א הייסער חסיד
 פון י. ל. פרץ, וועלכן ער האט ממש

אין דער ביכער-סעריע „דאס
 פוילישע יידנטום“, וואס ווערט א-
 רויסגעגעבן דורכן „צענטראל פאר-
 באנד פון די פוילישע יידן“ אין אר-
 גענטינע, איז דא נישט לאנג דער-
 שינען דער ראמאן „שטארקע און
 שוואכע“ פון דעם שרייבער אלטער
 קאציזנע, איינער פון אונדזערע
 שרייבער-מארטירער, וועלכער איז
 דערמאנדעט געווארן דורך די
 דייטשן און אוקראינער אין דער
 צייט פון גרויסן חורבן.

אלטער קאציזנעס ראמאן, וואס
 איז דערשינען אין צוויי בענדער און
 האלט צוזאמען 750 זייטן, זענען
 שוין דער 97טער און 98טער בוך,
 וואס דער דערמאנטער פארלאג האט
 ארויסגעגעבן. עס זענען שוין דער-
 שינען נאך צוויי ביכער, אזוי אן
 דער פארלאג האט שוין ארויסגע-
 געבן גאנצע הונדערט ביכער אין
 דער סעריע. דאס איז א גרויסער
 היסטארישער אויפטו, וואס האט
 כמעט קיין גלייכן נישט צו זיך אין
 אונדזער ליטעראטור.
 דער פארלאג פון די פוילישע יידן

פארגעטערט. קאציזנע איז נאכגע-
גאנגען פרצן, האָט געשלונגען יע-
דעס וואָרט פון זיין גרויסן רבין.
אַלץ, וואָס איז אַרויסגעקומען פון
דעם מויל און פּעדער פון רבין פּרץ,
איז ביי אים געווען טייער און היי-
ליק, פּרץ האָט געהאַט אַ סך חסי-
דים, וועלכע האָבן געקלעפט צו
אים, אָבער קאציזנע איז, דוכט זיך,
געווען דער געטרייסטער, דער אי-
בערגגעבנסטער. מיר מיינען, אַז
מיר וועלן נישט מאַכן קיין טעות
ווען מיר וועלן זאָגן, אַז קאציזנע
האָט ביי פּרצעס לעבן גאַרנישט גע-
דרוקט. ער איז אַרויסגעשווומען אַלס
שרייבער ערשט נאָך פּרצעס טויט,
און קאציזנע איז דווקא געווען אַ
זייער פּראָדוקטיווער שרייבער. ער
האָט פּרובירט אויף אַלע געביטן און
ליטעראַרישע פּאַרמען, און ער האָט
זיך אויסגעאַרבעט אַ בכבודיקן פּלאַץ
אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

אַלטער קאציזנע איז געבוירן גע-
וואָרן דעם 31טן מאַי, 1885, אין
ווילנע. עס הייסט, אַז ווען ער וואָלט
געלעבט, וואָלט ער דעם נאָענטסטן
מאַי אַלט געוואָרן 70 יאָר. זיין לעבן
איז אָבער דורך מערדערישע הענט
איבערגעריסן געוואָרן, ווען ער איז
אַלט געווען אינגאַנצן 56 יאָר. אין
יאָר 1910 האָט ער זיך באַזעצט אין
וואַרשע און איז באַלד געוואָרן אַ בן-
בית ביי פּרצן, פון פּאָך איז ער

געווען אַ פּאַטאַגראַפּיסט, אָבער אַ
פּאַטאַגראַפּיסט אַ קינסטלער. אין אַ
צייט פון אייניקע יאָר צווישן ביידע
וועלט-מלחמות איז ער געווען אַ
פּאַטאַגראַפּיסט פון „פּאַרווערטס“.
ער האָט פול געמאַכט די קינסטלע-
רישע ביילאָגע פון „פּאַרווערטס“
מיט פּאַרשידענערליי בילדער פון
פוילן, גאַליציע, רומעניע און פון
אַרץ-ישׂראל. אַ סך פון זיינע פּאַ-
טאַגראַפּישע בילדער וועלן בלייבן
אויף אייביק אין אונזער גייסטיקן
אוצר, ווייל זיי האָבן פּאַראַייביקט
בילדער, טיפּן, און לעבנס-שטייגער
פון אונזערע שטעט און שטעטלעך,
וועלכע עקזיסטירן מער נישט.

קאציזנע האָט אָנגעהויבן זיך
דרוקן באַלד נאָך דער ערשטער
וועלט-מלחמה, און ער האָט סיי זיין
גייסטיקן שאַפּן און סיי זיין פיזיש
לעבן פּאַרענדיקט אין דער צווייטער
וועלט-מלחמה. אַלזאָ, זיין שאַפּונגס-
צייט איז געווען אַרום צוואַנציק יאָר.
אין אָנהייב פון די צוואַנציקער יאָרן
האָט ער צוזאַמען מיט דוד איינהאַרן
רעדאַגירט אַ צייטשריפט „די תּיבה“,
פון וועלכער עס איז דערשינען בלויז
איין נומער. שפּעטער האָט ער צו-
זאַמען מיט ד״ר מיכאַל ווייכערט
אַרויסגעגעבן אַ צייטשריפט „רינ-
גען“, וואָס איז יאָ דערשינען אַ לענ-
גערע צייט. אין יאָר 1924 איז ער
געוואָרן דער פינפטער מיטגליד אין

דער רעדאקציע-קאלעגיע פון דעם וואַכנבלאַט „ליטעראַרישע בלעטער“ (די אַנדערע פיר זענען געווען: י. י. זינגער, פּרץ מאַרקיש, נחמן מייזל, מלך ראָויטש).

אַלטער קאַצינע האָט פיל מאָל געפרוווט זיינע כוחות אויפן געביט פון דראַמע. ער האָט אָנגעשריבן אייניקע דראַמאַטישע ווערק. אַ פּאַר האָבן זוכה געווען אַרויפצוקומען אויף די בינע-ברעטער און אַנדער-רע נישט. דאָס ערשטע דראַמאַטישע ווערק מיט וועלכן קאַצינע איז אַרויסגעקומען איז געווען „דער גייסט דער מלך“. די דראַמע איז קיינמאָל נישט אויפגעפירט געוואָרן. אַ סך מזל האָט געהאַט זיין צווייטע דראַמע „דוכוס“, וואָס איז געבויט אויף דער לעגענדע וועגן דעם וויל-נער גר צדק, גראַף פּאַטאַצקי. די דאָזיקע דראַמע האָט געהאַט אַ גע-וואַלדיקן דערפאַלג אין דעם ייִדישן טעאַטער אין פּוילן און אין אַנדערע לענדער. מאַריס שוואַרץ האָט דעם „דוכוס“ אויפגעפירט אין זיין קונסט טעאַטער אין אַמעריקע. אַנדערע קאַ-צינעס דראַמאַטישע ווערק זענען „הורדוס“, דעם ייִדנס אַפּערע“, „פּראַמעטעאָוס“ און נאָך אייניקע. עס דאַרף אָבער באַזונדערס דער-מאָנט ווערן, אַז קאַצינע האָט אָנגע-שריבן אַן אַקט צו ש. אַנ-סיס ניט-פּאַרענדיקט דראַמאַטיש ווערק „טאַג

און נאַכט“. אַ דאַנק דעם איז די דראַמע מיט גרויס דערפאַלג גע-שפילט געוואָרן סיי אויף דער ייִדי-שער און סיי אויף דער פּוילישער בינע.

ווי פּרזער דערמאָנט, האָט קאַ-צינע אין זיין ליטעראַרישן שאַפּן באַנוצט אַלע פּאַרמען. ער איז גע-ווען אַ פּיל-פּאַכיקער און זייער פּראַ-דוקטיווער שרייבער. ער האָט גע-שריבן לידער, פּאַעמעס, דערצייל-לונגען, ראַמאַנען, עסייען, קריטיק, און וואָס נישט? אין די דריי לעצטע יאָרן פּאַר דער מלחמה האָט ער יע-דע צוויי וואָכן אַרויסגעגעבן אַ זשור-נאַל אונטערן נאָמען „מיין רעדנ-דיקער פּילם“ מיט אַן אונטערקעפל „נאַטיצן און סקיצן פון אַלטער קאַ-צינע“. ער האָט דעם זשורנאַל איי-נער אַליין אויסגעפילט מיט אַלערליי ליטעראַרישע אַרבעטן.

אַלטער קאַצינע האָט אין די לעצטע בערך צענדליק יאָר פון זיין לעבן געהאַט נייגונגען צום לינקן לאַגער. ער איז נישט געווען קיין קאָמוניסטישער פּאַרטיי - מיטגליד. ער איז געווען צופיל אינדיווידואַ-ליסט אַז ער זאָל עס קענען זיין, און ער איז אויך געווען אַ געטרייער ייִד. ער האָט ליב געהאַט ייִדיש לעבן, דאָס ייִדישע לשון, די ייִדישע גייס-טיקע שאַפּונגען. די ייִדישע קאָמו-ניסטן האָבן אָבער פּאַרלייגט אַרום

כע איז געווען אן אידעאלע פרוי
און זייער טאכטער, דעמאלט א יונג
מיידל, שולמית, אדער ווי מען האט
זי גערופן „מיטקע“.

שבת, דעם 16טן סעפטעמבער,
1939, האב איך אים און זיין פרוי
און טאכטער באגעגנט אין קאוועל,
אין דעם הויז פון א יידישן דענ-
טיסט. עס איז דעמאלט געווען די
אמתע בהלה. די שטאט איז פול
געווען מיט צענדליקער טויזנטער
פליטים. מען האט נישט געוואסט,
וואס צו טון — לויפן ווייטער, אדער
נישט. מען האט גערעדט, אז די
דייטשן זענען שוין נאענט פון קא-
וועל, און מען דארף דעריבער לויפן
ווייטער אויף מזרח. עס הייסט, צו
די באלשעוויקעס, וואס עס האט
זיך אויך שטארק נישט געגלוסט.
קאצינע איז געווען זייער צעבראכן,
אויסגעמאטערט. פארצווייפלט. מיר
האבן גערעדט וועגן ווייטערדיקע
פלענער, און קאצינע האט מיר גע-
זאגט, אז עס האט שוין נישט קיין
זין ווייטער צו לויפן, ווייל די באל-
שעוויקעס וועלן היינט-מארגן פאר-
נעמען קאוועל, און בכלל די גאנצע
מזרח-געגנט פון פוילן. עס האט מיר
זייער געווינדערט פון וואנען ער
ווייס דאס, און איך האב עס אנגע-
נומען פאר זיינער אן השערה. מיר
האבן זיך געזעגנט, איך בין אוועק
אויפן ווייטערדיקן וואנדער-וועג, און

אים א נעץ, און האבן אים אריינגע-
קראגן אלס מיטארבעטער. אדער
אפילו מיט-רעדאקטאר אין זייער
טעגלעכער צייטונג „דער פריינד“,
וואס זיי האבן א שטיקל צייט ארויס-
געגעבן אין ווארשע, און ווי עס האט
זיך געהאט ארויסגעוויזן, האט די
פוילישע געהיים-פאליציי געהאט אין
דער דאזיקער צייטונג אייניקע, וואס
זענען געווען מיט איר אין קאנ-
טראקט און געדינט אירע צילן.

עס איז אויף גאנצע הונדערט
פראצענט זיכער, אז אלטער קאצינע-
נע האט נישט געהאט די מינדסטע
אנונג וועגן דעם. ער איז אין תוך
געווען א נאווער מענטש, און א
זייער ערלעכער, און טאקע צוליב
זיין נאווקייט און גלויבן אין דער
אויפריכטיקייט פון מענטשן איז גע-
לונגען די קאמוניסטן אים צו פאנ-
גען. מענטשן, וועלכע זענען געשטא-
נען נאענט צו אים אין דער צייט
וואס ער האט מיטגעארבעט אין
דער קאמוניטישער צייטונג האבן
פארזיכערט, אז ער פילט זיך גאר-
נישט גליקלעך צו זיין אין דער
חברותא פון די קאמוניסטן. ער איז
אבער אריינגעצויגן געווארן.

ווען עס איז אויסגעבראכן די
צווייטע וועלט-מלחמה איז ער,
פונקט ווי צענדליקער טויזנטער אנ-
דערע יידן, אנטלאפן פון ווארשע
צוזאמען מיט זיין ווייב, חנה, וועל-

צומאָרגנס, זונטיק, דעם 17טן סעפֿ-
טעמבער, בין איך דערגאַנגען צו
אַ שטעטל מעלניצע. דאָרט האָט מען
שוין דורך ראַדיאָ געהערט מאַלאַ-
טאָוס רעדע, אַז די סאָוועטישע אַר-
מיי וועט היינט פאַרנאַכט לויט אן
אַפמאַך מיט די דייטשן אַריינמאַר-
שירן אין מזרח־פּוילן.

איך האָב קאַציונען מער נישט
געזען. אָבער עס זענען אַנגעקומען
גרויסן פּון אים, אַז ער געפינט זיך
אין לעמבערג, וואָס איז דעמאַלט
געווען ביי די באַלשעוויקעס, און איז
טעטיק ליטעראַריש. ער איז געווען
איינער פּון אַ סך, וועלכע האָבן גע-
גלויבט, אַז אונטער דער באַלשע-
וויסטישער הערשאַפט וועט מען קע-
נען אַנטוויקלען אַ גייסטיקן ייִדישן
לעבן, און ער האָט זיך אַריינגע-
וואָרפן אין דער אַרבעט. עס איז
אים נישט באַשערט געווען דורכ-
צולעבן אַן אַנטווישונג, ווייל דעם
22טן יוני, 1941, האָבן די דייטשן
פאַרנומען לעמבערג, און קאַציונע
מיט זיין פאַמיליע זענען צוזאַמען
מיט אַנדערע הונדערטער טויזנטער
ייִדן אַרונטערגעפאַלן אונטער דער
מערדערישער הערשאַפט פּון די
דייטשן. די פאַמיליע האָט זיך צע-
טיילט. די טאַכטער אין אַוועק אויף
דער אַרישער זייט, וווּ זי האָט זיך
אַנגעגעבן אַלס איטאַליענערין, און
זי איז געבליבן לעבן. זי וווינט

היינט טאַקע אין איטאַליע. די פּרוי,
חנה, איז אַוועק אויפן וועג, וווּ עס
זענען געגאַנגען מיליאָנען ייִדן —
צו דעם גאַז־אויזן און קרעמאַטאָ-
ריע. ער, אַלטער קאַציונע, האָט
זיך געלאָזט אין וועג אַריין. ער איז
געלאָפן אין דער מזרח־ריכטונג. ער
האָט געוואָלט קומען אין סאָוועט־
רוסלאַנד. אָבער, ווען ער איז גע-
ווען אין אַ קליין שטעטל לעבן טאַר-
נאַפּאַל, איז ער דאָרט געבליבן
שטעקן און ווייטער נישט געקענט
לויפן. די דייטשן זענען שוין דאָרט
געווען, און זייערע אַרויסהעלפּער,
די אוקראַינער, האָבן קאַציונען דער-
מאָרדעט אויף אַ שוידערלעכן אופן.
די מערדער האָבן אים געשלאָגן מיט
שטעקנס און מיט ציגל. זיי האָבן
צעבראַכן זיינע ביינער, צעהאַקט
דאָס לייב. אין שרעקלעכע יסורים
האָט ער אויסגעהויכט זיין נשמה,
און זיין נאַמען פאַרשריבן אין דעם
בוך פּון די מיליאָנען ייִדישע מאַר-
טירער וואָס זענען אומגעקומען
אויף קידוש השם.

*
*

עס איז אונדז שוין געבליבן צו-
ווייניק פּלאַץ ברייטער זיך אָפּצו-
שטעלן אויף דעם ראַמאַן „שטאַרקע
און שוואַכע“, וואָס איז איצט איבער-
געדרוקט געוואָרן. און וועגן דעם
ווערק וואָלט זיך געלאָזט אַ סך

שרייבן. קאצינזע האָט דעם ראָמאַן
 געשריבן אין די יאָרן 1927-1929,
 און דערשינען איז ער אין די יאָרן
 1929-1930. עס איז אַן ספּק אַ גרויס
 ווערק מיט אַ סך מעלות, אָבער אויך
 מיט נישט ווייניק פעלערן. אין
 דעם ראָמאַן ווערט געשילדערט
 ייִדיש לעבן אין פּוילן און אין אַ
 ווייטערער געגנט אויפן מזרח, וואָס
 איז אַריינגעפאַלן צו די באַלשעווי-
 קעס.
 דער ראָמאַן האָט נישט קיין צענט-
 לע אידעע און קיין הויפט־העלד,
 אָדער הויפט־העלדן, און אַפילו ניט
 קיין סיפור המעשה. עס הערשט אַ
 היפשער כאָאָס און צעמישעניש.
 מען זאָל רעדן וועגן העלדן זע-
 נען די וויכטיקסטע און כאַראַקטע-
 ריסטישסטע פון זיי בערל פּאָדלאָס-
 קי, אַ ייִדישער פּריץ, אַ גוט־באַזי-
 צער מיט רעוואָלוציאַנערע אידעען,
 לעאַן ברוינער, אַ ייִדישער שרייבער
 און טאדעק ביסטריצקי. דער דאָ-
 זיקער ביסטריצקי איז גאָר אַן אַרי-
 גינעלער פּאַרשוין. דער מחבר האָט
 אים געמאַכט ממש פּאַר אַ בעל־נס,
 אַלערליי ניסים געשעען מיט אים.
 אין דער ערשטער וועלט־מלחמה
 איז ער אַריינגעפאַלן צו די דייטשן
 אַלס ציוויל־געפּאַנענער, און איז
 געוואָרן אַ דאָלמעטשער, אַן איבער-
 זעצער. איינמאָל האָט דער קאָמענ-
 דאַנט פון לאַגער, באַראָן קראָנענ-

בערג, געפירט אים צו דערשיסן.
 אַלע מיינען, אַז ער איז שוין טויט.
 אָבער שפעטער שווימט ער אַרויס
 אַלס... קאָמוניסטיש־אַנאַרכיסטישער
 קאָמיסאַר. ווייזט זיך אַרויס, אַז ער
 האָט דערשאָסן דעם דייטשן באַראָן,
 האָט אָנגעטאָן זיין אונטער, צוגע-
 נומען די דאָקומענטן, און ער איז
 געוואָרן דער... דייטשער באַראָן, און
 אַלס אַזעלכער איז ער געוואָרן אַ
 קאָמיסאַר. ער גייט אָבער נישט אין
 די באַלשעוויסטישע וועגן, ווייל ער
 איז גאָר אַן אַנאַרכיסט. די באַלשע-
 וויקעס ווילן אים ליקווידירן. זיינע
 אַ געליבטע, אַ קראַנק ייִדיש מיידל,
 ראַטעוועט אים און ער אַנטלויפט.
 דער שרייבער שילדערט דאָס
 ייִדישע לעבן אין אַזעלכע וויכטיקע
 צייטן, ווי די לעצטע יאָרן פאַר דער
 ערשטער וועלט־מלחמה און באַלד
 נאָך איר. אָבער די שילדערונגען
 זענען וועגן מענטשן־יחידים, און די
 פּאַסירונגען מיט זיי. עס פילט זיך
 ווייניק דער אַטעם פון יענע צייטן,
 עס זענען זייער מאַגער די שילדע-
 רונגען פון דעם כלל לעבן, פון די
 באַוועגונגען, שטרעבונגען און חלו-
 מות פון כלל. עס זענען דאָ וועגן
 דעם בלויו אַנדייטונגען.
 אָבער נאָך אַלעמען איז עס אַ
 גרויס און וויכטיק ווערק, וואָס האָט
 געוויס פּאַרדינט, אַז עס זאָל בלייבן
 אין דער ייִדישער ליטעראַטור.

העלדן, בערל פאדלאַסקי, בלייבט אין זיין שטעטל, צווישן די פעלדער און גערטנער, און ער לערנט יידן, ווי צו זייען און אַקערן פעלדער. ער זאָגט צו די יידן, אַז מיר הייבן אָן פון מעשה בראשית.

די לעצטע ווערטער פון ראָמאַן זענען: יידן, ווי מאַקערטו אַ — האָפּ!

בערל פאדלאַסקי איז אַמאָל גע-
ווען אַ סאַציאַליסט, אַ רעוואָלוציאַ-
נער, פון דער באַלשעוויסטישער
הערשאַפט איז ער נישט באַגייס-
טערט. ער מיינט אָבער, אַז ווען
יידן וועלן ווערן פראַדוקטיוו, וועלן
ווערן פויעררים, אַקערן די ערד, וועלן
זיי זיך קענען אַריינפאַסן אין דער
נייער אָרדענונג, און וועלן זיך קע-
נען האַלטן.

**

דאָס ווערק האָט אַן אַריינפיר פון
אַרום 20 זייטן פון מלך ראָוויטש.
ער האָט געגעבן אַ גאַנץ געלונגע-
נע אָפּהאַנדלונג, און אויך אַ ביאָ-
גראַפיע פון דעם אומגעקומענעם
שרייבער, און דערביי איז דער אַר-
טיקל געשריבן זייער וואַרעם, האַר-
ציק, מיט אַ סך ליבע און אַנערקע-
נונג צום שרייבער.

ערשטנס, זענען געמאָלן טיפן אויף
אַ מייסטערהאַפטן אופן. מען קען
דאָס נישט זאָגן וועגן אַלע טיפן און
געשטאַלטן אין דעם בוך, אָבער
ווייניקסטנס אייניקע זענען ווי פון
מעטאָל אויסגעשמידט. זיי זענען
פלייש און בלוט, גוף און נשמה.
צווייטנס, האָבן מיר אין בוך מייס-
טערהאַפטע פסיכאָלאָגישע שילדע-
רונגען און פרעכטיקע נאַטור-ביל-
דער, אַ טייל פון די געשיכטעס,
וואָס ווערן דערציילט אין בוך זענען
פאַרכאַפנדיק, צווישן אַלע אַנדערע
האַט זיך דעם שרייבער פון די שו-
רות איינגעקריצט אין זכרון אַ בילד,
אין וועלכן עס ווערט געשילדערט,
ווי אַ יונגער פאַטער, ישראל,
פאַרט אַרום אין אַ ווינטערדיקער
נאַכט, אין שניי און אין פראַסט און
זוכט אויף אַ בית-עולם דעם קבר
פון זיינס אַ קינד, וואָס איז באַגראָבן
געוואָרן. עס איז אַ שוידערלעכע,
אויפטרייסלענדיקע שילדערונג, און
מען האָט באַדאַרפט פאַרמאָגן גרויסן
קינסטלערישן כוח אויף צו מאַלן
אויף אַזאַ אופן. דער אויספיר פון
קאַציונעס ווערק איז, און דאָס זאָל
זיין די אידעע פון בוך, אַז אַ גרו-
פע יוגנט לאָזט זיך אַוועק קיין ארץ-
ישראל, און איינער פון די הויפט-

יצחק איסאקסאן שרייבט וועגן מאַרק טורקאָווס בוך „די לעצטע פון אַ גרויסן דור“ (»אילוסטרירטע ליטעראַרישע בלעטער«, בוענאַס איי-רעס, נאַוועמבער 1954):

אַביעקטיוויטעט צו שילדערן דאָס אייגענע לעבן אַזוי ווי אַ „לעבן פון אַ מענטש“... אין אונדזער בלוטיקער עפאָכע, באַזונדערס נאָכדעם ווי עס זענען „אויפגעריסן געוואָרן אונדזערע דריי

טויזנט יאָר“, און אַ דריטל פון אונ-דזער פּאַלק איז אָפּגעמעקט געוואָרן, איז געוויס אוממעגלעך צו זיין „פּי-לאַזאַפּיש אַביעקטיוו“, אדרבא, פאַר-קערט: וואָס מער אַ מענטש איז סענ-סיטיוו, וואָס טיפּער ער פּילט די בראַנדן פון אונדזער טראַגעדיע,

עמעץ האָט שוין לאַנג פאַר מיר באַמערקט, אַז וואָלט אַ מענטש, — אַ געוויינלעכער מענטש, געקענט אויפּשרייבן די געשיכטע פון זיין אייגן לעבן, וואָלט דערפון אַרויסגע-קומען אַ מייסטערזערק, און כאַטש אין דער וועלט-ליטעראַטור זענען פאַראַן ביישפּילן פון אַזעלכע מייס-טערזערק, טראַכט איך, אַז קיינעם אין דער וועלט האָט זיך נישט איינגעגעבן אויפּצושרייבן זיין גאַנץ לע-בן; אַזאַ מייסטער איז נאָך נישט גע-בוירן געוואָרן. „אין אַדם הוגה אלא מהרהורי לבו“, אַ מענטש רעדט, אָדער טראַכט, נאָר פון די געדאַנקען פון זיין האַרץ, האָבן געזאָגט די חכמים, אָבער נאָר פון אַ טייל גע-דאַנקען, נישט פון אַלע; ער איז קיינ-מאַל נישט בכוח אַרויסצוברענגען אַלץ, זיין לעבן אינגאַנצן. אַזאַ גע-פּיל האָב איך אַפּילו ווען איך לייען די ערלעכסטע לעבנס-געשיכטעס געשריבענע פון די גאונישע וואַרט-קינסטלער, אינעם אייגענעם קאָך, אינעם שטורעם און הוּהאַ פון די אייגענע איבערלעבונגען פעלט פע-רספעקטיוו און גענוג פּילאַזאַפּישע

וואס טיפער די כוואליעס פונעם בלוטיקן מבול האָבן אים אַראָפּגע- שליידערט אלץ העכער און האַרצ- רייסנדיקער דערהערט מען זיין גע- שריי...

**

מאַרק טורקאָוו האָט אָנגעשריבן אַ בוך „די לעצטע פון אַ גרויסן דור“, מיט אַ סובטיטל „געשיכטלע- כע עפיואַדן און פּערזענלעכע זכור- נות וועגן ייִדישע משפּחות אין פּויל- לן“. אַ ווערק אין וועלכן עס דעפּי- לירן העל און לעבעדיק, ווי אויפן לייוונט אַ טייל פון די אָנגעזעענס- טע משפּחות פונעם פּוילישן ייִדנטום פון אונדזער פּאַרברענטן גרויסן נעכטן. טורקאָוו שילדערט דעם טרויעריקן סך הכל פון ר' עקיבא אייגערט קינדס-קינדער, פון ר' חיים דאָוידזאָן, וואָוועלבערג, פון די ברי- דער שערעשעווסקי, פון שבת-סע- באַסטיאן ברעגמאַן, פון דער קינסט- לער-משפּחה זיידענביטל, און, אח- רון, אחרון, פון דער גרויסער און ליכטיקער צייטלין-משפּחה.

איז די גרויסע מעלה פון דעם בוך וואָס ער איז אויטאָביאָגראַפיש, נישט מיט אן אויג צום דרויסן, נאָר שטיקער פונעם אייגענעם לעבנס- פּיין, טורקאָוו איז געוואָקסן, אינער- האַלב דער סביבה, האָט זיך איינגע- לעבט מיט די אַלע געשילדערטע פּי-

גורן, געקומען מיט זיי אין טאָג- טעגלעכער באַרירונג פון זיין פּריס- טער יוגנט אָן, און ווען די דאָזיק וועלט איז אונטערגעגאַנגען, איז אויך זיין אַמאָל אוועק אין די היטלער-פּלאַ- מען. מען פּיבערט ווען מען לייענט דאָס בוך, און מען האָט דאָס געפּיל ווי דער מחבר שאַרט אַפּער מיט די נאַקעטע הענט פון די ברענענדיקע חורבות לעבעדיקע רעשטן פון הער- לעכע ייִדישע אָנפירנדיקע פּיגורן, אן אויפריכטיקע טרער פון מיטגעפּיל און אַ וואַרעם האַרץ דערציילט אייך אמתע איבערלעבענישן און מענטש- לעכע באַציונג צו די אומשולדיק- אויסגעריסענע און חרוב-געוואָרענע. עס מאַכט דעם איינדרוק ווי נישט אַ מחבר זיצט און שרייבט און דער- ציילט, נאָר עפּעס אַ ווייטיק רעדט אַרויס, שרייט אַרויס פון אים, אַ טיפּער אומהיילבאַרער ווייטיק. די ברידער שערעשעווסקי, דער סענאַ- טאָר ר' רפּאל, דער „באַנקיר פון דעם פּוילישן ייִדנטום“, זיין לעבן, זיין טעטיקייט לטובת הכלל, זיין טרויעריקער סוף אין ניו-יאָרק, זיין ברודער מיכאַל, זיין לעבן און זיין סוף אין בראַזיל, די משפּחה ברעג- מאַן, די קינסטלער-משפּחה זיידענ- בייטל, אלחנן צייטלין, די אַלע, וועגן וועמען טורקאָוו קרעכצט אויס זיין אוי איז דעם בוך, זענען מיר — נאָכן איבערלייענען זיינע שילדערונגען —

איז געגליכן צו אַ מת. אָבער גע-
דענקען על מנת צו לערנען אויף
להבא, געדענקען אַליין איז ווייניק.

**
*

מיט דער ביכער-סעריע „דאָס
פוילישע ייִדנטום“ האָבן טורקאָוו און
מיטלבערג היפש בייגעטראָגן צו
פאַראייביקן דעם אַנדענק פונעם
גרויסן חורבן פון נעכטן, און מיט
זיין „די לעצטע פון אַ גרויסן דור“,
האַט מאַרק טורקאָוו אויסגעקערעכצט
אַזאַ טיפן אוי! אויף אונדזער נאַציאַ-
נאַלן אומגליק, אַז ער וועט דערפילט
ווערן פון יעדן מענטש, וואָס איז
פעיק צו דערפילן מענטשלעכן צער
און נישט-פאַרדינטע ענוים אינעם
מדבר פון די פעלקער.

געוואָרן אַזוי ליב און היימיש. אויך
איך וועל זיי קיינמאָל נישט פאַר-
געסן. די ייִדן, וועלכע לייענען, צום
אומגליק, נישט קיין ייִדיש, די יוגנט,
וואָלט באַדאַרפט האָבן אַן איבערזע-
צונג אויף שפּאַניש. מען וואָלט דאָס
באַדאַרפט איבערזעצן אויף די
שפּראַכן וועלכע ייִדן פאַרשטייען אין
דער וועלט, באַזונדערס פאַר די ריי-
כע ייִדן; איך גלויב, אַז עס וואָלט זיי
אַ ברי געטון דעם שכל. זיי וואָלטן
אַ סך געלערנט פון אַט דעם מענטש-
לעכן בוך. זאל נישט געשען ערגעץ
אַנדערש וואָס עס האָט געטראָפן אין
פוילן און אין אייראָפע, אָבער לאַמיר
געדענקען און לערנען פון דער דער-
פאַרונג. אונדזער גרויסער דיכטער,
דוד שמעוני, ווייסט אַז „עם שכחן
חשוב כמת“, אַ פאַלק וואָס פאַרגעסט

וועגן אַלע ענינים, וואָס האָבן אַ שייכות מיט דער ביכער-סעריע
„דאָס פוילישע ייִדנטום“ זיך ווענדן:

UNION CENTRAL ISRAELITA POLACA

Pueyrredón 667 — Buenos Aires

COLECCION
"EL JUDAISMO POLACO"

DIRECTOR:

MARC TURKOW

DIRECCION ADMINISTRATIVA:

ABRAHAM MITELBERG

Volumen 115

IMPRESO EN LA ARGENTINA — PRINTED IN ARGENTINA

Hecho el Depósito que marca la ley

Copyright by:

NINA DI-NUR, Tel Aviv - Israel

The publication of this volume was made possible
by a grant from the Cultural Fund of the Conference on Jewish Material claims against Germany.

ESTE LIBRO TERMINOSE DE IMPRIMIR EL 30 DE SEPTIEMBRE DE
1955 EN LOS TALLERES GRAFICOS "ZLOTOPIORO HERMANOS",
CALLE GASCON Nº 1231, BUENOS AIRES, REPUBLICA ARGENTINA.

K. CETNIK 135633

CASA DE MUÑECAS

*★ Obsequio para uso particular
sin valor comercial*

Editado por

UNION CENTRAL ISRAELITA POLACA EN LA ARGENTINA
BUENOS AIRES — 1955